

35e Deel

36e Deel

VADERLANDSCH

WOORDENBOEK

XXXV. DEEL.

VADERLANDSCH

WOORDENBOEK;

OORSPRONKLYK VERZAMELD

DOOR

JACOBUS KOK.

VIJF-EN-DERTIGSTE DEEL.

ZUIL — ZYP.

MET KAARTEN, PLAATEN EN POURTRAITTEN.

TE AMSTELDAM, BIJ
JOHANNES ALLART.
MDCCXCVII.

BERIGT

VAN DEN

UITGEEVER.

Gij ontvangt hier, waarde Landgenooten, het laatste Deel des VADERLANDSCHEN WOORDENBOEKS; *een Werk, 't welk ik niet schroone, boven alle andere soortgelijke Verzamelingen, van de zijde van deszelfs* nuttigheid, *aan te prijzen bij de zodanigen, wier beoeffening, onder andere, werkzaam is omtrent de meest weetenswaardige bijzonderheden, het Land, waar in zij gebooren en opgevoed zijn, betreffende; een Werk, aan 't welk, om aan die belangrijke beoelinge te kunnen beantwoorden, moeite noch kosten zijn gespaard. Bekend, en in veeler handen, zijn verscheiden Woordenboeken, met welke de Vaderlandsche Leezer met voordeel kan te*

raade gaan. Doch derzelver plan en uitvoering voldoet niet, op verre na, zo volkomen, als het onze, aan het gemelde oogmerk. Dat plan hieldt in, een berigt aangaande de meest merkwaardige voorvallen en bijzonderheden, van genoegzaam alle gewesten des bekenden aardbodems. Het natuurlijk gevolg daar van, is, dat de Vaderlandsche Leezer, dikmaals, eenen grooten reeks van Artikelen moet overstappen, voor dat hij van zijn zoeken de bedoelde voordeelen geniete. Hier, daarentegen, is hij, om zo te spreeken, altijd thuis. Bij ieder opslag valt hem in 't oog, een Gewest, Stad, Dorp, Persoon, en wat niet al meer? waar toe hij, in zijne hoedanigheid van Nederlander, in eene meer of min naauwe betrekking staat. Van hier ook dat de Verzamelaar zich steeds heeft toegelegd, om, zo veel doenlijk was, zich op volledigheid toe te leggen, en geene moeite te spaaren, om alles, wat hem weetens- en meldenswaardig scheen, met gepaste uitvoerigheid te plaatzen. Niet ongelukkig vleit hij zich, hier in geslaagd te zijn. Niet verwaand genoeg, intusschen, is hij om zich te verbeelden, dat, ginds en elders, geene gaapingen kunnen worden aangeweezen. In de over-

overtuiging van zijn onvermogen, om, zonder hulp van elders, alles te kunnen melden, wat verdient gemeld te worden, nodigde hij, meer dan eens, zijne Landgenooten uit tot het mededeelen van ongedrukte opstellen, Persoonen, Geslagten, Steden en meer andere zaaken betreffende. Niet vrugtloos was die uitnodiging. Meer dan eens wierdt daar aan voldaan, door het mededeelen van belangrijke Stukken, vooral onze Vaderlandsche Geslagten betreffende. Met dankbetuiging aan de geagte Zenders wordt die mededeeling hier openlijk erkend. Doch, veel ontbreekt 'er aan, dat de maate der mededeelinge zou vervuld zijn. Meer dan een bloot vermoeden is het, dat ginds en elders nog Aanteekeningen, Steden, Persoonen en Geslagten betreffende, berusten, met welker mededeeling aan het Algemeen een weezenlijke dienst zou geschieden, en die tevens tot de Volledigheid van ons Werk niet weinig zou bijdraagen. Daar het voorneemen is, bij wijze van naaleezing, een Bijvoegzel op dit Woordenboek te vervaardigen, worden, derhalven, alle bezitters van onuitgegeevene Stukken hier mede ernstig verzogt, dezelve ten spoedigste te zenden; kunnende dezelve van de

on-

ongeſchondene teruggave der Oorſpronklijke Papieren, indien dezelve verlangd worde, zich verzekerd houden. Met gelijken dank als deeze verlangde Stukken, zullen ook ontvangen worden de aanwijzingen van misſtellingen, of van overgeſlagene Artikelen, mids met een de bronnen, waar uit dezelve kunnen worden aangevuld, worden aangewezen. Van twee Provinciën, ontbreeken nog de beloofde Landkaarten. Te gelijk met de Bijvoegzels, *zullen dezelve worden afgegeeven.*

VADERLANDSCH

WOORDENBOEK.

Z u i.

ZUILEN en WESTBROEK. In het Eenëndertigste Deel van ons *Woordenboek*, ter bekwame plaatze, van *Westbroek* verslag gedaan hebbende, bepaalen wij ons hier tot de eerstgenoemde Heerlijkheid. Zij ligt in het Nederkwartier des Stichts van *Utrecht*, aan de Noordzijde van den Vegtstroom. Haare uitgestrektheid vinden wij begroot op vijfhonderdtwaalf Morgens en vierhonderdvijfëntwintig Roeden Lands. Nu omtrent driehonderdënvijftig jaaren geleeden, wierdt Heere FRANK VAN BORSSELEN, *Heer van Veere*, met deeze Heerlijkheid begiftigd, door den Bisschop van *Utrecht* en den Abt van *Oostbroek*, mids daar voor betaalende honderd Nobelen ééns, en eene jaarlijksche erkentenis van vier Ponden. Heere FRANK VAN BORSSELEN, zonder kinderen zijnde overleeden, kwam de Heerlijkheid *Zuilen*, volgens het regt van Erfopvolginge, aan zijne Zuster ELEONORA VAN BORSSELEN, gehuwd aan JAN VAN BUREN. Langs deezen weg kwam de Heerlijkheid in een ander Geslagt, te weeten, dat van *Kuilemburg*, naardien Heere JAN, laatst genoemd, geene andere kinderen dan eene Erfdogter naliet, die van Heere GERRIT, *Heere van Kuilemburg*, de Echtgenoote was geworden. Wel haast verwisselde nu wederom de Heerlijkheid van Geslagt. Heere GERRIT hadt eenen Zoon, JASPER genaamd, welke, onder andere kinderen, eene Dogter verwekte, die met WILLEM, *Graave van Rennenberg*, trouwde. Deeze, op den elfden Julij des Jaars 1545,

op zijn Huis te *Zuilen*, zijnde overleeden, wierdt zijn Hart in de Kapel begraaven, maar zijn Lichaam te *Oostbroek*, en zijne Ingewanden te *Westbroek*. Naderhand, egter, gelijk wij op het Artikel het Dorp *Zuilen*, hebben zullen vertellen, is zijn Lichaam derwaarts overgebragt. Door het vroeger overlijden van eenen Zoone des Graaven VAN RENNENBERG, kwam, bij diens afsterven, de Heerlijkheid *Zuilen* aan zijnen Kleinzoone JAN FRANÇOIS VAN RENNENBERG; die, om zijne kinderloosheid, dezelve naliet aan zijnen Neeve HERMAN, *Graave van Rennenberg*, Heere van *Aldenhorn*, en Proost van Sint Lambrechts Kerke te *Luik*, en van Oudmunster te *Utrecht*; welke deeze goederen overgedraagen heeft op JORIS LALAING, Vader van WILLEM LALAING, eersten Graave van *Hoogstraten*; wiens Zoon, ANTHONIS VAN LALAING, alzo hij zelve, door vroegen overlijden, den tijd der Erfopvolginge niet beleefde, daar van de eigenaar wierdt; doch de Heerlijkheid eerlang verkogt aan KASPAR QUINGET. Ten verzoeke van deezen, en ten zijnen behoeve, als mede van zijne nakomelingen, wierdt de Huizing van *Zuilen*, met het Erf, groot omtrent drie Morgens, en nog twee Landhoeven, gelegen in de Heerlijkheid, in plaats van Erfpagt, door de Gedeputeerde Staaten des Lands van *Utrecht* tot een onversterflijk Erfleen verklaard: onder deeze voorwaarde, dat het Leen, in gevalle van versterf of vervreemdinge, verzogt zou moeten worden met een Voeder Rhijnschen wijn, inhoudende vier Aamen: als mede, dat de Remonstrant, voor de Redemtie, of het afkoopen van den Jaarlijkschen *Canon*, gaande uit de voornoemde Erfpagtgoederen, zijnde 's jaars negentien guldens en tien stuivers, in éénen zom betaalen de somme van tweeduizend guldens. KASPAR QUINGET, boven genoemd, verkogt de Heerlijkheid *Zuilen* aan ADAM VAN LOKHORST, *Heere van Akemade*. Deeze liet eene eenige Dogter na, ELIZABETH VAN LOKHORST, die haaren Man, uit het Geslagt van REEDE VAN NEDERHORST, eene Dogter baarde, ANNA ELIZABETH, naa het overlijden van gemelden ADAM VAN LOKHORST, haaren Grootvader, *Vrouwe van Zuilen* geworden. Door haar huwelijk met HENDRIK JACOB VAN TUYL VAN SEROOSKERKEN kwam de Heerlijkheid in dat aanzienlijk Geslagt,

ſlagt, welk dezelve gedurende een geruimen tijd heeft bezeeten.

Zie MATTHÆUS, *de Jure Gladii*; M. ALTING, *Notitia Germaniæ Inferioris*; *Hiſtorie van het Utrechtsch Bisdom*.

ZUILEN, (*Het Dorp*) een vermaaklijk Dorp, in de bovengemelde Heerlijkheid, aan de rechter-zijde van de rivier de *Vegt* gelegen, ongeveer een uur gaans beneden de Stad *Utrecht*. Indien *Thule*, in eene Ouden Giftbrief vermeld, het hedendaagſche *Zuilen* zij, moet het Dorp, zo niet al vroeger, immers zedert het begin der Negende Eeuwe, een aanweezen gehad hebben. Van ouds ſtondt hier eene Kapel, met eene Vikarij, die ter begeevinge van den eigenaar der Heerlijkheid *Zuilen* ſtondt. In het voorgaande Artikel hebben wij verhaald, hoe het Lichaam des Graaven VAN RENNENBERG in de Kerk van het nabuurig Dorp *Oostbroek* wierdt begraaven. De Kerk van dit Dorp, in den Jaare 1580, zijnde afgebroken, wierdt het Lichaam, nevens de Graftombe, na de Kapel van *Zuilen* overgebragt. In het begin der naastvoorgaande Eeuwe wierdt de bovengemelde Kapel afgebroken, en, in de plaats van dezelve, ten dienſte der Hervormden, eene nieuwe Kerk gebouwd, een klein, doch fraai gebouw, hebbende op den Voorgevel, na den Vegtkant gekeerd, een klein zeskantig Kloktorentje. Nogthans beriep men 'er geenen vasten Leeraar, maar wierdt, zints het Jaar 1620, tot in den Jaare 1652, nu en dan der Gemeente iets tot ſtigtinge voorgeleezen. In het laatstgemelde Jaar, na dikmaals herhaald aanzoek, beriep men 'er eenen vasten Leeraar, HENDRIK TEKMAN genaamd. Hij behoort onder de Klasſis van *Amersfoort*. In den Jaare 1748 wierden in het Dorp en de Heerlijkheid, als mede in eene Streek Lands, *Zweezevenge* genaamd, aan de ſlinkerzijde van den Vegtſtroom gelegen, en aan *Zuilen* onderhorig, in alles honderdzeventig Huizen geteld. Door zijne Tichelbakkerijen en Steenovens is *Zuilen* zeer vermaard. Een goed gedeelte der Ingezetenen heeft daar van zijn beſtaan. — Het Dorp *Zuilen* is, om eene

eene bijzondere reden, merkwaardig, en heeft zich eenen naam verworven, die, onder den invloed der Verlichtinge deezer tegenwoordige dagen, na de uitrooijing van overoude, hoe zeer bij veelen geheiligde, vooroordeelen, met een reikhalzend verlangen uitzien. Wij hebben het oog op het afschaffen der bij de meesten voor hoogstnadeelig geschatte gewoonte, het begraaven der dooden onder dien zelfden grond, op welken de Christenen ter verheerlijkinge van den God des leevens openbaar verzamelen. *Zuilen*, voor zo veel ons bekend is, heeft, hier te Lande, het eerste voorbeeld gegeeven van het afschaffen dier wanvoeglijke gewoonte. Te weeten, naa lang beraad, gevolgd van eenpaarig besluit, wierdt, in den Jaare 1781, de Regeering der Plaatze te raade, om, onder goedkeuring der Edel Mogende Heeren Staaten des Lands van *Utrecht*, als mede van den Heere der Heerlijkheid, op eenen korten afstand buiten het Dorp, eene Begraafplaats aan te leggen, en, met bewilliging der Ingezetenen, zich te verbinden, alle Lijken, zonder uitzondering, niet meer in de Kerk, maar alleen ter dier plaatze te begraaven. Niet alleen bij 's Lands Staaten, maar ook bij den Heere en de Vrouwe van *Zuilen*, vondt het verzoek een gunstig gehoor. De laatstgemelden deeden nog meer: zij verbonden zich niet slegts, om ten hunnen opzigte deeze loflijke gewoonte te zullen doen in agt neemen, maar zij weezen, daarenboven, een geschikten plek gronds aan, ten gemelden oogmerke bestemd, welken zij aan de bewindvoerders der Instellinge ten geschenke gaven. De begraafplaats ligt, op een kleinen afstand, een weinig ten Westen van het Dorp *Zuilen*, eenige Roeden van den gewoonen Rijdweg. De Begraafplaats is omringd met eenen steenen Muur. De toegang pronkt met eene fraaie Poort, welke tot gepast Opschrift draagt de Zinspreuk: WY LEEVEN OM TE STERVEN.

Zie BROUËRIUS, *Utrecht Verheerlijkt*; ALTING, *Notit. German. Inferior.*; *Nieuwe Nederlandsche Jaarboeken*.

ZUI-

ZUILEN, (*Het Huis te*) in het bovengemelde Dorp, omtrent een Snaphaanschoot ten Oosten van de Kerk der Plaatze gelegen, is zekerlijk een der oudste Gestigten in zijne soort, in deezen oord, gelijk uit deszelfs gedaante duidelijk genoeg kan worden afgeleid. Het onderweesch Gebouw pronkt, naamelijk, met twee achtkantige Torens op de hoeken van den Agtergevel, en twee zeskantige Torens op de hoeken van den Voorgevel. De spitzen steeken boven het Dak van het Huis uit. Rondom ligt het Gebouw in breede en diepe Vijvers. Aan de voorzijde pronkt het met een ruimen Voorhof. De fraaie tuinen en beplantingen, agter het Huis, beslaan eene aanzienlijke uitgestrektheid. Van binnen ontmoet men een goed aantal Vertrekken, den luister van zijne vroegere en tegenwoordige bezitters waardig. In of omtrent het Jaar 1300 gestigt zijnde, wierdt het, in den Jaare 1536, door de Staaten des Lands van *Utrecht*, voor eene Riddermaatige Hofstad erkend. Meermaalen verscheenen de eigenaars wegens hetzelve ter Staatsvergaderinge van het Gewest.

Zie de gemelde Schrijvers.

ZUILENBURG, (*Het Huis te*) eene Riddermaatige Hofstad, in het Overkwartier des Stichts van *Utrecht*, nabij het Dorp *Overlangbroek*, ten Noordwesten van de Kerk van die Plaatze. Langen tijd was het de eigendom van het aloud Stichtsch Geslagt UIT DEN ENG. Het Gebouw is een mengelmoes van oud en nieuwerwetsch. De oorspronklijke gedaante is die van een vierkantig Steenen Huis. Hoewel het, in laateren tijde, door zijnen toenmaaligen eigenaar Jonkheer FREDERIK CHRISTIAAN RYNHARD, Baron *van Reede*, Graaf van *Athlone*, van nieuws is opgehaald, vertoonen 'er zich, egter, nog eenige oude steenen Muuren. In den Jaare 1536, het tijdstip der Riddermaatigheid van veele Huizen in het Sticht van *Utrecht*, wierdt ook het *Huis te Zuilenburg* tot die waardigheid verheven.

Zie *Tegenwoordige Staat van Utrecht*.

ZUILESTEIN, (*De Heerlijkheid*) gelegen in het Overkwartier des Stichts van *Utrecht*, een weinig ten Noorden van den Rhijn, bijkans op gelijken afstand tusschen de Steden *Rhenen* en *Wijk bij Duurstede*. Zij draagt ook, somtijds, den naam van *Leersum*; onder welke benaming wij, ter voegzame plaatze in ons *Woordenboek*, daar van reeds een kort verslag gedaan hebben; waarbij wij, egter, nu nog het volgende moeten voegen. Groote oneenigheden ontstonden, in het voorste gedeelte der naastverloopene Eeuwe, over deeze Heerlijkheid. ADELHEID VAN REEDE, Dogter van GODARD VAN REEDE, *Heere van Amerongen*, in den Jaare 1609, het Huis *Zuilestein* verkogt hebbende, voor eene somme van tienduizend guldens, aan JOAN RENESSE VAN DER AA, Proost van *S. Jan te Utrecht*, verkreeg deeze vervolgens, in den Jaare 1613, dat gedeelte van de Heerlijkheid *Amerongen*, welk den Domproost behoorde, en vervolgens de Heerlijkheid van *Zuilestein* uitmaakte, in erfpagt. Hier tegen verzette zich de Heer VAN AMERONGEN, beweerende, dat het Goed, als aan *Fideicommis* onderhevig, niet buiten zijn Geslagt mogt vervreemd worden. Bij deezen twist kwam nog een andere, tusschen de beide genoemde Heeren, over de paalen of grensscheidingen der wederzijdsche Regtsgebieden. De Staaten des Lands van *Utrecht* bemoeiden zich met dit geschil, en beteugelden het voor eenigen tijd. Doch het vuur was wel gesmoord, maar niet gebluscht. Met nieuwe woede begon het, van nieuws, te branden, zints aan den Heere VAN AMERONGEN het hooge Regtsgebied wederom in pandschap was gegeeven. FREDRIK HENRIK, *Prins van Oranje en Nassau*, Stadhouder van het Gewest, ziende, dat zonder zijne tusschenkomst, de peis bezwaarlijk zou kunnen getroffen worden, stak zich eindelijk in de zaak, een middel hebbende uitgedagt, om aan dezelve een voegzaam einde te maaken. Naa alvoorens de overhoop liggende partijen met elkander te hebben bevredigd, kogt hij de Heerlijkheid *Zuilestein*, met alle derzelver onderhoorigheden. De Heeren Geëligeerden, uitmaakende het Eerste Lid der Staatsvergaderinge des Lands van *Utrecht*, en de Ridderschap, zijnde het tweede Lid, bekragtigden, in den Jaare 1630, dien

dien koop door hunne goedkeuring. 's Jaars daar aan volgende sloot Prins FREDRIK HENRIK met den Heere VAN AMERONGEN een Verdrag, raakende de Landscheiding der beide Heerlijkheden *Zuilestein* en *Amerongen*, als mede wegens derzelver hoog, middelbaar en laag Regtsgebied, benevens den Impost van Cijs en Gruit. Ook dit Verdrag verworf den stempel en het gezag der bekragtiginge van hunne Edelmogenden; die, daarenboven, den Prinse ten gevalle, de Heerlijkheid *Zuilestein* met het hooge Regtsgebied beschonken. Hoewel dus alles tot genoegen zich scheen geschikt te hebben, vertoonde 'er zich eene nieuwe zwarigheid, hoewel van eene gantsch andere natuur. Zo klein, en binnen zo enge paalen, was de Heerlijkheid *Zuilestein* besloten, dat men 'er ter nauwer nood een genoegzaam aantal persoonen vondt, welke, tot de bediening van het regt, de noodige bevoegdheden en vereischten bezaten. Om in die ongelegenheid te voorzien, verzon de Prins een voegzaam hulpmiddel. Hij liet het oog vallen op de belendende Heerlijkheid *Leersum*, met oogmerk om dezelve met *Zuilestein* te vereenigen, en alzo het bovengemelde bezwaar uit den weg te ruimen. De Heerlijkheid *Leersum* was een eigendom der Staaten 's Lands van *Utrecht*, welke aldaar hoog, middelbaar en laag Regtsgebied oeffenden. Aan hun Edelmogenden liet derhalven FREDRIK HENRIK den voorslag doen, of dezelve genegen zijn zouden, voor eene voegzaame somme, door verkoop, de Heerlijkheid *Leersum* aan hem af te staan. Op dien voorslag wierdt eene volle Staatsvergadering belegd, tegen den vierëntwintigsten Februarij des Jaars 1632, en, na eenige raadpleegingen, in dezelve besloten, „in aanmerkinge van 's Prinsen groote verdiensten, aan zijne „Hoogheid, in vollen eigendom in geschenke op te draagen „alle het Regtsgebied in *Leersum*, benevens de Thinsen, „Pagthoenderen of Kapoenen, en den Erfpagt van den Wind „en het Stroogeld"; omtrent negentien guldens hadt dit alles, jaarlijks, aan 's Lands Staaten opgebragt. Aldus en langs deezen weg wierden *Zuilen* en *Leersum* onder éénen Heer gebragt. Volgens Uitersten Wille van Prinse FREDRIK HENRIK, kwam, bij deszelfs overlijden, *Zuilestein* aan zijnen Natuurlij-

lijken Zoone FREDRIK VAN NASSAU, van welken wij, in een afzonderlijk Artikel, eenige bijzonderheden zullen mededeelen. WILLEM VAN NASSAU, Zoon van FREDRIK, door WILLEM DEN III, Koning van *Groot-Britannie*, tot *Graaf van Rochefort* verheven, wierdt, na zijns Vaders overlijden, Heer van *Zuilestein*. Naa zijn overlijden, voorgevallen op den twaalfden Julij des Jaars 1708, kwam zijn Zoon, WILLEM HENRIK VAN NASSAU, in het bezit daar van; doch hij genoot het slegts een korten tijd, naamelijk tot op den tweeden December des Jaars 1710, wanneer hij, door zijn overlijden, de Heerlijkheid naliet aan zijnen broeder FREDRIK VAN NASSAU, *Graave van Rochefort*, *Heere van Waijestein*. — Te zamen beslaan de beide Heerlijkheden eene uitgestrektheid van honderdachtënzeventig Morgens Lands. Bij de opneeming, in den Jaare 1748 gedaan, telde men 'er, in alles, zeventig Huizen.

Zie *Tegenwoordige Staat van Utrecht*; HALMA. *Woordenboek*.

ZUILESTEIN, (*Huis te*) gelegen in de straks vermelde Heerlijkheid, tusschen de Dorpen *Leersum* en *Amerongen*, is een der oudste adelijke Gestigten in deezen oord. De tijd, in welken het gebouwd wierdt, is ons niet gebleeken, maar alleenlijk, dat het, in de vroegste tijden, gelijk ook deszelfs naam genoegzaam aankondigt, een eigendom geweest is van het aanzienlijk en overoud Geslagt VAN ZUILEN. Naa het uitsterven der oorspronklijke bezitters, wierdt JAN VAN ZUILEN VAN NATEWISCH daar mede verlijd, op den zesëntwintigsten Februarij des Jaars 1465. Hem volgde, in de maand September des Jaars 1497, zijn Zoon WOUTER VAN ZUILEN VAN NATEWISCH; welke het, op den eenëndertigsten Maart des Jaars 1502, verkogt aan DIDERIK VAN BEERBWEERT. Tot in de maand Augustus des Jaars 1516 bleef hij daar van in 't bezit, wanneer hij, bij verkoop, den eigendom overdroeg op FREDERIK VAN SELDENACQ, des Heiligen Roomschen Rijks Erfkokenmeester. Van hem erfde het zijn broe-

broeder, JAN VAN SELDENACQ, van wien het overging op JAKOB VAN SELDENACQ. Thans kwam het *Huis te Zuilestein* in een ander Geslagt, naardien de laatstgenoemde eigenaar, op den negentienden November des Jaars 1549, hetzelve verkogt aan ERNST VAN NYENRODE, Ridder, van welken desselfs Dogter, GEERTRUYD VAN NYENRODE, hetzelve heeft geërfd, in de maand October des Jaars 1558. Thans kwam het Huis in het Geslagt van *Amerongen*, door haar huwelijk met GODARD VAN REEDE, *Heer van Amerongen*, die het naliet aan zijne Dogter ADELHEID, gehuwd aan THOMAS MARCUS VAN WINGFELT. Wat 'er, zedert, door den verkoop aan JAN VAN RENESSE VAN DER AA, met opzigt tot het Dorp, is voorgevallen, hebben wij in het naastvoorgaande Artikel verhaald. — Het *Huis te Zuilestein*, in den Jaare 1536, toen het de eigendom was van FREDERIK VAN SELDENACQ, des Heiligen Roomschen Rijks Erfkokenmeester, door de Staaten des Lands van *Utrecht*, vóór Riddermaatig verklaard, is een deftig Gestigt. Prins FREDRIK HENRIK heeft daar aan merkelijke verbeteringen gemaakt, en bragt het in de gedaante, in welke het zich tegenwoordig vertoont. Rondom is het voorzien met Trapgevels, op ieder van welke een zittende Leeuw is geplaatst, die een Wapen vasthoudt. Tusschen de twee voorste Gevels rijst, van den grond af, een vierkantige Toren, acht of negen verdiepingen hoog, alle welke met Vensters of Raamen voorzien zijn. Van boven pronkt de Toren met een Bol, uit welken een Windwijzer uitsteekt. Ter wederzijden van den Trapgevel, op de zijden van het Huis, ziet men twee kleine Hangtorentjes, even als de groote Toren met Bollen of Knoppen gedekt. Aan den Ingang over den Brug staan twee spitse Torentjes, en aan het Voorplein een steenen Muur, langs welken eene Graft loopt. Voor 't overige zijn bij het Huis ruime en regelmaatige Plantaadjen aangelegd.

Zie MATTHÆUS, *de Jure Gladii*; HALMA, *Woordenboek*; *Tegenwoordige Staat van Utrecht*.

ZUILESTEIN, (FREDRIK VAN NASSAU, *Heer van*) was de vrugt van ongeoorlofden Minnehandel van FREDRIK HENRIK, Prinse van *Oranje en Nassau*, Stadhouder der Vereenigde Nederlanden; Prins, die, voor 't overige, met den naam van verscheiden goede hoedanigheden ten grave daalde, doch gewisselijk, in het oog der onbevooroordeelde Reden, den luister van dien roem deedt taanen, door deeze botviering aan den drang zijner driften. Den naam der Vrouwe, aan welke FREDRIK HENRIK de trouwe, aan zijne beminnelijke Echtgenoote gezworen, opofferde, vinden wij nergens vermeld, ook niet den tijd of de plaats der geboorte van het Prinslijk speelkind. Zijn Natuurlijke Vader, hem voor zijnen Zoon erkennende, liet toe, dat hij niet slegts zijnen Voornaam droeg, maar dat ook de naauwe betrekking, door den titel VAN NASSAU, algemeen wereldkundig wierdt. *Heer van Zuilestein* wierdt hij gebijnaamd, zints hij, aan het overlijden van Prinse FREDRIK HENRIK, die Heerlijkheid bij erfenis hadt bekoomen. Van zijne vroege jeugd was hij in den Krijgsdienst opgetrokken; en bekleedde, ten tijde als zijn Vader stierf, den rang van Kolonel van een Regiment Voetknegten, in dienst van den Staat der Vereenigde Nederlanden. Met behoud van dien rang en post, wierdt de Heer VAN ZUILESTEIN, in vervolg van tijd, aangesteld tot Gouverneur van den jongen Prinse VAN ORANJE, naderhand in 's Lands Geschiedenissen, onder den naam van WILLEM DEN III, wijd vermaard. Hij bekleedde dien post tot in den Jaare 1666. Thans, gelijk bekend is, beraamden de Staaten van *Holland* eenige schikkingen omtrent 's Prinsen opvoeding, meer geschikt om hem Vrijheid- en Vaderlandsgezinde begrippen in te boezemen. Geraaden vondt men het, uit dien hoofde, van den jonge Prinse te verwijderen, allen, die voor Engelschgezind te boek stonden. De Heer VAN ZUILESTEIN moet als zodanig bekend geweest zijn. Althans men ontnam hem zijne waardigheid als Gouverneur, welke vervolgens aan den Heere JOAN VAN GEND, *Heere van Oosterweede*, wierdt opgedraagen. Tot schadeloosstelling, voor deeze verlaating, bekwam ZUILESTEIN een Jaargeld van vierduizend guldens, voor den tijd van vijf jaaren, welke men re-

rekende dat, zonder dit voorval, zijn post nog zoude hebben moeten duuren. Van tijd tot tijd nam hij deel in de Krijgsverrigtingen, ter plaatze alwaar 's Lands belang zijnen dienst vorderde. Want, hoewel bekend voor een ijverig aankleever van het Huis, waar uit hij was gesproten, viel nimmer zijne Krijgsdapperheid in verdenking. In den Jaare 1672 diende ZUILESTEIN in het Leger van den Staat, onder zijnen Natuurlijken Neeve, Prinse WILLEM DEN III. In de maand October diens jaars, terwijl *Woerden* in de magt der Franschen was, waagde de Prins eenen aanslag tot ontzet van die Stad. De post aan de *Grevenbrugge*, tusschen de straks genoemde Stad en *Utrecht*, wierdt den Heere VAN ZUILESTEIN toebetrouwd. De *Franschen* kenden het gewigt van dien post, om dat dezelve hun den toevoer van manschap en krijgsnoodwendigheden van *Utrecht* afsneedt. Uit *Woerden* op denzelven eenen uitval doende, verdeedigde zich de Heer VAN ZUILESTEIN een geruimen tijd met Vaderlandsche dapperheid. Een einde aan dezelve maakte een vijandlijke kogel, welke hem dood ter aarde deedt vallen. *Grevenbrugge* viel straks daar op in de vijandelijke handen. De Franschen voerden het Lijk des gesneuvelden binnen *Woerden*, doch zonden het, eerlang, met teekenen van hoogagtinge voor 's Krijgsmans betoonde dapperheid, aan Prinse WILLEM DEN III, die zich thans op den post omtrent de *Nieuwerbrugge* hadt gelegerd. Het Lijk des Heeren VAN ZUILESTEIN wierdt, sedert, in zijne Heerlijkheid, staatelijk ter aarde besteld.

Zie OOSTERUS, *Historisch Verhaal*; VALKENIER, *Verward Europa.*

ZUILESTEIN, (JOHAN VAN RENESSE VAN) was een dier moedige Regenten, welke harts genoeg bezaten om tegenstand te bieden aan Prinse MAURITS, ten tijde als deeze openlijk zijnen toeleg aankondigde, om 's Lands Vrijheid den hartader af te snijden. Naa verscheiden andere verrigtingen, welke bij de zulken, die het met het Vaderland wel meenden, geoordeeld wierden tegen de Vrijheid aan te loopen, hadt

hadt MAURITS, in de maand Mai des Jaars 1618, de Regeering te *Nymegen* veranderd, om dat dezelve, zints geruimen tijd, merkelijke genegenheid betoond hadt omtrent de Remonstranten, welke, zedert eenigen tijd, in die Stad, en wel voornaamlijk ook in het Kwartier van *Nymegen*, tot een aanzienlijk getal waren aangegroeid. Gelijke gesteldheid van zaaken, in andere Gewesten, met naame ook in de Stad *Utrecht*, maakte de gemoederen ongerust, en deedt hun aldaar eenen zelfden willekeurigen maatregel dugten. De Heer JOAN VAN RENESSE VAN ZUILESTEIN hadt thans, nevens den Heere JUSTUS VAN RYZENBURG, Heere van *Rijzenburg*, van wegen *Utrecht*, zitting in de Vergadering van de Algemeene Staaten der Vereenigde Nederlanden in 's *Graavenhage*. Beide Afgevaardigden, eenerlei inzigt van zaaken hebbende, hadden het voorgevallene te *Nymegen* niet vernomen, of zij gaven deswegen, aan hunne Lastgeeveren, hunne bekommernis te kennen. In eenen Brief, door hen na *Utrecht* gezonden, en door beiden onderteekend, gaven zij duidelijk te verstaan, hoedanig zij over 's Prinsen gedrag oordeelden. De Regenten, te *Nymegen* van hunnen post ontslagen, noemde zij *geoppresseerde of verdrukte Heeren, en Vroomen, die men bij deseln of met opzet voorneemens was te verlaaten.* Voorts meldden zij, in den zelfden Brief, „ dat „ zijne Doorluchtigheid, *tegen reden* en *tot mismoegen van* „ *de goeden*, op den voorslag van die van *Nymegen*, ter „ Algemeene Staatsvergaderinge *was toegelaaten*." Zij voegden 'er eenige waarschuwingen nevens, naar hunne meening, berekend ter afwendinge van dreigende gevaaren. Naderhand, toen het gevaar niet meer dreigde, maar daadlijk drukte, zijnde Prins MAURITS in eigen persoon binnen *Utrecht* gekoomen, liet ZUILESTEIN zijne wooning in '*s Graavenhage* tot eene Vergaderplaats gebruiken van verscheiden Heeren, Stichtsche Grooten, om gezamentlijk te beraadslaagen, wat hun, in deezen neteligen toestand van zaaken, te doen stondt. Doch het gevolg deezer raadpleegingen was het zelfde, 't geen doorgaans wordt ondervonden, wanneer ongewapende welmeenendheid tegen gewapende heerschzucht overstaat. MAURITS schikte alles naar zijnen wil; ZUILESTEIN wierdt,

ge-

zedert, over zijne, dus genoemde, wederspannigheid, in regten betrokken, en mogt zich gelukkig agten, met verlies van ampten en waardigheden, althans zijn leeven te behouden.

Zie *Interrogatorien* VAN SUYLESTEYN, enz.

ZUILICHEM; (KONSTANTYN HUIGENS, *Heer van*) zie HUIGENS, (KONSTANTYN) *Heer van Zuilichem*, Deel Eenëntwintig van ons *Woordenboek*.

ZUNDERT, (*Groot*) dus genoemd, in onderscheiding van *Klein Zundert*, waar van wij vervolgens zullen spreeken, is een aanzienlijk Dorp, gelegen aan den gewoonen Rijdweg tusschen de Steden *Antwerpen* en *Breda*, in de Baronnie, en op den afstand van ongeveer drie uuren gaans, in het Zuidwesten, van de laatstgenoemde Stad. Hoewel hier zeer veele Roomschgezinden woonen, heeft men 'er tevens eene Kerk ten dienste der Hervormden; het is een vrij aanzienlijk Gebouw, pronkende met een hoogen spitzen Toren. De Leeraar, welke hier den predikdienst waarneemt, verrigt insgelijks dat werk in het nabuurig *Rijsbergen*: welke twee Dorpen, daarenboven, in het Burgerlijke, éénen Dingbank uitmaaken. Nu ruim vijftig jaaren geleeden, wierdt het getal der inwooneren van *Groot Zundert*, van beiderlei sexe, jongen en ouden, op tweeduizend driehonderd en tweeënvijftig begroot. — Een weinig buiten *Zundert* staat een Heerenhuis, *het Huis te Laar*, ook wel *het Hof*, genaamd. Het is één aanzienlijk Gebouw, van rondomme uit breede en wijde Graften of Vijvers opgetrokken. Van wegen de menigte van Landerijen, bestaande uit Zaai- en Weilanden, Beemden en Bosschen, tot dit Huis behoorende, brengt het zijnen eigenaar aanzienlijke voordeelen op.

ZUNDERT, (*Klein*) in onderscheiding van het naastvoorgaande dus genoemd, ligt slegts op een kleinen afstand van *Groot Zundert*, omtrent een half uur gaans nader aan *Breda*. In vroegere dagen plagten hier veele Leden van den Her-

Hervormden Godsdienst te woonen; zij verrigtten hunnen openbaare Eerdienst in eene vrij ruime Kerk, welke met een fraaien Toren pronkt. Het Gestigt is nog in weezen, doch thans buiten gebruik, om dat de Gereformeerde Inwooners zijn uitgestorven.

Zurendonk, een Dorp in de dus genoemde Meierij van *'s Hertogenbosch*, met de twee nabijgelegene Dorpen *Maarheeze*, of *Moerheeze*, en *Gastel*, te zamen uitmaakende de *Baronnie van Kraanendonk*. Oudheid- en Taalkundigen willen, dat de uitgang *Donk*, in welken de naamen van verscheiden Plaatzen in de Meierij eindigen, zo veel te kennen geeft als hoog verhevene plaatzen in laage of broekagtige Landen. De Baronnie van *Kraanendonk* behoorde, weleer, aan WILLEM DEN III, Stadhouder der Vereenigde Nederlanden en Koning van *Groot-Britannie*. Na deszelfs overlijden, en bij de verdeeling zijner nagelaatene goederen, tusschen den Koning van Pruissen en JOAN WILLEM FRISO, *Prins van Oranje en Nassau*, Stadhouder van *Friesland* en *Groningen*, viel de Baronnie van *Kraanendonk* den laatstgemelden te beurt. Tot op de jongste Omwenteling is dat erfdeel, benevens veele andere goederen van gemelde zijne Koninklijke Majesteit, in het Huis van *Oranje en Nassau* gebleeven. *Zurendonk*, ongeveer vijf uuren gaans ten Noordwesten van *Helmond* gelegen, is een middelmaatig Dorp. Men heeft 'er eene Gereformeerde Kerk, die niet zeer groot is, doch met een tamelijk hoogen spitsen Toren pronkt. De Leeraar, welke hier den gewijden dienst waarneemt, bedient insgelijks de Hervormde Gemeente te *Maarheeze*, een half uur gaans in het Zuidoosten van daar gelegen. Hij is Lid der Klassis van *Peel- en Kempeland*.

Zutfen, (*Het Graafschap*) heden ten dage meer algemeen onder den naam van *Kwartier van Zutfen* bekend, thans uitmaakende een gedeelte der Provincie van *Gelderland*, grenst ten Oosten aan het Bisdom van *Munster*, ten

Noor-

Noorden aan de Provincie *Overijsfel*; ten Westen aan het Kwartier van de *Veluwe*, of meer eigenlijk aan de Rivier de *Tsfel*, welke hier tot eene grensfcheiding verftrekt, en eindelijk ten Zuiden aan *Kleefsland*. De geleerde ALTING, nevens veele anderen, dèn naam deezes Graaffchaps of Kwartiers *Zutfeen* fpeldende, is van oordeel dat de oorfprong of reden der benaaminge moet gezogt worden in de *Veenen*, ten Zuiden van dit Landfchap gelegen. *Zuidveen* of *Zuidfeen* zou dus de oorfpronklijke fpelding weezen.

Vroeger, dan in de Negende Eeuwe, ontmoet men, aangaande *Zutfen*, onder den titel van Graaffchap, geen gewag bij de aloude Schrijvers. Ongegrond, intusfchen, is het, dat de vroegfte vermelding tot naa het midden dier Eeuwe zou moeten worden te rug gefchoven. Immers vindt men, op het Jaar 810, onder den titel van *Graave van Zutfen*, zekeren WICHARD, of, gelijk anderen hem noemen, WICHMAN vermeld, die uit den Huize van *Saxen* afkomftig was. Drieëntwintig jaaren laater komt ons voor, 't zij een Zoon of ander bloedverwant, onder den zelfden titel, REINIER, die, 't zij onmiddellijk, of door tusfchenkomst van anderen, wierdt opgevolgd van zekere ADELHEID, Graavinne van *Zutfen*, welke, in den Jaare 856, met ROBERT, Heere van *Heusden*, in den echten ftaat zich liet verbinden. Zints dien tijd, tot in den Jaare 1076, zijn de berigten, wegens de erfopvolging der Graaven van *Zutfen*, zeer gebrekkig. De laatfte, welke dien afzonderlijken titel voerde, was GEERLAK. In het gemelde jaar de zijde des Bisfchops van *Utrecht* tegen Graaf DIRK van *Holland* volgende, fneuvelde hij in het beleg van *Tsfelmonde*. Hij liet geene kinderen naa. Het Graaffchap kwam diensvolgens aan zijnen halven Broeder GERARD, Zoone van OTTO DEN I, Graave van *Gelder*. Zints dien tijd zijn de Graaven van *Gelder* altoos ook te gelijk regeerende Graaven van *Zutfen* geweest. Weshalven, wanneer men, in vervolg van tijd, in 's Lands Gefchiedenisfen, Edelen aantreft, die zich *Graaven van Zutfen* noemden, door dezelve geene anderen, dan afftammelingen van het aloude Huis van *Zutfen*, maar geenzins regeerende Graaven van dat Landfchap, moeten verftaan worden. De ongelukkige

kige ARNOUD, Hertog van *Gelder*, om zich tegen zijnen wederspannigen Zoon ADOLF te handhaaven, verpande, in den Jaare 1472, nevens het Hertogdom *Gelder*, het Graafschap *Zutfen*, aan KAREL, Hertog van *Bourgondie*, bij eene overeenkomst, op den dertigsten December des gemelden jaars, te *Brugge* gesllooten. Volgens de voorwaarden, daar bij getroffen en gesloten, zouden *Gelder en Zutfen*, voor driemaalhonderdduizend Rhijnsche guldens, aan den gemelden Hertogen KAREL VAN BOURGONDIE worden afgestaan, om dezelve in pandschap, naar Duitsche Regten, te bezitten; mids dat gemelde Hertogdom *Gelder* en Graafschap *Zutfen*, door het te rug betaalen van de genoemde somme, en van de onkosten, daar op gevallen, door gemelden Hertog KAREL VAN BOURGONDIE, in en ten behoeve van deeze Landschappen gemaakt, ten allen tijde wederom zouden kunnen ingelost worden.

Hertog KAREL VAN BOURGONDIE, Pandelgenaar van het Graafschap *Zutfen*, niet lang naa deeze overeenkomst zijnde overleeden, beschreeven de *Gelderschen* eenen Landdag te *Nymegen*. Hier namen zij het besluit, het Hertogdom *Gelder* en het Graafschap *Zutfen* op te draagen aan ADOLF VAN EGMOND, den bovengenoemden Zoone van wijlen Hertog ARNOUD VAN GELDER. Doch deeze opdragt hadt geenen voortgang, uit hoofde van het spoedig overlijden des benoemden Hertogs en Graafs. Hij liet twee onmondige kinderen na, eenen Zoon en eene Dogter, KAREL en PHILIPPA genaamd. Over deeze besllooten zij, de Voogdij aan ADOLFS Zuster, KATHARINA, op te draagen; die straks daar op, om bescherming voor haar zelve en haaren Neef en Nicht, tegen den Bourgondischen Aanhang, bij LODEWYK DEN XI, Koning van *Frankrijk*, aanhieldt. Daarenboven, deedt zij ernstig aanzoek bij de Hertogin MARIA, Dogter van Hertoge KAREL VAN BOURGONDIE, en haaren Gemaal, MAXIMILIAAN VAN OOSTENRYK, dat de kinderen van haaren Broeder ADOLF, die te *Gend* in bewaaring wierden gehouden, haar mogten te rug gezonden worden. Doch de Hertog hadt hier geene ooren na; 't welk de Staaten des Graafschaps *Zutfen* dermaate van hem en de Bourgondische heerschappij vervreemde,

de, dat zij te raade wierden, in de Maand Augustus des Jaars 1478, het Graafschap te verpanden aan HENDRIK VAN ZWARTSENBURG, *Bisschop van Munster*, voor eene somme van zestienduizend Rhijnsche Guldens: onder beding, dat hij het Graafschap aan de regte en wettige Erfgenaamen wederom zoude inruimen, zo ras zij hem de betaalde pandpenningen wederom zouden te rug gegeeven hebben.

Tot een twistappel, tusschen twee magtige Vorsten, verstrekte het Graafschap *Zutfen*, nevens het Hertogdom *Gelder*, in den Jaare 1542. De geschilvoerende partijen waren Keizer KAREL DE V en WILLEM, *Hertog van Kleeve en Gulik*. Niet met den degen, maar met de pen, wierdt deeze twist gevoerd. Reeds zedert het Jaar 1539 hadt Hertog WILLEM zijn regt op het Hertogdom *Gelder* en het Graafschap *Zutfen* staande gehouden, en aan de Rijksvorsten zijne schriftlijke verdeediging van zijnen eigendom toegezonden. Gedeeltelijk bouwde hij zijn regt op zekere overeenkomst, door hem, in den voorgaanden Jaare 1538, met Hertog KAREL VAN GELDER en Graave van *Zutfen* en 's Lands Staaten, getroffen. Inzonderheid, egter, voerde hij, ter verdeedigjnge van zijne eigen aanspraak en eigendom, aan, zijne afkomst uit Vorsten, die, zints eenen zeer langen reeks van jaaren, wettige Heeren van *Gelder* en *Zutfen* geweest, en als zodanig, door 's Lands Staaten en Ingezetenen, waren erkend geworden. Naa het overlijden van REINOUD DEN IV, Hertog van *Gelder*, was, naar zijne meening, volgens de natuurlijke opvolging, het Hertogdom, en dus ook het Graafschap *Zutfen*, vervallen aan ADOLF, Hertog van *Berg*, wiens Grootvader, van Vaders zijde, een broeder van WILLEM, Vader van REINOUD, geweest was. Ook was ADOLF, door Keizer SIGISMUND, met het Hertogdom verlijd geweest. Doch ARNOUD VAN EGMOND, wiens Grootmoeder, van Moeders zijde, eene Zuster van Hertoge REINOUD zelven geweest was, was, dit niettegenstaande, meester van het Hertogdom en Graafschap gebleeven. ADOLF, zonder kinderen zijnde overleeden, hadt, benevens alle zijne overige Heerlijkheden, daarenboven ook zijn regt op het Hertogdom *Gelder* en het Graafschap *Zutfen* nagelaaten aan zijns Broeders Zoone,

GERARD. Keizer FREDRIK hadt deeze erfmaaking bekragtigd; als zijnde de aangeſtelde erfgenaam, door zijne Keizerlijke Majeſteit, met deeze twee Vorſtendommen verlijd geworden: gelijk dan ook vervolgens gemelde Hertog GERARD het regt op die Vorſtendommen aan zijnen Zoone, WILLEM, hadt nagelaaten. De laatstgenoemde, Hertog WILLEM, hadt ter Gemaalinne genomen SIBILLA VAN BRANDENBURG, en bij dezelve eene Dogter verwekt, MARIA genaamd; die vervolgens de Moeder was geworden van den tegenwoordigen Hertoge van *Kleeve* en *Gulik*, aan welken zij al haar regt op het Hertogdom *Gelder* en het Graafſchap *Zutfen* hadt afgeſtaan. — Zodanig was het hoofdbeloop der bewijsredenen, welke Hertog WILLEM, ter zijner verdeedigingе, aanvoerde; terwijl hij, evenwel, op den gemelden overdragt, door zijne Moeder op hem gedaan, voornaamlijk zijn regt op de beide Landſchappen bouwde.

Keizer KAREL DE V, altoos van heerschzucht brandende, en door papieren wapenen zich geen onderſteld regt willende laaten ontneemen, 't welk hij niet zou geſchroomd hebben, met ſtaal te verdeedigen, verzuimde niet, om voor als nog op gelijke wijze als zijn tegenſtreever voor zijnen eisch en aanſpraak in de bres te ſpringen. Om zijnen ſlag te zekerder te neemen, bediende hij zich van de pen van den vermaarden *Frieſchen* Staatsman, VIGLIUS AB AYTTA VAN ZUICHEM. In den tijd van twee dagen ſtelde deeze een uitvoerig Geſchrift, 't welk, vervolgens, in den Jaare 1541, op den Rijksdag te *Regensburg*, wierdt ingeleverd. 't Lust ons, tot volledigheid der Hiſtorie, den hoofdinhoud ook van dat Geſchrift hier in te lasſchen. Keizer KAREL, of liever diens penvoerder VIGLIUS, merkte, onder meer andere bijzonderheden, aan, dat ARNOUD VAN EGMOND, aan Hertoge REINOUD DEN IV nader in den bloede beſtaan hebbende, en, diensvolgens, ook van hem nadere Erfgenaam geweest zijnde, dan Hertog ADOLF VAN BERG, gevolglijk ook hem met regt in het Hertogdom en Graafſchap was opgevolgd; — dat Hertog KAREL VAN BOURGONDIE, in den Jaare 1472, ARNOUD VAN EGMOND het regt op het Hertogdom *Gelder* en het Graafſchap *Zutfen* afgekogt, en zelfs, in het volgende jaar, aan

ge-

GERARD, Graave van *Gulik*, voor den afstand van 't geen hij op deeze Heerlijkheden meende te eifchen te hebben, eene goede fomme gelds betaald hadt; — dat deeze afstand, door GERARDS Zoonen, WILLEM en ADOLF, en vervolgens ook door Keizer FREDRIK, bekragtigd geworden was, en dat MARIA, des Keizers Grootmoeder, en PHILIPS, des Keizers Vader, zedert, met het Hertogdom *Gelder* en het Graaffchap *Zutfen* waren verlijd geworden; — dat KAREL VAN EGMOND, midlerwijl, zich van deeze Heerlijkheden hebbende meester gemaakt, nogthans, eerst te *Gorinchem*, en vervolgens te *Graave*, met den Keizer overeengekomen was, dat dezelve Heerlijkheden, in gevalle hij zonder wettige erfgenaamen mogt koomen te overlijden, aan den Keizer zouden koomen; — dat, eindelijk, noch GERARDS Zoon, WILLEM, noch WILLEMS Dogter, MARIA, noch derzelver Echtgenoot, JAN VAN KLEEVE, Vader en Moeder van den tegenwoordigen Hertog van *Gulik* en *Kleeve*, na GERARDS afstand, geduurende een tijdverloop van meer dan zestig jaaren, in 't geheel geene aanfpraak op *Gelder* en *Zutfen* gemaakt, en zelfs nagelaaten hadden, de titels deezer Heerlijkheden te voeren. De zaakvoerder van KAREL DEN V befloot uit alle deeze bewijzen, dat 's Keizers regt op het Hertogdom *Gelder* en het Graaffchap *Zutfen*, als gegrond en aan geene regtmaatige tegenfpraake onderhevig, moest erkend worden. Het voeren van den penneftrijd nam hier mede nog geen einde. De Hertog van *Gulik* en *Kleeve* nogmaals het woord voerende, liet een tweede Gefchrift vervaardigen, waarin hij des Keizers bewijzen tragtte te ontzenuwen, en 't welk hij insgelijks des Rijksvorften deedt ter hand ftellen. Hij erkende, in zijn Gefchrift, den afstand, door GERARD, Graave van *Gulik*, aan Hertoge KAREL VAN BOURGONDIE, ten opzigte van het Hertogdom *Gelder* en het Graaffchap *Zutfen*, gedaan; doch hij beweerde met een, dat deeze afstand was gefchied op de uitdrukkelijke voorwaarde, dat het Huis van *Bourgondie* hem tegen de Heeren VAN EGMOND zoude befchermen: voor zo veel, intusfchen, deeze voorwaarde niet was naagekoomen, befloot Hertog WILLEM daaruit, dat de afstand van geene waarde, en dus als in 't geheel niet ge-

geschied, moest gerekend worden. — Om dit tegenschrijven te wederleggen, merkte VIGLIUS, in naame van zijnen Keizerlijken Meester, in een tegenvertoog, aan, dat Graaf GERARD VAN GULIK de penningen, voor den afstand van *Gelder* en *Zutfen*, hem beloofd, met 'er daad hadt ontvangen, doch dat zo min als hij zelve, zijne Opvolgers, den Keizer noch deszelfs Voorzaaten, uit hoofde van deezen afstand, immer om bescherming tegen de Hertogen van *Gelder*, uit den Huize van EGMOND, verzogt hadden.

Van geene baate, intusschen, was al dit over- en wederschrijven. De Rijksvorsten, 't zij om dat ze in het geschil geen behoorlijk doorzigt hadden, en alzo zich onmagtig bevonden om de wettigheid van den eisch van wederzijden te beoordeelen, 't zij om dat ze de Keizerlijke ongenade vreesdèn, indien zij zich voor Hertog WILLEM verklaarden: zeker is het, dat de zaak, op den Rijksdag, eerst sleepende wierdt gehouden, en vervolgens aan den spijker gehangen. Nogthans hadt Keizer KAREL zijn hart op *Gelderland* gesteld, en beschouwde hij de bemagtiging daar van als een stuk voor hem van de hoogste aangelegenheid. Een magtig Leger verzamelde hij, diensvolgens, om met de wapenen Hertog WILLEM te noodzaaken tot eene overgave, tot welke zijne schriftlijke Vertoogen, tot nog toe, ongenoegzaam gebleeken waren. Te meer besloot Keizer KAREL tot dien strengen maatregel, om dat Hertog WILLEM, hangende den bovengemelden pennestrijd, tegen hem eenige vijandlijke verbintenisſen hadt aangegaan.

Voorspoedig slaagde Keizer KAREL in zijne Krijgsverrigtingen, en bragt hij Hertog WILLEM, binnen korten tijd, in zulk eene engte, dat hij, vreezende, behalven het Hertogdom *Gelder* en het Graafschap *Zutfen*, ook zijn Hertogdom *Gulik* te zullen verliezen, geraaden vondt, zich te onderwerpen. Met zijn Leger bevondt zich thans Keizer KAREL DE V voor *Venlo*. Derwaarts begaf zich dan de Hertog; als een overwonnene viel hij zijner Keizerlijke Majesteit te voet, bekende zijne misdaad in het bieden van tegenstand aan het doorluchtig hoofd des Keizerrijks, en smeekte om genade. Dit viel voor in den afloop des Jaars 1543. Op den zeven-

den

HERTOG WILLEM, VALT KEIJZER KAREL V. TE VOET, EN STAAT ZIJN HERTOGDOM GELDER EN GRAAFSCHAP ZUTFEN AAN HEM AF.

den September slooten zij een onderling Verdrag, waarbij, onder andere, Hertog WILLEM van zijn Regt op het Hertogdom *Gelder* en het Graafschap *Zutfen*, voor altoos, afstand deedt, ten behoeve des Keizers.

Weinige dagen, naa dat dit Verdrag was gesloten, kwamen de Staaten van *Gelder* en *Zutfen* den Keizer, in zijne Tent voor *Venlo*, hulde doen. Van zijnen kant bevestigde de Keizer hunne Regten en Privilegien, beloovende, geene Ampten te zullen geeven dan aan bekwaame lieden, die 's Lands taal spreeken konden, en in eigen persoon de Ampten bedienden. In 't bijzonder verbondt hij zich, geenen Stadhouder over *Gelder* en *Zutfen* te zullen stellen, dan die 's Lands taale kundig was. Daarenboven beloofde de Keizer, de Landen met geene schattingen te zullen bezwaaren, dan in welke Baanerheeren, Ridderschapen en Steden deugdelijk en naar oude gewoonte zouden bewilligd hebben. Zijne Keizerlijke Majesteit bekragtigde, in het volgende jaar, alle deeze punten, bij Opene Brieven, gedagteekend te *Spiers*, op den tweeëntwintigsten van April. Aldus kwam Keizer KAREL DE V, naa een langduurigen Oorlog, aan het gerust bezit van het Hertogdom *Gelder* en het Graafschap *Zutfen*, de laatsten in de thans genoemde zeven vereenigde Gewesten, welke zijner uitgestrekte heerschappije onderdaanig wierden. Reeds kort naa de bemagtiging hadt Keizer KAREL, tot Stadhouder over het Hertogdom en Graafschap, aangesteld RENÉ VAN CHALONS, *Prins van Oranje*, die reeds over de Provincie van *Holland* die zelfde waardigheid bekleedde. In 's Keizers naam ontving hij de gewoone hulde.

Tot in den Jaare 1572 bleef het Graafschap *Zutfen* met de Spaansche heerschappij vereenigd. Door den Graaf VAN DEN BERGE wierdt het daar van afgetrokken, en tot de zijde der Staaten overgebragt. Voor eenen tijd wierdt het, zedert, wel afvallig; doch van nieuws tot onderwerping zijnde genoodzaakt, nam het, in den Jaare 1579, deel in de Utrechtsche Unie, en is, van dien tijd af, een Lid gebleeven van het Bondgenootschap der Vereenigde Gewesten.

Niettegenstaande deeze inlijving, deedt 'er zich, van tijd tot tijd, een en ander op, die zich den eigendom van het Graaf-

Graafschap *Zutfen* aanmatigde. Het waren de afstammelingen van den in 's Lands Geschiedenissen zo vermaarden LAMORAAL, *Graave van Egmond*, in den Jaare 1568, te *Brussel*, door het Zwaard des Scherpregters gesneuveld, welke deeze aanspraak maakten. KAREL, Zoon van den onthalsden Graave, hadt, eenigen tijd naa zijns ongelukkigen Vaders afslijvigheid, in *Holland* eenige vrugtlooze poogingen aangewend om herstel in de Voorouderlijke bezittingen. KARELS Zoon, LODEWYK, hadt zijnen eisch op het Graafschap *Zutfen* op de *Munstersche* Vredehandeling ingebragt. Al vroeger hadt hij den titel van Hertog van *Gelder* en Graave van *Zutfen* aangenomen, en was, tot het afleggen van denzelven vergeefs vermaand zijnde, gebannen uit de Staaten des Konings van *Spanje*. PHILIPS, Zoon van LODEWYK, hadt, met even ongelukkigen uitslag als zijn Vader op de *Munstersche*, zijne belangen ingebragt op de *Nymeegsche* Vredehandeling.

In weerwil van dit alles kwam een telg van het doorluchtig Geslagt, met den dikmaals ontzegden eisch, van nieuws, ter baane. Deeze was PROKOPIUS FRANÇOIS, *Graaf van Egmond*, Zoon van den laatstgenoemden. De *Rijswijksche Vredehandeling* was het tooneel, alwaar hij zijne zaak bepleitte. Behalven andere Heerlijkheden, op welke hij aanspraak maakte, zie hier hoe de tegenwoordige Graaf VAN EGMOND zijn regt op het Graafschap *Zutfen* zogt te bepleiten. Hij vertoonde, dat JAN DE I, Graaf van *Egmond*, gehuwd geweest was met MARIA, Dogter van JAN, Heere van *Arkel*, en van JOANNA VAN GELDER, die eene Dogter was van WILLEM, Hertoge van *Gulik*, en van MARIA, Dogter van REINOUD, Hertog van *Gelder* en Graave van *Zutfen*, en van SOFIA, Erfdogter van *Mechelen*; — dat JOANNA VAN GELDER twee Broeders hadt gehad, WILLEM en REINOUD, die beide, de een naa den anderen, Hertogen van *Gulik* en Graaven van *Zutfen* geweest, doch zonder kinderen overleeden waren; —— dat, naa derzelver afslijvigheid, hunne nalatenschap was verdeeld geworden onder de naakomelingen van JOANNA VAN GELDER, zijnde twee Zoonen van haare Dogter MARIA, ARNOUD en WILLEM VAN EGMOND, die beiden, door Keizer SIGISMUND, met het Graafschap *Zutfen*

wa-

waren verlijd geworden; onder beding dat de laatste deeze Heerlijkheid niet eerder zoude bezitten, dan naadat zijn Broeder zonder kinderen zou overleeden zijn; — dat ARNOUD, zijne Heerlijkheden verpand hebbende aan KAREL, Hertoge van *Bourgondie*, overleeden was, zonder de pandpenningen volkomen ontvangen te hebben, terwijl, evenwel, Hertog KAREL zich meester hadt gemaakt van het Graafschap *Zutfen*; — dat ADOLF, Zoon van ARNOUD, kort hiernaa gestorven zijnde, diens Zoon, KAREL, door de Staaten, tot Graaf van *Zutfen* beroepen zijnde, overleeden was, zonder kinderen na te laaten; — dat bij zijnen dood, het Regt, welk hij op zijns Vaders nalaatenschap gehad hadt, vervallen was op de afstammelingen van zijnen Oud-Oom, WILLEM, die, te gelijk met ARNOUD, KARELS Grootvader, met het Hertogdom *Gelder* en het Graafschap *Zutfen* was verlijd geworden; — dat een dier afstammelingen, en wel de regte, was, de onthalsde LAMORAAL, *Graaf van Egmond*, van welken de tegenwoordige Graaf VAN EGMOND in eene rechte linie afstamde: als zijnde de gemelde LAMORAAL geweest een Agter-Kleinzoon, van WILLEM, den Broeder van ARNOUD VAN EGMOND; — dat ingevalle men mogt van oordeel zijn, dat ADOLF VAN EGMOND, door zijnen Vader onterfd geweest zijnde, zijn Zoon KAREL geen Regt op de Voorvaderlijke Goederen konde hebben, men dan moest toestemmen, dat dezelve zo veel eerder op WILLEM VAN EGMOND vervallen geweest waren; — dat de Koningen van *Spanje*, als Opvolgers der Hertogen VAN BOURGONDIE, geen Regt altoos konden hebben op het Hertogdom *Gelder* en het Graafschap *Zutfen*, om reden dat de Pandpenningen niet ten vollen betaald waren geworden, en om dat het gedeelte der bedongene sommen, 't welk onbetaald was gebleeven, daar bij gerekend zijnde de Renten, tot heden toe daar op geloopen, zeer veel meer dan het betaalde gedeelte bedroeg; — dat, eindelijk, de Staaten van *Gelder* en *Zutfen* 'er even weinig Regt op hadden, om reden dat dezelven geen grooter Regt hadden kunnen verkrijgen, dan PHILIPS DE IV, Koning van *Spanje*, hun hadt kunnen afstaan.

Op dit Vertoog, welks kragt, naar het oordeel van alle des kundigen, zeer ligt konde ontzenuwd worden, wierdt eenigen tijd gezweegen. In den Jaare 1698 vonden, eindelijk, de Staaten des Landschaps geraaden, door het Hof des Vorstendoms *Gelder* en des Graafschaps *Zutfen*, een Tegen-Protest te doen in 't licht geeven. Het geschrift was geteekend den dertigsten Januarij des gemelden jaars. Deszelfs hoofdzaaklijke inhoud kwam hierop neder „ Dat zekere „ GHILLET, zich noemende Gelastigde van den Graave VAN „ EGMOND, eene Verklaaring en Protest hadt ingeleverd, „ vervattende eenen ongegronden Eisch op het Hertogdom „ *Gelder* en het Graafschap *Zutfen*, zonder dat de gemelde „ GHILLET, op de *Rijswijksche* Bijeenkomst, erkend geweest „ was, en zonder dat zij ook wisten, dat 'er, van zulk „ eenen Eisch, eenig gewag was gemaakt in de *Munster*„ *sche* en *Nymeegsche* Verdragen; — dat zij, hierom, de „ overgelerde Verklaaring en Protest nietig en van onwaarde „ verklaarden, uit den naam der Staaten van *Gelder* en *Zut*„ *fen*, zonder dat zij, voor tegenwoordig, konden goedvin„ den, de redenen te wederleggen, die in de Verklaaring „ vervat waren: welke Verklaaring, daarenboven, eene op„ eenstapeling van misslagen, zo ten opzigte van het Regt, „ als van de Gebeurde Zaaken, gelijk ook eene menigte „ van handtastelijke onwaarheden, behelsde."

Van eenige merkwaardige voorvallen, in de etlijke jongstverloopene jaaren, het Graafschap *Zutfen* bijzonderlijk betreffende, zullen wij nu nog een beknopt verslag mededeelen. Eene zwaare Overstrooming, in den Jaare 1754 voorgevallen, veroorzaakte ginds en elders, in het Graafschap, groote schade. De oorzaak hier van was, het opzwellen tot eene ongewoone hoogte van het Riviertje *de Berkel*, 't welk uit *Munsterland* vloeiende, zich binnen de Stad *Zutfen*, door het zogenaamde *Broekierter*, in den *IJsel* plagt te ontlasten, doch welke laatstgemelde Rivier thans tot eene ongewoone hoogte zijnde opgezet, niet meer waters konde bergen. De omliggende Landen rondom de Stad vertoonden als eene opene zee. In de Heerlijkheid *Borkelo* waren opgezetenen, wier Huizen, voorheen, altoos voor Watersnood beveiligd ge-

geweest waren, in de droevige noodzaaklijkheid, elders een goed heenkomen te zoeken. Op zommigen plaatzen ſtonden de Huizen tot aan de daken onder het water. In den Berkeldijk ontſtonden twee Doorbraaken. Hier door wierdt de toegang van het platte Land na de Stad *Zutfen*, door alle de Poorten, ééne uitgezonderd, afgeſneeden. Binnen de Stad klom het water tot zulk eene hoogte, dat niet alleen alle de Kelders vol liepen, maar ook de laage plaatzen en ſtraaten overſtroomd wierden. Zelf was eene der Kerken, voor eenigen tijd, onbruikbaar geworden. — Diergelijk een Ramp trof, van nieuws, dit Graafſchap, in den Jaare 1764. Twee Doorbraaken in den Kanonsdijk jaagden het water tot zulk eene hoogte op, dat het gantſche Landſchap bijkans zich als eene baare Zee vertoonde. — Van aangenaamer vermeldinge is de werkzaamheid, vooral zedert de laatſte groote veertig jaaren, in het Graafſchap *Zutfen* aangevangen of voortgezet. Behalven de Yzergieterijen, in de Provincie *Gelderland* en elders niet ongemeen, waarin het oud Yzer van nieuws geſmolten, en tot Potten, Plaaten en andere gereedſchappen of werktuigen wordt gevormd, leidde de Heer JOAN KOENRAAD BRAND eenen Yzeroven, of, om ons van het algemeen aangenomen kunstwoord te bedienen, eene *Yzerhutte* aan, te *Ulft*, in het Graafſchap *Zutfen*, niet verre van de Kleefſche Grenzen. In deeze Yzerhutten maakt men zeer goed en goedkoop Yzer, uit het Oehr, 't welk daar omſtreeks wordt gegraaven. Het Oehr, of de Yzer-Ertz ligt, in dit gedeelte des Graafſchaps, oppervlakkig, en als een dikke harde korst, tusſchen de Aardbeddingen in. Door middelen van houweelen, hamers, ſchoppen en andere zwaare werktuigen, haalen de arbeidslieden het uit den grond, en brengen het voorts na de Yzerhutte, om aldaar geſmolten te worden. Men graaft 'er de Yzer-Ertz zo overvloedig, dat men het Oehr, in zeker opzigt, beter koop kan bekoomen, dan de Houtskoolen zelve, die ter ſmeltinge gebruikt worden; dewijl de kregele Boer, onderſteund door baatzoekende Opkoopers, weetende de noodzaaklijkheid der Houtskoolen, dezelve op een hoogen prijs houdt. De Yzer-Erts, welke in het Graafſchap *Zutfen* wordt gevonden, is al vrij rijk.

De honderd ponden ruwe stoffe leveren, niet zelden, tusschen de zestig en zeventig ponden goed Yzer. — Een kort verslag, aangaande de werkzaamheid in de bovengemelde Yzerhutten, zal, vertrouwen wij, veelen onzer Leezeren niet onaangenaam zijn. Tot het smelten van Yzer heeft men, gemeenlijk, ongemeen groote Ovens, welker Muuren eene ongemeen zwaare hette kunnen wederstaan, en nu eens grooter, dan wederom kleiner, gebouwd worden. Met deeze Ovens heeft gemeenschap de Buis van een zwaaren Blaasbalg, die, als de Oven gloeijende is, het vuur gestadig aanblaast, en brandende houdt. Deeze Blaasbalg wordt bewogen door Paarden of door Menschen; of anders, gelijk dit in de Yzerhutte bij *Ulft* geschiedt, doet men denzelven werken door middel van raderen, die door loopende wateren bewogen worden. In zulk een Oven, aan welken een geweldig groot stookgat is, werpt men, eer dezelve gestookt wordt, op den Smeltpan, of in het midden van den Oven, eene menigte gegloeide Houtskoolen, naar gelange van de hoeveelheid van Yzer-Erts; welke Houtskoolen, door de rondom woonende Opgezetenen, van Beuken- of Eikenhout gebrand, en uitgedoofd worden, met oogmerk om 'er zich naderhand tot het Yzersmelten van te bedienen. Op deeze Koolen werpt men vervolgens de Erts, naa dat alvoorens dezelve, zo veel doenlijk is, tot kleine stukjes is gebroken. Zomtijds wordt onder deeze stoffe leevende Kalk gemengd; doch dit heeft inzonderheid plaats, ingevalle de Erts zeer vast is. Vervolgens worden hier op, laag om laag Erts en Koolen gelegd, tot dat de Oven behoorlijk vol is. Den Oven aldus zijnde gevuld, steekt men 'er den brand in, die, door middel van den gemelden Blaasbalg, gestadig wordt aan den gang gehouden. De Erts kookt men zo lang, tot dat dezelve genoegzaam gesmolten en gietbaar wordt geoordeeld. Thans giet men de dus gesmolten Erts tot Staaven; die, vervolgens, naa eens en andermaal, van nieuws, aan het vuur blootgesteld geweest te zijn, door herhaald en langduurig smeeden en slaan, van haare aankleevende scorie, of schuim en vuiligheid gezuiverd worden: waar naa men ze verder wederom, naar goedvinden, in kleiner of grooter, breeder of smal-

fmaller ftaaven verdeelt, en aldus Staafyzer bekoomt. Wat voorts aangaat het gieten van IJzeren Potten, Plaaten, Kogels, Kanon en ander Yzerwerk; hier toe worden door Werklieden, die men *Vormers* noemt, uit Klei, tot het fatfoeneeren van welke zij eene bijzondere handigheid bezitten, Vormen vervaardigen, gefchikt naar zulke ftukken, als men gezind is te gieten. Het aldus in Vormen gegoten Yzer ondergaat geene verdere fmeeding; 't welk de reden is, dat het altoos broozer en minder van waarde, dan het Staafyzer is. Te *Amfterdam*, om dit in het voorbijgaan aan te merken, heeft men eene Yzergieterij, ftaande op het Roeters-Eiland, alwaar dit in *Gelderland* gegooten Yzer hergooten wordt: welk Yzertuig, als zijnde andermaal gefmolten en gezuiverd, uit dien hoofde den voorrang verdient boven het uit Oehr onmiddelijk gegoten Yzer.

Reeds in de voorgaande Eeuw waren 'er gefchillen ontftaan over de Grensfcheiding, tusfchen het Kwartier van *Zutfen* en het Hoogfticht van *Munfter*. Men hadt wel, van tijd tot tijd, daar omtrent eenige fchikkingen beraamd, doch de zaak altoos onafgedaan gelaaten. In den Jaare 1765 wierdt men te raade, het ftuk ernftig bij de hand te neemen, en, ware het mogelijk, tot eene volkomene afdoening te brengen. Gelastigden, van wederzijden, daartoe benoemd, flaagden zo gelukkig, dat zij, in de maand October des gemelden jaars, de Grensfcheidingen, tot wederzijdsch genoegen, bepaalden. Tot wegneeminge van onzekerheid, en ter voorkoominge van oneenigheden in het toekoomende, kwamen de Gelastigden overeen, de Landfcheidingen door fteenen Paalen af te perken. Het daadlijk zetten deezer fcheidpaalen gefcheidde in het volgende Jaar 1766, waarbij aan alles de vereischte bekragtiging wierdt gegeeven. Ten zelfden tijde vereffende men ook een nog hangend gefchil, meer bepaaldelijk het Kwartier van *Gelder* en het *Bisdom Munfter* betreffende, raakende zeker Regt van Weide, *Koppelweide* of *Compofium* genoemd, waaruit niet zelden hoogloopende onaangenaamheden, tusfchen de Opgezetenen van wederzijdfche landen, gereezen waren.

Eene

Eene onderneeming, die veel goeds beloofde, wierdt, in den Jaare 1777, in het Kwartier ter hand geslagen. De Heer Mr. WILLEM HENDRIK VAN HASSELT, door verkeering met den Leeraar der *Walsche* Gemeente te *Arnhem*, den Heere GEVANON, uit het Zuidlijk gedeelte van *Frankrijk* geboortig, eenige kundigheden hebbende opgedaan omtrent het aankweeken van Zijde, waar toe de Heer VAN HASSELT reeds voorheen eenige liefhebberij bezat, begaf zich na een Landgoed, niet verre van de Stad *Zutfen* gelegen, met oogmerk om 'er zich op den Landbouw toe te leggen. Met een bedoelde hij het bijzonder oogmerk, om, volgens de onderrigtingen van den Leeraar GEVANON, vermeerderd met kundigheden, opgedaan uit verscheiden Schrijvers, Zijdewormen te kweeken, Zijde te winnen, en door het neemen van proeven te onderzoeken, hoe verre men deeze kweekerij hier te Lande zou kunnen brengen. Naa het doorworstelen van veelerhande zwaarigheden, en door onvermoeide naarstigheid, gelukte het den Heere VAN HASSELT, naa verloop van tien jaaren, witte en geele Zijde te winnen, welke, door lieden deezer zaake kundig, met de *Fransche* en *Italiaansche* Zijde gelijk gesteld wierdt.

Van nieuws trof het Kwartier een zwaare Ramp, in den Jaare 1784. Voor de hoofdstad des Distrikts borst, in de maand Februarij des gemelden jaars, de bevrozene rivier *de Tsel* los, met een vernielingdreigend geweld. Schrikwekkend was het gedruis der afdrijvende Ysschotzen. Tot eene vervaarende hoogte schooven die Schotzen op elkander, naar gelange van het klimmen van den Stroom. Deeze, daar zij, in den beginne, slegts langzaam was geklommen, begon nu, allengskens, met ongeloofiijken spoed, zeer hoog op te zetten, zo dat het water, in den aanvang der maand Maart, eene der Poorten van de bovengenoemde Hoofdstad invloeide. Tot nog toe was men voor Dijkbraak behoed gebleeven. Ook deeze ramp vermeerderde, eerlang, de elende. Bij het, dus genoemde, *Hoenderness* bezweek de Dijk; het water, nu een open hebbende, stroomde, met schrikbaarend geweld, door het Gat. Deerlijk was, onder dit alles, de toestand der Opgezeetenen ten platten Lande; doch aan hun was geen

hel-

helpen, zo lang het opzetten der Riviere, en het overschuiven der Ysschotzen, duurde. Zo ras de eerste aandrang eenigzins bedaard was, en nog meer toen het water begon te zakken, was alleman in de weer, om den noodlijdenden alle mogelijke hulp toe te brengen. Door middel van Vaartuigen haalde men Menschen en Beesten uit de omliggende Landen en Plaatzen, en bragt ze te *Zutfen*. Niettegenstaande eenige Poorten deezer Stad waren toegedamd, stondt dezelve, op sommige plaatzen, zo diep onder water, dat men de lieden, in de ondergelegene oorden woonagtig, door middel van Schuiten, de leevens- en andere noodwendigheden, moest toevoeren. Op de zelfde wijze voorzag men ook in de behoeften der bewooners van het platte Land; deezer jammerstaat was tot zulk eene hoogte geklommen, dat men, op verscheiden plaatzen, elendelingen aantrof, die, uit de daken hunner deerlijk gehavende wooningen, gretige handen reikten na de aangebodene behoeften en ververschingen.

Dus verre gesproken hebbende van de algemeene Historie van het Kwartier van *Zutfen* in het bijzonder, zullen wij deszelfs Geographische verdeeling kortelijk aanwijzen. Volgens de tot nog toe gebruiklijke verdeeling, bekleedt het Kwartier van *Zutfen* de derde plaats onder de vier Kwartieren van *Gelderland*. Behalven de Hoofdstad, welke den zelfden naam als het Kwartier voert, ontmoet men in hetzelve vier bemuurde, hoewel kleine, Steden, welke, tot nog toe, met uitsluiting van de overige Plaatzen van het Gewest, in de Staatsvergaderinge plagten beschreeven te worden, en aldaar haare Stem uitbragten. Zij zijn de volgende: *Doesburg*, *Deutekom*, *Lochem* en *Grol*. Nog twee Steedtjes heeft men 'er, welke, tot vóór de Omwenteling, in de regeling der Kwartiersbelangen, niet gekend wierden: zij zijn *Breevoort* en *Borkelo*. Voorts heeft men, ten aanzien van het Landgebied, de volgende verdeeling in agt genomen. I. *Het Schoutampt van Zutfen*, behoorende aan de Hoofdstad, waarin men de volgende Dorpen en Gehugten aantreft: *Vorden*, *Almen*, *Gorsele*, *Warensvelt*, *Wichmont*, nevens de Adelijke Huizen *te Dorth*, *Dam*, *Voorst*, *Bezelink*, *de Boedelhof*, *Velden*, *Vorden*, *Hakfort*, en *Brunsberg*. —

II. Het

II. Het *Landdrostampt van Zutfen*, bevattende *Zelhem*, *Hummel*, *Hengel*, *Steendre*, *Ruurloo*, en *Dotekom buiten*, als mede de Kasteelen *Leemkoul*, *Kervel*, *Hummel*, *Engbuizen*, *Hagen*, *Ruurloo*, *Middeler*, *Wildenburg*, *Brantsenburg*, *Baak*, *Holthuizen*, *Spansweerdt*, en *Heynoort*. — III. Het *Richterampt van Doesburg*, bestaande in het Karspel van *Angerlo*, met de in- en buitenheemsche *Drempt*, *Keppel*, en de Huizen van *Oldenhoven*, *Keppel*, *Kel*, *Bingarden*, *de Uilenpas*, en *Gysbeek*. — IV. Het *Schoutampt van Lochem*, waar onder behooren de Kreits of Kring van *Verwolde*, nevens de Adelijke Huizen *Pol*, *Verwolde*, *Laar*, *Amsen*, *Langen*, *Kluize*, *Diepenbroek*, *Netelhorst*, *Heest*, en *Kamenburg*. — V. Het *Drostampt van Breevoort*, bevattende het Stedeken van dien naam, nevens de Dorpen *Winterswijk*, *Aalten*, en *Dinksperlo*, als mede de Adelijke Gestigten *Travenhorst*, *Vrageren* en *Walvoort*. — VI. De *Heerlijkheid van Borkelo*, bestaande in het Stedeken van dien naam, de Dorpen *Eybergen* en *Geisteren*, en de Adelijke Huizen *Tignagel*, *Kysveld*, *Fokking*, *Amerschot*, *Bloyshuis*, en *Botshuis*. — VII. Het *Erfampt van Anholt*.

Niet eenerlei is de grond van het Graafschap *Zutfen*. Op sommige plaatzen is dezelve zandagtig en schraal, elders leemagtig, en ook niet zeldzaam, in andere oorden, goede en vaste klei. Veengronden, van onderscheidene deugd, zijn 'er ook niet ongemeen; men graaft 'er Turf, beter en slegter, naar gelange van den grond. Hier en daar ontmoet men in de Veenen eene stoffe, die, even ligt als Tonder of Zwam, vuur vat, en ook in de plaats daar van door de Landlieden wordt gebruikt. Dat men, op sommige plaatzen, Yzer-Erts aantreft, hebben wij boven reeds aangeteekend, daar wij van de Yzersmelterijen in het Graafschap gewag maakten.

Van de Regeering deezes Kwartiers zullen wij hier geen uitvoerig verslag doen, als zijnde derzelver gedaante, zints de jongste Omwenteling, geheel verdweenen. Dit volgende, om te dienen ter aandenkinge aan de voorgaande dagen, zullen wij alleenlijk aanmerken, dat, naamelijk, de Regeering voormaals bestondt uit Ridderschap en Steden, gezamentlijk uitmaakende de *Staaten des Graafschaps Zutfen*. De Ridder-

derschap, het platte Land vertegenwoordigende, bestondt uit zodanige Hoogadelijke persoonen, die bezitters waren van eene Havezate of Ridder-Hofstad, binnen het Graafschap gelegen, en ten minsten vierhonderd Guldens jaarlijks opbrengende. Nog andere vereischten moesten bij hen plaats hebben. Tusschen de Ridderschap en de vijf genoemde Stemmende Steden was de Regeering des Kwartiers gelijkelijk verdeeld: de Ridderschap alleen hadt zo veel gezags, als de vijf Steden te zamen; en onder deeze voerde de Stad *Zutfen* zo veel gezag, als de vier overige Steden met elkander.

Zie SLICHTENHORST, *Toneel des Lands van Gelder*, en *Geldersche Geschiedenissen*, *Nederlandsche Jaarboeken*, enz.

ZUTFEN, (*De Stad*) tot nog toe Hoofdstad van het Graafschap of Kwartier van diep naam, ligt aan den rechter oever van de rivier *de Ysel*, bijkans op gelijken afstand, naamelijk dien van drie uuren gaans van de Overijsselsche Stad *Deventer* en de Geldersche Stad *Doesburg*. Eer wij de beschrijving der Stad mededeelen, oordeelen wij geraaden, de voornaamste bijzonderheden, haare *Historie* betreffende, in een aaneengeschakeld vertoog mede te deelen.

Van den oorsprong der benaaminge hebben wij, in het voorgaande Artikel, reeds gesproken. Hier voegen wij 'er nevens, dat de Stad, in zommige Oude Brieven, bij den naam van *Sutfenne* bekend staat. Hoewel de eerste aanleg van *Zutfen* in de duisternisse der Oudheid ligt begraaven, is 'er, nogthans, genoegzaame zekerheid voorhanden, dat de Stad van eene zeer hooge Oudheid is. Onder andere mag men dit uit de volgende bijzonderheid afleiden. BURCHARD, Bisschop van *Utrecht*, op het Jaar Elfhonderdvijf, in zekeren Brief, van *Zutfen* gewaagende, verklaart aldaar, dat hij de Handvesten en Papieren, behelzende de Voorregten der *Zutfensche* Kerke, hadt vernieuwd, om reden, zegt de Stichtsche Kerkvoogd, *dat dezelve, door den hoogen Ouderdom, schier onleesbaar waren geworden*. De Utrechtsche

Bis-

Bisschoppen, naamelijk, hadden, al van ouds, niet alleen de Stad, maar ook het geheele Graafschap *Zutfen*, als leenroerig van hunnen Stoel aangemerkt. In den Jaare 1202, terwijl OTTO DE II, Hertog van *Gelder* en Graaf van *Zutfen*, in *Brabant* gevangen zat, bediende zich DIRK VAN DER ARE, Bisschop van *Utrecht*, van die gelegenheid om eenen aanslag op de Stad te doen; naa een kort beleg wierdt hij 'er meester van. In den Jaare 1475 wierdt de Stad, nevens het geheele Graafschap, door Keizer FREDERIK DEN III, aan HENRIK VAN ZWARTZENBURG, Bisschop van *Munster*, in pandschap opgedraagen. Geduurende de veel gerugtmaakende en landverdervende verdeeldheden, tusschen de HEKERENS en de BRONKHORSTEN, welke *Gelderland*, op zo veel ramps en verwoestens, als de twisten der *Hoekschen* en *Kabeljaauwschen* Holland te staan kwamen, hieldt *Zutfen* zich aan de zijde der eerstgenoemden. Eerst de Keizer MAXIMILIAAN, in den Jaare 1498, en vervolgens diens Zoon PHILIPS, in den Jaare 1505, zogten de Stad, door vleierij, en toen deeze niet baatte, door dreigementen, aan hunne zijde over te haalen; doch zij stondt pal voor beiderlei drangmiddelen. Naadat *Brielle*, in den Jaare 1570, door de Watergeuzen, was bemagtigd, verscheen, eerlang, de Graaf VAN DEN BERG voor *Zutfen*, en dwong dezelve, zich voor de Staatsche zijde te verklaaren. In de maand November des Jaars 1572 verscheen *Don* FREDERIK, Zoon van den Hertog VAN ALVA, voor de Stad, die met eene vrij talrijke Bezetting was voorzien. Naa dat hij de Stad vrugteloos hadt opgeëischt, plantte hij, op den drieëntwintigsten November des gemelden jaars, het geschut voor de Muuren, en maakte, uit dertien zwaare Stukken, zo een verschriklijk vuur op dezelve, dat vooral in den Muur der Nieuwe Stad, een wijde bres wierdt geschoten. Het krijgsvolk, met vreeze en angst bevangen voor den Spaanschen bloeddorst, verliet, nevens een goed aantal burgers, in den nacht, heimelijk de Stad. De overgeblevenen, dit vernomen hebbende, wilden, in den volgenden morgenstond, zich overgeeven. Doch de Spanjaards waren hun in de voorbaat. Door de gebeukte Muuren zich eenen weg na binnen baanende, jaagden zij alles over den kling,

wat

wat de mine hadt van tegenstand te willen bieden. Toen floegen zij aan het rooven, plonderen en schoffeeren van Maagden en van Vrouwen. Naa dat de woede eenigen tijd haaren rol hadt gespeeld, tradt de Spaansche Stadhouder HIERGES, ondersteund door eenige Hoogduitsche Oversten, tusschen beiden, om bij *Don* FREDERIK, voor de overige gevangenen, zo krijgslieden als inwooners, lijfsgenade te smeeken. Bijkans was de Veldheer, ten behoeve der elendelingen, omgezet, toen een Franciskaner Monnik, door zijnen gruwelijken raad, een spaak in het wiel wist te steeken. Hoewel van *Zutfen* gebooren, van woede, evenwel, tegen zijne Stadgenooten, om hunnen afval, brandende, stookte hij een vuur van moordlust in het hart van *Don* FREDERIK, door zijne bloeddorstige raadgeeving: *Men moest de Eijeren in den pan kloppen, eer daar Kiekens van kwamen.* Thans ontstondt 'er eene deerlijke slagting. Alle de gevangenen wierden opgehangen, of in den Ysselstroom geworpen en gesmoord. *Zutfen* ging, niet lang daar naa, wederom tot de Staatsche zijde over, doch wierdt, in den Jaare 1583, door den Overste TAXIS, voor den Prins VAN PARMA, overmeesterd, geplonderd en gebrandschat. Eens en andermaal zogten de Staatschen, in de Jaaren 1584 en 1586, de Stad te heroveren, doch stootten telkens hunne hoofden. Gelukkiger slaagde de jonge MAURITS, in den Jaare 1591. Met zo veel ijvers zette hij het beleg voort, dat de tijding der belegeringe en der bemagtiginge bijkans gelijktijdig in *Holland* wierdt vernomen. HUGO DE GROOT, toen nog een vriend van MAURITS, schreef hierop de volgende Dichtregels.

„ Accessit titulis etiam Zutphania nostris,
„ Non nisi Mauritio Principe digna capi.
„ Spe nihil est citius, tamen hanc Victoria vicit:
„ Obsedisse grave est credere, Victor erat."

Prins MAURITS deedt de Stad merkelijk versterken, en in een gedugten staat van tegenweer brengen; zo dat zij voor eene der best bevestigde Steden in de Vereenigde Gewesten mogt gehouden worden.

Ruim achtig jaaren bleef *Zutfen* in de magt der Staaten. Het Jaar 1672 deedt haar, nevens veele andere Gewesten en Plaatzen, zo in *Gelderland*, als in eenige der overige Gewesten, in de magt der *Franschen* vallen. Hoewel in alles niet zo volkomen was voorzien, als behoorde plaats gehad te hebben ten aanzien van eene Stad van die aangelegenheid als *Zutfen*, was zij, nogthans, in eenen toestand, om een beleg geruimen tijd te kunnen doorstaan, zo niet den vijand van haare Muuren afweeren. Het Magazijn was van veele Krijgsnoodwendigheden wel voorzien. Voor de Stad, op de rivier den *Ysel*, lagen eenige schepen, met den noodigen toestel, tot een geheel Leger noodig, belaaden. Na eene andere plaats bestemd, konden de Vaartuigen, door het vallen van het water, hunne reize niet verder voortzetten, en wierdt men, over zulks, te raade, hunne ladinge aan land op te slaan, op dat ze niet in 's vijands handen mogten vallen. Zelf stak men, om dat te voorkoomen, den brand in zommigen dier Vragtschepen. De Bezetting bestondt uit vijfëndertig Kompagniën Voetvolk, en drie Kompagniën Paerden; voorts twee Kompagniën *Utrechtsche* Burgers, ééne Kompagnie uit *Amersfoort*, en twee Kompagniën Waardgelders, ieder van honderd koppen; daar nog bij kwamen de verloopene bezettelingen uit *Grol* en *Breevoort*. Eindelijk wierdt nog de Bezetting versterkt, door de Burgerij der Stad, verdeeld in vijf Kompagniën. Deeze, tot het uiterste gemoedigd, hadt besflooten, voor de verdeediging van haare Stad, het leeven manmoedig te waagen.

Op den zeventienden Junij kwam een Trompetter, in den naam des Konings van *Frankrijk*, de Stad opeischen, doch hij wierdt afgeweezen. 's Anderendaags verscheen 'er wederom een Trompetter, verzeld van twee Gelderfche Edellieden, BENTING en BARNEVELD; doende zeer ruime aanbiedingen, zo aan het Graafschap, als aan de Stad: vrije oeffening van den Hervormden Godsdienst, behoud van Vrijheden en Voorregten, en vrijen aftogt voor de Bezetting, met wapenen en pakkaadje, en te gaan werwaarts zij wilde. Bij weigering van deeze aanbieding, dreigde men, naa de bemagtiging der Stad, alles over den kling te zullen doen springen. Men beleide

leide hierop eene Vergadering. De Heer VAN ZWARTZENBURG, die als Bevelhebber het gezag over de Krijgsbezetting voerde, wierdt eerst na zijne meening gevraagd. Zijn antwoord was, dat vermits hij eerst onlangs, uit het Leger des Prinsen VAN ORANJE, in de Stad was gekoomen, de Ridderschap, Magistraat en Gemeenslieden beter dan hij bevoegd waren, om zich desaangaande te verklaaren; dat hij wel verscheiden gebreken hadt ontdekt, doch dat deeze nog zouden kunnen verholpen worden, althans voor het grootste gedeelte, indien men met allen ijver de handen aan het werk floeg. Intusschen hadt men twee Afgevaardigden na het Fransche Leger gezonden, om over deeze en geene zaaken in onderhandeling te treeden. Gedurende hunne afweezigheid beleide de Stadvoogd VAN ZWARTZENBURG eene Vergadering van alle de Bevelhebbers, van den hoogsten tot den laagsten rang, zo van de Bezetting als van de gewapende Burgermagt, dezelven zeer ernstig afvraagende, of zij genegen en gezind waren, de Stad tot het uiterste toe te helpen verdeedigen. Eenpaarig, en bij plegtigen eede, door het opsteeken der vingeren van hunne rechterhand, verbonden zij zich tot die Vaderlandsche heldhaftigheid.

In den naamiddag van dien zelfden dag verscheen de bovengemelde Heer BENTINK, andermaal, in de Stad. Breed opgeevende van de goedertierenheid en zagtmoedigheid des Franschen Konings; herhaalde hij de aanbiedingen, 's daags te vooren gedaan. Hij voegde 'er nevens, men hadt wel toe te zien, om door lang zammelen en draalen den tijd der genade niet te laaten verloopen. Om te meer kragts en nadruks bij te zetten aan zijnen aandrang op eene spoedige overgave, vertoonde BENTINK eenen Brief, volgens welken de Stad en de Provincie van *Utrecht* zich aan Koning LODEWYK DEN XIV reeds hadden onderworpen. Bijstere ontsteltenis veroorzaakte dit berigt, vooral bij de Ridderschap en Magistraat; zo dat dezelve, van dit oogenblik af, zich tot de overgave genegen toonden. Tegen den avond keerden de Stads Afgevaardigden te rug: waarop de Raad terstond wierdt bijeengeroepen. Tot diep in den nacht bleef dezelve vergaderd. Zonder dat men tot een bepaald besluit kwam, waren de

meeste Leden tot de overgave genegen, hun gevoelen inzonderheid aandringende met den geringen tegenweer, welke men aan de groote overmagt der Fransche wapenen zouden kunne bieden. Eene geheel andere gezintheid heerschte 'er onder de Burgerij; de wankelende gezintheid der Wethouderschap was niet ter haarer kennisse gekoomen, of zij toonde openlijk daar over haar misnoegen, onder andere daar van voor reden geevende, dat men tot nog toe geenen vijand hadt gezien.

Op den twintigsten Junij vergaderde van nieuws de geheele Wethouderschap. De aanspraak, met welke de Voorzittende Burgemeester die bijeenkomst opende, strekte duidelijk om zijne gezintheid tot overgave aan den dag te leggen. Een hardnekkige tegenstand aan de magt des Konings van *Frankrijk*, zeide hij, ware niet alleen vrugteloos, maar zou, daarenboven, dienen, om het misnoegen des Monarchs tegen de Stad nog meer gaande te maaken; iets, meende hij, 't welk de uiterste verwoesting der Stad, ja van het geheele Graafschap, als een onvermijdelijk gevolg, zoude naa zich sleepen. Hij voegde 'er nevens, tot meerderen aandrang van zijn gevoelen, dat hij, bij de voorwaarden van overgave, vrijheid van alle schattingen, voor den tijd van twaalf jaaren, zou tragten te bedingen. Het gevolg van dit alles was, dat bij Burgemeesteren het besluit wierdt genomen, om de Stad aan den Franschman over te geeven. Tot zo verre met eenpaarigheid was de zelfde de raadslag der Ridderschap, dat alleen de Heer SCHIMMELPENNING zich daartegen verklaarde; hij wilde van geene overgave hooren, vermits hij tot nog toe geenen vijand hadt gezien. Onder de Gemeenslieden, voor het overige allen even als de Burgemeesters en Ridderschap gezind, toonde de Gemeensman, Doctor LANZING, de zelfde kloekhartigheid als de Heer SCHIMMELPENNING. Beter dan alle de bovengemelden gemoedigd, waren de Burger Luitenanten. Een van hun, JAN COULMAN genaamd, liet zich, onder andere, hooren, „ dat hij, in zijne jonge jaaren, den „ krijg gevolgd, en altoos ondervonden hadt, dat men de „ beste voorwaarden bedong, wanneer men tot het uiterste „ de tanden liet zien."

Om

Ondanks de tegenkanting van die Overheidsperfoonen, en in weerwil van de gezintheid van het meerendeel der Burgerije, wierden eenige artikelen op het papier gebragt, behelzende de voorwaarden, op welke men de Stad in 's vijands hand wilde leveren. Drie Gemagtigden, nevens den Heer BENTINK, wierden daar mede aan den Koning van *Frankrijk* afgevaardigd, die op eenigen afftand was gelegerd. Naauwlijks, egter, hadt de Burgerij van hun voornemen de lucht gekreegen, of zij verzette zich daar tegen; bezwaarlijk kon zij zich wederhouden, om geweldige handen aan hun te flaan. Der Gemagtigden wierdt den uittogt belet, en aan BENTINK alleen vrijheid vergund, om zich in het vijandelijk Leger te vervoegen. De Heer BENTINK aan zijne Majefteit verflag gedaan hebbende van den tweedragt en de oneenigheden, die binnen *Zutfen* regeerden, gaf dezelve bevel aan den Hertog VAN ORLEANS, om zich na de Stad te begeeven, en, in 's Konings naam, van dezelve bezit te neemen; of, ingevalle men weigerde aan het opontbod te gehoorzaamen, alles tot een ftreng beleg in gereedheid te brengen.

Op den eenentwintigften Junij vertoonden zich de *Franfchen*, voor de eerfte maal, in het gezigt der Stad; doch wierden, uit het grof gefchut der Wallen van *Zutfen*, zo dapper begroot, dat zij genoodzaakt waren, terug te trekken. In den volgenden nacht begon de vijand de Stad kunstmaatig te naderen. Van binnen maakten wel eenigen de toebereidzels tot het bieden van kloekmoedigen tegenftand; zelf deedt men eenen en anderen uitval, die den belegeraaren eenig nadeel toebragt. Doch voor zo veel de Stad vol wanorde en tweedragt was, vondt men, reeds in den naamiddag van den vijfëntwintigften der meer genoemde maand Junij, zich genoodzaakt, de Stad in 's vijands handen over te geeven. In den voormiddag van dien dag hadt men eene Raadsvergadering belegd, en in dezelve eenige artikelen ontworpen, met welke eenige Gemagtigden van den Raad aan den Hertog VAN ORLEANS wierden gezonden. De Hertog verwierp dezelve, en fchreef hun andere voorwaarden voor. Men maakte wel de mine om dezelve te willen betwisten; doch ORLEANS verwaardigde de Afgevaardigden niet, om met

hun in nadere onderhandeling te treeden, en deedt hen, onder het geleide van eenige duizenden Knegten en Ruiters, na de Stad te rug keeren.

Geduurende deeze onderhandeling waren eenige Franschen tot in het Râvelin der Stad doorgedrongen, en zouden, gewisselijk, hunnen voet daar binnen gezet hebben, indien zij, door het ophaalen van eenen Brug, daar in niet waren verhinderd geworden. Doch op het roepen van den Burgemeester aan de Burgers, die op de Wallen stonden: *Goed akkoort, Mannen! maakt open*, wierdt de Brug neêrgelaaten, en de Poort geopend. Straks stooven de Franschen, in grooten getale, na binnen, tot groot misnoegen der Burgers, die, op het hooren van den Franschen Trommelslag, voor plondering bevreesd, daar men, in eenige agterhoeken der Stad, reeds een begin van hadt gemaakt, het geweer nedersmeeten, en zich na hunne huizen begaven. De Bezetting, zo Bevelhebbers als Gemeenen, wierden ontwapend, en in de Groote Kerk opgesloten; daar men hen gevangen hieldt, tot dat zij hun Losgeld betaald hadden. De *Franschen* hielden post binnen *Zutfen*, tot in het Voorjaar des Jaars 1674, niet, egter, zonder dat men hun, zo voor behoudenis der Vestingwerken, als voor Brandschatting, honderdënvijftigduizend guldens hadt toegestaan.

Van de herhaalde en hoogloopende onlusten, opschuddingen en beweegingen, in den aanvang der thans loopende Eeuw, in de Geldersche Steden, en dus ook te *Zutfen*, voorgevallen, zullen wij hier geen verhaal doen. Dit valt niet in het vak eener bijzondere Stad, meer in dat der Algemeene Geschiedenisse van het geheele Gewest. Ter bekwaamer plaatze, vooral ook op het Artikel NYMEGEN, hebben wij de meest merkwaardige bijzonderheden daar van vermeld. Om de zelfde reden treeden wij ook hier in geen verhaal van het voorgevallene in *Gelderland*, omtrent de bij de meerderheid driftig begeerde, doch bij anderen, en onder deeze Mannen van het diepst doordringend verstand, afgekeurde Verheffinge van Prinse WILLEM KAREL HENRIK FRISO tot Stadhouder van het Gewest. Van eenige zaaken, laater voorgevallen en die de Stad *Zutfen* meer bijzonderlijk aangaan,

gaan, verkiezen wij, hier nog eenig verhaal mede te deelen.

De mislukte, of liever de geweigerde Togt van een aantal Oorlogſchepen na *Brest*, om zich aldaar te vereenigen met de Zeemagt des Konings van *Frankrijk*, is eenè der gebeurteniſſen, welke op het voorgaand *Beſtuur* der Vereenigde Nederlanden een onuitwischbaaren blaam legt. Elk Vaderlandsch Hiſtoriekundige herinnert zich die ſchandvlekkende bijzonderheid van den Oorlog met *Engeland*, van den Jaare 1781. Sedert, en nog geruimen tijd daar na, hadt elk den mond vol van de dringende noodzaaklijkheid, om Scheepsbevelhebbers, die, onder allerlei voorwendzels, een plegtig Staatsbeſluit hadden weeten te verijdelen, te regt te ſtellen, en van hunne wederhoorigheid, indien, gelijk men niet twijfelde, hun dezelve kon beweezen worden, de verdiende ſtrafgevolgen te doen wegdraagen. Ten Gelderſchen Landsdage wierdt, zo wel als elders, beraadſlaagd, het benoemen van eene Commiſſie tot Onderzoek der verdagte Zeeoverſten. De Zutfenſche Burgers, op dat de wensch der Staatsleden, die zich voor het Onderzoek meermaalen hadden uitgelaaten, mogt vervuld worden, oordeelden aan den Vaderlande te zijn verſchuldigd, thans niet ſtil te zitten. Honderdënzeventig, en iet daar boven, leverden, in den Jaare 1783, ter Staatsvergaderinge van het Gewest een Verzoekſchrift in, in betaamelijke doch ernſtige bewoordingen aandringende op de benoeming van een bekwaam perſoon, uit het midden der Vergaderinge, tot het bewuste oogmerk. Zij vonden, zeiden, onder anderen, de Inleveraars van het Geſchrift, zich tot het doen van dit Verzoek opgewekt, „ dewijl zomtijds, „ door eenen zamenloop van invloeden, de wijze van benoeminge wel zou kunnen geſchieden op een manier, „ welke der Natie konde noch zou bevallen: alzo zij Inleveraars van ter zijde, hoewel naar waarheid, onderrigt „ waren, dat een veel vermogend Kwartier neigde om de „ Verkiezing aan de *Ordinaris Gecommitteerden ter Generaliteit* over te laaten, en zij vermeenden, om genoeg „ bekende redenen, geregtigd en bevoegd te zijn, de *Ordinaris Gecommitteerden* als ongeſchikt en ongepast tot het

„ bewuste werk des Onderzoeks aan te merken." De Inleveraars besflooten hun Verzoekschrift met de betuiging van hun vertrouwen, „ dat hun Edel Mogenden, als Vaders des „ Vaderlands, hunnen ijver, in naavolging van nabuurige Me„ deburgeren, voor de belangen van een geliefd Vaderland, „ uit een gunstig oogpunt zouden beschouwen, en hen, „ overeenkomstig den wensch van gantsch Nederland, in „ deezen hooren." Doch dit vertrouwen was ongegrond. Bij de meerderheid der Staatsleden wierdt het Verzoekschrift niet vriendlijk opgenomen; zij waren van oordeel, dat het geen geschikt voorwerp hunner raadpleegingen waren, en deeden het, door den Geheimschrijver, aan de Inleveraars te rug geeven.

Van meer gevolgs was 't geen nog ten zelfden Jaare 1783, over een ander Onderwerp voorviel. Gelijk elders in de Provincie *Gelderland*, dus begonnen ook te *Zutfen* veele Burgers het wederregtelijke, 't welk, zo in de Regeeringsbestelling, als anderzins, in hunne Stad plaats hadt, duidelijker in te zien. Grondwettige Herstelling was de kreet, welken men, meer of min luidroepende, hoorde opgaan. Een verhaal van den opkomst, voortgang en afloop der veel geruchts maakende Oneenigheid valt in ons Plan.

Een aantal van ruim tweehonderd Burgers vereenigde zich bij ondertekening, om hunne Grieven en Bezwaaren; ten einde daar van ontheeven te worden, aan de Gemeenslieden voor te draagen, en benoemden, om zulks op de geschiktste wijze te doen, uit hun midden twaalf Gecommitteerden, die, in hun naam, zouden spreeken en handelen, mits de Verzoekschriften en Vertoogen, op de voeglijkste wijze, en met onderwerping aan de Wettige Overheid, opgesteld, eerst door de Burgers onderzogt goedgekeurd en getekend waren. Beloovende de Gemeenslieden, als hunne Representanten, te zullen bijstaan in alles wat zij tot voorstand van de Regten der Burgerij zouden werkstellig maaken, en de Gecommitteerdens, indien hun, uit hoofde van 't geen zij, overeenkomstig met den opgedraagen last, zouden verrigten, eenige moeilijkheid mogt overkomen, dezelve, naar hun vermogen, in hunne gezaamlijke verdeediging en bescherming te zullen neemen.

In-

Ingevolge hier van leverden zij aan de Gemeenslieden, door hun *het Tweede Lid der Regeeringe van de Stad Zutfen* getijteld, en beschreeven als eene Vergadering, wier Voorregten, zo wel als die der Burgerije in het algemeen, zedert verscheide jaaren in vergetelheid geraakt en op onderscheide wijzen verdonkerd waren, een Adres over tot herstel van Voorregten en Privilegiën, welker verkorting zij in 't breede opgaven. De Gemeenslieden bragten het in den Raad, zo als het geteekend was door meer dan tweehonderd Burgeren.

Eene meerderheid van negen tegen drie Leden der Regeeringe vondt dit Adres, in allen opzigte, wraakbaar, en twijfelde niet of de Eerzaame Gemeenslieden zouden medewerken om dergelijke Adressen voortaan van de hand te wijzen, als strekkende om rust en eensgezindheid in de Stad te stooren. Ook konden zij, de buitenspoorigheid van veele eischen, niet alleen; maar ook de ongepaste en beledigende stellingen in dit Adres voorkomende in opmerking neemende, den voorslag niet omhelzen om uit de Regeering eene Commissie te benoemen, die met eenige Gekommitteerden der Gemeenslieden in onderhandeling zou treeden, als kunnende zodanig een Adres, voorbehoudens het gezag van hun Ed. Groot Agtbaaren, en de aan hun verschuldigde Eerbied, geen voorwerp van zodanige Onderhandelingen uitmaaken. — De tijtel van *Tweede Lid der Regeeringe van de Stad Zutfen*, aan de Gemeenslieden gegeeven, verwierpen zij, als onbevoegd, wordende, volgens het Stadsregt, die Stad door niemand anders geregeerd dan alleen door Burgemeesteren, Schepenen en Raad. — Dat de Inleveraars van dit Verzoekschrift, door te verklaaren, dat zij het vastgestelde Reglement op de Regeering deezes Gewests van den Jaare 1750, *niet in allen deele* voor wettig konden houden, zich misgreepen hadden aan 's Lands Hoogheid, Regt en Geregtigheid, waar voor zij in allen gevalle verantwoordlijk waren en bleeven. — Dat zij door het bijgebragte, wegens de harde en onwettige behandeling als door de Regeering de Gemeenslieden aangedaan, hun Ed. Agtbaaren, tegen de waarheid aan schandvlekken. — En, eindelijk, dat zij, met op meer dan één

 plaats,

plaats, de geheele Burgery spreekende in te voeren, 't zich hadden laaten gelusten om telkens het zogenaamde Reglement van den Jaare 1705 weder in te roepen. Een Reglement „ 't welk," gelijk zij zich uitdrukten, „ zijne Geboorte „ verschuldigd was aan Oproeren en Violentien eener *Popu-* „ *laire Regeeringe*; door hun nimmer als een Grondwet er- „ kend, waarom zij alle poogingen tot het weder invoeren „ van 't zelve aangewend, zouden moeten aanmerken als „ strekkende tot ondermijninge van hun Ed. en Agtbaare wet- „ tig en op de Privilegien berustend Gezag; omkeering van „ de Constitutioneele Regeeringsform, en om eene verderflij- „ ke Democratie, welke in die ongelukkige Epoque, het „ begin deezer Eeuwe gewelddadiger wijze was ingevoerd „ geweest, en eenige jaaren, tot groot nadeel van de Stad „ en Burgerij, hadt stand gehouden, zo mogelijk, weder te „ doen herleeven."

Twee der Burgemeesteren, naamlijk BERNARD JOOST VER-STEGE en FREDERIK BENJAMIN VAN DER CAPELLEN TOT RYS-SELT bragten eerst afzonderlijk hun Tegenverklaaringen in, tegen dat afwijzend Besluit; het Regt der Burgeren om Verzoekschriften in te leveren verdeedigende, en aandringende op het benoemen eener Commissie ter Onderhandelinge, door de Meerderheid afgeslaagen. ALEXANDER RODE VAN HERCKE-REN de derde Burgemeester, die mede in het Raadsbesluit niet bewilligd hadt, leverde, met de twee boven gemelden, eerlang een Raadslag in, strekkende om aan te toonen, dat de Gemeenslieden, in zeker opzigt, eene Regeering uitmaakten; dat het niet *in allen deele* voor wettig houden des Reglements van den Jaare 1750 den ongunstigen uitleg, daar aan gegeeven, niet verdiende; dat de Vergadering der Gemeenslieden een waardigheid en invloed bezat daar aan toegekend, doch thans onthouden; dat het Reglement van den Jaare 1705, schoon van geen verbindende kragt, niet voor geheel afgeschaft kon aangezien worden. Voorts billijkten zij de bezwaaren der Burgeren; wegens het maaken eener Benoeminge bij 't openvallen van een Schepensampt, en het aanstellen van bevoegde Persoonen door zijne Hoogheid, als mede het verzogt herstel der Burger Schutterijen.

Het

Het gedeelte der *Zutfensche* Burgerij, 't welk den last der Burger Gecommitteerden geteekend hadt, door de Meerderheid beschreeven als lieden, waar van verre de meesten den Inhoud niet zouden hebben doorzien, en niet uit eigen beweeging, maar op inboezeming van anderen, tot zulk een ongehoorden stap gekomen; doch door de Burgemeester VERSTEEG voorgesteld als Burgers en Ingezetenen van *Zutfen*, die onder een der Gilden of Compagniën, of onder beiden, behoorden; en waar onder zich ook bevonden van de aanzienelijkste, gegoedste en beste Burgers en Ingezetenen, vervoegde zich andermaal bij Gemeenslieden met dankzegging voor de aangewende poogingen, te kennen geevende niet zonder ontroeringe het Besluit der Magistraat op 't ingeleverd Adres vernomen, en verstaan te hebben, hoe deeze hunne Verrigtingen, met een alzins ongunstig oog beschouwde, en hunne bezadigde onderneemingen wilde doen voorkomen, als ten oogmerk hebbende om de openbaare rust te stooren, en de wettig vastgestelde Constitutie om te keeren. Oogmerken van welke zij, met een gerust geweeten, voor een Alweetend GOD, konden belijden geheel afkeerig te zijn, en niets anders te beoogen dan de bevordering van 't welvaaren der Stad. Weshalven zij Gemeenslieden verzogten niets onbeproefd te laaten om hun Ed. Groot Agtb. door alle mogelijke middelen, van die dwaaling te rug te brengen, en van het waare doel der Burgerije te overtuigen.

Eén der twaalf Gecommitteerden stelde der Burgerije voor om, bij de drie Burgemeesters, die hunne maatregels goedgekeurd en zich tegen de Meerderheid gekant hadden, de hartlijkste dankbetuiging, bij wijze van een Dank-Adres, af te leggen. Dit vondt gereeden ingang, en een Dankschrift, door de zamengeroepen Burgerij goedgekeurd, wierdt dit Driemanschap aangeboden.

Wanneer de negen Burgemeesters dit Dank-Adres aan de drie overigen niet alleen overgeleverd, maar ook door den druk gemeen gemaakt zagen, merkten zij 't zelve aan als blijkbaar strekkende om een, bij zeer groote meerderheid genomen, Magistraatsbesluit door te strijken, en door een ongewoonen ophef der Advijzen van de drie niet instemmende

Ma-

Magiſtraatsleden, de overigen bij de goede en ſtille Burgerij, en in 't openbaar, in verdenking te brengen, als of zij met minder ijvers dan de drie andere Leden het welweezen der Stad behartigden, en daar benevens in ſtaat zouden weezen om de Regten en Priviligien der Burgerije aan verkeerde inzigten op te offeren: alles ſtrekkende tot kennelijke verſmaading der wettige Regeeringe, en om de zedert eenigen tijd reeds te veel beſtaan hebbende beweegenisſen meer en meer aan te moedigen. Waarom zij het verder verſpreiden en verkoopen van dit Dank-Adres, op eene boete van driehonderd Stadsponden, verboden.

Intusſchen hadden Gemeenslieden aan de Regeering een Vertoog overgegeeven, waar in zij, tegen het Raadsbeſluit der Meerderheid, het Gezag en de Agtbaarheid aan hun Collegie toekomende, verdeedigden; zich over de minagting insluitende wijze, op welke zij door de Magiſtraat in de Vergaderkamer des Raads verſchijnende, zints eenige jaaren bejegend wierden beklaagden; het aanneemen der Burger-Adresſen als pligtmatig verdeedigden; en betuigden, „ dat het „ onverwagte Beſluit om met Gecommitteerden uit de Ge„ meenslieden in geen Onderhandeling te treeden, op hun, „ op de goede Burgerij, en op alle weldenkende Gemoede„ ren in Nederland, eene aandoening gemaakt hadt, die zij „ wel wenschten, dat hun Wel Ed. Groot Agtbaaren hadden „ gelieven voor te koomen: ja het tegenwoordig en toeko„ mend Geſlacht moest verſteld ſtaan, wanneer het ontwaar „ wierdt, dat eene Regeering, die geenzins arbitrair, maar „ van derzelver geboorte af aan, overeenkomſtig die voor„ regten, die het kenmerk van vrije Burgers ſchetzen, was „ ingerigt,: dat hun Wel Ed. Groot Agtbaaren, die derzel„ ver luister van het Volk ontleenden, evenwel op eene voor „ 't Collegie van Gemeenslieden gantsch niet vriendlijke, en „ voor de geheele Burgerije, zeer grievende wijze, zwaa„ righeid maakten, om in een billijk onderzoek te treeden „ in hoe verre de begeerten en vorderingen in het Verzoek„ ſchrift vervat, gegrond waren, dan niet." — Zij beweerden de regtmaatigheid van den Tijtel door de Burgerij hun gegeeven; en dat de Burgers, die verklaard hadden het Re-

gie-

glement van den Jaare 1750 niet in allen deele voor wettig te kunnen houden, door een hard vonnis, als Verstoorders der Constitutie en inwendige ruste te onregt gebrandmerkt, en gezegt wierden zich hier door tegen 's Lands Hoogheid, Regt en Geregtigheid misgreepen te hebben. — Ook vorderden zij de oorspronglijke Papieren, tot hun Collegie behoorende, thans in de Stads Kancellarije berustende, te rugge. — Ten slot spraken zij de Ondertekenaars vrij van allen verkeerden en staatberoerenden toeleg, nogmaals aandringende op eene Onderhandelinge.

De drie van de Meerderheid verschillende Burgemeesters onderschreunden, door ingeleverde schriftlijke Raadslagen, op 't nadruklijkst, dit Voorstel der Gemeenslieden om de voorgeslaagene Onderhandelingen aan te vangen. Dan het Generaal betuigde zijne verwondering, dat het Collegie van Gemeenslieden het eerste ingeleverde Adres der Burgeren, nader onderschreunde, en, tot dat einde, onder 't oog van hun Ed. Agtb. bragt een Vertoog, dat dit Magistraatsbesluit op eene wijze bejegende, welke geenzins overeenkwam met hunne verpligting om, niet alleen als Burgers; maar ook als Leden van 't Collegie der Gemeenslieden, het aan hun Ed. Agtb. verschuldigde ontzag altoos in 't oog te houden, en de overige Burgerij daar in, met een goed voorbeeld voor te gaan — Zij ontkenden den rang, dien Gemeenslieden zich toeschreeven, en hun aandeel in 't Stadsbestuur, en konden met hun, onder den vreemden en ongehoorden tijtel van *Tweede Lid der Regeeringe* in geen Onderhandeling treeden, of zich ergens over in laaten, zonder aan hunne Authoriteit en Eedelijke verpligting te kort te doen. „ Verklaarende „ hun Ed. Agtb. van nu af aan niet te kunnen gedoogen, „ dat dergelijke *Titulatures* door 't Collegie der Gemeens„ lieden zelve gevoerd of door de Burgeren en Inwoonde„ ren der Stad aan 't zelve gegeeven, of ook dat de Magi„ straat anders dan naar gewoonte zou getituleerd worden. — „ Dat zij, eindelijk, geen aanmerking zouden maaken op het „ zogenaamd misnoegen en gemor, waar van Gemeenslieden „ zo hoog opgaven; doch voornaamlijk of alleen plaats hadt „ bij eenige weinigen, offchoon die veelen van hunne vreed-

„ zaame

„ zaame Medeburgeren, op allerlei wijzen, ter ondertekening „ van hun ontworpen Adres hadden weeten over te haalen, „ en die, ingevalle zij de paalen verder mogten willen te „ buiten gaan, moesten verwagten, dat hun Ed. Agtb. zich „ niet zouden kunnen onthouden van zodanige efficacieuste „ middelen te beraamen, als in goede Justitie tot conservatie „ van de publieke rust, zou bevonden worden te behoo„ ren." — Thans gaven zij ook hunne Tegenaantekening op die der drie Mede-Burgemeesteren in 't licht. Waar in zij poogden aan te toonen, dat het wederstreefde Besluit op goede gronden steunde; als mede dat 'er geen redenen waren om de Magistraat verdagt te houden, dat zij der Burgeren Voorregten tragten te verdonkeren, of zelfs, zo veel in haar was, de middelen tot herstel bezwaarlijk te maaken. De drie Raadsvrienden beschuldigende van door het uitgeeven hunner Advijzen, de raadpleegingen van de Magistraat vooruitgeloopen, en het opgevat misnoegen in de hand gewerkt te hebben. Met veel moeite verwierf de Minderheid het geëischte regt van nadere Aantekening.

Ondanks de bedreiging in 't laatste Besluit der Meerderheid van Burgemeesteren ging de Ondertekening van het Adres voort, en zo sterk, dat men eerlang, vierhonderdëndertig Ondertekenaaren telde, die bij hunne Naamtekening eene verklaaring voegden van de opregtheid hunner oogmerken, en volkomene zamenstemming in doel met de eerste Inleveraaren. — De Burger-Gecommitteerden, door dit meerder aantal gerugsteund, deeden een Aanspraak in de zamengeroepene Bijeenkomst der Burgerije, welke zij een nader Adres voorlaazen, dat, goedgekeurd, aan de Gemeenslieden wierdt overgeleverd, die 't zelve den Raad ter hand stelde. — Het diende tot wederlegging van de verkeerde oogmerken aan de Inleveraaren toegeschreeven, en verderen aandrang van 't voorheen verzogte. — Hoogst vondt zich de Meerderheid gebelgd over den Tijtel van *Tweede Lid der Regeeringe van de Stad Zutfen*, weder aan de Gemeenslieden gegeeven, „ eene onderneeming, die op zich zelve genoomen haar" gelijk zij zich uitdrukten, „ genoegzaame reden zou opleveren om de Inleveraars, wegens versmaading van het wet-

„ tig

„ tig Gezag der Regeering, in regten te verklaagen"; doch, bij aanhoudenheid alle blijken van gematigdheid willende geeven, en zich, voor tegenwoordig, van sterker maatregelen onthoudende, besloten zij dit nader Adres, met herhaalde bekendmaaking van niet te zullen gedoogen dat dergelijk een Tijtel aan Gemeenslieden zou gegeeven worden, weder uit te reiken. De drie Heeren verschilden, op nieuw, van de Meerderheid, en drongen aan op het houden der door hun meermaals gevorderde Onderhandeling.

Om deezen tijd zagen de Raadslagen door de Minderheid ingebragt het licht, met een bijgevoegden Brief aan de *Zutfenaaren*, onderteekend, *uw Medeburger*, in zeer sterke bewoordingen het gedrag der Meerderheid van *Zutfens* Burgemeesteren wraakende, de Burgers aanzettende om voort te vaaren, en boven al de Wapenen aanprijzende. De Regeering, in 't vermoeden, dat deeze Brief te *Deventer* zou gedrukt weezen, schreef, ter ontdekking van den Opsteller, aan de Regeering dier Stad; doch ontving een haar geheel onvoldoenend antwoord.

Die van *Deventer* verklaarden met weinig vrugts te kunnen raadpleegen over eene zaak, die de vrijheid der Drukpersse aantastte, en liep omtrent een stuk 't geen niets berispelijks inhieldt; te meer dewijl de aanspooring der Burgeren, om zich in den Wapenhandel te oefenen, hoewel in al te sterke bewoordingen uitgedrukt, egter tot niets anders dan tot het welzijn van 't lieve Vaderland, en het behoud van deszelfs edelste pand de Vrijheid, scheen ingerigt: en overeenkomstig waar mede zij het herstel der Burgerwapenen in hunne eigene Stad te zeer hadden aangemoedigd en goedgekeurd om zulks ergens elders te kunnen helpen afkeuren, of van de hand wijzen: veel min om hier in, met de *Zutfensche* Regeering, iets misdaadigs of oproerigs te vinden. — Intusschen was deeze Brief, door Burgemeesteren van *Zutfen*, bij openbaare afkondiging, reeds voor alzins oproerig verklaard, als waar in, bij het smaalen op de Regeering, *gewapende zamenrottingen* aan de Burgers wierden aangepreezen: op de ontdekking van den Opsteller zette men één duizend Guldens; doch vrugtloos.

Het

Het dugten voor *die gewapende zamenrottingen* bewoog de Meerderheid, ten eigen dage dier Afkondiginge, een heimlijk Besluit te neêmen, om, tot een spoedig en kragtdadig stuiten van dezelve, in tijds, de noodige schikkinge te maaken, en 't gebruik van de sterke hand der Militie, en den Generaal Majoor VAN HEECKEREN, als Commandeur van *Zutfen*, te verzoeken, om, in gevalle het mogt gebeuren, dat, door eene zamengeschoolde menigte Volks 't Schepenshuis, of de Huizen der Leden van de Magistraat, bezet, daar door het gaan en keeren, en de vrije raadpleegingen van hunne Ed. Agtbaaren gestremd wierden, op eene bedaarde en zagtzinnige wijze de Persoonen en Huizen der Magistraats Leden te dekken en te beveiligen, als ook te zoeken om tot hunne Vergadering den toegang te krijgen, ten einde met hun overleg te kunnen beraamen over de middelen, welke als dan noodig zouden bevonden worden: terwijl nogthans de Stadsbevelhebber; na het vergeefsch aanwenden van alle vriendlijke poogingen, in den uitersten nood, gelast wierdt, geweldigen wederstand ontmoetende geweld met geweld te keer te gaan; ten einde dus de openbaare rust te beveiligen en toegang ter Magistraats Vergadering te bekomen, om met dezelve gemeenschaplijk te handelen.

De drie Heeren, die in de andere maatregelen hunner negen Raadsvrienden niet gestemd hadden, verklaarden zich ten nadruklijksten tegen dit geheim Besluit, het onmogelijke der geheimhoudinge, en 't gevaar der ontdekkinge aanwijzende. Zij drongen het in geschrifte nader aan; maar de Meerderheid volhardde. Weshalven der Minderheid niets anders overbleef dan openlijk aan hunne Medeleden te verklaaren, dat zij geen deel wilden hebben, aan de droevige gevolgen, welke, huns oordeels, niet missen konden uit de volvoering deezes Besluits té ontstaan, en dat zij, uit dien hoofde zich verpligt vonden, om, langs den geschiktsten weg, aan de *Zutfensche* Burgerij te toonen, dat zij nimmer hadden ingestemd in een Besluit, 't welk eenig wantrouwen aan dezelve te kennen gaf. Weshalven zij aan zich voorbehielden alles des betreffende onder 't oog hunner Medeburgeren te brengen.

Zij

Zij deeden het; met de daad. Zulks hadt ten gevolge, dat de Ingezetenen de Gemeenslieden verzogten al hun vermogen in 't werk te stellen om dit Raadsbesluit, te doen intrekken en vernietigen. Zij vervoegden zich, met allen aandrang dit Verzoek der Burgeren ondersteunende, bij den Raad. De Geheimhouding was vervallen: de Raadsleden wierden van de Eed daar op gedaan ontslaagen, en de Meerderheid gaf thans het veel beweegings maakend Besluit in openlijken druk, met bijgevoegde verdeediging van hun gehouden gedrag, en wederlegging van 't geen daar tegen was aangevoerd. — De Schrijver des Briefs, op wiens ontdekking de bovengemelde belooning gesteld was, gaf een tweede Aanspraak aan zijne Medeburgeren in 't licht, nog sterker en stouter taal spreekende dan de eerste; den Baron VAN HEECKEREN, Heer van *Zuideras*, ten laste leggende, dat hij openlijk gezegd hadt *'er vooruit te komen*, *den Prins geraaden te hebben*, *dat het noodzaaklijk was*, *dat 'er te* Zutfen *Burgerbloed gestort wierdt*. Wegens welke aantijging deeze Burgemeester zich bij den Raad verontschuldigde. Dit stuk trok inzonderheid de aandagt der negen Burgemeesteren, in hun wederleggend antwoord.

De Krijgsbezetting in *Zutfen* wierdt versterkt. Eenige Nieuwspapieren hadden vermeld, dat Burgemeester VAN DER CAPELLEN TOT DEN RYSSEL alleen, een gedeelte der Burgerij van nieuwe Geweeren met Bajonetten en Patroontasfen, op eigen kosten, hadt voorzien; doch hij wedersprak zulks openlijk, verzekerende, dat hij, niet alleen; maar met andere Voorstanderen van het wapenen der Burgerij, dit alles hadt bekostigd. Als Hopman van deeze nieuwe Stads Compagnie Burgers, verzogt hij bij de Regeering eene beslootene plaats, in eene der Kerken, of in eenig ander Stadsgebouw, om zijne Burgerbende in den Wapenhandel te oefenen; ten einde den toeloop des Volks te vermijden, terwijl hij, bij vervolg een open plaats buiten de Stad zou verzoeken.

De Burgemeesters VERSTEGE en RODE VAN HEECKEREN, oordeelden dat hun Medeburgemeester moest bedankt worden, voor zijn betoonden vlijt in de Burgerwapening; en dat, daar men aan Krijgsbezetting, in vroegeren dage, de Voor-

zaal van 't Stadhuis wel hadt toegestaan, dezelve met geene voeglijkheid aan de Burger Compagniën kon geweigerd worden. Doch het Negental stondt verscheid, dat de Heer VAN DER CAPELLEN TOT RYSSELT, zich bevoegd oordeelde om, zonder voorafgaande toestemming van de Magistraat, zijne Compagnie, naar welgevallen, in den Wapenhandel te oefenen: dewijl Hoplieden met derzelver Compagniën, onder het rechtstreeksche bestuur en de bijzondere orders van de Magistraat stonden. Dan zouden zij hem, als hij met de Officieren dit verzogt, bij voorraad, het *Gildenhuis* toestaan.

Het Drietal Burgemeesters beweerde, tegen dit Raadsbesluit, 't geen zij van onwaarde rekenden, als aanloopende tegen 't bedoelde oogmerk van de oprigting der Burger Compagniën, en strijdig met de vastgestelde Reglementen, dat geen Hopman verlof van de Magistraat hadt te vraagen om zijne Burgerbende in den Wapenhandel te oefenen. VAN DER CAPELLEN TOT RYSSELT, in deeze zaak onmiddelijker dan zijne twee Raadsvrienden betrokken, leverde een nadere Aantekening in, ten slot van dezelve betuigende: „ Zich gedrongen te voelen, om, in gevalle hun Ed. Agtb. onverhoopt, „ niet konden goedvinden, door spoedige maatregelen aan „ zijn verzoek te voldoen, dat hem binnen en buiten geschikte plaatzen mogten aangeweezen worden, om op Burgergrond, Burgers in den Wapenhandel bekwaam te maaken, hij als dan, om zich van zijn pligt als Hopman te „ kunnen kwijten, zich genoodzaakt zou vinden, om bij „ zijne onderhebbende Compagnie, op eene der Stads Pleinen en Gronden, de oefening der aan hun toevertrouwde „ Wapenen werkstellig te maaken; met verdere verklaaring, „ dat hij zich, door geen vrees in dit zijn onnalaatelijk „ voorneemen, zou laaten te rug houden; maar rustig met „ de braave Burgers, over welke hij de eer hadt het bevel „ te voeren, voortvaaren, zich in staat te stellen om des „ noods de rust en veiligheid der Stad te kunnen bewaaren."

In gevolge hier van zag *Zutfen*, eer dit Jaar ten einde liep, een steeds aangroeiende Burgerbende, onder deezen Hopman, met nieuwe Wapenen voorzien, met zwarte strikken

ken of kokarden op de hoeden, optrekken, en de Wapenoefening volgens de nieuwe wijze verrigten.

Meer opgangs, in het volgende Jaar 1784, maakte de Wapening der *Zutfensche* Burgeren. De meerderheid des Raads hadt ze, in zeker voege toegestaan. Dan dit voldeedt een gedeelte der Burgerij niet; waarom de dienstdoende Rotgezellen een Verzoekschrift inleverden, om niet op de oude wijze, gelijk de meerderheid des Raads wilde; maar in navolginge van de Schutterijen in Nederland, even als de Krijgslieden van den Staat, gewapend te worden; terwijl de vrije of wagtgeld betaalende, met den anderen meer dan vierhonderd Leden uitmaakende, verzogten, om zich bij de Burger Compagniën te mogen vervoegen; of, ingevalle dit afgeslaagen wierdt, even als in de andere Steden, een Exercitie-Genootschap te mogen oprigten, ingelijfd blijvende in de Burger-Schutterijen, met aanbieding des Eeds van Gehouw- en Getrouwheid. — Verzoeken door de Gemeensliedén goedgekeurd en bij de Regeering zodanig aangedrongen, dat zij zich genoodzaakt vondt de algemeene Wapening der Burgerij toe te staan, of in het oprigten van een afzonderlijk Wapenoefenend Genootschap te bewilligen: aan 't eerste gaf zij de voorkeuze, en verleende geschikte plaatzen ten Wapenhandel.

Middelerwijl vervoegden zich een aantal *Zutfenaaren* bij de Regeering, met bede, dat zij, van tijd tot tijd, meer beweegings in de Stad bespeurd en het voorneemen van eenige Burgers en Ingezetenen vernomen hebbende om een Vrijcorps op te rigten, de Compagnie die in den Jaare 1748, buiten de vijf Burger Compagniën, bestaan hadt, en waar van het Vaandel nog op het Stadhuis bewaard wierdt, weder in stand mogten brengen.

De Regeering wees dit van de hand; doch op eene wijze, die den Burgemeester VERSTEGE en de Raadsvrienden DE ROODE VAN HEECKEREN en VAN DER CAPELLEN TOT RYSSELT niet voldeedt. De eerstgemelde leverde 'er zijn naderen raadslag op in; strekkende om, uit eigen ondervinding, aan te toonen, dat die Compagnie, wel verre van geschikt geweest te zijn om beweegingen te stillen, in 't gemelde Jaar, de

de grootste beweegingen verwekt, dwang gepleegd, en de vrije raadpleegingen gewapenderhand belet hadt. Hoe het indienen van dit Verzoekschrift reeds vernieuwde beweegingen in de gemoederen der Ingezetenen veroorzaakte, en aanleiding gaf tot partijschappen tusschen Burgers en Burgers: en, indien daar bij ook de zelfde Leuzen en Tekens van het Jaar 1748 vertoond mogten worden was 'er reden om te vreezen, dat dezelve, in de tegenwoordige tijdsomstandigheden, op de gemoederen van een groot getal der Ingezetenen eene tegenovergestelde uitwerking zouden doen dan in het gemelde Jaar. Opstand van Burger tegen Burger, oproer, plundering, stondt 'er uit te wagten. Te meer te dugten daar de achtste Maart op handen was; bij gelegenheid van welken Jaardag men in andere Steden van de Republiek bevreesd geweest was voor het oogmerk om de oproerige beweegingen van het Jaar 1748 wederom te doen ontstaan. Ook dagt hij, dat de Verzoekers, die Voorstanders scheenen te willen zijn van de belangen des Erfstadhouders, Hoogstdenzelven, en diens Doorlugtig Huis, geen grooter ondienst hadden kunnen doen dan met zodanig een Verzoekschrift, in deezen tijd, voor te draagen. — Jonkheer VAN DER CAPELLEN TOT RYSSELT stondt over den Inhoud niet alleen, maar bijzonder over het mengzel der Onderteekenaaren versteld, als waar in hij de vroege Kindschheid met den Ouden van dagen, den Aanzienlijken met den Allergeringsten, den Staatsman met den slegtsten Bedelaar, in eene rije geschaard zag: en wedersprak vervolgens het stuk met allen ernst. — De Gemeenslieden noemden het een snooden toeleg om weder in te voeren een armhartige Vrij-Compagnie, in den Jaare 1748, door een onbezonnen gepeupel in trein gebragt, waar door, ten dien tijde, hun Collegie, zo wel als dat der Magistraat, op de gewelddaadigste wijze, was gedwongen geworden tot het neemen van maatregelen, welke in een Land, dat den naam van *Vrij* draagt, niet behooren genomen te worden, dan met rijp overleg en toestemming van het gantsche Volk, of deszelfs Vertegenwoordigeren — eene Compagnie, waar aan, door iemand, die de minste hoogagting hadt voor Vaderland, Vrijheid, Overheden, en goede

Orde,

Orde, niet dan met het uiterste afgrijzen, kon worden gedagt; en waar van de weder invoering, huns oordeels, nergens toe strekken zou dan om daar door, ware het mogelijk alle Vaderlandsche poogingen te verijdelen, eene jammerlijke verdeeldheid, verwarring, ja misschien een Burger-oorlog, te wege brengen. Zij zagen zulk een Verzoekschrift aan als een middel om de Stad te ontrusten, den eenen Burger tegen den anderen op te hitzen, en dus zulk een ellendig schouwtooneel te veroorzaaken, als men op andere plaatzen van ons Vaderland, herhaalde keeren, getragt hadt aan te rigten; doch telkens door de wijze bestuuring der Overheden en de vrij eenstemmige Vaderlandsche denkwijze der Burgeren en Ingezeetenen gelukkig niet hadt willen opneemen.

Een gedeelte der Onderteekenaaren van dit Verzoekschrift, berouw krijgende van hunne teekening, verklaarde voor de Magistraat het ongeluk gehad te hebben, van door aanhoudende aanmaaningen, verkeerde onderrigtingen, en andere ongeoorloofde middelen, zich te hebben laaten vervoeren tot dit onderschrijven; waar over zij hun leedweezen betuigden, en verzogten dat hunne Naamen mogten uitgeschrapt worden. — Zo zeer waren de Onderteekenaars tot weder oprigting der oude *Oranje Compagnie* in haat bij eenige dienstdoende Rotgezellen, dat zij aan den Burger-Krijgsraad Verzoekschriften indienden om derzelver ontslag te verwerven.

Niet ongestoord ging het te wagt trekken der Burgerije en het oefenen van den Wapenhandel toe. De belemmeringen en ongeregeldheden, gepaard met haatlijke onderneemingen op deezen en geenen, en vergezeld door hoonende verregaande daadlijkheden, klommen tot zulk een hoogte, dat de Regeering, door eene gestrenge Aankondiging daar tegen moest voorzien.

Om de Wapenoefening der *Zutfenaaren* te aanschouwen, hadden eenige Leden van het Vrijcorps te *Deventer*, zich derwaards vervoegd: doch hun waren, op 't bevel van den Generaal Major VAN HECKEREN, Commandant dier Stad, door de Krijgsmagt aan de poorten, bij het inkomen, de Zijdgeweeren afgevraagd, die zij, overgegeeven hebbende, bij hun vertrek niet te rug vorderden. De Kommandant

grondde zijn gedrag op eene vegterij tusschen twee vreemde Persoonen in Uniform gekleed en met Zijdgeweeren gewapend, onlangs voorgevallen. Deeze hadt hem, tot bewaaring van de rust en veiligheid der Stad, aan de onderscheide poorten order doen stellen om geene in Uniform gekleedde, en van Paspoorten onvoorziene, Vreemdelingen, met hunne Wapenen, binnen te laaten; maar die af te neemen, en in bewaaring van de Wagt te houden, tot derzelver vertrek. Bij het aanbod van de overlevering der agtergelaaten Zijdgeweeren van de *Deventersche* Burgers aan de Regeering verzogt hij te mogen weeten, of zij dit door hem gegeevene bevel begeerden ingetrokken te hebben; dan deeze bedankten hem voor de gedraagen zorg met verzoek om daar in te volharden.

Deeze handelwijze behaagde VAN DER CAPELLEN TOT RYSSEL niet, die het afneemen van de Zijdgeweeren der Burgeren van een nabuurige Stad, Leden van een daar bij de Regeering erkend Vrijcorps, hoogst wraakte. — De ontwapende Burgers beklaagden zich bij de *Deventersche* Regeering, die, bij eenen Brieve, de *Zutfensche* vroegen, of dit afvorderen der Geweeren, op eene dreigende, ja van eenigen op eenen geweldsdaadige wijze geschied, gedaan was op last der Magistraat? — Het antwoord diende om het gedrag der Krijgslieden te verschoonen, en dat van een en ander der Vrijcorporisten te verzwaaren. Zij beriepen zich op het Raadsbesluit bij meerderheid genomen, om de voorzorg des Commandants te wettigen, bijbrengende de ongeregeldheden, voortijds door Leden van het *Deventersche* Vrijcorps in *Zutfen* aangerigt, tegen welke zij oordeelden, met dubbele oplettenheid, te moeten waaken, bij gelegenheid der Jaarmarkt, en te meer daar toe de middelen in eigen boezem te bezigen, met hoe minder hoop van wel te slaagen zij oordeelden, *in dit tijdsgewricht, volgens de thans veel al aangenomene wijze van denken*, op de medewerking van anderen zich te mogen verlaaten.

Weinig genoegen namen die van *Deventer* in dit antwoord. Waren de gegeevene bevelen, tot het afneemen der Zijdgeweeren, rechtstreeks uit den boezem der *Zutfensche* Regee-

geering voortgevloeid, dan zouden zij zich, schreeven zij, kunnen vergenoegen met het gegeeven antwoord: dewijl zij ligtlijk begreepen, dat hun Ed. Groot Agtb. in het stellen van orders tot rust en veiligheid binnen derzelver Stad naar goedvinden konden handelen; doch, daar zij grond hadden om te besluiten, dat die bevelen, door den Commandant VAN HEECKEREN, zonder voorkennisse, veel min zonder bijzonderen last, der Regeeringe gegeeven en alleen door de Magistraat van *Zutfen* naderhand goedgekeurd waren, hadden zij, die, in *dit tijdsgewricht nog meer dan ooit vreemd waren van eene aangenomene wijze van denken*, om eene Militaire Jurisdictie over Burgers te erkennen, of aan een Commandant, of commandeerend Officier, in eenige Stad Garnizoen houdende, toe te laaten, dat hij, zonder uitdruklijk bevel der Regeeringe, diergelijke orders, die zij geheel als buiten bestuur van het Militaire beschouwden, uitoefende, hier in niet kunnen of mogen berusten; maar gemeend het aangerand Gezag der Steden te moeten handhaaven. — Uit welken hoofde zij volnit verklaarden, te begrijpen, dat de Commandant, door het stellen deezer orders, op de Burgerlijke Vrijheid, op eene voor hunne Burgeren zeer hoonende wijze, hadt aangevallen, en door deszelfs verder gehouden gedrag, in het wederregtlijk bewaaren dier Zijdgeweeren, de waardigheid hunner Regeeringe ten sterksten beledigd. Zij zouden nog eenigen tijd wagten, om de Commandant VAN HEECKEREN, over wien zij oordeelden reden te hebben van zich te beklaagen, tijd te geeven, om de Burger Zijdgeweeren hun te doen toekomen, met eene voldoening geëvenredigd aan die zo ongeoorloofde als met minagting gepaarde handelwijze; terwijl zij zich anderzins in de noodzaaklijkheid zouden gesteld zien tot het gebruiken van zodanige middelen als de aart der zaake, huns agtens, vereischte. — Voorts verzogten zij te mogen weeten of dit Verbod voor een bepaalden tijd, of voor altoos, in 't vervolg gegeeven was; ten einde zij, in het laatste geval, omtrent hunne Burgers zulke maatregelen konden neemen, als zij best keurden, tot voorkoming van verdere onaangenaame behandelingen: van zich niet kunnende verkrijgen om hunne Burgers, uit hoofde dat zij Le-

Leden waren van een Corps, onder hunne onmiddelijke goedkeuring opgerigt, en die gedeeltlijk tot hunne aloude Burger-Vaandelen en Hopmanschappen behoorden, en nimmer opgehielden Burgers te zijn, op een gelijken voet met de loontrekkende Militie van den Staat te behandelen, en dezelve na eene andere Stad gaande van Passen te voorzien. Te minder konden zij daar toe besluiten: vermids zij nimmer van gewapende Burgers uit andere Steden binnen *Deventer* koomende, zodanige Passen gevorderd hadden, of immer zouden vorderen. — Eindelijk drongen zij aan om nadere onderrigting, wegens de gewapende *Deventersche* Burgers, die in *Zutfen* voorheen ongeregeldheden hadden aangerigt.

Wanneer de Commandant VAN HEECKEREN zich bij de Magistraat van *Zutfen* verontschuldigd, en aan dezelve de Zijdgeweeren nogmaals aangeboden hadt, namen zij dezelve over, en zonden ze, met het Verdeedigschrift des Commandants, aan de Regeering van *Deventer*, vertrouwende dat hier door de opgevatte denkbeelden, wegens het gedrag diens Krijgsbevelhebbers, volkomen zouden opgeklaard weezen, en zij het ontstaane misnoegen zouden laaten vaaren. Verklaarende, dat, gelijk zij diens gedrag ten allen tijde hadden moeten prijzen, ook niet zouden naalaaten zijn Ed. in dit geval te handhaaven. De bevelen aan de Poorten hadden geen plaats meer, en het voorheen gebeurde met de *Deventersche* Burgeren, die groote beweegingen te *Zutfen* hadden aangerigt, wilden zij met oogluiking voorbijgaan.

Schoon de Regeering van *Deventer* in het gegeevene berigt des Commandants geen genoegen nam, en meende nog op voldoening te mogen aandringen, wilde zij, door eene bijzondere toegeevenheid daar toe bewoogen, voor dit maal, de zaak hier bij laaten berusten, en voor afgedaan houden, in die billijke verwagting dat nimmer iets van dien aart, door dien Bevelhebber, tegen hunne Burgers weder zou worden ondernomen.

Nieuwe stoffe tot misnoegen verschafte het Jaar 1785 aan de *Zutfensche* Burgers. De Erfstadhouder den Heer F. R. TORWATER tot Ontvanger Generaal, en den Heer H. DE LEEUW VAN KOOLWYK tot Rentmeester der Geestlijke Goederen des

Graaf-

Graafschaps aangesteld hebbende, reezen daar over in de Kwartiersvergaderinge hevige geschillen. Bij de meerderheid droegen die aanstellingen de goedkeuring weg; doch eenige Leden ontkenden volstrekt 's Prinsen bevoegdheid om dezelve te doen. De Jonkheeren R. J. VAN DER CAPPELLEN TOT DE MARSCH en F. B. VAN DER CAPELLEN TOT RYSSELT, beweerden dit gevoelen in hunne Tegenverklaaringen. De eerstgemelde ging nog een stap verder, daar hij deedt aanteekenen „ dat hij, zo lang deeze handelwijze niet hersteld ware, de „ banden van het Reglement op de Regeering van *Gelderland* zou aanzien als losgerukt, en buiten effect gebragt; „ dat hij 't zelve aanmerkte als vernietigd, en van geen „ verbindende kragt meer."

De *Zutfensche* Regeering hadt, bij meerderheid van stemmen, den Jonkheer VAN NAGEL tot Hopman over de *Marschpoorter* Compagnie benoemd. Veelen derzelve op hem misnoegd, over het ontzetten van een Sergeant uit diens post, hadden hem ter verantwoording geroepen, en over diens verkiezing zich bij de Gemeenslieden beklaagd, die zulks aan de Regeering overbragten: dit ontmoette een alzins ongunstig onthaal, en wierdt toegeschreeven „ aan de dagelijksch „ toeneemende ongerijmde demarches van de zogenaamde „ Gecommitteerdens uit de Burgerij, en het daar aan altoos „ greetig verleend wordende Appuï der Gemeenslieden." — Twaalf Burgers, die geweigerd hadden, de Inhuldiging van den bij hun onbevoegd gekeurden Hopman bij te woonen, wierden over deeze afweezigheid in eene boete van vijfentwintig Goudguldens beslaagen, en verweezen om die boete, binnen vierëntwintig uuren, te betaalen, met bedreiging, dat men hen anders wel zou vinden. Zij weigerden dezelve op te brengen, en de Regeering liet door den Omroeper bekend maaken, dat eenige roerende Goederen dier Persoonen, zouden verkogt worden. Van ieder wierdt één stuk Huisraads verkogt, en goldt het, wat het ook mogt weezen, als één koperen Koffykan, één Vuurtang, één Lamp, één tinnen Schenkketel, één houten Theeblaadje, stuk voor stuk, vijfenveertig Guldens, 't welk te overgenoeg was tot betaaling der boete en der kosten. — Hoe belachlijk dit ook afliep, men

men herhaalde aan andere veertien weigerende Burgeren, de verkooping van hunne roerende Goederen, met volmaakt den zelfden uitslag.

Van ernstiger aart en meer gevolgs was 't geen omtrent den Heer ENGELBERT GERHARD JOHAN CROOKCEUS voorviel. Deeze door zijne Hoogheid tot Gemeensman aangesteld zijnde, weigerde men hem Zitting en in den Eed te neemen. Hij vervoegde zich bij de Regeering, met kennisgeeving dat hij de Aanstelling van zijne Hoogheid aannam, met verzoek dat deeze des verwittigd wierdt. Aan zijne begeerte wierdt voldaan. Doch de meerderheid der Gemeenslieden vaardigde desgelijks een Brief aan zijne Hoogheid af, inhoudende dat zij oordeelden den Heer CROOKCEUS niet in den Eed te kunnen neemen, of hem zitting in hunne Vergadering te kunnen vergunnen: dewijl hij zich, door zijn gedrag en denkwijze, die post eenmaal onwaardig hadt gemaakt. Deezen Brief deedt zijne Hoogheid der Regeering ter hand koomen; doch de Heer CROOKCEUS, het Collegie van Gemeenslieden midlerwijl in Regten betrokken hebbende, verschoonden zich de Regeering van het verzogt berigt aan den Stadhouder; naardemaal zij, als *Regters*, in die zaak moetende zitten, zich in hun geheel wilden houden; zij zonden den Brief van zijne Hoogheid aan den Heer CROOKCEUS, die daar op berigt gaf, waar van de Raad een afschrift aan den Stadhouder deedt toekomen. — Doch het Collegie van Gemeenslieden nam eerlang een besluit, bij de Regeering ingediend, waar in het beweerde niet in Regten betrokken te kunnen worden, „ als „ van hunne Handelingen en Besluiten aan niemand verant„ woording verschuldigd zijnde dan aan het Opperweezen „ en de Burgerij, welke zij vertegenwoordigden." De Raad antwoordde, dat de loop des Regts niet moest gestremd worden, en dezelve aan partijen zou laaten wedervaaren wat Regt was. De Gemeente op de Dagvaarding niet verschijnende, floegen Schepenen Vonnis, waar bij Gemeenslieden verklaard wierden gehouden te zijn den Heer CROOKCEUS, als Gemeensman van *Zutfen*, te erkennen en in te huldigen. Eer dit Vonnis daar was hadden de Gemeenslieden reeds besflooten de Gilden en Compagniën der Stad over die zaak te doen

doen vergaderen, 't welk de Regeering verboodt; en waar tegen de Gemeente eene Verklaaring inleeverde. Veele Burgers uit de Gilden en Compagniën hadden zich tot de Gemeenslieden vervoegd en hun gedrag goedgekeurd.

Alle deeze woelingen hadden ten gevolge, dat de *Zutfensche* Regeering, bij Meerderheid van negen tegen drie stemmen, in September besloot aan het Hof van *Gelderland* eenen Brief af te zenden, waar in zij zich dus beklaagen. „ Het is ruim twee Jaaren, dat wij ons alhier in zeer onaangenaame omstandigheden bevinden, door oprokkingen van onrustige Geesten, welke, onder den schoon klinkenden naam van Vrijheid, een groot aantal van deezer Stads voorheen stille en vreedzaame Burgers en Ingezeetenen, hebben weeten in beweeging te brengen, en aan hun snoer te rijgen. Hier van daan is het, dat ons zedert diverse Adressen, zo van het Collegie der Gemeenslieden als van anderen, zijn ter hand gesteld, welke niet alleen in zeer onbetaamende en beledigende termen waren ingesteld; maar ook veeltijds nieuwe en gearrogeerde Pretensien, en opgeraapte Bezwaaren behelsden." — Naa de opgave van eene, huns oordeels, zo veel toegeevende handelwijze als hunne Waardigheid en het Character, 't welk zij bekleedden, gedoogen kon, om den voortgang dier beweegingen te stuiten, en daar door de ontstaane verschillen bij de goede Burgerij, mitsgaders het Collegie der Gemeenslieden, weg te neemen, betuigden zij „ het genoegen niet te hebben mogen smaaken om daar in naar wensch te slaagen; en integendeel te hebben moeten ondervinden, dat men, van den anderen kant, niet verkoozen heeft dien weg in te slaan; maar veel eer geprefereerd om telkens, door nieuwe Instantien, de een al sterker dan de andere, ons, ware het mogelijk, tot de inwilliging hunner gesustineerde Pretensien, te necessiteeren; zodanig, dat onze Toegeevenheid nergens toe gediend heeft, dan om de Drijvers te animeeren, om gedurig al meer en meer te vorderen. — Het kon ondertusschen niet wel missen, of zulk eene manier van handelen moest ons van tijd tot tijd klaarder doen bemerken, dat het voornaame but en oogmerk der Hoofden

„ en

„ en Beleggers in deezen, wat men ook mogt voorgeeven, „ geenszins ware om Redres van gesustineerde Bezwaaren „ te erlangen; maar veel eer, om, onder dien schijn, de „ tegenwoordige Vorm van Regeeringe allengskens te onder- „ mijnen."

Het voorgevallene met den verkoozen Gemeensman CROOKCZUS in 't breede opgehaald hebbende, merkten zij aan, dat de gronden door de Gemeenslieden aangevoerd, ten bewijze van hun Regt tot de hun geweigerde zamenroeping van Gildens en Compagniën „ van dusdanig een aart waren, dat zij, „ in plaatze van aan het voorgestelde oogmerk, mits blijven- „ de de tegenwoordige Vorm van Regeeringe, te beantwoor- „ den, integendeel veel eer het oogmerk om dezelve te sub- „ verteeren, en voor eene Absolute Democratie plaats te „ doen maaken, ten klaarsten aan den dag leggen. Immers „ hoe kan het met de presente Regeeringsform, en aloude „ Constitutie bestaan, de Stellinge, dat binnen deeze Provin- „ cie, *de Souverainiteit in den boezem van het Volk resi-* „ *deert, en dat alle Regeerings-Collegien daar van haare* „ *Magt ontleenen?* Hoe is daar mede overeen te brengen, „ het Reclame van het Reglement van den Jaare 1705, en „ wel als een *subsisteerende Grondwet, die met de grootste* „ *ordere en legaliteit is tot stand gebragt?* Hoe kan men „ dan als een Principe aanneemen: *dat als Gemeenslieden* „ *met de goedkeuring van Gildens en Compagniën gemu-* „ *nieerd zijn, zij als dan aan geen Sterveling anders ver-* „ *antwoordelijk zijn?*"

Zij verledigden zich, vervolgens, om, huns agtens, te betoogen, dat de Stelling der Gemeenslieden, als of de Vergadering van Gildens en Compagniën, om daar in zaaken van *Politie* en *Justitie* te behandelen, in de aloude Constitutie der Stad *Zutfen* gegrond zou weezen, te eenemaal valsch is; en ten anderen, dat althans de zaak van den Heer CROOKCZUS tot geen voorwerp van raadpleeging in dezelve gebragt mogt worden. Waar op zij vraagen „ strekt zulk een ondernee- „ ming niet tot krenking van de hooge Regten en Preëmi- „ nentien van den Heer Stadhouder, bij den wettigen Sou- „ verain verleend? Wordt hier door zijn onbetwistbaar Regt

„ niet

„ niet afhangelijk gemaakt van het *Arbitrium popularis auræ*? „ Wordt dus doende 's Lands Hoogheid door de Infractie „ van het door de Heeren Staaten gearresteerde Regeerings „ Reglement, niet aangetast? En wordt, zo zulks vrij kan „ doorgaan, niet den grond gelegd om dat Reglement ten „ eenemaal den bodem in te slaan, en te vernietigen? — Te „ meer wanneer hier bij te gelijk in consideratie gelegd wor- „ den de stoute stellingen in de stukken der Gemeenslieden „ voorkomende hier boven reeds ten deele aangeroerd, zo „ wel als de sterke uitdrukkingen, en bedreigingen der On- „ derteekenaaren, *om zich zelfs te richten, en buiten con-* „ *sent te vergaderen over al zulke zaaken als zij zouden* „ *goedvinden*; *dat haare zaak is, de zaak van* Neêrlands „ Volk, *en dat dan duizenden tot hunne hulp gereed ge-* „ *vonden wierden*: 't geen zelfs een Declaratie van een „ aanstaanden Burgerkrijg schijnt aan te kondigen. Alles te „ zamen loopende tot één Hoofdpunt, naamlijk, *het daar-* „ *stellen eener absolute Volksregeering*, waar aan iedér Ma- „ gistraat, wegens haar gedrag verantwoordelijk zou zijn, „ met krenking der Souverainiteit van Ridderschap en Ste- „ den."

Als Medeleden van Staat oordeelden zij zich verpligt om niet langer de uitkomst met onverschillige oogen af te wagten; maar in aanmerking neemende, dat zulks de Heeren Staaten zelve aanging die onvergenoegd zouden kunnen weezen, wanneer zij hun, van dit verregaande en de Hoogheid van den Lande zo zeer betreffende begrip langer onkundig lieten. Zij verzogten deswegen het Hof een Afschrift van deezen Brief met alle de nevensgaande bewijsstukken, op de bekwaamste wijze, en zo spoedig doenlijk, tot kennisse der Heeren Staaten te brengen. — 's Hofs antwoord was, dat zij, uit aanmerking van dit alles, goedgevonden hadden een Buitengewoonen Landdag te *Nymegen* tegen den achtëntwintigsten September uit te schrijven.

Onder dit poogen om den Volksinvloed in *Gelderland* te weeren waren 'er, in dat zelfde Gewest, Mannen ijverig bezig om dien te doen gelden. Veele Regenten vergaderden, op den eersten September, in *Arnhem*, om met elkander

ver-

vertrouwlijk te spreeken over zaaken, zo het beleid der *Gelderſche* Regeering als het gemeene Bondgenootſchap betreffende, en de middelen te beraamen tot eene Grondwettige Herſtelling, welke zij hoogst noodig oordeelden.

Van deeze ſtrijdige denkwijze droegen de handelingen over de zaak van *Zutfen* blijk. De Stelling daar door de Inleeveraaren der zo ſterke Verklaaring beweerd, dat de Souvereiniteit in den boezem des Volks berustte, en de Regeerders verantwoording aan het Volk zouden moeten doen, verwekte ter Staatsvergadering geen geringen en zeer onderſcheiden indruk. Deezen hielden ze voor de leer der waare Vrijheid, geenen voor die der losbandigheid; allen zagen het Voorſtel, hoe ook begreepen, in als zwanger van de verst uitziende gevolgen, welken eenigen niet verlangden, en anderen met ſchrik te gemoet zagen. — In het Kwartier van *Zutfen* was men van oordeel, dat de Regeerders van die Stad, zo de Meerderheid als de Minderheid, de Vergadering moesten verlaaten, zo lang 'er over de *Zutfenſche* zaaken zou geraadpleegd worden, als mede dat Jonkheer VAN DER CAPELLEN TOT DE MARSCH zou hebben buiten te ſtaan; dewijl hij, als Burger, het Adres mede hadt geteekend.

Het Beſluit der Staaten liep op deezen zin. „ Dat de Misſive en Stukken van de Magiſtraat van *Zutfen* behoorden „ geſteld te worden in handen van den Hove, om daar op „ ten naasten hun Ed. Mogenden te adviſeeren; en dat, in- „ middels, door den Hove, ten ſpoedigſten Copie van de „ voorſz. Misſive zou worden gecommuniceerd aan de Ge- „ meente van *Zutfen*; ten einde, binnen den tijd van veer- „ tien dagen, ſchriftlijk aan den Hove op te geeven, 't geen „ zij zou vermeenen tot haare decharge te dienen. — Voorts, „ dat bij Publicatie, door het Hof, binnen de Stad *Zutfen*, „ een iegelijk zou worden aangemaand tot rust en eendragt: „ dewijl hun Ed. Mogenden, bij ontſtentenisſe van dien, „ genoodzaakt zouden weezen, naar alle rigeur van Regten „ tegen de Contraventeurs te handelen; dat het Hof verder „ behoorde geauthoriſeerd te worden, om, ongeprejudiceerd „ de Regten van de Stad *Zutfen*, daar op een waakend oog „ te houden. Met bijvoeging, dat, gelijk hun Ed. Mogen-

„ den,

„ den, door het voorsz. bedoeled, om alle eigenwillige rig-
„ tingen tegen te gaan, en voor te koomen dat de Vrijheid
„ niet misbruikt wierde tot losbandigheid en wetteloosheid;
„ dezelve ook geenzins van voorneemens zijn, om de Stem-
„ me des Volks zo verre te smooren, om 't zelve den weg
„ tot Klagten aan de Staaten, of den weg van Regten, naar
„ dat de omstandigheden zulks medebragten, af te snijden;
„ maar dat deeze 't zelve altoos opengelaaten wierdt."

Wel verre was dit Staatsbesluit van eene algemeene toestemming weg te draagen; immers tegen 't zelve verzetten zich de drie Heeren van de Stad *Nymegen* en Jonkheer VAN BRONKHORST uit dat Kwartier, als mede Jonkheer VAN DER CAPELLEN TOT DEN BORDELHOF uit de Graafschap. De Jonkheeren VAN PALLANDT TOT KEPPEL, en VAN HEECKEREN TOT DE CLOESEN wilden het eenigzins anders hebben. — Uit het Kwartier van de *Veluwe* waren tegen het Besluit de Jonkheeren VAN HAARSOLTEN TOT YRST, LYNDEN VAN OLDENALLER, ZUYLEN VAN NYVELDT *Junior*, SCHIMMELPENNINCK VAN DER OYE, SPAAN TOT VOORSTONDE en J. C. VAN ECK. — Ook verklaarden de Afgezondenen van *Harderwijk*, de Heeren SCHELTINGA, LYNDEN VAN OLDENALLER, en VAN HAARSOLTEN TOT STAVEREN, zich tegen dit Staatsbesluit.

Zo als het lag wierdt 't zelve, in de gedaante van een Publicatie veranderd, ter Afkondiginge na *Zutfen* gezonden. Het baarde de verwagte uitwerking niet. De Burger-Gecommitteerden, de Ondertekenaars van het Adres, riepen alle die Burgers bijéén, welken geenzins afgeschrikt door deeze Afkondiging hunne Vertegenwoordigers met een Aanspraak bedankten voor de genomene moeite en ijver, hun verzoekende daar in te volharden. De Gemeenslieden, even min vervaard, besflooten nogmaals de Gilden en Compagniën, onverkort de Raadpleegingen der Staaten, op te ontbieden; waar van zij der Regeeringe kennis gaven. De Meerderheid (want de Heeren VERSTEEGE en VAN DER CAPELLEN TOT RYSSELT, waren van een ander gevoelen) volhardde bij het gedaan Verbod en de Publicatie, deedt de Actens van Bijeenroeping, door de Gemeenslieden uitgegeeven, intrekken, en nog dien zelfden avond door een Postbode het Hof van *Gelderland* des kundschap toekomen.

Wan-

Wanneer op den dertigsten October het Hof dit berigt toegezonden was, kwamen, op den eersten November 's avonds ten half negen, de beide Landschaps Mombers binnen *Zutfen*, voorzien van een aantal Afschriften van eene Publicatie en een Brief van het Hof aan de Regeering; welke te middernagt met de Mombers vergaderde, en tot diep in den nagt raadpleegden. 't Geen zij 's morgens om zeven uuren hervatten. Deeze onvermoeide werkzaamheden hadden ten gevolge, dat ten acht uuren de klok geluid, en door den Secretaris, in bijweezen, van twee Schepenen, en twee Mombers onder het in de wapens staan van de Hoofdwagt, eene Publicatie wierdt afgeleezen, en ten overstaan van twee Bodens overal aangeplakt, waar in men het gedrag der Gemeenslieden, afschilderde, in zich te bevatten „ een eigen„ rigtige en een openbaare veragtinge en villipendie van het „ wettig Gezag der Hooge Overheid, tot verstooring der zo „ hoognoodige rust en eendragt binnen de Stad *Zutfen*:" waar om zij zich houdende aan de voorgaande Afkondiging „ alle Burgers en Ingezeetenen op het ernstigste verboden, „ om, hangende de Deliberatien der Heeren Staaten, eenigen „ aanzoek of instantie, onder wat voorwendzel het zou mo„ gen weezen, tot Convocatie der Burgerije aan de Ge„ meente der Stad *Zutfen*, aan welke wij het doen eener „ zodanige Convocatie bij onze Resolutie van heden mede „ speciaal hebben geinterdiceerd, te doen; maar alles te la„ ten in dien staat waar in zich 't zelve tegenwoordig be„ vindt. En, wanneer het onvermoedelijk, en tegen alle „ verwagting mogt gebeuren, dat eene zodanige Convocatie, „ tegen onzen wil en meeninge zou mogen worden gedaan, „ zich wel te wagten om in zulke Vergaderingen, dewelke „ wij, in zodanig een geval, benevens al het geen daar in „ zou mogen worden verhandeld, van nu af aan, in naame „ van de Landfurstlijke Hoogheid, verklaaren voor onwet„ tig, nul, en onbestaanbaar te houden, bij te woonen, veel „ min daar iets te helpen resolveeren. Waarschuwende en „ gelastende voorts wel ernstig een ieder, om zich stil en „ gerust te houden, en zich van alle eigenrigtingen, mitsga„ ders van alles, wat tot verstooringe van de rust en een-

„ dragt,

„ dragt, als mede tot inbreuk en innovatien op 's Lands hangende Deliberatiën zou kunnen verstrekken, te wagten, alles bij poene, dat die geenen, welken bevonden worden zich tegen deeze Publicatie te verzetten, of daar tegen; in 't eene of andere opzigt aan te gaan, als Verstoorders van de algemeene rust en openbaare Verbreekers en Overtreeders van 's Landschaps Wetten en Ordonnantien, naar exigentie van zaaken, met de uiterste rigeur zullen worden behandeld en gestraft" Hier bij bleeven, ten deezen Jaare, de onlusten te *Zutfen* gereezen; doch alleen om, in een volgend, met nieuwe kragt, te woelen.

Te weeten, binnen onze Stad reezen, in den Jaare 1786, op nieuw, oneenigheden tusschen eenige Soldaaten en Burgers, die tot daadlijkheden uitborsten. Onze Leezers zullen ons wel willen verschoonen, dat wij die stoorenissen, zo veelvuldig voorkomende, slegts even aanstippen, als dezelve niets bijzonder hooggaands behelzen; en wij ons niet in staat vinden om tusschen de vergrootende en verkleinende berigten, het midden te treffen.

De nog hangende zaak van den door zijne Hoogheid aangestelden en door de Meerderheid der Regeeringe goedgekeurden, maar door de Gemeente geweigerden Gemeensman CROOKCEUS, wierdt voortgezet. Het Hof beweerde, in een breed uitgebragten Raadslag, de Verpligting der Stadsregeering, om deezen Heer in gemelde post te plaatzen en te handhaaven, ondanks alle poogingen door de Gemeensleden aangewend. Een weg van Bemiddeling door de Staaten in dit geschil en de daar toe betrekkelijke stukken aangeweezen, kwam den Gemeenslieden niet verkiesbaar voor. Onaangenaame Briefwisselingen volgden daar op: en wierdt, in Novemb. ber, de aanstelling van den Gemeensman CROOKCEUS, door Staaten van *Gelderland*, voor wettig verklaard, en besslooten hem in 't bezit deezer Waardigheid te plaatzen.

Wij koomen nu tot het Jaar 1787, vrugtbaar, zo wel als voor meest alle andere Nederlandsche Steden en Plaatzen, zo ook voor *Zutfen*, in gerugtmaakende gebeurtenisfen. Vier Boeren, in het Ampt van *Zutfen*, geweigerd hebbende, zekere Dienstgelden voor den Jaare 1784 te voldoen, wierden

den daartoe, bij Vonnis van het Scholten Gerigt, verweezen. Nogthans bleeven zij weigeragtig omtrent de betaaling. Het gemelde Gerigt gaf hier op eene Acte, volgens welke zij voor die somme, en de kosten daar op gevallen, wierden uitgewonnen. De Executie, of Geregtelijke Verkooping, was bepaald tegen den eersten Maart. Ten dien einde begaven zich de Heeren CROOKCEUS en HASENBROEK na de Erven der gemelde Landlieden, de eerste als Stedehouder van den Scholtus, de andere als Fiskaal. Doch aan de wooning, aan welke zij in de eerste plaats haaren last zouden volvoeren, gekoomen zijnde, vonden zij aldaar een getal van ongeveer vierhonderd boeren bij een vergaderd, gewapend en onder het maaken van een groot getier hen opwagtende: waarom de twee bovengenoemden geraaden vonden, onverrigter zaake te rug te keeren. Tegen deeze geweldpleeging oordeelde het Hof zich verpligt, daadelijke poogingen te werk te stellen. In den avond ten tien uure van den negenden Maart kwamen twee Mombers van het Hof te *Zutfen*, en vertrokken ter middernacht wederom van daar in eene Koets, nevens den Stedehouder CROOKCEUS, verzeld van zes Dienaaren in eenen Postwagen, en voorts nog van een geleide van *achtentwintig* Ruiters van TUYL, en honderd Man Knegten van VAN WELDEREN. 's Anderendaags morgens ten zeven uure keerden zij te rug. En waar toe hadt al deeze opschudding gediend? Wat was het bedrijf geweest der omslagtige bezendinge? Twee boeren, beschuldigd dat zij, acht dagen geleeden, tegen de koets van de Heeren CROOKCEUS en HASENBROEK steenen hadden geworpen, waren van het bed geligt, en wierden geboeid, over *Zutfen*, na *Arnhem* gevoerd.

Ondanks de Vrije Staatsgezindheid van veele *Zutfensche* Burgers, begon de Oranjegezindheid, bij andere, zich meer en meer te vertoonen. De vermaarde HEECKEREN TOT ZUIDERAS gaf daar toe het eerste zein. Op den vierëntwintigsten Junij verscheen hij op de Parade, en vervolgens op het Stadshuis, met een Oranjekokarde getooid. Oogenblikkelijk hadt dit naavolgers onder de Officieren en Soldaaten. Dit gaf aanleiding tot hevige twisten, alzo dit teeken den anders denkenden geweldig mishaagde. In eene Herberg, *de Laatste*

Stui-

Stuiver genaamd, even buiten eene der Stads Poorten, dwongen de Soldaaten de Burgers, hunne Zwarte Kokarden van de Hoeden af te neemen. Met goedvinden der Regeeringe, en op bevel van den Commandant der Bezettinge, wierden vervolgens de Burgers ontwapend, hunne Geweeren opgehaald, en dezelve, nevens de Vaandels en Spontons, op het Stadshuis gebragt. Hier door ontstonden merkelijke onlusten en beweegingen in de Stad. De Regeering deedt wel alle zamenrottingen en geweldpleegingen, bij openbaare Afkondiging, verbieden. Doch dit gebod deedt geringe baate. Hierbij kwam een voorval, 't welk de gemoederen nog meer gaande maakte. Zeker Schoenmaakersbaas, woonende in de Nieuwstad, schoot, uit zijn Venster, op eenen Ruiter: zodat hij oogenbliklijk dood ter aarde viel. Dit maakte het Krijgsvolk verwoed. Eenige Officieren, van dit voorval verwittigd, begaven zich, in allerijl, van de Hoofdwagt na het huis van den Schoenmaaker, met oogmerk om hem tegen de woede der Soldaaten te beveiligen. De geheele Straat, waarin de Schoenmaaker woonde, wierdt straks, door Ruiterij en Voetvolk, bezet. In tegenwoordigheid van eenen Stadsbode opende men het huis. Vier Officieren traden na binnen, om het te doorzoeken, terwijl eenige andere, met ontbloot zijdgeweer, buiten de wagt hielden, om het indringen der woedende Soldaaten te beletten. Men vondt alleen 's Mans Huisvrouw, welke, onder het geleide van eenig gewapend Krijgsvolk, na het Stadshuis gebragt wierdt. Men doorzogt voorts alle de belende Huizen; in een van welke men een verscholen Kleermaaker vondt, die, door vergissing, voor den gezogten zijnde aangezien, bijkans het slagtoffer was geworden der door woede uitzinnige Soldaaten, doch nog beveiligd wierdt door de Officieren, hoewel niet dan met zeer veele moeiten. Terwijl men, al voortgaande met zoeken, aan de Huizen van eenige Patriotten, door het inslaan van glazen, zijnen moed koelde, vondt men, eindelijk, den Schoenmaaker op den Zolder van eenen Herberg, onder het hooi verborgen. Met veele moeite beletteden de Officieren het Krijgsvolk, dat het hem niet verscheurde; een Moordenaar, zeiden ze, moest niet door eerlijke handen, maar door den

Scherpregter aan zijn einde koomen. Veel werks, evenwel, hadt het in, eer men den elendeling in de handen der Regeeringe hadt geleverd. Nogthans namen de Opschuddingen niet zo spoedig een einde; aan verscheiden Huizen wierden de glazen ingeslagen. Eerlang zag men eenen Tamboer van de Krijgsbezetting nevens twee Soldaaten door de Stad trekken, geleidende eene Kar, telkens stil houdende voor de Huizen van bekende Patriotten, en dezelven hunne Trommels en Vaandels afvraagende, met aanzegging dat zij voortaan zouden vrij zijn van den last der Wapenoeffeninge. Ook moesten de Burgerofficieren hunne Sjerpen, Ringkraagen, Degens en Spontons afgeeven. Vervolgens deedt de Magistraat, door eenen Stadsbode, de Geweeren en Wapens der Burgeren ophaalen; voorts alle Burgers tot stilte en rust vermaanende, en de Exercitie-Genootschappen verbiedende. De doodgeschoten Ruiter wierdt met alle Krijgseere ter aarde besteld, gevolgd van alle de Officieren en meer dan duizend Gemeenen, allen met Oranje Kokarden uitgestreken. 't Liep, egter, aan tot in de maand November, eer de Schoenmaaker wierdt gevonnisd. De straffe, hem opgelegd, bestondt in eene gevangenis van vijfentwintig jaaren, in het Provinciaal Tugthuis te *Arnhem*, en, naa verloop van dezelve, in altoosduurende ballingschap buiten de Stad en het Schependom van *Zutfen*. De Heer VAN DER CAPELLEN TOT DEN MARSCH, bekend voor het hoofd der *Zutfensche* Patriotten, niet langer verkiezende zijn verblijf te houden in eene Stad, zo vol van opschuddingen en oproerigheden, en alwaar hij zijns lijfs niet volkomen zeker was, vertrok, eerlang, met Echtgenoote en kinderen, na *Deventer*. Vóór zijn vertrek deedt hij alle zijne Goederen Geregtelijk inventariseeren, en een lijst dier Goederen aan het Hof van *Gelderland* hebbende gezonden, beval hij ze aan deszelfs bescherming; welke hem ook beloofd wierdt.

In zijne vooringenomenheid met het Stadhouderlijk Huis en Bewind, ontzag *Gelderland* moeite noch kosten, om, bij alle gelegenheden, zo die zich aanbooden, als aangegreepen konden worden, daar van blijk en bewijs te geeven. *Zutfen* was niet agterlijk in dit kostbaar eerbetoon. In de Maand Sep-

TWEE SOLDAATEN EN EEN TAMBOER HAALEN, MET EEN KAR, VAN BEKENDE PATRIOTTEN, DE TROMMELS EN VAANDELS AF.

September des Jaars 1788 hadt de Stad ongemeene staatelijkheid ten toon gespreid, ter onthaalinge van den Prins met zijne Echtgenoote, ter gelegenheid van een bezoek, 't welk der Kasse op eene aanzienlijke somme gelds te staan kwam. Nog in dat zelfde jaar, wierdt, op Voorslag der Stad en van het Kwartier, ter Staatsvergaderinge besloten, op de Provinciaale Geldersche Munt een Zilveren Medailje te doen slaan, voor alle de Stemhebbende Leden van het Provinciaal Hof en de Rekenkamer, als mede voor alle derzelver Eerste Dienaaren, „ uit hoofde”, dus luidde het Staatsbesluit, „ van derzelver standvastigheid in het behoud der Repu„ bliek”; met andere woorden, om hun aankleeven van het Huis van Oranje. Met het vervaardigen dier Eerepenningen maakte men allen mogelijken spoed; op den Gelderschen Landdag, in de Maand Augustus des Jaars 1789, te *Zutfen* gehouden, wierden zij, op last der Geldersche Staaten, door de Raads-Sekretarissen, aan alle de Leden en Staatsdienaars dier Vergaderinge, tot een gedenkteeken, uitgedeeld. Op de Medailje vertoonen zich drie *Vrouwenbeelden*, houdende de Wapens der drie Kwartieren, *Nymegen*, *het Graafschap Zutfen* en *Veluwe*. Op het Voetstuk ziet men het Wapen der Provincie *Gelderland*, met dit Latijnsch Omschrift: UT RUPES IMMOTA MANET: *Zij staat pal als een Rots*; en aan de Ommezijde: REPUB. AB INTERITU. SERVATA. ORD. D. G. *et*. C. Z. L. I. 1788, omvlogten met Lauwerkranzen. Zeven van deeze Gedenkpenningen wierden van Goud vervaardigd, voor den Stadhouder, zijne Echtgenoote, de drie Kinderen, den Koning van *Pruisſen* en den regeerenden Hertog van *Brunswijk*. Ook hier uit blijkt genoeg de bedoeling deezer gifte.

Hier mede eindigen wij ons Verslag, wegens de meest merkwaardige bijzonderheden, de Historie der Stad *Zutfen* betreffende. Thans gaan wij over tot eene Beschrijving, haare uit- en inwendige gelegenheid betreffende.

Zutfen, gelijk wij boven reeds hebben aangemerkt, ligt aan de rivier *de Ysel*. Een Stroompje, de *Berkel* of *Borkel* genaamd, uit *Westfalen* afkomstig, verdeelt de Stad in twee deelen, de *Oude-Stad* en de *Nieuwe-Stad* geheeten.

 Het

Het Watertje vereenigt zich vervolgens met den *Tsfel*, en verliest alzo zijnen naam. Door middel van het gemelde Stroompje kan de Stad, aan de Zuidoostzijde, tusschen de Laarpoort en de Vischpoort, onder water gezet worden. Behalven deeze Versterking, zijnde niet eene van de geringste, heeft *Zutfen* nog eenige andere Vestingwerken. Men telt 'er vijf Poorten: de Marspoort, de Nieuwe-Stadspoort, de Laarpoort, de Hospitaals-, of zo als zij, bij verkorting, wordt genoemd, de Spittelspoort, en de Vischpoort. Reeds in den aanvang der jongstverloopene Eeuwe heeft men, voor de Stad, eenen houten Brug over den *Tsfel* gelegd; dezelve beslaat driehonderddertig voeten in de lengte. Een gedeelte van dezelve, namelijk honderdvijftig voeten, rust op schepen, het overige op paalen. Voor het overige ligt de Stad in eenen aangenaamen oord, wordende, vooral aan de Landzijde, omringd van vrugtbaare Graanakkers en grasrijke Weilanden.

Wij gaan over tot de Beschrijving van de voornaamste *Waereldlijke* en *Geestlijke Gebouwen*.

In de eerste plaats koomt hier in aanmerking het *Stadshuis*; hetwelk alleen opmerking verdient om zijne oudheid en zonderling maakzel; het heeft drie Voorgevels, allen op eene onderscheidene wijze gebouwd. — De *Gedeputeerden-Kamer*, dus genaamd, om dat, voorheen, de Gedeputeerde Staaten des Kwartiers van *Zutfen* aldaar hunne bijeenkomsten of vergaderingen plagten te houden. Het is een nieuw en fraai Gestigt, in den aanvang deezer Eeuwe gebouwd. Het staat naast het Stadshuis. — Het *Wijnhuis*, staande aan de Groote Markt, van wegen zijnen kunstigen Toren, het aanzienlijkste Gebouw der geheele Stad. Twee Omgangen versieren dien Toren, doch vooral een keurlijk en alom beroemd Klokkenspel; het bestaat uit zesëndertig Klokken, door den vermaarden HEMONI gegoten, die een zeer aangenaam geluid geeven. Het onderste gedeelte des Gebouws dient tot eene Stads Waag. — Het *Latijnsche School*, ter plaatze alwaar, eertijds, het Klooster der Predikheeren plagt te staan. Behalven dit, heeft men 'er ook een *Illustre* of *Doorluchtig School*, waarin, door twee Hoogleeraaren, tweemaal ter

wee-

weeke, lesſen worden gegeeven over de Hiſtorien en Taalen, en over de Regtsgeleerdheid. — In het Zuidlijk gedeelte der Stad, niet verre van de Vischpoort, ligt een Plein, met boomen beplant, bij de Stedelingen onder den naam van, *op 'sGraaven Hof* bekend, om dat, op deezen grond, het Hof der Graaven van *Zutfen* plagt te ſtaan. — Van eenen vierkanten Toren, de *Droogenaps-Toren* genaamd, ſtaande niet verre van het ſtraks gemelde Plein, heeft men een ruim en vermaaklijk gezigt op het omliggende Land.

Wij koomen nu tot de Geestlijke Geſtigten. In de eerſte plaats noemen wij de *Groote Kerk*, welke, door de Gereformeerden, tot eene plaats van Openbaare Godsdienstoeffeninge wordt gebruikt. Het is een der oudſte Geſtigten in zijne ſoort, hier te Lande; en nog zou deeze de plaats eener voorgaande Kerke hebben vervangen. Men wil, naamelijk, dat het tegenwoordig Gebouw geſtigt wierdt, in den aanvang der Twaalfde Eeuw, en wel meer bepaaldelijk, in den Jaare Elfhonderdvijf, op den grond van een voorgaand Kerkgebouw; OTTO VAN ZUTFEN, Zoon van GODSCHALK en ADELHEID, zou daar van de ſtigter geweest zijn, en BURCHARDUS, Vijfëntwintigſte Bisſchop van *Utrecht*, dezelve hebben ingewijd, ter eere van St. PIETER *en* WALBURG. Een bijkans geheel vernielende ramp trof, in den Jaare 1446, het gewijde Geſtigt. Op Palmzondag diens jaars wierdt de kunſtig gemaakte Toren van het Onweder getroffen. Wel haast ſtondt dezelve, van boven, geheel in 't vuur; 't welk zo hevig brandde, dat, volgens getuigenis, de zes Klokken, welke 'er in hongen, geheel verſmolten. Het inſtortten van het Gebouw verplette niet alleen de Middenkerk, maar ook het Zuidlijke Kruispand. Uit Stadskas en de bijdragen van godvrugtige weldaadigen rees 'er, wel haast, een genoegzaam geheel ruim Geſtigt uit de asſche, en met naame de Toren veel fraaier nog dan de afgebrande en ingeſtorte. Ter hoogte van driehonderd en tweeënveertig Voeten, van het oppervlak des gronds gemeeten, verhefte hij zijnen Kruin. Noodlottig ook voor dit Gebouw was de maand Maart. Op den negenëntwintigſten dag daar van, in den Jaare 1600 wierdt de Spits door 't hemelsch vuur ontſtoken; de vlam

 ſloeg

floeg voort tot aan het vierkant Metzelwerk, zonder, evenwel, voor ditmaal, aan de Kerke merkelijke schade toe te brengen. Zevenëndertig jaaren verliepen 'er, voor dat men den herbouw bij de hand nam. Een nieuw Torenspits kwam nu, eerlang, ten voorschijn, vijfëntwintig voeten inderdaad laager dan de voorgaande, doch die denzelven in fraaiheid en sieraad merkelijk te bovenging. Hij heeft verscheiden Omgangen of Tranzen, en is met Leien en met Koper gedekt. Van ouds hadt men in deeze Kerk een Kapittel, en twaalf Kanunniken; de zes Oudste daar van waren Priesters, de vier volgende Diakenen; de twee jongsten moesten Onderdiakenen zijn. Aan hun hoofd stondt een Deken. Volgens het verhaal der aloude Schrijvers, zou OTTO, de Eerste van dien naam, door zijn huwelijk met SOFIA, Erfdogter van *Zutfen*, Graaf van *Gelder en Zutfen*, nevens zijne Echtgenoote, de insteller van het Kapittel geweest zijn. Voorts vindt men, nevens andere dienstverrigtingen van dit Kapittel, aangeteekend, dat de Kanunniken, reeds zints het Jaar 1450, op den dag van den Apostel St. THOMAS, in deeze Kerk, op het Graf, waar van wij straks zullen spreeken, het Lof van de H. Moedermaagd plagten te zingen. Te weeten, in het midden deezer Kerke ziet men twee Oude Grafsteden, volgens het gemeen aangenomen gevoelen, de begraafplaats der aloude Graaven van *Zutfen*, en alwaar ook de stoffelijke overblijfzels der gemelde OTTO en SOFIA zonden rusten. Boven deeze Grafstede hangt een fraaie ijzeren verguldе Kerkkroon, wel waardig dat wij hier eene korte beschrijving van dezelve inlasschen. Over het geheele werkstuk ziet men de beelden van Menschen en Dieren kunstig uitgewerkt. De gedaante van het kunststuk (want dien naam verdient de Kerkkroon bij alle kunstkenners) is twaalfkantig. Op deeze twaalf kanten staan de naamen van JEZUS, der H. Maagd en der twaalf Apostelen, met oude Gottische letteren, in de volgende orde: JHESUS MARIA. SANCTUS PHILIPPUS. SANCTUS MATTHEUS. JACOBUS MAJOR. SANCTUS PAULUS. SANCTUS THOMAS. SANCTUS JOHANNES. BARTHOLOMEUS. SANCTUS ANDREAS. SANCTUS PETRUS. S. SIMON. S. JUDA. SANCTUS MATHIAS. — Behalven de op vermelde, ziet men, in deeze Kerk, nog eene

eene fraaie Grafstede, of Kelder, toebehoorende aan den oudadelijken Huize van VAN HEKEREN. Bezienswaardig is de Tombe, van keurlijk Marmer, versierd met de Borstbeelden van EVERHARD VAN HEKEREN, *Heere van Netelhorst en Enghuizen*, Landdrost des Graafschaps *Zutfen*, en deszelfs Echtgenoote MARIA TORCK. Om van andere sieraadien der Kerke niet te spreeken, moeten wij van de vermaarde Koperen Doopvont nog met een woord gewag maaken. Het Werkstuk, overkunstig gemaakt, is van aanmerkelijke grootte, gelijk men mag besluiten uit de twee volgende bijzonderheden. De eerste is, dat men, voorbedagtelijk, een werktuig heeft vervaardigd, om, door middel van hetzelve, van boven het Dekzel op te ligten. Minder zeker dan deeze is de volgende bijzonderheid. Men vertelt, naamelijk, dat de Doopvonte eenen der Prinsen VAN ORANJE, naar men wil, Prinse FREDRIK HENRIK, zou aangeboden geweest zijn, om 'er Geschut van te gieten; doch dat de Prins de aanbieding zou hebben van de hand geweezen, zeggende, dat het onvergeevelijk ware, een kunststuk te vernietigen, zo fraai, dat men 'er van zeggen mogt, dat alwie, te *Zutfen* koomende, hetzelve niet bekeek, den naam niet mogt hebben te *Zutfen* geweest te zijn. Doch veelen slaan geen geloof aan deeze vertelling. Hoe fraai nog, in zijne tegenwoordige gestalte, ongelijk fraaier, egter, was de Doopvont, voor dat, geduurende de Spaansche tijden, veele Beelden waren verlooren geraakt. In 't midden van het Dekzel ziet men iemant nederknielen, die, door een anderen, met water overstort wordt, terwijl een derde een Kleed of Doek vasthoudt. Rondsom ziet men de beelden der Euangelisten en Apostelen. Eindelijk ontmoet men nog in deeze Kerk eene Boekerij; het merkwaardigste van welke bestaat in een tamelijk getal oude en zeldzaame Boeken en Handschriften. — De andere Nederduitsche Gereformeerde Kerk (want men heeft 'er niet meer dan twee) heet de *Nieuwe-Stads-Kerk*, dus genaamd naar het gedeelte der Stad, in welke zij staat. Bij haare eerste stigting wierdt zij aan St. NIKOLAAS gewijd. Het gebouw is niet groot. De Toren, van eene ronde gedaante, is van een tamelijk hoogen Spits gedekt. Door vier Predi-

 kan-

kanten worden deeze beiden Kerken bepredikt. — Behalven de nu gemelde twee Nederduitsche, heeft men te *Zutfen* ook eene *Walsche* of *Fransche* Gereformeerde Gemeente. Het Gebouw, waarin zij vergadert, heette, in de Roomsche tijden, de Minderbroeders Kerk. — Voorts is 'er eene *Luthersche* Kerk, klein, inderdaad, doch net en zindelijk, en met een Orgel versierd. — Wijders hebben 'er ook de *Doopsgezinden* eene Gemeente, niet zeer talrijk in Leden; zints veele jaaren wordt zij bediend door éénen Leeraar, een kweekeling van het School dier Gezinte te *Amsteldam*, vergaderende bij den Toren en het Lam. — Eindelijk heeft men nog te *Zutfen* eene Statie van Roomschgezinden, die door een Waereldlijken Priester wordt bediend.

Onder de Godsdienstige Gestigten moeten ook de volgende genoemd worden. Twee *Gasthuizen*, het Oude en het Nieuwe, waar van het laatstgemelde, naar de Santinne, aan welke het gewijd was, den naam van *St. Elizabeths-Gasthuis* plagt te draagen. Waarschijnlijk is dit niets anders dan eene vergrooting van het eerste, naardien zij zo digt aan elkander staan, dat ze binnen eenen zelfden Ringmuur zijn besloten. Ook worden ze uit eene gemeene Beurs onderhouden. De Bestuurders van beide Gestigten draagen den naam van *Provisoren*. — Bij dien zelfden naam zijn ook bekend de Verzorgers van het eene der *Weeshuizen*, welke men te *Zutfen* heeft, in 't welk voornaamlijk Kinderen van vreemdelingen worden opgenomen. Het ander Weeshuis, voor Kinderen van Burgeren geschikt, staat onder het opzigt van zes Diakenen der Gereformeerde Gemeente. — Daarenboven, om van andere minder noemenswaardige Godvrugtige Gestigten niet te gewagen, heeft men te *Zutfen* eene weldaadige Stigting, *'s Heeren Bornhof*, nu gemeenlijk *het Huis Bornhof* genaamd; misschien, doch niet volkomen zeker, naar den Stigter, zekeren Heer BORN dus geheeten. Het gebouw is reeds oud, als wordende, nu bijkans vierhonderdvijftig jaaren geleden, als een rijklijk begiftigd Gestigt, vermeld. Een aanzienlijk getal oude lieden wordt 'er gehuisvest, en van noodig leevensonderhoud verzorgd.

Aan-

Aanmerkelijk, naar gelange van de uitgebreidheid der Stad, was het getal der Kloosters, welke men, eertijds, te *Zutfen* ontmoette: te weeten, twee Mannen-, en vijf Vrouwen- of Nonnen-Kloosters. Het eerste Mannen-Klooster, dat der *Dominikaanen* of *Predikheeren* genaamd, stondt midden in de Stad. In den aanvang der Dertiende Eeuwe wierdt het gestigt, door MARGARETA, Dogter van GUI of GUIDO, Graave van *Vlaanderen*, en Gemaalin van REINOUD DEN I, Graave van *Gelder en Zutfen*. Tegenwoordig dient het Gebouw tot het Latijnsche, en tot het *Auditorium* of de Gehoorzaal van het Doorluchtig School. — Het ander Mannenklooster wierdt van *Franciskaaners* of *Minderbroeders* bewoond, en wel bijzonderlijk van die soort der Orde, welke, om hunne onderhouding van eenen strenger Regel dan de overigen, *Observanten* genaamd wierden. Het Gestigt, ook onder den naam van het *Klooster Galileen* bekend, stondt even buiten de Stad, bij de Laarderpoort, en wierdt, in den Jaare 1455, door het aanzienlijk en vermogend Geslagt van KORTNK, aldaar gestigt. Naa dat *Zutfen* de zijde des Konings van *Spanje* hadt verlaaten, en de Hervorming aldaar was vastgesteld, slegtte men het gewijde Gestigt tot op den grond. Hier en daar, egter, worden 'er de fondamenten, als mede eenige overblijfzels der ruime Kelders, nog van bespeurd. — De vijf Nonnenkloosters te *Zutfen* waren de volgende. Het *Klooster Spitaal*, waarschijnlijk bij verkorting van *Hospitaal* of Gasthuis, nabij welk het stondt, wierdt bewoond van Twaalf Nonnen, die naar den Derden Regel van den H. FRANCISCUS leefden. Het bleef in weezen tot in den aanvang der Nederlandsche Beroerten. GELMINA SCHIMMELPENNING, uit het aloud en vermaard Geldersch Geslagt van dien naame, was, in den Jaare 1572, de laatste Kloostervoogdes. — Het tweede Nonnenklooster voerde den naam van het *Klooster Izendoorn*, dus genaamd naar ARNOLDA, Dogter van den Heere WOUTER KEPPEL, en zedert gehuwd aan den Ridder WILLEM VAN IZENDOORN, welke, te gader met haare Dogter JOHANNA, zekere Heeren Huizing tot den opbouw van een Klooster hadt geschonken. Het Gestigt is nog gedeeltelijk in weezen, doch merkelijk van gedaante veranderd; als zijnde,

bij

bij eene uitlegging of versterking der Stad, eene Poort, de Nieuwe-Stadspoort, naamelijk, door hetzelve geslagen. In den Jaare 1548 wierdt het gewijde Gestigt bewoond van vijfendertig Nonnen; even als de bewooneresſen van het voorgemelde Klooster, waren zij *Tertiarisſen*; dat wil zeggen, volgens den Derden Regel van den H. FRANCISCUS. — Die zelfde Regel was ook de leiddraad der bewooneresſen van het derde Klooster, hoewel aan de H. KATHARINA gewijd, bij den naam van *Heer-Hendriks-Huis* bekend; niet om dat een Man van dien naame de Stigter, maar om dat zekere HENRIK VAN HEUSDEN de eerste Overste of Bestierder was. Eigenlijk was het Klooter een geschenk van eene vermogende, godvrugtige Weduwe, DE WULVEN genoemd; van waar het ook den naam van *Wulfshuis* voerde. De Gebouwen van dit Klooster zijn nog in weezen, doch binnen de Muuren van het Oud- en Nieuw-Gasthuis betrokken. De Bajert en het Pesthuis zijn deelen van dit Gestigt geweest. — Het vierde Nonnenklooster droeg den naam van *Rondeel*, om dat het op 't rondeel van Stads Vesten gebouwd was. De Geestlijke Zusters, welke dit Konvent bewoonden, waren aan geene Kloostergeloften verbonden. Van dit Gebouw zijn geene overblijfzels meer voorhanden. — Eindelijk voerde het vijfde of laatste Nonnenklooster te *Zutfen* den naam van *Admanshuis*.

Van de *Regeering* van *Zutfen* zullen wij hier geen uitvoerig verslag doen; zints de jongste Omwenteling is haare aloude gedaante verdweenen, en eene geheel nieuwe Orde der dingen ingevoerd. Alleenlijk zullen wij het volgende, tot narigt van volgende tijden, aanteekenen. De Regeering bestondt, tot op het gemelde tijdstip, uit twaalf Schepenen, van welke de twee oudsten den titel van Burgemeesters voerden, hoewel alle de Schepenen in 't gemeen met dien naam benoemd wierden. Daarenboven hadt men 'er een Kollegie van *Gemeenslieden*; het bestondt uit zesëndertig leden. Toen wij de *Historie* van *Zutfen* verhaalden, hebben wij verslag gedaan van de menigvuldige oneenigheden, aldaar ontstaan, om dat de Gemeenslieden, zo als zij zich verbeeldden, door het Kollegie van Burgemeesteren of Schepenen, in hunne welherbragte en wettige regten benadeeld wierden.

Niet

Niet veel handels gaat 'er te *Zutfen* om, behalven die met het omliggende platte Land wordt gedreven. Looijerijen en Zeembereiderijen zijn de voornaamste handwerken, die 'er eenigen bloei hebben. Geen gering voordeel is het voor de Run-, Vol- Olie- en Korenmolens, welke men 'er heeft, dat zij door het water van *de Berkel* worden aan den gang gehouden.

Zutfen heeft, in vroegere dagen, verscheiden Geleerde Mannen voortgebragt. Men roemt onder dezelve GERRIT VAN ZUTFEN en GERRIT LEOBOLD VAN ZUTFEN, van welke wij vervolgens, onder bijzondere Artikelen, zullen spreeken; voorts HENRIK VAN ZUTFEN; van welken wij vinden aangeteekend, dat hij, zijnde Prioor van het Klooster der Augustijners te *Antwerpen*, nevens zijne Kloosterbroeders zijnde verdagt geworden van geneigdheid tot de gevoelens van MARTINUS LUTHERUS, al in den Jaare 1522, en alzo in den vroegsten Dageraat der Hervorminge, in den Kerker wierdt gesloten, doch denzelven gelukkiglijk ontkwam; dat hij van daar na *Bremen* vlugtte, en aldaar onder de eerste de meer gezuiverde begrippen van Godsdienst predikte; en eindelijk, in het laatst van het Jaar 1524, in *Ditmarschen*, door de landlieden, op aanhitzing der Monniken, met een wreeden dood wierdt gemarteld. WILLEM BAUDART, de Schrijver der bekende *Memorien*, en een der medearbeiders aan de Nederduitsche Vertaaling van het Oude Verbond, was, zo niet een inboorling, immers een geruimen tijd een inwooner van *Zutfen*.

Zie PONTANUS en SLICHTENHORST, *Beschrijving en Historie van Gelderland*; HOOGSTRATEN, HALMA, enz.

ZUTFEN, (GERRIT VAN) aldus genaamd naar zijne geboorte plaats, was een der meest vermaarde Geleerden der Veertiende Eeuwe, en omtrent het midden van dezelve geboren. Met de beoeffening der Wijsbegeerte paarde hij die der Godgeleerdheid, als zijne hoofdstudie. Ook ging hem de naam na van welspreekend Redenaar. Te *Keulen* bekleedde hij

hij den post van Hoogleeraar in zijne meest beoeffende weetenschap. Daarenboven zou hij, naar de gedagten van zommigen, Regulier Kanunnik geweest zijn. In en omtrent den Jaare 1390 wordt hij gezegd, zijnen meest bloeienden tijd gehad te hebben. De volgende Schriften heeft hij nagelaaten:

Quæstiones Sententiarum notabiles.

Sermonum Variorum liber unus.

Quæstiones quodlibitariæ.

Zie ZWEERTII *Athenæ Belgicæ*; VALERIUS ANDREAS, *Bibliotheca Belgica*.

ZUTFEN, (GERRIT ZERBOLT VAN) aldus genaamd, deels naar zijn Geslagt, deels naar de Stad, in welke hij het eerste leevenslicht aanschouwde. Voor zijne Geschriften ontmoet men, egter, zijnen Geslagtnaam niet, maar alleen, in gevolge des gebruiks van zijnen leeftijd, dien van zijne Vaderstad; waar uit, om de gelijkheid van zijnen naam met dien des gemelden in het naastvoorgaande Artikel, onder de Leevensbeschrijvers van Geleerde Mannen, eenige verwarring is ontstaan. Te *Zutfen* wierdt onze Geleerde, in den Jaare 1369, uit een niet onaanzienlijk Geslagt geboren. De eerste gronden van Taalgeleerdheid en andere Weetenschappen leidde hij aan het School van zijne Vaderstad, om vervolgens de reeds verkregene kundigheden, in het nabuurig *Deventer*, deels verder uit te breiden, deels met nieuwe te vermeerderen. In de gemelde Overijsselsche Stad maakte hij kennis met de Konventbroeders van de Orde van den Heiligen HIERONYMUS, door Meester FLORENTIUS RADEWYN, omtrent of kort voor dien tijd aldaar gesticht, en, in de wandeling, *het rijke Fraterhuis* geheeten. Met voorbeeldige naarstigheid en een allergelukkigsten uitslag breidde hij hier zijne verkregene kennis der Taalen verder uit, oeffende zich in de Wijsbegeerte, volgens den smaak dier tijden, doch leidde zich inzonderheid toe

toe op de Godgeleerde en daar mede vermaagschapte Weetenschappen. Het gevolg hier van was, dat hij, naa etlijke jaaren onvermoeid oeffenens, den trap van het Priesterschap beklom. Nu wierdt hem, eerlang, de bediening van Bibliothekaris of Boekbewaarder van zijn Konvent opgedraagen. Met de uiterste naarstigheid en getrouwheid bekleedde hij dien post. Den dagelijkschen toegang tot eene, naar de gelegenheid dier tijden, rijklijke voorziene Boekerij, maakte hij niet slegts voor hem zelven, maar ook voor anderen, ten nutte. Overtuigd van de overgroote nuttigheid der kennisse van de Godlijke Schriften, getroostte hij zich de moeite, om zommige deelen van dezelve af te schrijven (de Drukkunst was toen nog niet bekend) en dezelve aan zijne mingeoeffende bekenden ten geschenke mede te deelen, die buiten de gelegenheid zich bevonden, om door het onmiddelijk raadpleegen dier echte bronnen, hunne kundigheden te vermeerderen of te beschaaven. Aldus fleet hij zijne dagen in stille afzondering; omtrent welke het, voor zijne tijdgenooten, te bejammeren viel, dat dezelve zo spoedig wierden afgesneeden. Want als hij, in den Jaare 1398, eene reize hebbende gedaan na *Dokkeninge* in *Drente*, met welks Abt, eenen Doktor in de Godgeleerdheid, GERRIT VAN ZUTFEN de gewoonte hadt, over moeilijke geweetensgevallen zomtijds te raadpleegen, wierdt hij, op zijne wederkomst, te *Winsem* van eene ziekte aangetast, die aan zijn nuttig leeven een einde maakte, toen hij den ouderdom van volle negenëntwintig jaaren nog niet hadt bereikt. Van 's Mans smaak en onvermoeide naarstigheid kunnen getuigenis draagen, de Schriften door hem nagelaaten. Zij voeren de volgende titels:

De Reformatione interiori, seu virium animæ.

De ascensione spirituali.

De Libris Teutonicalibus.

De utilitate lectionis sacrarum Litterarum.

De precibus Vernaculis,

De

De vestibus Pretiosis.

In quendam inordinate gradus Ecclesiasticos et Praedicationis officium affectantem.

Zie ZWEERTII *Athenae Belgicae*; REVII *Daventria Illustrata.*

ZWAAG, een Ban en Dorp, in het gedeelte der Provincie van *Holland*, *Noordholland* of *Westfriesland* genaamd, onder het Regtsgebied van *Hoorn*. De uitgebreidheid van het Distrikt vinden wij, in de Quohieren der Verpondingen, begroot op zevenhonderdvijfëndertig Morgens en vijfhonderddrieëndertig Roeden Lands. Een blijk des vervals van welvaart bespeurt men ook in het afneemend getal der Huizen, en, diensvolgens, ook der bewooneren. Meer dan dertig Huizen stonden 'er minder bij de laatste, in vergelijking van de naastvoorgaande optelling. Omtrent het Jaar 1505 ontstondt 'er een hoogloopend en langduurig geschil, tusschen de Regeering der Stad *Hoorn* en de Ingezetenen van deezen Ban. De laatstgemelden, opgezet, naar men wil, door eenen der voornaamsten onder hen, waarschijnlijk een vermogend' Landman, PIETER VEERZEN genaamd, beweerden, dat zij het regt hadden, om jaarlijks een persoon tot Burgemeester, en een anderen tot Lid van Schepensbank in de gemelde Stad te benoemen. Ter staavinge van dit voorgewende regt, beriepen zij zich op de Handvesten en Privilegien van hun Dorp, welke, naar hun beweeren, dat regt uitdrukkelijk aankondigden. Vermits die van *Hoorn* zich tegen die aanmatiging verzetteden, wierdt de zaak voor den Regter betrokken. Het Hof in *'s Graavenhage* deedt eene uitspraak ten nadeele van die van *Zwaag*, verwijzende, tevens, dezelve in alle de kosten, welke, ter wederzijde, op het pleitgeding gevallen waren. Stijf staande op hunne gewaande waardigheid, en liever een gedeelte van hunnen welvaart willende waagen, dan afstand doen van een Voorregt, welk hun een voorkomen van aanzien gaf, gelijk staande met dat van Stad-

be-

bewoonders, beriepen zich de *Zwaagsche* opgezetenen op het Hof van *Mechelen*. Doch ook hier viel de uitspraak ten hunnen nadeele uit, met diergelijke verwijzing in het draagen van alle de kosten. Zo hoog liepen deeze pleitkosten, dat verscheiden welvaarende lieden, in den Ban en het Dorp *Zwaag*, die, tot het uitvoeren en volhouden van het Pleitdooi, hunne goederen hadden verbonden, naa dat zij waren genoodzaakt geworden dezelve te betaalen, tot eenen staat, zo niet van behoefte, immers van bekrompenheid, vernederd wierden. Drie jaaren daar naa trof Ban en Dorp een zwaare ramp, door welken zommigen, die nog niets hadden overgehouden, een gevoeligen neep ontvingen. Een hooge Watervloed, voorgevallen op den zestienden October des Jaars 1508, hadt een groot gedeelte van *Noordholland* onder den plas begraaven. Door versterken en verhoogen der Dijken hadden die van *Zwaag*, gelijk ook van het naastgelegen *Westerblokker*, het water uit hunnen Ban gekeerd. Eene maand lang wederstonden zij het geweld, doch moesten, ten langenlaatste, kamp geeven. — *Zwaag* staat, in de Geschiedenissen van ons Vaderland, bekend als de Plaats, nabij welke de eerste openbaare Predikatie, ten dienste der Hervormden, in *Holland*, is gedaan. Het voorval is merkwaardig, en verdient, in zijne omstandigheden, eene beknopte vermelding. Niet verre van de Stad *Hoorn* stondt een Reguliers Klooster, op het Veld, of een Kamp lands, over welken het voetpad van *Blokker* na *Zwaag* loopt. Op den veertienden Julij des Jaars 1566 verzamelde, voor het Klooster, eene groote menigte volks, zo uit de Stad *Hoorn*, als van andere omliggende plaatzen bijeengevloeid. JAN ARENTSZOON, bijgenaamd MANDEMAAKER, naar het bedrijf, welk hij, voormaals, te *Alkmaar* hadt geoeffend, doch thans Predikant onder het Kruis, zou 'er het woord voeren. Eerst liet hij de Vergadering eenen Psalm zingen, deedt vervolgens een Gebed, en hieldt eindelijk eene Leerrede. „ Maer", ('t zijn de woorden van den Historieschrijver GERARD BRANDT, waar van wij ons bedienen) „ alsoo de Burgermeesters (van *Hoorn*) „ juist op dien tijdt, bij geval, met den Schout Meester „ JOOST HUIKESLOOT, den Onderschout HENRIK KORVER, en

„ twee jonge Zuidhollandtsche Edelluiden, bij de Regulier's
„ Monniken te gast en vrolijk waren, hoorden sij 't rumoer
„ van 't volk, en niet wetende te denken wat het wesen
„ moght, sonden daar iemandt op uit, die hun tot bescheit
„ braght, dat 'er gepredikt wierdt. Elk was ten hoogsten
„ verwondert. De Schout, de Onderschout, een van de
„ Monniken, en de twee Edelluiden stonden op; begaven
„ sich tot aen de sloot, die den weg van 't Klooster schei-
„ de, dicht achter den Predikant, misschien om hem ver-
„ vaertheidt aen te jagen. Hij ging des niettemin met sijne
„ reede voort. Toen sprong de Monnik in de sloot, en riep
„ met eenen seer ijsselijk; meenende daer door 't volk op de
„ loop te brengen. Als sich echter niemandt verroerde, riep
„ de Schout (want hij hoorde iets bijbrengen uit het tiende
„ Capittel van 't Euangelium des Apostels Johannes) *Ja,
„ Ja, ik sal u wel leeren Johannes in 't tiende*, en ging
„ weêr naar 't Klooster. D'Onderschout hoorde den Predi-
„ kant tot het einde der preeke, ook d'Edelluiden, die,
„ wederom ter maeltijdt komende, tot de Monniken dorsten
„ seggen, dat hun de reede niet quaalijk beviel." Tot hier
toe het verhaal van BRANDT. Zonder eenige stoornis, ging nu de vergaderde menigte uit elkander. — Van de hooge Oudheid deezes Dorps kan, onder andere, getuigenis draagen, de menigte van Duifsteen, welke men, voormaals, aan de Kerk vernam; als mede aan de groote en zwaare gebakken steenen, van welke het gewijde Gestigt was opgetrokken. Aan den H. MARTINUS wierdt, naa de stigting, de Kerk toegeheiligd. De Pastorij stondt ter begeevinge der Graaven van *Holland*. Sedert het Jaar 1573 zijn de Hervormde Ingezeetenen van dit Dorp door een eigen Predikant bediend; hij is Lid der Klassis van *Hoorn*. Men heeft 'er ook eene Statie van Roomschgezinden. De Huizen van het Dorp staan, in eene lange Streek, die den geheelen Ban doorloopt, op merkelijken afstand van elkander verwijderd.

Zie VELIUS, *Kronijk van Hoorn*; *Oudheden van Noordholland*; CLAAS BRUIN, *Noordhollandsche Arcadia*; G. BRANDT, *Historie der Reformatie*.

ZWAAG-

ZWAAGDYK, onderscheiden in *Hooge Zwaagdijk* en *Laage Zwaagdijk*, zijn twee Buurten, in het gedeelte van *West-friesland*, de *Vier-Noorder-Koggen* genaamd. In geen van beiden ontmoet men een Kerkdorp, maar slegts een aantal van nog geene honderd Huizen, hier en daar verspreid.

ZWAAGTERSCHANS, weleer eene sterke Schans, in het gedeelte der Provincie Stad en Lande van *Groningen*, de *Oldampten* genaamd, nabij den *Dollart*, en de *Reijde* of Oude Schans. Deeze Sterkte, in de Geschiedenissen van ons Vaderland zeer vermaard, wierdt, door de Spanjaarden, aangelegd, deels tot dekking, deels tot versterking van de Reijder Schans, als zijnde zo dicht bij elkander gebouwd, dat zij onderling over en weder zich beschieten konden. Graaf WILLEM LODEWYK VAN NASSAU, Stadhouder van *Friesland*, in aanmerking hebbende genomen de groote aangelegenheid deezer Sterkte voor de *Ommelanden*, wierdt te raade, op dezelve eenen aanslag te waagen. Ten dien einde vertrok hij, met eenige Schepen, van *Dokkum*, en de *Eems* zijnde opgestevend, sloeg hij het beleg om den Schans, en maakte 'er zich meester van, na eenige dagen schietens. Vergeefs tragte de Spaansche Bevelhebber VERDUGO hem van daar te verjaagen. Graaf WILLEM LODEWYK den Schans met nieuwe versterkingen voorzien hebbende, was dezelve hem van geen geringen dienst, ter bemagtiginge van de Stad *Groningen*, in welke hij, niet lang daar na, gelukkig slaagde.

Zie UBBO EMMIUS; P. WINSEMIUS, *Kronijk van Vrieslandt*.

ZWAAN. (*Ridderorde van den*) Twee Orden van deezen naam vinden wij, in de aloude Geschiedenissen, vermeld; beiden, inderdaad, buiten de Vereenigde Gewesten, doch waarmede zommigen onzer Nederlandsche Edelen zullen bekleed geweest zijn, uit hoofde der naauwe betrekkingen, welke, al zints lang, tusschen het Vaderland deezer Orden en

F 2 onzd

onze Gewesten hebben plaats gehad. — Eene der *Ridderorden van den Zwaan* nam haaren oorsprong in *Brabant*; de stigter daar van, zegt men, was SALVIUS of SALUCIUS BRABO, van welken, naar de meening van zommigen, het straks genoemde Gewest zijnen naam zou ontleend hebben. Hoogloopende oneenigheden heerschten 'er, 't eenigen tijde, onder de Grooten des Lands; menigvuldig waren de verwarringen, daar uit ontstaan, tot merkelijk nadeel der inwoonerea van allerlei klassen en standen. Het beteugelen der driften, en het voorkomen der uitspattende geweldddaadigheden, was het prijswaardig oogmerk van het oprigten der Orde. Die *van den Zwaan* wierdt zij genoemd, om dat de Ridders, op een zwart kleed, eenen Zwaan, hangende aan een gouden Keten, op den borst droegen. De reden diens Zinnebeelds is ons niet gebleken, zo min als de tijd, in welken de Orde tot stand kwam. — De andere *Ridderorde van den Zwaan* nam haaren oorsprong in het Land van *Kleef*. Van de aanleiding daar toe ontmoeten wij de volgende opgave. THEODORIK, of DIDERIK, Hertog van *Kleef*, in den jaare zevenhonderdelf, zijnde overleden, liet een eenige Dogter na, BEATRIX genaamd, welke hij tevens tot erfgenaame van alle zijne Landen en Heerlijkheden aanstelde. Landen, door eene Vrouw bezeten en beheerscht, waren, dikmaals, het voorwerp van baat- en heerschzuchtige Grooten, met de zwakheid des bewinds hun voordeel zoekende. Dit ondervondt, onder andere, Hertogin BEATRIX. Eenige nabuuren, haaren eigendom zich op eene wederregtelijke wijze tragtende aan te matigen, zogten vooraf zich van haaren persoon te verzekeren. BEATRIX, daar van de lucht hebbende geroken, nam haare toevlugt op het Kasteel *Nieuwburg*. Een dapper Ridder, met naame ELIAS, met mededogen omtrent de weereloozé Vrouwe aangedaan, en, veelligt, voor hem zelven iets beoogende, worp zich hier als haaren beschermer op. Gelukkig slaagde hij in zijn ontwerp. De belaagde Hertogin bleef eigenaares, en voorts in het gerust bezit der Voorouderlijke nalaatenschap. Wat nu de aanleiding tot het oprigten der bovengemelde Ridderorde aangaat; naar het Verhaal zou deeze geweest zijn, dat de Ridder

ELIAS

ELIAS eenen Zwaan in zijn Wapen voerde, en BEATRIX daar door op den inval gebragt wierdt, om, ter zijner eere, de meergenoemde Ridderorde in te stellen. Men voegt 'er nevens, dat de Hertogin, nog daarenboven, aan den kloekhartigen Ridder haare hand zou geschonken hebben. Dit, intusschen, is gantsch onzeker; gelijk, inderdaad, al wat omtrent deeze, en de eerstgenoemde Ridderorde, wordt verhaald, met veel fabelagtigs is omzet.

Zie GRYPHIUS *Ritter. Orden*; *Histoire des Ordres Militaires, ou de Chevaliers.*

ZWAANEBROEDERS; zie ZWAANENMAAL.

ZWAANENBURG, (*Het Huis*) gelegen in *Gelderland*, in het Graafschap *'s Heerenberg*, tusschen de Dorpen *Gendringen* en *Anholt*, een aloud Gestigt, doch waar van de tijd der bouwinge ons niet is gebleken. Geduurende de twist- en jammerzalige tijden, welke onze Gewesten op zo veel verwoestens en moordens te staan kwamen, diende, meermaalen, dit Huis tot eenen twistappel. Van geen klein gewigt moet het voor den bezitter, tot afbreuk zijner vijanden, geweest zijn, naardien men vindt aangeteekend, dat Hertog ARNOUD VAN GELDER, in den Jaare 1425, zich zelven met de bemagtiging daar van geluk wenschte. Nog tegenwoordig vertoont het zich in de gedaante van een deftig Kasteel, met twee ronde, en eenen hoogen achtkanten Toren, die van boven met eene Baluster omzet is. Voor ruim vijftig jaaren, toen een uit het Geslagt van LYNDEN eigenaar van het Slot was, is een goed gedeelte van hetzelve vernieuwd en merkelijk verbeterd.

Zie *Tegenwoordige Staat van Gelderland.*

ZWAANENBURG, van ouds het *Huis ter Hart* genaamd, of ook wel het *Huis van Polanen*, gelegen op den Rhijnland-

landschen bodem, aan de Haarlemsche zijde van de Buurt *Polanen*, gemeenlijk *Halfwegen Haarlem en Amsterdam* geheten. Het is een zeer deftig, en bijkans Vorstelijk, hoog vierkant gebouw, pronkende met twee deftige Voorpoorten, en even zo veele Steenen Bruggen. Van agteren heeft het een ruimen, welbeplanten Tuin. Van binnen ontmoet men verscheiden fraaie Vertrekken, dienende, deels tot eene Vergaderplaatze der Hoogheemraaden van *Rhijnland*, deels tot eene Wooning voor den Kastelein, welke tevens den post van Opziener van *Rhijnland* bekleedt. Op de Stijlen ter wederzijden van de beide Ingangen ziet men eenen Zwaan. De naam van het Gestigt, 't welk, omtrent het Jaar 1660, merkelijk is vernieuwd en verfraaid, zou hier van zijnen naam ontleend hebben.

Zie J. VAN HEEMSKERK, *Batavische Arcadia*; CL. BRUIN, *Noordhollandsche Arcadia*.

ZWAANENBURG, in overoude tijden, een sterk Slot of Kasteel, in den smaak der Eeuwe, van de Gothische bouworde, in *Waterland*, door de Edele Heeren VAN PERSYN, in 's Lands Geschiedenissen vermaard, en Heeren van die Landstreeke, tegen den zin der Opgezetenen gebouwd, waarschijnlijk om dat zij zich verbeeldden, dat het Gestigt moest dienen, om hen, ter belaaginge of bekortinge hunner Vrijheid, in bedwang te houden. Van hier dat de *Waterlanders*, geholpen van de *Westfriezen* en *Kennemerlanders*, tegen hunnen Heer, JAN VAN PERSYN, den Derden van dien naam, opstonden, en in hunne verontwaardiging of woede het gehaate Kasteel *Zwaanenburg* om verre haalden. Zo hoog liep hier door de twist, dat dezelve, welhaast, verwandelde in eenen openbaaren binnenlandschen Oorlog; welke niet vroeger, dan in den Jaare 1285, door tusschenkomst van den ongelukkigen FLORIS DEN VYFDEN, *Graave van Holland*, wierdt geëindigd; onder voorwaarde, dat de *Waterlanders* het onder voetwerpen van het Kasteel zouden boeten met

het

het betaalen van zekere fomme gelds voor ééns, en voorts met het opbrengen van twee Jaarlijksche Beden. JAN VAN PERSYN verbondt zich van zijnen kant, het om verre gehaalde Kasteel, nimmer, althans niet van steenen, wederom te zullen opbouwen.

Zie *Handvesten van Waterland*; *Op- en Ondergang van Vronen*; *Zoet-stemmende Zwaan.*

ZWAANENBURG, nog een ander van ouds vermaard Slot of Kasteel van dien naam, weleer gelegen in *Rhijnland*, bij het Dorp *Bodegraven*. *Zwammersburg* zou het, volgens HOOGSTRATEN, naderhand vernoemd zijn geworden. Het Huis *Zwaanenburg*, daar wij nu van spreeken, was het Stamhuis van het Ridderlijk Geslagt der ZWAANENBURGEN, naar hetzelve dus genoemd, of die aan het Gestigt hunnen naam gegeeven hebben. Vermaard, hoewel, om zijne bedrijven, niet ter goeder naam staande, is, in 's Lands Geschiedenissen, een Lid van dit Geslagt, de Ridder VINCENT VAN ZWAANENBURG. Hij leefde in het laatste gedeelte der Vijftiende Eeuwe. Van hem verhaalt BOKKENBERG, dat hij, zijnde een doodvijand van het Geslagt der BREDERODEN, in den Jaare 1481, met behulp van die van *Utrecht*, de Stad en het Kasteel van *Vianen*, aan het straks gemelde Geslagt toebehoorende, bemagtigd, de Huizen der vermogendste Ingezetenen, gelijk ook het Kasteel, uitgeplonderd, en vervolgens in het gansche grondgebied der Stad, groote verwoestingen zou hebben aangerigt. Volgens de opgave van SIMON VAN LEEUWEN zou, uit het Ridderlijk Geslagt, zijn voortgesproten de Heer en Mr. PAULUS VAN ZWAANENBURG, in leeven Burgemeester der Stad *Leiden*, en Zoon van KORNELIS VAN ZWAANENBURG, Hoogleeraar aan 't Hoogeschool der gemelde Stad, van wien wij straks, in een afzonderlijk Artikel, nader zullen spreeken. Al vroeg, intusschen, wierdt het *Huis te Zwaanenburg* een prooi der verwoestingen, veroorzaakt door de hoogloopende partijschappen en openlijk uitbarstende oneenigheden der befaamde Aanhangen van de *Hoekschen* en *Kabel-*

boljaauwschen. Indien 'er, van het eertijds sterke Gestigt, nog overblijfsels voorhanden zijn, zou men dezelve diep in den grond moeten zoeken.

Zie *Costumen van Rhijnland*; S. VAN LEEUWEN, *Batavia Illustrata*.

ZWAANENBURG, (KORNELIS VAN) uit het oudadelijk Geslagt van dien naam, gelijk wij, in het voorgaande Artikel, met VAN LEEUWEN gisten, afkomstig, doch 't welk, *in gevolge* des verloops van de waereldsche zaaken, tot een laageren trap van uitwendig aanzien was gedaald, wierdt, *als* een burgerlijk Geslagt, te *Leiden*, geboren, op den twaalfden September des Jaars vijftienhonderdvierënzeventig, *en* alzo kort voor den tijd, dat in zijne Vaderstad het Hoogeschool wierdt opgerigt. Eene zucht voor kennis en geleerdheid, die al vroeg zijne bestemming aankondigde, bewoog zijne Ouders, hunnen veelbelooventden weetgraagen Zoon op het Latijnsche School te zenden. NIKOLAAS STOOZIUS bekleedde 'er thans den post van Rektor; veel werks maakte deezen van den Jongeling, en leidde hem in het spoor om na verre gevorderde kennis in de Geleerde Taalen te kunnen streeven. Behalven de zucht voor Taalgeleerdheid, koesterde ZWAANENBURG nog eene andere, die voor de Wiskunde. Door afzonderlijk onderwijs wierdt hij, in de beoeffening dier edele Weetenschap, voorgelicht door den beroemden Leidschen Hoogleeraar en Wiskunstenaar RUDOLFUS SNELLIUS. Naa aldus een bekwaamen voorraad van voorbereidende kundigheden te hebben verzameld, viel ZWAANENBURG met de borst op de Regtsgeleerdheid, en gaf zich geheel aan dezelve over, als de Weetenschap, welke hem, in meer gevorderden leeftijd, tot eene bron van bestaan moest verstrekken. JULIUS BEYMA, EVERARD BRONKHORST, KORNELIS DE GROOT en GERARD TUDING, sieraaden van het Leidensche Hoogeschool, waren zijne leermeesters. Naa eenige jaaren oeffenens, bekroop hem de lust, om, volgens een vrij algemeen gebruik dier tijden, een uitlandsch Hoogeschool te bezoeken.

Vóór

Vóór zijn vertrek, en hebbende nog niet meer dan den ouderdom van negentien jaaren bereikt, verdeedigde hij, in het openbaar, onder voorzitting van den Hoogleeraar BRONKHORST, eene Twistrede van zijn eigen opstel. Thans begaf zich VAN ZWAANENBURG na *Douay*, eene toenmaals vermaarde Akademiestad in *Frankrijk*. Met onvermoeiden vlijt en ijver, en een zeer gelukkigen opgang, beoeffende hij hier zijne hoofdstudie, geduurende den tijd van veertien Maanden; na verloop van dezelve, op den dertigsten Maart des Jaars 1595, wierdt hij met den titel van Licentiaat in de Regten vereerd. Thans scheide VAN ZWAANENBURG van de menigte der vrienden, welke hij te *Douay* zich hadt gemaakt, en keerde te rug na zijne Vaderstad, met oogmerk om aldaar een vast verblijf te neemen. Twee jaaren hadt hij hier gewoond, hebbende dien tijd zeer nuttig besteed, deels aan het geeven van afzonderlijk onderwijs, deels aan het houden van openbaare Twistreden, wanneer aan zijne gevorderde regtsgeleerde kennisse en uitsteekende verdiensten volkomen regt geschiedde. Bezorgers van het Hoogeschool, hebbende een Regtsgeleerden Hoogleeraarsstoel te vervullen, vonden, na eenigen tijd zoekens, geen geschikter voorwerp, om het daar op te plaatzen, dan onzen KORNELIS VAN ZWAANENBURG, hoewel hij maar pas den ouderdom van drieëntwintig jaaren hadt bereikt. Alvoorens zijnen post te aanvaarden, vereerde men hem met den titel van *Juris Utriusque Doctor*. Den tijd van bijkans drieëndertig jaaren bekleedde hij zijnen gewigtigen post met algemeenen roem, en tot groot nut van eene menigte Jongelingen, die zich bij hem als Leerlingen aandienden. Hij overleedt op den twaalfden Mai des Jaars 1630, hebbende bijkans bereikt den ouderdom van zesënvijftig jaaren. Met de waardigheid van *Rector Magnificus* bekleed, hadt hij, in den Jaare 1615, het Hoogeschool met lof bestuurd. Eene kleine Verhandeling, *de Jure accrescendi*, Over het regt van Aanwas, na zijnen dood, in den Jaare 1633, te *Leiden*, in Duodecimo, gedrukt; is het eenige Geschrift, dat van ZWAANENBURG het licht ziet.

Zie MEURSII *Athenæ Batavæ*; J. ORLERS, *Beschrijving van Leiden*.

ZWAANENMAAL. Bij deezen naam was, in vroegere dagen, in de Stad *'s Hertogenbosch*, een Maaltijd bekend, welke aldaar lijks plagt gehouden te worden, en op welken, onder andere spijzen, een Zwaan wierdt opgedischt. Van de aanleiding en den oorsprong dier gewoonte ontmoeten wij, bij de naaspoorers der Vaderlandsche Oudheden en Gebruiken, het volgende verhaal. In de gemelde Stad *'s Hertogenbosch* woonden twee aanzienlijke en vermogende Edellieden. De naam des eenen, woonende op het Steenen Huis *Moriaan*, was JACOB KOPTWEN; die des anderen, die in het Huis *Rodenburg* zijn verblijf hieldt, HENRIK BECQUERLING, of, gelijk anderen hem noemen, BECKENDYN. Geruimen tijd leefden deeze Edellieden in minnelijke verstandhouding en aangenaame vriendschap. Een ongelukkig misverstand verbrak die liefdekoord; eene doodlijke vijandschap verving de plaats der voorafgaande wederkeerige genegenheid. Zelden liggen Grooten en Aanzienlijken overhoop, of lieden van mindere klasse, door afhankelijkheid of zucht tot eigen belang genoopt, trekken partij in den twist, dikmaals meer uit vooroordeel of uit blinde onderwerping, dan uit rechte weetenschap, of uit besef van de regtvaardigheid der zaake, welke zij zich vermeeten aan te kleeven. Zo ging het te *'s Hertogenbosch*. Zo hoog liepen de oneenigheden, dat de leden van wederzijdschen aanhang van woorden, meer dan eens, tot feitelijkheden kwamen, die het burgerbloed deeden stroomen.

Met leedweezen aanschouden veele welgezinde burgers de verwijdering der gemoederen en hoogloopende oneenigheden. Elk wenschte dat aan dezelve een einde mogt gemaakt worden; doch alle deeze vergenoegden zich met wenschen, zonder dat iemand onder deeze kloekmoedigheids genoeg bezat, of een middel wist uit te denken, om aan de bevrediging met vrugt te kunnen arbeiden. Een vermogend burger ondernam, ten langen laatste, die moeilijke, doch heilzaame zaak, in de hoop van gelukkig te zullen slaagen. 't Is te denken, dat hij, vooraf, onder de hand, de gemoederen eenigzins zal hebben voorbereid, eer hij den stap waagde, die den weg tot vrede zoude baanen. Hoe 't zij, den tijd, aan vrolijke feesthoudingen, onder de leden der

Room-

Roomsche Kerke, toegewijd, te baate neemende, nodigde hij, op eenen Vastenavond, de twee geschilvoerende en overhoopliggende Edellieden op een vriendlijken Maaltijd; om het feest te meer luisters bij te zetten, en, waarschijnlijk, ook om door het aanzien des Gasten in zijn doelwit gelukkiger te slaagen, waren eenige leden der Regeeringe van *'s Hertogenbosch* in de zamenkomst tegenwoordig. Dezelve hadt de bedoelde uitwerking; de twee Edellieden, den lang gevoedden wrok vergeetende, reikten elkander de hand van broederschap, en verzegelden de herstelde vriendschap door het verwisselen van eene rijklijke teuge. Onder andere Spijzen hadt de Vredemaaker eenen *Zwaan* doen opdisschen. Groot en algemeen was de blijdschap, welke de herstelde peis door de Stad verspreidde. In gevolge daar van wierdt een aantal Burgers te raade, jaarlijks eenen Vriendenmaaltijd te vieren, ter gedagtenisse van den herstelden vrede, en om tevens, indien bij sommigen eenige zaaden van afkeerigheid of onmin mogten schuilen, derzelven uitbotting in tijds te verhinderen. Naar het voorbeeld van den Vredelievenden *Boschenaar*, was een *Zwaan* altijd de hoofdschotel. Om aan de jaarlijksche zamenkomst te meer kragts en vastigheids te geeven, kwam men op den heilzaamen inval tot het oprigten van eene Broederschap, die den naam van ZWAANENBROEDERS aannamen. Daar veelen na de eer van deelgenootschap dongen, groeide de Broederschap, meer en meer, in getal van leden, tot merkelijk voordeel van eensgezindheid en liefde der Gemeente en Burgerije van *'s Hertogenbosch*. ZWAANENMAAL was de naam, waar mede men de vriendschap en goed verstand kweekende jaarlijksche zamenkomst bestitelde. Het jaar van de oprigtinge der Broederschap is ons niet gebleeken. Men wil dat dezelve heeft stand gehouden tot in den Jaare 1566. De opkoomende en hand over hand toeneemende burger- en godsdienstt̄wisten van dien tijd, zullen, veelligt, de Broeders hebben doen uit elkander gaan. Naar het verhaal van zommigen zouden drie Pausen, MARTINUS DE V, EUGENIUS DE IV en INNOCENTIUS DE VIII, de Broederschap met hun gezag bekragtigd hebben.

Zie, K. VAN ALKEMADE en Mr. P. VAN DER SCHELLING, *Nederl. Dischplegtigheden*.

ZWAA-

ZWAANENREGT. De Zwaan, om zijne pluimaadje, gestalte en houding, onder de edelste Watervogels met regt eener plaatze waardig, was al van ouds vermaard. Veel werks maakten, ten allen tijde, de Nederlanders van dien grootmoedigen Vogel. Van hier dat het houden van eene *Zwaanendrift* als een bijzonder Voorregt van deeze en geene Steden, adelijke Gestigten of bijzondere persoonen, wierdt aangezien. Zie hier eenige bijzonderheden, welke wij, omtrent het *Zwaanenregt*, in 's Lands Geschiedenissen ontmoet hebben. 'Er is eene Resolutie der Staaten van *Zeeland*, bij welke dezelve vastgesteld en gewilliekeurd hebben, onder andere, dat, binnen hun Graafschap of Provincie, alleen zodanige In- en Opgezetenen het regt en de vrijheid zouden hebben tot het houden van Zwaanen, die honderd Gemeten of vijftig Morgens Lands in eene Parochie in eigendom bezaten; die, zonder zodanigen eigendom, zich aanmatigden, Zwaanen te houden, verbeurden dezelve, en moesten nog daarenboven met veertig Ponden geboetstraft worden. Zo veele zorge droeg men, in *Holland*, voor het leeven, het onderhoud en de zuiverheid van den Zwaan, dat, in verscheiden distrikten, met naame in *Delfland*, *Schieland* en *Rhijnland*, van wegen 's Lands Staaten, daar toe een afzonderlijk Amptenaar, meestal uit 's Lands Edelen verkoozen, wierdt aangesteld. Hij voerde den titel van *Pluimgraaf*. Het doen zuiveren en schoonhouden der groote Wateren, en het wegneemen van het Kroos, was eene zijner amptverrigtingen. Al van ouds was het Ampt van Pluimgraave, als een bijzonder Voorregt, aan het oudadelijk Geslagt van *Wassenaar* verknogt. Met opzigt tot de Hoogheemraadschappen van *Delfland* en *Rhijnland*, wierdt dit Ampt, in den Jaare zestienhonderdzesenzestig, door de Edele Groot Mogende Heeren Staaten van *Holland en Westfriesland*, als een onversterflijk Erfleen, opgedraagen aan den Hoogedelen Heere JACOB VAN WASSENAAR VAN OBDAM, Gouverneur van de *Willemstad*. De Heeren VAN NAALDWYK waren erflijke Pluimgraaven van het Hoogheemraadschap van *Schieland*. Aan den Heere VAN POELGEEST wierdt, volgens Besluit der Staaten van *Holland en Westfriesland*, gedagteekend den tweeden Ja-

nuarij

nuarij des Jaars 1590, toegestaan het Voorregt, om eene Drift van twee paaren Zwaanen te mogen houden. Zo was ook aan het *Huis te Leeuwen*, in *Rhijnland*, onder het Ambagt van *Alphen* gelegen, het voorregt verknogt, om insgelijks twee paaren Oude Zwaanen, met de Jongen, te mogen voeden, en te drijven in den *Rhijn*, en het Water tusschen *Zwammerdam* en *Leiden*. Aan de Provincie van *Holland* was het uitgeeven van dusdanig een Voorregt niet bijzonder eigen. Het *Huis te Ruwiel*, in het Sticht van *Utrecht*, ondanks het verval van deszelfs uitwendig aanzien en luister, heeft de Geregtigheid van Zwaanedrift, de Jagt en andere voordeelen, nog lang behouden. Ten blijke van de oplettendheid, welke 's Lands Regenten aan het instandhouden der Zwaanen besteed hebben, kunnen, onder andere, dienen, de Resolutien, Plakaaten en Ordonnantien, van tijd tot tijd, door dezelven vastgesteld en afgekondigd. Op den achttienden Maij des Jaars vijftienhonderd achtënveertig verboodt Keizer KAREL DE VYFDE, in zijne hoedanigheid van Graave van *Holland en Zeeland*, onder bedreiging van zekere boete, eenige gemerkte Zwaanen te vangen, of te schieten. In die zelfde hoedanigheid herhaalde KARELS Zoon, Koning PHILIPS DE II, dit Verbod, bij een Bevelschrift van den dertienden April des Jaars vijftienhonderdachtënveertig. Bij manier van Ampliatie wierdt dit Verbod tot verscheiden andere bijzonderheden uitgebreid. Dus behelsde het Bevelschrift het verbod, om Zwaanen door Honden te laaten jaagen, of bijten, derzelver Jongen, of de Eijeren te rooven, de Zwaanerijen te verontrusten, dezelve te verjaagen, en met boog of bus 'er op te schieten; voorts zo min wilde als tamme Zwaanen, geteekend of ongeteekend, zonder hoofden, veeren of pooten, ter markt of te koop te brengen, of aan iemand ten geschenke te geeven, zonder eene verklaaring en bewijs, van wien dezelve afkomstig waren, of aan wien zij hadden toebehoord. Verscheiden Steden, en onder andere *Haarlem*, hebben op het schieten, beleedigen, vangen, en verjaagen der Zwaanen, strafoeffening, naar bevinding van zaaken, gesteld; zijnde zelf de Ouders voor de Kinderen, de Meesters voor hunne Knegts of Bedienden

aan-

aanspraaklijk. Volgens eene nieuwe Uitgave, van den Jaare zeventienhonderdacht, is ook deeze Keure van *Haarlem* vernieuwd, en merkelijk verzwaard. Bij alle het bovenstaande voegen wij nog een merkwaardig Vonnis, op den tweeëntwintigsten December des Jaars vijftienhonderddrieënvijftig gestreken, tusschen den Heere VAN WASSENAAR, als Pluimgraaf van *Rhijnland*, en Heere JAN OEM VAN WYNGAARDEN, eigenaar van het Slot *Kroonenburg*. Uit dit Vonnis blijkt dat alwie een Zwaan uit het Water haalde, of aan eenen anderen ontroofde, gehouden was, denzelven op te hangen in eene groote Kamer, ter hoogte van eenen voet boven den grond, en voorts den Vogel zo lang met goede roode Tarwe te overstorten of begieten, tot dat dezelve daar mede geheel bedekt was; blijvende vervolgens de Tarwe verbeurd aan den Pluimgraave.

Zie A. MATTHÆUS, *de Nobilitate*; P. MERULA, *van de Wildernisfen*; S. VAN LEEUWEN, *Inleiding tot de Kostumen van Rhijnland*; JUNII *Batavia*; PARS, *Katwijksche Oudheden*.

ZWAARTVEGTER, (WOLFERT) een Man van moed, onversaagd, en dapper, doch tevens niet vrij te spreeken van onbezonnenheid en snorkerije; gelijk blijken zal uit het volgende verhaal, hem betreffende, 't welk wij hier verkiezen te plaatzen, ons bedienende van de woorden van HALMA, met welke die werkzaame Man, uit verscheiden Schrijvers, het geval heeft voorgedraagen.

„ Prins WILLEM DE EERSTE *van Oranje* (dus schrijft hij) „ met zijne benden wederom van voor *Maastricht* weggetrokken zijnde in den Jaare van 1586 (dit moet zijn 1580) „ zoo richtten de Spanjaarts deswegen verscheide omgangen „ en feesten aan, meenende nu genoegzaam meesters te zullen blijven, gelijk zij alomme stoften, 't welk van veelen „ opgekropt, maar ook somwijlen van eenigen niet onbeantwoordt bleef, waar onder WOLFERT ZWAARTVEGTER van

„ *Arn-*

„ *Arnhem* in *Gelderland* bijzonder aan te merken valt, die
„ zijne Geldersche manmoedigheijt niet verborgen kon hou-
„ den, als hij, in het Veerschip van *Antwerpen* op *Brus-*
„ *sel* zittende, en eeniger Spanjaerden snorkerijen hoorende,
„ onbedachtzaam de Spaansche Lançiers en Ruijters verachte-
„ te, voorgeevende, dat hij 'er wel hondert op eene rij uijt
„ den zadel zoude konnen lichten, dat den hoogmoedigen
„ Hertogh VAN ALBA aangedient wierdt, die daarop WOLFERT
„ voor zich ontbiedt, hem zijn breedt opgeeven voorhoudt,
„ en, hoe zeer hij, op zijne kniën gevallen, om genade
„ bad, en de losfigheid zijner tonge beschuldigde, van hem,
„ of het betoonen van zijne voorgeevende dapperheijt en
„ sterkte, of lijfstraffe voor die vermetelheijt vorderde, dus
„ WOLFERT, ziende niets met verontschuldigen of bidden te
„ winnen, op des Hertoghs eijndelijken eijsch, dat hij slechts
„ tegens drie Spanjaarden na elkander rennen zoude, doch
„ met de keur van het beste paardt uijt des Hertoghs stal,
„ het spel opentlijk te *Brussel* tegens drie uijtgekipte Span-
„ jaarden begon, met dien uijtkomst, dat hij de twee eer-
„ sten, elk met eenen loop, en den derden met den tweeden
„ loop uijt den Zadel lichtte, tot een geweldigen spijt der
„ Spanjaarden."

Zie E. VAN BRANDT, *Nederlandsche Geschiedenissen*; D. P. PERS, *Verwarde Adelaar*; P. DE LANGE, *Batavische Romeijn*.

ZWAKE, een groot Water, of Meir, in het Zeeuwsche Eiland *Zuidbeveland*. Het is van eene langwerpige gedaante, strekkende genoegzaam Oost en West, en bijkans eene Mijl in de lengte beslaande. Uit het Westen strekt *de Zwake* zich een stuk wegs uit agter het Dorp van *der Nisse*. Van daar loopt het water verder Oostwaarts, met eenen bogt, agter *'sGraavenpolder*, tot omtrent het Poldertje van *Kornelis Jansſen Bonen*, alwaar het te niet loopt. Geen gering voordeel geeft *de Zwake* zijnen eigenaar, door de menigte Karpers en Palingen, die 'er in gevangen worden. In overoude tijden, toen *Borsselen* nog een afzonderlijk

Ei-

Eiland was, liep het Veer van *Middelburg* op *Antwerpen* door *de Zwake*, en hadt dezelve zijnen loop door *de Sloe*, en van daar door den *Westkrajert* op het Ambagt van *Borsselen*; die verder voortliep door den *Nieuwe Krajert*, ten deele op *Ovezant*, en ten deele op het *Heijnken-Lants-Ambagt*, Oostwaarts op door den *Louizen-Polder*, vlietende na de *Middel-Zwakke*, en verder ten *Osterzwake* uit, aldus vallende in het Vaarwater voorbij *Eversdijk*, en wijders na de Biezelinsche Inham; houdende gestadig zijnen loop langs de Zuidzijde van de *Breewatering* door, en tusschen den Vlaamschen kant, en aldus Oostwaarts op tot het Land van *Antwerpen* toe.

Zie SMALLEGANGE, *Kronijk van Zeeland*; GARGON, *Walchersche Arcadia*.

ZWALUWE, eene Hooge Heerlijkheid, in *Zuidholland*, verdeeld in *Hooge Zwaluwe* en *Laage Zwaluwe*, gelegen ten Oosten der Landen van *Zevenbergen*, en, ten aanzien van haare Grensscheidingen, op de volgende wijze omschreven. Ten Noorden wordt de Heerlijkheid bepaald door den *Bies-bosch*, of de vermaarde verdronken Zuidhollandsche Waard; langs welke zij zich, tot aan het Westen der Ambagtsheerlijkheid *Drommelen*, uitstrekt, gelijk zij ook, aan deezen kant, meer Zuidwaarts, wordt afgescheiden van de *Maaze*, onder het Regtsgebied der Stad *Geertruidenberg*. Het geheele Zuider gedeelte van de Heerlijkheid *Zwaluwe* grenst aan de dus lang genoemde Baronnie van *Breda*, op den Brabantschen Bodem. De *Hooge* en *Laage* worden ook somtijds met den naam van de *Strijensche Zwaluwen* bestempeld. De Heerlijkheid is van eene groote uitgestrektheid, en van veele waarde voor den eigenaar, als bevagende een vrij aanzienlijk getal vrugtbaare Polders; zommigen bestaan uit rijke Bouwlanden, anderen dienen tot den Hooiteelt en Weilanden. Iet zeldzaams is het, dat de grootheid des Distrikts, ten aanzien van de Morgentalen, in de Quohieren der Verpondinge niet vermeld wordt.

In

In vroegere dagen plagten de beide *Zwaluwen* niet meer dan ééne Ambagtsheerlijkheid uit te maaken; de Heeren van *Geertruidenberg*, een vermogend en aanzienlijk Geflagt, waren daar van de Ambagtsheeren, terwijl, egter, de Heerlijkheid zelve aan de Graaflijkheid van *Holland* in eigendom behoorde. Van hier dat de Heeren Staaten van *Holland* en *Westfriesland*, in den Jaare 1611, aan FREDRIK HENRIK, toen nog, bij 't leeven van zijnen Broeder, den Stadhouder MAURITS, flegts Graave VAN NASSAU, doch naderhand Prins VAN ORANJE, eenige gunst willende bewijzen, te raade wierden, het Hooge Regtsgebied der beide *Zwaluwen* aan hem op te draagen. Naderhand kwam de Heerlijkheid aan FREDRIK HENRIKS Kleinzoon, der vermaarden Groot-Brittannifchen Koning en Nederlandfchen Stadhouder WILLEM DEN III, uit wiens nalaatenfchap de Heerlijkheid wierdt uitgeleverd aan den Koning van *Pruisfen*; uit wiens handen, evenwel, zedert geraakt is in die van den Stadhouder WILLEM DEN IV; wiens Zoon, WILLEM DE V, daar van eigenaar geweest is tot op zijn vertrek, in den aanvang des naastvoorgaanden jaars. Twee Dorpen liggen in deeze Heerlijkheid; van welke wij nu eenig verflag zullen doen.

ZWALUWE, (*Hooge*) een der Dorpen in de boven gemelde Heerlijkheid, ligt niet veel minder dan twee uuren gaans ten Westen van de Stad *Geertruidenberg*, een weinig verder ten Noorden van de Stad *Breda*, en genoegzaam op even zo grooten affland van *Zevenbergen*. Het Dorp is vrij aanzienlijk; wordende het getal der Huizen op ongeveer honderdtwintig begroot. Men heeft 'er eene Kerk voor de Hervormden, welke eenen Leeraar hebben, die, bij maniere van Zamenvoeginge, ook de Gemeente in het nabuurig *Laage Zwaluw* bedient. Hij is Lid der Klasfis van *Zuidholland*.

ZWALUWE, (*Laage*) een klein uur gaans ten Noorden van de *Hooge Zwaluw* gelegen, hoewel, in zijne benaaming, zulks niet, maar het tegendeel aankondigende, bevat, nogthans, een grooter aantal Huizen. Die van het Dorp en van het Ambagt worden op ongeveer honderdvijftig begroot. Men

Men ontmoet 'er eene Kerk, doch, gelijk wij boven aangemerkten, geen afzonderlijken Leeraar. De *Laage Zwaluwe* ontvangt eenigen bloei en leeven, uit hoofden van den doortogt, tusschen *Holland* en *Braband*, over *Dordrecht* en *Breda*, langs den weg deezer Plaatze. Men onderhoudt daar toe een Veer over den *Biesbosch*.

ZWALUWENBURG, een onadelijk Gestigt, in *Gelderland*, in het Landdrostampt van de *Veluwe*. Het is een aanzienlijk en deftig Heerenhuis, met uitgebreide hovingen en beplantingen. Men ontmoet het in het Zuidoosten der Geldersche Stad *Elburg*. Langen tijd was het de eigendom van het Geslagt van HAARSOLTE.

ZWAMMERDAM, een fraai en welvaarend Dorp, en Halsheerlijkheid, in het gedeelte der Provincie van Holland, *Rhijnland* geheten, aan den *Nederrijn*, welke tot den gewoonen Trekvaart dient tusschen de Steden *Utrecht* en *Leiden*, vijftienhonderdvijftig Roeden, of ongeveer een uur gaans, ten Oosten van het vermaarde Dorp *Alfen*, zevenhonderdtweeënnegentig Roeden ten Westen van het Dorp *Bodegraave*, en vijfduizend driehonderd zesënnegentig Roeden van de Stad *Leiden*. De Plaats ontleent haaren naam van den Dam bij *Zwadenburg*, dat Keizer FREDRIK DEN I, in zekeren Bevelbrief van 't Jaar 1165, zegt den naam van *Stedeke* gehad te hebben. Men schreef voor *Swadenburg*, ook *Swatburg* en *Swackenburg*. In den Blaffert der Kerkelijke Goederen van *Utrecht* heet het *Swattingaburum*. Van dit *Swadenburg* wordt getuigd, dat het de Hoofdplaats was van een klein Graafschap, 't welk DIRK DE V, te gelijk met *Bodegraave* ontnaam aan BAVO, een' Leenman der Kerke van *Utrecht*, en waar van zeker bewijs gehaald wordt uit een' Giftbrief van Keizer HENRIK DEN IV, van 't Jaar 1064. De Dam is hier gelegd door den Graave van *Holland*, naar alle waarschijnlijkheid, gemelden DIRK DEN V, die in oorlog geweest is met den Bisschop van *Utrecht*. Volgens den aangehaalden Bevelbrief van Keizer FREDRIK DEN I, is deezen Dam naderhand vernietigd; egter zijn 'er vervolgens nog geschil-

ſchillen over geweest. Graaf WILLEM DE I, heeft hier, in den Oorlog tegen den Graave VAN LOON, eene Vastigheid opgeworpen en ze den naam van *Zwadenburgerdam* gegeeven, naar den ouden Dam. Deeze Sterkte kan egter de oorſpronkelijke Burgt niet geweest zijn, die ten Zuiden van het Dorp omtrent tweehonderd Roeden van den Rijndijk gelegen heeft; want uit het reeds gezegde kan men afmeeten, dat de naam van *Zwadenburg* vroeger is bekend geweest, en hij kan niet wel anders dan van zekeren Burgt zijnen oorſprong hebben; welken eenigen *Zwaanenburg* noemen, en voor het Stamhuis rekenen van een weleer Ridderlijk Geſlagt, dat dien naam voerde. Zij verhaalen wijders van dit Slot, dat het door de Hoekſche en Kabeljaauwſche partijſchappen geheel verwoest is; zonder 't jaar te melden. Naa den brand van 't Jaar 1672, geſtigt door de Franſchen, onder den Hertog VAN LUXEMBURG, is dit Dorp weder ſierlijk opgebouwd, ter wederzijde van de Straat met eene dubbele rij Huizen, waar van die aan de Noordzijde zeer vermaaklijk aan den Rhijn uitkomen. Het ſchijnt tegenwoordig in een taamlijken bloei, door de Vee- en Landbouwerij en allerhande Neeringen en Handwerken. De grond hieromtrent beſtaat, behalven de Veenlanden aan de Broekvelden, meerendeels uit Wei- en Hooilanden; doch men vindt 'er ook zommigen Bouwlanden, die Hennip, Vlas, Haver en andere Veldgewasſen voortbrengen. Onder de Heerlijkheid van *Zwammerdam* is mede begreepen een Gehugt, *de Overtogt* geheeten, en grenzende aan *Bodegraave*. Hier hebben de Baljuwen, zo die van den Lande van *Woerden*, als die van *Vosbol*, een Scheipaal doen zetten, om de ſcheiding van 't Grondgebied aan te wijzen. Nog is 'er na den kant van *Alfen* een andere Scheipaal opgeregt, die hier de ſcheiding van het Baljuwſchap van *Rhijnland* en dat van *Vosbol* aantoont. De Huizen, die op de Oude Lijst der Verpondingen maar een getal van achtënnegentig uitmaakten, zijn op de Nieuwe tot honderdeenënvijftig en twee Houtzaagmolens vermeerderd. Het Ambagt is in de Quohieren over de Landen aangeſlaagen op tweeduizend vierëntwintig Morgen en tweehonderdvijftig Roeden. De Kerk, die mede afgebrand was,

is insgelijks weder opgebouwd en met een schoonen spitzen Tooren versierd. In deeze Kerk op het Koor is een pragtige Grafkelder voor den Heere van *Voshol* en die van zijn Adelijk Geslagt; ook pronkt zijn Wapen boven het Gestoelte, dat hij, hier zijnde, bekleed. De Predikant heeft in het Dorp een zeer nette en zinlijke Pastorij, versierd met een zeer schoon Erf en Tuin. In het midden van het Dorp staat het Huis van den Schout en voor hetzelve de Geregts-Paal. Het Gevangenhuis van *Voshol* is met twee Verdiepingen opgebouwd. De onderste, die alleen zijn licht krijgt door eenige smalle openingen in de Muuren, is voor de Crimineele Gevangenen, en op de bovenste worden de Civile Gevangenen geplaatst; die hier vermaaklijker gehuisvest zijn; alzo zij een fraai gezigt hebben op den Rhijn en het Dorp van *Zwammerdam*. De Remonstranten hebben 'er mede eene Kerk en Gemeente, die door een Predikant bediend wordt. De Roomschgezinden hebben hier ook een Statie, die zich uitstrekt van de *Nieuwerbrug* over *Bodegraave* en *Zwammerdam* tot aan *Alfen* toe. De Kerk en Priesters Wooning staan aan den Overtogt. Van ouds plagt de Heerlijkheid van *Zwadenburgerdam* geheel uit te wateren in den Yssel, gelijk blijkt uit een Brief van WALRAVEN, Heere tot *Brederode*, enz. van den Jaare 1494, waar in hij te kennen geeft; met den Dijkgraave en Hoogheemraaden van *Rhijnland* overeengekomen te zijn over de Uitwateringen van een' Polder in den Rhijn, voor welke hij aan het Hoogheemraadschap de *Schouwe* toestaat met een bepaald Morgengeld. De Ingezetenen van *Zwammerdam* genieten de vrijheid van de Graaflijkheids en Wassenaarsche Tollen.

Onder *Zwammerdam* zijn eenige Hofsteden, als *Paardenburg* en *Kruidenburg*, van welke laatste eenige bijzonderheden gemeld worden, in een Tafereel, 't welk boven de Toorendeur in de Kerk te *Zwammerdam* hangt.

Op de Hofstede *Raadwijk*, die weleer toebehoord heeft aan den Heere BRUNO VAN DER DUSSEN, in zijn leven Burgemeester, Raad en Pensionaris der Stad *Gouda*, wierden, in den Jaare 1708, de Gevolmagtigden des Konings van *Frankrijk* gehuisvest, toen zij kwamen om over voorslagen van

Vre-

Vrede te handelen; 't welk egter te dier tijd vrugteloos afliep.

Wij zullen hier tot slot een kort Verhaal bijvoegen van de Verwoesting, door de Franschen, in het berugte Jaar 1672, te *Zwammerdam* aangeregt; gelijk het ons medegedeeld en aangeteekend is, uit den mond van oude lieden, die, in den Jaare 1725, nog in 't leven waren.

Op den achtentwintigsten December, in den vroegen morgenstond, kreegen de Ingezetenen van *Zwammerdam* kennisse, dat de Franschen langs de *Mijkaade* in aantogt waren; en naardien zij zich van den Graave VAN KONINGSMARK verlaaten zagen, pakten zij humne beste goederen op en begaven 'er zich mede op de vlugt. Korten tijd, en, volgens sommigen, geen uur daar naa, vertoonden zich de Franschen voor de brug, die over den Rhijn ligt. De weinige Manschap, die 'er de Graaf VAN KONINGSMARK onder 't bevel van een' Luitenant nog gelaaten hadt, hieldt hen hier wel een korte wijl op; maar de Franschen middel gevonden hebbende om, met een Damschuit, over den Rhijn te koomen, wierdt de Luitenant omsingeld, en door hen in 't water versmoord; veelen zijner Manschap toogen op de vlugt, maar de meesten verlooren 'er 't leven. De Franschen, toen in *Zwammerdam* gekomen, begonden aanstonds alle Huizen open te breken en 'er alles, wat hun van het overgeblevene Goed aanstondt, te plunderen en te rooven. Vervolgens staken zij de Huizen in brand, die allen, benevens de Kerk, door het vuur verteerd zijn, uitgezonderd twee, waar in de vlam niet gevat hadt. Daar naa begaven zij zich na de Boerenhuizen landwaards in. Hier schoot een Boer, die nog in zijn Huis gebleven was, op de Franschen, 't welk hij op 't zelfde oogenblik met de dood moest bekoopen; en dees is de eenigste der Ingezetenen van *Zwammerdam* geweest, die 'er in deezen togt is omgekomen. Even buiten *Zwammerdam* na den kant van *Alfen* vonden de Franschen nog eenige weinige menschen in de Huizen, die zij deerlijk mishandelden, alles afpersten en naakt en bloot door de sneeuw en bittere koude landwaards in joegen. De voornaamste wreedheid, die hier gepleegd wierdt, was aan een'

Metselaar en zijn Vrouw, die zij te zamen te bed vonden leggen, de Man wegens een zwaare krankte en de Vrouw eenige weinige dagen oud kraams. De Kranke wierdt met de hairen van het bed gesleept en de Vrouw zo mishandeld, dat zij te *ter Goude*, daar zij, door hulpe van anderen, nog levendig met haaren Man gebragt was, naa weinige dagen overleedt. Een Dogterje deezer lieden, toen zes jaaren oud, was met andere kinderen in een Schip geborgen, maar door den ouderdom en het overlaaden van 't Vaartuig in gevaar van zinken geraakende, begaf zij zich met anderen te land, en zworf langs den Rhijndijk aan de laage zijde, tot dat zij van een' Franschen Ruiter, die haar aanzag voor een kind van goeden Huize, wierdt gevangen genomen en op zijn paard gezet. Eerst wierdt zij na *Woerden* gevoerd en aan andere Franschen verkogt. Vervolgens na *Utrecht*, en aldaar in een gat gezet. Hier zat zij eenige weeken, tot dat zij door aanzienlijke lieden voor zeshonderd Guldens gelost wierdt. Deeze hadden het kind gaarne bij zich willen behouden; doch de Vader eischte het, naa verloop van omtrent een jaar, in welken tijd hij hertrouwd was, te rug, en was, door geen ernstig aanhouden, of groote beloften, te verzetten; waar op dan zijn Dogtertje aan hem wierdt overgeleverd.

Zie M. ALTING, *Notit. German. Inferioris*; S. VAN LEEUWEN, *Batavia Illustrata*; *Rhijnlandsche Oudheden*; VALKENIER, *Verward Europa*.

ZWANEVELD, (HERMAN) een braaf Nederlandsch Schilder, wiens geboorteplaats wij, egter, niet vermeld vinden, zo min als den tijd, op welken hij ter waereld kwam, of zijne dagen heeft geëindigd. Zo veel is zeker, dat hij, naar de gewoonte van veelen zijner Kunstbroederen, eene buitenlandsche reize deedt, en zich een langen tijd in *Italie* heeft onthouden. Te *Rome* was hij bij den toenaam van de *Heremiet* bekend, niet alleen om dat men hem, in de nabuurschap

van

van die Stad en van andere Italiaansche Staden, onder de puinhoopen, zich in eenzaamheid zag ophouden, om die gedenkwaardige Gedenkstukken der Aloudheid te bestudeeren; maar ook om dat hij dikwijls het gezelschap zijner makkeren en kunstbroederen in de Stad verliet, om naar de wonderen der Natuure, in het open veld, zijnen smaak en penseel te vormen. In deeze soort van schilderen is hij tot een hooger graad van bekwaamheid gestegen, en heeft een zeer beroemden naam verworven. Niet minder gelukkig slaagde hij in de behandeling der Beelden, welke hij met een zeer fraaier zwier schilderde.

Zie DE PILES, *Abregé de la Vie des Peintres.*

ZWARTEDYK, een sterke Schans, in het Landschap *Drenthe*, op de grenzen van de Friesche Grietenije *Upsterland*, in de nabuurschap van *Bakkeveen*, aan den weg, welke uit *Friesland* na *Drenthe* loopt. In den Jaare 1593 wierdt deeze Sterkte aangelegen, onder het beleid van WILLEM LODEWYK, Graave van *Nassau*, Stadhouder van *Friesland*. Gedunrende den tachtigjaarigen Oorlog met *Spanje* stondt zij, menigmaalen, ten deele aan vijandlijke aanvallen. In den Jaare 1673, alzo de Schans merkelijk vervallen was, wierdt dezelve, op last en onder toezigt van Prinse MAURITS VAN NASSAU, Veldmaarschalk van den Staat der Vereenigde Nederlanden, die, door den Stadhouder, Prins WILLEM DEN III, tot het beleid van 's Lands Krijgsmagt in *Friesland* was gemagtigd, hersteld en in staat van tegenweer gesteld, ter afwendinge der vijandlijke aanvallen van den oorlogzuchtigen Bisschop van *Munster*.

Zie SCHOTANUS, *Beschrijving van Friesland tusschen het Vlie en de Lauwers*; WINSEMIUS, enz.

ZWARTEHOOP. Bij deezen naam was, in den aanvang der Zestiende Eeuwe, bekend, doch zeer kwalijk berucht, een Legertje, bestaande uit eenige duizende Knegten, door de Vorsten van *Brunswijk* geworven, en uit allerlei slag van volk, hoewel meest uit *Friezen* en *Gelderschen*, bijeenverzameld. De Graaf VAN BENTHEM, eenen aanslag op *Groningerland* in den zin hebbende, verzamelde, in den Jaare 1512, een groot getal Oude Kompagnlën, die zich van den *Zwartenhoop* hadden afgezonderd, en door *Brabant*, *Gelderland*, *Kleef*, *Westfalen* en elders verspreid lagen. Naar den oorsprong of reden hunner benaaminge wordt onderscheidenlijk gegist. Een aloud Kronijkschrijver beschouwt als het meest aanneemelijk het gevoelen der zodanigen, die beweeren, dat zij, naa den dood van den Hertog van *Brunswijk*, hunner aanlegger en hoofd, tot een teeken van rouwe, met zwart Laken beloond wierden, en zich daar mede hebben uitgedorçhts. De boven gemelde Graaf, om zijn voornemen te volvoeren, deedt ze, door *Twente* en *Drenthe*, voorbij *Vollenhoven*, na *Friesland* trekken; náa hen alhier, eene wijle tijds, te hebben laaten uitrusten, voerde hij ze, in de *Groninger Ommelanden*, na *Aduark*; van waar zij, van tijd tot tijd, het platte Land, aan alle zijden, jammerlijk afliepen; roovende, plonderende, brandende en allerhande moedwilligheden pleegende; waar door zij alles met een schrik van hunnen naam vervulden, en elk, op het hooren noemen van denzelven, op de vlugt toog. Dikmaals veranderden zij van Heere; staande den geenen ten dienste, van welken zij den meesten loon konden verdienen, of die hen aanvoerde na landen en gewesten, alwaar zich de meeste hoop op buit vertoonde. Men vindt aangeteekend, dat FLORIS VAN EGMOND, *Heer van Ysselstein*, spotswijze *Floorke Dunbier* genaamd van KAREL VAN OOSTENRYK, naderhand bekend bij den naam van Keizer KAREL DEN V, na *Friesland* zijnde gezonden, om hetzelve van Hertoge KAREL VAN SAXEN over te neemen, ziende het warren en zammelen der Friezen, omtrent de huldiging van zijnen Meester, heimelijk den *Zwartenhoop* ontboodt, en denzelven, hoedanig men het met het pleegen van geweldenarijen en baldaadigheden moest aanleg-

leggen, de noodige onderrigtingen mededeelde; welke onderrigtingen van de plonderzieke bende zo getrouwelijk wierden in agt genomen, dat de *Friezen*, om van dezelve ontslagen te worden, tot het huldigen van Aardshertoge KAREL dies te spoediger wierden overgehaald.

Omtrent deezen tijd raakte de *Zwartehoop* merkelijk verstrooid. Tweeduizend man van denzelven, *Friesland* hebbende verlaaten, begaf zich na *Holland*, in Oostenrijkschen dienst. Van de overigen begaven zich veelen, in Franschen dienst, na *Italie*. Hier dienden zij onder Hertog KAREL VAN GELDER, die, naar het oogmerk van zijnen veldtogt bereikt te hebben, dezelven, in den Jaare 1517, na *Friesland* deedt wederkeeren. De Oostenrijksche hadden, onlangs, zich hier van verscheiden Plaatzen meester gemaakt, met naame van *Staveren*, *Workum*, *Hindelopen* en *Bolsward*, welke te vooren aan de Geldersche waren overgegaan. Om den verderen loop der *Oostenrijkers* te stuiten, vondt Hertog KAREL geen bekwaamer middel, dan om den *Zwartenhoop* derwaarts te zenden, van wiens dapperheid hij, in de Italiaansche Veldtogt, de spreekendste bewijzen hadt ondervonden. Naa het platte Land alomme te hebben afgeloopen, belegerden zij *Dokkum*, en maakten 'er zich, bij verdrag, meester van, op den twaalfden Junij des Jaars 1517. Vervolgens de Provincie zijnde doorgetrokken, gingen ze in de *Kuinder* scheep, staken over na *Holland*, en zetteden, dertien dagen daar naa, ten getale van ruim drieduizend man, bij *Medenblik* voet aan land. Deerlijk waren de verwoestingen, welke zij, vervolgens, in *Holland* aanrigtten. De straks genoemde Stad wierdt stormenderhand veroverd, leêg geplonderd, en plat gebrand. *Opperdoes* en *Twisk* aan koolen gelegd hebbende, toogen zij op na *Alkmaar*, alles, wat hun ontmoette, onderweg doodslaande. De straks genoemde Stad wierdt drie dagen agter een geplonderd. Zo groot was de buit, hier behaald, aan eetwaaren, kledeten, juweelen, en andere kostbaarheden, dat, volgens verklaaring der Stedelingen, de geledene schade in geene dertig jaaren door hen zou kunnen te boven gekoomen worden. Nog andere soortgelijke baldaadigheden pleegden zij in hunnen optogt na de *Bever-*

wijk, en van daar na 't *Huis ter Hart*, tusschen *Amsterdam* en *Haarlem*, van waar zij, door de Amstellandsche Veenen, hunnen optogt hebbende voortgezet na het Sticht, zich eerlang van *Asperen* verzekerden. Zints deezen tijd schijnen zij allengskens uit elkander geraakt, en ook hun naam te zijn verdwenen.

Zie BENINGA, *Chron.* PONTANUS, *Geldersche Geschiedenissen*, enz.

ZWARTENHOND, (JOACHIM HENDRIKS) (welken toenaam hij, in het vervolg zijns levens, van zijn Huis den *Zwarten Hond* geheeten, heeft aangenomen,) wierdt in den Jaare 1566, in het midden van de beroerten zijns Vaderlands, van geringe Ouderen, te *Amsterdam* gebooren.

In zijne vroegste jeugd wierdt hij, naar den staat zijner geboorte, eerlijk opgevoed; doch in den Jaare 1577, wanneer deeze Stad onder het gebied der Staaten geraakte, verloor hij, slechts elf jaaren oud zijnde, zijne Ouderen, en met hun de vruchten der tedere Ouderlijke zorg.

Aan zich zelven nu bijna geheel overgelaaten, en reeds toen de beginzelen van haat tegens de Spanjaarden hebbende ingezogen, begaf hij zich in dienst van JAN KALEKER, Kapitein ter Zee, voor *Genemuiden*, welke plaats ter dier tijd door de Spanjaarden verbrand wierdt.

Naa dat hij, aldaar zijnen dienst volvoerd hadt, boodt hij zich den Kapitein ter Zee, GERRIT KRYNEN, aan, welke in dit jaar voor *Duinkerken* kruiste.

Gelukkig weder te huis gekomen, deedt hij vervolgens eene reize, met den Schipper PIETER LOOTSMAN, van *Amsterdam* na *Portugal*, en volbracht met denzelven dezen tocht.

Tot hier toe hadt onze JOACHIM om zijne jongheid, geene andere hoedanigheid dan die van Putger, of Zwabber, bekleed; doch nu wierdt hij voor half man aangenomen van Schipper ROEMER CORNELIS, met welken hij de reize na *Spanjen* aannam; maar dewijl dezelve aangehouden en dus ge-

genoodzaakt wierdt zijn volk af te danken, begaf zich JOACHIM op een Buijs, gevoerd wordende door CORNELIS PIETERSZ. van *Edam*, en voer met denzelven na de *Condaad* op *Villa Mora*. Deeze, aldaar zijnen last hebbende ingenomen, ftevende na *Londen*; doch wierdt, door eenen Engelfchen Zeeroover, Kapitein KALWEL genoemd, overvallen, en het fchip en volk zodanig uitgeplunderd, dat niemand iets behieldt; waar door onze jonge Zeeheld, benevens zijne Reisgenooten, gedwongen wierdt, van *Bristol* na *Londen*, te voet te wandelen, alwaar hij op nieuws bij eenen anderen CORNELIS PIETERSZ. van *Middelburg*, liggende te *Portsmouth*, dienst nam, om na *St. Lucar* te vaaren.

Deeze reize viel nog ongelukkiger uit dan de voorgaande: want bij gebrek van Vrijbrieven wierdt hij, benevens de anderen, gevangen, en op de Galeij gezet. Hier deelde hij, geduurende eenen geruimen tijd, in de elenden, welke het leven der beklagenswaardige Galeijroeijers verzellen, en wierdt vervolgens, bij eenen Meester NICOLAAS, als Conftapel geplaatst, op het Kasteel van *St. Lucar*. De Ridder FRANÇOIS DRAAK ondertusfchen met zijne Vloot aldaar aankoomende, en alles wat hij in de baaij vondt verbrandende, wierdt de bezetting genoodzaakt landwaarts in de wijk te neemen, en JOACHIM dus mede weder uit het Kasteel gevoerd: van daar wierdt hij na *Bouançe* gezonden, om de fchepen, welke behouden gebleven waren, en aldaar lagen, wederom te helpen toerusten, zijnde dezelve, volgens befluit van den Koning van *Spanjen*, gefchikt, om in het volgend Jaar 1588, met zijne geweldige Vloot, waar van de tocht zo rampfpoedig was, vereenigd te worder.

Terwijl hij dus tot het toerusten deezer fchepen gebruikt wierdt, hoorde en zag hij veele zaaken, welke hij grootelijks tot nadeel van zijn Vaderland oordeelde te zijn, en op dat hij de nadeelige oogmerken der Spanjaarden, zo veel hij konde, verhinderen mogt, waagt hij het om te ontvlugten, en koomt gelukkig binnen de *Condaad*, alwaar hij eenen Schipper van *Medenblik*, KORS JANSZ. Schout genoemd, ontmoette, welke gereed lag om na *Zeeland* te zeilen; met deezen nam hij de reize na het Vaderland aan.

In-

Inmiddels hadt hij onderwegen den Schipper zo veel van 't geene hij gehoord en gezien hadt verhaald, dat deeze 'er den Staaten van *Zeeland* kennis van gaf, waar op JOACHIM ontboden, en verzocht wierdt, bericht te geeven van 't geene hij van deezen tocht wist.

Terwijl hij nog daar was ontving men de tijding, dat de Spaansche Zeemagt in aantocht was, waar op hij terstond wederom dienst nam onder den Admiraal MARTEN ZEGERSZ., die met zesëndertig schepen uitzeilde, en voor *Duinkerken* ging liggen, om die Stad te bezetten; en den Hertog VAN PARMA met zijne Vloot 'er binnen te houden. Deeze poogde wel van zijnen kant 'er door te breeken; doch wierdt telkens, naa eenige schermutzelingen, te rug gedreven, waar door hij met achttienduizend man, welke hij gereed hadt, verhinderd wierdt uit te koomen, en den vijanden hulp toe te brengen, het welk niet weinig toebracht tot het vruchteloos afloopen van dien geweldigen aanslag.

Naa dat hij deezen gewigtigen dienst voor zijn Vaderland, onder zijnen Kapitein, hadt helpen volvoeren, wierdt hij eindelijk met denzelven afgedankt.

Nu wederom op nieuws genoodzaakt zijnde op eene andere wijze zijn geluk te beproeven, begaf hij zich van den Zeedienst tot dien van het Land, en trok, onder aanvoering van den Kapitein HANS KRAAK, na het Huis *te Dort*; doch bij mangel van betaaling wierdt hij ook hier met de overigen afgedankt.

Vervolgens nam hij wederom dienst onder Jonkheer JOHAN VAN DEN ENDE, en wierdt binnen *Naarden* in bezetting gelegd. Van daar geraakte hij, in den Jaare 1593, in *Schenkenschans*, en naderhand, met de helft van het Vaandel, voor *Nijmegen*, om de Vesting *Knodzenburg* te helpen opmaaken: eindelijk wierdt hij, met zijnen makker, HANS VAN DERMONDE, voor de Vesting *Derdendaal* gevoerd, welke Prins MAURITS toen ter tijd deedt beschieten, en hier was het dat hij de eerste openbaare blijken gaf van zijne onverschrokkenheid. De Belegerden namelijk, naa dat de poort was nedergeworpen, zich overgegeeven hebbende, tradt hij onder de Vesting, en floeg eenen Bevelhebber, CLAAS BOE-

LEN

LEN geheeten, in kluisters, met oogmerk om denzelven voor den Prins te brengen; maar anderen, nijdig van eenen zo schoonen buit in zijne handen te zien, floegen hem, op eene verraderlijke wijze, van achteren met de kolf van den Snaphaan zodanig, dat het bloed 'er naa volgde, en hij bedwelmd nederviel; zij ontnamen hem dus zijnen gevangen, en brachten hem bij den Provooost, welke hem den Prins aanboodt. Wederom tot zich zelven gekoomen zijnde, tradt hij de Vesting binnen, beklaagde zich over het ongelijk hem aangedaan, en ontving de belooning hem door den Commandeur toegezegd.

Naderhand wierdt hij met zijnen Kapitein na *Deutekom* gezonden, van daar op *Lochem*, en verders op *Zutfen*, welke Stad ten dien tijde door den Prins belegerd, en na acht dagen veroverd wierdt. Met het leger vervolgens voorttrekkende, kwam hij voor *Koeverden*, waar van de belegering ondernomen wierdt. De Spanjaarden, zoekende deeze Vesting te ontzetten, rukten met achtduizend man aan; doch door het wijs beleid van dien grooten Veldheer, en de dapperheid der Krijgslieden, wierden zij, in den zelfden nacht, toen zij aankwamen, zo wel ontvangen, dat zij, met verlies van meer dan driehonderd man, en dertig paarden, gedwongen wierden te rug te keeren, waar door de plaats, naa een kort beleg, den Prins in handen viel.

Naa dus van Stad tot Stad gezworven te hebben, geraakte hij eindelijk met zijnen Kapitein te *Deventer* in bezetting, verwachtende den volgenden Veldtocht, in welken Prins MAURITS *Grol*, *Breevoort*, *Enschede*, *Delfzijl*, *Reide*, *Opslag*, *de Jauwer*, *Immentil*, en de verdere omliggende plaatzen bemagtigde.

Gelijk onze JOACHIM naderhand de uitmuntendfte voorbeelden van dapperheid gegeeven heeft, toonde hij in deezen winter, dat hem tevens geen beleid ontbrak.

Binnen *Enschede* lag, onder anderen, eene Compagnie Ruiters, onder bevel van den Italiaanfchen Ritmeester MENDO, in bezetting; deeze van tijd tot tijd uitvallende, en hunnen loop na den kant van *Deventer* richtende, ftroopten en verwoesten alles wat hun voorkwam, zonder dat men hen hadt

hadt kunnen bezetten, en de ongelukkige landlieden voor hunne wreede woestheid beveiligen. JOACHIM oordeelde derhalven dat 'er geen ander middel om hen te beteugelen overig was, dan hen aan te tasten en te ſlaan; hij onderzocht ten dien einde de landſtreek, en de toegangen van een bosch, 't welk tusſchen beiden lag, en dezelve hebbende leeren kennen, vervoegde hij zich bij de Bevelhebbers, hun aantoonende, dat 'er een enge doorgang was, welke aan beide kanten met een moeras was bezet, en waar omtrent men een kreupelbosch geplant hadt. Zijn oogmerk was den Vijand hier in te lokken, en door het volk, 't welk hij in het bosch in hinderlage leggen wilde, te doen aantasten.

Zijn ontwerp goed gekeurd zijnde, vervoegden zich de Kapiteinen BAAL en LEPPYN, elk met een Kompagnie van honderd man, bij tweehonderdëenzestig voetknechten, welke zij in het voorgenoemde kreupelbosch lagen, terwijl zij zelve met hunne Ruiters de beide zijden van het bosch bezetten. JOACHIM zelf begeeft zich in den nacht, van dertien man verzeld, in het naaste boerenhuis onder de Stad *Enſchede*, valt met de zijnen den Boer aan, maakt veel geweld, drijft de beesten weg, houdt de menſchen opgeſlooten, maar laat met voordacht eenen jongen ontloopen, in verwachting, gelijk gebeurde, dat dezelve tijding van deezen overlast zoude brengen in de Vesting.

De Kompagnie Ruiters van MENDO, op deeze wijze van die plondering verwittigd, maakte zich terſtond gereed om deeze Roovers te achterhaalen, en, hunne Paarden gezadeld hebbende, volgden zij dezelve in allerijl op het ſpoor, 't welk hun te gemakkelijker viel, door dien hunne voetſtappen, in de ſneeuw gedrukt, den weg aanweezen, welken zij genomen hadden.

Door deeze bedriegelijke teekens tot aan den engen weg van het bosch geleid wordende, ſloegen zij denzelven zonder eenigen argwaan in, denkende dat de roofzieke bende hier in eene ſchuilplaats gezocht hadt; doch nauwelijks waren zij tot tusſchen de Moerasſen en het Kreupelbosch voortgerukt, of zij wierden door alle de Musketten, welke aldaar geplaatst waren, zo ruw ontvangen, dat veelen hunner

van hunne paarden in den modder nederzeegen. De overigen, meenende hunne behoudenis te vinden in de vlugt, poogden te rug te keeren; maar weinig schreden gevorderd zijnde hoorden zij de trompetten, aan beide zijden van het bosch, *Wilhelmus van Nassauwen* blaazen, en vonden zich aan alle kanten bezet door het Voetvolk en de Ruiters, tot hun bederf uitgezonden: zij verdeedigden zich echter met grooten moed; doch reeds in den beginne, door den onverwachten aanval, in wanorde gebracht zijnde, en thans tegens eene groote overmagt te doen hebbende, wierden zij wel dra overwonnen. Van de tweehonderd man, waar uit de Compagnie bestaan hadt, bleeven honderdënzestig op het slagveld, veertig redden zich door de vlugt. De buit van klederen, geld en paarden, wierdt onder deeze gelukkige Avanturiers verdeeld.

De bezetting van *Enschede*, door deezen slag zeer verzwakt zijnde, maakte eenen stilstand van wapenen met de Staatschen; doch JOACHIM HENDRIKS, vreezende, dat de vijand ten eenigen tijde op hem wraak zoude neemen, om dat hij wist dat dezelve onderricht was, dat hij van dien aanslag de uitvinder en aanlegger was geweest, oordeelde veiliger zijn afscheid te verzoeken, en zich wederom in den Zeedienst te begeeven: derhalven van den Kapitein VAN DEN ENDE hier toe de toestemming gekregen hebbende, vervoegde hij zich ten tweedenmaal onder den Admiraal MARTEN ZEGERSZ., welke, met andere Oorlogschepen, gereed lag om op *Frankrijk* en *Rochelle* te convoijeeren.

Terwijl zij derwaarts in aantocht waren ontmoette hen een Vrijbuiter van *Biscaijen*, die het in den nacht zocht te ontzeilen; maar, dewijl de Maan zijn oogmerk ongunstig was, wierdt hij achterhaald en aangetast. Onze nieuwe Zeeman toonde in dit geval blijken van eenen zeldzaamen moed, welken hij met beleid paarde. Hij plaatste zich namelijk met zijnen eenen voet op den boort van zijn schip, hieldt zich met de eene hand, waar aan zijn bloote houwer hing, aan de hoofdtouwen vast, en met de andere gereed, om den *Biscaijer*, zo dra hij hem naa bij genoeg genaderd was, in het want te grijpen; naauwelijks waren de schepen bij elkande-

deren gekoomen, of hij klampte aan boort, en fprong terftond over; maar dewijl zij te fterk tegens elkanderen aanbotften, en dus wederom van een fcheidden, konden hem zijne makkers zo fchielijk niet volgen, waar door hij zich geheel alleen op 's vijands fchip bevondt. Hij wierdt in het begin terftond aan zijnen arm gekwetst; doch viel, met eene verbaazende dapperheid, op de tegens hem gevelde pieken in, kapte eenige in ftukken, en dreef den vijand na beneden. Vervolgens keerde hij zich tot den Stuurman, welke bij het roer ftondt, floeg hem met zijnen houwer den hals en ftrot af, waar door hij op een ftuk gefchuts dood nedetviel, en zich dus van het fchip hebbende meester gemaakt, wendde hij het na het Jacht *van der Veer*, waar op JAN JANSZ. VERHEL het gebied voerde, waar op de overige Bootsgezellen mede overfprongen.

Doordien nu zijne metgezellen niet wisten, dat hij op het fchip was, vreesde hij, dat zij hem in de donkerheid des nachts niet kennen, en in den eerften aanval misfchien uit onkunde dooden zouden; derhalven ging hij op zijnen buik nederliggen, en wachtende tot dat de eerfte losfing hunner musketten over was, viel hij met alle de anderen en met het zelfde geluid op den vijand aan. Voorts begaf hij zich na den Kapitein, die een Spanjaard was van *St. Andries*, en vroeg hem in het Spaansch, waar zijne goederen en fleutels waren. Deeze, zich in zijne moedertaal hoorende aanfpreeken, gaf zich terftond aan deezen halven Spanjaard, met alles wat hij hadt, over, waar door JOACHIM eenen rijken buit verkreeg: de andere Roovers wierden insgelijks uitgeplonderd, zijnde van dezelve in de eerfte woede omtrent vijfentwintig dood gebleven, welke men terftond buiten boort wierp.

Naa dat men Krijgsraad hadt gehouden over het lot der gevangenen, wierdt befloten hen allen in zee te werpen, welk wreedaartig vonnis ook terftond wierdt uitgevoerd. Twee echter, die zich op hunne kunst van zwemmen betrouwden, wachtten niet zo lang tot men hen buiten boort wierp, maar voorkwamen het, door vrijwillig dien weg te verkiezen, en fprongen van zelfs in het water. De Kapitein

ver-

verzocht op eene plank gebonden te worden, welke wreede gunst hem wierdt toegestaan. Een deezer zwemmers bleef, zo lang hij de schepen in het oog hadt, digt bij den Kapitein; maar kort daar naa maakte hij hem los, en stiet hem van de plank af, welke hij zich tot zijne eigene behoudenis toeëigende, laatende hem en zijnen anderen Makker verdrinken.

Naa duizend gevaaren, zo van de Visschen, welke hij nauwelijks van zich konde weeren, als van de golven, te hebben uitgestaan, wierdt hij des morgens van een' Engelschman gered, welke hem bijna van koude verstijfd, en half dood van vrees, van de plank afhaalde en te *Rochelle* binnen bracht.

De Hollandsche Vloot kwam niet lang daar naa ook te *Rochelle*, en JOACHIM, zich in eene Herberg wat zullende vermaaken, ontmoette aldaar dien zelfden Roover, welken hij, thans alle vijandschap hebbende afgelegd, zeer goed onthaalde, van reisgeld voorzag, en verder van het noodwendige verzorgde, om zijne reize te kunnen vervolgen.

Onze JOACHIM HENDRIKS hadt tot hier toe in geene andere hoedanigheid, dan in die van Matroos, of Soldaat gevaaren; doch wanneer hij deezen tocht hadt helpen volvoeren, verworf hij zich, door deeze en andere dappere daaden, de gunst zijner Opperhoofden zodanig, dat hij, onder den Kapitein JACOB ANDRIESSEN ROEST, als Luitenant, om op *Engeland* en *Frankrijk* te convoijeeren, verkozen wierdt.

In het volgende jaar, wanneer zijne verdienste meer en meer waren bekend geworden, en hij omtrent den ouderdom van dertig jaaren bereikt hadt, wierdt hij door het Collegie ter Admiraliteit, te *Amsterdam*, tot Kapitein aangesteld, om voor *Duinkerken* en *Calais*, welke plaatzen toen den Spaanschen behoorden, te kruissen; hij kweet zich ook hier in zo loffelijk van zijnen plicht, dat deeze zijn dienst gedurende twee jaaren verlengd wierdt.

In den Jaare 1597, wierdt hem de last opgedragen om de Koopvaardijschepen na *Hamburg* bestemd te convoijeeren, en naa denzelven volvoerd te hebben, verzelde hij, op het Schip, *de Roode Leeuw*, den Admiraal van *Enkhuizen*, JAN

GERBRANTSZ., welke bevel hadt ontvangen, om wederom voor *Duinkerken* te kruisfen.

Deeze Admiraal, den doordringenden en onderneemenden aart van den Kapitein JOACHIM HENDRIKS kennende, zondt hem van de Vloot af na *Vlaanderen*, om aldaar van de Ingezetenen eenige kondfchap te bekoomen, wegens het leger van den Marquis SPINOLA, welke na *Oostende* in aantocht was.

Hij begeeft zich dan, ingevolge zijne orders, met de floep na land, hebbende onder zich vijftig man; en blijft onder *Duins*, omtrent *Zoutkooten*, dicht onder het Corps de Garde der Spanjaarden, liggen, met oogmerk om zich van de Visfchers, welke dien weg langs kwamen, meester te maaken.

Hij liet ondertusfchen vijfèntwintig Ruiters, de gewoone wacht uitmaakende, voor bij trekken, en meende twee Visfchers, die uit *Zoutkooten* kwamen, en deeze wacht volgden, te vatten; maar dewijl zich de Bootsgezellen niet ftil genoeg hielden, wierden zij ontdekt, waar door alarm geflagen en de gantfche wacht wakker gemaakt wierdt, welke hen terftond vervolgde.

Veelen geraakten veilig in de boot, maar anderen wierden genoodzaakt diep door het water te waaden, eer zij dezelve konden bereiken, wordende door de vijandelijke Ruiterij op de hielen gevolgd, tot zo lang, dat zij, die droog kruid behouden hadden, vuur begonden te geeven, en twee van hun van de paarden afligtten; hier door afgefchrikt, trokken zij te rug, en de Kapitein JOACHIM HENDRIKS geraakte met de zijnen behouden van ftrand, en niet onwaarfchijnlijk van de galg, welke hun loon geweest zoude zijn, indien zij den vijanden in handen waren gevallen.

De Admiraal JAN GERBRANTSZ. onderwijlen bevel ontvangen hebbende, om tegens de Spaanfche Galeijen, die zes in getal waren, aan te gaan, wierdt den Kapitein JOACHIM HENDRIKS het bewind opgedragen op eene der Galeijen van den Staat, welke vijf van deeze fchepen benevens een Fregat hadt laaten toerusten, over honderdèntagtig Man, waar van Commandeur was LODGER PIETERS van *Vlisfingen*. Hier op tot het

het aankoomen van den winter gediend hebbende, wierdt hij van den Prins, welke zijne bekwaamheid zo wel in den Land- als Zeedienst kende, ontbooden te *Dordrecht*, en gelast met zijn volk in de belegering van *'s Hertogenbosch* te trekken, aan welke orders hij gehoorzaamde, laatende de Galeijen te *Dordrecht*; door het ongunstig gevolg agter van deze belegering, wierdt hij voor dien winter met zijn volk afgedankt.

In het volgende jaar wierdt hij wederom ter Zee gebruikt, en benevens den Kapitein HARTMAN, op eene Boot, de gulden *Arent* genoemd, voor *Grevelingen* op de wacht gezonden, om op het uit en inloopen der Duinkerkers te passen, hij bleef hier eenen geruimen tijd, door het vertrekken van zijnen metgezel HARTMAN, alleen liggen; want wel verre van zijn voorbeeld te volgen, besloot hij post te houden, en zich liever dood te vechten, dan lafhartig de vlugt te neemen.

Tegens den avond wierdt hij door vijf Duinkersche schepen, die met een Zuid-Zuid-Westen wind langs den wal aankwamen, overvallen; hij verdedigde zich tegen dezelve met de grootste kloekmoedigheid, redde zich uit hunne handen, en week na de wacht, welke voor *Duinkerken* lag, en gaf dezelve kennis van het voorgevallene.

Deeze dapperheid en trouw was oorzaak, dat hij in den Jaare 1599, onder de geweldige Vloot van Jonkheer PIETER VAN DER DOES, buitengewoon Luitenant Admiraal van *Holland*, als Kapitein over honderdvierënvijftig Man, en als Raad van Oorlog, op het schip *de Gulden Leeuw*, wierdt aangesteld.

Wij zullen ons thans met de verrichtingen van deeze Oorlogsmagt niet ophouden; wij zullen derhalven alleenlijk zeggen, dat deeze Vloot, naa van tweeduizend man, door ziekten, wel dertienhonderd, benevens den Admiraal zelven, verloren te hebben, bij *Annebon* gescheiden is, keerende een gedeelte na het Vaderland te rug, en gaande een ander gedeelte verder na *Brazilie*.

Onze Zeeheld bevondt zich onder de eersten; doch was in eenen zeer slechten toestand, zo door schaarsheid van

voorraad, als door de menigte van zieken, welke hij in het schip hadt; omtrent het Kanaal koomende, hadt hij niet meer dan negen man overig die gezond waren, waarom hij bevel gaf, indien hij door den eenen of anderen Vrijbuiter mogt worden aangetast, de eene helft van het kruid in de broodkamer te brengen en de andere helft in de kruidkamer te laaten, om in beide de lont te steeken, indien men geene andere kans meer zag om zich te verdedigen.

Het gebeurde op den zevenëntwintigsten van Jannarij van het Jaar 1600, dat hem in dien staat een Duinkerker ontmoette. Niettegenstaande zijne zwakheid, geboodt hij de Geschutpoorten te openen, en de stukken uit te haalen, ook deedt hij alle de Zieken, in hunne Bolkvangers gekleed, onder het boevenet zitten, met de Spiessen in de hand.

Hij deedt vervolgens terstond vuur op den Roover geeven, en trof zo wel, dat de kogels door het zeil en de compagne heen gingen; daar op gebruikte hij eene aartige krijgslist; hij liet naamelijk planken leggen, waar op hij eene zekere hoeveelheid kruid strooide om een loopend vuur te kunnen maaken, en alle de Snaphaanen 'er boven op hebbende laaten binden, wachtte hij vol moeds den vijand af.

Wanneer nu deeze aankwam, en naa bij genoeg genaderd was, stak hij het loopvuur aan, en loste dus op eenmaal alle zijne Snaphaanen.

De Roover, door het lossen van zo veele Musketten verzet, deinsde achterwaarts, oordeelende dit schip met een groote menigte volks bemand te zijn. JOACHIM HENDRIKS, van dit gelukkig oogenblik gebruik maakende, zette alle zijne zeilen bij, en ontkwam dus, door zijne schranderheid en moed, uit de handen van zijnen vijand.

Twee dagen daar naa ontmoette hem een Engelschen Roover, van welke de Zee ook toen ter tijd vol was, welke zijn boot hebbende laaten uitzetten, bij hem aan boort roeide. De Kapitein JOACHIM HENDRIKS deedt, gelijk te vooren, alle zijne zieken, met spiessen in de hand, onder het Boevenet zitten, en plaatste de gezonden boven op het dek, hen beveelende veel gewoel en geraas te maaken. De Kapitein van den Roover wierdt met heusheid ontvangen en terstond

ſtond in de Kajuit geleid, alwaar hij om voorraad verzocht, welke hem niet geweigerd wierdt, dewijl zij voor het Kanaal waren. JOACHIM HENDRIKS, zijnen gast eer willende aandoen, onthaalde hem op Vijgen, Amandelen en Spaanſchen wijn. Terwijl zich de Roover hier mede vermaakte, zag hij telkens rondom zich, en veel behagen in het ſchip vindende, herhaalde hij verſcheiden maalen, onder het drinken, en met den gewoonen vloek, *dat hij een ſchelm, een dief wilde worden om het Schip*, voegende 'er nog andere uitdrukkingen en gebaarden bij, welke onzen Kapitein zodanig mishaagden, dat hij hem ernſtig verzocht zich in rust te houden, en zich in deeze zijne begeerte te matigen. De Roover hieldt egter aan, waar door onze JOACHIM HENDRIKS, niet gewoon boerterijen van dien aart ſtraffeloos aan te hooren, zo vertoornd wierdt, dat hij hem eene zilveren geſoldeerde ſchaal op het hoofd in ſtukken ſloeg. De Engelschman viel terſtond, zwaar gekwetst, bedwelmd onder de tafel, zo dat men meende dat hij dood was, en JOACHIM geboodt hem weg te ſleepen en in de boot te werpen, gelijk geſchiedde.

De Roover kwam egter wederom tot zich zelven, en de Kapitein JOACHIM HENDRIKS, vervolgens te *Plijmouth* gekoomen zijnde, ontmoetten zij elkanderen op nieuws in die haven, wanneer de eerſte, wraak willende neemen van de behandeling hem aangedaan, onzen Kapitein bij den Major aanklaagde, en vergoeding verzocht voor de pijn en ſmert, welke hij geleden hadt. JOACHIM ondertusſchen vervoegde zich bij den Agent van den Staat, WOUTER MARTENSZ., welke toen te *Plijmouth* was, en verhaalde hem de gantſche zaak gelijk zij gebeurd was, waar op deeze alles voor hem op de voordeeligſte wijze uitvoerde, zo dat hij volkomen in het gelijk geſteld wierdt. Hij derhalven, zijn volk ververscht hebbende, keerde verder te rug na het Vaderland, en bragt van honderdvierenvijftig man niet meer dan vijfenveertig, van welke nog het grootst getal ziek was, wederom te huis.

Hoe ongelukkig ook deeze reize, en aan hoe veele rampen hij ook geduurende dezelve bloot geſteld geweest was, liet hij zich egter niet afſchrikken, maar ging wederom, in het

het volgende jaar, in zee, met het schip *de Roode Draak*, om de koopvaardijschepen te convoijeeren.

In den Jaare 1602, wierdt bij de Staaten deezer Republiek goedgevonden, eene Vloot te zenden na de Westersche kust, onder bewind van den Admiraal OBDAM, om tevens het geene omtrent de küst van *Portugal* voor mogt vallen, gade te slaan.

Van elf schepen, tot deeze reize geschikt wierdt onzen Kapitein het bevel over een, *de Zon* genaamd, opgedragen: dit schip voerde zesëndertig lepelstukken.

Wanneer hij omtrent de *Barrels* digt onder *Roxent* gekomen was, vernam hij, op eenigen afstand, eene Visschers schuit, en dezelve, met zijne boot, den weg hebbende afgesneeden, ondervroeg hij den schipper, welke hem kennis gaf, dat hij omtrent zes mijlen Zeewaarts, van hem zeven schepen hadt gezien, die hij oordeelde uit *Brazil* te koomen. De Kapitein zondt daar op den Visscher aan boort van den Admiraal, wien hij het zelfde verhaalde, waar naa men hem toestondt zijnen weg te vervolgen.

De Vloot hieldt zich diensvolgens, geduurende den nacht, digt onder den wal, en 's morgens waren deeze zeven schepen nabij haar genaderd, welke ziende, dat zij den Vijand als in de handen waren gevallen, zich door de vlugt poogden te redden. De Vloot daar en tegen deedt haar *best* om dezelve te bemagtigen, met dit gelukkig gevolg, dat 'er zes, die alle vol suiker geladen waren, genomen wierden, terwijl het zevende het op strand zette. Het grootste deezer genomene schepen was tweehonderd lasten groot.

De Admiraal OBDAM keerde met deezen buit weder na *Engeland*, en van daar na het Vaderland te rug, alwaar hij van de Staaten, ter erkentenis van zijnen dienst, eene gouden Keten ontving.

Onze Zeeheld, door wiens toedoen voornamelijk deeze buit veroverd was, bleef ook niet onbeloond, maar wierdt, in het volgende Jaar 1603, onder den zelfden Admiraal tot Vice-Admiraal bevorderd, om den voorigen tocht te hervatten; dezelve hadt egter geenen voortgang, dewijl de dood der Koningin ELIZABETH, tusschen beiden kwam.

De

De Heer JOACHIM HENDRIKS ZWARTENHOND bleef ondertusfchen in dienst.

Op het einde van dit jaar befloten de Staaten op nieuws eenen Westerfchen tocht te laaten doen, onder PAULUS VAN KAARDEN. De Heer ZWARTENHOND kreeg als Vice-Admiraal het fchip, *den Hollandfchen Tuin*, onder zich. De Vloot was zeven fchepen fterk, en beftemd om na de Spaanfche kusten te loopen, en haare reize verder voort te zetten, werwaarts men oordeelen zoude, dat eenig voordeel te behaalen was.

Zij liepen dan, op den achtften December des Jaars 1603, uit, en hielden het eenigen tijd langs de Spaanfche kust, alwaar zij egter weinig op deeden. Vervolgens ftaken zij over na de Kanarifche Eilanden, en bemagtigden twee fchepen met Wijn geladen; daar naa zetten zij de reize voort, over de Linie, na *St. Helena*, alwaar zij, bij hunne aankomst, geene Kraaken vonden, maar bericht kreegen, dat 'er, op den zeventienden Maij, Hollandfche fchepen geweest waren.

Naa dat zij zich op dit Eiland, van den eerften Junij tot den eerften Julij, ververscht hadden, begaven zij zich na de baaij *Todos los Santos*, alwaar zij eenige Barken met ftukgoederen, Suiker en Wijn geladen vonden, welke zij namen, vaarende vervolgens na Kaap *St. Augustijn*, en van daar na *Fernambuco*; doch hier deeden zij niets op.

Deeze plaatzen derhalven verlaaten hebbende, richtten zij hunnen loop, langs de kusten, na de *West-Indiën*, bezoekende de Eilanden *Dominico*, *Guadeloupe*, *Cuba*, *Espagnola*, enz. Verders zeilden zij na de *Guinebas*, *Jamaica* en de Kaap *St. Antonio*, en kwamen eindelijk, voor bij de *Havana*, langs het Kanaal van *Bahama*, op den tienden Maij 1608, naa eene reize van zeventien Maanden, met buit beladen, wederom behouden in *Texel* binnen.

Naa deeze tochten, in welke onze Held ten allen tijde blijken gaf van zijn doorzicht en dapperheid, begaf hij zich tot een ftil leven, neemende zijn verblijf in zijne Vaderlijke Stad, *Amfterdam*, in het huis den *Zwarten Hond* geheeten, van het welk hij zijnen toenaam ontleend hadt.

 Hier

Hier bleef hij tot het Jaar 1620, wanneer hij, wien nog grooter roem wachtte, door de Staaten van *Holland*, en den Prins VAN ORANJE, verzocht wierdt, als Vice-Admiraal, onder den Admiraal HAULTEIN van *Zeeland*, weder in Zee te steeken.

Hij nam deezen last aan, en begaf zich diensvolgens met denzelven om de Koopvaarders na de Middellandsche Zee te begeleiden, hebbende nog eenige Spaansche schepen mede onder hun geleide, dewijl het bestand tusschen dat Rijk en ons Gemeenebest nog duurde.

Toen de tijd van het bestand verstreeken was, zeilde deeze Vloot door de Straat na de Spaansche Zee, en wanneer zij bij de *Barrels* gekomen was, ontmoetten haar negen Spaansche schepen, welke van *St. Andries* in *Biscaijen* kwamen; van wederzijden deedt men een proef, wie last hadt eenige vijandschap te pleegen, liggende boort aan boort, en zo nabij elkanderen, dat de Raes der schepen tegens malkander stieten. De Opperhoofden hadden de linten, de kenteekens van hunnen Landaart, aan den hals; de Admiraal en Vice-Admiraal van den Staat ieder een Oranjelint, en die van Spanjen een van eene bloedroode koleur; men stondt met uitgetogene houwers in de hand, en het geschut, zo wel als het klein geweer was in gereedheid: het scheen egter, dat geen van beiden order hadt om te slaan; want het bleef alleen bij dreigen, en de twee Vlooten zeilden elkander als grimmende Leeuwen voorbij, zonder zich onderling eenig nadeel toe te brengen, neemende de onzen wederom den weg na het Vaderland.

De Heer ZWARTENHOND, van deezen tocht te rug gekomen, begaf zich op nieuws tot een stil leven; maar in het Jaar 1621, wierdt zijn dienst op nieuws van het Vaderland vereischt; de Staaten namelijk, benevens den Prins VAN ORANJE, en de Admiraliteit van *Amsterdam* verzochten hem om, als Admiraal, het bewind over eene geheele Vloot, bestaande in drie Oorlogschepen en tweeëndertig Koopvaardijvaarders, op zich te neemen.

Hij nam deezen last wederom gewillig op zich, ziende hier door niet alleen zijn aanzien merkelijk vermeerderd, maar

maar tevens eene nieuwe gelegenheid voor handen, om zijn Vaderland, aan 't welk hij zijn geheel leven hadt opgeofferd, van dienst te zijn. Het schip, waarop hij geboodt, was *Zeelandia* genoemd, het schoonste en weerbaarste van het Land, voorzien van veertig zwaare, en zestien steenstukken, en met honderdënvijftig koppen bemand.

Met dit schip zeilde hij van *Amsterdam* na *Texel*, deedt een overzicht van het volk, in tegenwoordigheid van de Gecommitteerden, BAEK, RAAP en ANTONY JANSZ., beraamde de Zeinen, verkoos de Scheepsraaden, en bragt alles tot de reize in orde.

Zes dagen daar naa liepen twintig Koopvaardijschepen uit, en drie dagen naderhand volgde hen de Admiraal, benevens de Kapiteinen DORP en STEENBACH, acht of tien Koopvaarders, en een Indischvaarder. Op den vierden dag daar naa zagen zij het Eiland *Whicht*, en op den zevenëntwintigsten December kwamen de andere Kapiteins en vijf Schippers, die tot Scheepsraaden benoemd waren, bij hem aan boort.

Naa met deezen te hebben geraadpleegd, verdeelde de Heer ZWARTENHOND de Vloot in drie Esquaders, van welke het eene door den Admiraal, het tweede door den Kapitein DORP, welken hij voor dien tijd tot Vice-Admiraal aanstelde, en het derde door den Kapitein STEENBACH, als Schout bij nacht, zoude geleid worden.

In deeze orde liepen de drie Oorlogschepen, met hunne tweeëndertig Koopvaarders, na de Spaansche Zee, en kregen, op den negenden Januarij, de Bergen, *Salines* genoemd, en den volgenden middag den *Vijgenberg*, alwaar zeven afgedwaalde schepen bij hen kwamen, in het gezicht. Op den dertienden, wanneer zij de Straat genaakten, riep de Admiraal de Schippers tot zich, en vermaande hen zich in alles gereed te houden, op hunne onderhebbende Esquaders wel te letten, en niets, buiten bevel, te onderneemen.

Op den veertienden, 's morgens, liep de Vloot de Straat recht in, en ieder stelde zich in gereedheid om te vechten. Zij voeren deeze engte in de geregeldste orde door, zijnde het Esquader van den Admiraal in het midden, dat van den Vice-Admiraal aan Stuurboort, en dat van den Schout bij

nacht aan Bakboort, en geraakten in den namiddag, ten drie uuren, door dezelve heen, zonder eenige vijandelijke ontmoeting gehad te hebben.

Dus verre in hunne reize gevorderd zijnde, wierdt op den zesëntwintigsten in den Raad besloten, dat zich de Vloot, onder de Eilanden *Majorca* en *Minorca*, zoude verdeelen; dat de Heer JACOB STERNBACH de schepen, die na de Golf van *Narbona*, *Genua*, *la Specia*, of *Liverno* moesten, zoude geleiden, en dat de Admiraal, benevens den Heer DORP, bij die schepen zoude blijven, welker reize strekte na de Golf van *Venetien*.

Dus van een gescheiden zijnde, wierden zij, op den eersten Februarij, door eenen storm beloopen, en vermisten daar door den Kapitein, of Vice-Admiraal DORP met drie Koopvaardijschepen. Den volgenden dag kregen zij *Sardinië* in het gezicht, en op den zevenden *Traphona*; op den negenden dag bereikten zij de Kaap *Passaro* en op den elfden de Grieksche kust.

Zeven der Koopvaardijschepen bedankten toen den Admiraal voor zijn geleide, en zeilden na de Golf van *Venetien*. Hij zelf stuurde na *Calafonia*, en vervolgens na het oude *Zacijntus*, dat thans *Zante* genoemd wordt.

Naa dat de Heer ZWARTENHOND aldaar zijne Commissie en de orders van den Staat vertoond hadt, voegden zich twee Hollandsche schepen bij hem op de Reede, verhaalende dat zij den Heer DORP bij het Eiland *Corfu* of *Corcijra* gezien hadden. Deeze schepen moesten ook na den *Levant*; maar dewijl zij zeer rijk beladen waren, maakten zij zwaarigheid om, zonder geleide, de reize derwaarts aan te neemen, te meer, wijl hun bekend was, dat 'er acht of negen Barbaarsche Roovers, bij *Modone* en de Kaap *Sapienza*, 't welk recht in hun vaarwater was, kruisten: zij verzochten derhalven den Admiraal, om hen zo verre te willen geleiden, tot zij buiten gevaar waren, 't welk deeze beloofde gaarne te willen doen, zo dra de Kapitein DORP, aan wien reeds brieven waren afgevaardigd, bij hem gekomen zoude zijn. Dewijl egter de komst van deezen wierdt vertraagd, en de schepen dus in hunne reize wierden opgehouden, drongen zij

zij ernstig bij den Heer ZWARTENHOND aan om te vertrekken, waar op hij hun beloofde alleen met hun in zee te zullen steeken, indien de Kapitein binnen acht dagen niet op kwam daagen. Op den vijfden Maart kwamen vier Galeassen van *Venetien* bij hem op de Reede, geschikt om op de Roovers, die bij *Medone* lagen, los te gaan; de Kapitein DORP zondt ook ten zelfden tijde eenen brief aan den Admiraal, en kwam 's anderen daags zelf, met nog een Engelsch Koopvaardijschip, dat van *Venetien* kwam, bij hem.

Op den elfden gingen zij allen onder zeil, benevens zes vreemde Koopvaarders, en zagen na den middag de voornoemde Galeassen, van welke de Generaal MOROSINI hun deedt aanzeggen, dat zij nog op gisteren de Roovers bij de Kaap *Sapienza* gezien hadden; dat zij een van dezelve genomen, en meer dan veertig Turken hadden gedood; hij voegde 'er bij, dat zich meer dan dertig Turksche Roovers in den *Levant* onthielden.

Op den twaalfden voeren zij voor bij *Medone*, en den volgenden dag voor bij *Sapienza* en *Matapa*; op den veertienden geraakten zij bij *Zerigotto* en *Candia*, en zeilden vervolgens langs het land heen. Op den zeventienden kwamen de Schippers, welke de Admiraal VAN ZANTE onder zijne Vloot genomen hadt, bij hem aan boort, bedankten hem voor zijn geleide, en vervolgden hunne reize.

De Heer ZWARTENHOND, thans in deeze Gewesten niets meer te verrichten hebbende, keerde te rug, en kwam op den achttienden April wederom onder *Sicilie*, op den tweeentwintigsten bij *Sardinie*, en op den achtentwintigsten te *Liverno* op de Reede, alwaar hij geene Middellandsche schepen vondt, maar hem een brief van den Prins VAN ORANJE, wierdt ter hand gesteld, waar in hij een afschrift vondt van de Instructie voor den Kapitein ALTERAS, benevens een uittrekzel van eenen lastbrief, inhoudende, dat zij de Spanjaarden en hunne Aanhangers met alle vijandschap zouden hebben te bejegenen.

De Koning van *Spanjen* naamelijk, weetende hoe moeijelijk het ware iets tegen de Nederlanden te onderneemen, zo lang zij hunnen Koophandel ongestoord dreeven, en de Zee

met

met hunne schepen als bezaaid hielden, oordeelde het voor zich van 't hoogste belang te zijn, hunne magt te fnuiken, door hunne scheepvaart, de bron van hun welwezen, te stooren; hij zondt ten dien einde eene Vloot van vierëntwintig schepen na de Straat van *Gibraltar*, met bevel om de Hollandsche schepen, welke derwaarts hunne reize richten zouden, aan te tasten.

Dan de Algemeene Staaten, van deeze vijandelijde onderneeming kennis gekregen hebbende, en niet onkundig, dat met het verval van den Koophandel de hartader van den bloei des Lands wordt afgesneden, draalden niet, maar verzamelden in allerijl de Oorlog- en Koopvaardijschepen, welke bij der hand waren, met oogmerk om den vijandlijken aanval af te keeren, door den vijand in zijne eigene wateren aan te tasten.

De Heer ZWARTENHOND, wien men het bewind over deeze onderneeming opdroeg, ontving tevens bericht, dat de Kapitein LAURENS ALTERAS, benevens nog drie andere Kapiteins, met eene ten Oorlog uitgeruste Vloot van Koopvaardijschepen, in de Straat van *Gibraltar* zoude koomen, en dat hij zich met dezelve moest vereenigen, om gezamentlijk de te rug komst van den Kapitein STEENBACH uit den *Levant*, te *Zante* of *Cephalonia* af te wachten.

De Admiraal, vervolgens van de Kooplieden van *Livorno* verstaan hebbende, dat de Kapitein ALTERAS met zijne Vloot aldaar zoude aankoomen, besloot in die haven te vertoeven.

Op den derden Julij naderde de gezegde Vloot te Stad, bestaande uit de schepen van den Heer ALTERAS, thans tot Vice-Admiraal aangesteld, van de Kapiteins LIEFHEBBER, CATS en AUKE CLAASSEN BUISMAN, verzeld van tweeëntwintig Koopvaardijschepen, hebbende Prins MAURITS, aan de Kapiteins JORIS VAN CATS en BUISMAN gelast zich van *Livorno* na *Marseille* te begeeven, om aldaar nadere bevelen te ontvangen.

De Admiraal ZWARTENHOND konde over den ontvangenen last, om de Spanjaarden overal en op allerhande wijze aan te tasten, zijne vreugde niet verbergen, dewijl hij hoopte thans

thans gelegenheid te zullen hebben, van zijnen ijver voor het belang van zijn Vaderland, en zijnen moed te kunnen toonen.

Hij ftelde derhalven order, dat de Koopvaarders, die te *Livorno* met laaden en losfen bezig waren, zulks in alle veiligheid konden verrichten, en hun bevolen hebbende zijne wederkomst aldaar te verbeiden, ging hij met den Vice-Admiraal ALTERAS, en de Kapiteins LIEFHEBBER en DORP onder zeil, zettende zijnen loop na de Eilanden *Capraja*, *Ebbo* en *Pianofa*, en vervolgens na *Traporca*. 's Avonds was deeze Vloot tot *Martinique* genaderd, van waar zij ftevende tot voor bij de Kaap *Leocato* of *Leucata*; op den eerften Augustus kwam zij 's nachts voor *Zante*, alwaar de Admiraal, door een fchip, dat uit den *Levant* te rug kwam, tijding ontving, dat de Kapitein STEENBACH en zijne onderhebbende Koopvaarders in goeden ftaat waren; maar dat zij nog wel vijf of zes weeken nodig zouden hebben om in gereedheid te zijn.

Dewijl de Heer ZWARTENHOND onderricht was, dat te *Cephalonia* de Schippers CLAAS WILLEMS IN 'T HOF, en LOOTSKE, benevens CORS KROON lagen, zondt hij, op den derden Augustus, derwaarts een bark, om hun van zijne aankomst kennisfe en tevens bevel te geeven van zich gereed te houden, om met hem onder zeil te gaan: 's avonds ontving hij van deeze Schippers antwoord, waar bij zij hem te gelijk de weet deeden, dat zij den Kapitein STEENBACH aan het Eiland *Cyprus* gefproken hadden, dat deeze toen flechts één Koopvaardijfchip bij zich hadt, en dat de andere van hem afgefcheiden waren, om aan het vaste land, geduurende tien of twaalf weeken, hunnen handel voort te zetten.

De Admiraal, uit deeze berichten oordeelende, dat door het vertraagen van den Kapitein STEENBACH, ligtelijk de gelegenheid zonde kunnen verloren worden van de vijanden met voordeel aan te tasten, deedt de Kapiteins waarfchuwen, om zich gereed te houden, en de Koopvaardijfchepen niet te verwachten. De Schipper PIETER BARTELS van *Venetie* kwam toen nog bij de Vloot, en zij alle gingen terftond onder zeil na *Sicilie*, en vervolgens na *Sardinie*.

Op

Op den negenëntwintigsten bij *Monte Christo* gekomen zijnde, scheidde CORS KROON van de Vloot af, zonder 'er iets voor af van gezegd te hebben, en op den twaalfden September kwamen zij gelukkig aan de Eilanden van *Erts* op de Reede, alwaar zij den Kapitein LIEFHEBBER met negenënvijftig Koopvaardijschepen vonden, die alle den Admiraal hadden opgewacht.

De gansche Vloot vereenigde zich daar op terstond, en vertrok; ter middernacht geraakte zij buiten gaats, wanneer zich zekere MEINARD SCHUUR, welke met zijne Boot van *Marseille* kwam, en mede voorgenomen hadt de Straat door te vaaren, bij haar voegde, en twee dagen door storm opgehouden zijnde, liep zij voor bij *Majorca* en *Minorca* en vervolgens midden door.

De Heer ZWARTENHOND vernomen hebbende, dat de Spaansche magt in de baai van *Gibraltar* lag, oordeelde thans de gelegenheid geboren te zijn, om zijn Vaderland den gewigtigsten dienst te bewijzen, en zijnen naam onsterflijk te maaken; en gelijk rechtgeaarte zielen door braave voorbeelden worden aangespoord, wilde ZWARTENHOND den dapperen HEEMSKERK in zijne groote onderneming navolgen.

Hij deedt dan den Krijgsraad zamenkoomen, en stelde voor om eene halve Maan voor de baaij te maaken, den vijand de gladde laag te geeven, en dan terstond met alle magt op denzelven aan te vallen, om hem dus, was het mogelijk, ten eenemaal te vernielen.

Schoon 'er veelen voor waren om het manmoedig besluit van den Admiraal te volgen, brachten egter anderen deezen dapperen Held onder het oog, dat de Spaansche Vloot uit achtëntwintig wel toegeruste schepen bestondt, dat hunne Manschap versch was, en dat zij zich aan hun eigen land bevonden; dat, daar en tegen, de onze slechts vier Oorlogschepen sterk was; dat veele der Koopvaardijschepen zeer kostelijke ladingen in hadden, en dat het dus te veel zoude gewaagd zijn, met eene zo ongelijke magt den Vijand aan te tasten: dat het derhalven beter zoude zijn te wachten tot zich de Spanjaard in volle Zee vertoonde, en dan het gevecht met hem te waagen.

Daar

Daar de Heer ZWARTENHOND voorzichtigheid met dapperheid paarde, volgde hij den raad van deeze laatsten, en wachtte den vijand in Zee. Op den vijfëntwintigsten September waren zij, 's morgens, bij de Kaap van *Galfo*, voortijds het *Promontorium Charidamum* genoemd, aangekomen; hier ontmoetten zij vijf Nederlandsche schepen, die met Zout geladen waren, en zich met Hamburgsche brieven trachtten te dekken. Zij liepen vervolgens na *Mallaga*, en dreeven, door stilte opgehouden, tot op de Turksche kust.

Op den eersten October kregen zij den berg van *Gibraltar*, en den zogenaamden *Scherminkelberg*, in het gezicht, en naa dat de schepen in Esquaders verdeeld waren, en alles tot het gevecht in orde was gebracht, kwamen zij 's namiddags tot op drie mijlen nabij de Straat; hier wierden zij wederom door stilte beloopen, en door den stroom te rug gedreven.

Onderwijlen zagen zij, dat de Spaansche Vloot, uit meer dan twintig Oorlogschepen en Galeijen bestaande, de baaij van *Gibraltar* uitliep en na *Zeuta* in *Africa* overstak. Tegens den avond omtrent drie mijlen te rug gedreven zijnde, deedt de Admiraal den Raad aan boort roepen, bij welken besloten wierdt, dat men 's nachts, indien de koelte wilde wakkeren, klein zeil zoude maaken, om tegens het aanbreeken van den dag voor de Engte te weezen, doch dat men dezelve in de donkerheid niet zoude doorloopen. De stilte bleef egter aanhouden, gedunrende verscheiden dagen, en zij dreeven dus te rugge van de eene kust na de andere.

Op den zestienden, 's morgens, was de wind Westlijk, en niet verre van de Kaap *Molle* zijnde, hielden zij derwaarts heen, van meening zijnde aldaar op de Reede te loopen; doch zekere JAN DAPPER, tot de Vloot behoorende, kwam van onder den wal met volle zeilen naa hen toe stevenen, en bracht den Admiraal bericht, dat hij eenen Engelschman, die van *Kadix* kwam, gepraaid, en van denzelven verstaan hadt, dat hij 's daags te vooren bij de Spaansche schepen, die vierëntwintig sterk waren, geweest was; dat zij voorgenomen hadden de Nederlanders bij de Kaap *Molle* te koomen

men bezoeken; dat zij veele zieke en onbedrevene bootsgezellen aan boort hadden, en dat 'er meer dan zeventig Spaansche schepen, op de aankomst van deeze Vloot, langer dan eene maand gewacht hadden, doch dat de overige reeds waren vertrokken.

Terwijl de Schipper JAN DAPPER nog bij den Heer ZWARTENHOND aan boort was, kreeg men reeds de Spaansche Vloot in het gezicht, die op de onze afkwam. Men belag derhalven terstond Krijgsraad, en besloot den Vijand met allen moed het hoofd te bieden.

Wanneer de Raad gescheiden, en elk wederom aan zijn boort gekomen was, gaf de Admiraal het zein om van den wal af te houden, en zeewaarts in te keeren, en hier door bracht hij de Vloot, welke eenigermaaten verstrooid was, nader bij elkanderen.

Behalven dit oogmerk hadt hij een ander, om namelijk dus ook de Spanjaarden te noodzaaken het land te verlaaten en in zee te koomen, waar door zij van de hulp hunner Galeijen versteken wierden, van welke men reeds eenige onder den wal gezien hadt.

Hij wendde derhalven zuidelijk over, en kreeg dus zijne meeste schepen bij een.

De Spaansche Vloot, welke uit twintig schepen van Oorlog en twee Asfabres bestondt, hadt onder zich den Admiraal van *Napels*, en dien van *Spanjen*, benevens hunne Vice-Admiraalen, en kwam met zodanig eene woede en moed op de Nederlanders af, als of zij dezelve geheel wilde vernielen.

De Heer ZWARTENHOND daar en tegen ziende, dat hij zijnen vijand op het ruim, en dezelve nu geenen onderstand van het land te wachten hadt, liet zijn marszeil loopen, en ging op den wind leggen, bereidende zich kloekmoedig tot slaan, alhoewel de Vloot nog niet geheel in orde was, en de schepen zich niet alle onder hunne Esquaders gevoegd hadden.

Omtrent ten drie uuren naa den middag kwam de Spaansche Vloot bij de onze, hebbende, zo het scheen, den meesten zin om den Admiraal, den Vice-Admiraal LIEFHEBBER,

en

en eenige kloeke Koopvaarders, die bij elkanderen waren, te bestrijden; doch nauwelijks was zij tot binnen een' kanonschoot genaderd, of zij zette het bij den wind, en bleef dus te loefwaarts van de onze liggen. Waarlijk een bewijs van bloohartigheid; want indien zij inderdaad dien moed bezeten hadt, welken zij in haare aankomst vertoonde, zoude zij, zonder te draalen, tot het gevecht gekomen zijn.

Hier liggende, en den wind tot hun voordeel hebbende, begonden de Spanjaarden hevig te schieten, 't welk door de Nederlandert op dezelfde wijze wierdt beantwoord: van wederzijden wierden hier door de zeilen en het loopend want merkelijk beschadigd; den Napolitaanschen Admiraal wierdt de bloedvlag met de bramsteng na beneden geschoten, en hij op verscheiden plaatzen door den Heer ZWARTENHOND en eenige Koopvaarders getroffen; doch het gevecht was nog niet algemeen.

De Nederlanders, het voordeel van den wind missende, konden den vijand niet na bij koomen, terwijl deeze geenen lust toonden om te naderen.

Naa dat vervolgens, door onzen Admiraal, de fokkeschoot van den Napolitaan in stukken was geschoten, kwam dezelve, zijns ondanks, zagtjes langs het schip *Zeelandia*, afdrijven. De Heer ZWARTENHOND, dit ziende, geboodt niet te schieten, voor hij zeer naa bij zoude gekomen zijn. De Napelsche Admiraal begroette onderwijlen den onzen met het lossen van honderdenvijftig musketten; doch wierdt uit twee halve kartouwen en een drieling, alle met dubbeld scherp geladen, zo wel ontvangen, dat 'er een treurzang in zijn schip opging, en hij zijne doorboorde kiel, noordwaarts over, over staag wierp, wordende van zeven of acht van zijne schepen, onder onophoudelijk schieten op den Admiraal ZWARTENHOND, gevolgd.

Deeze stondt ondertusschen met eene bedaarde dapperheid, gedunrende den tijd van het gevecht, op het verdek, terwijl duizenden van kogels voor bij zijn hoofd snorden, met den houwer in de hand op en neder wandelende, gaf hij zijnen bootsgezellen moed, en maande hen aan tot hunnen plicht. Het voorbeeld van deezen Bevelhebber verwekte bij de

de zijnen zulke eene moedigheid, dat ieder man als een Leeuw wierdt, en dat zij met den grootsten ijver hunnen last volvoerden, met zulke eene stilte, dat 'er nauwelijks een woord gehoord wierdt: de gesneuvelden wierden terstond weg gebracht, op dat het gezicht 'er van den moed der overigen niet mogt doen verflaauwen.

Ondertusschen kwam een der Spaansche schepen, de Schout bij nacht, voor den Admiraal over drijven, wordende door denzelven, gelijk ook door de Heeren LIEFHEBBER en ALTERAS, sterk beschoten; en dewijl hij allengskens midden in de Vloot kwam, wierdt hij door den Kapitein DORP zodanig getroffen, dat hij, met bloed bemorst, en op veele plaatzen doorboord, scheen te willen zinken, drijvende reeds, geheel in onmagt, op zijde.

Hoe veele redenen onderwijlen de Nederlandsche Vloot hadt van zich over haar Oorlogsgeluk in deezen te verheugen, wierdt echter haare vreugd verminderd door het verlies van den Vice-Admiraal ALTERAS, welke op de Kompagne staande, en zijn volk tot dapperheid aanspoorende, door eenen doodelijken kogel getroffen wierdt, waar door deeze bloeke Zeeheld zijne ziel ten dienste zijns Vaderlands, midden in de overwinning, uitblies.

De Napelsche Admiraal en eenigen van de zijnen, ter zijden afgeweken, hadden zich in dien tusschen tijd hersteld, en het daar op Zuidwaarts keerende, trachtten zij op nieuws de Vloot te naderen; verscheidene van hun wierden door de onzen zo wel ontvangen, dat zij genoodzaakt wierden weder over staag te loopen. De Admiraal zelf tastte een der Koopvaardijschepen aan, waar op JACOB ZAAL het bevel voerde, en hem met zijne boegspriet op zijde gekomen zijnde, rukte deeze twaalf stukken op eene zijde, en gaf den Napolitaan de volle laag, met dat gevolg, dat hij met verhaasting van hem aftrok; hier op wierdt hij van alle kanten zodanig beschoten, dat hij den moed geheel scheen te verliezen, en nauwelijks door eenige flaauwe schooten antwoordde.

De Spaansche Vloot geraakte dus eindelijk geheel in verwarring, en dewijl de meeste van haare schepen reddeloos geschoten waren, nam zij de vlugt, waar toe de aankomende duisternis haar zeer gunstig was.

De

De Kapitein LIEFHEBBER hadt ondertusſchen nog den wind van een of twee ſchepen, waar onder de Vice-Admiraal was, afgewonnen; doch wierdt door de donkerheid verhinderd den zelven geheel te vernielen, en dus eindigde dit, voor de Nederlanders, zo roemrijk gevecht, het welk, indien het door den nacht niet geſcheiden waare geworden, den Nederlanderen eene volmaaktere overwinning gegeeven, en den Spaanſchen het zeker verlies van hunne gantſche Vloot gekost zoude hebben.

Naa den ſlag bevondt men, dat het getal der dooden op de gantſche Vloot ſlegts twaalf of dertien, en dat der gekwetſten veertien of vijftien beliep. De Vice-Admiraal ALTERAS was onder de eerſten, en de Admiraal hadt zes dooden en acht gekwetſten; doch zijn ſchip was aan alle kanten zodanig doorboord, en de zeilen met het loopende want zodanig in ſtukken geſchoten, dat het bijna geheel vernieuwd moest worden.

's Avonds laat naa het gevecht praaide de Heer ZWARTENHOND CLAAS WILLEMSZ. IN 'T HOF, voerende het ſchip de St. *Jacob*, welke hem verzocht digt bij hem te willen blijven, om dat zijn groote mast zo beſchadigd was, dat hij 'er nauwelijks zeil aan voeren kon. De Admiraal hadt reeds twee buitengewoone vuuren ontſteken, op dat zich de ſchepen daar naa zouden konnen richten, en zo veel mogelijk bij elkanderen blijven. Hij hieldt gemelden CLAAS WILLEMSZ., gedurende den gantſchen nacht, bij zich; doch de andere ſchepen zeilden meest alle door den harden wind te loefwaarts op, en 's morgens bevondt hij zich van ſlechts vijf ſchepen verzeld, met welke hij verder voortſtevende, tot dat het grootſt gedeelte der Vloot wederom vereenigd wierdt.

's Namiddags deedt de Admiraal den Scheepsraad vergaderen, en men beſloot, de eerſte bekwaame Reede aan te doen, zo om de beſchadigde ſchepen te herſtellen, als om versch water in te nemen, en vervolgens de reize na het Vaderland voort te zetten; men bracht egter dit beſluit niet terſtond aan uitvoer, om dat niet raadzaam geoordeeld wierdt, in den donker, op eenige Reede te loopen, en wendde dus weder zeewaarts.

Op den volgenden dag waren de schepen op nieuws verstrooid: de Admiraal hieldt wel zagtjes na de bepaalde Reede toe; doch dewijl alle de schepen te windwaart bleeven liggen, en niemand hem volgde, begaf hij zich weder in Zee.

's Nachts geraakte de Vloot, met eenen Oostelijken wind, in het naauw van de Straat, en 'er vervolgens gelukkig door, wordende van achtënzeatig schepen geen een vermist. 's Volgenden daags kregen zij de Kaap *Spartel* in het gezicht, en hier scheiden negenëndertig schepen, welke na de Westindiën moesten om Zout te haalen, van hun af; de overigen, een uitgezonderd, die ter Kaperij bleef vaaren, bracht de Admiraal, op den veertienden van November, des Jaars 1622, behouden in *Texel* binnen.

De Kapitein STEENBACH, welke met den Heer ZWARTENHOND was uitgevaren, en men gehoopt hadt, dat zich te *Zante* bij de Vloot gevoegd zoude hebben, was ondertusschen in den *Levant* opgehouden, en dus in zijne reize vertraagd.

Van den Admiraal namelijk bevel ontvangen hebbende om de schepen, wier reize na de Golf van *Narbonne*, *Genua*, *La Specia*, of *Livorno* gericht was, te geleiden, scheidde hij gelijk gezegd is, op den veertienden Januarij, van de Vloot af, verzeld zijnde van vijfëntwintig Koopvaardijschepen.

Gelukkig kwam hij met alle zijne onderhebbende schepen te *Livorno* aan, en hieldt zich aldaar op, tot zij alle ontladen waren. Vier van hun namen eene nieuwe lading in, en vervolgden met hem hunne reize na den *Levant*; zij wierden egter door tegenwind opgehouden, zo dat zij niet voor den zeventienden Maij aan het Eiland *Cyprus* aanlandden. Hier vervorderden de Koopvaarders hunnen handel, terwijl de Heer STEENBACH na *Alexandrette*, en langs de kusten van *Syrië* zeilde, om de Zee te zuiveren, en dus zijne Vloot voor allen overval te beveiligen.

Op deeze wijze heen en weder vaarende, wierp hij eindelijk op den achtëntwintigsten Junij het anker onder *Cyprus* uit, aan de Zuidzijde bij *Limasol*.

Ten

Terwijl hij hier lag, kreeg hij eene Zeemagt van veertig Galeijen in het gezicht, welke recht op hem aan kwam; hij, oordeelende dat het een Spaansche Vloot was, nam het kloekmoedig besluit om door dezelve heen te slaan, en stelde zich ten dien einde in den besten staat van tegenweer.

Op de aangenaamste wijze egter ontdekte hij zijne misvatting; want als deeze Vloot nader bij gekomen was, bevondt hij, dat het de Turksche Zeemagt was, die, volgens gewoonte, de gantsche kust langs liep, om de schatting voor den grooten Heer op te haalen.

De Bevelhebber van deeze Vloot was de BASSA GRÜÉ, die zich zelven den Vader der Nederlanders noemden. Met de grootste heuschheid en vriendschap wierdt de Kapitein STEENBACH van denzelven bejegend, wien hij nog daar en boven beloofde, de Nederlandsche Slaaven, welke hij bij zich hadt, ten getale van negentien, aan den Ambassadeur van Hunne Hoogmogenden te zullen vereeren, zo dra hij *Constantinopelen* zoude aangekomen zijn. De uitkomst leerde ook vervolgens dat zijne belofte niet ijdel was geweest.

De Kapitein hieldt zich tot den veertienden Augustus onder dit Eiland op, gewacht hebbende tot de schepen hunnen handel volvoerd hadden, en begaf zich vervolgens met hun na *Zante*, alwaar hij, volgens het bericht en de orders hem toegezonden, de Oorlogschepen meende te vinden, met welke hij na het Vaderland zoude te rug keeren. Aldaar, op den veertienden September, aangekomen zijnde, vondt hij niemand, dan twee Venetiaanen, die hunne reize na den *Levant* gericht hadden.

De Schippers der Koopvaardijschepen, zich dus in hunne hoop te leur gesteld vindende, vreesden zeer, om, onder een zo zwak geleide, de Straat van *Gibraltar* door te vaaren, te meer dewijl zij niet onkundig waren, dat 'er eene aanzienlijke Spaansche Vloot op hunne komst lag te wachten, waar door zij groot gevaar liepen van met hunne rijke ladingen in de handen van den vijand te vallen.

De Kapitein STEENBACH, hoewel alleen zijnde, moedigde nogthans de Schippers aan, om met hem den tocht te waagen, hun voorstellende, dat zij misschien wel hier of daar

 het

het een of ander Oorlogschip, 't welk hen in nood onderſteunen konde, zouden ontmoeten; dat zij niet onwaarſchijnlijk zouden kunnen ontſnappen, en dat zij, indien de Koopvaarders hunnen plicht mede wilden betrachten, wel in ſtaat zouden zijn eene matige Vloot van de Spanjaarden te wederſtaan.

De Schippers, aldus aangemoedigd, beſloten de reize te onderneemen, en vertrokken met hem gezamenlijk van *Zante*, zijnde ſlecht voorzien van eetwaaren en ververſching, dewijl men met hun aldaar niet hadt willen handelen, om dat men vermoedde, dat 'er eenige beſmetting onder hen heerschte.

Zij richtten terſtond hunnen loop na *Maltha*, alwaar zij op den dertigſten September aankwamen; doch ook daar wierdt hun niet toegelaten onder het Kasteel, of in de Haven te ankeren, om dat de toen regeerende Grootmeester, een Spanjaard zijnde, zijn eigen landaart meer dan de Nederlanders begunſtigde, en door dit bewijs van vriendſchap vreesde in verdenking te geraaken bij de zijnen. De voorige Grootmeester, een Franschman zijnde, hadt altoos den Nederlanderen zijne beſcherming gegeeven; doch was op den veertienden van de zelfde maand geſtorven.

Zij begaven zich dan van daar na *Tris*, om zich te ververſchen, en in hoop van aldaar eenige ſchepen van de Vloot van den Admiraal ZWARTENHOND te vinden; doch deeze was reeds zesëntwintig dagen te vooren vertrokken, en de ververſching wierdt hun, om de voorzeide oorzaak, ook geweigerd: zij kregen derhalven niets dan alleen versch water, en een weinig voorraad, dat door de Bootsgezellen beſteld wierdt.

Schoon weinig door deeze te leur ſtellingen aangemoedigd, beſloten zij egter den voorgenomenen tocht te volvoeren, en begaven zich ten dien einde op den vijftienden October van daar, en kwamen op den drieëntwintigſten voor het naauw van de Straat, zonder eenige ſchepen gepraaid te hebben.

Ongelukkiglijk wierden zij hier door ſtilte opgehouden, en dreeven geduurende vijf dagen om, daar zij, indien hun

de

de wind gunſtig geweest ware, de Straat misſchien zouden hebben kunnen door geraaken, zonder door de Spanjaarden achterhaald te kunnen worden.

De Vloot welke in *Gibraltar* lag kreeg hen derhalven wel dra in het gezicht, en de Spaanſche Admiraal zondt terſtond bevel aan zijnen Vice-Admiraal, *Don* JUAN DE FACHARDO, om een Esquader in gereedheid te brengen, ten einde de Nederlanders, welke zij daar zagen, te neemen en op te brengen.

Deeze, ingevolge de ontvangen orders, maakt zijn eigen Schip van achtenveertig metaalen ſtukken, en met vijfhonderd Soldaaten bemand, vaardig, en voegt hier nog drie wel gewapende Galloenen, benevens een Fransch Schip, bij.

De Heer STEENBACH, deeze vijf wel gewapende ſchepen, uit de baaij van *Gibraltar*, op hem aan ziende koomen, deedt de Schippers bij zich aan boort koomen, om met hun te beſluiten welken weg men zoude inſlaan.

Dewijl het getal der vijandelijke ſchepen, hoewel veel ſterker bemand, aan het hunne gelijk was, nam men het recht Nederlandsch beſluit, dezelve in te wachten en het hoofd te bieden.

Op den negenëntwintigſten zagen zij, dat de vijanden voorgenomen hadden hen aan te tasten, waar op STEENBACH bij alle de Schippers aan boort voer, en hen, gelijk ook de Bootsgezellen, met de kragtigſte redenen vermaande, om thans hunne eer en eed, aan den Lande gedaan, niet uit het oog te verliezen of te verzaaken, maar zich dapper te gedraagen, voor het goed der Kooplieden als hun eigen te ſtrijden, en hun Vaderland eer aan te doen, door 't betoonen van hunne kloekmoedigheid, beloovende hier op een ieder die de vlag van den vijand konde afhaalen eene vereering van honderd ſtukken van achten.

Door 't voorbeeld van hunnen Bevelhebber dus aangemoedigd, beloofde ieder zich met de grootſte dapperheid te zullen gedraagen, waar op de Kapitein, met groot genoegen, na zijn ſchip wederkeerde, alwaar hij, naa dat hij het gebed in het algemeen hadt doen uitſpreeken, zijn eigen volk zo veel moeds inboezemde, dat zij hem man voor man beloofden met hem te zullen leeven en ſterven.

 In

In deeze moedige gesteldheid verwachtten zij hunnen vijand, die recht op hen aankwam, bevindende, dat de drie Galioenen ieder van zesëndertig metaalen stukken voorzien, en met tweehonderd Soldaaten bemand waren; de Fransche *Petache*, hadt tweeëntwintig stukken en honderd man op.

Van deezen koos ieder der Nederlanders zijn man uit.

De Spaansche Vice-Admiraal scheen den Heer STEENBACH terstond aan boort te willen leggen; doch eer hij aankwam deedt hij eenige schooten, waar door een man het leven verloor, en den Konstapel een arm wierdt afgeschooten. Vervolgens naa bij gekomen zijnde, loste onze Kapitein zo wel zijne boven als onderlaag, met dit voorspoedig gevolg, dat de Spanjaard, in plaatze van aan boort te klampen, bij lag, zijnde zodanig getroffen, dat men in zijnen boeg een gat zag, in 't welke men een stuk geschuts met zijn rolpaard zoude hebben kunnen verbergen.

Geduurende meer dan een uur lagen zij elkanderen dus op zijde, speelende met klein en grof geschut onophoudelijk op elkanderen. Eindelijk scheen de moed van den Vice-Admiraal te verzwakken: hij verweerde zich, doch niet anders dan iemand die in onmagt ligt.

Ondertusschen veranderde de wind, die Noordwest geweest was, in Zuidoost, zo dat de beide schepen over stag geraakten, koomende de Vice-Admiraal met zijn achterschip voor de steven van STEENBACH. Nimmer zag men met grooter ijver dan toen eenig gevecht voortzetten. De Kapitein, kunnende met zes stukken voor uit schieten, namelijk met vier boeg- en twee halsstukken, verzuimde deeze schoone gelegenheid niet, maar schoot met dezelve den Vice-Admiraal terstond van achteren in, waar door eene zijner Gaanderijen van boven nederviel, en de kogels wederom voor uit vloogen. De Musketiers, ziende, dat zij dus voor het geschut van hunnen vijand bloot stonden, liepen alle na vooren; de Kajuit geraakte in brand, doch wierdt gelescht; beneden hoorde men het getier van door schrik bevangene en wanhoopende lieden, terwijl 'er, geduurende een kwartier uurs, noch musket, noch kanon gelost wierdt. Men konde zien, dat de Bevelhebbers de Soldaaten met den ontblooten hou-

houwer van vooren na achteren dreeven; doch de Nederlandsche musketten joegen hen wederom van daar na vooren, terwijl 'er van tijd tot tijd verscheidene op den weg bleeven liggen.

STERNBACH loste daar op nogmaals zijn geschut, waar door de Spanjaard van hem afdeinsde, wordende door den Kapitein in eene streek van bloed al schietende vervolgd.

Men kan van de hevigheid van het gevecht hier uit oordeelen, dat het bloed den vluchtenden Vice-Admiraal ten spijgaten uitliep; de duisternis begunstigde zijnen aftocht, en bewaarde hem voor eenen zekeren ondergang.

De andere Spaansche schepen, tegens welke de Koopvaarders gevochten hadden, waren weinig minder dan hun Opperhoofd gehavend, en zijn voorbeeld volgende namen zij gelijk hij de vlugt, zettende hunnen loop na den wal, om hunne geleden schade, gelijk zij kort voorheen, wanneer zij door den Heer ZWARTENHOND geslagen waren, gedaan hadden, wederom te herstellen.

Het gevecht hadt meer dan twee uuren geduurd, en den Spanjaarden tweehonderd en tweeënzeventig man gekost; het verlies der Nederlanders bedroeg slegts eenige weinige Bootsgezellen.

De Heer STERNBACH wierdt door de duisterheid van den nacht genoodzaakt het verder vervolgen te staaken; hij zocht derhalven zijne schepen, die achter gebleven waren, weder op, en vondt dezelve aan het staande en loopende Want zeer beschadigd, hebbende de schepen zelve, misschien uit onkunde der Spanjaarden, zeer weinig geleden.

Wanneer zij nu geduurende den nacht hunne schade genoegzaam hersteld hadden, trachtten zij gezamenlijk de Straat door te loopen; doch door stilte niet hebbende kunnen vorderen, zagen zij 's morgens de vijf afgeslagene schepen aan de Barbaarsche kust leggen. Zij hoorden dien dag tien of twaalf schooten van den Spaanschen Vice-Admiraal, gelijk zij vermoedden, om onderstand.

's Volgenden daags, zijnde de eerste November, kwamen zij voor de engte van *Gibraltar*, en zagen aldaar zeventien schepen van de Vloot, welke tegens den Admiraal ZWARTENHOND geslagen hadt.

Deezen, den Heer STEENBACH met zijne Koopvaarders vernemende, maakten zich gereed, om hem den weg af te snijden, waar op STEENBACH, niet dienstig oordeelende zich roekeloos in gevaar te begeeven, en niet onkundig, dat, gelijk men zegt, veele Honden der Haazen dood zijn, besloot met de zijnen de Straat weder in te loopen, 't welk hem te gemakkelijker viel, om dat hij, boven wind zijnde, deeze Vloot gemakkelijk konde ontzeilen.

De wind Westelijk zijnde zette hij zijnen loop na *Algiers*, in hoop van zich aldaar te kunnen ververschen. In zijnen tocht derwaarts volgden hem dertig Turksche schepen, die op den vierden November bij hem kwamen; zij waren door de zeventien Spaansche schepen gejaagd, welke, beter bezeild zijnde, een' Prijs, die vol Renegaden was, van hun hadden afgesneden. Dan deeze overwinning, hoe gering ook, kwam hun duur te staan, dewijl deeze ongelukkigen, den dood voor de Slavernij kiezende, wanneer 'er reeds meer dan zestig Spanjaarden op hun schip overgekomen waren, den brand in het kruid staken, en met hun in de lucht vloogen.

De Turken zeilden rondom de Nederlandsche schepen om, groetten hen ieder met drie schooten, en liepen te *Algiers* binnen.

De Heer STEENBACH hieldt het dien nacht, met zijne Vloot, in Zee, uit vreeze voor den stroom, welke hen op strand hadt kunnen zetten, vermids de wind uit het Noorden woei; doch op den vijfden kwam hij met twee zijner schepen in de haven, zijnde de twee andere van hem afgescheiden.

Hier wierdt hij met alle teekenen van eer en vriendschap ontvangen, en handelde geduurende zijn verblijf met de Regering over verscheiden gewigtige zaaken, betreffende het welzijn van 't Gemeenebest, waar van hij, bij zijne te rug komst, aan den Prins verslag deedt.

Naa dat de Heer STEENBACH zich zelven en zijn volk genoegzaam ververscht, en de schepen met alle nooddruft voorzien hadt, vertrok hij op den negenëntwintigsten November, met groot genoegen van den Basfa en den Admiraal

raal van de Zee, na dat zij hem vijftig Nederlandsche Slaven, volgens het Verdrag met Hunne Hoogmogenden gesloten, hadden overgeleverd, uit de haven, en richtte zijne vaart langs de kust.

Voor *Tetuan* genaderd zijnde wierdt hij van den Gouverneur verzocht hem een gedeelte buskruid over te doen, vermits men vreesde, dat de Spanjaarden iets vijandelijks tegens de Stad in den zin hadden; dewijl egter de Heer STEENBACH oordeelde, dat het onvoorzichtig zijn zoude, zich van zijne wapenen te ontdoen, zo lang hij zelf niet in zekerheid was, sloeg hij dit verzoek beleefdelijk af, geevende alleenlijk eene halve ton, die met dankbaarheid wierdt aangenomen.

Vervolgens zijne reize voortzettende, liep hij, op den eenëntwintigsten December, met de zijnen de Straat van *Gibraltar* door, 't welk te veiliger geschiedde, dewijl de Spaansche Vloot na *Carthagena*, om te overwinteren en kalfateren, vertrokken was. Op den eenëndertigsten Januarij kwam hij in de Hoofden, en vondt aldaar de twee schepen, die op den vijfden November, voor *Algiers*, van hem gescheiden waren.

Thans wederom voltallig zijnde namen zij de reize gezamenlijk na het Vaderland aan, en wierden door den Heer STEENBACH, gedeeltelijk in de *Maas*, gedeeltelijk in *Texel*, behouden binnen gebracht.

Van zijne verrichtingen aan de Heeren ter Admiraliteit, de Heeren Staaten van *Holland* en zijne Prinselijke Excellentie, verslag gedaan hebbende, wierdt de Heer STEENBACH, door dezelve van 's Lands wegen bedankt, terwijl hij, van de Reeders der schepen, welke hij zo dapperlijk beschermd hadt, eene goude keeten ontving, ter waarde van zevenhonderd Guldens.

De Heer ZWARTENHOND, reeds voorheen van zijnen laatsten tocht in het Vaderland te rug gekeerd, hadt het streelend genoegen gehad, dat de Heeren Staaten en zijne Excellentie, Prins MAURITS, ten hoogsten voldaan over zijne brave verrichtingen, hem hunne erkentenis betoonden op eene wijze zijne trouwe en dapperheid waardig. Ook hadt hij in-

indedaad eenen onsterflijken roem verworven, en zijn Vaderland de gewigtigste diensten beweezen. Hij besloot des met zeden vervolgens op zijne Lauweren te rusten; want schoon hij door den Koning van *Denemarken*, en naderhand door dien van *Zweeden*, onder aanbieding van het hoogste aanzien, wierdt aangezocht, tradt hij egter niet in hunnen dienst, als hebbende zijn leven alleenlijk aan zijn Vaderland toegewijd.

De dood, welke hem, terwijl hij zich, gelijk voorheen, in *Amsterdam* hadt nedergezet, op den vijfden Junij, in den Jaare 1627, wegnam, verhinderde, dat hij geene langduurige vruchten genoot van de achting, welke de dankbaare Landgenoot aan zijnen heldenmoed toedroeg.

Zie WAGENAAR, *Beschrijving van Amsterdam*, en onze meeste Nederlandsche Historieschrijvers.

ZWARTESLUIS, of gemeenlijk *Zwartsluis* genoemd, een Dorp in de Provincie van *Overijssel*, onder het Drostampt van *Vollenhoven*, aan de rivier de *Vegt*, welke zich, ter deezer plaatze, onder de benaaming van het *Zwartewater*, in de Zuiderzee ontlast. Het Dorp is tamelijk volkrijk, van wegen den drukken Turfhandel, welke van hier, voornaamelijk op *Holland*, wordt gedreeven. Men heeft 'er eene Kerk ten dienste der Hervormden. Ook zijn 'er de Doopsgezinden vrij talrijk, als die hier twee afzonderlijke Gemeenten en Vergaderplaatzen hebben. Even als verscheiden andere Plaatzen, in deezen oord, zo wierdt ook *Zwartsluis*, in het rampzalig Jaar 1672, door den Krijgshaftigen en eerzuchtigen Bisschop van *Munster*, zonder eenigen tegenstand te ontmoeten, bemagtigd.

Zie VALKENIER, *Verward Europa*.

ZWAR-

Zwartewaal, een Polder of Ambagt, nevens een Dorp van dien zelfden naam, in het gedeelte van *Holland*, het *Land van Voorn* geheeten, beiden gelegen ten Noorden van de rivier *de Maas*, ten Oosten van de Heerlijkheid van *Heenvliet*. In de Lijst der Verpondingen staat het geheele Distrikt aangeteekend voor vijfhonderd Gemeten en tweehonderd achtënzestig Roeden, dat is, iets meer dan tweehonderdvijftig Morgens Lands. Op honderdtwintig, meerder of minder, mag het getal der Huizen begroot worden. Het Dorp is fraai, van een regelmaatigen aanleg, als zijnde in verscheiden Straaten verdeeld. Een zwaare ramp trof de Plaats, op den vierëntwintigsten Augustus des Jaars 1717. Een geweldige brand leide een goed gedeelte in kooien. Eene bloeiende Visscherij, de voornaamste handteering, en daar uit ontstaane welvaart, stelde de Ingezetenen in staat, om hunne Huizen, fraaier dan te vooren, uit den puinhoop te doen ten voorschijn treeden. Tot gerief der Visscherije dient eene bekwaame Haven. De Kerk, in welke de Hervormden hunnen openbaaren Godsdienst oeffenen, staat beneden den Dijk, en is van een laag vierkant Torentje voorzien. De Leeraar, welke den dienst waarneemt, is Lid der Klassis van *Voorn en Putten*. Twee uitwaterende Sluizen ontmoet men in den Polder; beiden het overtollige water in den Maasstroom uitstortende. Voor het overige behoort de Ambagtsheerlijkheid aan de Stad *Briele*; door koop wierdt zij, in den Jaare 1724, eigenaares van dezelve uit de gewezene dus genaamde Graaflijkheids Domeinen. Van wegen de Regeeringe der gemelde Stad, wierdt aldaar, zedert, een dus genoemd Sterf-Ambagtsheer aangesteld.

Zie *Tegenwoordige Staat van Holland*.

Zwartewater. In den *Tegenwoordigen Staat van Overijssel* ontmoeten wij, van dit water, een kort berigt, welk hier woordelijk zullen overneemen. „ Verscheiden kleine „ binnenlandsche wateren, zijn dienstbaar aan den Koophan- „ del

„ deel van Zwolle. Vier Weteringen, geschikt om het Zal-
„ landsche binnenwater af te voeren, en allen in haren loop
„ de zelfde streek met den Yssel houdende, worden voort-
„ gaande langzamerhand bevaarbaar, vereenigen zig eindelijk
„ niet verre boven deze Stad, en geven, met eene streng
„ van de Vegt; — na dat zij de Stad doorsneden hebben,
„ den oorsprong aan het Zwarte water. Zig Noordwaards
„ van Zwolle uitstrekkende, bespoelt deze stroom Hasselt en
„ Zwartsluis, en stort beneden Genemuiden door het Zwol-
„ sche Diep in de Zuider-Zee. Dat dezelve (dus vervolgt
„ onze naauwkeurige Beschrijver) al van oude tijden af be-
„ kwaam zij geweest om Schepen te dragen, kan aan wei-
„ nig twijffeling onderhevig zijn: doch de vaart nam hier
„ voornamelijk toe, na dat de Koophandel zig, in het laat-
„ ste der vijftiende en in den aanvang der zestiende eeuw,
„ van Kampen naar Zwolle begon te verleggen." Tot zo verre onze Landbeschrijver. Wij voegen 'er nog nevens, dat de reden der benaaminge moet gezogt worden in de kleur van het water, 't welk, als door en over een Veenagtige grond loopende, eene bruine of zwartagtige verwe schijnt te hebben aangenomen.

Zie Tegenwoordige Staat van Overijssel.

Zwartewater. Bij deezen naam was, in overoude tijden, bekend, eene Benediktijner Nonnenklooster, in de Provincie van *Overijssel*, eertijds, aan het Water van dien naam, zo even vermeld, en niet verre van *Zwartsluis* gelegen. Naar het Verhaal onzer aloude Kronijkschrijveren zou het van eene hooge Oudheid, en reeds in den Jaare twaalfhonderdzevenëntwintig gestigt zijn, door eenen rudolf, of rudolphus, Burggraaf van *Koeverden*, op bevel van willebrordus, den vijfëndertigsten Bisschop van *Utrecht*. Men voegt 'er nevens, dat de kosten der bouwinge van het gewijde Gestigt hem waren opgelegd bij manier van strafoeffeninge, als moetende dezelve dienen, deels als eene boete voor zijne wederspannigheid tegen den gewijden Stoel van

U-

Utrecht, deels ter uitwisfching van zijne misdaad, gepleegd in het heiligfchendend vermoorden van Bisfchop OTTO DEN TWEEDEN. *Mariënburg* was de oorfpronklijke benaaming van het Gestigt. Volgens het getuigenis van WILLEM HEDA zou dezelve in die van *Zwartewater* zijn veranderd naar den voorbijloopenden Stroom, welke, gelijk wij boven aanmerkten, zich, van wegen den veenagtigen grond, zwartagtig, immers donkerbruin vertoont. De Mater van het Klooster voerde den titel van *Prioresse*, gelijk de Monnik, welke het opzigt over de Nonnen hadt, met den naam van *Preest* wierdt betiteld. Rijklijk begiftigd, zo door den eersten grondlegger, als door volgende weldaadige godvrugtigen, moet het gewijde Gestigt geweest zijn, naardemaal een getal van wel vijfëntwintig Geestlijke Zusters of Nonnen daar in een ruim genot van lijfsnoodwendigheden en leevensverkwikkingen hadt. Ten tijde der Spaansche beroerten en der veranderinge van Godsdienstig Kerkbestuur hier te Lande, is het Klooster *Zwartewater* geslegt, en deszelfs eigendom tot andere oogmerken aangewend.

Zie PIKART, *Oudheden van Deventer*, en uit hem HOOGSTRATEN, *Woordenboek*.

ZWEDER VAN KUILENBURG. Wegens de twisten en oneenigheden, ter gelegenheid der verheffinge van deezen onrustigen mensch op den Bisfchoplijken Zetel van *Utrecht*, ontmoeten wij het volgende berigt. Naa het afsterven van Bisfchop FREDRIK VAN BLANKENHEIM, ontstondt 'er een groot verfchil over de verkiezing van eenen opvolger, waar uit eene duurzaame fcheuring in de Utrechtfche Kerke gebooren wierdt. De nabuurige Kerkelijke en Waereldlijke Mogendheden preezen bijna elk een bijzonder voorwerp aan, tot het bekleeden der Bisfchoppelijke waardigheid. De Aartsbisfchop van *Keulen* drong op de verkiezing van zijnen Broeder, WALRAVEN VAN MEURS: de Bisfchop van *Luik* op die van ALBRECHT VAN HUY: de Hertog van *Berg* droeg GERARD

VAN

VAN KLEEVE; anderen wierden door anderen aangepreezen. Doch onder alle de mededingers naa den mijter kwamen meest in aanmerking RUDOLF VAN DIEPHOUT, Kannunik te *Keulen*, en ZWEDER VAN KEULENBURG, Domproost te *Utrecht*. RUDOLF hadt de meeste stemmen in 't Kapittel, zelfs die van ZWEDER, welke verklaard hadt dat men geen beter Bisschop zou kunnen vinden. RUDOLF wierdt dan, bij meerderheid van stemmen, verkooren. Men gaf den Paus, MARTYN DEN V, terstond kennis van deeze verkiezing, en verzogt hem den verkooren Bisschop te willen bevestigen. Doch hij vondt ongeraaden, aan dit verzoek te voldoen, en droeg, kort hier naa, het Bisdom van *Utrecht* op aan RABAN, Bisschop van *Spiers*, die, verstaande dat het Sticht in hevige partijschappen verdeeld was, zich ligtelijk beweegen liet om zijn regt tot het Bisdom aan ZWEDER VAN KUILENBURG af te staan; die hem daartegen zijne Domproostdij overdroeg. ZWEDER vervoegde zich hier op aan 't Hof van *Rome*, daar hij 's Pausfen welbehaagen, en erkende ZWEDER voor Bisschop. Doch het overig gedeelte van 't Sticht hieldt het nog met RUDOLF, en beriep zich van de uitspraak van Paus MARTYN op eene Kerkvergadering en op den Paus, die aldaar zijn zou. MARTYN nam dit zo euvel, dat hij alle Kerkelijke diensten verboodt, in alle Plaatzen van 't Sticht, daar men ZWEDER niet erkende. Zommigen onderwierpen zich aan dit bevel uit ontzag voor den Paus; doch anderen schroomden niet, den dienst te blijven waarneemen. Midlerwijl, hadt Bisschop ZWEDER zich meester gemaakt van het Slot *ter Horst*. Ook leedt het niet lang, of hij noodzaakte de Steden *Rheenen* en *Amersfoort* om hem als Bisschop te ontvangen. RUDOLF, die zich te *Utrecht* onthieldt, bevreesd voor zijne komst, week in stilte ter Stad uit. ZWEDER, in Augustus des Jaars 1425, heimelijk in *Utrecht* gekomen, bragt, volgens het gebruik dier tijden, zulk een groot getal van ballingen met zich in de Stad, dat 'er een geweldige oploop uit ontstondt; in welken de Burgemeester BAREND PROOIS, die de zijde van RUDOLF gehouden hadt, en nu krank te bedde lag, gevaarlijk gewond, en, terwijl hij de laatste Kerkgeregten ontving, van 't leeven beroofd wierdt.

Zom-

Zommigen verhaalen, dat ZWEDER zelf gepoogd hadt de handen te ſlaan aan den Burgemeester, doch 'er in belet geworden was. Vast gaat het, dat hij al wat 'er dien dag verrigt was voor zijne rekening nam, en als wel gedaan verdedigde. Biſchop ZWEDER zat tien maanden te *Utrecht*; binnen welken tijd hij, wekelijks, zijnen mededinger RUDOLF vloekte en in den ban deedt. Ook verbondt hij zich eerlang met de Kabbeljaauwſchen in *Holland*, die terſtond hun werk maakten om de aanhangers van den Biſchop in 't Sticht, die te gelijk vrienden der Hoekſchen waren, geweldiglijk aan te tasten. ZWEDER, zich door den tijd zeer gehaat gemaakt hebbende te *Utrecht*, liet zich, in den Zomer des Jaars 1426 door zommigen, die hem zogten te ontzetten van 't bewind, overhaalen, om zich voor eenen tijd na *Amersfoort*, *Rheenen* en 't Slot *ter Horst* te begeeven, waar toe hij, om de kosten zijner hofhoudinge te beſpaaren, beſloot. RUDOLF onthieldt zich, ten deezen tijde, heimelijk op 't huis te *Wulven*, wagtende op gelegenheid om zich van *Utrecht* meester te maaken. ZWEDER was zo dra niet uit *Utrecht* vertrokken, of JAN VAN RENESSE VAN RYNOUWEN trok, aan 't hoofd van eenige manſchap, ter Stad in, verſloeg het Gilde der Vleeschhouweren, dat ZWEDERS zijde hieldt, en zich tegen hem verzet hadt, en liet RUDOLF den volgenden dag in de Stad. ZWEDER, verneemende wat 'er gaans ware, begaf zich terſtond te rug na *Utrecht*, verzeld van eenig krijgsvolk; doch men ſloot hem de poort voor 't hoofd: waar op hij, na *Amersfoort* gekeerd, met moeite binnen de Stad raakte. Kort hier nae, wist hij, bij verraſſing, Gelderſche manſchap in de Stad te krijgen, die egter, eerlang, met hulp van die van *Utrecht* en *Eemnesser*, na buiten gedreeven wierdt. Middelerwijl, was Biſchop RUDOLF, eerst door de Ridderſchap en Stad van *Utrecht*, daar na door de Ridderſchap en Steden van *Overijſſel*, en eindelijk ook door de Geestelijkheid tot Poſtulaat, Ruwaard en Beſchermer van 't Bisdom aangenomen. ZWEDER wierdt alle Regtsgebied ontzeid. Hij was nu uit *Amersfoort* geweeken, en bevondt zich dan eens te *Kuilenburg*, dan eens te *Arnhem*, en ook wel te *Dordrecht*, verzeld van de Kamin-

ken, die zijne zijde hielden. In 't volgende jaar sloot hij een Verbond met FILIPS, Hertog van *Bourgondie*, die zich, wat laater, het Graaflijk bewind over *Holland* wist te verkrijgen, en nu, van ARNOUD VAN EGMOND, Hertog van *Gelder*, geholpen, die van *Utrecht* en *Amersfoort* vijandelijk begon te bejegenen; tegen hen ontstoken zijnde, om dat Bisschop RUDOLF, wiens zijde zij aankleefden, zich met Vronwe JAKOBA en haaren Hoekschen aanhang verbonden hadt. Hertog FILIPS sloeg, eerlang, het beleg voor *Amersfoort*, daar die van *Utrecht*, onlangs, nog driehonderd schutters in geworpen hadden. De belegerden, die zich wakkerlijk kweeten, wierden, tot driemaalen toe, van de wallen na binnen gedreeven. Doch de Utrechtsche schutters, van de Amersfoortsche vrouwen geholpen, gingen den belegeraars, in 't stormen, met ziedend kalkwater te keer, en noodzaakten hen, eindelijk, de Stad te verlaten. Zij hadden 'er zo veel volks voor verlooren, dat zij volle acht dagen bezig waren om de lijken uit de graften te haalen, en ter aarde te bestellen. Terwijl 't beleg nog duurde, kwamen de Kabbeljaauwschen te schepe voor *Spaakenburg*, en bemagtigden *Bunschooten*, waar na zij de belegeraars voorzagen van mond- en krijgsbehoeften. De Amsterdammers in 't bijzonder hielden een groot Katschip in den mond van de *Eem*, om den toevoer na *Amersfoort* te water af te snijden. RUDOLF VAN WESTKERKE voer met eenig Krijgsvolk de *Vegt* op, doch wierdt, aan land getreden, door de Stichtsche boeren, tegengetrokken, en, eerlang, door die van *Utrecht*, met merkelijk verlies, op de vlugt gejaagd. Van de Utrechtsche zijde wierdt de *Betuwe* afgeloopen. Doch deeze togt bekwam den Utrechtschen kwalijk. Die van *Nieuwmegen* trokken hun tegen, en dreeven hen, met groot verlies, uit de *Betuwe* te rug. Ondertusschen, trof men, van tijd tot tijd, een Bestand, doch niet voor Januarij des Jaars 1430 een vasten Vrede. Bisschop RUDOLF verbondt zich, bij dezelve, om verzeld van de Wethouderschap der Stichtsche Steden, Hertog FILIPS, eene halve mijl buiten *Utrecht*, knielende, om vergiffenis te zullen koomen smeeken. Ook zou men hem met kruissen en vaanen ter Stad in haalen, en

zijne

zijne banier, drie dagen agtereen, stellen op de poorten van *Utrecht*, *Amersfoort* en *Rheenen*. Door deezen Vrede, wierdt de rust met de nabuuren hersteld; doch de scheuring in de Utrechtsche Kerke bleef nog eenen geruimen tijd duuren. Bisschop RUDOLF vervolgde egter zijne zaak zo ernstig aan 't Hof van *Rome*, dat hij, eindelijk, door Paus EUGENIUS DEN IV, in 't Bisdom bevestigd wierdt. Doch Bisschop ZWEDER, ongezind om zich aan 's Pausfen uitspraak te onderwerpen, beriep zich van dezelve op de Kerkvergadering, die toen te *Bazel* zat. Zelfs begaf hij zich in persoon derwaards, doch overleedt 'er, in 't volgende jaar.

Zie *Tegenwoordige Staat van Utrecht.*

ZWEERS; (DAVID) zie SWEERS (DAVID) Deel XXVIII, bl. 90. enz.

ZWEERS; (ISAAC) zie SWEERS (ISAAC) Deel XXVIII, bl. 92. enz.

ZWEINS; zie SWEINS, Deel XXVIII, bl. 100.

ZWICHEM, of ZUICHEM (VIGLIUS VAN AYTA VAN); zie VIGLIUS VAN AYTA VAN ZUICHEM, Deel XXIX. bl. 248. enz.

ZWIETEN, (*Geslagt van* VAN) eertijds in *Holland* zeer vermaard, doch nu, meer dan anderhalve eeuw geleden, geheel uitgestorven, ontleende dien naam van een Huis of Kasteel, waar van wij vervolgens zullen spreeken. Het Geslagt, welks naam onderscheidenlijk gespeld wordt, bij eenigen, en wel de meesten, ZWIETEN, bij sommigen SWIETEN, bij anderen ZWEETEN, of SWEETEN, erkende voor zijnen Stamvader GERARD EMMERSZOON VAN ZWIETEN. Deeze, wiens Echtgenoote wij niet genoemd vinden, liet drie Zoonen naa:

I. RAMP VAN ZWIETEN.
II. FRANK VAN ZWIETEN.
III. JAKOB VAN ZWIETEN.

 Heer

Heer RAMP was Vader van twee Zoonen:

1. DIRK VAN ZWIETEN.
2. HERMAN VAN ZWIETEN.

DIRK VAN ZWIETEN leefde ten tijde van WILLEM DEN VIERDEN, Graave van Holland, en verzelde deuzelven op den ongelukkigen togt na *Friesland*, alwaar hij, nevens den Graave, in een gevegt tegen de Friezen, bij *Staveren*, sneuvelde. In zijn huwelijk met Jonkvrouwe N. N. hadt hij eenen Zoon verwekt,

KLAAS VAN ZWIETEN, genoemd DRAKENBURG. In den befaamden landberoerenden twist tusschen de Hoekschen en Kabeljaauwschen hieldt hij het met de eerstgenoemden. Een ijverig voorstander moet hij van dien aanhang geweest zijn, naardien hij bekend staat als een Martelaar van de zaak, welke dezelve voorstondt. Zo hoog liep de woede van den anderen aanhang, dat, volgens aanteekening onzer aloude Kronijken, Heer KLAAS VAN ZWIETEN, met nog wel achttien van zijne bloedverwanten aldaar wierdt doodgeslagen. Op het Jaar 1370 wordt dit moorddaadig bedrijf geplaatst. Hij schijnt geene kinderen te hebben nagelaaten.

Heer HERMAN VAN ZWIETEN, als de jongste Zoon van Heere RAMP, boven vermeld, stak, nevens zijnen broeder, na *Friesland* over, en vondt 'er insgelijks zijn einde. Hij liet na BOUDEWYN VAN ZWIETEN. De laatstgenoemde heeft het Geslagt voortgeplant, en was alzo de Voorzaat van ADRIAAN VAN ZWIETEN, van welken wakkeren Vrijheidsminnaar wij vervolgens afzonderlijk zullen spreeken. Hier merken wij nog aan, dat de VAN ZWIETENS aan de voornaamste Hollandsche en Zeeuwsche Geslagten zich door huwelijken verzwagerd hebben, namelijk aan die van BOSCHHUIZEN, VAN DER DOES, MAALSTEDE, KRIEKENBEEK, RIETWYK, NYËNRODE, CATS, DIEMEN, RUYVEN, MANAART, ASSENDELFT, LEEUWEN, TER GOUDE, OEM VAN WYNGAARDEN, DIEPENBURG, POELGEEST, HOOGWOUDE, YSSELSTEIN, SCHOTEN, OEGSTGEEST en anderen.

Behalven de bovenstaande, ontmoeten wij, aangaande dit Geslagt, nog de volgende berigten. Al in den aanvang der Veertiende Eeuwe, zelf nog vroeger, moet het eene merkelijke uitgebreidheid gehad hebben; immers vinden wij op het

het Jaar 1324 genoemd, DIRK VAN ZWIETEN, BOUDEWYN VAN ZWIETEN, FLORIS VAN ZWIETEN, TIBAN VAN ZWIETEN en HUGO VAN ZWIETEN. Van den Jaare 1373 tot in den Jaare 1387 bekleedde nog een andere, dan die bovengenoemde DIRK VAN ZWIETEN, het ampt van Baljuw van *Delfland*. Hij hadt eene dogter, die zich in den echt verbondt met AREND VAN HONTHORST. — BOUDEWYN VAN ZWIETEN, die ten tijde van Hertoge PHILIPS VAN BOURGONDIE leefde, bekleedde bij denzelven den aanzienlijken post van Raad en Thesaurier. — DIRK VAN ZWIETEN, Hoogheemraad van *Rhijnland*, ontving, in den Jaare 1381. van Hertog ALBREGT VAN BEYEREN, tot een Erfleen, *Urk* en *Emelwaarde*; doch deeze goederen wierden wederom ontzegd, in den Jaare 1412, aan zijnen Kleinzoon insgelijks DIRK genaamd, Ridder, in den Jaare 1429 in 't huwelijk verbonden met Jonkvrouwe JOHANNA, Dogter van AREND VAN LEYENBERCH. 't Was zijn Grootvader, welken wij boven reeds vermeld hebben, als in een gevegt in *Friesland*, bij *Staveren*, gesneuveld. — Ten tijde van JAKOBA VAN BEYEREN leefde HUGO VAN ZWIETEN; hij moet zich aan de eene of andere misdaad van Staat hebben schuldig gemaakt, naardien, in den Jaare 1418, zijne goederen verbeurd verklaard, en door de gemelde Graavin verkogt wierden. Veelen uit dit Geslagt bekleedde de voornaamste ampten en waardigheden te *Leijden*. Onder andere vindt men genoemd ADRIAAN VAN ZWIETEN, *Heer van Opmeer*, die, in den Jaare 1486, Ridder wierdt geslagen. De Keizerlijke Lijfarts GERARD VAN ZWIETEN, was hier van een afstammeling. Van *Leijden* hadt een tak van dit Geslagt zich verplaatst in *Amsterdam*. Lieden van 't eerste aanzien en vermogen moeten de derwaarts verhuisden geweest zijn. Immers vinden wij op de Regeeringslijst vermeld CLAAS JACOBSZ. VAN SWIETEN en HENDRIK JACOBSZ. VAN SWIETEN, beiden, naar hunne geboorteplaats *van Leijden* gebijnaamd. De eerste wierdt, in den Jaare 1555, Raad, zat in Schepensbank in de Jaaren 1556 en 1558, bekleedde de Burgemeesterlijke waardigheid in den Jaare 1569, en wordt, 't geen iet zeldzaam is, 't en zij, misschien, hier eene misstelling plaats hebbe, op het Jaar 1571 wederom als Sche-

 pen,

pen, en wel als Voorzitter vermeld. De andere was Schepen in den Jaare 1564. — In de Zestiende Eeuw bloeiden 'er twee takken van dit Geslagt. Uit den eenen tak was de beroemde Bondgenoot ADRIAAN VAN ZWIETEN voortgesprooten, van welken wij nader zullen spreeken. De andere tak voegde zich bij de Tien Belgische Provincien, en bleef den Roomschen Godsdienst aankleeven.

Zie W. VAN GOUTHOEVEN, *Oude Hollandsche Kronijk*; S. VAN LEEUWEN, *Batavia Illustrata*; J. W. TE WATER, *Historie van het Verbond en de Smeekschriften der Nederlandsche Edelen.*

ZWIETEN, (*Huis te*) een eertijds beroemd Land- en Stamhuis in *Holland*, van hetwelk, gelijk wij boven hebben aangemerkt, het eertijds vermaarde Geslagt zijnen naam ontleende. Het was gelegen in het Hoogheemraadschap van *Rhijnland*, aan den hoogen Rhijndijk, in de Heerlijkheid van *Zoeterwoude*, niet verre van *Leiderdorp*. Volgens zijne oorspronklijke stigting en in zijne aloude gedaante was het een aanzienlijk Slot, de gewoone verblijfplaats der Heeren VAN ZWIETEN. ADRIAAN VAN ZWIETEN, *Heer van Zwieten*, beschreven in de Ridderschap en Edelen van *Holland*, mitsgaders Hoogbaljuw en Dijkgraaf van *Rhijnland*, verkogt het voorouderlijk gestigt aan den Heere KORNELIS BICKER, van *Amsterdam*, wiens Kleinzoon, Mr. GERARD BICKER, bijgenaamd VAN ZWIETEN, *Heere van Zwieten*, Baanderheer van de Baronnie en Hooge Heerlijkheid *Kesfel*, Heer van *Heikoop* en *Boeikoop*, Raad der Stad *Amsterdam*, het *Huis te Zwieten*, in den Jaare 1716, van zijnen Grootvader geërfd hebbende, hetzelve zeer pragtig, naar den hedendaagschen bouwtrant, heeft doen veranderen. Eenige overblijfsels der aloude gedaante, en alzo een gedenkteeken der hooge Oudheid des gestigts willende bewaaren, verkoos de herbouwer de vier zwaare Hoektorens, nevens eenen ruimen overwelfden Kelder, in weezen te houden. De Plantaadjen en Lusthoven

hoven wierden insgelijks aanmerkelijk uitgebreid en verfraaid. Jammer is het, dat het pragtig en om zijne oudheid eerwaardig Gestigt, in den Jaare 1794, tot den grond toe is afgebroken.

Zie HOOGSTRATEN, *Woordenboek*, J. W. TE WATER, enz.

ZWIETEN, (ADRIAAN VAN) boven, meer dan eenmaal, in 't voorbijgaan, vermeld, *Heer van Zwieten*, voorheen ook van *Kalslagen* en *Schreveisrecht*, doch welke Heerlijkheden hij, in den Jaare 1557, hadt verkogt; Hoogheemraad van *Rhijnland*, zedert het Jaar 1565, afgezet in den Jaare 1568, doch in den Jaare 1572 wederom hersteld, was de Zoon van KORNELIS VAN ZWIETEN en ANNA VAN BORSELEN, dogter van ADRIAAN VAN BORSELEN VAN WELDAMME en MARIA VAN EVERSDYK. Hij wierdt geboren te *Leijden*, doch in welk jaar, vinden wij niet aangeteekend. Zekerlijk moet zulks een geruimen tijd vóór het midden der Zestiende Eeuwe zijn voorgevallen. Al vroeg vertoonde hij de blijken van zijnen afkeer van het Spaansche dwangjuk, nevens eene blaakende zucht voor de herstelling van vryheid in de Kerk en Burgerstaat. Van hier dat hij door zijne onderteekening het vermaarde Verbond en Smeekschrift der Edelen en andere aanzienlijke Mannen bekragtigde. Het kon niet missen, of dit bedrijft moest hem den haat des Hertogs VAN ALVA op den halze laaden. In het Banvonnis, op den eenëndertigsten Maij des Jaars 1568, tegen zevenënveertig uit *Leijden* voortvlugtige persoonen geveld, bekleedde, op de lijst der veroordeelden, de naam van ADRIAAN VAN ZWIETEN de eerste plaats. De beschuldiging, tegen hem ingebragt, behelsde, dat hij de *nieuwe predikatien* hadt bijgewoond, en daarenboven medepligtig geweest was aan andere misdaaden, welke daar uit volgden, zonder dat evenwel deeze misdaaden bij naame genoemd worden. Hoewel aan geen vast verblijf bepaald, onthieldt zich, egter, VAN ZWIETEN, in zijne uitlandigheid, meestal te *Embden*. Van tijd tot tijd keerde hij, heimelijk, in zijn Vaderland te rug, om over deszelfs red-

ding, zo met Prins WILLEM VAN ORANJE, als met den Leijdenschen Pensionaris PAULUS BUYS, en andere leden van aanzien, mondelijk te raadpleegen. Wanneer hij zich buitenslands onthieldt, behandelde hij dat zelfde onderwerp door briefwisseling.

In den Jaare 1572 schijnt VAN ZWIETEN zich in *Engeland* te hebben opgehouden. Zeker immers is het, dat men zijnen naam ontmoet op de Lijst der Watergeuzen, welke de Stad *Briele* bemagtigden. Men weet dat dezelve uit het genoemd Koninkrijk in zee waren gestoken. Gelukkig geslaagd zijnde in deeze eerste onderneeming, welke als de toebereiding, of liever als de eerste stap tot 's Lands verlossing mag beschouwd worden, wierdt 's Mans ijvervuur daar door ontstoken, tot het doen van verdere poogingen. *Oudewater, Woerden* en *Gouda* wierden, door zijne bewerking, inzonderheid, gewonnen. Van de bemagtiging der laatstgenoemde Stad zijn eenige bijzonderheden ter onzer kennisse gekoomen, welke wij der vermeldinge wel waardig agten, vermids VAN ZWIETEN als de voornaamste daar in de hand gehad hadt.

Kort naa de inneeming van *den Briel*, zo ras het gerugt daar van ook tot *Gouda* was doorgedrongen, hadt men aldaar merkelijke beweeging onder de Burgerij bespeurd. De Regeering deedt dezelve wel bedaaren, niet zo geheel nogthans, of zij begon telkens wederom uit te barsten. Men deedt alle de Poorten sluiten, uitgezonderd de Tiende en de Dijkspoorte; die, evenwel, door eenige Schutters, onder opzigt van een Lid van de Wet en een Lid van den Raad, bewaakt wierden. Intusschen hieldt VAN ZWIETEN heimelijk verstand in de Stad. Daar door gemoedigd, en hoewel slegts verzeld van negenënzestig gewapende mannen, en eenen stouten knaap, zittende op een ongezadeld paerd, waagde hij het, in den vroegen morgenstond van den eenëntwintigsten Junij des Jaars 1572, zich te vertoonen voor de Kleipoort. 't Is waarschijnlijk, dat hij zijnen toeleg tegen de Stad aan deeze zijde ondernam, om dat deeze Poort alleenlijk gesloten gehouden, doch niet bewaakt wierdt. Wel ras bleek nu zijne verstandhouding binnen de Stad niet vrugtloos geweest

te

te zijn. Want naauwlijks was VAN ZWIETEN voor de Poort verschenen, of dezelve wierdt met geweld geopend door eenige Burgers, wier getal, VAN ZWIETENS manschap daar mede onder gerekend zijnde, welhaast tot zes of zevenhonderd aangroeide. Slegts een eenig man ontving, bij deeze gelegenheid, eene kwetzure.

Nu rukte VAN ZWIETEN terstond voort na het Stadhuis, en deedt 'er de Vroedschap vergaderen. Geene kleine moeite hadt hij in, om de leden tot het doen van den voorgeschreevenen Eed te beweegen. In de Resolutien der Vroedschap ontmoeten wij daar omtrent de volgende aanteekeningen. De Heer VAN ZWIETEN (leest men aldaar) „ als dese „ Stede uijt crachte van zijne commissie geinvadeert hebben„ de van wegen Co. Mat. ons sire G. H., ende den *Prin„ che van Orangien als syne Mat. Stadthouder van Hol„ landt*", hadt de Vroedschap terstond „ *voorgehouden za„ keren schriftelijke Eed, dien hij gedaan wilde hebben*", doch welks inhoud niet vermeld wordt; doch omtrent welken de Leden der Vroedschap, begrijpende, aan de eene zijde, dat die Eed „ *importeerde groote swaricheyt ende pericule*", en, aan den anderen kant lettende „ *op de dreygementen „ van den voorsz.* ZWIETEN", beslooten „ *hem vriendeliken „ te bidden* met den voorsz. Eed te verdraegen vier of vijf „ dagen, *om middelertyd met den anderen deshalven breder „ te communiceren.*" De Heer VAN ZWIETEN nam hier genoegen in in dier voege, nogthans, dat hij de Leden der Regeeringe, mitsgaders de Hoofden der Schutteren, terstond, in zijne handen eenen Eed deedt afleggen, bij welken zij beloofden, aan Koning PHILIPS, als mede „ *aan den Stadthou„ der van Hollandt, van syne Mat. geordonneert*", gelijk ook aan de Stad van *Gouda*, gehouw en getrouw te zullen zijn; met bijvoeging en onder voorwaarde, nogthans, dat, van wederzijden, van de zijde der Onroomschen, naamlijk, zo wel als van die der Roomschen, de Godsdienst vrij, en alle geestlijke en waereldlijke Persoonen en Gestigten onbeschadigd zouden blijven. Naauwlijks was de bestemde tijd verloopen, of de Heer VAN ZWIETEN deedt, van nieuws de Vroedschap vergaderen, en gaf aan dezelve te kennen, dat

 hij

bij het geslotene Verdrag, betreffende het niet beschadigen van Geestlijke en Waereldlijke Persoonen en Gestigten, niet langer konde doen onderhouden, ten zij men alvoorens dien Eed, in de voorgaande Vroedschaps Vergadering voorgehouden, afleide. Dus sterk aangesproken, besloot, eindelijk, de Vroedschap „ *tot voorkominge van alle inconvenienten, ende* „ *Kerkroovinghe, die door refuseeren van den voorsz. eede* „ *moghen geschieden*", denzelven gezamentlijk in de handen van den Heere VAN ZWIETEN te doen: onder voorwaarde, nogthans, dat hij, aan zijne zijde, insgelijks hoofdzaaklijk zweeren zoude, dat aan niets of aan niemand eenig nadeel toegebragt, of gedoogd zoude worden dat die van de *nieuwe Religie* zouden „ *invadeeren, spolieeren ofte beschadygen eenighe Kercken, Cloosteren ofte Godshuysen; ofte* „ *dat, ingevalle by deshalven ofte in eenigh poinct in ge-* „ *breecke waere, in sulcken gevalle,* mijn Heeren van de „ Vroedschap van hoiren eedt voersz. ontslaghen ende be- „ vrydt sullen wesen." De doorkundige VAN WYN, uit wiens voortreffelijke en nutte *Aanmerkingen en Bijvoegsels* tot de *Vaderlandsche Historie* van JAN WAGENAAR wij de bovenstaande bijzonderheden hebben overgenomen, is niet zeker, of de Heer VAN ZWIETEN den bovengemelden *Eed* gedaan hebbe, maar wel, dat hij zich, door *Belofte*, tot nakooming der voorgeslagene punten hadt verpligt; 't geen men, voegt hij 'er nevens, den twaalfden van Hooimaand deezes Jaars (1572) besloot, aan hem, toen afweezig zijnde, onder 't oog te brengen; naardemaal, ondanks die *Belofte*, de Hervormden, in de Gasthuis-Kerk, begonnen te prediken, en, twee dagen te vooren, in de St. Jans-Kerk, „ *was geschiet Spoliatie — ende boven dyen dreygemente van den* „ *brandt in de Kercke te steecken.*"

Oudewater, gelijk wij boven hebben aangemerkt, was eene der Hollandsche Steden, kort naa de inneeming van den *Briel*, door den Heer VAN ZWIETEN bemagtigd. Bossu deedt, in het volgende jaar, eenen aanslag op die Stad, om haar tot de Spaansche zijde te rug te brengen. Doch onze wakkere Bondgenoot verijdelde dien toeleg. Niet zo gelukkig slaagde hij in den Jaare 1575. De Spaansche Bevelhebber

HIER-

MERGEN, veroverde de Stad stormenderhand; om, nogthans, slegts weinige maande dezelve in bezit te houden, als na verloop van welke zij, door VAN ZWIETEN, aan 's Prinsen zijde wierdt terug gebragt.

Op *Gouda* kreeg ná onze wakkere Held eene nadere betrekking, vermids hij aldaar tot Stadvoogd of Gouverneur wierdt aangesteld. Hier genoot hij de agting en liefde van Regeeringe en Burgerije. Tot regtmaatige stoffe van geene geringe verwonderinge diende het hem, derhalven, dat de Wethouderschap, buiten zijne voorkennis, en gevolglijk zonder zijne bewilliging, een besluit nam, en ook met 'er daad, zo ras het besluit was genomen, aanstal maakte, om het Oude Kasteel van *Gouda*, waarop, ten dien tijde, de Gouverneur, veeltijds, zijn verblijf hieldt, tot den grond toe af te breeken.

Woerden, in den Jaare 1575, door den Graaf VAN MEGEN belegerd, was aan VAN ZWIETEN haare behoudenis verschuldigd. Door middel van Duiven met de belegerden verstand houdende, wist hij dezelven zo veel moeds in te scherpen, dat zij, door hunne standvastigheid, den vijand noodzaakten, het beleg op te breeken. Van deeze zorgvuldigheid, zo wel als van 's Mans overige verdiensten, zal, veiligt, het loon geweest zyn, dat hij, in den Jaare 1579, indien niet al vroeger, tot Kastelein van *Woerden* wierdt aangesteld. Volgens sommigen zoude VAN ZWIETEN, in den Jaare 1577, den voorslag, raakende eene onderneeming op het toen nog Spaanschgezind *Amsterdam*, ter Staatsvergaderinge gedaan, kragtdaadig ondersteund, en in een Besluit hebben doen veranderen. Zeker gaat het, dat hij in aanmerking kwam onder de Krijgsoversten, gedoodverfd om het bewind over dien gewigtigen aanslag te voeren. Niet enkel tot de Provincie *Holland* bepaalden zich, intusschen, zijne vrijheidbevorderende werkzaamheden. Hij hadt, daarenboven, het oog op de provincien *Gelderland*, *Utrecht* en *Overijssel*, en stelde alle mogelijke middelen te werk, om dezelve tot 's Prinsen zijde over te haalen.

Krijgsbedrijven waren niet de eenige bezigheid, welke VAN ZWIETEN onledig hielden; hij bemoeide zich, daarenboven,

boven, met de gewigtigste Staatsverrigtingen. Zo was hij, in den Jaare 1579, een der Gemagtigden, die met den Aartshertog MATTHIAS en met Prins WILLEM VAN ORANJE, over de Utrechtsche Vereeniging, in onderhandeling moesten treeden. Vier jaaren daar na wierdt hij, nevens andere Gelastigden, aan den Prinse gezonden, om over de gewigtigste aangelegenheden, het Vaderland betreffende, te spreeken. Zeer gezien bij Prins WILLEM WAS VAN ZWIETEN, en droeg hij zijner Doorluchtigheid een zeer genegen hart toe; van welk laatste, onder andere, ten bewijze kan dienen, dat hij het Besluit der Staaten van *Holland* en *Zeeland*, om de hooge Overheid aan den Prinse op te dragen, kragtdadig hadt helpen bevorderen. Van het vertrouwen, welk ORANJE in VAN ZWIETEN stelde, ontmoeten wij een blijk in den Jaare 1583, wanneer hij, nevens nog twee andere Afgevaardigden, na *Utrecht* wierdt gezonden, om zekere hoogloopende geschillen aldaar te bemiddelen, en de openbaare rust te herstellen; waarin zij ook zeer gelukkig slaagden. De laatste verrigting was deeze, welke wij aangaande VAN ZWIETEN vinden aangeteekend. Hij overleedt in den Jaare 1584. Hij was gehuwd geweest met JOSINA VAN NAALDWYK, dogter van ADRIAAN VAN NAALDWYK en ALIDA VAN OPHEMERT, gezegd BLOEMENDAAL. Hij liet twee Zoonen na, KORNELIS VAN ZWIETEN en ADRIAAN VAN ZWIETEN. KORNELIS bleef ongehuwd, was bij de begraafenisse van Prins WILLEM DEN EERSTEN tegenwoordig, en sneuvelde, in het beleg van *Heusden*, in den Jaare 1589. De andere heeft zijn Geslagt voortgeplant, tot in den Jaare 1630, wanneer het laatste Mansoir van hetzelve overleden is.

Zie J. W. TE WATER, *Historie van het Verbond en de Smeekschriften der Nederlandsche Edelen.*

ZWIN. Bij deezen naam is bekend een kleine Zeeboezem, waar door het onlangs nog genoemd *Staats Vlaanderen* van het *Land van Kadzand* wordt afgescheiden.

ZWIN-

XXXV. D! pl. III.

ZWINGLIUS, (ULRICUS, of, gelijk sommigen schrijven, UDALRICUS) een vermaard Zwitzersche Godgeleerde, en Hervormer der ten zijnen leeftijde aangenomene Godsdienstige leerbegrippen; een Man van veel vermaardheid, wiens gevoelens, al vroeg, ook tot onze Gewesten zijn doorgedrongen, en, geruimen tijd, onder de heerschende gevoelens eenen hoofdrang bekleed hebben; een Man, derhalven, hoewel een uitlander, wiens voornaamste leevensbijzonderheden en lotgevallen in ons *Woordenboek* geene onvoegzame plaats bekleeden. — Het vroegste leevenslicht aanschouwde ZWINGLIUS te *Woldenhaus*, op den eersten dag des Jaars 1484. De eerste gronden van Taalgeleerdheid en der kennisse van de Wijsbegeerte leide hij, eerst te *Bazel*, en vervolgens te *Bern*. Met zo veel vlijts en ijvers, met een gezond verstand gepaard, beoeffende hij zich in de laatstgenoemde Weetenschap, dat hij, al in den Jaare 1506, tot Meester in de Wijsbegeerte wierdt bevorderd. Tot de gewijde Orde bestemd zijnde, wierdt na de Godgeleerdheid zijne hoofdstudie, doch paarde daar nevens eene vlijtige beoeffening der Grieksche en Hebreeuwsche taale, als een noodig behulpmiddel tot het verkrijgen van het rechte verstand van die belangrijke weetenschap.

Met langzaame, doch wisse schreden de baane der Godgeleerdheid en daar mede vermaagschapte kundigheden optreedende, liep het aan tot in den Jaare 1516, eer ZWINGLIUS van het openbaar onderwijs eenen aanvang maakte. In het Kanton *Glaris* aanvaardde hij 't eerst het gewijde dienstwerk. Hier, gelijk wij vervolgens nader zullen doen opmerken, zag hij reeds het licht opgaan, welk vervolgens in zijn verstand zo heldere straalen heeft geschoten. Vlijtig las en beoeffende hij de gewijde Schriften, en onder dezelve inzonderheid ook de Brieven van den Apostel PAULUS. Verscheiden maalen schreef hij dezelve af, ja leerde ze van buiten. Meer en meer drong hij aldus door tot het rechte verstand dier Schriften; daarenboven bragt die beoeffening hem het voordeel aan, dat hij meer en meer gemeenzaam wierdt met de Grieksche taale, gemeenzaamer zelf dan met het Latijn. Veel gunst en vriendschap genoot ZWINGLIUS van een Zwitzer-

zer-

zerfchen Baron, THEOBALDUS GEVOLZAG, door wiens bezorging hij gelegenheid vondt tot het leiden van een ftil leeven, waarin hij, met zijne naafpooringen paarde vuurige gebeden tot God om het rechte verftand der gewijde Schriften; als wordende in hem de overtuiging meer en meer leevendig, dat dezelve, volgens de gewoone uitlegging, aan den volke in een zeer verkeerd licht wierden voorgedraagen.

Niet laag vertoefde ZWINGLIUS in die afzondering. Tot *Zurich* was de faam zijner geleerdheid en godsvrugt doorgedrongen. Derwaarts wierdt hij, in den Jaare 1519, beroepen. Al aanftonds naa zijne komst aldaar, maakte hij eenen aanvang om het *Euangelium* van MATTHEUS voor zijne toehoorders te verklaaren. Door eigen ervarenis overtuigd van de nuttigheid der taalkennisfe, en een duidelijk inzigt hebbende van de voordeelen, welke eene meer algemeene verfpreiding van dezelve zou kunnen aanbrengen, opende hij een Leerfchool, waarin hij wel voornaamlijk in de Griekfche en Hebreeuwfche, doch te gelijk ook in de Latijnfche taalen onderwijs mededeelde.

Dat zelfde Jaar 1519 vertoonde eene proeve van ZWINGLIUS kloekmoedigheid, en dat de waarheid niet flegts aan hem zelven dierbaar en de dwaaling haatlijk was, maar dat hij die zelfde gezintheid ook alomme zogt aan te kweeken. Een *Italiaansch* Monnik, BERNARDINUS SAMSON geheten, kwam, in dat jaar, den handel der Aflaaten in *Zwitzerland* prediken, met de zelfde onbefchaamdheid, als de berugte JOANNES TETZEL dien handel in *Duitschland* dreef. Openlijk verzette hij zich tegen dien Aflaathandelaar, en ontmoette, in zijn bedrijf, zo veel bijvals, dat hetzelve mag aangemerkt worden als de eerfte merkwaardige gebeurtenis, die den weg heeft gebaand tot de Kerkhervorminge in de *Zwitzerfche Cantons*.

In het volgende jaar verfcheen te *Zurich* een Monnik van de Orde der Minderbroederen, FRANCISCUS LAMBERTUS genaamd. Met deezen hieldt ZWINGLIUS een openbaar twistgeding, over de aanbidding der Heiligen en over de Offerande der Misfe. Men wil dat onze Hervormer dien Monnik, indien niet overtuigd, immers tot zwijgen heeft gebragt. Even ge-

gelukkig slaagde ZWINGLIUS in eenen redetwist met twee andere zendelingen en aanhangers der Roomsche Kerke. Door die overwinninge, en door zijne aanhoudende voordragt van den predikstoel, allengskens veld winnende, gelukte het den moedigen Hervormer, de groote meerderheid zijner Gemeente in zo verre tot zijne gevoelens over te haalen, dat, te *Zurich*, de Mis afgeschaft, en, op den dertienden April des Jaars vijftienhonderdvijfentwintig, het Avondmaal op die wijze wierdt uitgedeeld, zo als nog heden aldaar en in de overige Gemeenten der Hervormden gebruiklijk is.

Omtrent dien zelfden tijd vernam men ook te *Zurich* eenige beweegingen, verwekt door de befaamde *Munstersche* Wederdoopers, t'onregt, door sommige Kerkelijke en Waereldlijke Historieschrijvers verward met de zagtzinnige en vredelievende *Mennoniten* of Doopsgezinden. In 't eerst, zegt men, tragtte ZWINGLIUS die lieden, door minzaamheid en zagtzinnigheid, tot staan te brengen; doch wanneer deeze middelen niets baatten, gaf hij hen over aan de waereldlijke Overheid, welke hen, door gevangenis, ballingschap of andere harde middelen, zogt uit te roeien.

„ 't Is noodig", schrijft elders MOSHEIM, „ op te merken, „ dat ZWINGLIUS niet altoos dezelfde middels ter bekeeringe „ aanwendde, als LUTHER: ook was hij 'er, in bijzondere „ gelegenheden, niet vreemd van om geweldige maatregels „ te gebruiken tegen de zodanigen, die hardnekkig de bij„ geloovigheden hunner Voorvaderen aankleefden. Men wil „ (gaat hij voort) dat hij aan de wereldlijke Overheid zulk „ een uitgestrekte magt in Kerklijke zaaken hebbe toege„ schreeven, als geheel onbestaanbaar is met den aart van „ den Godsdienst. Doch, (voegt hij 'er nevens) over 't „ geheel genomen, moet de nijd zelve erkennen, dat zijne „ oogmerken opregt waren, en zijne ontwerpen de hoogste „ goedkeuring verdienden." MOSHEIMS Engelsche Vertaaler, ARCHIBALD MACLAINE, hoewel anders een ijverig verdeediger van ZWINGLIUS tegen aangewrevene vlekken, schijnt geenen kans gezien te hebben, om de Kerkhervormer van deezen vlek rein te wasschen.

Be-

Bekend is de scheuring, welke, naderhand, en nog bij het leeven der aanvoerders der Hervorminge, voorviel tusschen de *Luthersche* en *Zwitsersche* Kerken. De leere van ZWINGLIUS, raakende het Avondmaal, gaf daar toe de voornaamste aanleiding. LUTHER beweerde, „ dat het Lichaam en het „ Bloed van CHRISTUS *weezenlijk*, schoon op eene wijze, „ welke 's menschen bevatting zeer verre te boven gaat, „ *tegenwoordig* zijn in het Avondmaal, en tevens met het „ *Brood* en den *Wijn* den Avondmaalhoudenden worden „ toegereikt." — Het gevoelen, daarentegen, welk ZWINGLIUS omtrent het Avondmaal beweerde, kwam hier op neder, „ dat het Lichaam en Bloed van CHRISTUS niet *weezenlijk* tegenwoordig zijn in het Avondmaal, maar dat het „ Brood en de Wijn alleen dienen tot uitwendige *Teekens*, „ om, in de gemoederen der Christenen, de gedagtenis van „ het Lijden en den Dood des Godlijken Zaligmaakers, en „ de weldaaden, daar uit voortkomende, te verlevendigen"; gebruikende ZWINGLIUS, in eene zekere plaats zijner Schriften, hier omtrent, deeze woorden: *Coena Dominica non aliud quam* COMMEMORATIONIS *nomen meretur*.

Beide deeze, hoe zeer ook uit elkander loopende gevoelens, hadden hunne voorstanders, zommigen van een meer dan gemeen vermogen. Lieden van het hoogste aanzien lieten zich daar aan gelegen liggen. PHILIPS, Landgraaf van *Hessen*, onder andere bedugt voor de schadelijke gevolgen, welke, voor de zaak van het Protestantsche weezen, uit deeze geschillen zouden kunnen ontstaan, als hetwelk, op verre na, nog geene bevestigde gedaante hadt aangenomen, toonde zich genegen, om, naar zijn inzien, op de best mogelijke wijze, een beslissend einde te maaken aan deeze geschillen. Ten dien einde bestemde hij, in den Jaare vijftienhonderdnegenentwintig, eene zamenkomst tusschen de geschilvoerende Leeraaren te *Marpurg*, om, ware 't mogelijk, aan het aanstootlijk en voor de Hervorminge niet zeer tot eere verstrekkende geschil eene einde te maaken. ZWINGLIUS en LUTHER waren de hoofdpersonaadjen op dit tooneel der geschilvoeringe. Aan de zijde des eerstgenoemden stonden OECOLAMPADIUS, BUCERUS en HEDION; de andere hadt tot mede-

medestrijders MELANCHTON, JUSTUS JONAS, nevens OSIANDER, BRENTIUS en AGRIOLA. Zommigen hebben aangeteekend, dat vermits de, zo genaamde, Engelsche Zweetziekte, ten deezen tijde, te *Marpurg* regeerde, en daar door veele menschen wierden weggerukt, de zamenspraak reeds op den derden dag, wierdt afgebroken, en de onderhandelaars uit elkander gingen; zijnde zij wel omtrent verscheiden stukken minnelijk overeen gekoomen, doch blijvende, evenwel, het voornaamste geschil, raakende de tegenwoordigheid van CHRISTUS in het Avondmaal, onbeslist. Volgens zommigen zouden de geschilvoerende partijen, met de volgende minnelijke afspraak, uit elkander zijn gegaan: „ Naardien wij het „ in de voornaamste Geloofspunten met elkander eens zijn, „ zullen wij ons, in 't toekoomende, van twisten en disputeeren onthouden, en God bidden, dat hij onze oogen, „ aangaande het stuk van het H. Avondmaal, wil verlichten, en ons een middel tot eensgezindheid aanwijzen."

De bovengemelde was eene van des *Zwitserschen* Hervormers laatste openbaare verrigtingen, in het strijdperk der Godgeleerde geschilvoeringen. In het volgende jaar 1530 sneuvelde hij in eenen veldslag, tusschen de *Protestanten* van *Zurich* en derzelver Roomschgezinde landgenooten, die, ter verdeediginge van het Pausdom, de wapens hadden aangegord. „ ZWINGLIUS (getuigt MOSHEIM) was bij deezen strijd, „ niet tegenwoordig, om het bloedig werk eens Krijgsmans, „ te verrigten, maar met oogmerk, om, door raadgeevingen „ en aansporingen, de manhafte verdeedigers van de zaak „ der Protestanten te helpen bemoedigen." Op welk getuigenis hij edelmoedig genoeg was deeze aanteekening, aan den voet eens blads zijner Kerklijke Geschiedenisse, te laaten volgen. „ De *Lutherschen* (dus schrijft hij) welke dit ongelukkig uiteinde van ZWINGLIUS aanmerken als een blaam „ in het Character van dien grooten Man in 't bijzonder, „ en voor de *Hervormde Kerk* in 't algemeen, openbaaren „ eene grove onkunde van den aart en zeden der Zwitsersche Natie in deeze Eeuwe. Want gelijk alle de bewoonners van dat Land tegenwoordig in den wapenhandel opgebragt worden, en verpligt zijn te velde te trekken,

„ wanneer de verdeediging van het Vaderland zulks vordert, „ dus was ten tijde van ZWINGLIUS deeze verpligting zo al„ gemeen, dat noch de Dienaars van het *Euangelie*, noch de „ Hoogleeraars der Godgeleerdheid, van deezen Krijgsdienst „ verschoond werden. Dus (gaat hij voort) sneuvelde ook „ in het eigenste gevegt, waarin ZWINGLIUS het leeven ver„ loor, HIERONYMUS ROZANUS, een der Leeraars in de God„ geleerdheid te *Basel*." Men wil dat ZWINGLIUS, den laatsten adem haalende, zijnen geest zou hebben uitgeblaazen, met de godvrugtige en vertrouwende uitboezeming: *Zij kunnen wel het Lichaam dooden; doch de Ziel kunnen zij niet dooden.* 's Mans vijanden, voegt men 'er nevens, hieuwen zijn lichaam in vier stukken, en, een vuur ontstoken hebbende, worpen zij dezelve daarin, om ze te verbranden. Het Hart, evenwel, bleef onbeschadigd, en wierd, na verloop van eenige dagen, door zijne vrienden gevonden.

ZWINGLIUS was, ongetwijfeld, een Man van ongemeene begaafdheden, en words met regt genoemd onder de eersten, die het werk der Kerkhervorminge bij de hand hebben genomen. MOSHEIM geeft hem dien verdienden lof, en voegt 'er nevens: „ Men moet zelf bekennen, dat die voortreffelijke „ Man reeds eenige straalen der waarheid zag, eer LUTHER „ tot eene openlijke scheuring met de Kerk van *Rome* „ kwam." Op welke woorden de Historiekundige MACLAINE de volgende aanmerking laat volgen: „ Onze Geleerde Ge„ schiedschrijver (zegt hij) schijnt dit niet met genoegen te „ erkennen, naardien de *Duitschers* en de *Zwitsers* met el„ kander in geschil zijn over de eer, wie van hun de eerste „ ontdekking tot de Hervorming gedaan hebbe. Indien even„ wel de waarheid hem genoodzaakt heeft, deeze bekentenis „ te doen, hij heeft dezelve van eenige verzagtingen doen „ gepaard gaan, die eer konstig dan naauwkeurig zijn. Hij „ zegt, dat ZWINGLIUS *reeds eenige straalen der waarheid* „ *zag, eer* LUTHER *tot eene openlyke scheuring met de Kerk* „ *van Rome kwam*; om ons daar door in een denkbeeld te „ brengen, dat LUTHER de waarheid kan gezien hebben, lang „ voor dat deeze scheuring voorviel, en gevolglijk zo vroeg „ als ZWINGLIUS. Doch (gaat hij voort), het is te over be-

hend,

„ kend, dat de laatstgenoemde, reeds sedert zijne vroegste
„ jaren, zich grootlijks hadt geërgerd aan verscheide der
„ bijgeloovige gebruiken der *Roomsche* Kerke; dat hij reeds
„ in den Jaare 1516 een aanvang hadt gemaakt om de Schrif-
„ tuure voor 't Volk te verklaaren, en de dwaalingen eener
„ bedorvene Kerke, hoewel met groote voorzigtigheid en
„ gemaatigdheid, door te haalen, en dat hij zeer edele en
„ uitgebreide denkbeelden hadt van eene Algemeene Hervor-
„ minge, op dien eigensten tijd, dat LUTHER bijkans het ge-
„ heele stelzel der Paaperij nog aankleefde, de Aflaaten al-
„ leen uitgezonderd. LUTHER (voegt hij 'er nevens) ging
„ zeer langzaam voort in de bevrijding van de vooroordee-
„ len der Opvoeding, waar van ZWINGLIUS, door de kragt
„ van een stout verstand en eene ongemeene maate van ken-
„ nisse en doordringendheid, zich zeer gemakkelijk ontsloeg." —
MOSHEIM den bovengemelden lof, met eene schroomvallige
hand, aan den *Zwitzersche* Hervormer hebbende toegezwaaid,
offert aan LUTHER, door 'er onmiddelijk op te laten volgen:
„ Hij (ZWINGLIUS) werd, egter, naderhand, sterker aange-
„ moedigd, door het voorbeeld, en onderrigt door de Schrif-
„ ten van den *Saxische Hervormer*; en dus kreeg zijn ijver
„ voor de goede zaak nieuwe kragt." Ook bij deeze uit-
drukking vondt de meer genoemde Engelsche Vertaaler MAC
CLAINE zich verpligt, van zijnen Schrijver te verschillen, en,
naar ons inzien, geenzins op zwakken grond. Aldus schreef
hij in eene Aantekening op de bovenstaande woorden: „ Dit
„ is wederom niet naauwkeurig. Uit de naastvoorgaande
„ Aantekening, en uit de egtste Geschiedkundige Gedenk-
„ schriften blijkt, dat ZWINGLIUS de Gewijde Schriften voor
„ het Volk verklaard, en het Gezag en de Opperhoofdig-
„ heid van den Paus in twijfel hadt getrokken, vóór dat de
„ naam van LUTHER in *Zwitzerland* bekend was. Daarenr
„ boven, in stede van eenige onderrigting van den Duitsche
„ Hervormer te ontvangen, overtrof hij hem zeer verre in
„ Geleerdheid, Bekwaamheid en Oordeel, en was veel beter
„ geschikt om zijn *Leermeester* dan zijn *Leerling* te zijn;
„ gelijk de vier Boekdeelen in folio, welke wij van zijne
„ Werken hebben, ten overvloede bewijzen."

 Met

Met verlof van onzen Leezer zullen wij, uit het uitmuntend Werk, de *Kerklijke Geschiedenis* van den geleerden MOSHEIM, nog eenige trekken, ZWINGLIUS kenmerkende, overneemen. „ UDALRICUS ZWINGLIUS (dus schrijf hij elders) „ een Zwitzer van Geboorte, begaafd met een ongemeen „ doordringend en scherpzinnig oordeel, vervuld met eenen „ brandenden ijver voor de Waarheid, was de *Grondvester* „ *der Hervormde Kerke.*" (t'Onregt, derhalven, gelijk uit verscheiden bijzonderheden in dit Artikel duidelijk genoeg is gebleken, wordt dan die eere, door veelen, uit onkunde van de orde der voorvallen, aan CALVINUS toegeschreven. Indien den Hervormden eene menschelijke benaaming moet aankleeven, die van *Zwingliaanen* zou hun beter dan de naam van *Calvinisten* passen). „ Deeze groote Man (vervolgt MOSHEIM) wilde in de Plegtigheden en Bijhangzels „ des Openbaaren Eerdienstss, veele dingen, welke LUTHER „ met verdraagzaamheid en toegevenheid genegen was te „ dulden, als Beelden, Altaaren, Waschkaarzen, de Duivelbezweering en de Oorbiegt, verbannen en affchaffen. Hij „ hadt niets minder op 't oog in zijn Land, dan eene wijze „ van Godsdienstoefening in te voeren, uitmuntende door „ haare eenvoudigheid, en, zo verre als mogelijk was, afgescheiden van alles, wat eenigermaate strekken kon om „ den geest der bijgeloovigheid te voeden." Overneemenswaardig is de Aanmerking van den meer genoemden MACLAINE op dit gedeelte des Ontwerps van den voor 't overige bij hem hooggeschatten ZWINGLIUS. „ Het ontwerp (merkt „ hij aan) van ZWINGLIUS was zekerlijk voortreffelijk; maar „ in de uitvoering daar van ging hij, misschien, te verre, „ en ging meer te raade met de Voorschriften der Rede, „ dan met het geen de Menschelijke Natuur in haaren tegenwoordige staat vordert. De tegenwoordige Vereeniging „ tusschen Ziel en Lichaam, welke *gezamentlijk* werken, in „ de bedrijven van de Zedelijk werkende Weezens, zelf in „ die, welke meest afgetrokken en gezuiverd schijnen, maakt „ het noodzaaklijk, om met de *uitwendige Zintuigen* zo „ wel als met de *Verstandelijke Vermogens* te raadpleegen, „ in de instelling van den Openbaaren Eerdienst. Daarenbo-

„ ven

„ ven (vervolgt de Engelfche Aanmerker) tusfchen eenen „ Eerdienst, die zuiver en wijsgeerig zedelijk is, en eenen „ plomp en tastbaar bijgeloovigen Eerdienst, zijn menigvul- „ digs tusfchen beiden gelegene omftandigheden, door welke „ een zedelijke Eerdienst aandoenlijker en opwekkender kan „ gemaakt worden, zonder daarom tot bijgelovigheid over „ te flaan. Een aanzienlijk gebouw, een ftaatlijk muzijk, „ eene wel aangelegde reeks van uiterlijke gebaaren, fchoon „ zij in zich zelve onze Gebeden niet een zier aangenaamer „ en welbehaagelijker bij de Godheid maaken, dan als of ze „ zonder deeze omftandigheden haar werden opgedraagen, „ doen, nogthans, eene goede uitwerking. Zij verheffen het „ gemoed, zij verwekken in hetzelve eene gevestigde en „ ftaatelijke aandoening, en zijn dus bevorderlijk tot de „ vuurigheid van deszelfs Godsdienftigheid."

De vermaarde JOANNES CALVINUS, hoewel, wat de hoofdzaak der Godsdienftige leerbegrippen aangaat, in de voetftappen van ZWINGLIUS treedende, verfchilde, nogthans, van hem in eenige bijzonderheden. ZWINGLIUS hadt een plan van Leere en Kerktucht ontworpen, en ook ingevoerd. Dit plan behaagde niet in allen opzigte aan CALVINUS: weshalven hij dienftig oordeelde, hetzelve, in zommige opzigten, te veranderen en te befchaaven. Om het verfchil tusfchen deeze twee doorluchtige Kerkhervormers te doen blijken, lust het ons, hier eene opgave te doen van die verandering of befchaaving. Dezelve bepaalden zich tot de drie volgende bijzonderheden.

De eerfte bijzonderheid was deeze: „ In zijn Ontwerp „ van Kerkbeftuur (wij bedienen ons van de woorden van „ den Hooggeleerden MOSHEIM) hadt ZWINGLIUS eene vol- „ ftrekte en onbepaalde magt, in zaaken van den Godsdienst, „ aan de Burgerlijke Overheid afgeftaan, en de Kerklijken „ op een trap van Ondergefchiktheid geplaatst, die veelen „ mishaagde; maar tevens erkende hij eene zekere Onderge- „ fchiktheid en verfchil van rang onder de Dienaars der Ker- „ ke, en oordeelde het zelfs raadzaam, aan hun hoofd een „ blijvenden Voorzitter of *Superintendent* te ftellen, bekleed „ met zekere maate van toevoorzigt en gezag over 't ge-

,, heele Lichaam. CALVIN, integendeel, bepaalde de magt
,, der Overheid, in zaaken van den Godsdienst, binnen enge
,, perken, en hieldt de Kerk voor een afgezonderd en onaf-
,, hanglijk lichaam, zelve met de Wetgeevende magt voor-
,, zien. Hij wilde, dat de Kerk, gelijk in de eerste tijden,
,, alleen door *Ouderlingen* en *Sijnoden*, dat is, door Ver-
,, gaderingen van *Oudsten*, zamengesteld uit Kerklijken en
,, Leeken, moest bestuurd worden; en hij liet aan de Bur-
,, gerlijke Overheid weinig meer in handen, dan het voor-
,, regt om de Kerk te beschermen en te verdeedigen en zorg
,, te draagen voor alles, wat tot haare uitwendige behoeften
,, en belangen behoorde. Dus voerde deeze beroemde Her-
,, vormer, in 't *Geneefsche Gemeenebest*, die gedaante van
,, Kerkbestuur in, welke bekend is onder den naam van de
,, *Priesbijteriaansche*, uit hoofde dat ze geene Bisschoppen
,, of eenige Ondergeschiktheid onder de Geestlijken duldt,
,, en steunt op dit beginzel, dat alle Dienaars van het *Euan-
,, gelie*, in de Wet van God, voor gelijk van rang en agt-
,, baarheid verklaard worden.

,, *Ten tweeden* smaakte het gevoelen, door ZWINGLIUS,
,, ten opzigte van het Avondmaal, omhelsd, in geenen deele
,, aan CALVIN, die, om de gewenschte vereeniging met de
,, *Luthersche Kerk* te bevorderen en gemaklijker te maaken,
,, een ander in plaats stelde; 't welk overeenkomstiger scheen
,, met de Leere dier Kerke, en 'er, in de daad, maar wei-
,, nig van verschilde. Want daar de Leer van ZWINGLIUS
,, alleen eene figuurlijke *Tegenwoordigheid* van het *Lichaam*
,, en *Bloed* des HEEREN, door de Tekens van *Brood* en
,, *Wijn* afgebeeld, erkende, en een Godvrugtig herdenken
,, aan den Dood van CHRISTUS, en aan de Weldaaden daar
,, door den Menschdomme verworven, aanmerkte als de
,, eenige vrugten van de viering des Avondmaals, gaf CAL-
,, VIN aan dit stuk eene geheel andere uitlegging. Hij er-
,, kende eene *weezenlijke*, hoewel *Geestlijke*, *Tegenwoordig-
,, heid* van CHRISTUS in dit Bondteken; of, om dit met an-
,, dere woorden uit te drukken, hij beweerde, dat waare
,, *Christenen*, die, met een leevendig Geloove, tot de vie-
,, ring van die gewijde Instelling toetraden, op eene zekere

„ wijze vereenigd werden met den Mensch CHRISTUS; en
„ dat, uit die vereeniging, het geestlijk leeven der ziele
„ nieuwe kragt ontleende, en tot een hooger trap van zui-
„ verheid en volmaaktheid opklom. Deeze soort van spreek-
„ wijzen (vervolgt de Hoogleeraar) vondt men ook in de
„ Kerkboeken, door LUTHER opgesteld; en, naardemaal CAL-
„ VIN, onder meer andere dingen, aanmerkte, dat de God-
„ lijke Genade, door de onderhouding van 's HEEREN Avond-
„ maal, den Zondaaren toegebragt en verzegeld werd, zijn
„ veelen tot de gedagten gekomen, dat hij het gevoelen om-
„ helsde, 't welk voorgesteld wordt onder de barbaarsche
„ benaaming van Impanatie (Verbrooding), en maar zeer
„ weinig verschilde van de Leer der Luthersche Kerke, om-
„ trent dit gewigtig Onderwerp. Wat hier van ook moge
„ weezen, (schrijft MOSHEIM verder), zijne (CALVIN's) be-
„ grippen verschilden wijd en ver van die ZWINGLIUS voor-
„ stondt: Want daar, volgens den laatstgemelden, alle Chris-
„ tenen, zonder onderscheid, wedergebooren en of onweder-
„ gebooren en, deel konden verkrijgen aan het Lichaam en
„ Bloed des HEEREN, bepaalde CALVIN dit voorregt alleen
„ tot de Godvrugtige en Wedergeboorene Belijders van JE-
„ SUS naam.

„ Ten Derden. Het volstrekt Besluit van GOD, wegens
„ het toekomend en eeuwigduurend lot der menschen, 't
„ welk geen gedeelte maakt van de Godgeleerdheid van
„ ZWINGLIUS, was een Hoofdleerstuk in het Geloof van
„ CALVIN, die de volgende Leer met allen ijver inboezemde,
„ dat GOD, door van alle eeuwigheid een gedeelte des
„ Menschdoms ter eeuwige Gelukzaligheid, en een ander
„ gedeelte ter eindelooze elende te schikken, tot het maken
„ van dit onderscheid door geene andere beweegreden was
„ aangezet, dan door zijn eigen GOEDDUNKEN en VRYE WIL-
„ LEKEUR." Tot dus verre loopt MOSHEIMS berigt, wegens
het verschil tusschen de twee hoofden der Hervormde Kerke,
in de drie gemelde bijzonderheden.

Voorheen hebben wij verhaald, hoe ZWINGLIUS, straks na
zijn aanvaarden van den gewijden Dienst, eenen aanvang
maakte met de verklaring van het Euangelium van MATTHEUS.

 Ze-

Zedert schreef hij eene Verklaaring over het grootste gedeelte der Boeken des Nieuwen Testaments, naar het oordeel van bevoegde Regters, geenzins van verdiensten ontbloot. ZWINGLIUS bepaalde zijne uitlegkunde en geleerdheid niet bij de Schriften van het Nieuw Verbond; hij verklaarde, daarenboven, het Boek *Genesis*, als mede de eerste vierëntwintig Hoofdstukken van het Boek *Exodus*, en vervaardigde nieuwe Vertaalingen van het Boek der Psalmen, en van de Voorzeggingen van JESAIAS en JEREMIAS. Daarenboven staat ZWINGLIUS bekend, als een der eerste Hervormers, welke de Godgeleerdheid in den vorm van een geregeld Zamenstelsel hebben gegooten. Behalven zijne *Brevis et Christiana in Euangelicam Doctrinam Isagoge*, of *Korte en Christlijke Inleiding tot de Euangelieleere*, waarin sommige Leerstukken, hoewel niet stelzelmaatig worden behandeld, heeft hij een uitvoeriger Werk geschreven, tot titel voerende: *Commentarius de vera et falsa Religione*, of, *Verklaaring over den waaren en den valschen Godsdienst*, eerst in den Jaare 1525, te *Zürich* afzonderlijk gedrukt, en naderhand, in het Tweede Deel zijner Werken, ingelascht. „ Dit Boek” (het zijn de woorden des geoeffenden en oordeelkundigen Schrijvers van de *Beknopte Letterkundige Geschiedenis der Sijstematische Godgeleerdheid*) „ is een planmaatig Godgeleerd „ Sijstema, waarin men eene eenvoudige, populaire, en gegronde onderrichtmanier aantreft, die met alle schoolsche „ hairklooverijen niets gemeens heeft. De waarheden van „ het Kristendom (vervolgt hij) worden 'er duidlijk en bevatlijk in voorgedraagen, uit de Bijbel beweezen, en „ tegen andersdenkenden manlijk verdeedigd. Ongemeen „ groot was de achting en goedkeuring, (voegt de Historieschrijver 'er nevens,) die hetzelve bij veelen wegdroeg.” Alle de Werken van ZWINGLIUS zijn, in vier Deelen in Folio, bijeenverzameld, in het licht gegeeven.

In den Jaare 1524 was ZWINGLIUS in het huwelijk getreeden, met ANNA REINHART, Weduwe van den Edelen Heere JOANNES MEIJER. Twee kinderen wierden uit dien Echt gebooren: een Zoon, naar zijnen Vader, ULRICUS genaamd, naderhand Aartsdeken en Kanunnik te *Zurich*, en eene dog-

ter, REGULA geheten, in 't vervolg de Echtgenoote van RUDOLFUS GUALTERUS, een Man van geen gering aanzien en vermogen.

Zie HOTTINGERUS; RUCHAT, in zijne *Historie der Zwitzersche Reformatie*; J. L. MOSHEIM, *Kerklijke Geschiedenis*; H. VENEMA, *Historia Ecclesiæ Christianæ*.

ZWOLLE, of, gelijk zommigen schrijven, *Zwol*, is een vermaarde, kooprijke, fraaie en aangenaame Stad, in de Provincie *Overijssel*, en was aldaar, tot op de Omwenteling des voorgaanden jaars, in rang de derde of laatste onder de drie stemmende Steden van dat Gewest. Zij ligt ééne mijl van *Deventer*, twee mijlen van *Kampen*, in het Westlijk gedeelte van het Kwartier van *Zalland*, niet verre van den Ysselstroom, schuins tegenover het Geldersche Steedtje *Hattem*, aan het riviertje de *Aa*, 't welk door de Stad loopt, en vervolgens zich in de rivier *de Vegt* ontlast. Omtrent den oorsprong der benaaminge zijn het de Oudheidkundigen op verre na niet eens. Eenige Schrijvers leiden den naam af van het woord *Wol*, en den sterken handel, welke eertijds daar in wierdt gedreven; zij beweeren, dat *Zwol* eene verbastering zijn zou van *Wol* of *s'Wol*, of *Wolstad*. Even zo verre gezogt als deeze, is de afleiding, door PICART geopperd. Hij zoekt den oorsprong in het woord *Zaal*, volgens hem, in de oude Scijthische taal, van welke de onze zoude ontleend zijn, een *Heerenhuis* beteekenende; welk woord, door de onderscheidene buigingen door *Zal*, *Zual*, *Zuol*, in *Zwol* zou zijn verwandeld. Anderen, wederom, beweeren, dat de Stad haaren naam heeft ontleend van het wel dijen of zwellen der runderbeesten, in de grazige weiden, in welke, zedert, de Stad wierdt gebouwd; of ook wel van de gezwellen, aan welke het vee, op dien grond, plagt onderhevig te zijn.

Doch wij willen met zo onzekere giſſingen, meest van waarſchijnlijkheid ontbloot, onzen tijd ſpillen, noch des Leezers geduld misbruiken. 't Geen wij, volgens de geloofwaardigſte oirkonden, als zeker kunnen berigten, is, dat, al lang voor dat de Stad gebouwd wierdt, men hier een *Kerspel* vondt; welk den naam van *Zwol* voerde. Aldus is 'er nog een Brief voorhanden, door BERNULPHUS, Biſſchop van *Utrecht* gegeeven, in den Jaare duizendënveertig, uit welken blijkt, dat het gemelde Kerspel toen reeds den naam van *Zwolle* voerde. Biſſchop BERNULPHUS ſchonk, bij dien Brief, het patroonſchap der Kerspelkerke van *Zwolle* aan het Kapittel van *Deventer*; welke gifte, zedert, eens en andermaal, door volgende Biſſchoppen wierdt bekragtigd.

In het bovenvermelde Kerspel lag een Dorp, *Middelwijk* genaamd. Door zijne voordeelige ligging en andere gunſtige omſtandigheden, groeide dit Dorp, al gaande weg, in aanzien en vermogen. De ingezetenen wierden rijk en magtig, tot zo verre, dat zij, in den jaare twaalfhonderddertig, zich in ſtaat bevonden, om WILLEBRORD, vijfëndertigſten Biſſchop van *Utrecht*, eene goede ſomme gelds te verſtrekken, tot verſterkinge van zijnen Burgt of Kasteel *Hardenberg*; als mede, om hem, in het daar aan volgende jaar, bij te ſtaan met een aanmerkelijk getal manſchap, in den oorlog, welken hij tegen de *Drentenaars* voerde, en die hij, door deeze hulp geſchraagd, overwon, en van hunne vermetelheid, in den opſtand tegen het geheiligd hoofd der Kerke, de deerlijkſte gevolgen deedt ondervinden.

Niet onbeloond bleef deeze dubbele dienstbetooning. In erkentenisſe der toegebragte hulpe, begiftigde de Mijtervorst de Dorpelingen, in den Jaare twaalfhonderddrieëndertig, met Stads Voorregten; hij ſtelde twaalf Burgemeesters aan, om de Stad, en eenen Schout, om het omliggende land te richten en te beſtuuren. Daarenboven ſchonk hij aan de nieuwe Stad verlof, niet alleen, om door het graaven van eene breede Graft, en het aanleggen van eenen houten Wal, zich te mogen beveiligen tegen de gewelddaadigheden, welke, bij aanhoudenheid, gepleegd wierden uit de omliggende Schanzen of Heerenhuizen, welke, ten deezen tijde, zo veele ſchuilplaat-

plaatzen van plonderaars en roovers waren; maar hij gaf, daarenboven, bevel, aan een groot getal landlieden en boeren, in den omtrek woonagtig, om den nieuwe Stedelingen, ter voortzettinge en bespoedìginge van dien arbeid, de behulpzaame hand te bieden. Op den zesëntwintigsten Julij des bovengenoemden jaars, overleedt Bisschop WILLEBRAND in de nieuwe Stad, welke, zedert haare verheffing tot dien rang, bestendig *Zwol* wordt genaamd. Onzeker is het, of zij reeds vroeger, en toen zij nog een Dorp was, dien naam gevoerd heeft.

Van tijd tot tijd groeide de Stad in aanzien, en vermogen der bewooneren, en in getal van wooningen. Te midden van dien bloeienden stand trof haar een deerlijke ramp. Verscheiden omliggende heerschappen, onder welke men de Heeren VAN VOORST met naame genoemd vindt, den toenemende *luister* der Stad met een nijdig oog aanschouwende, lieten zich, door den boozen geest der wangunst, zo verre vervoeren, dat zij, in den Jaare dertienhonderdvierëntwintig, in den nacht voor den feestdag van St. MARGARIET, de Stad in brand staken; die, van wegen de houte huizen, met riet gedekt, hoedanigen, tot nog toe, de meeste huizen waren, zo spoedig voortsloeg, en met zulk een alvernielend geweld, dat, van alle de gebouwen, geene andere, dan het Kerkje van *Bethlehem* en negen, andere zeggen, vijf huizen, behouden bleeven. De gedagtenis van dien Brand heeft men, in het volgende tweeregelig Tijdvaers, bewaard.

Post M, post tria C, post X duo, quatuor I que
Nox Margar tollis igni tu concita Zuollis.

Tot merkelijke hoogte moet, ter deezer tijd, het vermogen der *Zwollenaaren* gestegen geweest zijn. Want, niettegenstaande hunne Stad niets dan een puinhoop vertoonde, wierden zij, egter, daar door niet afgeschrikt, om hand aan het werk te slaan. De herbouw wierdt spoedig bij de hand genomen. In de plaats van houten en leemen, zag men nu steenen huizen ten voorschijn koomen, met pannen of tegels gedekt. Eene veel fraaier Stad, even als een Fenix, wierdt aldus uit haaren asch geboren.

Be-

Belang is de gewoone drijfveer van verbintenisfen, en worden de drukkendfte beleedigingen en luidstfchreeuwende ongeregtigheden, dikmaals en fpoedig aan dezelve opgeofferd. Dit bleek aan de *Zwollenaaren*. In weerwil der hoogloopende vijandlijkheid tegen hen geoefend, vereenigden zij zich, na verloop van weinig tijds, met de Heeren VAN VOORST tegen JAN VAN DIEST, Bisfchop van *Utrecht*. Vreemd luidt, inderdaad, deeze verbintenis, alzo de Mijtervoogd, in zekeren zin, met de *Zwollenaaren* ééne lijn trok. Zijn plan was, de rooverijen, de land- en dorpplonderingen, uit de Heerenhuizen, te beteugelen, waar toe hij met de bemagtiging van het Huis der Heeren VAN VOORST eenen aanvang maakte. Gelukkig flaagde de oorlogzuchtige Bisfchop in zijne onderneeming; het Kasteel moest voor de kragt en het geweld zijner wapenen wijken. Toen noodzaakte hij, niet flegts de Heeren VAN VOORST, maar ook derzelver bondgenooten, de burgers en ingezetenen van *Zwol*; hem, bij manier van boete, eene groote fomme gelds te betaalen. Om hun de kragt zijner overmagt te doen gevoelen, ging hij nog verder; hij deedt hun eene fchriftlijke belofte teekenen, waar bij zij zich verbonden, de goederen hunner landgenooten niet meer te zullen rooven, en den landlieden gerust en ongeftoord hun akkerwerk te laaten verrigten. Waarfchijnlijk zal die belofte inzonderheid de Heeren VAN VOORST betroffen hebben.

Niet lang bleeven deeze getrouw aan hunne belofte. VAN VOORST geholpen door den Heer VAN KEPPEL, floeg, wel haast, den gewoonen weg in. Met vereende magt liepen zij het platte Land van *Overijsfel* af, plonderende en allen anderen moedwil pleegende, met allerlei knevelarijen en geldafperzingen van de ongelukkige landlieden. JAN VAN ARKEL vervulde thans den Bisfchoplijken Zetel van *Utrecht*. Met goede oogen konde hij die onregtvaardigheden en rustverftooringen niet aanfchouwen. In den Jaare 1361 verklaarde hij den Oorlog aan de bovengemelde *Overijsfelfche* Edellieden. 't Is te denken, dat de *Zwollenaaren* bij hunne Verbintenisfe met dezelven geene rekening vonden. Zeker is het, dat des Bisfchops aanzoek bij hen om onderftand gerea-

reeden bijval ontmoette. Die van *Deventer* en *Kampen*, insgelijks door Bisschop JAN VAN ARKEL aangezogt, waren minder toeschietende, maar moesten, door toezegging van groote Voorregten, worden overgehaald. Ligt is het te denken, dat de zamenverbonden Edellieden, nu van den magtigen steun der *Zwollenaaren* verstoken, hun bedrijf niet ongewroken lieten. Alle het kwaad en nadeel, welks volvoering in hun vermogen was, berokkenden zij aan de Stad en derzelver Burgerije. Geholpen door de Heeren VAN RECHTEREN, vielen zij in de Voorstad, en leiden dezelve in koolen. Dien ramp wilden de *Zwollenaars* niet ongewroken laaten. Na het afbranden der Voorstad deeden de belegeraars een geveinsden aftogt. Thans waanende den kans schoon te zien, vervolgden hen de Stedelingen; doch vielen, ongelukkig, in eene hinderlage. Een goed getal der uitgetrokkenen liet 'er het leeven. Zeventig der rijkste burgeren vielen in de handen der vijanden, en wierden gevanklijk weggevoerd.

Niet stil zat, intusschen, de Utrechtsche Bisschop. De *Zwollenaars*, eenigermaate, aan hun eigen noodlot overlaatende, hadt hij de handen vol werk met het maaken van toebereidzelen tot het beleg en de bemagtiging van het Huis *te Voorst*, de voornaame bron van 's Lands onheilen. Doch vermits het jaargetij te verre was verloopen, om, in het waarschijnlijk vooruitzigt op een gewenschten uitslag, de belegering van een Kasteel, om zijne sterkte vermaard door het gantsche Land, te onderneemen, vondt de Bisschop geraaden, de volvoering van zijnen toeleg tot in den volgenden jaare dertienhonderdtweeënzestig, te verschuiven. Verscheiden tusschenvallende hinderpaalen en de menigte en grootheid der toebereidzelen waren oorzaak, dat het werk der belegeringe niet vroeger dan in de maand Augustus des gemelden jaars ondernomen wierdt. Yverig waren, middlerwijl, de *Zwollenaars* onledig met het beraamen van dienstige middelen en maatregelen. Zij vervaardigden allerlei soort van Krijgsgereedschappen, onder andere een soort van Oorlogstuig, *Blijden* genaamd, op de Romeinsche wijze. Volgens het verhaal of de gissing van sommigen, zoude een zeker Plein in

de

de Stad *Zwol* daar van den naam van *Blijmarkt* ontleend hebben, om dat de gemelde Gereedschappen op dien plek wierden gereed gemaakt. Van geen geringen dienst, of om beter te zeggen, de voornaame oorzaak der bemagtiginge van het Kasteel was deeze toerusting. Niet alleen beukten de *Zwollenaars*, met groote steenen, de vervaarlijk dikke en zwaare Muuren van het Kasteel, maar wierpen ook doode krengen, nevens drek en allerlei vuiligheden in de Grachten, waar door een besmettende stank uit dezelve opging, en het water ondrinkbaar wierdt. Deeze list deedt eene gewenschte uitwerking. De belegerden, door aansteekende ziekten verzwakt, en gebrek aan water lijdende, vonden zich genoodzaakt het Kasteel over te geeven, wiens sterkte, voor het overige, nog geruimen tijd tegenstand zou hebben kunnen bieden. Vijftien weeken hadt het beleg geduurd. Naa dat het Kasteel tot den grond toe was geslegt, schonk de Bisschop de steenen, zijnde allen louter Duifsteen, aan de *Zwollenaaren*; welke dezelve vervolgens verorberden tot den opbouw van den *St. Michiels Toren en Kerk*, waar mede in den Jaare veertienhonderdzes een aanvang wierdt gemaakt; gelijk blijkt uit het volgende Tijdvaers, welk men aan eenen steen des Torens plagt te leezen.

O MichaeL SanCte, tVrres aLta deCorans te,
In se Conclusum versus turres tenet ortum.
Mille quatuor CCCC sexanpis Julii quoque dene,
Fit templi Swollis primum fundatio turris.

De gelukkige uitslag deezer onderneeminge bemoedigde de *Zwollenaars*, om zich van den overlast van andere plondernesten op gelijke wijze te ontslaan. Ten dien einde vereenigden zich die van *Zwol* en *Deventer*, (want de *Kampenaars*, hoewel insgelijks aangezogt, weigerden hunne deelneeming,) en slooten, in den Jaare dertienhonderdtachtig, een verbond met FLORIS VAN WEVELIKHOVEN, vijftigsten Bisschop van *Utrecht*. Met vereende krachten sloegen zij het beleg om het *Huis te Eerde*; 't welk, schoon het, bij veelen, voor onwinbaar wierdt gehouden, genoodzaakt was, naa verloop

van

van vijf weeken zich over te geeven. Van hun bovengemeld Krijgstuig, de allesdwingende *Blijden*, zullen de *Zwollenaars* zich ook nu bediend hebben. Gaarne zou men ook de steenen van dit Kasteel, ten nuttigen gebruik, na elders gevoerd hebben. Maar zo vast en sterk was het gestigt, dat men het afbreeken en slegten voor onuitvoerbaar hieldt, dan met eene moeite, die de kosten niet konde goedmaaken. Men stak 'er dan den brand in, welke, gelijk men verhaald vindt, eene gantsche maand duurde.

De gelukkige uitslag van den aangevangen oorlog deedt die van *Kampen* berouw hebben over hunne weigering van deelneeminge: weshalven zij zich bij den Bisschop en twee overige Steden voegden. Thans breidden de bondgenooten hunne belegeringen en veroveringen verder uit; nog in den Zomer des zelfden jaars veroverden zij, met zamengevoegde kragten, de Zallandsche Huizen, *Arcelen*, *Laar*, *Schulenberg* (toen *ter Molen* genaamd), en *den Garner*. Alle deeze Sterkten en Kasteelen wierden tot den grond toe verwoest.

Naauw verbonden waren nu de drie *Overijsselsche Steden*. Eenige stoornis ontstondt in die eensgezindheid, door een geschil, welk eerlang uitbrak, over de plaats, alwaar de dus genaamde *Kleringe* gehouden, dat wil zeggen, de Provinciaale Bank van Beroep behoorde gespannen te worden. *Deventer* hieldt staande, daar toe een uitsluitend Voorregt te bezitten. Die van *Zwol*, daarentegen, gelijk ook de *Kampenaars*, beweerden, dat de Bisschoppen van *Utrecht*, zints onheugelijke tijden, in dit opzigt, naar goedvinden, of naar vereisch van omstandigheden eene plaats benoemd hadden: weshalven zij het als wederregtelijk, immers strijdig met de oude gewoonte, aanzagen, dat eene bijzondere Stad, zich daar toe bij uitsluiting zou geregtigd agten. Het geschil wierdt voor den Kerkvoogd gebragt. In gevolge van den Eed, bij welken de Schepenen van *Deventer* hun voorgewend regt bekragtigden, deedt Bisschop FLORIS VAN WEVELINKHOVEN, in den Jaare dertienhonderddrieëntachtig, eene uitspraak ten voordeele van de gemelde Stad. Verwijdering der twee andere Steden was hier van het gevolg. De *Zwolle*-

lenaars slooten, naa verloop van eenigen tijd, met die van *Kampen*, twee afzonderlijke Verbonden, bij welke zij, over en weder, elkander beloofden, niet slegts hunne wederzijdsche Voorregten te zullen handhaaven, maar in 't bijzonder, de Vonnissen, op de Klaringe te *Deventer*, ten nadeele hunner Burgeren uitgesproken, met alle hunne magt te zullen te keer gaan; met bijvoeging, nogthans, dien wederstand niet te zullen oeffenen, indien de Bisschop plegtig beloofde, dat, naa verloop van een half jaar, te *Kampen*, en even zo veel tijds daar naa te *Zwolle* insgelijks Klaringe zou gehouden worden. De kloekmoedigheid, waar mede die van *Zwol* en *Kampen* hun genomen besluit aandrongen, bragt, inderdaad, den Kerkvoogd aan het wankelen, en deedt hem, kort daar naa, zijne uitspraak intrekken; doch slegts voor een korten tijd, alzo die van *Deventer*, nog in het zelfde jaar, den Bisschop niet slegts tot hunne belangen, van nieuws, overhaalden, maar het bovengemelde Voorregt nog nader deeden bekragtigen. De Stad *Zwol*, gelijk ook *Kampen*, naa vergeefsche poogingen te hebben aangewend, vondt, in den Jaare dertienhonderdtweeënnegentig, zich genoodzaakt, het betwiste Voorregt, bij bezegelde Brieven, aan haare mededingster toe te kennen.

In het laatst van het Jaar veertienhonderdzeventien sloot de Stad *Zwol*, nevens de twee overige Overijsselsche Steden, een Verbond met den Utrechtschen Bisschop FREDERIK VAN BLANKENHEIM, tegen zekeren EVERWYN VAN GUTERSWYK, naderhand Graaf van *Benthem*. Uit zijn Kasteel *Nijenhuis* deedt hij, van tijd tot tijd, uitvallen, aan het hoofd van gewapend volk, viel, bij *Ootmarsum*, in het landschap *Twente*, en rigtte aldaar, met rooven, branden en andere gewelddaadigheden, veele verwoestingen aan. Gesterkt met de hulp der drie Steden, sloeg de Bisschop, in de lente des volgenden jaars, het beleg om het gemelde Slot, doch konde het niet, dan naa verloop van eenige weeken, meester worden. Bij de verovering wierdt bedongen, dat het Slot, nevens de Stad *Nijenhuis* en het Kerspel *Ulzen*, voor drieëntachtighonderd Rhijnsche guldens, aan den Bisschop zouden verpand blijven, geduurende den tijd van vijf jaaren; naa ver-

verloop van welke de voorgaande eigenaar dit alles zou ter leen ontvangen.

In het bovengenoemde jaar tradt de Stad *Zwolle*, als eene der eersten, in het vermaarde *Hanze Verbond*, 't welk, in dat jaar, gelijk men weet, ter voortzettinge en beveiliginge van den Koophandel, te *Lubek* was opgerigt.

Omtrent deezen tijd wierdt te *Zwolle* een tooneel geopend, krielende van schrikwekkende gebeurtenissen, aangerigt onder schijn van de Vrijheid te willen handhaaven, doch volvoerd op eene wijze, welke duidelijk toonde, hoe dit edel beginzel geenzins de eenige of de waare drijfveer was. De Overlieden der Gilden, of Gildemeesters, waagden eene pooging om de gedaante der Stadsregeeringe te veranderen. Gerugsteund door hunnen invloed op het volk, veelen van 't welk in hunnen dienst was, ondernamen zij dien verre uitzienden aanslag. Hun eerste bedrijf was eene openbaare weigering, om zich aan het gezag van den Raad te onderwerpen. Zo dikmaals 'er iets van de Puije van het Raadshuis zou worden afgeleezen, vergaderden zij in het Gildehuis, 't welk tusschen de Praauw- en Paapenstraaten stondt. Zo ras de Geheimschrijver ophieldt met leezen, of zomtijds nog vroeger, riepen de Gildemeesters luidkeels: *Dat verstaan wij zo niet! Dat willen wij anders hebben!* Geene moeite liet de Wethouderschap onbeproeft, om de tegenstanders van hun gezag tot reden te brengen, en tot hunnen pligt te doen wederkeeren. Nu eens beloofden zij beterschap, en zich stil te zullen houden; doch dit was van korten duur: telkens hervatteden zij hunnen moedwil. De Raad, zijne onmagt kennende, om tegen den sterken stroom op te roeien, vervoegde zich tot den Bisschop, met verzoek om hulp, en ter verhoedinge van Regeeringloosheid en den uitersten ondergang van den algemeenen welvaart. De Kerkvoogd zondt eenige manschap, die, in St. Lucia-nacht, door bestelling van den Raad, heimelijk in de Stad wierdt gelaaten, met bevel om zich na de Groote-Markt te begeeven, als de Klok honderd zou geslagen hebben; 't welk kort naa middernacht geschiedde. De feestdag van St. LUCIA, naamelijk, was de tijd, op welken, van ouds, de Keure des Gemeensliedeen plagt te geschieden; waarnaa de avond en een gedeel-

te van den nacht aan de vrolijkheid gewijd was. De Gildemeesters, zich insgelijks in hun Gildehuis vermaakende, bevonden zich, naa middernacht, nog bij elkander. Onverwagt wierden zij van de gewapende manschap overvallen, en vervolgens na de Markt gebragt, alwaar, bij voorraad, eenige Scherpregters en Biegtvaders waren bijeen gekoomen. Sommige Gildemeesters, die vroeger gescheiden waren, nevens eenige andere Roervinken onder de gemeente, wierden van hunne bedden geligt, en na de zelfde plaats gebragt. Hier nam men hun de Biegt af, waar toe, egter, veelen, om hunne beschonkenheid, niet geschikt waren, en leide hun vervolgens het hoofd voor de voeten. Het getal der onthalsden wordt op honderdëndrie begroot. Hunne lijken wierden in het Portaal der St. Michiels Kerk, in een groot gat, begraaven. Een goed getal burgers verliet de Stad, anderen wierden gebannen. Door deeze strengheid wierdt de twist tusschen den Raad en de Gemeente wel gesust, maar niet uitgedoofd. Door bemiddeling van den Bisschop van *Munster* ontvingen de uitgeweekene en ballingen, in den Jaare veertienhonderddrieëntwintig, verlof om te mogen te rug keeren.

Het regt van Zilver te munten was, door de Stad *Deventer*, en, waarschijnlijk, ook door *Kampen*, reeds zedert den aanvang der Veertiende Eeuwe, geoeffend. De *Zwollenaars*, hoewel geen geld slaande, hadden, egter, de raadpleegingen met de andere Steden, over het Muntweezen, telkens bijgewoond. Omtrent den afloop der Eeuwe ontvingen die van *Zwolle*, van Keizer FREDERIK DEN DERDEN, het regt, om niet alleen Zilver, maar ook Goud te mogen munten.

Geene middelen liet de Raad onbeproefd, welke strekken konden om den bloei, welvaart en het genoegen van Stad en Burgerije te bevorderen of te vermeerderen. *Overijssel* was, voor langen tijd, vermaard door de zucht ter aankweekinge van nutte kennisse. Bekend is het Doorluchtig School van *Deventer*, en vermaard om het groot aantal van geoeffende verstanden, die aldaar zijn aangekweekt. De *Zwollenaars*, door zo een loflijk voorbeeld opgewekt, en overtuigd van den luister, welken diergelijk eene stigting aan hunne Stad

zou-

EEN GROOT AANTAL GILDEMEESTERS OP DE FEESTDAG VAN S.T LUCIA, IN DEN NACHT, OP DE GROOTE MARKT TE ZWOLLE ONTHOOFT.

zoude bijzetten, beraamden de noodige fchikkingen, volgens welke de Jeugd en Jongelingfchap onder hen in taalkennis en andere fraaie weetenfchappen, naar den fmaak der eeuwe, konden onderwezen worden.

Daarenboven werkte de Natuur kragtdaadig mede, ter bevorderinge van den welvaart der Stad. Een onvermaarde Stroom, het *Zwarte Water* genaamd, die de Muuren van *Zwolle* befpoelt, doch, zints onheugelijke tijden, niet bevaarbaar was geweest dan voor Schuiten en andere ligte vaartuigen, nam, al gaande weg, eene andere gedaante aan. De toeneemende fchuuring van het water der Zuiderzee, aan den eenen kant, en, aan de andere zijde, de uitloop van een menigte Veenwater, 't welk, zedert de uitbreiding der Turfgraaverijen, telkens toenam; en eindelijk de ontlasting van het Vechtwater: alle deeze oorzaaken fpanden te zamen, om aan het gemelde *Zwarte Water* eene diepte te doen bekomen, dat het van fchepen, welke zes en meer voeten diep gingen, konde bevaaren worden. Maar zo voordeelig de Natuur aan onze Stad was, even ongunftig was dezelve de twee andere Overijsfelfche hoofdfteden. Door de gedurige opwerping van Zand wierdt de *Ysfel*, aan welke dezelve gelegen zijn, bijkans onbruikbaar voor Schepen, die eenig aantal Lasten konden voeren. De bovengemelde verandering was oorzaak, dat de Scheepvaart en Koophandel van *Zwolle*, zeer aanmerkelijk begonnen te bloeien: voornaamlijk, om dat de Westfaalfche en Duitfche Kooplieden hunne goederen en koopmanfchappen met aanmerkelijk voordeel over deeze Stad verzonden, dewijl ze hier door bevrijd waren van het betaalen van den Ysfeltol, die te *Kampen* gevorderd wierdt.

Ongelukkig gaf deeze vermeerdering van welvaart der Stad *Zwolle* aanleiding tot een hooploopend misverftand met de Stad *Kampen*, 't welk in daadlijkheden uitbrak. De Kampenaars, naamelijk, waren, al zints langen tijd, in het bezit geweest van eenen Tol op den *Ysfel*; een voorregt, door Bisfchop FREDERIK VAN BLANKENHEIM hun vergund. Zij hielden ftaanden, dat dit regt zich zo verre in de Zuiderzee uitftrekte, als men eene diepte van drie en eene halve El waters peilde; en, gevolglijk, dat de fchepen, die in of uit

het Zwarte Water kwamen, zo wel als de zulke, die den Ysfel bevoeren, tot het betaalen van deezen Tol verpligt waren. De Zwollenaars, van hunnen kant, beschouwden het voorgeeven van die van *Kampen* als eene nieuwigheid, en weigerden volstrektelijk, zich daar aan te onderwerpen. Eerst tragte men, door Vertoogen, de gerezen geschillen bij te leggen. Doch toen deeze niet baatten, kwam men, ten langen laatste, tot feitlijkheden. Een *Zwolsch* schip wierdt, in den Jaare vijftienhonderdtwintig, door de Kampenaars, gewapenderhand, genomen; en toen zij zich niet wilden laaten overhaalen om hetzelve te ontslaan, namen de Zwollenaars eenige Burgers van *Kampen* gevangen. *Deventer*, deezen aanstootlijken en hoogloopenden twist haarer Zuster-Steden met leede oogen aanziende, tradt als middelaares tusschen beiden. Vrugtloos, egter, waren alle haare poogingen. Met even weinig vrugt zonden de Staaten van het *Neder-Sticht* hunne Afgevaardigden na de overhoopliggende Steden, om, door hunne tusschenspraak, den twist een einde te doen neemen. Vrugtloos zelf tradt de Bisschop van *Utrecht*, ten zelfden oogmerke, met zijn gezag tusschen beiden. De eenige uitwerking, welke alle deeze tusschenspraaken en bemiddelingen voortbragten, was hierin gelegen, dat te *Zwolle* de gevangene *Kamper* burgers hunne vrijheid bekwamen, en deeze, ten behoeve der eigenaaren, het genomen *Zwolsche* Vaartuig ontsloegen. Dit alles konde, evenwel, niet verhinderen, dat de inwooners van beide Steden over en weder de Wapens aangordden, en geene gelegenheid lieten verloopen, om de een den anderen allen mogelijken afbreuk en nadeel toe te brengen. Dit alles duurde tot in den aanvang des volgenden Jaars vijftienhonderdeenëntwintig. Koning KAREL, onlangs onder den naam KAREL DEN VYFDEN, tot de Keizerlijke waardigheid verheven, vermaande thans de geschilvoerende Steden, zich aan de uitspraak van haaren Landheeren en van de Staaten van het *Neder-Sticht* en van *Overijssel* te onderwerpen, en inmiddels, bij manier van stilstand van Wapenen, alle Krijgstoerustinge en Vijandlijke bedrijven te staaken. Deeze vermaaning deedt eenige uitwerking. Van wederzijde stelden de beide Steden haare belangen schriftlijk ter hand

aan

aan de benoemde Scheidslieden. Doch een misverstand, tusschen den Utrechtschen Bisschop en de Staaten van het Gewest ontstaan, bragt te wege, dat men niet zo spoedig kon gereed zijn met het doen van eene behoorlijke uitspraake, of die van *Zwolle* hadden gelegenheid tot het doen uitbarsten van eenen aanslag, door welken alle hoop op een gewenscht vergelijk voor altoos scheen te zullen verijdeld worden.

Die van *Zwolle*, naamelijk, hadden niet veel gronds om van de zijde des Bisschops eene gunstige vonnisvelling te verwagten. De reden was, om dat zij, in den oorlog, welken zij, met den voorgaanden Bisschop FREDERIK VAN BLANKENHEIM, tegen de Gelderschen gevoerd hadden, den Ontvanger der Schattingen, door hem aangesteld, zijne Rekening niet hadden doen zuiveren, gelijk de Ontvangers in andere Steden gedaan hadden. Daarenboven hadt de Wethouderschap van *Zwolle* het verzoek van den Bisschop, van de Ridderschap en van de andere Steden, om den Ontvanger tot het zuiveren van zijne Rekening te noodzaaken, door allerlei uitvlugten en voorwendingen telkens van de hand gewezen. Dit voorval, welk zeer kwalijk was opgenomen, was oorzaak dat de Stad *Zwolle*, in haaren Oorlog tegen *Kampen*, geen uitzigt of reden hadt om binnenslands op merkelijken bijstand te kunnen staat maaken. Dus vondt men zich genoodzaakt, elders heul en troost te zoeken. Daar toe liet men het oog vallen op Hertog KAREL VAN GELDER, wiens naijver tegen KAREL DEN VYFDEN bekend was, en van welken men vertrouwde, dat hij deeze gunstige gelegenheid, om den Huize van *Oostenrijk* afbreuk te doen, niet zou laaten voorbijgaan. Naa eene wijl onderhandelens trof men eene Overeenkomst, van welke de voornaamste punten en voorwaarden hierop neder kwam: „ de Stad *Zwolle* zoude „ zich stellen onder des Hertogs bescherming, en van twee „ Vorsten haar door den Hertog aangeboden, éénen, ten behoeve van den H. MARTEN en van het Roomsche Rijk, „ tot haaren Landvorst aanneemen, in de hoop dat gemelde „ MARTEN vervolgens op den Bisschoplijken Zetel van het „ Sticht mogt verheven worden, hetwelk men met allen „ vlijt zoude helpen bewerken. Van zijnen kant zou Her-

„ tog KAREL de burgers van *Kampen* straffen, en hen nood-
„ zaaken om van het vorderen van den betwisten Tol af-
„ stand te doen." Op den achtsten Junij des bovengemelden Jaars vijftienhonderdeenëntwintig wierdt dit Verdrag gesloten. Bijstere verwondering en ontzetting veroorzaakte dit bedrijf der *Zwollenaaren* door het gantsche land: te meer, naa dat rugtbaar was geworden, dat zij, op den eigen dag van het sluiten der Overeenkomste met den krijgshaftigen Hertog KAREL, zich uit den Eed, aan Bisschop PHILIPS gedaan, zich openlijk hadden ontslagen.

Een aanval op *Hasselt* was het eerste bedrijf, waar mede het Krijgstooneel wierdt geopend. De *Zwollenaars* waren misnoegd op Wethouders en Burgers dier Stad, om dat zij hen hadden willen dwingen, met hunne Schepen te *Hasselt* aan te leggen, ingevolge van een zeker regt, welk zij beweerden, daar toe te hebben. Dit, intusschen, was slegts een voorwendzel, en de waare reden der verstoordheid van die van *Hasselt* op de *Zwollenaars*, om dat deeze hadden belet dat hunne Stad niet onder de hoofdsteden van het Gewest was aangenomen. Reeds 's nachts voor dat het meergemelde Verdrag was gesloten, geschiedde de aanslag op *Hasselt*, door de voornaamste drijvers; bij verrassing zogten zij zich van de Stad meester te maaken. Doch de toeleg wierdt ontdekt, en ontmoetten, daarom, de bespringers zo veel tegenstands, dat zij genoodzaakt waren, onverrigter zaake af te trekken. Twee of drie dagen laater overvielen de *Zwollenaars* eenige *Overijsselsche* Edelen, die, zo ras zij de tijding der Omwentelinge hadden vernomen, te *Nijerbrugge* vergaderd waren, om te beraadslagen, wat hun, in deezen toestand van zaaken, te doen stondt. Verscheiden hunner wierden gevat, en gevanklijk na *Zwolle* gevoerd. Om dit bedrijf, 't welk het gantsche Land met verontwaardiging vervulde, te regtvaardigen, lieten die van *Zwolle* van zich gaan, dat de Edelen, de hoofden hebbende bijeen gestoken, om hen te verdrukken, men hun niet kwalijk konde neemen dat zij hunne vijanden waren voorkomen; dat voorts niemand het in hun als berispelijk konde aanmerken, dat zij zich aan den *Utrechtschen* Bisschop onttrokken, en onder de bescher-

ming

ming des Hertogs van *Gelder* hadden begeeven, naardien Bisschop PHILIPS VAN BOURGONDIE, in stede van zich als een Herder en Vader jegens hen te gedraagen, een Vervolger en Onderdrukker hunner Stad was geworden. Naa het verstooten en gevangen neemen der Edelen wendden de *Zwollenaars* zich tegen verscheiden adelijke Huizen, dezelve vernielende of onbruikbaar maakende. De Stad *Hasselt* moest nu, andermaal, eenen aanval verduuren; doch de toegeschotene hulp der landlieden uit het Drostampt van *Vollenhove*, en van een goed gedeelte der Burgerije van *Kampen*, noodzaakte hen, van nieuws, om het ondernomen beleg op te breeken. Hierop wierp Hertog KAREL eenen hoop zijner Gelderschen in *Genemuiden*, met oogmerk om, langs dien weg, den toevoer na *Hasselt* af te snijden, en, onder de begunstiging daar van, in de hoop op een gunstiger uitslag, een voordeeliger kans tegen het Steedtje te waagen. Doch ook ongelukkig viel deeze onderneeming uit. Gesterkt met eenigen onderstand uit *Holland*, kwam Bisschop PHILIPS VAN BOURGONDIE, in de maand Oktober, te *Kampen*, en noodzaakte den Hertog, zijne benden te doen aftrekken.

Onder dit alles hadden die van *Zwolle*, zo wel als andere Overijsselaars, een drukkend gevoel van de rampen des Oorlogs. De Bisschoplijke Krijgsbenden, brandende van verontwaardiging over den hoon, het Opperhoofd der Nederlandsche Kerke aangedaan, en deswegen niets dan wraak ademende, pleegden allerlei moedwil tegen de *Zwollenaars*; zij staken, onder andere, eene hunner Voorsteden in brand. Keizer KAREL DE VYFDE, doof voor alle de Vertoogen, met welke zij hunnen afval zogten te regtvaardigen, verklaarde hen, nevens de Gelderschen en Friezen, voor weerspannigen en muitelingen. Daarenboven zondt de Keizer een aanzienlijk getal Knegten, onder het opperbevel van den vermaarden JURIAAN SCHENK, na *Overijssel*. Naa verloop van eenigen tijd verdreeven deeze de *Gelderschen* uit twee Schanzen. Een van die Sterkte lag nabij *Zwolle*, en diende ter dekkinge van den toevoer van leevensmiddelen; van welken de burgers dier Stad thans versteken zijnde, tot moedloosheid begonnen over te slaan. Om hunne geesten een

weinig op te beuren, ondernamen de *Gelderschen* het beleg van *Steenwijk*, waar toe insgelijks eenige *Zwolsche* burgers de hand leenden. Doch het oogmerk wierdt niet bereikt. De Steenwijkers weerden de belegeraars van hunne wallen. Hier bij kwam nog de wantroostige tijding, dat het Steedtje *Genemuiden* door SCHENK berend was, en op het punt stondt om zich aan hem te moeten overgeeven. In deezen staat van zaaken, in welken alles genoegzaam voor verlooren wierdt gerekend, verscheen Hertog KAREL ter goeder uure binnen *Zwolle*. In allerijl verzameldе hij eene aanzienlijke magt, trok daar mede, met verhaasten optogt, na *Genemuiden*, en bragt het Leger van SCHENK zulk eene zwaare nederlaag toe, dat hij, in 't toekoomende, van dien kant, geenen tegenstand hadt te vreezen.

Zeer voorspoedig slaagden nu vervolgens de wapens des Gelderschen Hertogs. Dit deedt zijnen moed klimmen, en tot daaden overslaan, die van wederregtelijkheid niet konden vrijgesproken worden. Van tijd tot tijd zogt hij zijne magt en invloed buiten de vastgestelde grenzen uit te breiden: zodat hij zich meer als Vorst en Heer dan als Beschermer van *Overijssel* aanstelde. Niet slegts stelde hij, in zijnen naame, eenen Stadhouder aan, als mede eenen Rentmeester, die alles, wat voorheen aan den Bisschop wierdt betaald, ten behoeve van Hertoge KAREL invorderde, maar hij paarde ook daar nevens het uitschrijven van Schattingen, welke, van dag tot dag, zwaarder wierden, en door de uitgeputte ingezetenen naauwlijks en niet dan zuchtende konden worden opgebragt. De Steden *Deventer* en *Kampen*, die onlangs een Verdrag met KAREL hadden aangegaan, zouden nu wel gaarne tot de heerschappij van Bisschop PHILIPS zijn te rug gekeerd. Te *Zwolle*, alwaar, daarenboven, de algemeene stemme nimmer voor Hertog KAREL geweest was, begon men nu, meer en meer, openlijk de ooren op te steeken en dreigende uitdrukkingen uit te slaan tegen de zodanigen hunner medeburgeren, welke de Stad aan des Bisschops heerschappij hadden onttrokken.

En, inderdaad, hoe zwaar ook het Geldersche juk de Provincie in 't algemeen mogt drukken, pijnlijker knelde het-

hetzelve de *Zwollenaars* dan de bewooners der andere Steden. De bezetting van *Hasfelt* stroopte tot voor hunne muuren, en bragt hun de grootste nadeelen toe. Van binnen stondt alle neering stil; alle handel in de Nederlanden was hun, van 's Keizers wege, verboden. Het misnoegen nam hand over hand toe: zo dat men de Steden *Deventer* en *Kampen* van de heerschende gevoelens, onder de hand, onderrigtte, onder belofte van met haar en met de Ridderschap, de noodige maatregels te zullen beraamen, tot uitdrijvinge der Gelderschen. Een nieuw gewigt in de schaal des misnoegens was, een aanslag des Hertogs, wien men steeds geweigerd hadt, Bezetting in de Stad te ontvangen, om, bij verrassing, drie Vaandelen Knegten daar binnen te werpen. Eindelijk raakten, met den aanvang des volgenden jaars vijftienhonderdvierëntwintig, de Geldersgezinde Regenten van het Kussen. Zelf verlieten zommigen de Stad, als hunne persoonen daar binnen niet veilig agtende.

Hertog KAREL, van deeze verdeeldheden onderrigt, kwam onverwagt aanrukken, om zijnen begunstigers bijstand te bieden, en zich van de Stad te verzekeren. Op den vierden Maart des gemelden jaars stak hij, van *Hattem*, over den Ysfel, tegen zijn gegeeven woord, met een aanzienlijk getal Knegten, welke hij met zich ter Stad hoopte te doen intrekken. Doch dit mislukte hem. Hertog KAREL zelve was vooraan getrokken met de Heeren van zijn Hof, die hunne Knegten op paerden gezet hadden. Doch deeze waren, nevens den Hertog, niet zo ras binnen de eerste Sassenpoort getrokken, of de Zwollenaars lieten de Valpoort na beneden, met oogmerk om het Krijgsvolk daar buiten te houden; verdrijvende voorts hetzelve, met steenen en ander werptuig, van de muuren. Men verhaalt dat Hertog KAREL, zich dus tusschen twee Poorten vindende opgesloten, en geene andere uitkomst ziende dan door eene Waterpoort, tot eenen zijner Hovelingen, in gebroken Hollandsch, zou gezegd hebben: *Hier wil ze deur:* want, vermits de Hertog aan het Hof van *Bourgondie* was opgevoed, en daarenboven in *Frankrijk* langen tijd gevangen was geweest, sprak hij het Hollandsch zeer gebrekkig. Zijn voorneemen hem ont-

raaden zijnde, zou hij, al schertzende, gezegd hebben: *Hoe zutverlijk zit zij nu hier en kijkt.* KAREL vervolgens binnen de Stad zijnde gelaaten, wierdt in de Munt geherbergd. Doch zich daar binnen niet veilig oordeelende, vertrok hij reeds den volgenden dag, zonder iet weezenlijks verrigt te hebben, na *Gelderland*, met oogmerk om bij de eerste gunstige gelegenheid over den geleden hoon eene strenge wraak te zullen oeffenen. Zommigen hebben aangeteekend, dat de *Zwollenaars* van den Hertog een zwaar Losgeld eischten, en dat zij aan dit geld hunne vingers blaauw geteld hebbende, daar van den spotnaam van *Zwolsche Blaauwvingers* zouden gekregen hebben. Om meer dan ééne reden mag die vertelling een Sprookje heeten.

De zodanigen der *Zwolsche* Regenten en Burgeren, die, 't zij dan meer of min openlijk, de belangen des Utrechtschen Bisschops aankleefden, waren, al in den jongstverloopen jaare, in heimelijke onderhandeling getreeden met de twee andere *Overijsselsche* Steden. De vreeze, dat Hertog KAREL hun voorgaand gedrag gewisselijk zou betaald zetten, bragt te wege, dat zij thans geene middelen onbeproefd lieten, om het spoedig sluiten van een naauw onderling verdrag te bewerken. Op den elfden April wierdt het gewenscht Verbond geteekend. De drie Steden beloofden en verbonden zich bij hetzelve, ten eeuwigen dage aan het Sticht van *Utrecht* en aan elkander te zullen getrouw blijven, de wederzijdsche Voorregten in eere en waarde houden, en over en weder elkander, met alle magt, en wel bijzonder ook de Stad *Zwolle* tegen den Hertog van *Gelder*, de behulpzaame hand te bieden. Met naame bedongen die van *Zwolle*, in het ongestoorde genot van den Vrijen Vaart op het *Zwarte Water* niet te zullen gestoord worden.

Niet vrugtloos hadden de *Zwollenaars*, bij het Verdrag, bescherming tegen Hertog KAREL bedongen. Want het Verbond hadt nog niet zijn volle beslag gekregen, of KAREL hadt reeds om hunne Stad het beleg geslagen. De moedige tegenstand der Stedelingen deedt hem, wel haast, van zijn voorneemen afzien. Men wil dat hij zelve den eersten voorslag zou gedaan hebben tot een vergelijk, 't welk, binnen kor-

korten tijd, wierdt getroffen. Volgens het geslotene Verdrag, zouden Hertog KAREL en de Stad *Zwolle* zich, over en weder, van alle vijandlijkheden onthouden, hunne onderlinge geschillen aan de uitspraake van onzijdige Scheidslieden overlaaten, en den handel voor de wederzijdsche Ingezetenen openzetten. Daarenboven verbonden zich die van *Zwolle*, met den Huize van *Bourgondie*, of met deszelfs aanhangeren, niet te zullen handelen. 's Daags naa het sluiten van dit Verdrag wierdt het beleg opgebroken; PHILIPS VAN BOURGONDIE, Bisschop van *Utrecht*, was, gedurende het beleg, overleden.

Naa eenig tegenstribbelens viel de keuze van eene nieuwen Bisschop op HENRIK VAN BEIEREN, broeder des Keurvorsts van de *Palts*; tot groot ongenoegen van Hertoge KAREL, die eenen anderen hadt aangeprezen, en, om van deeze teleurstelling wraake te neemen, zich van nieuws tot den Oorlog bereidde. Zijn eerste bedrijf was, het gesloten houden van Wegen en Stroomen voor de *Overijsselschen*. De hoon, hem, onlangs, door de Stad *Zwolle*, aangedaan, zat hem nog hoog in den krop; even als voorheen, sneedt hij haar allen toevoer af. Hij ging nog verder; door het aanjaagen van schrik en het uitslaan van dreigementen, zogt hij de Steden *Deventer* en *Kampen* van het toebrengen der afgesprokene hulpe af te trekken. Doch deeze bleeven getrouw aan de geslotene verbintenisse; waar door, evenwel, Hertog KAREL niet wierdt te rug gebragt, om zijne gedaane bedreigingen ten uitvoer te brengen. De drie Steden, aldus in het naauw gebragt, hielden bij den nieuw verkoren Utrechtschen Kerkvoogd aan, om eenen vasten Vrede met den Hertog te bewerken. Eene bijeenkomst, ten dien einde, te *Nuis* gehouden, liep vrugtloos af; en KAREL hieldt niet op met de *Zwollenaars* hoe langer hoe meer te benaauwen. Eindelijk verscheen Bisschop HENRIK, in eigen persoon, in *Overijssel*, en bragt een Leger op de been, waar mede hij *Zwolle* beschermde, en vervolgens het *Huis te Rechteren*, van welks bezetting *Zwolle* veel overlast en nadeel leedt, belegerde. Gebrek aan geld noodzaakte hem, egter, van deeze onderneeminge, eerlang, af te zien.

On-

Onder bemiddeling van den Keurvorst van *Trier* wierdt, ten laagen laatste, de Vrede gesloten. Van de voorwaarden zullen wij alleenlijk eene daar van vermelden, de Stad *Zwolle* afzonderlijk betreffende; zij wierdt daar bij verpligt, jaarlijks vijfhonderd Goudguldens aan den Hertog te moeten opbrengen; welke zij, evenwel, met tienduizend Goudguldens in eens zoude kunnen lossen.

Thans scheen men eenige rust te zullen genieten. Doch de tweespalt, die binnen *Zwolle* bij aanhoudenheid bleef heerschen, was oorzaak, dat men, van het aangegaane Verdrag, weinige vrugts plukte. De uitgeweekene of gebannen Burgers, met andere Geldersgezinden gesterkt, stelden, eerlang, eene nieuwe pooging te werk, om de Stad in Hertog KAREL'S handen te leveren. Toen dit mislukte, bewerkte de Hertog, dat de gemelde Burgers met de Stad wierden verzoend. In de Stad te rug gekeerd, hielden deeze zich niet aan den getroffen Zoen. Van tijd tot tijd veroorlofden zij zich het pleegen van oproerige bedrijven; waar tegen de Zwolsche Wethouderschap maatregelen beraamde, om hen in toom te houden, of te straffen. Hier uit ontleende Hertog KAREL voorwendzels tot klaagen, en om de *Overijsselsche* te kwellen.

De engte, in welke de Overysselsche Steden zich gebragt zagen, noodzaakte dezelve, na vermogender hulp en bescherming uit te zien. Zij wierpen zich in de armen van Keizer KAREL DEN VYFDEN. In den aanvang des Jaars vijftienhonderdachtentwintig slooten zij een Verbond, waarbij zijne Keizerlijke Majesteit voor Erfheer van *Overijssel* wierdt verklaard.

Twee jaaren daar naa ontstondt 'er geschil tusschen die van *Zwolle* en *Hasselt*. Tot nog toe hadden de laatstgemelden niets anders dan een Veerstal voor hunne Stad over het *Zwarte Water*, in de plaats waar van zij nu eenen Brug begonnen te leggen. De *Zwollenaars* het aangevangen werk zoekende te verhinderen, ontstonden hier uit groote moeilijkheden; die, egter, nog gelukkig wierden bijgelegd door een Vonnis van 's Keizers Geheimen Raad, die verstondt, dat vermits het *Zwarte Water* aan den Keizer behoorde,

de

de *Hasselaars* geen regt hadden om 'er een Brug over te slaan. Naderhand zogten zij van den Hertog VAN ALVA dit Voorregt te verkrijgen; doch de *Zwollenaars* wisten daartegen een spaak in het wiel te steeken.

Langs den bovengemelden weg hadt aldus de Stad *Zwolle*, nevens alle de overige Nederlandsche Gewesten, het hoofd moeten buigen onder het juk der wijduitgestrekte heerschappije van het Huis van *Oostenrijk*. Van geen langen duur, intusschen, was deeze onderwerping. PHILIPS DE TWEEDE, Zoon en Opvolger van KAREL DEN VYFDEN in het gebied over deeze Gewesten, onkundig van de geaartheid zijner nieuwe Onderdaanen, en meenende, naar goedvinden, met dezelve te kunnen handelen, gaf een doodlijken knak aan zijne overheersching, terwijl hij zich verbeeldde, dezelve op eenen onomstootelijken voet te vestigen. De minstgeoeffenden in de Vaderlandsche Geschiedenissen, hoe eigendunkelijk die stroeve Vorst met de Vrijheden en Voorregten van Provincien en Steden leefde, en zo in het Waereldlijke als in het Kerkelijk bestuur allerlei nieuwigheden, met die plegtig bezworene Voorregten onbestaanbaar, invoerde. *Zwolle* hadt hier van een drukkend gevoel. Die Stad, te gader met de twee andere Hoofdsteden van het Gewest, wilde Koning PHILIPS van haar, dus lang geoeffend, souverein gezag berooven, door het oprigten van een Geregtshof, 't welk de Burgers dier Steden voor zich konde dagvaarde, met voorbijgaan der Wethouderschappen, welke, zints onheugelijke tijden, daar toe alleen geregtigd waren. Het vuur van misnoegen, welk bij de Burgerij, al lang, onder de assche hadt gesmeuld, wierdt hier door gestookt, en brak, ten langen laatste, met geweld, in lichter laaije vlamme, ten dake uit. Door een afzonderlijken Brief hadt WILLEM DE EERSTE, *Prins van Oranje*, de Stad tot afval van de Spaansche heerschappij uitgenodigd. WILLEM, *Graaf van den Berge*, 's Prinsen Zwager, in den Jaare vijftienhonderddrieënzeventig, met een vrij talrijke magt, in *Overijssel* zijnde gekoomen, maakte zich, met kleine moeite, gelijk van andere Steden, ook meester van *Zwolle*: te gereeder nog, om dat die Stad, 's jaars te vooren, van Spaansche bezetting was verlost.

Voor

Voor een korten tijd geraakte *Zwolle*, van nieuws, onder de heerschappij van *Spanje*, door de schandelijke vlugt des Graave VAN DEN BERG. *Don* FREDERIK, Zoon des Hertogs van ALVA, met een talrijk leger in *Gelderland* gekoomen, en te *Zutfen* ongehoorde wreedheden gepleegd hebbende, zonden die van *Zwolle*, voor zich zelve het ergste vreezende, hunnen Burgemeester JAN VAN HAERST aan *Don* FREDERIK, om het gebeurde in hunne Stad op de best mogelijke wijze te verontschuldigen, en genade te verzoeken; 't welk hij, en met geen ongelukkigen uitslag, op zijne knieën deedt. Zedert wierdt *Zwolle*, van nieuws, omgezet, ten voordeele van ORANJE, door de bewerking des Graaven VAN RENNENBERG, hoewel met eenige moeite. Genodigd om zich in het Verbond der Vereeniginge, in den Jaare vijftienhonderdnegenenzeventig te *Utrecht* geslooten, te begeeven, gaf de Raad der Stad aan dien Stadhouder tot bescheid, dat men in het geschil tusschen den Landsheer en de Onderdaanen, zich liefst onzijdig wilde houden. Dit antwoord wierdt RENNENBERG buiten de Stad toegezonden. Doch toen men bemerkte, dat de Stadhouder met zulk een bescheid zich niet liet afzetten, en bovendien in aanmerking nam, hoe onbezonnen het ware, in de tegenwoordige gelegenheid der Stad, tegenstand te bieden, ingevalle hij iet vijandelijks mogt onderneemen, opende men voor hem de Poorten. Toen tradt men toe tot de Unie, en zwoer den Koning van *Spanje*, nevens den Hertog VAN ALVA, af.

Onder dit alles was in het Gewest van *Overijssel*, zo wel als in de overige Nederlandsche Provincien, het licht der Kerkhervorminge doorgebroken, ondanks den zwaaren tegenstand, welke daar tegen wierdt te werk gesteld. Met den naam van *nieuwigheid* wierdt de gezuiverde leere gebrandmerkt, door de Ridderschap en de Wethouders van *Zwolle* en der twee andere Hoofdsteden. Een kragtdaadiger en meer afdoende middel, dan scheldnaamen, voegden zij daar nevens, ter weeringe der nieuwigheid: strenge Plakaaten en soortgelijke maatregelen. Doch de Hervormde Leeraars lieten zich daar door niet afschrikken. Het prediken in de Stad *Zwolle* durfden zij inderdaad niet onderneemen; te *Assendorp*, op het

het grondgebied der Stad gelegen, hielden zij hunne eerste vergaderingen. Om de burgers van het loopen ter preeke buiten de Stad te rug te houden, en evenwel der algemeene geestneiginge des Volks een weinig te gemoet te koomen, gedoogde de Raad en de Gemeente, dat voortaan het Nachtmaal, aan die zulks verlangden, onder beide gedaanten, te weeten, door het gebruiken zo wel van den Wijn als van het Brood, zou worden toegediend. Van geringe baate, ter bereikinge van het voorgestelde oogmerk, was die vergunning. Bij talrijke schaaren zag men Mannen en Vrouwen, bejaarden en jeugdigen, na *Assendorp* ter preeke loopen. Dermaate groeide, van tijd tot tijd, het getal der Onroomschen, dat zij zich gemoedigd gevoelden, om ten hunnen gebruike eene der Stads Kerken van den Raad te eischen. Onbezonnen ijver liep hier goede orde vooruit. Doordien de Raad, naar de meening der Hervormden, niet spoedig genoeg gereed was met het geeven van antwoord, maakten zij zich met geweld meester van de Lieve Vrouwen Kerk, en lieten in dezelve, door eenen Leeraar, den dienst waarneemen. Om het toeneemend getal der Onroomschen konde, welhaast, die Kerk den toeloop niet bevatten. Men deedt hierom, aan den Raad, den voorslag, dat de Groote Kerk hun mogt worden ingeruimd. Doch dit verzoek wierdt van de hand gewezen; en waren de Hervormden door vreeze niet te rug gehouden, zij zouden, even gelijk de andere, ook deeze Kerk met geweld hebben ingenomen.

Intusschen hadt de Graaf VAN AREMBERG, Stadhouder van het Gewest, het geweld, aan de Lieve Vrouwen Kerk, door de Hervormden, gepleegd, zo euvel opgenomen, dat hij den Raad dreigde, het *Zwarte Water* te zullen stoppen, en dus allen toevoer na de Stad afsnijden, indien dezelve niet bezorgde, dat de gemelde Kerk aan de Roomschgezinden wierdt te rug gegeeven. De Magistraat verontschuldigde zich op het allernederigst, het voorgevallene op de noodzaaklijkheid der tijden schuivende. Doch de Stadhouder liet zich met deeze verontschuldiging niet afzetten, maar bragt, eerlang, door zijn gezag te wege, dat de Roomschgezinden in het bezit der Lieve Vrouwen Kerke hersteld wierden.

In

In weerwil van dit alles waren de Hervormden te *Zwolle* niet verdelgd; zelf telde men verscheiden van de aanzienlijkste burgers, die der Nieuwe Leere, gelijk men 't noemde, meer of min openlijk waren toegedaan. Aan den Hertog VAN ALVA was dit niet onbekend. Hierom zondt hij bevel aan den Raad en de Gemeente der Stad, dat men zorge hadt te draagen, om geene andere lieden in de Regeering te brengen, dan die voor opregte en ijverige Roomsch-Katholijken bekend stonden. Hij voegde 'er eene bedreiging nevens, volgens welke de Koning van *Spanje* zelve de verkiezing doen zou van Schepenen en Raaden, indien dit bevel niet wierdt opgevolgd. Ondanks die bedreiging ontzetteden de twaalf Keurnoolen, op den dag der gewoone Regeeringsveranderinge, eenen DIRK TWENHUIZEN, voor ijverig Roomsch-Katholijk bekend, van zijnen post, en verkoozen, in zijne plaats, den Schoolvoogd MOMMIUS, die den naam hadt van der *Augsburgsche* Geloofsbelijdenisse heimelijk aan te kleeven. Deeze keuze deedt den Hertog VAN ALVA dermaate in gramschap ontsteeken, dat hij den Raad van *Zwolle*, door den Heer VAN GROESBEEK, liet aanzeggen, dat ten zij dezelve MOMMIUS van zijnen post ontzette, hij veertien Vaandelen Spaansche Knegten in de Stad zoude zenden. Mommius hadt reeds den Eed afgelegd. Doch den ramp, welke de Stad, om zijnentwille dreigde, met schrik en vreeze te gemoet ziende, verzogt hij zijn ontslag; 't welk hem ook vergund wierdt.

Deeze gebeurtenis was oorzaak, dat de Onroomschen te *Zwolle*, eenigen tijd, het onderspit delfden, en in het verborgene, hoewel nog altoos met gevaar, hunnen Openbaaren Godsdienst moesten waarneemen. De komst des Graave VAN DEN BERG deedt hun het hoofd wel wederom opsteeken; doch de aantogt van *Don* FREDERIK, ALVA's Zoon, den moed wederom ontzinken. Eindelijk wierden de Onroomsche, in den Jaare vijftienhonderdtachtig, volkomen meester. De gruwel der Beeldestorminge speelde ook hier een schandelijken rol. Aan het Sakramentshuisje, de *Tabernakel* genaamd, in de St. Michiels Kerk, een kostbaar stuk werk, welks waarde op etlijke duizenden Dukaaten, wierdt geschat,

sloeg

floeg het woest gepeupel zijne schendige handen, en vernielde het, benevens verscheiden andere kunststukken.

Na deezen uitstap hervatten wij den draad der Waereldlijke Geschiedenissen. Hoewel de *Zwollenaars* in het Verbond der *Utrechtsche* Vereeniginge waren getreden, weigerden zij, nogthans, Staatsche Bezetting in te neemen. De Roomschgezinden, die nog een zeer aanzienlijk getal uitmaakten, en altoos op hunne luimen lagen om hunnen Godsdienst wederom in het voorgaande aanzien te herstellen, zogten zich van die gelegenheid te bedienen, om de Spanjaarden in de Stad te brengen. Schier was dit ontwerp naar hunnen wensch uitgevallen. Niettegenstaande alle de leden der Wethouderschap, nevens de Hoplieden der Straaten, 's Prinsen zijde hielden, hadden de afgezette Magistraaten, gesterkt door eenigen uit de burgerije, wien het hart over Spanje hing, de zaaken, onder de hand, indiervoege weeten te beleggen, dat zij in de maand Julij des Jaars vijftienhonderdtachtig zich genoegzaam meester van de Stad zagen. Heimelijk hadden zij eenige boeren binnen doen koomen, en onder de hand berigt gezonden van den toestand der zaaken aan den Heere MARTEN SCHENK, met verzoek dat hij ter hunner hulpe zich zou gereed houden. Niet zo heimelijk kon dit alles volvoerd worden, of de Onroomschen kreegen de lucht van den toeleg. Zij verschansten zich op de Groote Markt, hielden de St. Michiels-Kerk, het Kerkhof, de Kamper Poort en den zo genaamden Rooden Toren bezet, en zonden, intusschen, aan de twee andere Hoofdsteden om hulp en onderstand; met dien gevolge, dat, na verloop van twee dagen, eenig Krijgsvolk van *Kampen*, en twee Vaandels uit de burgerij van *Deventer*, ter hunner hulpe aankwamen. De bode, welke het verzoek na *Deventer* hadt overgebragt, wierdt, in het wederkeeren, jammerlijk vermoord door de Roomsche boeren. Diergelijk lot trof den Zoon eens Burgemeesters van *Kampen*, terwijl hij, om den *Zwolsche* Hervormden bij te springen, aan het hoofd eeniger burgers van zijne Vaderstad, in aantogt was. Maar deeze moord wierdt den boeren uit het *Mastenbroeksche*, welke denzelven gepleegd hadden, betaald gezet, door het uitplonderen

deren en afbranden van hunne huizen, en het wegvoeren van hun vee. Toen openden de Roomschgezinden binnen *Zwolle* de poorten, die zij in hunne magt hadden, en liepen tot de Spanjaarden over. Eene Staatsche bezetting, zedert binnen gekomen, viel in de huizen der uitgewekenen, en roofde alles wat 'er binnen was. Inmiddels was MARTEN SCHENK reeds in aantogt na de Stad; doch vernomen hebbende, wat 'er binnen was voorgevallen, en dat de Staatsgezinden aldaar de overhand hadden, hieldt hij stil bij *Harderberg*, vier mijlen van de Stad.

Het meergemelde onstuimige jaar vijftienhonderdtachtig was nog niet verloopen, wanneer de Graaf VAN RENNENBERG, de Staatsche zijde schandelijk en trouwloosiijk verlaaten hebbende, naa de bemagtiging van *Oldenzeel*, voor *Zwolle* verscheen, nodigende die Stad om weder te keeren tot de gehoorzaamheid aan den Koning van *Spanje*. De Raad en de Gemeente weezen zijn aanzoek manmoedig van de hand. Toen geliet zich de Graaf, alsof hij hen door geweld tot zijne maatregels wilde overhaalen, en maakte ook inderdaad toestel om de Stad aan alle zijden in te sluiten. Doch zich te zwak bevindende om eene zo sterke Stad te vermeesteren, zag hij van zijnen toeleg af.

Van de scheuringe, in den Jaare zestienhonderdvijfenvijftig, tusschen de Staaten van *Overijssel* voorgevallen, en waarin *Zwolle* ook rijklijk zijn aandeel hadt, zullen wij hier geen verslag doen. Het behoort meer tot de Geschiedenis van het geheele Gewest, dan van eene afzonderlijke Stad. Om die zelfde reden zullen wij ook geen verhaal doen van soortgelijk eene verdeeldheid, in den Jaare zestienhonderdachtënzestig ontstaan, hoewel *Zwolle* mag gezegd worden, in deeze, meer dan in de voorgaande onlusten, te zijn betrokken.

Beter valt het in ons plan, hier eenige bijzonderheden te vermelden, raakende de bemagtiging der Stad, door den Bisschop van *Munster*, in den beruchten Jaare zestienhonderdtweeënzeventig. Geheel ongeschikt was nu *Zwolle* om een geregeld beleg te verduuren. Door verzuim bevonden zich de Vestingwerken, zo der Stad als der Afsluijdinge, in zeer sleg-

ſlegten ſtaat. Toen men den ſtorm zag naderen, tragtte men dezelve wel eenigzins te herſtellen; doch daartoe ontbrak de tijd; ook waren de gepaste en noodige hulpmiddelen niet voorhanden. Men nam wel in overleg om de Voorſteden te ſlegten; doch daartoe hadt men de toeſtemming der Gemeente noodig: en deeze liet niet dan met moeite, en toen het te laat was, zich daartoe overhaalen. Bij deeze verlegenheid kwam nog, dat een ſchip, door de Burgemeesters ROYER en VAN DEDEM, te *Amſterdam* met Krijgsbehoeften en andere noodwendigheden bevragt, niet kwam opdaagen. Voorts hadt de Stad geene andere Bezetting, dan acht Vaandels van BAMPHIEL, en negen nieuw geworvene van RIPPERDA: eene magt, niet groot genoeg, om eene Vesting met elf Bolwerken, benevens derzelver Afſnijdingen, te verdeedigen. Den burgeren ontbrak het niet aan moed en goedwilligheid, om, vóór de behoudenis der Stad, het uiterſte te waagen. Maar de Overſte POLMAN bezat niet de vereischte kunde en beleid om hem aan te voeren, en ter verdeediginge van eene Stad, de gepaste maatregels te beraamen. Daarenboven lag hij overhoop met de Wethouderſchap, onder welke, insgelijks, niet de vereischte eensgezindheid plaats hadt. Bij dit alles kwam nog, eindelijk, verdeeldheid onder de Gemeente, die voorts, door de aannadering des vijands, van verlegenheid en angst was bevangen.

Een weinig na het midden der maand Junij vertoonde zich de vijand voor de Stad, en zondt, welhaast, Gemagtigden, om over de overgave in onderhandeling te treeden. Nu ſprak men niet meer van verdeediging. Op den drieëntwintigſten der bovengenoemde maand wierdt het verdrag geteekend. De voornaamſte voorwaarden kwamen hier op neder. „ *Zwolle* zou in het Roomſche Rijk worden ingelijfd; „ twee Kerken zouden de Hervormden ten hunnen gebruike „ hebben, ter oefeninge van den Openbaaren Godsdienst; „ onder belofte en verzekering van trouwe, zou de Wet„ houderſchap, tot aan den volgende gewoonen keurtijd, in „ het bewind blijven; ieder een zou mogen vertrekken, „ werwaarts hij wilde; de gevlugten of uitgeweekenen zouden „ den ongehinderd in de Stad mogen terugkeeren; POLMAN

„ zou met zijne vier Vaandels, met wapenen en pakkaadje, „ uittrekken; eindelijk zou de Stad niet dan met eene ge„ maatigde Bezetting bezwaard worden." Op deeze voorwaarden wierdt aan de burgerij en de bezetting de Eed gevergd. Doch in eenen Brief van dien tijd vindt men aangeteekend, dat, toen de Eed gedaan wierdt, wel een vijfde deel de vingers niet opstak. Bijkans twee jaaren bleef *Zwolle* in de magt der *Munsterschen*; zij verlieten dezelve op den tienden Maij des Jaars zestienhonderdvierënzeventig, na dat hun alvoorens vijfëntwintigduizend Rijksdaalders voor Brandschatting betaald waren.

Een nieuw geschil ontstondt 'er, in den Jaare zestienhonderdnegentig, tusschen de Edelen en Steden van *Overijssel*. Voor zo veel *Zwolle* daar in onmiddelijk was betrokken, zal een kort verslag van dat geschil hier niet kwalijk voegen. Naar de meening der Edelen, hadt *Zwolle* nevens de twee andere Hoofdsteden zich te veel gezags aangematigd over de belastingen op de middelen van Verteeringe, zonder het Lid der Ridderschap naar behooren gehoord te hebben. Behalven dit, hadden de Edelen nog eenige andere punten van bezwaarnisse tegen de Steden. WILLEM DE DERDE, Stadhouder van het Gewest, kennis van de oneenigheden bekoomen hebbende, magtigde de Heeren HUIBERT ROOZEBOOM, THEERESTEIN VAN HALEWYN en NIKOLAAS HAN, Raadsluiden in den Hoogen Raad, in 't Hof en in den Raad van *Brabant*, om, bij bemiddeling of beslissing, de geschillen af te doen. De Gemagtigden, in de maand Februarij des gemelden jaars, die van *Zwolle* en de twee andere Steden verwittigd hebbende van hunne aanstaande komst, begeerden deeze vooraf een Afschrift te zien van derzelver last, op dat zij mogten weeten, in hoe verre zij zich daar naar hadden te voegen. Doch de Gemagtigden maakten hier in zwaarigheid. Toen beklaagde zich *Zwolle* nevens de twee andere Steden, in eenen brief aan Koning WILLEM, over de handelwijze der Ridderschap, die haare bezwaarnissen voor zijne Majesteit hadt gebragt, buiten kennis der Steden; verzoekende met een om handhaaving bij haare Voorregten, de behoudenis van welke haar, bij het Regeerings-Reglement van den Jaare zestienhon-

honderdvijfènzeventig plegtig was verzekerd en toegezegd. In het voorbijgaan mogen wij hier aanmerken, dat de bemoeijing van Prinse WILLEM DE DERDE met dit geschil een bewijs, boven veele anderen, uitleverde van deszelfs indringende gestartheid en toomlooze heerschzucht, daar hij, bij het straks gemelde Reglement, hadt verklaard, zich niet te zullen belasten met de kennis van eenige Provinciale zaken. In de maand April kwamen de Gelastigden te *Zwolle*. Eerst hoorden zij de Ridderschap, en zonder de Steden gehoord te hebben, belastten zij dezelve, op de bezwaarnissen der Edelen te antwoorden, binnen den tijd van driemaal vierèntwintig uuren, den tusschen beide koomenden Zondag daar mede onder begrepen. De Steden, hier toe geenen kans ziende, of meer genegen zijnde om de geschillen, buiten de Gemagtigden, op den Landsdag af te doen, floegen zulks de Ridderschap voor; doch deeze hadt 'er geene ooren na. Toen protesteerde de Steden tegen allen verderen handel, en schreeven andermaal een klaaglijken brief aan den Koning. Eene daad van oppermogendheid oeffende thans WILLEM DE DERDE, doende, op eigen gezag, eene uitspraak, door welke, inderdaad, de staat der Geldmiddelen van het Gewest buiten verwarring wierdt gehouden, doch waar bij tevens op het Regeerings-Reglement, en alzo op het regt van *Zwolle* en der andere Steden een openlijke inbreuk geschiedde.

Zints dit voorval ontmoeten wij, in de Vaderlandsche Geschiedenissen, geene voorvallen, in welke onze Stad meer bijzonderlijk betrokken was, geduurende eenen langen reeks van jaaren. Dat stille en vreedzaame tijdperk mag gezegd worden, ten einde te zijn geloopen in den Jaare zeventienhonderdvijfènvijftig. In dat jaar, en zedert levert het voorgevallene binnen *Zwolle* verscheiden gebeurtenissen op, welke wij, den draad der lotgevallen tot heden toe willende aan elkander binden, niet mogen overslaan.

't Is bekend, hoe haare Koninklijke Hoogheid, Moeder van den geweezenen Stadhouder WILLEM DEN VYFDEN, in het gemelde jaar, aan de Staaten van *Friesland* hadt verzogt, met haar een Plan te beraamen, raakende de bestelling op de

Voogdijschap met den aankleeve van dien, over haare kinderen, ingevalle de Gouvernante, geduurende derzelver Minderjaarigheid, mogt koomen te overlijden. Gelukkig slaagde dat Plan in het genoemde Gewest. Al vroeger hadt *Gelderland*, omtrent het zelfde onderwerp, een besluit, tot haar genoegen, genomen. Hier door gemoedigd, wendde de Gouvernante het oog na *Overijssel*, en schreef aan de Staaten van dat Gewest eenen Brief, waarin zij dezelven voorsloeg, omtrent de Voogdijschap, naar het voorbeeld en in het voetspoor der twee genoemde Gewesten, insgelijks zodanige voorziening te doen, als zij vertrouwde van hunne gewoone voorzigtigheid en ijver voor het Huis van *Oranje*, en het handhaaven der tegenwoordige Regeeringsgesteltenisse, en hier in door verwijl geene gelegenheid te geeven, tot misverstanden, en voor den Staat verderflijke oneenigheden. Het goedvinden der Staaten hier op te gemoet ziende, boodt zij aan, tot meerder spoed hunner Raadpleegingen, zich niet te willen onttrekken om haare Bedenkingen, indien zij dezelve mogten verlangen, te laaten toekomen. De *Overijsselsche* Staaten, op den gewoonen Landdag in Maart te *Zwolle*, deezen brief ontvangende, namen denzelven danklijk aan, en verzogten om de mededeeling der aangebodene Bedenkingen van de Vrouwe Gouvernante. Welhaast ontvingen zij een Ontwerp, 't welk door de Afgevaardigden der drie Hoofdsteden wierdt overgenomen. *Deventer* verklaarde, zonder eenig uitstel, 't zelve aan te neemen, zo verre die Stad aanging; Burgemeesters van *Kampen* en *Zwol* deeden desgelijks.

Doch dit werk, 't geen, in 't eerst, zo vlug scheen te vlotten, haperde in beide de laatstgemelde Steden, waar de Gezwooren Gemeente, of, gelijk men ze bij verkorting doorgaans noemt, *Meente*, geen genoegen nam in eene en andere bijzonderheid tot het Stederegt behoorende. Te *Zwolle* deeden Burgemeesters de Gezwoore Gemeente buitengewoon bijeen vergaderen, en aan dezelve de brieven der Gouvernante, met het Ontwerp, voorleezen; bijzonder voorhoudende de punten tot de Stad betreklijk, verklaarende dat zij daar in daadlijk hunne toestemming gegeeven hadden,

ver-

verzoekende de Vrienden van de Meente hier in hun voetspoor te volgen. De Meente hieldt het Voorstel in beraad, en verzogt, dat het geheele Plan, één dag of meer, mogt leggen in de kamer van 't Stadhuis, waar de verkiezingen van Burgemeesters en Gemeensmannen 's jaarlijks geschieden, om 't zelve aldaar te kunnen nagaan en overweegen. Dit wierdt geweigerd; zij drongen deezen billijken eisch niet verder aan; doch de verlangde toestemming nog uitstellende, kreegen zij een nader aanzoek van den Magistraat, om zulks te doen, en deeze zaak voort te zetten: op eene derde en dringender aanmaning, gesterkt door het voorbeeld van *Deventer*, leverde de Meente, wel verre van toestemming te draagen, een beredeneerd weigerend besluit in; 't welk te meer deeze opmerking verdient, dewijl zodanig een verschynzel van wederspraak en het voorstaan van Regten, 'er veel opziens baarde. Wij zullen 'er eene en andere trek uit overneemen, en teffens aantoonen, wat hier 't verschil was.

Naa eene handlijke betuiging van alleszins te willen medewerken tot heil der Stede, en van gereedheid om in alles toe te stemmen, wat haare Koninglijke Hoogheid, mogt voordraagen, in zo verre de Privilegiën en Wetten der Stad, welker heilige bewaaring de groote Burgerij van alouden tijde aan de Gezwooren Gemeente, onder dierbaaren Eede, vertrouwd hadt, eenigzins zouden kunnen toelaaten, merken zij op, dat zij, het tegenwoordig Voorstel met de Stads oude Wetten en Privilegiën vergeleken hebbende, moesten vaststellen en vertrouwen, dat haare Koninglijke Hoogheid, van welke men bij mogelijkheid geene volkomene kennisse van alle de veelvuldige bijzondere Stad- en Landregten vergen kon, in gevalle zij van de waare gesteldheid, en van de zonderlinge Voorregten der drie Hoofdsteden van *Overijssel*, en bijzonder van *Zwolle*, grondig berigt bekomen hadt, zeker zou onderrigt geweest zijn, „ dat de Stad *Zwolle* eene „ Vrije en van niemand afhangende Stad was, wier Regee„ ring bestondt in zestien Burgemeesters, verdeeld in acht „ Schepenen, en acht Raaden, mitsgaders in achtënveertig „ Gemeensluiden. — Dat de Regeering van Burgemeesteren „ *alleen voor één jaar* was. — Dat de keur der Burgemeesteren

„ teren volkomen aan de Gezwoore Gemeenten ſtondt, om
„ die alle jaar, op den gezetten dag te doen. — En dat het
„ den Keurnooten vrijſtondt, tot Schepenen en Raaden te
„ kiezen, alle de geenen, die 's jaars te vooren, en voor-
„ maals, Schepenen en Raaden geweest waren, of wel de-
„ zelve voorbij te gaan."

Deeze Onafhanglijkheid en dit Oppergezag der Stad, hadden zij altoos gehandhaafd, en geen de minſte inbreuk daar op geduld. De Voorvaders de oefening van die groote magt gevaarlijk oordeelende, wanneer ze langen tijd aan dezelfde Lieden betrouwd wierdt, hadden die, bij Stads willekeuren, wijslijk binnen den omtrek van één jaar beperkt; op die wijze alleen was der Gezwoorene Gemeente de aanſtelling van Burgemeesteren overgegeeven, voor één enkel jaar, moesten zij volgens de Wet, die aanſtellen; andere ſchikkingen mogten zij daar in nog maaken, nog gedoogen. Ondoenlijk kwam het hun, derhalven, voor, zich bij eenen anderen Eed te verbinden, om regeerende Burgemeesters voor een langer tijd dan één jaar, en wel zo lang te zullen doen aanblijven, tot aan de Meerderjaarigheid van den tijdlijken Erfſtadhouder of Erfſtadhouderesſe.

Tot zulk eene verandering in de Staderegten konden zij niet verſtaan, nog ook aan Ridderſchap en Steden, onder eenigen Titel, 't zij van *Voogdije*, of eenigen anderen naam, den minſten indragt op Stads Keuren toelaaten. Zulks zou voet kunnen geeven, om daar uit te beſluiten tot zekere afhangelijkheid, welke de Eer van het onafhangelijk *Zwol* op geenerlei wijze lijden kon: te meer nog, doordien, in voorige dagen, de Heeren van de Ridderſchap geene geringe poogingen op dit ſtuk gedaan hadden, waar uit een bekende tweeſpalt onder de Leden van den Staat ontſtondt, poogingen, door hunne Voorzaaten, in tijds, en zodanig verijdeld, dat thans, zedert eene lengte van jaaren, niemand aan de beſtendigheid van der drie Steden volſtrekte onafhangelijkheid meer getornd hadt.

Wel te regt oordeelden zij, dat haare Koninklijke Hoogheid behoorde te begrijpen, dat de Regeerigsform der andere Gewesten; als mede de geringere Privilegiën van de Steden in

in dezelve, bijzonder van het nabuurig *Gelderland*, daar zij alle aan de Provinciaale Staaten, en aan een Hof onderworpen lagen, van *Overijssel* en de uitsteekende Voorregten der drie Hoofdsteden in dezelve oneindig verschilden, zo dat het geen elders, agtervolgens den gedaanen Voorslag, zonder eenige zwaarigheid, hadt te werk gesteld kunnen worden, in *Overijssel*, en wel bepaald in *Zwolle*, niet kon geschieden zonder de gronden der Regeeringe, door alle Regenten bezwooren, te beweegen.

Zij wenschten, dat de Gouvernante de Stad bij haare aloude en altoos welbewaarde jaarlijksche en onafhangelijke Keuren zou beschermen, en bij nader overleg, wel willen bepaalen, dat, in het ongelukkige geval van Minderjaarigheid, dezelve Keuren, zo van Raad als Meente, ondertusschen en tot de Meerderjaarigheid toe, alle jaaren zouden moeten gedaan worden, op dezelfde wijze en met dezelfde uitwerking als voor den Jaare 1747.

Hier in konden zij niet zien, dat eenige zwaarigheid stak, of voor de Stadhouderlijke Waardigheid, of voor de tegenwoordige Regeeringsform; dewijl de Meerderjaarigheid daar zijnde, het Regeeringsbestel, agtervolgens het Regeeringsreglement van den Jaare *1675*, den Heere Erfstadhouder zou worden ingeruimd, zonder eenig nader besluit of schikking. Op dit Reglement hadden zij hun Eed afgelegd, en konden zij niet wel verstaan, tot het doen van een nieuwen Eed, op de thans gemaakte schikkingen. Zij wenschten dat deeze bezwaaren, bij eenen brieve, ter kennisse van haare Koninklijke Hoogheid mogten gebragt worden.

Alle Leden der *Zwolsche* Meente, ondertusschen, waren niet van dit begrip der Meerderheid; eenige leverden, ten bewijze hier van, eene Tegenverklaaring in, dezelve daar op grondende, „ dat de Voorregten en Privilegien en de „ bijgebragte Artijkelen van het Stadsregt, alleen geschikt „ naar eene Regeeringsgesteltenisse van een Stadhouder ontbloot, niet toepasselijk waren, op de tegenwoordige gelukkige Regeeringsgesteltenisse, bij welke de bestelling der „ Leden van den Magistraat volkomen stondt, en afhing van „ het welbehagen van den Heere Erfstadhouder, of die gee-

„ nen, die den Stadhouder vertegenwoordigt." Geen wonder dat lieden, die dus dagten en redenkavelden, het vaardig toetreeden der Stad *Deventer*, schoon vonden, en als voorbeeldlijk aanpreezen. — De Magistraat, met boven opgegeeven Besluit der Meerderheid verlegen, deedt haar best om 'er verandering in te bewerken; doch deeze bleef volharden bij het ingeleverde Besluit.

Te *Kampen* was de Gezwoore Gemeente, althans eene Meerderheid van negenëntwintig tegen zeven, op den' zelfden grond als de *Zwolsche*, tegen de bepaaling, dat, gedunrende de veronderstelde Minderjaarigheid, de Regeering in de Steden zou aanblijven, en dat, bij openvalling, de vervulling zou moeten geschieden onder goedkeuring der Ridderschappe; verscheide zamenroepingen baarden geene verandering. De Magistraat verzogt die groote Meerderheid om haare redenen in geschrifte te stellen, ten einde ze aan de Gouvernante mogten gezonden worden; doch zulks wierdt van de hand geweezen, onder aanbod van dit wel te willen doen, indien haare Koninglijke Hoogheid zulks zou eischen.

De zwaarigheden te *Zwolle* door de Meente ingebragt, hadt men aan de Gouvernante overgeschreeven. Zij gaf eerlang ten antwoord, dat zij wel afzag van de *Poenale Clausule* raakende den Eed, die alle Regenten, mitsgaders de Gemeenslieden, zouden moeten doen op de gemaakte schikking wegens de Voogdijschap; doch dat zij bleef aandringen, op de twee andere tegengesprokene punten, te weeten de Jaarlijksche volduuring der Leden van de Magistraat, die staande de onderstelde Voogdijschap in Regeering zouden zijn, en de goedkeuring der verkiezing van Regenten, door Ridderschap en Steden, als oefenende de Voogdijschap, geduurende de onderstelde Minderjaarigheid. — Schepenen en Raaden te *Zwolle*, de Gezwoore Gemeente bij een geroepen hebbende, lazen het schrijven der Prinsesse voor, en leverden het over ter nadere overweeginge, met allen aandrang om 'er in toe te stemmen, ten einde de Magistraat in staat zou gesteld worden, om van wegen de Stad, in dit gewigtig en geen uitstel lijdend werk, ter Vergaderinge van Ridderschap en Steden, nevens de andere Leden, die meerendeels gereed wa-

waren, te helpen besluiten. — Naa gehoudene overweeging bleek, dat eene kleine Meerderheid thans het Voorstel met de gemaakte veranderingen omhelsde, hieldt de Minderheid het daar voor, dat, in eene zaak van die natuur, geene overstemming kon plaats hebben. De Magistraat kon egter goedvinden, die Meerderheid volwigtig te keuren, en de Meente te doen scheiden met de gewoone bewoording, *de Vrienden van de Meente werden bedankt!* Dan 't was hier mede niet afgedaan; op de gewoone Vergadering van Raad en Meente in Junij, leverden derden Leden een breedvoerig Voorstel in, strekkende om de gehoudene handelwijze der Regeeringe ten opzigte van Meerderheid, in eene zaak die met eenpaarigheid moest geschieden, te wraaken, en aan te toonen, dat die Meerderheid, eens gesteld zijnde dat ze mogt gelden, hier op geene voegelijke wijze plaats hadt, wel sterk zich verklaarende tegen de ongeregelde stappen in deezen gedaan.

Ondanks de kloekmoedige tegenkantingen en hartige taal der *Zwolsche Meente*, wierdt de zaak doorgedrongen, en het Reglement op de Voogdijschap, in overeenstemming met *Gelderland* en *Friesland*, vastgesteld.

Een geschil van eene andere natuur, reeds vroeger begonnen, doch, in het bovengemelde jaar ten einde geloopen, hadt, geruimen tijd, veel beweeginge veroorzaakt binnen *Zwolle*, het hoofdtooneel van dat geschil, en verbiedt ons, hetzelve onaangeroerd voorbij te stappen. Het geschil betrof eenen Leeraar der Hervormde Gemeente te *Zwolle*, ANTONIUS VAN DER OS. In den Jaare zeventienhonderdachtenveertig, van *'s Graaveland*, derwaarts beroepen, nam de oneenigheid, kort naa zijne komst aldaar, eenen aanvang, groeide allengskens, en nam, van tijd tot tijd, allerlei gedaanten aan. Zie hier, hoe eene bekwaame pen de opkomst, voortgang en afloop der veelgerugtmaakende zaake met eenige algemeene trekken, hebbe voorgedraagen.

Ligte verdenkingen van onregtzinnigheid, van welke het gerugt de komst van VAN DER OS te *Zwolle* reeds was vooruit geloopen, gaven wel ras aanleiding, om, met meer dan gewoone oplettenheid, toe te luisteren, en 't ontbrak niet aan

van de zodanigen, onder zijne Amptgenooten, en de Leden der Gemeente, die welhaast grond waanden te vinden, om hem te beschuldigen, en zulks met de daad deeden. Eene groote maate van verdraagzaamheid hem eigen, wederhieldt hem van sterke uitdrukkingen, en boven al van uitvaaren tegen anders gevoelende Christenen, waar door hij, binnen kort de gewoone haatlijke Godgeleerde Scheldnaamen van *Arminiaan* en *Socinaan* moest hooren, en zich in onaangenaamheden, met de meesten zijner Amptgenooten en veele Leden vondt ingewikkeld, die stapels getuigenissen inleverden, wegens zijne afwijkingen van de Leer der Kerke in veele Geloofsstukken.

Hij bleef, te midden van die onlusten, op den zelfden trant leeraaren, en verschafte zijne partijen stoffe van beklag, in Kerkenraad, op Klassis, op Sijnode, en bij Buitengemeentens; aan tegen- en verdeedigschriften was geen einde; de Staaten van *Overijssel*, en zijne Hoogheid wierden 'er mede gemoeid. De omstandigheden waar in hij zich bevondt, zette hem te meermaalen aan tot de keuzen van stoffen, waar in hij voor 't vrij onderzoek in den Godsdienst pleitte; genoeg voor zijne Vijanden, om hem niet alleen als een *Verbreeker van alle Kerklijke Banden*, ten toon te stellen; maar ook dat nadeelige vermoeden van hem in te boezemen, als of hij, ten eenigen tijde, zulks omtrent de *Politieke Wetten* zou bestaan, ten minsten in bedenkinge te geeven of hij, die het eerste deedt, wel te goed was tot het laatste. In zulk een licht poogde men hem te doen voorkomen, bij haare Koninklijke Hoogheid; die blaam weerde hij af, en wist tegen de gedaane beschuldigingen van Ketterij uit zijne Leere getrokken, zich dermaate te zuiveren, dat niet slegts eenigen zijner Amptsbroeders, maar de Hoogleeraars JOH. VAN DEN HONERT en JOH. JAC. SCHULTENS hem van de aangetijgde beschuldigingen vrijspraken. — Wel verre van hier in te berusten, voer men voort met Bezwaaren in te brengen, en de Kerklijke Handelingen liepen, in dit jaar, af met een Sijnodaal Besluit, 't welk hem voor afgezet en ontzet van alle deelen van den Heiligen Dienst, en zijne Standplaats opengevallen verklaarde, verzoekende de Regeering van *Zwolle*,

die

dit gestreeken Vonnis der Sijnode te onderstennen en te bekragtigen, „ ten einde 't zelve, gelijk het in de Handelin„ gen der Sijnode staat uitgedrukt, in weêrwil van alle list„ tige en geweldaadige poogingen van den Vorst der Duis„ ternisse, en Vader der Leugenen, en tot voorkoming van „ alle Confusien, die door het uitvoeren van de bedreigin„ gen van Do. VAN DER OS, om, *niet tegenstaande het* „ *onregtvaardig Oordeel van de Sijnode van Overijssel,* „ *evenwel onder* GODS *hulpe te zullen voortvaaren, om* „ *zijne dierbaare Gemeente van Zwolle, met Leer en Le*„ *ven te stichten*, zouden kunnen ontstaan, zijne uitwer„ king mogt doen." Zijn Verzoekschrift bij de Magistraat baatte niet. Het eerste Besluit was, een Bevel tot stilstand van zijn dienst tot nader order; en weinig dagen daar naa gevolgd, door een gebod om zich van alle deelen des Heiligen Dienst te onthouden.

VAN DER OS, hadt zich op een Sijnode Nationaal beroepen, en de Sijnode van *Overijssel* dit beroepen aangenomen; hier op gronde hij bij de Magistraat te *Zwolle* een verzoek om bescherming en handhaaving tegen alle kwelling en verongelijking, en het behouden zijner Jaarwedde, tot den tijd, dat de uitspraak van het Sijnode Nationaal, de zaak geheel zou hebben afgedaan, zich zo lang als wettig Predikant te *Zwolle* aanmerkende, schoon hij, alleen uit gehoorzaamheid aan 't Besluit der Regeeringe, den dienst niet waarnam. Doch men begreep in dit Verzoek, zo als het lag, niet te kunnen treeden: men hieldt hem voor geen Predikant meer; maar zou hij, ingevalle een Sijnode Nationaal ten zijnen behoeve wierdt uitgeschreeven, en hij daar zegepraalde, terstond als wettig Predikant in de *Zwolsche* Gemeente hersteld worden, als of hij onafgebroken daar gestaan hadt, de gewoone Jaarlijksche Wedde genieten, en ook, 't geen hij in dien tusschen tijd hadt moeten missen, wederkrijgen. Eerlang wierdt hem het Avondmaal en de Zitting in der Predikanten bank ontzegd. Hier mede liep eene zaak, die zo veele jaaren hing, ten einde. 's Mans Partijen zegevierden; doch veelen oordeelden, dat de Christlijke liefde en zagtmoedigheid in deeze handelingen uit het ooge verlooren waren.

Van

Van het *Sijnode Nationaal*, waarop VAN DER OS zich hadt beroepen, is niets geworden. Wat 's Mans volgende bedrijf aangaat, wij vinden aangeteekend „ dat hij, eenigen tijd „ Amptloos geleefd, doch zijne Godgeleerde Studien voortgezet hebbende, deels tot die gevoelens verviel van welke men hem voorheen, als strijdig met de Leer der Kerke, beschuldigde. Zijn lust tot het Predikampt, en 't begrip dat hij zijne Medechristenen, zo veel mogelijk, ten nutte moest weezen, deedt hem besluiten, bij eene kleine Gemeente der *Doopsgezinden* in de *Beverwijk*, het Leeraarampt te aanvaarden; doch tot hetzelve kon hij niet worden toegelaaten zonder den Doop der Bejaarden te ondergaan, die aan hem wierdt toegediend. 't Geen der *Hervormde Kerke* geen geringen aanstoot en gelegenheid gaf tot veele Geschriften, waar op hij niet goedgevonden heeft te antwoorden: 't welk zommigen hem, ten kwaade geduid, en anderen hoogstprijslijk gekeurd hebben; dan 'er waren onder de *Doopsgezinden* die met de penne zijn gedrag in deezen verdeedigden." Vervolgens wierdt hij in eene veel talrijker Gemeente dier Gezindheid, te *Oostzaandam* beroepen, alwaar hij, onder het genot der agtinge van alle verstandigen, en tot algemeen genoegen, den predikdienst heeft waargenomen tot in den Jaare zeventienhondvijfennegentig, wanneer hij daar van vrijwilligen afstand heeft gedaan; hebbende zich, zedert, met der woon na *Zwolle* begeeven, alwaar hij, ondanks het voorgevallene aldaar, onafgebroken veele vrienden hadt behouden.

Een rijklijk aandeel hadt de Stad *Zwolle* in de bemoeijingen, welke vooral in den Jaare zeventienhonderddrieëntachtig eenen aanvang namen, en vervolgens met zo veel ijvers, dat 'er het geheele Land van gewaagde, wierden voortgezet. Het nabuurig *Deventer* hadt aan de *Zwollenaaren* den toon gegeeven. Niet alleen hadt men aldaar een Twaalftal Burger-Gecommitteerden aangesteld, van wegen de Gilden gelastigd om met de Stads Regeering, over eenige zaaken, de algemeene belangen betreffende, in onderhandeling te treeden, maar ook, ter aanmoediginge der Burgerwapeninge, een *Vrijcorps* opgerigt. Die van *Deventer* het werk naar ge-

noe-

zoegen verrigt hebbende, zonden daar van een omſtandig berigt aan de Gilden der Stad *Zwolle*, dezelve aanſpoorende om dit hun voorbeeld te volgen. In eene Vergadering der voorzittende en naastvoorzittende Leden wierdt de Brief geopend, geleezen, en daar over geraadpleegd; men vondt goed zes perſoonen uit de Gilden te benoemen, om met zes anderen uit de Burgerij, deezen Brief rijplijk te overweegen, en hunne gevoelens daaromtrent aan de Gilden en verdere Burgeren mede te deelen. Dit Twaalftal oordeelde het noodig en zeer dienſtig om in *Zwolle*, even als in *Deventer*, een Burgercommisſie te maaken. Kort hier op wierden 'er zeven uit de Gilden, en zeven uit de overige Burgerije, zonder onderſcheid van Godsdienstgezindheid, tot die waardigheid aangeſteld; van welke gebeurtenis zij niet nalieten die van *Deventer* berigt te zenden, met aanbod van eene vriendnabuurlijke Verſtandhouding. Welhaast was dit Lichaam in werkzaamheid en leverde een Verzoekſchrift over, wegens de Drostendienſten, het Regt van de Jagt, en de Militaire Jurisdictie, en het afſchaffen der Aanprijzingen. Gelijk ook de Gemeente den Erfſtadhouder eerlang voor dezelve bedankte. — Drukten zij in dit opzigt de voetſtappen der *Deventerſchen*, niet min deeden zij zulks, in een Vrijcorps, als een Leerſchool in Krijgskunde, op te rigten, en de geregelde Wapenoefening der Burgerij tot ſtand te brengen.

Een bewijs, hoe na den *Zwollenaaren* de veiligheid en het behoud van het Vaderland aan het harte lag, vertoonde het volgende jaar. Bij de opneeming van den ſtaat van de Verdeedſging des Lands was gebleken, hoe die ſtaat wel weereloos mogt heeten. Daar over deeden die van *Deventer* hun beklag. De *Zwollenaars*, van den zelfden geest als hunne nabuuren gedreven, herhaalden de hartige taal, met welke zij hunne Stads Regeering hadden toegeſproken. „Naauw„ lijks (dus lieten zich onze Stedelingen hooren) is een „ ſchandlijk gevoerde Oorlog tegen het Rijk van *Engeland* „ geëindigd, of wij zien ons, door een niet min gedugten „ en ondankbaaren Nabuur, die door de ſchatten der Repu„ bliek, en door het bloed van 's Lands Ingezetenen is groot „ gemaakt, op nieuw aangevallen.

„ Het

„ Het geheel verval van 's Lands Fortificatien en Frontieren, veroorzaakt door eene Directie, waar van in de Jaarboeken van geen een Volk eenig voorbeeld te vinden is, doet het hart van elk Nederlander bloeden, die daar uit, met ontroering en verontwaardiging de vermeerdering ziet van het dreigend gevaar, het geen de geringe Magt van deezen Staat, in vergelijking met die van onzen Vijand, reeds genoeg gedugt maakt.

„ De halsftarrige werkloosheid, in spijt van de geheele Natie, geduurende den gantschen laatsten Oorlog uitgehouden, en het vooruitzigt, dat de zelfde Directie, die onze Frontieren en Fortificatien verwaarloosd heeft, en de oorzaak dier werkloosheid geweest is, over 's Lands Magt, al weder, immers gedeeltlijk, het bestuur zal voeren, zouden ons volstrekt moedloos maaken, zo niet hoe langs hoe meer, de braave Regenten, door eene ontwaakte en haar belang kennende Natie ondersteund, thans meer dan te vooren, in staat waren, de Uitvoerende Magt de Beveelen van den Souverain te doen eerbiedigen.

„ Doch, zal dit met de daad geschieden, dan zullen, voor zeker, daar toe nu aanstonds, in 't begin van deezen Oorlog, de noodige en kragtdaadige Voorzieningen moeten geschieden, en dan zal vooral de Raad van Staaten van een ander Ministerie moeten voorzien zijn, dan 't geen 't welk de oorzaak is, van dien weerloozen staat, waar in zich de Fortificatien en Frontieren thans bevinden.

„ Blijft de Uitvoerende Magt aan den Souverain onderworpen, en worden, in deeze kommerlijke tijden, bij een Collegie, 't welk op 's Lands bescherming eene zo naauwe betrekking heeft, bekwaame, werkzaame, en Vaderlandlievende Ministers gebruikt, dan is 'er nog hoops genoeg over, dat de Natie, op het voetspoor haarer Voorouderen, goed en bloed opzettende, het Vaderland en de Vrijheid, tegen derzelver Vijanden, zal kunnen verdeedigen; doch, zal dit mogelijk worden, dan zal zij ook daar toe moeten worden in staat gesteld, waar toe het voorzeker volstrekt noodzaaklijk is, dat, met allen spoed, de Frontieren en Fortificatien in den best mogelijken staat

„ van

„ van tegenweer gebragt, en de Natie in 't algemeen ge-
„ wapend en in de behandeling der wapenen onderweezen
„ worden.

„ Een vereischte, 't welk inzonderheid in deeze Provin-
„ cie plaats heeft; daar men aan derzelver weerloozen toe-
„ ſtand niet dan met ſchrik kan denken: terwijl uit het Rap-
„ port der Heeren Gecommitteerden van de Provincie van
„ *Holland* blijkt, dat de kundige en braave Generaal DU-
„ MOULIN, reeds over lang een Plan ter verſterking van dee-
„ ze Provincie, en van deeze Stad in 't bijzonder, hebbe
„ overgegeeven; doch 't welk het lot ondergaan heeft, om
„ met zo veele anderen, agter de bank geworpen te wor-
„ den.

„ Wij hoopen dan, dat nu ook, dit of zodanig ander
„ Plan, als in deeze omſtandigheden mogelijk en best ge-
„ ſchikt is, met allen ſpoed, zal worden in 't werk geſteld,
„ gelijk mede dat, op het voetſpoor der Provincie van
„ *Utrecht*, en overeenkomſtig de Grondwet van den Staat,
„ de Ingezetenen deezer Provincie in 't algemeen gewapend
„ en in den Wapenhandel onderweezen zullen worden; ten
„ einde dus in ſtaat te geraaken, om ook met vragt, met
„ eige hand en ter verdeediging van het lieve Vaderland
„ mede te werken: vertrouwende, dat het daar toe *Over-*
„ *ijſſels* Ingezetenen, die van ouds af nimmer ſchroomden
„ zich tegen allen Slaavernij, ook ten kosten van hun lee-
„ ven en bezittingen, te verzetten, aan geen moed ontbree-
„ ken zal.

„ Wij gevoelen wel, dat de uitvoering van dat alles aan
„ zwaarigheden onderworpen, en kostbaar voor den Lande
„ zijn zal; doch meenen, dat geen zwaarigheden, hoe groot
„ ook, zo dezelve niet geheel onoverkomelijk zijn, in dee-
„ ze omſtandigheden één oogenblik beletten moeten het ge-
„ heele Land in een zo veel doenlijk weerbaaren ſtaat te
„ brengen."

Zij verzogten over zulks de Stads Regeering de zaaken daar heen te helpen ſtuuren; „ dat 'er, van nu af aan,
„ zodanige maatregelen mogten genomen worden, dat de
„ Uitvoerende Magt, vooral geduurende deezen Oorlog, in

„ haare natuurlijke ondergeschiktheid, aan den Souverain gehouden wierdt; op dat dezelve niet wederom de uitvoering van de Besluiten en de Bevelen van den Souverain zou kunnen nalaaten of uitstellen, en het Vaderland niet weder gevaar loope, om, als in den voorigen Oorlog, het slagtoffer eener schandelijke werkloosheid te worden; en dat bij den Raad van Staaten een Ministerie gebruikt wierde, 't welk uit kundige, werkzaame, en Vaderlandlievende Mannen, die van eene beproefde trouwe zijnde, het vertrouwen der Natie hebben, zou bestaan; en dat ten minsten, geduurende deeze zorgelijke omstandigheden, de Directie niet zou worden gelaaten aan de tegenwoordige Ministers, die door het schandlijk verzuim, 't geen ten opzigte van alles wat het Defensieweezen van het Land betreft, plaats heeft, alle Fiducie der Natie verzwakt hebben." — Voorts verzogten zij, dat de Frontieren en Fortificatien van *Overijssel*, door kundige Ingenieurs mogten onderzogt, en deeze, als mede de Stad, ten spoedigsten, in een behoorlijken staat van tegenweer gebragt worden; en om de Wapening en Wapenhandel der Ingezetenen.

Niet vrugtloos was deeze voordragt. Tot de vermeerdering van Krijgsmagt, en de verdere middelen van Verdeediginge, wierdt, met toestemming der *Zwolsche* Regeeringe, ten Landsdage van het Gewest besloten, op den zelfden voet, als daar toe, bij de Staaten van *Holland*, een besluit was genomen.

Nog het zelfde jaar vertoonde twee voorbeelden van de koenheid der *Zwollenaaren*, in het handhaaven hunner Regten, en het voorstaan der Vrijheid. Boven hebben wij verhaald, hoe men, te *Zwolle*, het besluit hadt genomen, voortaan geen agt te slaan op zo genaamde Recommandatien of Aanprijzingen des Stadhouders in het verkiezen van Burgemeesteren, als hebbende deeze Aanprijzingen, zints een reeks van jaaren tot hier toe inderdaad de kragt gehad van bevelen, ingerigt om lieden, die van des Stadhouders hand vloogen, en blindeling deszelfs wil volgden, in het bewind te brengen. Thans gebruik maakende van dit regt, wierdt, in de maand Januarij, eene opengevallene Burgemeestersplaats door

door Keurnooten opgedraagen aan J. D. VAN DER WYK, Overste Luitenant van het Genootschap van Wapenhandel. — De andere stap, blijk vertoonende van de Vrijheidlievde en Eensgezindheid der burgeren van onze Stad, was gelegen in de oprigting van dat Genootschap. Het kwam niet alleen spoedig aldaar tot stand, maar ook zonder die oneenigheden, welke in andere Steden tusschen zodanige Genootschappen en de overige Burgerijen meermaalen stand greepen. Integendeel waren de Leden door de Burgerij, door bijna alle de Gilden, en veele andere Burgeren en Ingezetenen, in hunne poogingen ondersteund geworden. Het beroemde zich op het voorregt, dat het niet alleen de toestemming van 's Volks Representanten hadt verkreegen, maar ook op de uitdrukkelijke begeerte van het Volk zelve gegrond was; terwijl ook eenige Gilden, ten betoon van aanhoudend genoegen, de noodige Vaandels hadden aangeboden. Doch boven al oordeelde 't zelve geen geringen luister daar uit te ontvangen, dat het den Baron VAN DER CAPELLEN TOT DEN POL aan 't hoofd zag, die bij het vaststellen der Wetten, in Januarij deezes Jaars, aan de Leden van het Schutters Genootschap eene Aanspraak deedt, die 's Mans denkwijze, aangaande de Vrijheid, en derzelver gebruik, in zulk een dag zette, dat wij niet vermogen aan dezelve eene plaats te weigeren.

„ Het is met meer genoegen, dan ik woorden kan vin„ den, om uit te drukken, dat ik U lieden, dat ik ons al„ len, dat ik deeze Stad, dat ik de goede zaak, de zaak „ der Vrijheid, geluk wensche met het groote werk, 't welk „ heden onder ons is tot stand gebragt.

„ Ons eerste zamenstel van Wetten was, gelijk Gijl. weet, „ in veele opzigten onvoldoende; wij waren, reeds in onze „ eerste bijeenkomst, genoodzaakt van 't zelve, in weezen„ lijke Artijkelen, af te gaan. En naardien eene Maatschap„ pij, zo talrijk en van zulk een aard als de onze, niet lang „ zonder goede Orde, zonder goed Bestuur, bestaan kan, „ zo dagten wij, dat wij aan 't vertrouwen, waar mede „ Gijl. ons hebt vereerd, door ons tot U lieden Officieren „ aan te stellen, als mede aan de pligten, die deswegen op

„ ons lagen, niet beter konden beantwoorden, dan door,
„ zonder tijdverzuim, een nieuw zamenstel van Wetten te
„ vervaardigen, en aan U lieden ter overweeging voor te
„ draagen; een zamenstel, waarde Schutters! waar in de
„ Officieren, inzonderheid de Luitenanten en Vaandrigs, getoond hebben dat zij in staat zijn, Opofferingen aan het
„ Algemeen te doen: en dat U lieder genoegen en belangen
„ hun meer ter harte gingen dan regten, die hun toekwamen, en die zij, door middel van het voorig Plan, waar
„ op zij aangesteld waren, wel en wettig hadden verkregen.

„ Onze Maatschappij was reeds talrijk genoeg om alle
„ die ongelegenheden te ondervinden, die alle zo oude als
„ nieuwe Maatschappijen ondervonden hebben, in welke de
„ Menigte, in plaats van de Bestuuring haarer zaaken in
„ handen van weinigen te stellen, verkoozen heeft, zelve
„ in eigener Persoonen te regeeren. In de oude *Grieksche*
„ Republieken, en de Republiek van *Rome* viel het Volk,
„ dat is de Leden van die groote Maatschappijen, in dit
„ ongelukkig denkbeeld; en dit was de oorzaak, dat die
„ anders bloeijende Maatschappijen, die, in andere opzigten, geschaapen scheenen de Eeuwen te zullen verduuren,
„ niets anders dan tooneelen van onafgebrooken verwarringen vertoonden, die op den ondergang van alle dezelve
„ uitliepen. — Wijl onze Maatschappij, gelijk ik gezegd
„ heb, reeds talrijk genoeg was, om alle de nadeelige gevolgen te ondervinden, die uit gebrek aan goede Orde,
„ gebooren worden, en naardien de aard en oogmerken
„ onzer vereeniging de goede Orde op een nog meer bijzondere wijze onder ons noodzaaklijk maakten, zo meenden wij voor alle dingen dezelve onder onze Maatschappij
„ te moeten uitvoeren.

„ Wij hebben dit in ons zamenstel van Wetten gedaan;
„ maar wij hebben ons ook herinnerd, steeds voorgesteld,
„ nimmer uit het oog verlooren, hoe klein de overgang tusschen het handhaaven van goede Orde, en het bekorten
„ der Vrijheid is; — hoe dat, van alle tijden, de schreeuwendste inbreuken in elkanders regten, ja de gruwelijkste

„ dwin-

„ dwingelandijen onder het Menschdom, enkel en alleen on-
„ der een glimpig voorgeeven van dat handhaaven van goe-
„ de Orde, gepleegd en uitgeoefend zijn. Wij hebben, der-
„ halven, gemeend, bij dit invoeren van goede Orde onder
„ de Maatschappij, U lieder Regten, als Leden van dezelve
„ aangemerkt, allerangstvalligst te moeten bewaaken, en wij
„ beroepen ons op allen, tot wier kennis nu of namaals het
„ door ons opgesteld Plan van Wetten zal koomen, of wij
„ in deezen getrouw geweest zijn, of niet, aan onze grond-
„ beginzelen en verpligtingen.

„ Overal, in alle zaaken, waar U lieder invloed noodig
„ was, zelfs waar die maar niet schaden kon, hebben wij
„ aan denzelven zijnen loop gegeeven. Nimmer hadden de
„ Leden van eenige Maatschappij meer noch kragtdaadiger
„ teugels in handen ter leiding, des noods ten bedwang,
„ van hun, die zij tot Directeurs van dezelve hadden aan-
„ gesteld, dan Gijlieden. Voor zo verre ons bekend is
„ heeft geen Schutters Genootschap, geene Burger Schutte-
„ rij, de magt om niet alleen de Officieren te benoemen;
„ maar ook, in geval van misnoegen over derzelver dienst
„ en gedrag, hun te kunnen ontzetten. Deeze Magt hebt
„ Gijlieden en ik twijfel geenzins, of Gijlieden zult dit Ar-
„ tijkel der Wetten, zo als het ook in de daad is, steeds
„ aanmerken als de hoofdzuil, als het plegtanker van Ulieder
„ Vrijheid, als Leden deezer gewapende Maatschappij. Hier
„ door zult Gijl. steeds zo veel invloeds over uwe Officie-
„ ren en Directeuren kunnen uitoefenen, als noodig zal zijn
„ om elk tot zijnen pligt te houden.

„ Doch spaarzaam, waarde Schutters! moet het gebruik
„ zijn, 't welk Gijl. van dit middel moet maaken. Het
„ moet, even als het ontzetten van kwalijk dienende Re-
„ geerders, in 't algemeen, een uiterste zijn, daar Gijl.
„ niet ligt toe *moet*, en ik houde mij verzekerd niet ligt
„ toe *zult* koomen. Dit middel, hoe heilzaam in geval van
„ nood, zou, te vaak, of te onvoorzigtig gebruikt, erger
„ dan de kwaale zelve kunnen worden.

„ Vergunt mij, manhafte Schutters! nog een oogenblik
„ aandagts omtrent een ander allergewigtigst onderwerp. Ik

 „ be-

„ bedoel den aart der Krijgstugt, die, zullen wij ons oog-
„ merk bereiken, onder ons dient ingevoerd te worden. —
„ Het is de zugt tot Vrijheid, die ons heeft zamengebragt.
„ De ondervinding van alle tijden en Volken hadt ons ge-
„ leerd, (gelijk ik mij onlangs bij eene andere gelegenheid
„ uitdrukte) „ „ dat, zonder Wapenen te hebben, en die
„ „ te kunnen behandelen, het onmogelijk is, dat een Volk
„ „ zijne Onafhanklelijkheid buiten of binnenslands kan be-
„ „ waaren. Dat door de Wapenoefening onze Voorouders
„ „ Mannen waren gebleeven. Dat de Vrijheid, enkel door
„ „ de Natie zelve, in eigener Persoon, kan worden be-
„ „ schermd. Dat Burgers haare natuurlijke Lijfwagt zijn.
„ „ Dat haar, in het midden van een ongewapend, weer-
„ „ loos of verwijfd Volk, eenen zetel te willen stigten,
„ „ een harssenschim, een ijdele droom is." "

„ Wij hebben ons over zulks, ten einde onze Stadgenoo-
„ ten, zo veel in ons is, gewapend en in den Wapenhandel
„ geoefend te krijgen, en, inzonderheid, om zelfs voor on-
„ ze Persoonen, de hedendaagsche Krijgskunde te leeren, tot
„ dit Militair Genootschap vereenigd; maar nimmer zouden
„ wij dit ons oogmerk bereiken, indien wij ons niet aan
„ eene naauwkeurige Krijgstugt gewenden. Het moet, der-
„ halven, onze wil en welbehaagen zijn; wij moeten allen
„ daar in overeenstemmen, dat zo veel ondergeschiktheid
„ onder ons zal plaats grijpen, als noodig zal bevonden
„ worden, om het voorgestelde oogmerk te bereiken. Wij
„ willen, derhalven, dat de noodige Orders en Commandos
„ worden gegeeven, en dat zij worden ten uitvoer gebragt;
„ doch men zou zich vergissen, wanneer men die Orders
„ deeze Commandos aanmerkte, als den wil van den Offi-
„ cier of Onderofficier, die dezelve geeft. — Neen! Man-
„ nen! zij zijn de Orders de Commandos, zij zijn de wil
„ en 't welbehaagen van het gantsche Genootschap. De
„ Officier, of Onderofficier is slegts de mond van het Ge-
„ nootschap. De Leden van het Genootschap willen, dat
„ die Orders, die Commandos zullen worden gegeeven, ja
„ aan hun zelven worden gegeeven, en door hun zelven
„ worden ten uitvoer gebragt.

„ De

„ De Leden van het Genootschap volbrengen dus, in de „ daad, hunne eigene Orders en Commandos. Deeze be- „ denking moet de Leden, (en ik bedoel hier voornamelijk „ de jongere Leden, wier oordeel minder rijp en wier bloed „ meer vlugtig is,) de Correctien, die hun, (doch altijd, „ zo als onder vrije lieden betaamt, met bescheidenheid,) „ moeten en zullen gegeeven worden, met genoegen doen „ ontvangen. Zij moeten nimmer vergeeten, dat den Krijgs- „ dienst te leeren, hunne bedoeling is, en dat zij dit voor- „ gestelde doel nimmer kunnen treffen, dan door de, inge- „ volge van hunne eigene begeerte aan hun gegeeven Cor- „ rectien en Bevelen, met alle uiterlijke vertooning van Mi- „ litairen spoed en bereidvaardigheid, ja met eenen uiterlij- „ ken schijn van Krijgstugtlijke gehoorzaamheid, te ontvan- „ gen en ten uitvoer te brengen.

„ Wijl nu, manhafte Schutters! Ulieder Genootschap tot „ stand en dus het toppunt mijner wenschen vervuld is, „ neem ik deeze gelegenheid waar, om Ulieden mijne er- „ kentenis te betuigen voor de eer, die ik heb genooten „ van door Ulieder eenpaarige stemmen aan het hoofd van „ hetzelve geplaatst te worden. — Niets zou mij aangenaa- „ mer zijn dan in die post met en onder Ulieden de Krijgs- „ kunde te mogen leeren; doch, om niet van andere belet- „ zelen te spreeken, mijne huislijke zaaken verbieden mij „ zulks. Zij hebben mij nimmer toegelaaten langer dan „ eenige Wintermaanden onder Ulieden te vertoeven, en het „ is zeer mogelijk dat mij zelfs dit voortaan niet meerder „ zal gegund zijn. — Ik zal de Regeering deezer Provin- „ cie niet verlaaten; maar het is mij ondoenlijk een Post „ onder Ulieden te blijven behouden, in het waarneemen „ van welken ik, noch aan de pligten daar aan verknogt, „ noch aan mij zelven zou kunnen voldoen. Ik stel dezelve „ daarom ter dispositie van 't Genootschap, welks belangen „ ik des niet te min nimmer zal nalaaten, naar vermogen, „ te bevorderen, en welks goedkeuring en gunstig aanden- „ ken mij steeds dierbaar zullen zijn."

Zo groot het genoegen was waar mede de luisterende Schutters deeze Aanspraak van hunnen Kollonel hoorden, zo

zeer bedroefden zij zich over den gedaanen afstand in 't einde; doch vonden reden van nieuwe blijdschap, toen zij, door onafiaatenden vriendlijken drang, hem overhaalden om van dit voorneemen af te zien, en hij hun beloofde dien post, nog vooreerst, te zullen blijven bekleeden.

Hoe verre ook het Genootschap van Wapenhandel te *Zwolle* gevorderd was, bleef de Burgerschutterij nog in de oude laagte; zulks bleek uit een voorstel in April, in eene buitengewoone Vergadering van Raad en Meente aan Burgemeesteren, Schepenen en Raaden gedaan, 't welk op deezen zin liep. — Daar het gebeurde te *Rotterdam* een ieder moet overtuigen van de volstrekte noodzaaklijkheid eener welgewapende en welgeoefende Burgerij, oordeelt de Meente, dat het meer dan tijd wordt, dat het Burgerregiment alhier uit het diep verval waar in het ten dien opzigte geraakt is, hersteld worde, en verzoekt dat Schepenen en Raaden daar toe, ten spoedigsten, de noodige voorzieningen gelieven te doen; en inzonderheid alle Burgers en Ingezetenen van *Zwolle*, die, ingeval van nood, in de Wapenen, moeten koomen, gelasten, binnen zekeren bepaalden tijd, zich van eene goede en gelijke Wapenrusting, naar het voorschrift daar van, door Schepenen en Raaden te geeven, te voorzien. Vertrouwende de Meente, dat allen, wier vermogen zulks toelaat, daar toe, overeenkomstig Eer en Pligt, volvaardig zullen zijn; terwijl men bereid is om met Schepenen en Raaden middelen te beraamen, ten einde die geenen, welken zich hier toe onvermogend zullen verklaaren, daar mede, van Stadswege, te voorzien; en uit haar Gelastigden te benoemen om met de Afgevaardigden van Schepenen en Raaden, omtrent een algemeene Wapening der Burgerije de noodige schikkingen te ontwerpen.

In diepen rouwe wierdt de Vrijheidminnende Burgerij van *Zwolle* gedompeld, in de maand Junij des meer genoemden Jaars zeventienhonderdvierëntachtig. Op den zesden dag dier Maand, overleedt, binnen deeze Stad, ten huize van zijnen boezemvriend den Baron VAN PALLAND TOT ZUITHEM, *Drost van Ysselmuiden*, de vermaarde *Overijsselsche* Ridder J. D. VAN DER CAPELLEN TOT DEN POL. Ten blijke van hoogagtinge

tinge voor de uitmuntende hoedanigheden des Overleedenen, verzogt het Genootschap van Wapenhandel, waar van, gelijk wij boven verhaalden, de Ridder de Stigter was geweest, den Eerwaardigen J. DU PUY, Secretaris van dat Genootschap, en Leeraar der *Walsche* Gemeente in onze Stad, tot het doen eener staatelijke Lijkrede. Op verzoek des Genootschaps wierdt, door de Regeering, eene der Stads Kerken, ten bovengemelden oogmerke afgestaan. Een Treurmuziek, vóór en naa de Lijk- en Lofrede, vermeerderde en vergrootte de vereerende treurrigheid der toegevloeide menigte. De Leden des Genootschaps, allen in hunne *Uniform* uitgedoscht, waren bij den staatlijken Uitvaart tegenwoordig. Volgens eenpaarig besluit, namen zij den Rouw aan voor zes weeken; dezelve bestondt in een zwarten strik om den slinker arm.

Veel geruchts veroorzaakte, in den aanvang des volgenden Jaars zeventienhonderdvijfentachtig zekere Publicatie, door den Stadhouder, op zijn vermeend gezag en regt, alomme aan de Provincien ter afkondiginge en aanplakkinge verzonden. Wij oordeelen het Stuk hier te moeten plaatzen, als staande in verband met het gedrag der *Zwolsche* Burgerije, vervolgens gehouden. Zie hier, hoe de Stadhouder zich aanmatigde, eene taal als die van eenen Souvereinen Vorst te voeren. „ Wij WILLEM, bij de Gratie GODS Prins van *Oranje* en *Nassau* enz., doen te weete, dat, zedert eenigen tijd, onder de Ingezetenen deezer Landen ontstaan is een geest van Partijschap, door welken aan eenigen van onze Landgenooten, tegen Onzen Persoon en Bestuur wantrouwen en ongenoegens zijn ingeboezemd, die voor Ons geweest zijn van de onaangenaamste gevolgen. Dat anderen van 's Lands Ingezetenen zich door den stroom der opgevatte Vooringenomenheid niet hebbende laten wegsleepen, zich veroorloofd hebben uiterlijke Vertooningen, tegen welke de Hooge Overheid, in zommige Provincien, noodig geoordeeld heeft voorzieninge te doen. Dat, in weerwil derzelven eenigen van 's Lands Ingezetenen daar in voortvaaren, waar door aanleiding genomen wordt, om zo valschlijk als kwaadaartiglijk uit te strooijen, en te verspreiden, dat door Ons of van

Onzenwege de goede Gemeente zou worden opgeruid tot Oproer, met het dwaaze en stzins bespotlijke oogmerk, om het Gezag, wettiglijk op Ons gedevolveerd, op eene onwettige wijze, te vermeerderen; ja zelfs te verwisselen voor de Souverainiteit over deeze Landen, en dat uit zodanige aanblaazingen van Ons of van Onzenwege zouden gesprooten zijn die Beweegingen, welke hier en daar, in zommige Plaatzen van de Republick, van tijd tot tijd, zijn bespeurd geworden.

„ Dat Wij in ervaaring zijn gekomen, dat in verscheide Plaatzen en in verschillende Provincien, de Ingezetenen, inzonderheid ten Platten Lande, weigeren te gehoorzaamen aan de gewoone Bevelen van de Hooge Overheid om zich in den Wapenhandel te oefenen, en in staat te stellen om, tegen een buitenlandschen Vijand zich, des noods, te kunnen defendeeren. En alzo Wij, inzonderheid in den critieken en gevaarlijken toestand, waar in de Republiek zich thans bevindt, door den Oorlog, met welken dezelve op nieuw bedreigd wordt, niets aanzien als gevaarlijker en nadeeliger voor de waare belangen van het dierbaar Vaderland dan Partijschappen, onderling Mistrouwen, Verdeeldheden, en ongehoorzaame Wederspannigheden aan de Bevelen van 's Lands wettige en gebiedende Overheid; en 'er Ons, aan den anderen kant, ook ten hoogsten aan gelegen ligt, dat wij noch verdagt, noch met grond beschuldigd worden van den toeleg, om eenige schadelijke en oproerige Beweegingen te willen favoriseeren, veel min te doen gebooren worden; daar het Ons al verder hoogstsmertlijk moet vallen, wanneer Onze Landgenooten zich, om Onzentwille, door het gebruik van verkeerde en onbetaamelijke middelen, in gevaar brengen van schade en schande, en alle de gestrengheid der Justitie te moeten ondergaan; en daar Wij, wel verre van de Kleur van onzen Naam immer te hebben willen doen dienen tot eene Leuze van Oproer en Ongehoorzaamheid, zo als wij het hartzeer gehad hebben, dat zij daar voor is verklaard geworden, nooit iemand, met genoegen, daar mede hebben zien pronken, dan die zich distingueerde door liefde tot Vrijheid, Eendragt en Gehoorzaamheid, en daar door be-

toonde een waare Vriend te zijn zo van Ons als van het Vaderland.

„ Zo is 't, dat Wij het ten uiterften nuttig en noodig geoordeeld hebben, alle de Ingezetenen der Republiek bij deezen te informeeren van Onze waare Gevoelens en Bedoelingen, daar heenen gaande, dat Wij niet alleen geene grootere maate van Gezag verlangen, dan aan Ons wettiglijk competeert, en door de Heeren Onze Predecesfeuren is gepofedeerd geweest; maar zelfs dat Wij, den uiterften afkeer hebbende van het doen van inbreuk op de Souverainiteit en Vrijheid van een Land, wiens Vrijmaaking en Onafhankelijkheid, de grootfte Eertijtel is van onze Voorouderen, die geenen, die op de eene of andere wijze, heimlijk of in 't openbaar, zouden mogen tragten, eenige onwettige Vermeerdering van dat Gezag aan Ons te doen defereeren en opdraagen, (bijaldien 'er waarlijk, tegen Ons vermoeden, zodanige inzigten bij den eenen of anderen zouden mogen huisvesten,) niet zouden kunnen aanzien als Onze waare Vrienden, noch als de waare Vrienden van den Vrijen Staat der Vereenigde Nederlanden; dat Wij niets met meerder ijver begeeren en verlangen, dan eens wederom, in dit Ons Vaderland, onder alle deszelfs Inwoonderen, te zien herleven, die Harmonie en Eensgezindheid, zonder welke het gevaar, uit eenen buitenlandfchen Oorlog fpruitende, nog confiderabel moet toeneemen; allen Lasteraares den mond te ftoppen, de waare Liefhebbers des Vaderlands te verbeenigen; en alle Onze Landgenooten te overtuigen, van Onzen ijver en opregte begeerte om het Vaderland uit alle deszelfs nooden, zo ver Ons vermogen reikt, onder den bijftand van GOD Almagtig te redden, en hetzelve tot het hoogst mogelijke toppunt van Luister, Voorfpoed, Welvaaren, Vrede, Vrijheid en Onafhankelijkheid te brengen.

„ Dat Wij aan deeze wettige en met Onze genegenheid zo zeer als met Onzen pligt overeenkomftige middelen, en geenzins aan de onbetaamelijke wegen van Oproer, Muitzugt, Ongehoorzaamheid, en Wederfpannigheid, verlangen fchuldig te zijn de Agting en Liefde van Onze Landgenooten, die Ons zo onontbeerlijk is, om Ons te bemoedigen in de

de gewigtige Post, waar in Wij door de Godlijke Voorzienigheid geplaatst zijn; dat Wij, daarom, ten hoogsten afkeurende alles wat strekken kan om de zo noodige en wenschlijke Harmonie te stooren, of liever het herstel daar van te beletten, de Wetten en Bevelen der Hooge Overheid te schenden, en Burgertwisten aan te stooken, allen en een iegelijk der Ingezetenen van deeze Republiek willen verzogt, vermaand en gewaarschuwd hebben, om zich te onthouden van alle licentieuse en aanstootelijke Discoursen en Geschriften, mitsgaders van alle oproerige Beweegingen, en van het geen verder aanleiding geeven kan tot het onderneemen van feitlijke Buitenspoorigheden en stooringe van de gemeene Rust; maar, integendeel, zich, in allen opzigte, te gedraagen zo als het aan stille, vreedzame en gehoorzaame Ingezetenen tegen over hunne Overheden betaamt.

„ En, op dat deeze Onze Gevoelens ter kennisse koomen van de geheele Natie, verzoeken Wij, dat deeze alomme worde gepubliceerd en geaffigeerd, ter plaatze waar men gewoon is Publicatie en Affictie te doen."

De Gezwoorene Gemeente te *Zwolle* de Waarschuwing, op naam van zijne Hoogheid uitgegeeven, in de Nieuwspapieren gezien en vernomen hebbende, dat men ten oogmerke hadt dezelve in *Overijssel* te doen afkondigen en aanplakken, oordeelde zich verpligt te verklaaren, dat zij het doen van Publicatien van die natuur, door of op naam van iemand buiten den Souverein, aanzag en hieldt voor een inbreuk op de Regten van de Souvereiniteit, en eene daad, waar toe niemand bevoegd was; waar om zij verzogt, dat zulk eene Bekendmaaking in *Zwolle*, en het Regtsgebied dier Stede, geen plaats mogt hebben, en verder dat Schepenen en Raaden alle poogingen geliefden aan te wenden om te beletten dat zulks in *Overijssel* niet mogt geschieden.

Naar den wensch der Gezwoorene Gemeente te *Zwolle* viel dit uit. Immers de Staaten van *Overijssel* zonden, in Maart, den Stadhouder eenen Brief, om de bedenkingen, bij hun gebooren, bij het overweegen van den Brief tot geleide dienende van de Afdrukken der Publicatie, als mede

van

van het Verdeedigfchrift die Bondgenooten toegezonden, aan zijne Hoogheid op te geeven. Niet onduister, merkten zij aan, kon daar uit worden opgemaakt, dat zijne Hoogheid die Beweegingen, tegen welken de Staaten van verfcheidene Gewesten reeds geoordeeld hadden, als tegen gedugte beginzelen van Oproer, te moeten waaken, verkoos te befchouwen als daaden, die op zich zelven aangemerkt, noch oproerig, noch misdaadig waren, en het ftrenglijk ftraffen van dewelken tegen de Regtvaardigheid zou aanloopen; als mede dat zijne Hoogheid de droevige Verdeeldheden, welke deeze Republiek, nu zedert veele jaaren, hadt moeten ondervinden, gaarne zou willen toefchrijven aan de Tegenkanting, welke zijne Hoogheid in deszelfs maatregelen van de zijde der Regeering hadt moeten ondervinden, en niet aan die Werkloosheid van de Uitvoerende Magt, waar tegen niet alleen door de Regenten; maar ook door het beste en verlichtfte gedeelte der geheele Natie, zulk eene algemeene Stem was aangeheeven; eene Stem door het vergeefsch verfpillen van zo veele Millioenen in den *Engelfchen* Oorlog, en den fchroomlijk vervallen ftaat van alles, dat tot Verdeediging aan de Landzijde dienen moest, genoegzaam geregtvaardigd.

Zij verkoozen niet te onderzoeken in hoe verre de toegezonde Publicatie, en over 't geheel de maatregels door zijne Hoogheid genomen, gevolgd wordende, dezelve gefchikt waren om het daar bij opgegeevene oogmerk te bereiken, te weeten de Rust en Harmonie onder de Ingezetenen van den Staat, en de Gehoorzaamheid van de Ingezetenen aan hunne wettige Overheden te herftellen, of aan te kweeken. „ Dan zij hadden," dus luidt hun woordelijk fchrijven, „ niet mogen naalaaten hunne verwondering daar „ over te betuigen, dat zijne Hoogheid in 't begrip hadt „ kunnen vallen, dat Wij zouden condefcendeeren om eene „ Publicatie, zonder onze Concurrentie of Voorkennis inge„ fteld, waar over Ons, door het drukken en na elders ver„ zenden door de gantfche Republiek, de Deliberatie was „ afgefneeden, en die den Naam van uwe Hoogheid, tegen „ alle gewoonte, en tegen alle analogie van onze Conftitutie „ aan het hoofd droeg, te laaten emaneeren: en Wij willen

„ gaar-

„ gaarne vertrouwen, dat uwe Hoogheid, bij deezen vermee-
„ mende, dat Wij door zulk eene condescendence zouden
„ agten aan Onze Dignitait te kort te doen, in 't vervolg,
„ zich met diergelijke Voorslagen aan ons niet zal addres-
„ seeren.

„ Ondertusschen hebben wij uwe Hoogheid wel willen
„ informeeren, dat Wij de Commotien in andere Provincien
„ ontstaan, en ook bij Ons, schoon in eene geringe maate,
„ bespeurd, als eene zaak van die natuur beschouwd heb-
„ ben, welke de ernstigste en ook wel degelijk strenge maat-
„ regelen van Ons vorderde, en dat Wij, ten gevolge daar
„ van, eene Publicatie hebben gearresteerd en geëmaneerd,
„ zo als wij gemeend hebben met de omstandigheden best
„ te zijn geschikt.

„ Hartlijk wenschen Wij, dat de poogingen zo door
„ Ons, als van de andere Bondgenooten, steeds efficacieus
„ mogen bevonden worden om de Commotien geheel te ver-
„ ijdelen, en niet minder, dat het Wantrouwen, ten aanzien
„ van U Hoogheids verrigtingen en bedoelingen, waar over
„ Uwe Hoogheid zich beklaagt, eerlang mogen cesseeren;
„ waar toe wij oordeelden vooral te kunnen strekken, zo U
„ Hoogheid ingevolge van het verlangen der geheele Na-
„ tie, mogt gelieven te verkiezen zich te ontdoen van die
„ verkeerde Raadslieden, waar aan Wij in 't bijzonder dee-
„ ze Demarche, nevens zo veele andere Abuisen, als waar
„ over de Natie gevoelig is, attribueeren; en dat U Hoog-
„ heid daar en tegen zich geliefde te voorzien van cordaate
„ Raadslieden, die het gemeene Belang boven hunne particu-
„ liere Inzigten prefereerden, en het daar op toeleiden, dat
„ de poogingen van U Hoogheid met die der Staaten der
„ respective Provincien instemden, op dat alzo het Vertrou-
„ wen en de Eendragt moge worden hersteld en bestendig
„ blijven, waar toe wij met alle onze Vermogens opregtlijk
„ betuigen te willen medewerken, om alzo het lieve Vader-
„ land nog voor verdere onheilen te bewaaren, en, onder
„ GODS zegen, wederom tot voorigen bloei te brengen."

Ligt begreep men te *Zwolle*, zo wel als elders, dat men
vrugtlooze poogingen deedt, ter bekoominge van eene alge-
meene

meene affchaffinge der ingeslopene misbruiken, en het daarstellen eener Grondwettige Herstellinge, zo lang men slegts hier en daar de takken besnoeide, en den wortel des kwaads onaangeroerd liet voortgroeien. Op deeze onderstelling rustte een Verzoekschrift, 't welk te *Zwolle*, gelijk ook in de twee andere *Overijsselsche* Hoofdsteden, ter onderteekeninge wierdt aangeboden. Het behelsde de volgende hoofdpunten „ de „ Affchaffing des Regeerings-Reglements van den jaare „ 1675. — Dat de Regeeringen der Steden en Meentens uit „ haar midden, eene Commissie zouden formeeren tot het „ opspooren van alle oude Regten en Privilegien. — Dat de „ Burgerijen, tot het opgeeven hunner Bezwaaren, zouden „ worden opgeroepen. — Dat de Meentens de vrije keuze „ van Schepenen en Raad zouden hebben. — Dat de Burgerij door Kiezers, uit het midden van hun bij looting „ te verkiezen, de Gemeenslieden zouden aanstellen; en het „ Regt aan zich behouden om onwaardige Representanten „ uit het Lichaam der Meentens te verwijderen, en af te „ zetten."

Het kon in een Gewest, waar het Vrijheidsvuur dermaate onder de Burgers gloeide, waar zo veele Regenten 't zelve aanblaasden, aan geene Tekenaars ontbreeken; en ontmoette de geteekende Verzoekschriften, in deeze drie Hoofdsteden, een allergunstigst onthaal. Uit Raad en Gemeente wierdt eene Commissie benoemd, om met Gecommitteerden uit de Burgerij, een Plan tot een verbeterd Regeerings-Reglement te beraamen. Dan het ontbrak niet, inzonderheid te *Zwolle* en *Kampen*, aan lieden, die niets onbeproefd lieten om deeze Onderneeming te dwarsboomen en te ondermijnen, door het zaad van tweedragt tusschen Regenten en Regenten, tusschen Burgeren en Burgeren, en tusschen Regenten en Burgeren te zaaijen, 't geen weelig opgroeide bij het inleeveren en beoordeelen der Bezwaaren; onder de Voorstanders van het Patriottismus heerschte, bij wijlen eene droevige verdeeldheid.

Niet bij den enkelen Voorslag bleef de zaak, betreffende de Affchaffing van het Reglement op de Regeering. Eene gunstige bejegening hadt het Verzoekschrift te *Zwolle* ontmoet;

en

en een aanzienlijk getal Onderteekenaars gevonden. Het gewigtig ſtuk zelve welke ook de aandagt der Staatsvergaderinge van het Gewest. In den Jaare zeventienhonderdzesentachtig bragt men aldaar een breedvoerig Verſlag uit, omtrent de Verbetering der Regeeringe van *Overijsſel.* 't *Zelve* vervatte een Voorſtel, voor de Staaten van dat Gewest geſchikt, waar van de aanvang genoegzaam is om ons te doen bemerken, door welk een geest de Opſtellers gedreeven wierden. Het was in deeze woorden begreepen. „ Dat de „ rampzalig gevoerde Oorlog met *Engeland* ons geleerd „ hadt, dat in de inwendige geſteldheid der Republiek, *eene* „ *Verandering, en wel eene ſpoedige en kragtdaadige Ver-* „ *andering, volſtrekt vereischt wierdt, zou niet de geheele* „ *Republiek ten gronde gaan.*

„ Dat het de tijd niet meer was om te ontveinzen, dat „ in ons Land twee Hoofdpartijen waren, die elkander ge- „ duurig dwarsboomden; *dat daar door onze Staat alle* „ *kragt ſcheen verlooren te hebben om zijne Waardigheid* „ *en Regten te handhaaven; dat daar uit allerlei inwen-* „ *dig misnoegen, wantrouwen en gemor ontſtaan waren.*

„ Dat Millioenen ſchats verſpild waren om vertooning te „ maaken als of men tegen de *Engelſchen* een Oorlog hadt „ willen voeren; en dat men dien Oorlog hadt kunnen ver- „ mijden en neutraal blijven, zo het Land, volgens het Ad- „ vys van den Baron VAN DER CAPELLEN, in 't Jaar 1784, „ en vervolgens verſcheide opgevolgde *Hollandſche* en *Fries-* „ *landſche* Reſolutien, op zijn tijd eene behoorelijke Zee- „ magt gehad hadt; dat de oorzaaken hier van, en van alle „ onze opgevolgde gevaaren en ſchadens en vernederingen, „ enkel en alleen *inwendig in het verward en verhasterd* „ *en daar door verdeeld Regeeringsgeſtel onzer Republiek* „ *huisvesten.*

„ En wat het Wantrouwen en Gemor der Natie betrof, „ dat dit geen bewijs behoefde, zo men zijne ooren niet ge- „ ſlooten hadt voor de bittere klagten der commercieerende „ Ingezetenen, en zijne oogen over de ſteeds duurende teke- „ nen van misnoegdheid omtrent het Beſtuur van 's Lands „ zaaken, en van het mistrouwen op een zeer groot aantal

„ van

„ van zulke Heeren, die dat Bestuur in handen had-
„ den.

„ Dat 'er geene Verbetering in het algemeen Bestuur, en
„ gevolglijk geen Herstel van Eendragt, te hoopen was,
„ zonder dat de Regenten zelve in de bijzondere Provin-
„ cien, ernstelijk onderzogten — *welke Gebreken in hunne*
„ *Provinciaale Regeering plaats vonden* — *welken verderf-*
„ *lijken invloed die Gebreken op de generaale Regeering*
„ *der gantsche Republiek hadden* — *en welke de Midde-*
„ *len waren om die Gebreken uit den weg te ruimen, of*
„ *genoegzaam te verminderen.*"

De Ridderschap verklaarde zich tegen het Voorstel, als strekkende ter geheele Omkeeringe der Constitutie van Regeeringe. De Meerderheid der *Zwolsche* Regeering vondt zwaarigheid in toe te stemmen, om, nog op deezen Landdag, in Maart, eene Commissie te benoemen, tot het onderzoek van het ingediend Verslag. Maar, ten volgenden Landdage, in Maij, bragt deeze Stad als haaren Raadslag uit, dat, zonder den inhoud des Voorstels van de Stad *Deventer* goed- of af te keuren, eene Commissie diende benoemd te worden, tot onderzoek der Punten in het Voorstel vervat, met volmagt om over dezelve, betrekkelijk tot het Reglement van Regeering, naa voorafgaande mededeeling aan zijne Hoogheid, en inneeming van Hoogstdeszelfs aanmerkingen, een Verslag op te maaken, om aan Ridderschap en Steden voorgelegd te worden, behoudens de vrije Raadpleging voor alle de Leden. — In dit Voorstel stemde de Ridderschap, en de Stad *Kampen* terstond, en eindelijk ook *Deventer*; en wierden onverwijld zes Heeren daar toe benoemd, drie uit de Ridderschap, de Drosten VAN VOLLENHOVEN en HAAKSBERGEN, benevens den Heer VAN VOERST VAN ALERDINK, en uit de Steden *Deventer*, *Kampen* en *Zwolle* de Burgemeesters WEERS, VESTERINK en ROUSE.

Van deezen last deeden zij verslag op den Landdag in October te *Deventer*, en gaven een Concept-Reglement, met de Aanmerkingen der Gelastigden over. Te welker gelegenheid PALLANDT VAN ZUITHEM, Drost van *Ysselmuiden*, met nog vijf Edelen, de Heeren J. E. MULLERT TOT DE

LEEMKUILE, R. H. DE VOS VAN STEENWYK TOT DEN HOOGENHOF, R. C. W. VAN RECHTEREN TOT WESTERVELD, A. C. W. VAN HAARSOLTE TOT DEN DOORN, en R. W. SLOET TOT MERXVELD, een Voorstel ter baane bragten, strekkende om het drukkende en schadelijke van het oude Regeerings-Reglement des Jaars 1675 aan te toonen, met aandrang om de gewigtige zaak, de verandering van 't zelve, ten spoedigsten, onder handen te neemen, en ten meesten genoegen der Ingezetenen, af te doen. Waar op de meerderheid goedvondt, het Reces van den Landdag te doen voortduuren tot den vierden December.

De zes bovengemelde Ridders, op wier voorslag de Vergadering was blijven voortduuren, om over de Verbetering en Verandering van het Regeerings-Reglement, waar omtrent zij hunne gedagten met alle rondheid hadden opengelegd, te raadpleegen, droegen, bij het openen van dezelve, in December, hunne nadere gedagten voor; hier in bestaande, dat de verschillende Bezwaaren, door de onderscheide Leden van Staat, met betrekking tot het Regeeringsbestuur van *Overijssel* ingeleeverd, zo veelvuldig, en veele daar onder van dien aart, waren, dat, indien dezelve alle te gelijk zouden worden afgedaan, zulks geene geringe vertraaging zou toebrengen aan het Herstel dier Bezwaaren, welke die spoedige verbetering het meest vereischten.

Om dit voor te koomen, oordeelden zij het hoogstnoodig, dat, vóór alle andere, die Bezwaaren onderzogt en verbeterd mogten worden, uit welker voortduurig het grootste nadeel te vreezen was, en waar van eene spoedige afdoening het meest ter bevordering van het algemeen belang vereischt wierdt. — Onder deeze verdiende, naar hun begrip de eerste plaats, de bij het Reglement van den Jaare 1675 aan den Heer Stadhouder opgedraage Begeeving van bijkans alle Provinciaale Ampten, en Staats-Commissien. „ Dat „ toch hier door," dus lieten zij zich hooren, „ de Regen„ ten gebragt waren onder eene verregaande afhankelijkheid „ van den Stadhouder — en nog niet eens van den Heere „ Stadhouder alleen; maar ook van deszelfs vertrouwde Gun„ stelingen, en dat zulk eene afhankelijkheid ten allen tijde,

„ en

„ en vooral in de omſtandigheden, waar in zich het Vader-
„ land thans bevondt, voor de Republiek in 't algemeen,
„ en voor *Overijſſel* in 't bijzonder, allergevaarlijkst was,
„ waren waarheden, welke zij overtollig oordeelden te be-
„ wijzen; daar elk onzijdige van dezelve volkomen over-
„ tuigd was."

Te deezer oorzaake hadden zij niet onledig geweest om naauwkeurig te onderzoeken op welk eene wijze dat Bezwaar best herſteld, en de Begeeving dier Ampten en Commisſien, ten meesten nutte van 't Gewest, en het overeenkomſtigst met de waare gronden van deszelfs Conſtitutie, voor het vervolg, zouden kunnen begeeven worden. — Twee ſchikkingen, het een op de begeeving der Ampten, het ander op de begeeving der Commisſien, ontworpen hebbende, gaven zij dezelve over, van oordeel, dat ze zulke voorſlagen behelsden, als gevoegelijk ten grondſlage, althans tot een leidraad, der raadpleegingen over deeze gewigtige onderwerpen zouden kunnen dienen; in die hoope, dat de verdere Leden van Staat hunne bedenkingen, over een zo netelig onderwerp, met dezelfde openhartigheid zouden mededeelen.

Inmiddels vertrouwden zij, dat hun Ed. Mog. door het onderzoek dier Ontwerpen, eensdeels zouden worden overtuigd, dat zij alleen gezogt hadden daar bij de Gelijkheid onder de Leden, en de Onafhankelijkheid van dezelve van elkander, te bewerken: overtuigd dat het daarſtellen van zodanig eene Gelijkheid en Onafhankelijkheid voor het algemeen belang allernoodzaakelijkst, en het éénigst middel was, om de maar al te zeer verzwakte Harmonie, onder de Staatsleden te herſtellen, en, voor het gevolg, duurzaam te maaken. — En dat, anderdeels, hun Ed. Mog. daar uit zouden overtuigd worden, dat zij geen het minſte oogmerk hadden om den Heer Stadhouder het genot te ontzeggen van zodanige Regten, als met het welzijn van *Overijſſel*, en met eene daar toe zo volſtrekt noodige Onafhankelijkheid der Leden van Staat en met het Souverein Gezag van hun Ed. Groot Mogenden konden worden overeengebragt; en dat zij geheel vreemd waren, om het Stadhouderſchap tot eene nietsbedui-

 den-

dende en alleen slegts in naam bestaande Waardigheid te maaken; hoedanige vermoedens maar al te veel, in deeze dagen, verspreid wierden, tegen Regenten, die niets anders beoogden, dan dat Ampt binnen deszelfs wettige paalen terug te brengen.

Hier van zouden zich de duidelijkste bewijzen opdoen, indien hun Ed. Mog. die Regten, welke, volgens de gemaakte Ontwerpen, door den Heer Stadhouder zouden worden uitgeoefend, geliefden te vergelijken, met die, welke afgestaan waren aan de Heeren Stadhouders vóór WILLEM DEN III, en dus aan alle die Stadhouders, welke door een vrije keur waren aangesteld: onder welken zelfs drie Prinsen uit den Huize van *Oranje* zich bevonden, en daar onder een MAURITS en WILLEM DE II, wier invloed voorzeker, uitwijzens de Geschiedenis van hunne tijden, in *Overijssel* groot genoeg was. — Dan toch zouden hun Ed. Mog. ontwaaren, dat aan dezelven veel minder Regts en Invloeds over de begeeving der Provinciaale Ampten hadt toegekomen, dan zij bij hun Ontwerp voorstonden aan de Heeren Stadhouders, in 't vervolg, toe te kennen.

Des te meer vertrouwden deeze Heeren, dat alle Leden van Staat nu geneegen zouden zijn, om, op den door hun voorgeslaagen, of op eenen anderen beteren voet, hartlijk mede te werken, tot verbetering van het gemelde grievend en voor het belang, en de Vrijheid der Natie, allergevaarlijkst bezwaar. — Om dit heilzaam oogmerk te gemaklijker te bereiken, en zodanige Leden te gemoet te koomen, als, uit hoofde van hunnen Eed bij de aanvaarding hunner Posten, zwaarigheid mogten vinden in het Regeerings-Reglement de noodige verandering te maaken, herhaalden zij den meermaals gedaanen Voorslag, „ dat de Leden van Regeering „ zich, op het voorbeeld van voorige tijden, onderling van „ dien Eed, voor zo verre daar toe noodig, zouden ont„ slaan."

Met te meerder nadruks moesten zij op eene spoedige herstelling van dit Bezwaar, de begeeving der Ampten en Commissien betreffende, aandringen, om dat hetzelve afgedaan, en de Leden van Staat in de noodige Onafhankelijkheid

heid hersteld zijnde, de verdere Bezwaaren voorzeker des te gemaklijker, ten nutte van den Lande, en deszelfs goede Ingezetenen, zouden kunnen hersteld worden.

Daar benevens dienden, naar hun oordeel, ten zelfden tijde, de kleine Steden, hersteld te worden in de aan haar toebehoorende; doch, door het Reglement van den Jaare 1675, buiten derzelver bewilliging, ontnomene vrije Keuren; als mede in haar Regt om over gewigtige, en ter vermijdinge van alle verschillen voor het vervolg nader te bepaalene Punten, ten Landdage verschreeven te worden, als laatende het Regt en de Billijkheid niet toe, dat deeze beide voor de kleine Steden zo gewigtige Punten langer onafgedaan bleven, door haare verdere Bezwaaren, die het al te omslagtig zijn zou alle zo spoedig te onderzoeken en af te doen, en als dan met de verdere Bezwaaren over het Provinciaal Regeeringsbestuur, zouden kunnen worden bepaald.

Alle de Leden namen dit Voorstel der zes Ridderen over. De zwaarigheid, wegens den Eed, door welken alle de Staatsleden, bij hunne komst aan de Regeering, het thans zo zeer betwiste Reglement bekragtigd hadden, kwam weder ter baane, en men herhaalde het beweerde deswegen door de Leden der Ridderschap op den Landdag in Maart deezes Jaars.

Verscheiden bedenkingen wierden voorts door de Ridderschap ingebragt, onder andere, dat zij, niet dan ten koste van volslagene Meineedigheid, van het Regeerings-Reglement konde afgaan. Doch de Steden *Deventer* en *Kampen* toonden op dit stuk van den Eed een geheel ander inzien, en betuigden nimmer in die gedagten gestaan te hebben, „ dat „ deeze afgelegde Eed aan de Leden van de Regeeringe „ voor altijd zou hebben toegemuurd den weg tot — en geheel afgesneeden alle mogelijke Middelen van Redres, en „ Verbetering in 't zelve Reglement," wanneer de gezamenlijke of immers verre wèg de meeste Leden der Regeeringe van de noodzaaklijkheid dier Verbeteringen overtuigd waren, en zulk een Redres nog daarenboven door eenen algemeenen en bedaarden wensch des Volks, bij herhaaling, en ernstig verlangd wierdt. Dat zij, met de zes Ridders, van begrip waren, dat deeze Eed, geen hinderpaal kon noch behoorde

te zijn, voor eenige Leden der Staatsvergadering, om het gewenschte werk der Verbetering van het Reglement ten spoedigsten, met allen ernst en kragt, ter hand te neemen, en de Beraadslaagingen daar over te verhaasten en onverwijld voort te zetten, om eerlang deswegen een Besluit te kunnen neemen, den Lande heilzaam, en geschikt om het wantrouwen der goede Ingezetenen geheel te verbannen. Dat zij, „ hoe zeer een Ontslag van deezen Eed, hier toe geheel „ onnoodig en overtollig agtende, egter, om aan zodanige „ Leden der Staatsvergadering, die hier omtrent in gemoede „ bezwaard zijn mogten, te gemoete te koomen, wel daar „ toe wilden instemmen, dat de Leden en Ridderschap en „ Steden onderling, *zo verre noodig*, zich ontsloegen."

Verre was de Stad *Zwolle* van onverwijld de voetstappen der twee andere Hoofdsteden te drukken. Groote onaangenaamheden reezen 'er, wegens de vertraaging, door zommige Leden der Gezwooren Gemeente, veroorzaakt, die een bij voorraad ontworpen Plan met haatlijke naamen bestempelden, en het van de hand weezen; terwijl anderen het in naderen raadslag hielden. Eene kleine Meerderheid der Regeeringe merkte het bewuste Reglement aan, „ als wel en te regt „ ingevoerd, voor een Verbond tusschen de Staaten en den „ Stadhouder, en dat men dus, uit hoofde van den Eed, „ onbevoegd zou weezen, daar in verandering te maaken," en viel het besluit daar mede overeenkomstig; 't welk op verre na niet voldeedt aan den zin van veele Burgeren, die het op een hoogen toon wraakten, en dus genoegen nam in den Raadslag, 't welk de Gezwooren Gemeente eerlang uitbragt, „ dat het bezwooren Regeerings-Reglement kon, ja „ zelfs behoorde veranderd, en de Stads Afgevaardigden „ moesten gemagtigd worden om, van wegen *Zwolle*, mede „ te stemmen voor het onderling ontslaan van de Leden der „ Staatsvergadering van den Eed op 't zelve afgelegd."

Dit verschil van de Meerderheid des Raads en der Gemeente bragt een langduurige Vergadering tusschen die beide Regeeringslichaamen te wege. De Gemeente drong sterk aan op de medewerking des Raads tot vernietiging van het Regeerings-Reglement; doch de Meerderheid bleef huiverig, 't welk

't welk zij, die naa deeze vernietiging haakten, zeer euvel duidden, en *heulen met de Meerderheid der Ridderschappe* noemden. Niet alleen wierdt der zodanigen gedrag in de Nieuwspapieren met de haatlijkste verwen afgeschilderd; maar men dreigde zelfs die Regeeringsleden van hunne posten te ontzetten. Meer dan veertienhonderd *Zwolsche* Burgers en Ingezetenen stonden in 't begrip van de Meerderheid der Gemeente; en maakte zulks hunnen Medeburgeren in een Berigtschrift bekend.

Bij eene nadere Raadpleeging van den Raad op dit stuk, staaken de Stemmen; zo dat de Raad niets kon besluiten; dan in de Gezwoorene Gemeente verklaarde de Meerderheid, het tegenwoordig Regeerings-Reglement, in zo verre het de Stad *Zwolle* betrof, voor vernietigd en afgeschaft; en dat niemand, bij de aanstaande Verkiezing van Burgemeester, tot die Waardigheid zou mogen verkoozen worden, dan die zich vaardig verklaarde, een nieuw verbeterd Reglement te helpen vaststellen en invoeren: immers naa dat hij ten eersten Landdage van den Eed op het tegenwoordig Reglement zou ontslaagen weezen.

Geduurende deeze raadpleegingen wierdt in bedenking gegeeven, of niet de zo genaamde *Kleine Steden*, welke niet ten Landsdage beschreven wierden, over het onderwerp moesten gekend worden. Ten haaren nadeele viel de beslissing dier vraage uit. 't Lust ons, hier te vermelden het gedrag, door die van *Hasselt*, eene der Kleine Steden, in deeze gelegenheid gehouden. In de maand April hadt de Regeering van het Steedtje aan de Staaten *Overijssel* eenen Brief afgevaardigd, waar in dezelve voluit verklaarde, geen de minste Verandering te zullen dulden, in het Regeerings-Reglement „ waar op," gelijk zij spraaken, „ alle de Leden „ van de Regeering, met hunne Concurrentie, het Stadhou„ derschap op Prins WILLEM DEN IV, in de Manlijke en „ Vrouwlijke Linie erflijk, ja men mogt zeggen op generaal „ en universeel verzoek van alle Ingezetenen van den Lan„ de, met volkomen toestemming en toejuiching, gedefereerd „ hadden, en door zijne Hoogheid aangenomen was; van „ den Eed daar op gedaan, zouden zij de Staatsleden nim„ mer ontslaagen houden."

Veranderingen, hoedanige men daar voor hadt, zelfs in de gedagten te neemen, keurden zij onbestaanbaar, wilde men *eerlijke Regenten* en *opregte Christenen* blijven. Uit welk een oogpunt, zij Regenten, die dit bestonden, beschouwden, draagen wij liefst met hunne eigene woorden voor, en te meer om dat men in de taal der *Hasselschen*, schoon verre van de beschaafdste, de meening leest der *Overijsselaaren*, die met hun in de zelfde Staatsbegrippen stonden. „ Wat „ ook tegenwoordig eenige Oproerige Geesten, die uit de „ tegenwoordige verwarringen hun voordeel zoeken te trek- „ ken, en die, om dit hun voordeel ten uitersten te pous- „ seeren en gaande te houden, onder het schijnschoon mas- „ ker van Regten en Privilegien, alles koomen te ondernee- „ men, al moest hetzelve ook thans, als 't ware, 't ziel- „ toogende lieve Vaderland den doodsteek geeven, koomen „ voor te wenden, *dat de Reglementen of Instructie op het* „ *Erfstadhouderschap aan de Oppermagt zoude onderwor-* „ *pen zijn, en dat dienvolgens een stilzwijgende, en zelfs* „ *door uitdruklijk beding niet te verliezene voorbehouding,* „ *veranderd zouden mogen worden; indien de Oppermagt* „ *bevondt, dat het Heil of Regt des Volks, of van deszelfs* „ *Leden en Genootschappen dit vereischte. — En wat men* „ *ook mogt voorwenden van eene honderdmaalen wederlegde* „ *verbreeklijkheid van den Eed, waar mede het tegenwoor-* „ *dige Regeerings-Reglement was bezwooren, en van Ver-* „ *lichting, Verlichte Tijden, Volksstem, Onvervreemdbaare* „ *Regten, en wat dies meer was,* zij meenden met grond „ te mogen vertrouwen, en staande houden, dat dan hun „ Ed. Mog., conform het Regt der Natuure, even zo wel, „ ja nog veel meer, verpligt waren, hun gegeeven Woord „ en Beloften te houden, en daar en boven met solemneele „ Ede bekragtigd, dan Private Persoonen.

„ Wat men ook mogt voorwenden van Heil, of Regt, „ of Stemme des Volks, men moest waarlijk wel zeer on- „ nozel zijn, zo men niet bespeuren konde, dat in deezen „ geen waar Belang des Vaderlands, of Heil des gantschen „ Volks; maar enkel Particulier Belang en Particuliere Oog- „ merken van eenigen schoolen, welke met het bestaan van

„ het

„ het tegenwoordig Regeerings-Reglement geen plaats kon-
„ den vinden, of hun beslag, zo als men begeert, verkrij-
„ gen. — Waarom anders dit Regeerings-Reglement, ge-
„ duurende bijkans veertig jaaren, in vreedzaame en tranquil-
„ le tijden, onaangeroerd gelaaten, en juist nu, ten tijde van
„ de grootste tweedragt en verwarring, daar buiten das over-
„ vloedige alle even zeer, tot behoud des zinkenden Vader-
„ lands, om expeditie schreeuwende zaaken, voorhanden
„ waren, daar mede voor den dag gekomen, om het, als
„ 't waare, kwijnende en uitteerende Vaderland, ten eene-
„ maale te doen verteeren?

„ En, als ook die zogenaamde Stemme des Volks, of het
„ groot aantal Requestranten, waar op de Regeering der
„ Stad *Deventer* haare Propositie bouwde, door onpartijdi-
„ gen, hoofd voor hoofd, behoorelijk opgenomen en geëxa-
„ mineerd wierdt, vertrouwden wij gerustlijk, dat de zoge-
„ naamde Stemme des Volks, en dat groot getal Requestran-
„ ten op een zeer klein getal Persoonen zou insmelten, die,
„ om hun eigen belang en oogmerken te bevorderen, Re-
„ questen geformeerd, en daar mede rondgeloopen hadden,
„ of doen rondloopen, bij menigvuldige eenvoudige misleide
„ lieden, en die Requesten door dezelve doen teekenen,
„ zonder dat die Teekenaars eens wisten wat zij teekenden,
„ of de materie kenden, waar over die Requesten rouleer-
„ den.

„ Wat betrof de voorgewende Verlichting en Verlichte
„ Tijden, die de Licentie der Drukpers zou veroorzaakt
„ hebben, wanneer men met eenige oplettenheid ging naa-
„ speuren, wanneer de tegenwoordig Confusie, Verwarring,
„ Tweedragt, buitensporige Onderneemingen, en 't totaal
„ Verval en Veragting der Wettelijke Oppermagt, begonnen
„ waren, men zou bevinden, dat dit alles zijn begin geno-
„ men hadt, toen een zo genaamde *Post van den Neder-
„ Rhijn*, *Politique Kruijer*, *Courier van Europa*, *Diemer-
„ meersche en Zuidhollandsche Couranten*, en soortgelijke,
„ de Heeren Staaten, Erfstadhouder, Regeeringsleden, en
„ voorts ieder, die hun voorkwam, strafloos hadden begin-
„ nen te lasteren, haatlijk af te schilderen, en daar op hun-

„ne bittere gal te loozen, en daar door een ligtgeloovig „ Gemeen te misleiden en op te ruijen. —. Zo dat men die „ voorgewende Verlichting veel eer voor een alles verduisteren den Nevel, akeligfte Duisternis, totaal Verderf van „ Zeden, Verwarring van alles, en wegneeming van alle Order, dan voor Verlichting moest houden, en dat een onbepaalde Licentie van korten duur behoefde te zijn, om „ alles onherftelbaar te ruïneeren."

Het overige van deezen langen Brief, dient, om, zo de Schrijvers zeggen, te betoogen, dat de Verandering of liever Vernietiging van het meergemelde *fundamenteele* en *permanente Regeerings-Reglement*, en dus het wegbreeken der *Fundamenten* van onze Staats Conftitutie, ons geheele Staatsgebouw, ja zelfs het hoofdzaaklijke van de *Unie van Utrecht*, onvermijdelijk moest doen inftorten; als mede om aan te toonen, dat de kwaade Uitflag des Oorlogs met *Engeland*, en de overige Staatsrampen, aan geheel andere oorzaaken waren toe te fchrijven, dan de Regeering van *Deventer*, bij het doen des hun zo zeer mishaagenden en fterk gewraakten Voorftels, wilde.

Inmiddels hadt de Stadhouder van het voorgevallene op den Landsdag kundfchap gekregen, als mede van een verzoek der Staaten van *Overijsfel*, om hun, vóór den aanftaanden Maart, zijne Aanmerkingen over het hem toegefchikte Nieuwe Regeerings-Reglement te zenden. Bij het inkomen deezes verzogten befcheids, vernamen zij, „ dat zijne Hoogheid, het Regeerings-Reglement nooit anders hadt kunnen „ befchouwen, dan als een *Pactum Conventum* (een geflooten Verdrag,) tusfchen de Heeren Staaten en den Stadhouder, en als een fundamenteele Staatswet op de Orde „ der Regeeringe, welke nooit anders, dan met eene gezamenlijke Inftemming van alle Staatsleden, en zijne Hoogheids Medewerking, kon of behoorde veranderd en vernietigd te worden.

„ Doch dat zijne Hoogheid, uit de ontvangene Stukken „ en Advijfen, het tegendeel gezien, en daar uit te gelijk „ vernomen hadt, dat men dien aangaande zo verre was „ voortgegaan, dat het Ontflag van den Eed op dit Reglement

„ ment afgelegd, tot Besluit gebragt was; waar tegen hij „ ten sterkste protesteerde; terwijl hij, aan den anderen „ kant, zich nog bleef voeden met de hoop, dat eene be„ daarde overweeging van het gebeurde, en van de gewig„ tige gevolgen daar van, de Leden der Meerderheid zou „ doen afzien van het verder aankleeven aan het gemelde „ Besluit en Ontslag, en met hunne overige Medeleden doen „ instemmen, dat het Regeerings-Reglement nimmer, dan „ met eenpaarige bewilliging, en met zijne medewerking, op „ eene geldende wijze, kon veranderd of vernietigd worden.

„ Voor zo verre, echter, eenige duisterheden zouden mo„ gen plaats hebben, of dat daar in eenige Artijkelen zou„ den mogen gevonden worden, welke ten gemeenen nutte „ van *Overijssel* konden beweezen worden eene Verbetering „ noodig te hebben, zou zijne Hoogheid niets aangenaamer „ weezen, dan om met een waaren ernst en volvaardigheid „ daar toe, even zo wel als tot herstel van andere ingeslo„ pene Abuizen, mede te werken, en in de Onderhandelin„ gen daar over alle zodanige toegeevenheid te gebruiken, „ als eenigzins, behoudens de fundamenteele gronden der „ Regeerings Constitutie, en van de Instelling van het *Erf*„ *stadhouderschap*, met deszelfs waare inrigting, tot welzijn „ van de Provincie, en van de duurzaame belangen van des„ zelfs Ingezetenen, naar gronden van Regt en Billijkheid „ zou kunnen gevorderd worden."

Verder betuigde de Stadhouder „ eene al te naauwe be„ trekking te hebben op de Provincie, en al te groot deel „ in derzelver behoud en voorspoed te neemen, dan dat hij „ niet wenschen zou, tot herstelling van de Rust en Eens„ gezindheid, met wegneeming van het heerschend mistrou„ wen, ten genoegen van de goede Ingezetenen, te kunnen „ toebrengen, zelfs met opoffering van eenige zaaken en „ punten, waar op hij anderzins eene wettige aanspraak kon „ maaken. — Indien als een gepast middel daar toe mogt „ worden aangezien, dat de Burgerijen in de Hoofdsteden, „ eenig deel gegeeven wierdt aan de bevordering der bij„ zondere Stedelijke en Burgerlijke Belangen, was hij ook „ niet ongeneegen om daar toe, op eene gevoeglijke wijze,

„ mede

„ mede te werken; egter onder alle zodanige bepaalingen „ en voorzieningen, als de Constitutie van *Overijssel* en het „ weezenlijk welzijn van den Burgerstaat zelve zou kunnen „ toelaaten, en welke, zonder nadeel aan de weezenlijke „ Regten van 's Stadhouders Erflijke Waardigheden, waar „ van hij nooit, ten naadeele van zijne wettige Opvolgeren, „ mogt afstaan, nader zou kunnen geregeld worden.

Ten slot voegde zijne Hoogheid hier bij, „ dat, daar „ deeze onderscheidene Voorwerpen van het uiterste belang „ waren, en niet dan met veel behoedzaamheids, op eene „ geregelde en constitutioneele wijze, behoorden behandeld „ te worden, hij het best oordeelde, dat dezelve door „ Commissarissen wierden overwoogen en behandeld. In „ gevalle men hier toe mogt overgaan, boodt hij zich gaarne aan, om eenige Persoonen, met den noodigen last, te „ benoemen, die als dan, met rijp overleg van raade, alles „ wat daar toe behoort, zouden kunnen overweegen; ten „ einde eene gelukkige en gewenschte overeenkomst te bewerken, die, door eene daar op volgende goedkeuring, „ zou kunnen worden bevestigd en bekragtigd. — Dit was, „ naar 's Stadhouders gedagten, het beste, zo niet het eenig „ overblijvend middel, in den tegenwoordigen staat van zaaken, daar alles hun gezamenlijk riep en verpligtte om het „ dierbaar Vaderland niet langer, onder den alles verwoestenden geessel van Onrust en Partijschap, aan den schroomlijksten ondergang bloot te stellen, de Rust en de Harmonie te herstellen. Hij vertrouwde dus, dat hun Ed. Mog. „ uit gelijke beginzelen eener waare Vaderlandsliefde, deeze „ Voorstelling wel in ernstige overweeging zouden willen „ neemen, en zonder eene zaak van dat alleruiterst aanbelang als de bewaaring der zo heilzaame en plegtig bezwoorene Constitutie, verder buiten haar geheel te brengen, niet zonder afkeerig zijn, om deeze oogmerken te „ bevorderen, en tot stand te doen koomen."

De Afgevaardigden van *Zwolle* deeden den eersten stap tot het aanvangen deezer Onderhandelingen, met op last hunner Zenderen, in 't midden te brengen, dat het Plan van Hervorming van het Provinciaale Regeerings-Reglement, door eenige

eenige Heeren Edelen ter Vergadering van Ridderschap en Steden, den vijfden December 1786, overgegeeven, over 't algemeen hun niet ongeschikt voorkwam, om tot een Onderwerp der Raadpleegingen, over dat Stuk, te kunnen worden gelegd, en dat ten spoedigsten, bij wijze van Commissie, of anders, daar over wierdt beraadslaagd, en om daar bij in overweeging te neemen zodanige Bedenkingen, als door den Heer Erfstadhouder zouden mogen ingezonden worden. — De Drost van *Zalland* en de Meerderheid der Edelen namen deeze Verklaaring der *Zwolsche* Afgevaardigden over.

De Meerderheid der Ridderschappe gaf haar gevoelen op den Brief des Stadhouders, te verstaan; oordeelende, dat de gezamenlijke Leden van Staat de voorgeslaagene Commissoriaale Onderhandeling behoorden te aanvaarden, en dat zij, indien alle de overige Medeleden, insgelijks daar toe mogten neigen, gereed waren eene Commissie te helpen beraamen, en zulke schikkingen met hunne Medeleden te maaken, naar welke de Commissie, op de best mogelijke wijze ingerigt, de wenschlijkste gevolgen kon doen verwagten.

Drie Leden uit de Ridderschap, nevens één Burgemeester uit elk der drie Hoofdsteden, kreegen last den Brief des Stadhouders nader te onderzoeken, en des verslag te doen aan de Vergadering. Dit alles hadt ten gevolge, dat eerlang door den Stadhouder tot Commissarissen na *Overijssel* benoemd wierden, de Heeren JAN ELIAS, Baron van *Lijnden*, beschreeven in de Ridderschap des Kwartiers van *Nijmegen*, buitengewoon Raad in den Hove van *Gelderland*, Burgemeester der Stad *Nijmegen*; ABRAHAM OTTO FLORENTYN VAN TEBERNDER, gewoon Raad in den Hove van *Gelderland*; Mr. WILLEM VAN CITTERS, buitengewoon Afgevaardigden ter Vergadering van de Algemeene Staaten wegens *Zeeland*, mitsgaders Geheimraad, Geheimen Secretaris en Requestmeester van zijne Hoogheid. Staaten van *Overijssel* bestemden om met deeze Heeren in onderhandeling te treeden, uit de Ridderschap de Heeren PALLANDT TOT ZUITHEM, HEERDT TOT EVERTSBERG, en DE VOS VAN STEENWYK TOT NYERWAL, uit de Steden *Deventer*, *Kampen* en *Zwolle*, de Burgemeesters WEERTS, STENNEKES en THOMASSE à THURSSINK.

Wel-

Welhaast verscheenen de twee eerstgemelde Gevolmagtigden van zijne Hoogheid te *Kampen*, ter plaatze tot de Onderhandelinge geschikt, de laatstgenoemde vondt zich verhinderd mede te koomen. Daags naa hunne aankomst, op den twaalfden April des Jaars 1787, vingen de Onderhandelingen aan; doch slaagden de Heeren Afgevaardigden des Stadhouders hier even weinig; als die eigenste Mannen deeden toen zij, ter bemiddelinge, in 't *Sticht* gezonden waren: want op den zestienden dier zelfde Maand liepen de Onderhandelingen zonder eenige vrugt af, en verlieten de twee Heeren Gelastigden van zijne Hoogheid, *Overijssel* onmiddelijk.

Van eene Stad, zo Vrijheidlievende als *Zwolle*, konde men geene andere verwagting voeden, dan dat dezelve, even gelijk haare Zuster-Steden, haar ongenoegen en afkeuring zou doen blijken van de bekende behandeling, de twee Geldersche Steden *Hattem* en *Elburg* aangedaan. Zie hier, hoedanig een gedrag onze Stad, nevens de twee overige, bij deeze gelegenheid, gehouden hebben. De Regeeringen der drie Steden hadden zo ras niet vernomen het Staatsbesluit van *Gelderland* om de Krijgsmagt tegen de Steden *Hattem* en *Elburg* te gebruiken, of zij oordeelden deeze Staaten, als mede den Kapitein Generaal, te moeten aanschrijven, om, waare het mogelijk, de volvoering daar van te voorkomen. — Het mogt haar niet gebeuren, op eene derzelven wederschrijvens te ontvangen. De zugt deezer Steden, om niets onbeproefd te laaten, 't geen het schriklijk oogenblik eens Burgerkrijgs kon tegenhouden; de drift en gisting onder haare Burgerijen, en alle 's Lands Ingezetenen, die van rondsomme, ter verdeediging dier Steden, aansnelden, gereed om bloed en leeven op te offeren, gevoegd bij het onbeantwoord laaten der gezondene Brieven, om de uitvoering dier Bevelen slegts eenige weinige dagen op te schorten, of te vertraagen; ten einde het door haar beoogde en voorloopig gedaane aanbod van Bemiddeling en Tusschenspraak, op de reeds uitgeschreeven en zelfs met den meesten spoed vervroegde buitengewoone Vergadering van Ridderschap en Steden, kon worden uitgewerkt; dit alles deedt die Steden besluiten tot het benoemen eener Bezending, bestaande uit de Burgemeesters

SLOET en JORDENS van *Deventer*; VAN HEIMENBERG en VAN KNUTH wegens *Kampen*; en ROUSE en RAVESTEYN wegens *Zwolle*, met de Secretarissen VAN SUCHTELEN, DE MIST en EECKHOUT, om, op den vierden September, zich te begeeven na *'t Loo*, en aldaar bij zijne Hoogheid, mondeling, op de kragtigste wijze, te onderfteunen, alle gronden en beweegredenen reeds in brieven bijgebragt.

Op hunnen weg na 't Vorstlijk *Loo* ontwaarden die Heeren, dat de gevreesde en afgebeden Aanmarsch van Krijgsvolk reeds werklijk daar, en deszelfs afstand van de Steden *Hattem* en *Elburg* flegts eenige weinige uuren was. In deezen benarden toestand vonden zij goed, om nog, vóór het afleggen van hunnen last bij den Stadhouder, eenen naderen Brief aan de Staaten van *Gelderland*, toen te *Zutfen* vergaderd, te ontwerpen, en in allerijl van *'t Loo* derwaards te zenden. In deezen herhaalden zij, met eenen aandrang, geevenredigd aan de vermeerderde bekommeringe, veroorzaakt door den daadlijken Aantocht des Krijgsvolks, de verzoeken tot opschorting der gegeevene bevelen, en aanvaarding der Bemiddeling, vermeldende het oogmerk hunner Bezendinge bij zijne Hoogheid; terwijl zij 'er een Afschrift bijvoegden van een Brief der Stad *Hattem*, waar in deeze verklaarde, op redelijke voorwaarden, wel te willen bijkomen.

Ten gehoor bij zijne Hoogheid toegelaaten, gaf de eerste Heer der Bezendinge, Burgemeester SLOET, de rede hunner overkomst te verstaan. Een der Secretarissen las daar op den jongst afgevaardigden Brief aan Staaten van *Gelderland* voor, als mede dien der Regeeringe van *Hattem* aan de Regeering van *Zwolle*; inhoudende het aanbod van een vriendlijk verdrag, met aandrang, dat zijne Hoogheid zijne goede diensten geliefde aan te wenden om de Staaten van *Gelderland* te beweegen, van derzelver Besluit om de Steden *Hattem* en *Elburg* met Militair Geweld te bedwingen, af te zien; immers dit op te schorten, tot dat Staaten van *Overijssel* derzelver Bemiddeling zouden hebben kunnen aanbieden.

Op dit alles gaf zijne Hoogheid te kennen: „ Dat hij „ afkeerig was van 't gebruik van Geweld, dat hij ook niet

„ voor-

„ moest worden aangezien voor den Auteur van dat werk;
„ maar alleen de strikte bevelen van de Heeren van *Gelderland* uitvoerde; dat hij, egter, kon verzekeren, dat niemand Geweld in zijn Regt, Goed, of Vrijheid zou geschieden; dat het aan de Steden *Hattem* en *Elburg* stondt; om, onder voldoening aan de Orders van den wettigen Souverein, van Militair Geweld bevrijd te blijven; dat de Intentie van het Garnisoen was, om, op eene Constitutioneele wijze, onderzoek te doen naa de oorzaaken der Onlusten, zonder blootgesteld te zijn aan de seditieuse Beweegingen van onrustige Persoonen. Dat de Magistraaten van de *Overijsselsche* Steden beter gedaan hadden, hunne Burgerijen te rug te houden, om het Territoir van eene andere Provincie gewapend in te trekken. Dat ook het zenden van Militie na eene of andere Stad niet ongewoon was. Dat men in *Overijssel* zich daar over niet behoefde te ontrusten: dewijl hij wel kende zijn Pligt en Eed aan de Staaten der Provincie van *Overijssel* gedaan, en geene Troepen derwaards zou zenden, zonder derzelver Requisitie en Orders."

Men antwoordde; dat, dewijl de Steden, waar tegen de Militie gerigt was, althans *Hattem*, geneegen waren om zich in 't vriendlijke te vergelijken; en men dus verhoopte, dat zijne Hoogheid zou verbieden, het inmiddels pleegen van Geweld. Dat het aan de Regeeringen der drie Steden ondoenlijk was, hunne Burgerijen te rug te houden. Dat ook van alle oorden Burgers en Ingezetenen kwamen toeschieten, en eene gemeene zaak maakten, en dat dus een Burger-oorlog, het vergieten van Burgerbloed, te dugten was, zo de Militie niet belet wierdt voort te gaan. — Waar bij, met naame de Heer RAVESTEYN opmerkte, dat, daar hier tusschen Leden en Steden van één en de zelfde Provincie different was, het zelve, naar het Eerste Artijkel der Unie bij wege van Justitie, door Arbiters of Accoord op aan te biedene Mediatie, behoorde beslist te worden.

Zijne Hoogheid herhaalde hier op „ zijn Pligt, om, als Kapitein Generaal, stipt de Orders der Staaten te gehoorzaamen." — De Heer RAVESTEYN zeide, onder welneemen, dat

dat men zijne Hoogheid niet adiëerde, als Kapitein Generaal, maar als Stadhouder zo wel van *Overijssel* als van *Gelderland*, en dat het een der weezenlijkste Regten en Preëminentien, zo wel als de Pligt, van den Stadhouder was, om te zorgen, dat de Eenigheid, zo veel mogelijk, geconserveerd, en ingevolge van de Constitutie te werk wierdt gegaan; zo dat men verhoopte, dat zijne Hoogheid toch zou gelieven te interdiceeren, dat inmiddels geen geweld gepleegd, maar een gedugte Burgeroorlog voorgekomen wierdt, ter Conservatie van het lieve Vaderland, en ten weezenlijken dienste van zijne Hoogheid en Hoogstdeszelfs Doorlugtig Huis. — Waar op zijne Hoogheid antwoordde, „ Dat hij „ zijn pligt wel kende; doch 'er niets in kon doen!" De Heer KNUTH verzogt den Stadhouder tot emploij van Hoogstdeszelfs Credit; en kreeg ten antwoord; „ Dat hij geen „ Credit meer hadt, en het dus bespottelijk zou weezen „ van hem het emploij daar van te vergen!"

De Heeren Gelastigden, bemerkende, dat geen aandrang, hoe ingerigt, kon helpen om zijne Hoogheid toen te beweegen tot eenige stappen, 't zij van Vertraaging in het volvoeren van het Besluit der Staaten van *Gelderland*, 't zij tot het doen werken van zijnen Invloed op hun Ed. Mog. namen afscheid en vertrokken van *'t Loo*, niet weinig aangedaan over het mislukken hunner aangewende pooging.

Met het geschil over het Regeerings-Reglement der Provincie van *Overijssel*, welk, gelijk wij boven verhaalden, te *Zwolle* zeer hoog was geloopen, was dat met het Stads Reglement onmiddelijk verbonden. Eene Commissie uit den Raad en Meente bragt een Verslag uit over der Burgeren Bezwaaren, strekkende om aan te toonen, *Vooreerst*, de Bevoegdheid van het Volk om alle Regeerings-Reglementen, het des oirbaar agtende, te veranderen. — *Ten tweeden*, dat het Reglement des Jaars 1675 en 1748 onwettig ingevoerd en onbestaanbaar was, als zonder toestemming des Volks vastgesteld. Bij dit Verslag voegden zij een Concept-Reglement op de verkiezing van de Leden der Gezwoorene Gemeente binnen *Zwolle*, nevens eenige Punten van Bezwaar.

Onder deeze was 'er een, betreffende de Vrije Aanstelling der Burgeren van hunne Representanten of Gemeensliedem. Wanneer eene kleine Meerderheid der Magistraatsleden het Besluit om geene Verandering in het Regeerings-Reglement te maaken, hadt daargesteld, kwam 'er van den kant der misnoegde Burgeren eene Verklaaring aan Burgemeesteren, Schepenen, en Raaden, mitsgaders de Leden der Gezwoorenen der Stad *Zwolle*, te voorschijn, bij welke zij zich beklaagden, dat hier door van de hand geweezen was, het ingediend Bezwaar, wegens de Vrije Aanstelling hunner Gemeensliedem, niet tegenstaande de Commisfie uit Raad en Meente, volgens hun uitgebragt Verslag, 't zelve volledig aan de Burgerij hadt toegekend, en het nog onlangs door vijf Magistraatsleden ten vollen was bekragtigd; weshalven zij niet konden naalaaten, uit hoofde van het Regt, hun wettig toekomende, te betuigen, „Dat zij het met geene „Onverschilligheid zouden aanzien, wanneer de thans Va„cante Plaats in de Gezwoorene Gemeente, op den der„tienden December eerstkomende, weder, naar gewoonte, „wierdt vervuld; en over zulks bij deezen insteerden, dat „door hun Wel Ed. Hoog Achtb., voor deezen Jaare, de „Keur van de Meente wierdt uitgesteld, tot zo lange de „Burgerij, volgens een daar toe geschikt Plan, zou in staat „gesteld zijn, de Verkiezing van hunne Representanten zel„ve te doen." Waar toe zij de medewerking en begunstiging der Regeeringe verzogten, 'er bij voegende: „doch zo, „onverhoopt, Raad en Meente dit Declaratoir in geene „aanmerking mogten neemen, en met de Keur, op den ge„stelden dag, voortvaaren, moesten zij teffens betuigen, „zodanig eene Keur als van geener waarde, en als niet ge„daan, te zullen houden."

Meer dan duizend Burgers en Ingezeetenen ondertekenden deeze Verklaaring. De Raad en Meente op dezelve raadpleegende, vonden goed, „dat het Stadsregt, zo lang het niet, „op eene wettige wijze, was veranderd, stipt moest agter„volgd, en dat, derhalven, de Meente keur, ten bepaalden „dage, niet konde uitgesteld worden." — Eenigen van de

Gezwoorene Gemeente ftemden hier in niet, en wilden de begeerte der Tekenaaren opgevolgd hebben.

Men voer voort met de Verkiezing eens nieuwen Gemeensmans, welke viel op den Procureur VAN RIEMSDYK, die zich, tot blijdfchap der Tegenftanderen van het Burgerverzoek, deeze keuze liet welgevallen; doch, tot hunner fmarte, daar in zwaarigheid vindende, van de even aangenomene Waardigheid, nog dien zelfden avond, afftand deedt. Zommigen duidden dit dien Heer euvel, en merkten aan, dat hij te veel of te weinig gedaan hadt.

De Burger Gecommitteerden gaven vervolgens hunnen Medeburgeren te verftaan, hoe zij, om de verfchillende Gevoelens van eenige Leden uit den Raad en Meente te vereffenen, gelijverd en alle mogelijke toegeevenheid gebruikt hadden, in zo verre, dat die verfchillen alle op zulk een voet vereffend zouden zijn geweest, dat zij zich met de goedkeuring, of de genoegenneeming hunner Medeburgeren zouden hebben mogen vleijen, indien zij omtrent de *Weigering* of *Ontzetting* der Gemeenslieden die zelfde infchikkelijkheid hadden durven gebruiken. Die Regenten ftonden naamlijk wel toe, dat de Aanftelling en Weigering van de Leden der Gezwoorene Gemeente, met ongeteekende Briefjes gefchiedde; maar drongen aan, dat tot de Weigering, zo niet twee derde, immers drie vijfde der Stemgeregtigden, zou vereischt worden; als mede dat de Burgerij van de tegenwoordige Gemeenslieden moest verzoeken, dat zij zich, ten genoegen van dezelve, aan de jaarlijksche Weigering gelieften te onderwerpen, met een daar bij gevoegde Verklaaring; „ dat, bijaldien 'er Gemeenslieden mogten gevonden wor„ den, die zwaarigheid maakten zich aan die Weigering te „ onderwerpen, de Burgery daar op niet verder zou aan„ dringen, maar dezelve in hunne Posten zou laaten aanblij„ ven, zonder aan de jaarlijksche Weigering onderworpen te „ zijn; zo zij maar het nieuw in te voeren Reglement aan„ namen en beëedigden." — Burger Gecommitteerden hadden geoordeeld, dat de Aanftelling en Weigering met ongeteekende Briefjes, en beide met Meerderheid der Stemgeregtigden, zou moeten toegaan; om dat in welgeregelde Vergade-

ringen de Meerderheid moet worden gevolgd; en op dat niet, ten eenigen tijde, de Meerderheid der Burgerije, deezen of geenen hunner Vertegenwoordigeren, welke haar vertrouwen mogt verlooren hebben, tegen haare verklaarde begeerte, zou moeten houden, dien de Minderheid niet mogt goedvinden te weigeren.

Wat het tweede verfchil betrof, was de Burger Commisfie van oordeel, dat zij, immers voor als nog, aan de Burgerij niets verder zouden durven voorflaan; dan dat zij de tegenwoordige Gemeenslieden door een gepast Adres diende te verzoeken, of zij niet zouden kunnen goedvinden, ten genoegen, en tot gerustftelling der Burgerij, zich allen aan de jaarlijkfche Weigering vrijwillig te onderwerpen, zonder bijvoeging der voorgemelde Verklaaring: eensdeels om dat zij voorzagen, dat zodanig eene Verklaaring nergens anders toe zou kunnen ftrekken, dan om zelfs den besten Burgervriend onder de Gemeenslieden te doen aarfelen, van meer dan anderen een verzoek in te willigen, waar op de Burgerij zo weinig prijs ftelde, als zodanig een Bijvoegfel zou te kennen geeven; — anderdeels, dewijl zij te gemoete zagen, dat met zodanig een Voorflag aan de goede zaak een aanmerkelijk nadeel zou kunnen toegebragt worden; waar door zij het billijk ongenoegen hunner Lastgeeveren zich op den halze zouden haalen.

En zou dit daadlijk het geval geweest hebben, blijkens de onderteekening van een groot getal Burgeren en Ingezetenen, die, kort daar op, eene Verklaaring gaven, waar in zij het gehouden gedrag hunner Gecommitteerden, in het niet toegeeven dier twee Punten preezen, en met hunne volkomene goedkeuring vereerden; met bijgevoegde betuiging van hun verlangen, dat, niet min bij de Weigering of Ontzetting, dan bij de Verkiezing van Gemeenslieden, geheim geftemd, en bij Meerderheid van ftemmen moest beflooten worden; als mede dat 'er volftrekt geene Verklaaring moest worden afgegeeven, om die der tegenwoordige Gemeenslieden, welke zwaarigheid mogten maaken, zich aan de jaarlijkfche Ontzetting te onderwerpen, te zullen laaten aanblijven.

Welhaast wierden de Hoofdpunten van het nieuwe Regeerings-Reglement voor de Stad *Zwolle* tot stand gebragt; doch ging dit vergezeld van Uitwerkzelen voor de Stads Regeering, die, in het volgend jaar zich met ontzetting opdeeden, en daar om in de Beschrijving van 't zelve geschikter plaats zullen aantreffen. — De misnoegden op de handelwijze der Regeeringe bedienden zich, in alle deeze oneenigheden, van het bij Raad en Meente goedgekeurd Voorstel der Commissie tot Verbetering der Regeeringswijze van *Overijssel* benoemd; „ Dat de Drukpers, welke zo veel „ hadt toegebragt, om de oogen der Natie te openen, en „ de waare oorzaaken der menigvuldige misbruiken, waar „ van dezelve de uitwerkselen gevoelde, aan den dag te „ leggen, en waar van de Bepaaling, voor het behoud van „ de Volksvrijheid, zo hoogstgevaarlijk was, door eèn uit-„ gedrukt Staatsbesluit, van alle banden mogt ontheeven „ worden."

Indien eenige andere Stad in het Gemeenebest, *Zwolle* althans nam rijklijk deel in de veelvuldige land en stadbemoeijingen des altoosgedenkwaardigen Jaars zeventienhonderdzevenëntachtig. Eenige der voornaamste voorvallen zullen wij verhaalen. Het gerugt der geoeffendheid van de Leden des Genootschaps van Wapenhandel was na *Amsterdam* overgewaaid. Van hier dat de Commissie van het Defensieweezen in die Stad aan die van *Zwolle* het verzoek deedt om eenige bekwaame Kanonniers. Op den vijfden Mai vertrokken derwaarts, met een afgehuurd vaartuig, dertig Vrijwilligers, zo Officieren als Gemeenen, van de Artillerij-Kompagnie van het gemelde Genootschap.

Op den zestienden Mai wierdt, binnen onze Stad, eene Vergadering van Afgevaardigden uit alle de gewapende Genootschappen binnen *Overijssel* gehouden, ter beraaminge van maatregelen, zo tot verdeediging der Provincie, als tot hulpe en handhaavinge der nieuwe Regeeringe te *Utrecht*. De volgende Verbintenis wierdt aldaar geteekend: „ De Onder-„ geschrevenen verklaaren bij deezen zich te verbinden, om „ ter requisitie van hun Ed. Mogende, Ridderschap en Ste-„ den, de Heeren Staaten deezer Provincie, met consent

 „ van

„ van de Regeering deezer Stad, tot bescherming en verdediging van deeze Provincie zich te laaten emploieeren, „ ook buiten het Territoir deezer *Stad*, doch niet uit de „ Provincie; mits daar voor uit de Provinciaale Kas behoorlijk beloond wordende, en dat zulks volgens eene billijke „ en geregelde Orde geschiede, zodanig dat ieder zich niet „ te lang buiten deeze Stad agter een behoeve op te houden, maar om de 8 of 14 dagen worde afgelost, ten einde zijne affairen niet te laaten verloopen, maar telkens „ op het noodwendigste order te kunnen stellen."

Rijklijken bijval ontmoette een Adres, in het begin van de Maand Junij, door eene Commissie van een aantal Burgers ontworpen, behelzende eenige schikkingen, volgens welke de Afgevaardigden ten Landsdage aan een bepaalden Last zouden verbonden worden. Onder andere wierdt daar bij de voorslag gedaan, tot het aangaan van een naauw Verbond van Vriendschap, bescherminge en ondersteuninge, tusschen de Staaten van *Holland*, *Overijssel* en *Stad en Lande*, mitsgaders zodanige andere Provincien, of Steden en Leden van dien, als zich ter onderlinge verdeedigingе van de goede zaak des Vaderlands, zouden willen vereenigen; als mede, om met den meesten spoed de Provincie *Overijssel* in eenen staat van verdeediginge te brengen. Door ruim zestienhonderd Burgers en Ingezetenen onderteekend, wierdt dit Adres, op den zesden Junij, aan de Magistraat en Gezworene Gemeente ter hand gesteld; met dat gevolg, dat volgens Besluit van Ridderschap en Steden, op den negenden der Maand genomen, aan de Commissie tot het Defensieweezen, raakende de Provincie, een uitgebreider gezag verleend, en aan dezelve, bij voorraad, eene somme van zestigduizend guldens, op het Comptoir van *Zalland*, wierdt toegewezen, om dezelve naar vereisch van zaaken te mogen gebruiken.

Op den twaalfden Junij vertrokken van *Zwolle* zestien Schutters, onder geleide van den Overste PEYMAN, en den Grenadier-Kapitein QUERIE, om den *Ommerschans*, een werk van den beroemden Generaal COEHOORN, liggende in de Veenen, omtrent zes uuren van *Zwolle*, te bemagtigen. Vijfentwintig man van *Vollenhoven*, en vervolgens nog vierëndertig

Zwol-

Zwollenaars, voegden zich, zedert, daar neven. Bij hunne aankomst, 's morgens ten half zes ure, wierden de Bruggen, door de Bezetting, bestaande uit vijfentwintig man, neêrgelaaten, en de manschap straks ontwapend. In het Magazijn vondt men een goeden voorraad Oorlogstuig, als vierentwintig Stukken Geschut, veele Kogels, Druiven, Houwitzers, Bomketels, Geweeren, en veel Kruid; alle 't welk vervolgens, op wagens, na *Zwolle* vervoerd wierdt, op last van Afgevaardigden van Ridderschap en Steden, welke, eerlang, binnen den Schans kwamen. De reden deezer bemagtiginge was, om dat de Raad van Staate krijgsbehoeften aan de Provincie hadt geweigerd.

Al zints eenigen tijd was men, binnen onze Stad, bedagt op het oprigten van eene *Brigade*. In den aanvang der Maand Julij hadt men daar toe reeds een goed aantal manschap bij een. De natuur en bedoeling deezer Brigade zal best blijken uit het volgende Teekenblad, 't welk, op den vijfden Julij, wierdt voorgelegd, en van deezen inhoud was: „ Ik Ondergeteekende verbinde mij uit kragt deezer „ mijner handteekeninge, om tot den laatsten December „ *1788*, als Schutter, tot verdeediging onzer Vrijheid en „ Voorregten, onder het Commando van den Collonel G. „ J. PYMAN, of van zodanige Officieren als Ridderschap en „ Steden in het vervolg zullen goedvinden aan te stellen, „ het zij tot defensie van deeze Stad of elders, waar het „ noodig mogte geoordeeld worden, onder de Brigade, die „ nu onder den voornoemden Collonel alhier wordt opgerigt, als een braaf Schutter te dienen, en ten dien einde „ de orders van bovengenoemden Collonel, en van mijne „ verdere Commandanten, in alles zo veel mogelijk te gehoorzaamen, onder die voorwaarde nogthans, dat ik, in „ dienst zijnde, mij onder eene bepaalde en behoorlijke „ discipline zal onderwerpen, en dat, wanneer ik in dienst „ van deeze Provincie tegen den vijand zodanig geblesseerd „ mogte worden, dat ik na mijne geneezing, die op kosten „ van de Provincie zal moeten geschieden, buiten staat mogte zijn geraakt, om mijne kost te winnen, de Provincie „ voor mijn onderhoud, of indien ik, gehuwd zijnde, sneu-

 „ ve-

„ veelen mogte, voor het onderhoud van mijn na te laaten „ Vrouw en Kinderen zal zorgen," enz. Spoedig moet de toeloop, om dienst te neemen, geweest zijn. Immers reeds op den twaalfden trokken de twee eerste Bataillons der opgerigte Brigade na het Exercitieveld, en wierden 'er, door den Baron VAN PALLANT *tot Zuithem* en den *Zwolschen* Burgemeester VAN DER WYCK in den Eed genomen. Voorts kwam hier nog tot stand eene Compagnie Stads Huzaaren, die zich dagelijks in den Wapenhandel oeffenden.

Op den laatsten Augustus wierdt, binnen *Zwolle*, eene buitengewoone Provinciale Vergadering gehouden van de gewapende Genootschappen in *Overijssel*, en daarin besloten tot het oprigten van een Leger van gewapende Burgers en Ingezetenen, binnen deeze Provincie, en om hetzelve te velde te doen trekken. Doch de komst van Pruissische Huzaaren deedt dit ontwerp, gelijk ook een ander, zijnde een *Concept-Reglement van Regeering van de Stad Zwolle*, wel ras in duigen vallen. Zo wel als elders, wierdt ook hier alles op den ouden voet hersteld. Bijzonderheden daar van te vermelden, beschouwen wij als overtollig; zij waren gelijksoortig met die elders in ons Gemeenebest hebben plaats gehad, in dat voor veelen zeer noodlottig tijdstip. Dit niettegenstaande kunnen wij niet nalaaten, hier over te schrijven eene Publicatie, in de maand September des volgenden jaars zeventienhonderdachtëntachtig, door Burgemeesteren, Schepenen en Raaden der Stad *Zwolle* afgekondigd, als draagende de kenmerken, aan de eene zijde, hoe bezwaarlijk de Vrijheidsliefde, wanneer zij eenmaal heeft wortels geschooten, zich laat uitrooien; aan den anderen kant, tot welke verregaande stappen van onderdrukkinge de heerschzucht zich laat vervoeren, en hoe zij, zelf door die stappen, haare eigen vreeze voor gevaar en de zwakheid haarer zaake aan den dag legge. Bij de bedoelde Publicatie wierdt verboden „ zo „ wel aan de Leden der gewezen Burger-Societeit, als aan „ alle andere Burgers en Ingezetenen, het oprichten of bij„ woonen van eenige Societeiten, Gezelschappen of Bijeen„ komsten, waarin opzettelijk gehandeld wordt over zaaken, „ het gemeene Land of Stadsbestuur betreffende, of waarin

„ eenige

„ eenige Addresfen of Requesten, daartoe relatief, worden „ ontworpen, gelezen of geteekend; gelijk insgelijks verbo„ den wordt, aan alle perfoonen, 't zij als Leden, 't zij als „ Confulenten, tot de (zeggen hun Ed. Agtb.) zo genaamde „ Burger-Commisfie hebbende behoord, het zij allen te za„ men, het zij gedeeltelijk, 't zij openbaar, 't zij clandestin, „ te houden eenige Vergaderingen of Bijeenkomften; en daar„ in te verhandelen eenige poincten, het beftier van Regee„ ringe, of algemeene Stads en Landszaaken betreffende, „ of tot hun voorige *pretenfe qualiteit* eenige de minfte „ relatie hebbende; zullende integendeel verwagten, dat zij, „ (zeggen hun Ed. Agtb.) van hunne dwaalingen te rug „ keerende, zo wel als andere Burgers en Ingezetenen zul„ len medewerken, om onderlinge rust en eenigheid in den „ Burgerftaat te helpen bevorderen, daar toe de (NB) *Va„ derlijke* poogingen hunner Regenten te onderfteunen, „ en daar door aan dezelve weder te doen geworden dat ge„ zag en die achting, zonder welke zij buiten ftaat zijn het „ heil der Burgerije behoorlijk naar hunnen wensch te be„ vorderen." Voorts verbieden Hun Ed. Agtb. „ wel uit„ drukkelijk aan alle Burgers en Ingezetenen het teekenen „ van eenige Qualificatien, welke mogten ftrekken tot aan„ ftelling van nieuwe *zogenaamde* Burger-Gecommitteerden, „ gelijk ook niemand zodanige aanftelling zou mogen aan„ neemen;" gaande dit alles gepaard met bedreiging van ftraffe aan de overtreeders, als openbaare rustverftoorders. Hoe aanftootlijk in de ooren van den vrijen Mensch sommige uitdrukkingen, in deeze Publicatie gebezigd, mogen klinken, nog meer krasfende is de taal, in het hoofd des Gefchrifts gevoerd, waar door de rampen des Vaderlands gefchoven worden op de *Burger-Societeit* en *Burger-Commisfie*, opgerigt in eenen tijd, is men onbefchaamd genoeg van te durven zeggen „ toen niemand der Burgeren en Inge„ zetenen, *zo veel ons bekend is*, te onvrede was over „ het openbaar Beftuur en de ftandgrijpende Conftitutie!!!" De ijverigfte voorftander van het voorgaande Beftuur, hoedanig hij ook moge gezind zijn omtrent den aanleg en den waarfchijnlijken uitflag der jongfte Omwentelinge van den

Jaare zeventienhonderdvijfënnegentig, Regenten, die, in eene Stad als *Zwolle*, en kort na hetgeen aldaar was voorgevallen, zulk eene taal durven spreeken, moeten voorwerpen zijn van zijne veragtinge, om thans geene harder uitdrukkingen te gebruiken.

Tot besluit merken wij nog aan, dat de *Zwollenaars* merkelijken overlast en schade leeden van de Engelsche Troepen, toen dezelve kort voor de jongste Omwenteling, door hunne Stad voor de allesvoortdrijvende Franschen vlugten: weshalven de Republikeinen aldaar met opene armen wierden ontvangen, en het werk der Omwentelinge spoedig tot stand kwam.

Om dat de *Historie* van *Zwolle* zeer veele gedenkwaardige voorvallen opleverde, hebben wij ons bij dezelve lang opgehouden, en zullen nu van de Stad zelve eenig nader verslag doen.

Wat de gelegenheid der Stad aangaat, in 't algemeen mogen wij aanmerken, dat dezelve tamelijk groot, zeer volkrijk, luchtig, en met drie Graften doorsneden is. Men heeft 'er drie Pleinen of Markten, voorts breede Straaten, die zeer net en gemaklijk zijn geplaveid, en waar op men eene zindelijkheid bespeurt, die men in veele andere Steden niet aantreft. Al voor lang spaarde het Stadsbestuur moeite noch kosten, om de Stad, zo wel van binnen als van buiten, te verfraaien. Dezelve ligt in een zeer aangenaamen oord, aan een riviertje, welk in het Zwarte Water valt. De lucht is 'er bij uitneemendheid gezond. In den omtrek verlustigt zich het oog, door het aanschouwen van vrugtbaare Koornlanden en grasrijke Weiden. Hier bij koomen nog de fraaie wandelwegen, rondom de Stad, waaromtrent dezelve elders weinige haars gelijken heeft. Diergelijke wandelwegen verschaffen ook de Stads Wallen, met hoog opgaande Ypenboomen beplant.

Men telt 'er drie Landpoorten: de *Sassenpoort*, de *Diesserpoort*, en de *Kamperpoort*, allen hegte en zwaare gebouwen. De twee eerstgemelde Poorten zijn, in den Jaare veertienhonderdacht, te gelijk met de Muuren rondom de Stad, gebouwd. De Sassenpoort wordt, bij de kenners,

voor

voor een meesterstuk van bouwkunde gehouden. Buiten de Kamperpoort, aan het einde van den Brug, staat een Wagt-huis, van Benthemer steen opgetrokken, in zijne soort een der fraaiste gebouwen, die men elders aantreft. — Voorts heeft men 'er eene Waterpoort, de *Roode Toren* genaamd, insgelijks een fraai gestigt, in den Jare zestienhonderdzevenentwintig op den grond eens voorgaande Torens gestigt. Twee andere Poorten, de *Visch-* en de *Steenpoort*, zijn, bij de vergrooting der Stad, binnen de Muuren getrokken. — Tusschen de Kamperpoort en de Sassenpoort rijst, uit de Stads Graft, een ronde Toren, een zwaar en vast gebouw, waar in 's Lands Buskruid wordt bewaard. Dezelve voert den naam van *Geldersche Toren*, om dat hij in de *Geldersche* oorlogen wierdt gebouwd.

Wij gaan over tot de *Openbaare* Gebouwen. Onder de *Waereldlijke* moet in de eerste plaats genoemd worden het *Stadshuis*, waar van de eerste grondslagen gelegt wierden in of ommeent het Jaar veertienhonderdachtënveertig. Het gestigt, hoewel, van buiten niet veel bouwsieraads vertoonende, is van binnen voorzien van verscheiden fraaie Vertrekken, en van al wat tot deszelfs bestemminge wordt vereischt. De Gevel van 't Stads Wijnhuis, 't welk 'er naast staat en 'er als ingelascht is, is veel sierlijker, dan die van het Stadshuis, van Benthemmer steen opgetrokken. Het laatstgemelde gebouw pronkt met een vierkanten Toren, van Benthemer steen, die twee Vertrekken boven elkander heeft. Voor de Luive of de Puije, die zeer sierlijk is uitgehouwen, leest men de volgende regels.

„ Aspice substructum, qui præteris, arte theatrum;
„ Unde Magistratus publica jussa sonant.
„ Hinc promulgantur lectissima nomina Patrum;
„ Hinc Populus pacem, hinc tristia bella capit.
„ Accensis facibus, quid? quod censura severi
„ Judicis exilio noxia damna notat."

De Stads *Waag* is een tamelijk ruim gebouw; het dient tevens tot een Pakhuis, wordende aldaar de goederen, na

Her-

Hesfen en elders besteed, opgeslagen, en zolang bewaard, dat 'er genoegzaame voorraad voorhanden is, om met zwaare Wagens, bij den naam van *Hesfen Karren* bekend, met zien en meer paerden bespannen, verzonden te worden.

Het *Latijnsche School* is een ruim Gestigt; met zijnen Zijdmuur is het tegen den Agtergevel van het Stadshuis gebouwd. Weleer was dit een Doorluchtig School, door den roem en de geleerdheid der Onderwijzeren, die over meest alle weetenschappen lessen gaven, wijd en zijd vermaard, en vrugtbaar in Mannen van naam, die hier den grond hunner volgende vermaardheid gelegd hadden. Men verhaalt, dat zekere Abt, SPANHEIM, die zeer gezien was aan het Hof van Keizer RUPERTUS VAN BEYEREN, van dien Vorst, voor de Stad *Zwolle*, het regt verkreeg om goud en zilver te mogen munten. Dankbaarheid was het grondbeginzel dier bewerkinge, om dat hij aan het Doorluchtig School te *Zwolle*, en aan het onderwijs, aldaar genoten, zijne vermaardheid en zijn geluk was verschuldigd. Men voegt 'er nevens, dat hij de Brieven, dit Voorregt schenkende, aan den Raad der Stad zondt in twee Zilveren Bekers, die in het Stadshuis bewaard worden, en uit welke, op dagen van vrolijkheid, ter gedagtenisse des edelmoedig dankbaaren Abts plagt gedronken te worden.

Spreekende van het Doorluchtig School, melden wij hier, als ter voegzaame plaatze, eenige *Geleerde Mannen*, in de Letterkundige Geschiedenis bekend, welke *Zwolle* tot Wieg en Bakermat, of dat School tot Voedster gehad hebben. De beroemde Dichter, Oudheid- en Taalkundige A. MOONEN, die zelve een geboren *Zwollenaar* was, geeft in eene Aanteekening agter zijne Nederduitsche Poëzij, hier van het volgende verslag. „*Zwolle*" (dus schrijft de vermaarde Kerkleeraar) „was in dit (1670) en vorige jaren rijk van „geleertheijt en Poëzij door de heeren, JOHANNES VOLLENHOVE, in den Jare 1665 naar 's Gravenhage vertrokken: „JOHANNES KOK, toen Rektor der Latijnsche Schole, namaals in den Hage, en Professor der Historiën en Welsprekentheijt te Leijden: HENDRIK FISCHER, geneesheer „der stadt, en HENDRIK BRUMANUS, namaals mede school-

„voogt

„ voogt aldaar, wiens Latijnsche Poëzij en Historiekennis „ bij liefhebbers in hoge achting is: waar bij voor 't laatste gevoegt moet worden de doorluchtige, en in alle wijsheijt en geleertheijt uitmuntende Drost, Heer HABO HERMAN SCHELE, die, gelijk hij te Zwolle dikwijls pleeg te „ verkeeren, ook aldaar in den Jare 1662 overleden, en „ den Vaderlande te vroeg ontvallen is: waar bij men, (dus „ gaat MOONEN voort,) om niet al te verre uijt te weijden, „ voegen magh, behalven den liefhebber van allerleij geleertheijt, en in veele konsten en wetenschappen ervarenen „ Konrektor der Zwolsche Latijnsche Scholen, HENDRIK MORIAN, in het Jaar 1670 aldaar overleden, GEORGIUS APORTANUS, Leeraar in de vrije konsten, en Konrektor der „ Latijnsche Schole in zijne Vaderstadt Zwol, die als eerste „ Hervormde Kerkleeraar te Embden beroepen, en namaals „ Leermeester van den jongen Graaf ENNO VAN OOSTFRIESLANT geworden is. EMMIUS getuijgt, hoe hij in den Jare „ 1526 in een Redenstrijdt over den Godsdienst, den Jakobijner Monnik LAURENTIUS te Oldersau in Oostfrieslant „ Leeghaftigh overwonnen heeft, dat de groote Godgeleerde, „ Outheijt, Dicht- en Taal-kundige heere, GERARD OUTHOF, „ Kerkleeraar te Embden, in zijnen Herderszang over de „ doot van CHRISTIAAN EBERHART, Grave ende Vorst van „ Oostfrieslant, voorgevallen in Zomermaant des Jaars 1708, „ in deezer voegen uitdrukt:

— — — „ Wiens rijk hij hier deet stichten
„ Door herder Aportaan, dien braven Zwollenaar;
„ Die 't licht hier allereerst weêr op den kandelaar
„ Ontstak, en voor den glans van 't kraghtig woordt der
„ waarheijt
„ De paapsche duijsternis deet wijken, en de klaarheijt
„ Van de Euangelij leere ontduisterde in den gront;
„ En te Olderzum wel haast den Jakobijn den mondt
„ Toestopte, zodat hij met schand heeft moeten wijken,
„ En Romes misstandaart voor 's Heijlants rijk bezwij-
„ ken."

Behal-

Behalven het bovenstaande, ontmoeten wij nog, bij HOOGSTRATEN, het volgende berigt. „ Onder de geleerde Zwollenaars (dus luidt zijne aanteekening) munten uit: AARNOUT VAN HAERSOLTE, een Edelman, en echter een uitsteekend Rechtsgeleerde, die uitgegeeven heeft: *Adversaria* &c. of *Aanteekeningen over de burgerlijke en strafwaardige daaden*, enz. in den Jaare 1583 in Octavo bij PLANTYN gedrukt, en aan de Koninginne ELIZABETH opgedragen. FRANÇOIS SONSBEEK, een zeer beroemd Rechtsgeleerde, die geschreven heeft: *Commentarii ad usus Feudales*, of *Aantekeningen over de Leenplegtigheden*; welke hij te Leuven in het openbaar heeft verklaard. HERMAN TORRENTIUS, in dien tijd een voortreffelijk letterkunstenaar. Hij heeft geleeft in het begin van de XVI eeuw. Men kan bij VALERIUS ANDREAS zien, wat hij in de beschaafde wetenschappen heeft gedaan. LUBERT BORNER, een van de eerste lichten der vergadering van de H. H. HIERONYMUS en GREGORIUS te Deventer. Hij is den 25 Augustus 1398 te Zutphen gestorven. Zijn leven en zijne Godvruchtige Oeffeningen staan te leezen in de Kronijk van het St. Agniten - Klooster. PAULUS BUIS, *Janszoon*, die in de hogeschool van Franeker leermeester der Rechten is geweest. Hij heeft eenige Rechtsgeleerde Werkjes geschreven, welker lijst bij VALERIUS ANDREAS nagezien kan worden. GEORGIUS APORTANUS (boven, uit MOONEN, vermeld,) Meester der vrije Kunsten, en Conrector te Zwol; naderhand leermeester van den jongen Graaf ENNO van Oost-Vrieslandt, en eerste Hervormde Predikant te Embden. Hij verwon en beschaamde den Jakobijner Monnik LAURENTIUS in een redenstrijdt over den Godsdienst, in den Jaare 1526 te Oldensau gehouden in tegenwoordigheid van ULRICH VAN DOORNUM. CYPRIANUS AB OOSTERGA, door zijne Werken, en door zijne geschillen met SALMASIUS genoeg bekend. Hij is hoogleeraar der Rechten te Utrecht gestorven."

Wij gaan over tot de *Kerkelijke* en andere *Godsdienstige* Gebouwen. In de eerste plaats komt hier in aanmerking de *Groote* of *St. Michiels Kerk*. Zij wierdt gestigt uit aalmoezen,

zen, bijeenverzameld uit kragt van volkomen aflaat, door BONIFACIUS DEN NEGENDEN verleend, om, na den brand van den Jaare dertienhonderdvierëntwintig, haaren opbouw te bevorderen. Na tweeëndertig jaarigen arbeid, was het Gestigt in den Jaare veertienhonderdachtëndertig voltooid. De Predikstoel, een gewrogt van ABRAHAM VAN STRAAS *van Weilburg*, trekt de bewondering van alle Kunstkenners, gelijk ook het Orgel, door de menigte van kunstig beeldwerk en verguld lofwerk. Niet alleen om het uitwendig sieraad, maar ook om de lieflijkheid des geluits, wordt het voor een der beste Orgels in Nederland gehouden. Men klimt na het Orgel langs eenen Wenteltrap van Benthemer steen, die den naam heeft van een meesterstuk van bouwkunde. Het dak der Kerke rust op twee rijen Kolommen. De *St. Michiels-Kerk* plagt met een zeer hoogen Toren te pronken; maar naa dat de Spits, die ongemeen hoog was, in den Jaare zestienhonderdnegenënzestig, door het bliksemvuur was aangestoken, is hij, dertien jaaren daarnaa, ingestort. Eenige stukken vielen door het gewelf der Kerke, en beschadigden eenigzins den vermaarden Predikstoel.

De tweede Kerk te *Zwolle* is die van *Onze Lieve Vrouwe*; zij wordt gemeenlijk de Kruiskerk genoemd, om dat zij in die gedaante is gebouwd. In het laatst der Veertiende Eeuwe wierdt, door den Raad, met de stigting een aanvang gemaakt. — Behalven deeze twee, zijn 'er nog twee andere Gestigten, ten dienste der Hervormden, ter oeffeninge van den Openbaaren Godsdienst geschikt. Onder de aloude Godsdienstige Gestigten zullen wij daar van verslag doen. Vijf Predikanten neemen, in deeze Kerken, het werk der bedieninge waar.

Behalven de Nederduitsche, ontmoet men ook, in deeze Stad, *Walsche* of *Fransche* Hervormden, die door éénen Leeraar bediend worden. Desgelijks hebben 'er de *Lutherschen* en de *Doopsgezinden* ieder eene Gemeente. Een Leerling van het Kweekschool dier Gezinde te *Amsterdam* neemt, bij de laatstgenoemden, den dienst waar. Men telt 'er vier Roomsche Kerken; in eene van dezelven, aan St. JOZEF gewijd, bewaart men de beenderen van den beroemden

den THOMAS à KEMPIS, in eene roode Kist, met verguld lofwerk versierd, staande ter zijde van het Altaar. Voorts hebben 'er ook de Jooden hunne Sijnagoge.

Te *Zwolle* zijn twee Gasthuizen. Het eerste, dat *van den H. Geest der Vertroostinge* genaamd, verstrekt tegenwoordig voor een Proveniershuis voor Kostkoopers en verarmde burgers. — Het ander Gasthuis staat aan het einde der Voorstad, buiten de Kamperpoort. Oorspronklijk was het tot een Leprozenhuis aangelegd, doch wierdt zedert in een Proveniershuis veranderd. De grond der Kapelle, welke naast dit Gasthuis plagt te staan, dient tegenwoordig tot eene begraafplaats voor de bewooners der Voorstad. — Behalven deeze, ontmoet men 'er nog twee liefdaadige Stigtingen, of Hofjes: de *Vilsterenhuizen*, naar HERMAN VAN VILSTEREN, en de *Emanuelshuizen*, naar EMANUEL TORENHUIZEN dus genaamd.

Drie Mannenkloosters telde men van ouds te *Zwolle*. Het eerste, door BERNHARD VAN VOLLENHOVE, Deken te *Deventer*, gestigt, was voor Reguliere Kannuniken bestemd. De stigter gaf het den naam van *Bethlehem*, en droeg het op aan de bescherminge der Heilige Moedermaagd. In den Jare dertienhonderdvierëntwintig brandde het gebouw tot den grond toe af, uitgezonderd de Kerk; doch is naderhand herbouwd, en voor een gedeelte nog in weezen. Het dient tot een Vergaderplaats der Gilden; en in de Kerk wordt, op gezette tijden, gepredikt.

Het tweede Mannenklooster, gemeenlijk het *Fraterhuis* genaamd, was een afzetzel van het Deventersche Fraterhuis, en hadt den H. GREGORIUS tot Schutsheer. Tegenwoordig dient het Gestigt den Leermeesteren van het Latijnsche School tot eene wooninge.

Het derde Mannenklooster, in de wandeling *der Breuren* genoemd, wierdt, door MANUS RUPO, voor Dominikaner Monniken gestigt. In de Kerk van dit Klooster wordt ook gepredikt.

Behalven deeze, hadt men, van ouds, een half uur buiten de Stad, het *H. Agniten* of Bergklooster, beroemd door de inwooning van den bovengenoemden THOMAS à KEMPIS, die

die de Kronijk van dit Klooster heeft geschreven. — Nog eèn ander Mannenklooster buiten de Stad, in het Schoutampt, lag te *Windesheim*, en was aan de *H. Maagd* gewijd. Men maakte eenen aanvang met het bouwen in den Jaare dertienhonderdzevenëntachtig, op den grond van BANTORIER TEN HAVE, een Zwollenaar, die 'er eene fraaie hoeve toe gaf; waar bij HENDRIK VAN WILSEM, Oud-Schepen van *Kampen*, nog vijftien morgens lands voegde. Door de milddaadigheid der Godvrugtigen wierdt dit Gestigt een der meest vermaarden in de Christen waereld. Het heeft den oorsprong en naam gegeeven aan de *Vergadering van Wildesheim*, die wijd en zijd gebloeid heeft. Daar toe behoorden, eertijds, zesëntachtig Kloosters van Kanunniken, en zesëntwintig van Kanunnikessen; om nu niet te spreeken van eenige honderden andere Kloosters, staande onder de zorge der Broederen van *Windesheim*, alwaar het Opperhoofd zijn gewoon verblijf hieldt. Van het vermaard gestigt is nu niets in weezen behalven het Ziekenhuis, 't welk tot eene Kerk voor de Hervormden is gereed gemaakt.

Zo binnen de Stad, als onder haare muurèn, telde men eertijds zes Vrouwenkloosters. Het eerste wierdt bewoond van Begijnen, die den Regel van den H. FRANCISKUS volgden. Het Konvent is nog in weezen. Een gedeelte daar van diende, voorheen, tot eene Vergaderplaatze der Gedeputeerde Staaten van het Gewest.

Het tweede Klooster was aan de H. CECILIA toegewijd, en wierdt bewoond van Maagden; die, egter, geene Kloosterlijke gelofte deeden. Men noemde het, gemeenlijk, het *Kinderhuis*, om dat de Kinders van Burgers der Stad aldaar in allerlei vrouwelijke handwerken en in de gronden van den Godsdienst wierden onderwezen. Tegenwoordig dient het tot een Weeshuis.

Van het derde Klooster, aan St. GEERTRUID gewijd, verstrekt, tegenwoordig, de Kerk tot eene Vergaderplaatze der Walsche Gemeente. Het overige gedeelte is tot Burgerwooningen vertimmerd.

Het vierde Klooster, aan St. AGATHA geheiligd, gemeenlijk het *Wijtenhuis* genaamd, is thans geheel vernietigd.

Het *Boschklooster*, of *Mariënbosch*, stondt eertijds, onder der Stads Vesten, even buiten de Sassenpoort. Het wierdt bewoond door Reguliere Kanunnikessen, die na de Stad verhuisden, toen de *Zwollenaars*, in den Jaare vijftienhonderdvierëntwintig, 'er den brand in staken, op dat de Gelderschen, in hunnen aanslag op de Stad, 'er zich niet zouden vernestelen. De Maagden wierden verplaatst in een huis, waar toe HERMAN TEN BURSCHE, Schout van *Zwolle*, in den Jaare vijftienhonderddertien, den grond en erve schonk. Tegenwoordig verstrekt het tot een Burgerweeshuis. Boven den ingang leest men deeze twee regels van den keurigen Dichter VOLLENHOVE:

„ Verarmde burger, leg uw hoofdt gerust vrij neêr;
„ Uw ouderloze wees vind hier zijne ouders weêr."

Het zesde en laatste Vrouwenklooster stondt even buiten de Diesenpoort, op de Maat, en droeg van daar den naam van *Maatklooster*. Van dit Gestigt zijn geene overblijfzels voorhanden.

Aangaande de aloude *Regeering*, tot op de jongstvoorgaande Omwenteling, zullen wij alleenlijk aanteekenen, dat dezelve plagt te bestaan uit zestien *Burgemeesteren*, verdeeld in acht *Schepenen*, en even zo veele *Raaden*; mitsgaders uit een Kollegie van achtënveertig *Gemeenslieden*, naar de vier Straaten, de Voorstraat, de Waterstraat, de Dieserstraat, en de Sasserstraat, uit ieder van welke twaalf plagten verkozen te worden.

Het *Schoutampt* van *Zwolle* is zeer uitgebreid: het bevat de buurschappen *Windesheim*, *Zuithem*, *Ittersum*, *Oldeniel*, *Harkelo*, *Schelle*, *Spoolle*, alwaar men eene hoogte ontmoet, *Spoolderberg* genaamd, op welken, eertijds, de Landsdagen der Provincie plagten gehouden te worden; vervolgens, *Voorst*, *Westerholte*, een gedeelte van *Mastenbroek*, *Genne*, *Holten*, *Langenholte*, *Haarst*, *Berchmen*, het *Routerveen*, *Snalne*, *Secdoorn*, *Harste* en *Wijtmen*.

Eindelijk merken wij nog aan, dat *Zwolle* merkelijken bloei en leeven ontvangt, deels van den doortogt van veelen

lerhande Koopmanschappen, welke, door deeze Stad, hooger op verzonden worden; deels van verscheiden Fabrieken, welke aan een goed getal minvermogende burgers en handwerkslieden, een goed bestaan geeven.

Zie HALMA, HOOGSTRATEN, *Tegenwoordige Staat van Overijssel*, enz.

ZWYNDRECHT, een Dorp in *Schobbelands-Ambagt*, onder de *Zwijndrechtsche Waard*, is gelegen aan de Rivier de *Merwe*, tegenover de Stad *Dordrecht*. In een Handschrift der *Utrechtsche* Kerke draagt deeze Plaats den naam van *'t Feer*, of *het Veer*, ongetwijfeld naar het Veer van den Overtogt tusschen dit Dorp en *Dordrecht*, hetwelk met een Pont, bekwaam voor allerlei Rijtuigen, wordt bevaaren. Men heeft 'er ook Wagens en Rijtuigen, welke de Reizigers van hier na *Rotterdam* en elders kunnen voeren. Niet ongegrond is de gissing van den Hoogleeraar BOXHORN, volgens welke van den menigvuldigen overtogt van Zwijnen de Plaats, oorspronklijk, haare benaaming zoude ontleend hebben. *Zwijndrecht* is een vrij aanzienlijk Dorp. De Kerk is tamelijk ruim, met een klein Torentje met een Luidklok, doch zonder Uur- of Slagwerk, om reden dat de nabijgelegenheid van *Dordrecht*, van waar het uur altoos genoeg gezien en gehoord kan worden, dezelve overtollig maakt. Aan de Zoutkeeten, welke men hier in vrij aanzienlijke menigte heeft, vinden de meeste Dorpelingen hun bestaan.

Zie GOUDHOVEN, *Kronijk*; VAN HEUSSEN, enz.

ZWYNDRECHTSCHE-WAARD, een vrugtbaare en vermaaklijke streek lands, in *Zuidholland*, liggende ten Noordoosten van het Eiland van *Dordrecht*, over de Rivier de *Merwe*, van welke deeze Landstreek ten Oosten en ten Zuiden wordt

bespoeld. Graaf WILLEM VAN HENEGOUWEN verleende, in den Jaare dertienhonderdeenëndertig, Oktrooi om dit Land te bedijken, met aanzienlijke Voorregten voor de geheele Waart, en bijzonderlijk voor de Bedijkers. Men ontmoet hier de volgende Dorpen en Ambagten: *Heer-Jans-Dam*, *de Lind*, in *Groote* en *Kleine Lind* verdeeld, *Oudelands-Ambagt*, *Schobbelende-Ambagt* of *Zwijndrecht*, *Meerdervoort*, *Kijfhoek*, *Hendrik-Ido-Ambagt*, *Rijsoort*, *Strevelshoek*, en *Sandelins-* of *Adriaan-Pieters-Ambagt*. Volgens aloude Verpondingslijsten bevat de geheele Zwijndrechtsche Waard tweeduizend achthonderd achtëntwintig Morgens tweehonderdveertig Roeden Lands; doch, volgens naauwkeuriger opgave van later tijd, zou de uitgestrektheid op slegts tweeduizend zeshonderd zevenënvijftig Morgens driehonderddrie Roeden moeten gesteld worden.

Zie *Theatrum Hollandiæ*; VAN HEUSSEN; *Tegenwoordige Staat van Holland*.

ZYDERWIND, ook *Zijdenskerk* genaamd, is een groote Buurt, in het gedeelte van *Westfriesland*, de *Nieuwdorper-Kogge* geheeten, behoorende onder het aanzienlijk Dorp *Oude-Niedorp*, ruim drie uuren gaans ten Noordoosten van de Stad *Alkmaar*. In vroegere dagen plagten hier wel negentig Huizen te staan. Men ontmoet 'er eene Gereformeerde Kerk, doch zonder Toren: waarom de Klok aan den Voorgevel hangt. In den Jaare zestienhonderdtweeënvijftig wierdt, aan het gewijde Gestigt, de eerste Steen gelegd. Intusschen is het getal der Gereformeerde Ledemaaten hier zeer gering; nu ruim veertig jaaren geleden telde men 'er slegts vijf huisgezinnen, tot die Gezinte behoorende. De Leeraar van *Oude-Niedorp* koomt 'er, van tijd tot tijd, den Openbaaren Godsdienst verrigten.

Zie *Tegenwoordige Staat van Holland*.

ZIL.

ZYL, of ZYLE, een Watertje, of Vliet, in Holland. Het neemt zijnen oorsprong in den Rhijn, tusschen het vermaaklijk Dorp *Leiderdorp* en de Stad *Leiden*, naauwlijks een halfkwartier uur gaans van eene Poort dier Stad, de *Zijl-poort* genaamd, en die, waarschijnlijk, van dit Watertje haaren naam ontleend heeft. Vervolgens loopt de *Zijl* door de Heerlijkheden van *Leiderdorp*, *Oestgeest* en *Warmond*, valt in het breede Water, het *Zweijland* genaamd, vereenigt zich, daarnaa, ter flinker zijde, met de *Eijmerspoel*, en vervolgt daar mede zijnen weg voorbij het Dorp *de Kaag*, ontlastende zich wijders in het Kager-Meir, en alzo, door het Lange Rak, in het Leidsche en Haarlemmer Meir; terwijl het, ter rechterzijde, door de Spijkerboor, in de Kever valt, en daar mede vereenigd aan den anderen kant van het Kaager Meir heen stroomende, door den Huigsloot zich wederom in het Leidsche en Haarlemmer Meir ontlast. 't Was in de nabuurschap van dit Watertje, dat het Leger van Graave LODEWYK VAN NASSAU, voor zijne Echtgenoote, Vrouwe ADA, Graavinne van *Holland*, zich in het bezit van het Graafschap willende vestigen, door Graaf WILLEM, Oom van Vrouwe ADA, deerlijk geslagen en voorts op de vlugt wierdt gedreven; met dat gevolg, dat een groot getal der Vlugtelingen, de *Zijl* willende overzwemmen, in het Watertje zijn einde vondt. In laatere tijden wierdt de *Zijl* onder de, zo genaamde, *Vroonwateren* gerekend, daar de Stad *Leiden* het regt van Visscherije op oeffende, die jaarlijks bij de Vroonmeesters plagt verhuurd te worden; met het beding, dat de Huurders alle de Visschen, die door hen gevangen wierden, binnen *Leiden* ter markt moesten brengen: alles in gevolge de Keuren, in den Jaare vijftienhonderdvierënnegentig daar op gemaakt. Grooter uitgebreidheid, dan tegenwoordig, moet eertijds de *Zijl* gehad hebben, naardien BEKA het een Meir noemt. Nogthans gewaagt 'er MELIS STOKE van onder den naam van *Water*.

„ Ende oec alsmen die warheit verhoert,
„ Worden veele ter zelver wile
„ Versmoert in 't *Water*, heet die *Zile*
„ Dats in 't Water bi den Rine."

De Kronijkschrijver heeft het oog op de bovengemelde nederlaag van Graave LODEWYK VAN LOON.

Zie ALTING, *Notitia Germaniæ Inferioris*; S. VAN LEEUWEN, *Kostumen van Rhijnland*; MELIS STOKE, *Rijmkronijk*; A. MATTHÆUS, *Analecta*.

ZYL, (*Het Huis te*) ook wel, bij uitsteekendheid, het *Zijlhof* geheeten, dus genaamd naar deszelfs gelegenheid aan of omtrent het boven beschreven Waterije de *Zijl*. Het was het Stamhuis van het eertijds vermaard oudadelijk Hollandsch Geslagt VAN ZYL. Naar alle waarschijnlijkheid zal het reeds in de Veertiende Eeuwe, zo niet vroeger, gestigt zijn, naardien men, bij de aloude Kronijkschrijvers, vindt aangeteekend, dat, ten tijde der Hoeksche en Kabeljaauwsche landberoeringen, in den Jaare veertienhonderdtwintig, Hertog JAN VAN BEYEREN het Kasteel stormenderhand bemagtigde, en naa alvoorens allen, die hij 'er binnen ontmoette, aan zijn wraakzwaard te hebben opgeofferd, 'er den brand in stak. Het Huis, in vervolg van tijd, wederom herbouwd zijnde, veroverden eenige Hoeksche Edelen, onder welke zich WILLEM en JAN VAN ZYL bevonden, het Gestigt, en stelden het onder de bewaaring van DIRK POLTER, uit den *Hage*. Van tijd tot tijd deedt deeze, met zijne onderhoorige manschap, uitvallen op de Kabeljaauwschen, en plonderde de Huizen *ter Does* en *Zwieten*. Zedert diende het meermaalen ten voorwerpe van vijandlijke aanvallen. Het Huis bleef in het oorspronklijk Geslagt tot in den Jaare veertienhonderdnegentig, wanneer het, door verkoop, vervreemd wierdt; gaande vervolgens over in het bezit van verscheiden eigenaaren.

Zie S. VAN LEEUWEN, *Inleiding tot de Oudheden en Grondwetten van Rijnland*; als mede *Batavia Illustrata*; J. VAN HEEMSKERK, *Batavisch Arkadia*.

ZYL,

ZYL, (*Het Geslagt van* VAN) een Oud adelijk Hollandsch Geslagt, onder het voorgaande Artikel, als eigenaar van het *Huis te Zijl* vermeld, moet al in den aanvang der Veertiende Eeuwe, niet slegts een aanweezen, maar ook vermaardheid gehad hebben. Immers vindt men, op het Jaar dertienhonderdzesëntwintig, vermeld,

JAN VAN ZYL, Ridder. Deeze liet na eenen Zoon, insgelijks genaamd,

JAN VAN ZYL, Knaape; hij woonde op het *Huis te Zijl*, en overleedt aldaar in den Jaare dertienhonderdzesënzestig, nalaatende eenen Zoon en eene Dogter:

DIRK VAN ZYL, die volgt, en

Jutte van Zijl, gehuwd te *Utrecht*, met *Gerrit Dedel*, Zoone van Lambert Dedel, in den Jaare dertienhonderdzevenënzestig aldaar onder 's Lands Edelen geteld. Zij baarde hem

Godard Dedel, Raad en Schepen der Stad Utrecht, die tweemaalen getrouwd geweest is, te weeten, met *Theodora Ruijsch*, Jansdogter, en met *Elizabeth Pot*, Jakobsdogter, en bij dezelve heeft verwekt de volgende kinderen:

1. *Gerard Dedel*, Abt van Oostbroek.
2. *Jan Dedel*, Kanunnik te Sint Maria.
3. *Jakob Dedel*, die verscheiden kinderen heeft nagelaaten, en van welken het Geslagt van Dedel in 's Graavenhage, in wettige linie en manoir, afkomstig is.
4. *Geertruid Dedel*, Abtdis van het Adelijk Jufferenstift van St. Servaas, te Utrecht.
5. *Jan Dedel*, Kanunnik van St. Servaas en Oud-Munster; deeze stondt in hooge agting bij zijnen stadgenoot en bloedverwant Paus Adriaan den Zesden.
6. *Elizabeth Dedel*, die zich in het huwelijk heeft begeeven met Jan van Rodenborg.

DIRK VAN ZYL, Janszoon, boven vermeld, nam ter Vrouwe ALYD VAN DER DOES, en wierdt bij dezelve Vader van twee kinderen:

GERRIT VAN ZYL, die volgt, en

Elizabeth van Zijl, getrouwd met *Koenraad*, Heere van Oosterwijk, bij Gorichem, uit het edel Geslagt van Arkel; zij wierdt bij hem Moeder van de volgende kinderen:

a. *Koenraad*, Heere van Oosterwijk. Ridder, welke ter Vrouwe bekwam Machteld van Uittenbroek, Pontanusdogter, te Utrecht.

b. *Anna van Oosterwijk*, die ten man heeft gehad Willem van Bochuizen, welken zij eenige kinderen heeft gebaard.

GERRIT VAN ZYL, *Dirkszoon*, boven genoemd, Ridder, was Raad en Kamerling van Hertoge Philips van Bourgondie. Hij trad in 't huwelijk met *Alijd Eggerts*, Zuster van Jan Eggerts, Heere van Purmerend, die deeze Heerlijkheid verkogt aan zijnen Schoonbroeder; welke dezelve naderhand door verkoop wederom heeft overgedraagen op Jan, Burggraave van Montfoort. Heer GERRIT overleedt op den elfden Maart des Jaars veertienhonderddrieënvijftig, en liet na de volgende kinderen:

DIRK VAN ZYL, woonende op het Voorouderlijk Kasteel het Huis te Zijl. Nimmer een wettig huwelijk hebbende aangegaan, liet hij een Basterdzoon na, *Frederik* genaamd, die in het water ongelukkig zijne dagen eindigde, geene kinderen nalaatende.

Alijd van Zijl, gehuwd met Jakob van der Does, bij Leiden, en Moeder van kinderen.

Willemina van Zijl, die in het huwelijk tradt met den Zoon van eenen Burger van Leiden, welken zij kinderen heeft gebaard; welke, 's Moeders toenaam aanneemende, bij het Wapen van hunnen Vader, zijnde een Zilveren Kruis op een Zwart Veld, op het hart van dat Kruis het Wapen hunner Moeder, zijnde een gouden Arend met een lazuren of blaauwen bek, en klaauwen in een Rood Veld, geplaatst hebben, met eene Meermin in den hoek. Eene deezer kinderen was *Catharina van Zijl*, Danielsdogter, Weduwe van Jan Oem van Wijngaarden, overleden in 's Graavenhage, in den Jaare vijftienhonderdzevenënnegentig, zonder kinderen na te laaten.

Zie S. VAN LEEUWEN, *Batavia Illustrata.*

ZYL.

ZYL, (GERARD PIETERSZ. VAN) Zoon van PIETER GERRITSZ, Lijstemaaker te *Leiden*, een vermaard Kunstschilder der naastvoorgaande Eeuwe, wierdt, volgens zommigen, te *Amsterdam*, doch, naar de meening van anderen, te *Leiden* geboren. De tijd zijner ter waereldkomste is niet aangeteekend: zekerlijk moet dezelve niet lang naa het begin der Zeventiende Eeuwe zijn voorgevallen: om reden, dat het eene bekende zaak is, dat hij een Leerling was van den vermaarden ANTONI VAN DYK, welke in den Jaare zestienhonderd veertig, of een jaar laater, overleden is. 't Is bekend, hoe de straks genoemde Kunstschilder, door groote belosten ten Engelschen Hove gelokt, van *Antwerpen* na *Londen* met 'er woon vertrok. VAN ZYL, een groot bewonderaar van VAN DYKS kunstgewrogten, zijnen overtogt na *Engeland* hebbende vernomen, volgde hem derwaarts, met oogmerk om de behandeling van het penzeel, door onmiddelijk onderwijs, nog verder te beschaaven. Te *Londen* nam hij zijnen intrek in *Westmunster*, tegenover het Huis van zijne hooggeschatten Leermeester; die zo veel werks maakte van VAN ZYL, dat hij, als 't ware, zijnen eigen smaak in hem overstortte: reden waarom de liefhebbers hem den bijnaam van VAN DYK *in 't Klein* plagten naa te geeven. Terstond of kort naa het overlijden van VAN DYK keerde hij te rug na zijn Vaderland, alwaar hij voorts, tot aan zijnen dood, in stilte de penzeelkunst oeffende. In den Jaare zestienhonderdachtenvijftig, of, volgens anderen, vijfenvijftig, woonde hij te *Amsterdam*, in de Harteftraat. Zijne meeste Schilderstukken, nog voorhanden, verbeelden vrolijke gezelschappen van Mannen en Vrouwen, meestal schoon naar 't leeven geschilderd. Even als in de Stukken van zijnen Leermeester, bewondert men de handen der Vrouwen, zo om de kunst van schilderen, als om de tederheid en schoonheid van omtrek. Onder de Gewrogten van zijne kunst is inzonderheid in hoogagting bij de kenners het Schilderstuk, verbeeldende den dus genoemde Verloren Zoon, in 't oogenblik als hij, te paerd gezeten, afscheid neemt van zijnen Vader, op wiens gelaat de bekommernis en angst met spreekende trekken staan uit-

gedrukt. Den tijd des overlijdens, zo min als dien der geboorte van onzen Kunstenaar vinden wij niet vermeld.

Zie HOUBRAKEN, *Schouwburg der Nederlandsche Kunstschilders.*

ZYL, (OTTO VAN) of anders ook, volgens den smaak der tijden, met eenen verlatijnden naam, OTTO ZILIUS geheeten, wierdt geboren te *Utrecht*, uit een Oud en niet onaanzienlijk Geslagt, op den dertigsten Augustus des Jaars vijftienhonderdachtëntachtig. Door zijnen Vader, zints zijne vroegste jeugd, tot de Letteroeffeningen geschikt, vermits hij daar toe in zijnen Zoon eene overhellende geneigdheid bespeurde, wierdt OTTO, op zijn achtste jaar, na 't Latijnsche School gezonden. Behalven het *Latijn*, oeffende hij zich ook, eerlang, in het *Grieksch* en *Hebreeuwsch*. Op zijn achtiende jaar wierdt VAN ZYL in het Genootschap der *Jesuiten* aangenomen. Zedert gaf hij, te *Roermonde*, onderwijs in de Latijnsche Spraakkunst. Nevens de Taalkennis paarde hij de beoeffening der Godgeleerdheid. Zijne bedrevenheid in die weetenschap, gevoegd bij zijne welbespraakte tong, was oorzaak dat hij met veel roems den Kanzel beklom. Te *Leuven* en te *Brussel* predikte hij, met grooten toeloop, voor de Broederschappen der H. Maagd. In het laatst van zijn leeven bekleedde hij den post van Rektor van het Kollegie te *'s Hertogenbosch* en *Gend*. Zijn sterfjaar vinden wij niet vermeld. De volgende Werken zijn, door hem zelven geschreven, of vertaald, in 't licht gegeeven:

Historie der Mirakelen van Onze Lieve Vrouwe te 's Hertogenbosch. Te Antwerpen, 1632, bij *Plantyn.*

Ruræmunda Illustrata, of *Opgehelderd Roermond.* Te Leuven, 1613, in 8vo.

Het

Het Leven van S. XENOFON *en S.* MARIA, *en hunne Zoonen* JOHANNES *en* ARCADIUS; *door* JOHANNES BOLLANDIUS, *uitgegeeven op den 26 Januarius.*

Het Leven en de Mirakelen van de Heilige Martelaaren CYRUS *en* JOHANNES, *bij* BOLLANDUS *te vinden op 31 Januarius.*

MARDOCHEUS TRIPLEX, of *drievoudige levensstaat van* MARDOCHAY, *zijn middelste, zijn laagste, en zijn hoogste.*

Zie *Historie van het Utrechtsche Bisdom.*

ZYL, (PIETER VALKENDAAL VAN) even als de nu aanstonds vermelde, te *Utrecht*, misschien uit het zelfde Geslagt, doch veel vroeger, te weeten in het voorste gedeelte, niet, zo als HALMA en HOOGSTRAATEN schrijven, den *Dertiende*, maar den Vijftiende Eeuwe geboren, van aanzienlijke en vermogende Ouderen. In zijne Jongelingschap, om de kundigheden, in zijn Vaderland verzameld, verder uit te breiden, deedt hij eene reize buitenslands. Onder andere vertoefde hij eene wijle tijds aan het Hoogeschool te *Rostock*, en beklom aldaar den trap van Bacalaureus in de Godgeleerdheid. Sedert keerde hij te rug in zijne Geboortestad. Als Prior van het Reguliershuis eindigde hij aldaar zijne dagen, in den Jaare veertienhonderdvijfentachtig. Hij was een arbeidzaam Man, en, naar den smaak zijner tijden, van Geleerdheid niet ontbloot; dit blijkt uit de Schriften, door hem vervaardigd en in 't licht gegeeven. Zij zijn de volgende:

Commentaria in libros Sententiarum, of Verklaaring over de boeken der Schoolspreuken.

Het

Het Oude en Nieuwe Testament door verscheiden Naamwoorden op de Orde van 't A. B. C. onderscheiden.

Secunda Secundae, of *het Tweede Deel der Somme* of *Kort Begrip van* THOMAS.

Quaestiones de Malo, of *Vraagstukken over het Kwaad.*

Verscheiden Sermoenen over de Zondagen en Heiligedagen.

Zie *Historie van het Utrechtsche Bisdom.*

ZYPE, (*De*) is een der grootste bedijkte Waarden van *Noordholland*, ten Noorden, met deszelfs Zeedijk, gelegen aan het Koegars, langs 't welke de Dijk ook ten Noordoosten heenen loopt, en in dezelfde Streek vervolgt langs den Wieringerwaard, tot aan de Scheiding tusschen de Bannen van *Schagen* en *Barsingerhorn*. Van hier gaat *de Zijpe* met derzelver Bedijking ten Zuiden en Zuidoosten langs *Schagen*, *Burghorn*, *Sint Maarten* en *Eenigenburg* tot niet verre van *Kabbendam*, van waar de Strekking ten Zuiden loopt, langs de Banne van *Schoorl*, *Groet*, *Hargen* en *Petten* tot aan den *Droomerdijk* van den *Hondsbossche*, daar de Indijking van *Haazenpolder* een schuinschen Hoek Westwaard maakt. Van den *Haazenpolder* gaat de Zeedijk ten Noordwesten langs het Strand der Noordzee en de Banne van *Kalans-Oog*. Voor de oudste Bedijking, bestondt *de Zijpe*, waarschijnlijk, uit diergelijk gebrooken Land, Gorzingen en Ondiepten, geduurig onder Water liggende, als nu nog benoorden *de Zijpe*, bij 't *Koegars* gezien worden. Van de eerste Bedijking vindt men geen zeker bescheid. Onze Kronijken getuigen dat Graaf WILLEM, Broeder van DIRK DEN VII, in den Jaare 1203, *ter Ziepe is comen gevlieden*. Men zou hier uit schijnen te mogen afneemen, dat

dat *de Zijp* toen reeds tot Land gemaakt was: ten zij men, door *de Zijpe* enkel verstaan wilde een Kanaal of Swin, dat uit de Noordzee tusschen *Petten* en den *Keteldwin* doorliep en van 't welk de Bedijking haaren naam zou gekreegen hebben. Sedert wil men, dat de Bedijking is ingebroken. In een Handvest van Hertog ALBRECHT van den Jaare 1388, wordt gezegt, dat *Rijnland niet meer aan die Zijpe dijken zal.* Elders vinden wij, dat WILLEM, Eerste Heer van *Schagen*, een Bastardzoon van Hertog ALBRECHT, de eerste *de Zijpe* bedijkt heeft en tot Land gemaakt; welke gebeurtenis mogelijk tot gemelden Jaaren 1388 kan gebragt worden. De gemelde Handvest toont niet donkerlijk dat *de Zijpe* toen zoo groot niet was als tegenwoordig, loopende den Dijk, van *Petten* tot aan *Kalans-Oog*, en van daar na *de Keins*, een Buurt in de *Schager-Kogge.* Uit oude Egte Stukken is ons gebleeken, dat omtrent den Jaare 1440, aan de Heeren VAN EGMOND en BREDERODE, van 's Graaven wege, eisch gedaan is om *de Zijpe* te bedijken, of dat hij, als Overheer, dit zelfs zoude doen. Uit laater Stukken en voornaamlijk uit het Oktrooi van den Jaare 1551, kan men nagaan, dat de Heeren VAN EGMOND en BREDERODE zwaarigheden over de Bedijking van *de Zijpe* hebben opgeworpen, om dat dezelve te naa zoude raaken aan hunne Jurisdictien, te weeten, ten aanzien van de Jurisdictie der Heeren VAN EGMOND aan de Heerlijkheid van *Petten*, en ten aanzien van de Heeren VAN BREDERODE aan die van *Kalans-Ooge.* Dit kan, sedert den Jaare 1440, of vroeger, het werk van tijd tot tijd tegengehouden hebben; hoewel men de Bedijking van *de Zijpe* altoos als noodzaaklijk heeft aangemerkt, gelijk, in den Jaare 1443, aangetoond, en deswegen, op den dertienden April des zelfden jaars, raaminge gemaakt wierdt. Hier op volgde, dat Hertog FILIPS VAN BOURGONDIE, op den eerstvolgenden eersten Maij, een Oktrooi verleende om *de Zijpe* te bedijken. Hij gebruikte 'er deeze bewoordingen in, zeggende: „ te vreden te zijn, dat het voorsz. Land, *de* „ *Zijpe* genaamt bedijkt wierdt, het zij door ons, of op „ onze kosten, het zij het bedijkt wierdt door anderen, zoo „ als het door onze Gouverneurs en Raaden gevoeglijkst en

„ voor-

„ voordeeligst zal uitgevonden worden." De Steden *Medenblik*, *Hoorn* en anderen gaven in dien tijd te kennen, dat zij aan dit gemeene Werk niet doen konden, alzo zij te zeer bezwaard waren. Doch het zij door wien de Bedijking toen in ſtand gebragt is, men heeft reden om te denken, dat 'er omtrent dien tijd iets ondernomen wierdt; indien het waar zij, dat *de Zijpe* naderhand, in de Maand September des Jaars 1509, een Doorbraak geleden heeft. Hoe het daar mede moge zijn, dit is zeker dat deeze Polder omtrent dien tijd, lang met de Zee gemeen gelegen heeft, ſchoon men het herdijken, om het groot gevaar van gantsch *Holland*, noodig en ook doenlijk oordeelde. In het Oktrooi van Keizer KAREL van den eenëndertigſten Maart des Jaars 1551, naa den loop van den Hove, verleend aan Heer JAN VAN SCHOORRL, Kannunik van St. MAARTEN te *Utrecht*, wordt gemeld dat de Keizer, in den Jaare 1516, aan zijnen Neeve KORNELIS VAN ZEVENBERGEN, insgelijks Oktrooi vergund hadt om binnen zeven jaaren *de Zijpe* te bedijken, 't welk niet volbragt was. Heer JAN VAN SCHOORRL, met zijne eerſte Medeſtanders, ving het Werk aan; doch het bleef wederom ſteeken, ten nadeele van veelen, welke zij in deeze Onderneeming hadden ingewikkeld; waarom Koning FILIPS DE II, in den Jaare 1561, Oktrooi verleende, waar bij hij verklaarde de Bedijking te zullen doen, ten zijnen koste, bevestigende de Ingelanden in hun voorheen verkreegen Regt. Hier door wierdt *de Zijpe* eerlang drooggemaakt, en met zeer goeden uitſlag bebouwd. De Allerheiligen Vloed des Jaars 1570 deedt *de Zijpe* op nieuws inbreeken. Men ondernam de Herdijking in den Jaare 1572, doch een nieuwe Overſtrooming verdierf het aangevangen Werk: ook wierdt het door SONOI geheel bedorven, om den Spanjaard, naa 't bemagtigen van *Haarlem* te beletten in *Noordholland* in te dringen. Het duurde tot in den Jaare 1597, eer de Bedijking op nieuws wierdt ondernomen; doch met goed gevolg, zo dat zij eindelijk omtrent in den tegenwoordigen ſtaat gebragt wierdt. In *de Zijpe* heeft men ſchoon Bouwland; doch meest Weiland, waar van ſommige Landen, aan den hoogen kant, dit bijzonders hebben, dat zij acht of negen jaaren beweid

weld zijnde, omgeploegd en drie of vier jaaren bebouwd worden. Tusschen *Kalkens-Oog* en *Petten*, tegen *de Zijpe*, plagt weleer een hooge Zandduin te leggen, *de Katelduin* genaamd. Deeze is meest over *de Zijpe* gestooven en heeft hier veel Lands bedorven. Naa de laatste Bedijking is *de Zijpe* negenduizendzeshonderd Morgen Lands groot bevonden, die door achtien Groote en zestien Kleine Watermolens bemaalen worden. In 't Jaar 1732, wierden 'er voor *de Zijpe* en den *Haazenpolder*, vijfhonderddertig Huizen en één Molen in de Lijsten der Verpondingen gebragt; in den Jaare 1749 waren 'er maar vijfhonderdzesëntwintig Huizen. In de Bedijking zijn eigenlijk geene Buurten van merkelijk belang, naardien de Huizen veelal van malkander verspreid staan; doch men heeft 'er aangenaame en schoone Landhuizen, met vrugtbaare Plantaadjen. *De Zijpe* wordt in *Noord-* en *Zuidzijpe* verdeeld; in ieder Deel, is een Gereformeerd Predikant, die onder de Klassis van *Alkmaar* behoort. Zij bedienen ieder twee Kerken. De vier Kerken in deeze Bedijking zijn aan St. MAARTENS, *Eenigenburger*, en *Schager-Brug* en *Oude-Sluis*; van deezen is de Kerk, aan St. *Maartens-Brug*, een fraai en lugtig Gebouw, omringd met een Kerkhof, rondsom met Boomen beplant. Zij wierdt gebouwd in den Jaare 1697, en pronkt met een vierkanten Tooren, van boven met een soort van een Koepel gedekt. De Kerk aan *Schager-Brug* is weinig beter dan een Boerenhuis, en die aan *Oude-Sluis* is zeer oud en bouwvallig, zijnde het voorste gedeelte het School. Ook zijn 'er in *de Zijpe* twee Vergaderplaatzen der Vlaamsche Doopsgezinden; een derzelven is aan de *Oude-Sluis* en de andere aan de *Menniste-Buurt*. De Roomschgezinden hebben 'er twee Staties, die door één Priester, zijnde een Waereldsheer bediend worden. In *de Zijpe* is een fraai Weeshuis tusschen de *Schager-Brug* en de St. *Maartens-Brug* aan de Trekvaart. Hier van staat het Bestier aan drie Regenten, die uit de Hoofd-Ingelanden verkooren worden. De Crimineele, Civile en Dijksregeering wordt waargenomen, door den Dijkgraaf, die tevens Baljuw is, benevens zeven Heemraaden, die tevens Schepenen en Weesmeesteren zijn, een Penning-

ningmeester en Sekretaris. Zij worden alle door de Hoofd-Ingelanden verkooren, die tien in getal zijn, en bij het openvallen van een derzelven, de plaats zelve vervullen. De Regeering vergadert, bij buitengewoone Voorvallen, aan *Schager-Brug*; doch de gewoone Vergaderingen worden te *Alkmaar* op het Stadhuis gehouden. In den Jaare 1732, wierdt de Ambagtsheerlijkheid van *de Zijpe* verkogt aan de Hoofd-Ingelanden voor zevenduizend Gulden, met het Regt van Middelbaare en Laage Jurisdictie en Aanstelling van een Civilen Schout. Zij moeten hier een Sterfheer aanstellen, gelijk in andere Heerlijkheden gebruiklijk is.

Zie JUNII *Batavia*; *Kronijk van Medenblik*; CAU, *Groot Placaatboek*; J. DOUZA, *Annales Hollandiæ*; S. VAN LEEUWEN, *Batavia Illustrata*; CL. BRUIN, *Noordhollandsche Arcadia*, *met de Aanteekeningen van* SCHOORNMAKER; VALCOOG'S, *Chronijk van de Zijpe*.

ZYPE; (*de Nieuwe*) zie WIERINGERWAART, Deel Eenëntwintig van ons Woordenboek, bladz. 106.

ZYPE. Bij deezen naam is in *Zeeland* bekend een Buurt, op het Eiland *Duiveland*, aan de Oostzijde des Lands van *Bruinisse*, naar den voorbijschietenden Stroom, waarschijnlijk, dus genaamd. Men telt 'er niet meer dan zes Huizen. Daarenboven ontmoet men 'er een Admiraliteitshuis, alsmede eene Batterij, met eenige Metaalen en Yzeren Stukken Geschut beplant. Om de aangenaame ligging en het ruim uitzigt, koomen de inwooners van *Zierikzee*, gedurende den Zomertijd, zich meermaalen op *Zijpe* verlustigen.

ZYPESTEIN. (*Het Geslagt van*) Ondanks de aanmerkingen, nu en dan gemaakt, op het plaatzen der lijsten van voornaame Nederlandsche Geslagten in ons *Woordenboek*, vinden wij geene redenen, om van den regel, dien wij, zints den aanvang ons zelven hadden voorgeschreven, af te wijken. Adeldom, of afkomst uit een aloud en aanzienlijk Geslagt, indien dezelve door personeele verdienste en eigen waarde niet geschraagd worde, is bij ons, zo zeer als bij iemand, een bloote harssenschim. Zich daar op te verhovaardigen, of eenige aanspraak te maaken op voorregten, ten koste van anderen, is een inbreuk op de wel begrepene onvervreemdbaare regten van Menschlijkheid en Gelijkheid. Dit, intusschen, is geene reden, waarom wij geene plaats zouden mogen gunnen aan de opvolging van Geslagten, welker leden, om deeze of geene bijzonderheden, uitgemunt, of den Vaderlande goede diensten bewezen hebben. Eener Natie strekt het altoos tot eere, Mannen te hebben voortgebragt, die in den kring van burgerlijke deugden, of in meer schitterende omstandigheden, zich loflijk gekweten hebben. Bij de naazaaten, indien deeze nog aanweezig zijn, moet de loflijke eerzucht worden opgewekt, te treeden in de voetstappen hunner voorgangeren, en zich den naam, welken zij voeren, waardig te gedraagen. Wij mogen 'er nevens voegen, dat aan eene niet ongeoorlofde nieuwsgierigheid wordt voldaan, door het aanwijzen van den leiddraad, langs welken de herkomst der nog leevende en bloeiende Geslagten kan worden terug gebragt tot aan den eersten oorsprong, indien deeze tot eene aanmerkelijke Oudheid opklimme. Nevens andere, deels nog bloeiende, deels reeds uitgestorvene Nederlandsche Geslagten, is het laatstgemelde het geval des Geslagts van VAN ZYPESTEIN, welks afstamming en voortgang wij nu gaan verhaalen.

Het Geslagt ontleende zijnen naam van een Kasteel of Gestigt, gelegen in het bekende Hollandsche Dorp *Loosdrecht*; het stondt aldaar tegenover de Kerk, en droeg, zo in de sterkte en vastheid des Gebouws, als in zijne ligging, te midden van breede Graften en uitgebreide Plantaadjen, de

kenmerken van het vermogen des Stigters. Hoewel, door verloop des tijds, merkelijk in verval geraakt, bleef het, nogthans, in weezen tot in den Jaare zestienhonderdtweeënzeventig, wanneer het, door de *Franschen*, tot den grond toe wierdt afgebroken. Niets anders is daar van overgebleven, dan eene Wooning en Schuur, als mede aan den weg twee steenen Pilaaren. Men zag, weleer, op dezelve de Wapens van KORNELIS ASCARIUS VAN ZYPESTEIN, Kanunnik ten Dom te *Utrecht*, Houtvester, Baljuw en Rentmeester van Brederode, en van deszelfs echtgenoote MARIA VAN DER HORN. Een Zoon, uit dit huwelijk gesproten, even als de Vader genoemd, bezat dit Goed tot een Onversterflijk Erfleen van den Huize van *Mijnden* en *Kronenburg*.

De Stigter van dat Huis, en de Grondlegger des Geslagts, was,

WILLEM NICOLAASZOON VAN ZYPESTEIN. Geboren in den Jaare twaalfhonderdeenënzestig, was hij eerst in dienst van ENGELBREGT, *Graave van der Mark*, en naderhand van WILLEM DEN VIERDEN, *Graave van Holland*. Hij nam ter Vrouwe *Geertruyd van Duyverden*. Beiden bereikten een hoogen ouderdom: Heer WILLEM dien van tweeëntachtig, en zijne Echtgenoote dien van drieënzeventig jaaren. In de Kapelle van het Huis te Zijpestein wierden hunne stoffelijke overblijfzels ter aarde besteld. De volgende waren de kinderen, in deezen Echt verwekt.

I. CLARIUS CLASIUS VAN ZYPESTEIN, die volgt.

II. *Jan van Zijpestein*.

III. *Nicolaas van Zijpestein*, overleden in den Jaare dertienhonderdvijftig.

IV. *George Maarten van Zijpestein*, Pelgrim en Ridder van Onze Lieve Vrouwe van Jeruzalem, naa het overlijden van zijne Oudsten Broeder, en vervolgens van zijne Moeder, in den Jaare dertienhonderdtweeëndertig, gekoomen aan het bezit van Zijpestein en Koolwijk.

V. CYPRIANUS VAN ZYPESTEIN, die insgelijks volgt.

VI. *Johanna van Zijpestein*, overleden in den Jaare dertienhonderdtwintig.

CLA-

CLARIUS CLASIUS VAN ZYPESTEIN, Willemszoon, was Heer van Zijpestein en Koolwijk, nam ter Vrouwe WILMYNA FOEIT, en overleedt in den Jaare dertienhonderdeenëndertig; zijne Weduwe overleefde hem bijkans vijftig jaaren. Twee kinderen hadden zij te zamen verwekt:

1. *Ascanius van Zypestein*, een Geestlijke, en alzo zonder kinderen gestorven.

2. WILLEM KORNELIS VAN ZYPESTEIN, die volgt.

CYPRIANUS VAN ZYPESTEIN, vijfde Zoon van *Willem van Zypestein* en *Geertruyd van Duyverden*, tradt, in den Jaare dertienhonderdtwintig, in 't huwelijk met GOSINA VAN NYENRODE, overleedt in den Jaare dertienhonderdveertig, en liet na twee Zoonen:

1. *Willem van Zypestein*.

2. ADOLPH VAN ZYPESTEIN, die volgt.

WILLEM KORNELIS VAN ZYPESTEIN, *Clarius Clasius* Zoon, en van *Wilmyna Foeit*, gehuwd, in den Jaare dertienhonderdachtënveertig, met ANNA VAN ECK, stierf bijkans gelijktijdig met zijne Echtgenoote, te weeten, in den Jaare dertienhonderdëntachtig, hebbende verwekt deeze volgende kinderen.

1. KORNELIS ASCANIUS VAN ZYPESTEIN, die volgt.

2. *Nicolaas van Zypestein*, gestorven in den Jaare dertienhonderdvijftig.

3. *Henrica van Zypestein*.

4. *Willem van Zypestein*.

5. *Hans van Zypestein*.

6. *Gerard van Zypestein*.

ADOLPH VAN ZYPESTEIN, Zoon van *Cyprianus van Zypestein* en *Gesina van Nyenrode*, was Knaape in Holland, tradt in 't huwelijk, in den Jaare dertienhonderdvijftig, met SARA VOET, en overleedt in den Jaare dertienhonderdnegentig, hebbende verwekt

1. *Willem van Zypestein*.

2. *Nicolaas van Zypestein*.

3. ADOLPH VAN ZYPESTEIN, die volgt.

4. *Clasina van Zypestein*.

KORNELIS - ASCANIUS VAN ZYPESTEIN, Zoon van *Willem Kornelis van Zypestein* en van *Anna van Eck*, is tweemaal ge-

getrouwd geweest. Zijn eerste huwelijk ging hij aan, in den Jaare dertienhonderdeenënzeventig, met JOHANNA ASEWYN *tot Alderbolt*, en tradt, naa derzelver overlijden, in een tweeden Echt met WILMYNA SERVAES. Hij overleedt, in den Jaare veertienhonderdveertig, hebbende, uit zijne twee huwelijken, de volgende kinderen verwekt:

1. JAN VAN ZYPESTEIN, die volgt.

2. *Nicolaas van Zypestein*, gestorven in den Jaare dertienhonderdachtëntachtig.

3. *Clasina van Zypestein*, overleden in den Jaare dertienhonderdeenëntachtig.

4. *Jan Willem van Zypestein.*

5. *Johanna van Zypestein*, gehuwd aan *Willem Persyn*, doch kinderloos gestorven.

ADOLPH VAN ZYPESTEIN, Zoon van *Adolph van Zypestein* en van *Sara Voet*, trouwde, in den Jaare dertienhonderdtweeënzeventig, met CATHARINA VAN DER HAAR, bij welke hij drie kinderen verwekte:

1. *Willemina van Zypestein.*

2. CYPRIANUS VAN ZYPESTEIN, die volgt.

3. *Elizabeth van Zypestein*, Geestlijke Zuster.

JAN VAN ZYPESTEIN, *Heer van Zypestein*, Zoon van *Kornelis Ascanius van Zypestein* en van *Johanna Asewyn*, *tot Alderbolt*, nam ter Vrouwe, in den Jaare veertienhonderd, CLARA SCHADE VAN WESTRUM, en was bij zijn overlijden, voorgevallen in den Jaare veertienhonderdveertig, Vader geworden van zeven kinderen: te weeten,

1. *Klaas van Zypestein*, kinderloos gestorven, in den Jaare veertienhonderdzestig.

2. *Willem van Zypestein*, insgelijks zonder oir overleden, in den Jaare veertienhonderdeenënzeventig.

3. *Jan van Zypestein*, Heer van Koolwijk, in den Jaare veertienhonderdveertig gehuwd met *Eleonora van Wynssen*, uit Gelderland, en, in den Jaare veertienhonderdvijftig kinderloos gestorven.

4. JAN VAN ZYPESTEIN, die volgt.

5. GYSBERT VAN ZYPESTEIN, die insgelijks volgt.

6. *Adolp van Zypestein*, overleden in den Jaare veertienhonderdnegentien.

7. *Asca-*

7. *Ascanius van Zypestein*, gestorven in den Jaare veertienhonderdnegenënvijftig, zonder kinderen.

CYPRIANUS VAN ZYPESTEIN, Zoon van *Adolph van Zypestein* en van *Catharina van der Haar*, was Kapitein ten dienste deezer Landen, begaf zich in den echt, in den Jaare dertienhonddrieënnegentig, met PETRONELLA SCHIMMELPENNINCK, geboren *Nyenrode*, en overleedt in den Jaare veertienhonderdzeventien, hebbende verwekt:

1. *Willem van Zypestein*.
2. *Johanna Aletta van Zypestein*.
3. NICOLAAS VAN ZYPESTEIN, die volgt.

JAN VAN ZYPESTEIN, Zoon van *Jan van Zypestein* en van *Clara Schade van Westrum*, was Heer van Zypestein, en nam ter Vrouwe, in den Jaare dertienhonderdveertig, WILMYNA VAN DRAKENBORG, bij welke hij slegts éénen Zoon verwekte,

WILLEM VAN ZYPESTEIN, die volgt.

GYSBERT VAN ZYPESTEIN, Zoon van *Jan van Zypestein* en van *Clara Schade van Westrum*, tradt in 't huwelijk met LOUÏZE VAN HEEMSKERK, en was, bij zijn overlijden, voorgevallen in den Jaare veertienhonderdachtënzestig, Vader geworden van

1. *Willem van Zypestein*, in den Jaare vijfdienhonderd kinderloos gestorven.
2. *Johanna van Zypestein*.
3. *Johan van Zypestein*.
4. *Ascanius van Zypestein*.

NICOLAAS VAN ZYPESTEIN, Zoon van *Cyprianus van Zypestein* en van *Petronella Schimmelpenninck*, geboren *Nyenrode*, begaf zich in 't huwelijk, in den Jaare veertienhonderddertig, met ELIZABETH BOR, en verwekte bij haar de volgende kinderen:

1. *Willem van Zypestein*, overleden in den Jaare veertienhonderdeenënnegentig.
2. *Karel Hendrik van Zypestein*, Kapitein.
3. BATAVUS VAN ZYPESTEIN, die volgt.
4. NICOLAAS VAN ZYPESTEIN, zal insgelyks volgen.

WILLEM VAN ZYPESTEIN, Zoon van *Jan van Zypestein* en van *Wilmyna van Drakenborg*, was Ritmeester in Holland. Tweemaalen is hij gehuwd geweest: eerst met *Victoria van Rigter tot Buyrén*, en vervolgens met JANNE LOON, te *Driebergen*, en was Vader van de volgende kinderen:

1. *Maarten van Zypestein*, Pelgrim.

2. *Maria Martina van Zypestein*, Abtdesse van het Nonnenklooster te Utrecht.

3. *Johanna van Zypestein*, getrouwd met *Helmich van Diemen*, in Braband.

4. LAMBRECHT VAN ZYPESTEIN, die volgt.

BATAVUS VAN ZYPESTEIN, Zoon van *Nicolaas van Zypestein* en van *Elizabeth Bor*, was Ritmeester van een Regiment Paerden in Holland, en nam ter Vrouwe SOPHIA VAN HEMERTEN. Bij zijn overleden, voorgevallen in den Jaare vijftienhonderdtwintig, was hij Vader van

1. *Elizabeth van Zypestein*.

2. *Catharina van Zypestein*, Echtgenoote geworden van Leopard Vermeulen, Luitenant ter Zee.

3. *Jan Willem van Zypestein*, Knaape in Holland.

4. *Johanna van Zypestein*, in den Jaare vijftienhonderd in het huwelijk getreeden met Godefredus Hengst van Blokland.

NICOLAAS VAN ZYPESTEIN, tweede Zoon van *Nicolaas van Zypestein* en van *Elizabeth Bor*, boven genoemd, nam ter Huisvrouwe WILMYNA VAN RYMSDYK. Hij overleedt in den Jaare veertienhonderdachtënnegentig, hebbende in zijn huwelijk verwekt de volgende kinderen:

1. NICOLAAS VAN ZYPESTEIN, die volgt.

2. *Petrus van Zypestein*.

3. *Willem van Zypestein*.

4. *Gysbert van Zypestein*.

De drie laatstgenoemden zijn in hunne vroegste jeugd gestorven.

LAMBRECHT VAN ZYPESTEIN, boven vermeld, als de Zoon van *Willem van Zypestein*, en deszelfs tweede Echtgenoote *Janne Loon te Driebergen*, was Luitenant onder de Friezen. Hij tradt in den echt met HENRIETTA VARNEWYK, en over-

overleedt in den Jaare vijftienhonderd achtënvijftig, nalaatende twee Zoonen:

1. WILLEM VAN ZYPESTEIN, en

2. EVERT VAN ZYPESTEIN, die beiden zullen volgen.

NICOLAAS VAN ZYPESTEIN, Zoon van *Nicolaas van Zypestein* en *Wilmyna van Rymsdyk*, trouwde met SOPHIA VAN RATZVELD, en wierdt bij haar Vader van de volgende kinderen:

1. *Johan van Zypestein*, die, in den Jaare vijftienhonderddrieënveertig, Kapitein wierdt over honderd Koppen te voet, in dienst deezer Landen.

2. *Ascanius van Zypestein.*

3. *Johanna van Zypestein.*

4. *Gosewina van Zypestein*, de Echtgenoote geworden van Willem de Sint Gillis.

5. ABRAHAM VAN ZYPESTEIN, die volgt.

WILLEM VAN ZYPESTEIN, Zoon van *Lambrecht van Zypestein* en van *Henrietta van Varnewyk*, nam ter huisvrouwe HENRIETTA DE WILHEM, bij welke hij eenen Zoon verwekte, genaamd,

Jan van Zypestein, die op den eersten October des Jaars vijftienhonderdzesënnegentig tot Raad in de Vroedschap der Stad Utrecht wierdt verkozen.

EVERT VAN ZYPESTEIN, tweede Zoon van *Lambrecht van Zypestein* en van *Henriëtta van Varnewyk*, tradt in 't huwelijk met GEERTRUID HOYERS, *Martensdogter*, en van *Geertruid Schade*, Dirksdogter. De volgende zeven kinderen wierden uit deezen echt geboren:

1. *Aleid van Zypestein*, geboren op den veertienden October des Jaars vijftienhonderddertig, zonder kinderen overleden.

2. MARTEN VAN ZYPESTEIN, die volgt.

3. HENDRIK VAN ZYPESTEIN, volgt insgelijks.

4. *Geertruid van Zypestein*, geboren op den eenëntwintigsten Maart des Jaars vijftienhonderddrieënveertig, en kinderloos gestorven.

5. *Lambrecht van Zypestein*, geboren op den achttienden Augustus des Jaars vijftienhonderdvijfenveertig.

6. DIRK VAN ZYPESTEIN, zal naderhand volgen.

7. *Gysbert van Zypestein*, geboren op den eenentwintigsten Maart des Jaars vijftienhonderdachtenveertig.

Abraham van zypestein, Zoon van *Nicolaas van Zijpestein* en van *Sophia van Ratzvelt*, was Heer van Zijpestein, en nam ter huisvrouwe johanna de sint gillis, bij welke hij eenen Zoon verwekte,

Aart van Zijpestein, Heer van Zijpestein, doch zonder wettige nakomelingschap overleden.

Marten van zypestein, als oudste Zoon van *Evert van Zijpestein* en *Geertruid Hoijers* boven vermeld, wierdt geboren op den zevenëntwintigsten Januarij des Jaars vijftienhonderdzevenëndertig. Hij was Eerste Kommies, en naderhand Ontvanger van alle de Mondbehoeften en Krijgsnoodwendigheden ten dienste der Vereenigde Nederlanden, volgens Lastbrief, hem daartoe gegeeven, en geteekend op den 11 Februarij des Jaars vijftienhonderdnegenëntachtig. Daarenboven was hij Ontvanger of Penningmeester van alle de goederen der drie Juffrouwen-Konventen in het Sticht van en te Utrecht: als van Sint Servaas, Sint Mariëndal, en de Abtdij van Zoest, in Eemland, volgens Lastbrief, hem gegeeven op den drieëntwintigsten Maart des Jaars vijftienhonderdachtëntagtig. Op den achtsten Junij des Jaars vijftienhonderdeenënzestig tradt hij, voor de eerstemaal, in het huwelijk met beatrix schade van westrum, Willemsdogter, en van *Henrika van Zuijlen van Nievelt*, die geboren was in den Jaare vijftienhonderdeenënveertig, en overleedt op den zesëntwintigsten Maij des Jaars vijftienhonderdeenënnegentig. Vervolgens ging hij eene tweede Echtverbintenis aan, op den zesëntwintigsten October des Jaars vijftienhonderddrieënnegentig, met *Catharina Anraet*, Jaspersdogter. Het laatste huwelijk was onvrugtbaar; doch in het eerste hadt hij de volgende kinderen verwekt:

1. Johan van zypestein, die volgt.

2. *Evert van Zijpestein*, geboren op den achttienden Januarij des Jaars vijftienhonderdzesenzestig, en overleden, in het negende jaar zijns ouderdoms, in den Jaare vijftienhonderdvijfenzeventig.

3. Erik van yypestein, volgt insgelijks.

4. *Anna*

4. *Anna van Zijpestein*, geboren den drieëntwintigsten Maart des Jaars vijftienhonderdeenënzeventig, getrouwd den dertigsten Maart des Jaars vijftienhonderdnegenënnegentig, met Antonij Persyn. Van korten duur was deeze huwelijksverbintenis; haar man storf nog geene maand, naadat zij te zamen vereenigd waren.

5. WILLEM VAN ZYPESTEIN, zal insgelijks volgen.

6. *Geertruid van Zijpestein*, geboren den vijftienden October des Jaars vijftienhondeenënzeventig, en gestorven in den Jaare zestienhonderdachtenveertig. Op den derden van de maand Januarij des Jaars zestienhonderdzeven was zij in 't huwelijk verbonden met Mr. Kornelis Snels, Eersten Kamerling van zijne Hoogheid Prinse Maurits.

7. *Henrika van Zijpestein*, geboren den derden November des Jaars 1579, en ruim twee maanden naa haare geboorte overleden.

HENDRIK VAN ZYPESTEIN, Zoon van EVERT VAN ZYPESTEIN en van GEERTRUID HOYERS, geboren op den twaalfden der maand Augustus des Jaars vijftienhonderdnegenëndertig, nam ter huisvrouwe DIVERDA VAN HENSBEEK, en verwekte bij dezelve de volgende vier kinderen:

1. EVERT VAN ZYPESTEIN, die volgt.

2. *Maarten van Zijpestein*, getrouwd met *Johanna van Rijnevelt*.

3. *Maria van Zijpestein*, de Echtgenoote geworden van *Izaak Janszoon*.

4. *Henrika van Zijpestein*, in 't huwelijk verbonden met Petrus Christiani.

DIRK VAN ZYPESTEIN, Zoon van EVERT VAN ZYPESTEIN en van GEERTRUID HOYERS, broeder des naastvoorgaanden, geboren den tweeëntwintigsten December des Jaars vijftienhonderdvierenveertig, tradt hij in het huwelijk met HILLEGONDA SCHRIEK, dogter van ERNST SCHRIEK. Hij was Baljuw en Dijkgraaf van Woerden. Niet meer dan één kind was de vrugt zijner echtverbintenisse, te weeten,

Geertruid van Zijpestein, die de Echtgenoote wierdt van *Kornelis Zaals*.

Mr. JOHAN VAN ZYPESTEIN, Zoon van MAARTEN VAN ZYPESTEIN

STEIN en van BEATRIX SCHADE VAN WESTRUM, wierdt geboren op den zestienden Maart des Jaars vijftienhonderdvierenzestig. Hij was Meesterknaap van Holland, en wierdt, op den zevenden Maij des Jaars vijftienhonderdachtentachtig, in het huwelijk vereenigd met CATHARINA VAN NYENRODE, dogter van Jonkheere Kornelis van Nijenrode, een der vermaarde zamenverbondene Nederlandsche Edelen, en van Catharina van Neverum. Onze JOHAN VAN ZYPESTEIN was van de wettige descendenten van het mannelijk oir, quartilleerende hun Wapen met dat van Nijenrode, 't welk wederom met dat van Persyn gequartilleerd was, om dat hunne Moeder, boven genoemd, de laatste Erfdogter was uit den Huize van Nijenrode: waarom dan ook JOHAN VAN ZYPESTEIN, vóór het overlijden zijner Huisvrouwe CATHARINA VAN NYENRODE, op den negenden Maart des Jaars zestienhonderdzestien, met het Huis te Hillegom en deszelfs Duinen en Waranden verlijd is. Heer JOHAN overleedt op den negenden April des Jaars zestienhonderdvijfentwintig, en ligt begraven te Hillegom, onder een blaauwen Zark, met het volgende Grafschrift:

Hier leid begraven Juffrouw CATRYNA VAN NEVERUM Weduwe van Jonkheer CORNELIUS VAN NYENRODE sterft....

Hier leid begraven de Heer JOHAN VAN ZYPESTEYN sterft op het Huis te Hillegom den 9 April 1626.

Hier leid begraven Juffrouw CATRYNA VAN NYENRODE Huisvrouw van JOHAN VAN ZYPESTEYN sterft den 23 February 1615.

Uit het bovengemelde huwelijk van Mr. JOHAN VAN ZYPESTEIN en CATHARINA VAN NYENRODE waren geboren de volgende kinderen:

1. *Beatrix van Zijpestein*, zijnde gehuwd geweest aan den

den Heere *Jakob van der Does*, Raad en Griffier van zijne Hoogheid Fredrik Henrik, Prinse van Oranje.

2. *Hester van Zijpestein*, op den vijfentwintigsten September des Jaars zestienhonderdtweeëntwintig in den echt verbonden met Mr. *Pieter Coenen*, Sekretaris van zijne Hoogheid Prinse Maurits van Oranje.

3. KORNELIS VAN ZYPESTEIN, die volgt.

4. *Margareta van Zijpestein*, de Echtgenoote geworden van *Quirijn Aker*, Pieterszoon.

5. *Kornelis van Zijpestein*, in den echt vereenigd met *Jakob Boom*, Overste van een Regiment Voetknegten, ten dienste van zijne Koninklijke Majesteit van Zweden.

6. *Johannes van Zijpestein*, in den Jaare zestienhonderdvijfentwintig, ongehuwd, overleden.

7. *Geertruid van Zijpestein*, de Huisvrouw geworden van *Hans Frederik Coelman*, Overste Luitenant van een Regiment Voetvolk, in dienst van zijne Koninklijke Majesteit van Zweden.

ERIK VAN ZYPESTEIN, Zoon van MAARTEN VAN ZYPESTEIN en van BEATRIX SCHADE VAN WESTRUM, geboren op den eersten Januarij des Jaars vijftienhonderdachtenzestig, was Eerste Commis der Financie der Vereenigde Nederlanden. Tweemaalen is hij gehuwd geweest. Op den elfden April des Jaars vijftienhonderdzevenënnegentig ging hij zijne eerste echtverbintenis aan, met JOHANNA VAN UYTEWAART, *Olliviers dogter*, welke hem, nog geene tien maanden daarna, te weeten, op den achtentwintigsten Februarij des volgenden Jaars vijftienhonderdachtennegentig, in het Kraambedde, door den dood ontviel. — Op den vierden Augustus des Jaars vijftienhonderdnegenënnegentig tradt ERIK VAN ZYPESTEIN in een tweede huwelijk, met GODELIVE VAN KASEMBROOT, dogter van *Leonard van Kasembroot*, en overleedt op den zesentwintigsten Junij des Jaars zestienhonderdnegen. Zie hier de naamen der kinderen, door Heer Erik uit zijne twee huwelijken verwekt.

Uit het Eerste Bed.

1. *Johanna van Zijpestein*, geboren den eenentwintigsten Februarij des Jaars vijftienhonderdachtennegentig, was Vrouwe van

van Willigelangerak. Tweemaalen is zij gehuwd geweest. Haar eerste Echtgenoot was *Charles Heraugieres*, Edelman van Kamerijk, en Kapitein van een Vaandel Voetknegten; van wiens beleid, in de bemagtiging van het Kasteel van Breda, door middel van een Turfschip, wij, ter bekwaame plaatze, uitvoerig verslag gedaan hebben. Zie ons *Woordenboek*, Deel Twintig, bladzijde vijfhonderdzesenvijftig. Na diens overlijden, hertrouwde Vrouwe *Johanna* met *Gillis van Ledenberg*, den vermaarden Geheimschrijver der Staaten 's Lands van Utrecht, die, om zijne tegenkanting der heerschzuchtige en wederregtelijke bedoelingen van Prinse Maurits, in moeite geraakte, en daar door tot het wanhoopig besluit kwam, om geweldige handen te slaan aan zijn eigen leeven. Van dit alles hebben wij, op 's Mans Artikel, in ons *Woordenboek*, uitvoerig verslag gegeeven. Zie Deel Tweeëntwintig, bladzijde tweeëndertig en volgende. Ten minsten eenen Zoon hadt *Johanna* dien eiendeling gebaard.

Uit het Tweede Bed.

2. Mr. LEONARD VAN ZYPESTEIN, die volgt.

3. *Beatrix van Zijpestein*, getrouwd aan den Heere N. N. Lathouwer.

4. *Philippoort van Zijpestein*, in het huwelijk getreden met *Jaques Martini*, Commis Generaal der Ammunitie van Oorlog te velde, in dienst van de Staaten der Vereenigde Nederlanden.

Mr. WILLEM VAN ZYPESTEIN, boven vermeld, als de vierde Zoon van MAARTEN VAN ZYPESTEIN en van BEATRIX SCHADE VAN WESTRUM, geboren den vierentwintigsten Januarij des Jaars vijftienhonderdvijfenzeventig, was Kanunnik ten Dom te Utrecht, als mede Afgevaardigde in het Edel Mogende Kollegie ter Admiraliteit in Zeeland. Op den negenden Februarij des Jaars zestienhonderdzeven tradt hij in 't huwelijk met *Hester Verhoeve*, en overleedt op den zestienden April des Jaars zestienhonderdveertien. Hij ligt begraaven in de Buurkerk Utrecht, alwaar zijn Wapen, gequartileerd met dat van zijne Moeder, op eenen blaauwen Zark uitgehouwen gevonden wordt, met het volgende Grafschrift:

Hier

Hier leid begraven Mr. WILLEM VAN ZYPE-
STEIN, in zijn leven Raadt ter Admirali-
teit in Zeelandt.

Bij bovengemelde zijne Huisvrouw hadt hij de volgende kinderen:

1. Mr. *Maarten van Zijpestein*, die tweemaal getrouwd geweest is: eerst, met Jonkvrouwe N. N. *van Duijne*; vervolgens, met Jonkvrouwe N. N. *Nijhaes*.

2. Mr. *Aernold van Zijpestein*, ongehuwd gestorven.

3. *Willem van Zijpestein*, insgelijks vroeg overleden.

EVERD of EVERARD VAN ZYPESTEIN, Zoon van HENDRIK VAN ZYPESTEIN, en van DIEVERDA VAN HENSBEEK, nam ter huisvrouwe MARGARETA VAN VARESTEYN, bij welke hij de volgende zes kinderen heeft verwekt.

1. *Adriaan van Zijpestein*.

2. *Andries van Zijpestein*.

3. HENDRIK VAN ZYPESTEIN, die volgt.

4. *Geertruid van Zijpestein*, in 't huwelijk verbonden met *Johan Gronning*.

5. *Diderika van Zijpestein*, in den echt getreden met *Heijman van Esveldt*.

6. EVERD VAN ZYPESTEIN, die insgelijks volgt.

Mr. KORNELIS VAN ZYPESTEIN, Zoon van Mr. JOHAN VAN ZYPESTEIN en van CATHARINA VAN NYENRODE, geboren den veertienden Junij des Jaars vijftienhonderdzesennegentig, was Kanunnik ten Dom van Utrecht, en Heer van Hillegom. Tweemaalen is hij getrouwd geweest. Op den tweeëntwintigsten Februarij des Jaars zestienhonderdachtentwintig tradt hij, voor de eerste maal, in 't huwelijk, met GEERTRUID VAN DEN CORNPUT, die hem, op den vijfentwintigsten Augustus des Jaars zestienhonderdnegenënveertig, door den dood ontviel. Voor de tweede reize ging hij eene echtverbintenis aan, met *Adriana Beaumont*, en overleedt op den tweeden Maij des Jaars zestienhonderdvijfenzestig. Het laatste huwelijk was kinderloos; doch in het eerste hadt hij de volgende vijf kinderen verwekt.

1. Ca-

1. *Catharina van Zijpestein*, geboren den negenden Maart des Jaars zestienhonderdnegenëntwintig, is tweemaalen getrouwd geweest. Haar eerste echtgenoot was Mr. *Kornelis Fannius*, Vrijheer van Oud-Haarlem en Kortenbos, Raad Ordinaris in den Hove en Leenhove van Holland en Westfriesland, die op den tweeden November des Jaars zestienhonderdvijfenzeventig overleedt. — Naa diens overlijden tradt Vrouwe *Catharina* in een tweede huwelijk, met Mr. *Gerard Bikker van Zwieten*, Heere van Zwieten, Eersten Raad en Rekenmeester der Graaflijkheids Rekenkamer, Meesterknaap van Holland en Hoog-Heemraad van Rhijnland, overleeden op den achtsten Maart des Jaars zeventienhonderdachttien. Bijkans negen jaaren vroeger, te weeten, op den zevenëntwintigsten Maij des Jaars zeventienhonderdnegen, was zij zelve ten grave gedaald.

2. Jan van zypestein, die volgt.

3. Kornelis Ascanius van zypestein, volgt insgelijks.

4. *Maria van Zijpestein*, geboren den vierden Februarij des Jaars zestienhonderdtweeënveertig, is tweemaalen gehuwd geweest. Haare eerste echtverbintenis ging zij aan, op den negenden Maart des Jaars zestienhonderdachtenzestig, met *Theodoor van Vrijbergen*, Kolonel van een Regiment Voetknegten, in dienst van den Staat der Vereenigde Nederlanden, mitsgaders Kommandeur en Luitenant Majoor van de Stad Sluis in Vlaanderen en Onderhoorige Forten; hij overleedt op den negenden December des Jaars zestienhonderdnegenënzeventig. In een tweede huwelijk wierdt Vrouwe *Maria* verbonden, in den Jaare zestienhonderdnegentig, met *Otto vrn Lymborg*, Kolonel in dienst van den Staat der Vereenigde Nederlanden; zij overleedt op den achttienden November des Jaars zeventienhonderdeneen.

5. Maarten van zypestein, zal insgelijks volgen.

Mr. leonard van zypestein, Zoon van erik van zypestein, in deszelfs tweede huwelijk met godeline van casembroot, bekleedde, in den Jaare zestienhonderddrieënveertig, den post van Raadsheer in den Raad van Vlaanderen, — in den Jaare zestienhonderdvierenzestig dien van Ontvanger van de Exploiten — en was, 't eenigen tijde,

Pen-

Pensionaris van Middelburg. Tweemaalen is hij gehuwd geweest. Zijne eerste Echtgenoote was ELIZABETH MOLENAAR — de tweede, *Susanna Staets*. Hij overleedt in den Jaare zestienhonderdvierenzestig. Zijn laatste huwelijk was onvrugtbaar; doch uit het eerste hadt hij kinderen verwekt, te weeten:

1. *Erik van Zijpestein*, vroeg gestorven.

2. *Erik van Zijpestein*, insgelijks in zijne vroege jeugd overleden.

HENDRIK VAN ZYPESTEIN, Zoon van EVERARD VAN ZYPESTEIN en van MARGARETA VARESTEYN, was Kornet, en tradt in 't huwelijk met MARGARETA DARSDONK, bij welke hij de volgende kinderen heeft verwekt.

1. JOHAN VAN ZYPESTEIN, die volgt.

2. ADRIAAN VAN ZYPESTEIN, volgt insgelijks.

3. ANTONY VAN ZYPESTEIN, zal daarnaa volgen.

EVERD of EVERARD VAN ZYPESTEIN, Zoon van EVERARD VAN ZYPESTEIN en van MARGARETA VAN VARESTEYN, broeder des naastvoorgaanden, nam ter Huisvrouwe ALETTA VAN VELDHUIZEN, en wierdt bij dezelve Vader van de volgende twaalf kinderen,

1. EVERARD VAN ZYPESTEIN, die volgt.

2. *Elizabeth van Zijpestein.*

3. *Gerarda van Zijpestein.*

4. *Everd van Zijpestein.*

5. *Margareta van Zijpestein.*

6. *Huybert van Zijpestein.*

7. *Hendrik van Zijpestein.*

8. *Gerarda van Zijpestein.*

9. *Hendrik van Zijpestein.*

10. *Margareta van Zijpestein.*

11. *Margareta van Zijpestein.*

12. *Gerarda van Zijpestein*, de echtgenoote geworden van Mr. *Johan van Baerle*, Raad in de Vroedschap der Stad Utrecht, als mede Extraordinaris Gecommitteerde in den Hove Provinciaal des Lands van Utrecht. Hij overleedt op den veertienden Maart des Jaars zeventienhonderdelf.

JAN VAN ZYPESTEIN, Zoon van Mr. KORNELIS VAN ZYPESTEIN

STEIN en VAN GEERTRUID VAN CORNPUT, gebooren den eenentwintigsten October des Jaars zestienhonderdeenëndertig, was Kanunnik ten Dom te Utrecht, en Rikmeester van een Regiment Ruiterij, in dienst van den Staat der Vereenigde Nederlanden. Op den zesentwintigsten October des Jaars zestienhonderdzestig wierdt hij in den echt verbonden met MARIA HARENKASPEL, welke hem op den vierden Januarij des Jaars zestienhonderdzesenzestig door den dood ontviel. 's Jaars daaraanvolgende tradt hij in eene tweede echtverbintenisse, met ANNA BIKKER, en eindigde zijne dagen op den achtentwintigsten Junij des Jaars zestienhonderdnegenënzestig. Niet meer dan ééne dogter was de vrugt dier beide huwelijken, te weeten,

Maria Geertruid van Zijpestein, die vervolgens de echtgenoote wierdt van haare vollen Neeve, KORNELIS ASCANIUS VAN ZYPESTEIN, van welken wij, in 't vervolg, nader zullen spreeken.

Mr. KORNELIS ASCANIUS VAN ZYPESTEIN, Zoon van Mr. KORNELIS VAN ZYPESTEIN en van deszelfs eerste Echtgenoote GEERTRUID VAN DEN CORNPUT, was Heer van Zijpestein en Hillegom, Kanunnik ten Dom van Utrecht, Houtvester, Baljuw en Rentmeester van Brederode, Commissaris Generaal van de Legerwagens van den Staat in den Jaare zestienhonderdeenenzeventig, Envoijé van wegens Hun Hoog Mogende de Staaten Generaal der Vereenigde Nederlanden bij den Keurvorst van Keulen. Op den negentienden September des Jaars zestienhonderdtweeënzestig tradt hij in 't huwelijk met MARIA VAN DER HORN, en overleedt op den zevenden Junij des Jaars zestienhonderddrieënzeventig. Hij hadt de drie volgende kinderen verwekt.

1. KORNELIS ASCANIUS VAN ZYPESTEIN, die volgt.

2. ANDRIES VAN ZYPESTEIN, zal insgelijks volgen.

3. *Jan van Zijpestein*, geboren op den eersten Januarij des Jaars zestienhonderdzeventig, diende den Staat ter zee, en sneuvelde, op den tienden Julij des Jaars zestienhonderdnegentig op 's Lands Oorlogschip, waar van Bevelhebber was Philips van der Goes.

Mr.

Mr. MAARTEN VAN ZYPESTEIN, derde Zoon van Mr. KORNELIS VAN ZYPESTEIN, en van GEERTRUID VAN DEN OOKNPUT, geboren op den vijfentwintigsten December des Jaars zestienhonderdvijfenveertig, was Baljuw van den Nijburg, en Generaal van de Ammunitie der Legers van den Staat der Vereenigde Nederlanden. Op den zevenëntwintigsten September des Jaars zestienhonderdzesenzeventig liet hij zich in 't huwelijk verbinden met QUIRINA KORNELIA PIETERSON. - Hij overleedt op den zevenëntwintigsten Julij des Jaars zestienhonderdeenëntachtig, en zijne Weduwe op den vijftienden Maart des Jaars zeventienhonderdzeven. Niet meer dan één Zoon was de vrugt deezer echtverbintenisse, te weeten,

MAARTEN ADRIAAN VAN ZYPESTEIN, die naderhand zal volgen.

JOHAN VAN ZYPESTEIN, Zoon van HENDRIK VAN ZYPESTEIN, en van MARGARETA DAESDONK, nam ter Huisvrouwe PETRONELLE MIDDELKOOP, en wierdt bij dezelve Vader van de volgende kinderen:

1. *Anna van Zypestein.*
2. *Marta van Zypestein.*
3. *Hendrik van Zypestein*, Leeraar in de Hervormde Gemeente te Doorn, in het Overkwartier des Stichts van Utrecht.
4. *Willem van Zypestein.*
5. *Wilmyna van Zypestein.*
6. *Margareta van Zypestein.*
7. ANTONY VAN ZYPESTEIN, die volgt.

ADRIAAN VAN ZYPESTEIN, Zoon van HENDRIK VAN ZYPESTEIN, en van MARGARETA VAN DAESDONK, was Leeraar onder de Hervormden aan de Meeren, tradt in 't huwelijk met KORNELIA DYK VERHOEFF, bij welke hij de volgende kinderen verwekte:

1. *Jan van Zypestein*, Regtsgeleerde, Advokaat voor den Hove van Utrecht. Hij overleedt op den vijftienden Junij des Jaars zestienhonderddrieënnegentig, in den ouderdom van negenënzestig jaaren.
2. *Hester van Zypestein*, in het huwelijk vereenigd met *Johan Hertogh*, Stadhouder van het Kwartier van Oosterwijk.

3. HENDRIK VAN ZYPESTEIN, die volgt.

4. *Maria van Zypestein*, de echtgenoote geworden van *Petrus de Lange*, Predikant in de Hervormde Gemeente te Oosterwijk.

ANTONY VAN ZYPESTEIN, derde Zoon van HENDRIK VAN ZYPESTEIN, en van MARGARETA VAN DAESDONK, nam ter Huisvrouwe MARIA VAN BILTEN, en verwekte bij dezelve eenen Zoon, die den naam voerde van

Hendrik van Zypestein, welke zich in 't huwelijk begaf met *Maria van Galen*.

EVERARD VAN ZYPESTEIN, Zoon van EVERARD VAN ZYPESTEIN, en van ALETTA VAN VELDHUIZEN, geboren den twintigsten Febeuarij des Jaars zestienhonderdzesendertig, was Raad in de Vroedschap, Burgemeester en Hoofdschout der Stad Utrecht, Buitengewoon Afgevaardigde ter Vergaderinge van Hun Hoog Mogende, de Heeren Staten Generaal der Vereenigde Nederlanden, Gewoon Afgevaardigde ter Vergaderinge van Hun Edel Mogende, de Heere Staaten 's Lands van Utrecht, als mede Afgevaardigde ter Kamer van Financie dier zelfde Provincie, Hoog Heemraad van den Lekkendijk Bovendams, enz. enz. enz. Tweemaalen is hij getrouwd geweest. Voor de eerste maal tradt hij in 't huwelijk met CATHARINA VAN DER WOERD; naa welker overlijden, voorgevallen in de maand Augustus des Jaars zestienhonderdeenentachtig, hij eene tweede echtverbintenis aanging met *Sybilla Codde*. Hij overleedt op den eenentwintigsten Augustus des Jaars zeventienhonderddertien. Hoewel zijn laatste huwelijk onvrugtbaar was geweest, waren, daarentegen, hem, uit zijne eerste vrouwe, niet minder dan dertien kinderen geboren.

Kinderen uit het Eerste Bedde.

1. *Kornelia van Zypestein*, in den echt verbonden met Dr. *Kornelis Beerninck*, eerst Gouverneur van Macasser, en vervolgens Heere van Oudhuizen, en bij der *gratie Gods* Proost en Archidiaconus der Kerke van St. Jan te Utrecht. Vrouwe *Kornelia* haare Man na het Oosten verzellende, overleedt aldaar, terwijl dezelve, op Macasser,

den

den gemelden post bekleedde; alwaar bij, ter eere der Overledene, eene Grafrombe deedt vervaardigen, die naderhand door de Indiaanen wierdt vernield. Dr. *Beerninck* sleet de laaste zijner dagen in het Dorp Mijdrecht, en overleedt aldaar in den Jaare zeventienhonderdzeven en twintig.

2. *Aletta van Zypestein*, in den echt vereenigd, op den eersten November des Jaars zeventienhonderdzeven, met Mr. *Kornelis Antony van Wachendorf*, Raad en Schepen der Stad Kleeve, Sijndicus Titulair der Landstanden van Brandenburg, en, wegens dezelve, Afgevaardigde op den Landdag van het Markſche en Kleeſſche; en naderhand, zedert het Jaar zeventienhonderdnegen, Sekretaris van de Politie en Finantie der Stad Utrecht. Hij overleedt op den tweeden April des Jaars zeventienhonderddertig.

3. *Gerarda van Zypestein*.

4. *Johan van Zypestein*.

5. *Gysbert van Zypestein*.

6. *Everd van Zypestein*.

7. *Catharina van Zypestein*.

8. *Gerarda van Zypestein*; op den eersten Junij des Jaars zestienhonderdtweeënnegentig in den echt verbonden met Dr. *Alexander Karel Philip van Wachendorf*, Ontvanger der Bordens Tienden, nu Hospitaalmeester van het Johanniter of Malthezer Konvent van St. Catharina te Utrecht.

9. *Catharina van Zypestein*.

10. *Johanna van Zypestein*.

11. *Catharina van Zypestein*.

12. *Everd van Zypestein*.

13. *Hillegonda van Zypestein*, voor de eerste maal getrouwd met Mr. *Jakob van Mansvelt*, Kanunnik ten Dom te Utrecht, Maarſchalk van de Stad- en den Lande van Montfoort, Dijkgraave van den Zuid-Ysſeldijk, als mede Genomineerde tot het Eerste Lid van de Stad Utrecht. Naa diens overlijden, voorgevallen op den vierden November des Jaars zeventienhonderdrien, ondernam zij een tweede huwelijk met *Everard de Beer*, Kanunnik en Kameraar ten Dom te Utrecht, welke, op den zevenden December des Jaars zeventienhonderdtweeëndertig, overleedt.

Mr. KORNELIS ASCANIUS VAN ZYPESTEIN, reeds vroeger vermeld, als de Zoon van Mr. KORNELIS ASCANIUS VAN ZYPESTEIN, en van MARIA VAN DER HORN, geboren den eenendertigsten Januarij des Jaars zestienhonderdzesenzestig, was Heer van Zijpestein en Hillegom. Op den dertigsten Augustus des Jaars zestienhonderddrieënnegentig tradt hij in 't huwelijk met MARIA GEERTRUID VAN ZYPESTEIN, des Heeren JAN VAN ZYPESTEINS dogter, zijne volle Nicht, zo als reeds boven is vermeld. Een aantal kinderen wierdt uit deeze echtverbintenisse geboren, van welke de volgende den volwassen ouderdom bereikt hebben.

1. *Anna Catharina van Zypestein*, geboren den dertigsten April des Jaars zestienhonderdnegenënnegentig.

2. *Maria Christina Kornelia van Zypestein*, geboren den dertienden April des Jaars zeventienhonderdzes.

3. *Kornelis Ascanius van Zypestein*, geboren den achttienden Augustus des Jaars zeventienhonderdzeven, Kommis van de Konvoijen en Licenten van het Edel Mogende Kollegie ter Admiraliteit te Amsterdam.

Mr. ANDRIES VAN ZYPESTEIN, Zoon van Mr. KORNELIS ASCANIUS VAN ZYPESTEIN, en van MARIA VAN DER HORN, wierdt geboren op den twintigsten September des Jaars zestienhonderdzevenënzestig, begaf zich in het huwelijk, op den eenendertigsten Augustus des Jaars zestienhonderdtweeënnegentig, met MARIA VAN DUCEM, en overleedt op den negentiende October des Jaars zeventienhonderddrieëntwintig. De volgende kinderen waren de vrugt deezer echtverbintenisse.

1. *Maria van Zypestein*, geboren den vijfden Maij des Jaars zestienhonderddrieënnegentig, en op den vierentwintigsten van de zelfde Maand overleden.

2. Mr. KORNELIS ASCANIUS VAN ZYPESTEIN, die volgt.

3. *Maria Machteld van Zypestein*, geboren op den vijftienden Junij des Jaars zestienhonderdzesennegentig, en op den eenentwintigsten April des Jaars zeventienhondertnegentien, ongehuwd, gestorven.

Mr. MAARTEN ADRIAAN VAN ZYPESTEIN, Zoon van Mr. MAARTEN VAN ZYPESTEIN, en van QUIRINA KORNELIA PIETERSON,

ION, geboren op den vierden November des Jaars zestienhonderdeenentachtig, was Raad in de Vroedschap der Stad Alkmaar, Kastelein en Rentmeester van Nievaart. Tweemaalen is hij getrouwd geweest. Zijne eerste Echtgenoote wierdt, op den negenëntwintigsten Maart des Jaars zeventienhonderdzeven, MARGARETA HELENA COLDENBACH, welke hem, op den achttienden September des Jaars zeventienhonderdvijftien, door den dood ontviel. Op den achttienden April des volgenden Jaars zeventienhonderdzestien tradt hij, van nieuws, in den echten staat, met MAGDALENA KIEN. Hij overleedt op den vijfentwintigsten Junij des Jaars zeventienhonderdzeventien, en zijne Weduwe op den eenentwintigsten December des Jaars zeventienhonderdtwintig. Geene kinderen wierden uit het tweede huwelijk geboren, maar de volgende waren de vrugten der eerste echtverbintenisse:

1. *Quirina Catharina van Zypestein*, geboren op den achtsten Augustus des Jaars zeventienhonderdacht, en in de maand Maij des Jaars zeventienhonderdeenendertig, in den gehuwden staat vereenigd met *Volkert van Jever*.

2. *Jan van Zypestein*, geboren op den drieëntwintigsten November des Jaars zeventienhonderdnegen, was Waldgraaf van den Lande van Kuik, Waranteur van de Warande in de Baronnie van Breda, en Ontvanger van Etten. Op den zesden Junij des Jaars zeventienhonderddertig tradt hij in 't huwelijk met *Dorothea Elizabeth Weijer*.

3. *Helena Kornelia van Zypestein*, geboren den veertienden Maart des Jaars zeventienhonderdveertien.

ANTHONY VAN ZYPESTEIN, Zoon van JOHAN VAN ZYPESTEIN, en van PETRONELLA MIDDELKOOP, is tweemaalen gehuwd geweest. Voor 't eerst nam hij ter Huisvrouwe, op den drieëntwintigsten Februarij des Jaars zeventienhonderd, CATHARINA TERENCE. Deeze, op den vierden December des Jaars zeventienhonderdnegenëntwintig, hem door den dood zijnde ontvallen, ondernam hij, in het volgende Jaar zeventienhonderddertig, een tweede huwelijk, met *Catharina Takel*, die hem, egter, geene kinderen baarde; terwijl hij, bij de eerste Vrouwe, een aantal van dertien kinderen hadt verwekt, waar van wij hier de Lijst laaten volgen.

Kinderen uit het Eerste Bedde.

1. *Johanna Petronella van Zypestein*, geboren in den Jaare zeventienhonderdeen, en op den vierentwintigsten Februarij des Jaars zeventienhonderdvier, overleden.

2. *Adam van Zypestein*, geboren in den Jaare zeventienhonderddrie, en gestorven op den achttienden December des Jaars zeventienhonderdtwaalf.

3. *Maria van Zypestein*, geboren den vijfentwintigsten Januarij des Jaars zeventienhonderdvijf, en op den drieëntwintigsten Augustus des zelfden jaars overleden.

4. JAN VAN ZYPESTEIN, die volgt.

5. *Everd Willem van Zypestein*, geboren den dertigsten Julij des Jaars zeventienhonderdnegen, tradt, in den Jaare zeventienhonderddertig, in het huwelijk met *Anna Takel*, volle Zuster zijner Stiefmoeder.

6. *Johanna Petronella van Zypestein*, geboren op den tweeden September des Jaars zeventienhonderdelf.

7. *Anna Willemina van Zypestein*, geboren op den achtentwintigsten October des Jaars zeventienhonderddertien.

8. *Maria van Zypestein*, geboren op den eenendertigsten October des Jaars zeventienhonderdzestien.

9. *Catharina van Zypestein*, geboren op den achtentwintigsten Augustus des Jaars zeventienhonderdachttien.

10. *Henrikä van Zypestein*, geboren op den zestienden Maart des Jaars zeventienhonderdtwintig.

11. *Henriëtta van Zypestein*, geboren op den tweeëntwintigsten November des Jaars zeventienhonderdeenentwintig.

12. *Antony van Zypestein*, geboren op den zesden Januarij des Jaars zeventienhonderdvierentwintig, en op den zesden November dies zelfden Jaars overleden.

13. *Huybert Jan van Zypestein*, geboren den achtsten Februarij des Jaars zeventienhonderdzesentwintig.

HENDRIK VAN ZYPESTEIN, Zoon van ADRIAAN VAN ZYPESTEIN, en van KORNELIA DYK VERHOEFF, bekleedde het Leeraarampt in de Hervormde Gemeente te Montfoort. Hij hadt zich in den echt laaten verbinden met ELIZABETH VAN ZUYLEN, welke hem door den dood wierdt ontrukt in den Jaare

zeven-

zeventienhonderdeenendertig, zijnde bij hem Moeder geworden van eene dogter, genaamd

Gerarda van Zypestein, doch die, voor dat zij den volwassen ouderdom hadt bereikt, gestorven is.

Mr. KORNELIS ASCANIUS VAN ZYPESTEIN, Zoon van Mr. ANDRIES VAN ZYPESTEIN, en van MARIA VAN DUREN, geboren den zesentwintigsten October des Jaars zestienhonderdvierennegentig, was Raad en President Schepen der Stad Haarlem, mitsgaders Commissaris van wegen Hunne Edele Grootmogende tot redres der Verpondingen over de Huizen in Holland en Westfriesland. Op den achttienden Februarij des Jaars zeventienhonderdeenentwintig tradt hij in 't huwelijk met MARIA DE LANGE, geboren op den tweeden April des Jaars zestienhonderdzesennegentig, en verwekte bij dezelve de volgende kinderen:

1. *Bonaventura van Zypestein*, geboren den zesentwintigsten October des Jaars zeventienhonderdeenentwintig.

2. *Kornelis Ascanius van Zypestein*, geboren op den dertienden Maart des Jaars zeventienhonderddrieëntwintig.

3. *Maria Machtelt van Zypestein*, geboren den achtentwintigsten Maart des Jaars zeventienhonderdvierentwintig.

4. *Susanna Christina van Zypestein*, geboren op den zesden Februarij des Jaars zeventienhonderdeenendertig.

JAN VAN ZYPESTEIN, Zoon van ANTONY VAN ZYPESTEIN, en van CATHARINA TARWEE, geboren den eersten Augustus des Jaars zeventienhonderdzes, was Opziener van de Yzermagazijnen der Nederlandsche Oostindische Maatschappij te Batavia. Hij hadt ter Huisvrouwe genomen *Agnes Catharina Vlaming*, bij welke hij verwekte,

Catharina Wijnanda van Zypestein, geboren op den veertienden October des Jaars zeventienhonderdeenendertig.

*

REGIS-

REGISTER

DER

HOOFDZAAKEN.

LETTER ZAA—ZUID.

DEEL XXXIV.

Ze-

Zuid-

DEEL XXXV.

ZUIL — ZYP.

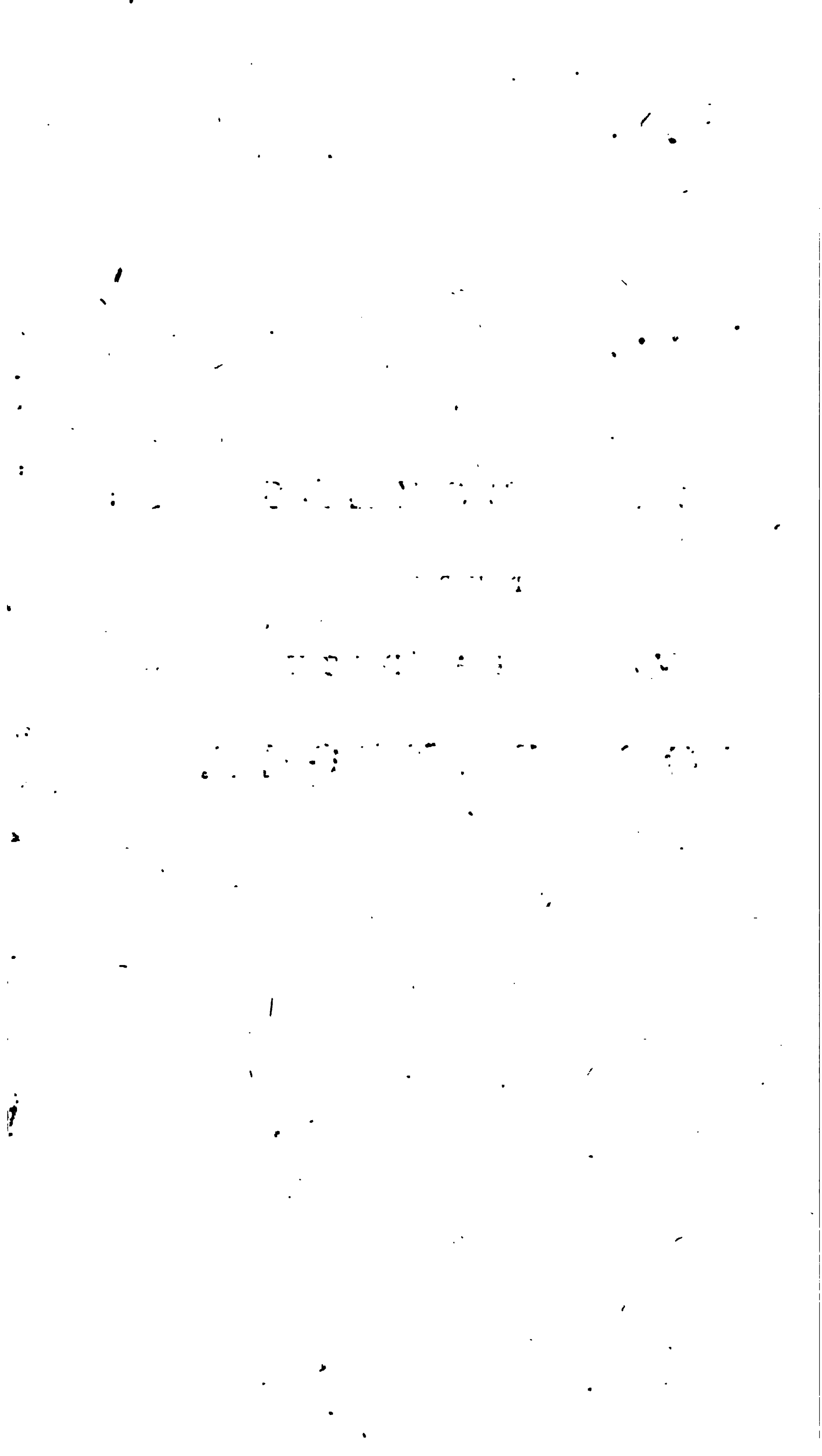
Zweers;

BYVOEGZELS

OP HET

VADERLANDSCH

WOORDENBOEK.

BYVOEGZELS

OP HET

VADERLANDSCH

WOORDENBOEK;

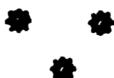
MET KAARTEN, PLAATEN *en* POURTRAITTEN.

OORSPRONKLYK VERZAMELD

DOOR

JACOBUS KOK.

A — B.

TE AMSTELDAM, BIJ
JOHANNES ALLART,
MDCCXCVII.

BYVOEGZELS

OP HET

VADERLANDSCH

WOORDENBOEK.

A.

AACKMARYP, volgens den gewoonen tongval *Ækmaryp*, thans een gering Dorp in Friesland, doch van ouds vermaard om eenige gebeurtenissen, welke hier verdienen vermeld te worden. Even als in de meeste Friesche Dorpen, ontmoette men hier, van ouds, verscheiden steenen gebouwen, bij den naam van *Stinzen* bekend. Een derzelven, zeer sterk en zwaar van muuren, behoorde aan JOUKE GALÉMA. AGGE DONIA, zijn vijand, geholpen van JOUKE BOUWMA, ontweldigde hem die Sterkte, in den Jaare 1459. Thans vestigde DONIA hier zijn vast verblijf, en viel, van daar, als een woeste roover, van tijd tot tijd, de bezittingen zijner nabuuren aan, van het Dorp *Bozum* af tot heel aan de Stad *Bolsward* toe. Niet slegts roofde hij het vee uit de velden,

maar stelde geheele Dorpen onder brandschatting. Het kon niet missen, of deeze moedwil moest de algemeene opmerking wekken. De openbaare veiligheid was 'er mede gemoeid. In den Jaare 1461 besloot men, op eenen algemeenen Landsdag, het Roofnest, met de gemeene magt van 't Land, uit te rooien: te meer, alzo de baldaadige eigenaar, strijdig met 's Lands wetten, vreemde knegten in soldij hieldt. Welhaast wierdt de Sterkte van eene aanzienlijke magt, maar men wil, van wel vierduizend man, omsingeld. Doch, in weerwil van dit aanzienlijk getal, vonden de belegeraars zich genoodzaakt, onverrigter zaake, af te trekken, naadat RIENK KAMSTRA, SJOERD AYLVA en nog zeven voornaame lieden, nevens veele gemeenen, 'er het leeven hadden gelaaten. De reden deezes voorspoeds der belegerden was, omdat zij zich van Musketten bedienden, een, tot nog toe, in *Friesland*, onbekend Wapentuig. Opgeblazen op deeze zege, steeg, allengskens, tot nog hooger top de euvelmoed en plondergucht van DONIA met de zijnen; welken hierom, en van wegen hun gevreesd en doodlijk Schietgeweer, de naam van *Droezen*, of Duivelen, wierdt gegeeven. Met dit alles stelde men het ontwerp, omtrent een herhaalden aanval, niet ter zijde. GALE GALEMA, van *Koudum*, bloedverwant des voorgaanden eigenaars, geholpen van den bovengenoemden JOUKE DOUWMA, in het volgende jaar, van nieuws, het beleg om de Stins geslagen hebbende, veroverde dezelve binnen veertien dagen, en deedt haar tot den grond toe slegten. 't Is te denken, dat de belegeraars, ter bevorderinge hunner onderneeminge, zich ook van Musket en Buspoeder zullen bediend hebben. DONIA was het gelukt, de handen zijner vijanden door de vlugt te ontsnappen. De bezetting bedong vrijen uittogt, met behoud van lijf en goed. Men ziet nog, in dit Dorp, eenige overblijfzels van een oud Kerkhof der Pastorije van *St. Jansga*.

Zie Tegenwoordige Staat van Friesland.

AALBERICUS; zie ADELBERICUS.

AL-

ABBAGAR; lees hier voor ABBEGA. Als iets, ten platten lande, in *Friesland*, niet zeer algemeen, pronkt de Kerk van dit Dorp met een fraai Orgel. Een zeer aanmerkelijk getal Stinzen of Sterkten versierde, van ouds, dit Dorp. Onder andere lag hier de Stins van HARING DOUWES; aangaande welken wij verhaald vinden, dat deszelfs Moeder, in den Jaare 1500, zich in de droevige noodzaaklijkheid bevondt, om dezelve te moeten overgeeven aan Jonkheere MARTENA, alzo deeze haar dreigde, in gevalle van weigeringe, haaren Zoon, welken hij gevangen hadt, in haare tegenwoordigheid te zullen onthoofden. Tien jaaren vroeger was de Stins van FOPPE SJAARDA, gelegen een weinig ten Noorden van het Dorp, door DOUWE TIETES BETTINGA en zijnen broeder EPE, ingenomen en verbrand.

Zie Tegenwoordige Staat van Friesland.

ACADEMIE. (*Leidensche*) Volgens het algemeen aangenomen gevoelen, zou dit doorluchtig Kweekschool van Geleerdheid en Weetenschappen zijnen oorsprong zijn verschuldigd aan de keuze der *Leidenaaren* uit twee Voorregten, tot loon van betoonde dapperheid en taai geduld, in het vermaard beleg hunner Stad, door Prins WILLEM en 's Lands Edelen en Steden hun aangeboden: te weeten, „ Vrijheid „ van tollen voor eenige jaaren, of een Lands Hooge „ School binnen hunne Stad." Geduurende onzen arbeid aan ons *Woordenboek* vielen ons in handen de onschatbaare *Bijvoegzels* en *Aanmerkingen* des Heeren VAN WYN en anderen op het Onsterfiijk Werk van onzen Vaderlandschen Historieschrijver, 't welk ons zo menigmaalen tot gids en Vraagbaak diende. Bij het doorleezen dier *Bijvoegzelen* ontdekten wij menig eene dwaaling of verzuim, door ons begaan, door ons volgen van den doorluchtigen WAGENAAR; welken niemand eenen misslag of overzigt ten kwaade zal duiden, als zijnde, naadat hij zijn Werk voltooid hadt, nog verscheiden hem onbekende stukken uitgekoomen, en zeer veele gedeelten der Vaderlandsche Geschiedenissen, door den

arbeid van voornaame Mannen, bekend gemaakt of opgehelderd. Gelijk wij nu, voor al het door ons verkeerd gestelde of verzwegene, in zo verre het ter onzer kennisse is gekomen, aan onze Landgenooten gaarne vergoeding doen willen, zullen wij van den arbeid des Heeren VAN WYN, en der anderen, die aan de verbetering van het Werk van den Heere WAGENAAR gearbeid hebben, gaarne en met dankbaarheid ons bedienen; zullende dezelve ons niet ten kwade duiden, dat wij meestal hunne eigen woorden overneemen, voor zo veel wij ons naauwlyks in staat bevinden, om hunne welgespierde beknoptheid in enger bestek zamen te drukken. Met het Artikel ACADEMIE *van Leiden* zullen wij eenen aanvang maaken.

De Steller van deezer Aanmerkingen, gezegd hebbende, hoe hem, aangaande de aanbieding van een Hoogeschool, *van het overgaan der Stad* gedaan, niets zekers was gebleken, behalven het zeggen van P. C. HOOFT, waarop WAGENAAR zich beroept, maar alleenlijk, dat, *geduurende de twee Belegeringen*, de Staaten den *Leidenaaren* beloofd hadden, hen van veele Lasten, indien zij 't Beleg uithielden, te zullen ontslaan, waarop de Ingezetenen, nog in den Jaare 1577, aandrongen, en alstoen eene vrije Jaarmarkt verkreegen, gaat hij dus voort

„ Wat, bijzonderlijk, het aanbod eener Hoogeschool betreffe, men heeft, reeds voor mij, aangemerkt, dat, in de Resolutien van Holland, hier voor geen' grond te vinden is. De Staaten verklaarden, op den vierden Januarij des Jaars 1575, aan den Prince, dat zij, „ nopens het oprechten van „ een publique Schole ende Universiteyt *binnen den lande* „ *van Hollandt*, wel *eertyds*, *goede wille gehadt*, ende „ ook *eenigh concept hadden gemaeckt*, maar dat hetzelve, „ *tot noch toe*, te rugge gesteld was geweest door de dagelyksche zwarigheden der kryghsberoerten; dan dat zy, *als* „ *nu*, ter voldoening van zyner Excell: schryven en salutaire „ vermaninge, *eintelyk*, besllooten hadden deselve Universiteit „ te doen vorderen, en de Stad Leiden, tot de plaatz van „ dien, verkosen."

„ In de Vroedschaps Resolutien der Stad *Gouda*, van den tweeëntwintigsten December des Jaars 1574, leest men deeze woorden: „ Up huyden js ter Vroetschap by de Burgemren geproponeert, hoe *dat zy verstaen dat men jn Hollandt van meeninge es een Uniuersiteyt op te stellen*, Ende soe dese stede jegenwoordelick van sobere weluaerte, ende neringe es, js tzelue jn cojcatie (*communicatie*) geleyt ende omme gevraecht, off men *In geualle als bouen van Stats wegen solliciteren zal, om dvoorsz. Uniuersiteit alhyer te hebben, Waerop geresolveert Js sulex te doen versoecken.*" *Gouda*, schoon één der Hoofdsteden, hadt dan, ten deezen tijde, denkelijk, aan *Leiden* nog geen aanbod gedaan.

„ Ik zoude den loop der zaaken, omtrend de oprigting van *Leidens* Hoogeschool, voor mij, op grond der bovengemelde en andere redenen, tot nog toe, dus opvatten. Dat men, reeds een geruimen poos *vóór de Belegering* van *Leiden*, ernstig gedagt heeft een Hoogeschool, in *Holland* of *Zeeland*, op te rigten, waar toe men zelfs, bij de Staaten van *Holland*, met betrekking tot hun Gewest, een schetze gemaakt hadt, doch 't geen egter de tijdsomstandigheden verhinderden werkstellig te maaken; dat men, *na 't ontzet* van *Leiden*, meer lugt krijgende, toen ook dat denkbeeld weder wakker is geworden, waarop Burgemeesteren van *Gouda* (uit welker Regeering Mr. JAN JACOBSZ. één der Raaden was *nevens zijne Excellentie*) 'er aan de Vroedschap kennis van gaven, op den tweeëntwintigsten December, boven gemeld; dat, ondertusschen, de Staaten van *Holland* zich toen nog niet bepaald hebbende nopens de juiste Stad of Plaats, *Goudenaaren*, hier op, begrepen aan hunne eigene Stad te mogen en te moeten denken; dat de last van *Gouda*, ('t geen eenige dagen gedraald hadt ter dagvaard te komen) aan den Prinse, nu in *Zeeland* zijnde, denklijk niet tot op den achtentwintigsten derzelve maand, zal zijn verborgen gebleven, te minder, daar de Vergadering van *Holland* bij een was, en ter zaake van een voorgeslagen Verdrag door REQUESENS, de Heeren VAN WYNGAARDEN en KAMERLING, op den vijfentwintigsten, naar hem gezonden wierden, die spoedig reis-

den en hem ook van dit werk, gelijk men, met grond, vermoeden mag, zullen gesproken hebben. Dat de Vorst, op dien achtëntwintigsten December, een brief afzendende aan de Staaten van *Holland*, daar in, wel de noodzaaklijkheid der oprigting eener Hooge School, binnen *Holland* of *Zeeland*, aanprees en zijne keus op *Holland* liet vallen, maar zich egter, nopens geene bepaalde Stad of Plaats, uitliet, vermijdende, langs deezen weg, één, of, misschien, meer Hoofdsteden, in haare verzoeken, opentlijk, voor het hoofd te stooten, en teffens, zich zelve bloot te stellen, indien men eens 't oor, meer naar een andere plaats dan *Leiden*, liet hangen; dat hij, des niet te min, voor zich zelven, en als beloofd hebbende der *Leidenaaren* dapperheid, aan hunne Kinderen en Kindskinderen, te zullen gedenken, tot die Stad neigende, en deeze zijne bijzondere meening, door Mr. JAQUES TAYAERT, (dien hij, voorzigtiglijk, ten dien einde, met zijnen Brief herwaarts gezonden hadt) aan eenige Leden van Staat hebbende doen open leggen, hier op de zaak een gunstiger keer voor *Leiden* nam en 't geheele werk, reeds op den vierden Januarij des Jaars 1575, naar 's Prinsen wensch, ter Vergadering van *Holland*, wierdt besloten: welke spoed, voor 't overige, van daar kwam, dat men, ten zelven tijde, (gelijk ik reeds aanroerde,) handelde over een Verdrag met REQUESENS, en bij 't sluiten van dien, naar meening van zijne Doorlugtigheid, een' stilstand van wapenen zou geboden, en de hoop afgesneeden worden tot oprigting der Hooge Schoole. In de *Goudsche* Resolutien, vinde ik niet, (en 't verdient eenige opmerking) dat van de bovengem. Stads last, en 't geen 'er op gevolgd was, eenig Rapport is gedaan."

Zie Mr. H. VAN WYN en anderen, *Bijvoegzels en Aanmerkingen op* J. WAGENAAR.

ACHLUM. Als eene bijzonderheid, dit thans gering *Friesch* Dorp betreffende, oordeelen wij der opteekeninge niet onwaardig, dat men in den Tuin der Wooninge van den *Predikant*

dikant

dikant deezes Dorps, 't eenigen tijde, eenen Koperen Penning heeft gevonden, waarop men den naam las van DIRK VAN BRONKHORST; die aldaar genoemd wierdt *Stadhouder van Friesland.* De Penning, die de grootte van eenen Schelling hadt, schijnt bij VAN LOON niet bekend geweest te zijn.

Zie J. W. TE WATER.

ADDING, was, eertijds, een aanzienlijk en vermogend Geslagt in Groningerland. De Stamvader, immers de eerste, welken wij aan het hoofd eener geregelde Opvolginge, vermeld vinden, was

EGGE ADDING *van Westerwolde*; hij wordt vermeld in eenen Brief van den Jaare 1391. Bij zijne huisvrouwe FOKKE (of FOKJE) KENEMA verwekte hij twee Zoonen:

1. HAJO ADDING, die volgt.

2. *Bolo Adding*, vermeld in eene Brief van den Jaare 1400.

HAJO ADDING nam ter vrouwe N. N. REINSTE, Kleindogter van *Luibard*, wiens Vader Lubbert Hoofdling te Embden was. HAJO verwekte eene Zoon,

EGGE ADDING, vermeld in eenen Brief van den Jaare 1447. In den Jaare 1475 wierdt hij gewelddaadig omgebragt, nalaatende eenen Zoon,

HAJO ADDING, die, bij zijne Echtgenoote N. N. verwekte twee Zoonen:

1. JURGEN ADDING, die volgt.

2. *Lieve Adding*, in den Jaare 1442 gestorven.

JURGEN, vermeld in eenen Brief van den Jaare 1521; hadt ter Vrouwe eene Dogter uit het Geslagt van TEEMA, bij welke hij Vader wierdt van

HAJO ADDING, die, naa zijns Vaders dood, in den Jaare 1525, door de Abtdij Corvey met Westerwolde beleend wierdt. Zijne Echtgenoote was ANNA THEDEMA, en hij bij dezelve Vader van

1. *Hajo Adding*, in den Jaare 1580 of 1581, kinderloos overleeden.

2. *Margaretha Adding*, gehuwd aan *Eike Clant* welken zij eenen Zoon baarde, *Egbert Clant* genaamd. Haar leeven was van korten duur, zijnde, zo wel als haar Man, reeds vóór haaren broeder *Hajo* overleden.

3. *Elizabeth Adding*, in den echt verbonden met *Joost Leeve*, die zich, terstond na den dood van zijnen behuwdbroeder *Hajo*, door de Abtdij Corvey met de leengoederen van Westerwolde deedt beleenen. Zijn neef, Egbert Clant, boven genoemd, kwam hier tegen op, beweerende dat hij als *mascula proles ex forore majori nata* (het manlijk oir uit eene ouder Zuster) moest worden voorgetrokken. Onder de papieren, berustende ten Hove Provinciaal binnen Groningen, zijn nog eenige Stukken voorhanden, dit geschil betreffende. Hoewel de afloop deezes geschils niet duidelijk vermeld wordt, is het, egter, waarschijnlijk, dat het ten voordeele van *Leeve* wierdt uitgesproken, alzo, in zekere Resolutie der Staaten Generaal van den Jaare 1612, *Johan Leeve*, Zoon van Joost, en niemand van den naam van *Clant*, in de Westerwoldsche zaaken vermeld wordt.

Zie *Tegenwoordige Staat van Stad en Lande.*

ADELEN. Bij deeze naam was, reeds vóór het midden der achtste Eeuwe, in *Friesland* bekend een aanzienlijk Geslagt, 't welk, nog honderden van jaaren daarnaa, in dat Gewest met roem bekend geweest is. Naar de meening van zommigen, zou het, van Moeders zijde, uit Koninklijken bloede zijn voortgesproten. De Stamvader van dat Geslagt, ADELBRIK genaamd, woonde op zijn Slot, *Adelburg* genaamd, te *Sixbierum*, een Dorp, ongeveer een uur gaans ten Noorden van *Harlingen* gelegen. Deeze tradt in het huwelijk met KONOVELLE, dogter van ADGILLUS DEN II, Opvolger van RADBOUD, Koning der *Friezen*. De vrugt deezer echtverbintenisse was FREDRIK VAN ADELEN. Zijne Moeder, eene verstandige en godvrugtige Vrouw, droeg de tederste zorg voor zijne Opvoeding in de beginzels van den Christelijken

Gods-

Godsdienst, volgens de begrippen van dien tijd. Ook deelde zij haaren Zoon haare kundigheden mede omtrent deeze en geene takken van geleerdheid en weetenschap. Naa geruimen tijd dien post met alle getrouwheid en ijver te hebben waargenomen, beval KONOVELLE haaren lieveling aan het opzigt van RIXFRID, haaren Landgenoot, die thans op den Bisschoplijken Stoel van *Utrecht* zat. Meer dan gemeene vorderingen maakte hier FREDERIK VAN ADELEN in de kennis van Wijsbegeerte, Godgeleerdheid en andere nutte kundigheden. Zijn zedelijk karakter, zijne godsvrugt, bescheidenheid, goedhartigheid en andere fraaie hoedanigheden, verworven hem, daarenboven, de algemeene hoogagting en liefde. Zelf won FREDERIK in die maate de hoogagting en gunst van Keizer LODEWYK, dat deeze, van het overlijden van Bisschop RIXFRID de maare hebbende ontvangen, met zijne Gemaalinne zich na *Utrecht* begaf, met oogmerk om te bewerken, dat zijnen gunsteling de Bisschoplijke Mijter op het hoofd gezet wierdt. Weinige moeite koste het den Keizer, om de keuze der stemgeregtigden ten voordeele van VAN ADELEN te doen uitvallen. Meer moeite hadt het in, den verkozenen in de uitgebragte verkiezing te doen berusten. Uit alle zijne magt verzette zich FREDERIK daar tegen, zich beroepende op zijne onmagt, om eene zo gewigtige waardigheid te kunnen draagen. Voor het geroep des Volks en den wille des Keizers moest hij, ten langen laatste, kamp geeven. Toen liet hij, onder zwaare verzuchtingen, en niet zonder het storten van traanen, zich het Bisschoplijk gewaat aantrekken. Met groote plegtigheid, en met algemeene toejuiching, geschiedde de inhuldiging. Dezelve was niet volbragt, of Bisschop FREDERIK deedt eenen keer na *Zeeland*, om, in gevolge des Keizers raad en vermaaninge, de bloedschendende huwelijken, vooral onder de Opgezetenen van het Eiland *Walcheren* in gebruik, te keer te gaan. In zijne maatregels, wijs, beleid en kloekmoedigheid zamenpaarende, slaagde de Bisschop niet ongelukkig in deeze onderneeming. Hoewel in 't eerst gewapenderhand zich daartegen verzettende, namen de schuldigen, ziende dat men 't ernstig meende, voor zwaarder straffen bedugt, de toevlugt tot 's Bisschops

 berm,

bermhartigheid, zich onderwerpende aan de Kerkelijke boetedoeningen, welke hun, naa het verlaaten van het onwettig bed, wierden opgeleid.

Naa het gelukkig volvoeren van dit loflijk werk, vertrok Bisschop FREDERIK na *Friesland*, om zich aldaar te verzetten tegen eenige vreemde gevoelens, raakende het leerstuk der Drieëenheid, naar *Arianerij* en *Sabellianerij* zweemende, welke aldaar gedreven wierden. Daar toe bediende hij zich van zekeren ODULFUS; welken vervolgens het opzigt over de Kerk van *Staveren* wierdt toevertrouwd, en die bekend staat als de stigter van het eertijds vermaarde *St. Odulfs-klooster*. Zo groot was de ijver van Bisschop FREDERIK voor de zuiverheid der leere en der Kerkelijke tucht, dat hij niet slegts *Zeeland* en *Holland*, maar ook *Friesland*, *Groningen*, *Overijssel* en *Twent* doorreisde, allerwege de noodige schikkingen beraamende, welke hij, ter handhaavinge en bevorderinge der Christlijke Leere, nuttig en dienstig oordeelde. Aan zo veel arbeidens en ijverens, in de waarneeming van zijn ampt, beantwoordde des Bisschops uiteinde niet. Op zekeren dag, in den Jaare 838, in de St. Jans Kapelle te *Utrecht*, den plegtigen Eerdienst verrigtende, wierdt hij, door opgemaakte moordenaars, op eene wreedaartige wijze, van het leeven beroofd. Zommigen meenen, dat dit feit gepleegd wierdt door bewerking van JUDITH VAN BEYEREN, 's Keizers Echtgenoote, doch, uit hoofde van bloedverwantschap, op 's Bisschops aanraaden, verstooten. Doch de Keizer, zedert, haar wederom tot zich genomen hebbende, zou de wraakzuchtige Keizerin haaren Gemaal tot dit afschuwelijk bedrijf hebben aangespoord. Anderen, evenwel, dit verhaal wantrouwende, geeven daar van andere redenen; en, naar onze meening, niet zonder grond, wanneer men in aanmerking neemt, dat FREDERIK door zijnen broeder ALFRIK of ADELBRIK in den Bisschoplijken Zetel wierdt opgevolgd; en 't welk zonder 's Keizers toestemming niet konde geschieden. ALFRIK, daarenboven, was de Man niet, van wien LODEWYK eenige oogluiking omtrent een misdaadig gedrag kon verwagten. Volgens getuigenis der Schrijvers van deezen tijd, blonk ALFRIK uit in alle Christelijke deugden.

den. Yverig was hij omtrent alle deelen van den Godsdienst, en een geslagen vijand van alle ketterijen, en zogt daartegen het wankelende volk te versterken. Met dit alles was hij zo weinig verkleefd aan aardsche goederen, dat hij, wel verre van zich met de inkomsten van zijn Bisdom te verrijken, alles aan de Kerk van *Utrecht* ten geschenke gaf, wat hij, in verscheiden Dorpen van het Sticht, in eigendom bezat. Het eigenlijk jaar van Bisschop ALFRIKS overlijden vinden wij niet aangeteekend.

Zie *Vita* FREDRICI *Episcopi Traject.*

ADMIRANT VAN ARRAGON, (*Don* FRANCISCO DE MENDOZA) een Spanjaard van veel aanzien en groot vermogen, nevens den Kardinaal Aardshertog, ALBERTUS VAN OOSTENRYK, in den Jaare 1596, herwaarts gekoomen, toen deeze, door Koning PHILIPS *van Spanje*, tot Landvoogd der Nederlanden was benoemd. Zeer tegen den zin der Nederlanderen, die zich gevleid hadden, dat, met de overkomst des nieuwen Landvoogds, de Spanjaarden hun gezag kwijt zouden zijn, wierdt den Admirant het Opperbeleid des Oorlogs opgedraagen. Het vertrouwen, welk in hem gesteld wierdt, bedroog hij niet. In den Jaare 1598, een Leger van twintigduizend Knegten en tweeduizend Paerden hebbende bijeenverzameld, vervulde hij den Rhijnkant met den schrik voor zijnen togt. Zijn toeleg was, over den Rhijn te trekken, en voorts, door de *Betuwe*, na *Holland*. In het begin van September des gemelden jaars voerde de Admirant, aan verscheiden oorden, zijn Leger over de Maas, en trok vervolgens, door de onzijdige Landen van *Gulik*, *Keulen* en *Kleeve*, na den Rhijnkant, zonder zich te kreunen aan de schennis van den Rijksbodem. Tusschen *Bon* en *Keulen*, doet hij zijne Benden, op geprește Vaartuigen, over den Rhijn trekken, verzekert zich van den overzijdschen oever, en jaagt, met behulp van twee Veldstukjes, de Staatsche Uitleggers den stroom af tot aan *Rhijnberk*. Hij zelve, met het gros des Legers, den slinker oever des Rhijns langs trekkende, verovert *Orsoi*, welke

welks Vestingwerken, aan welke men bezig was te werken, hij voorts deedt voltooien. Een gedeelte van zijn Leger, 't welk tegenover die Stad zich hadt nedergeslagen, viel van daar in het Graafschap *Zutfen* en het Land van *Overysfel*, bedrijvende alomme, zo op onzijdigen als op vijandlijken bodem, onbeschrijflijken moedwil. Doch de Dorpen der *Veluwe*, over welke de Admirant belastingen hadt uitgeschreven, weigerden hem dezelve, door Prins MAURITS daartegen gewaarschuwd zijnde. ULRICH VAN VALKENSTEIN, *Graaf van Broek*, zijn zwak Kasteel, naa eenige verweering, bij verdrag hebbende overgegeeven, wierdt daarnaa, in koelen bloede, op last, meent men, van den Admirant, vermoord. *Wezel*, omtrent deezen tijd, aan MENDOZA afgevaardigden hebbende toegeschikt, om hem, door onderwerping en geschenken, te vermurven, wierdt gedwongen den Roomschen Godsdienst te herstellen; en eene sterke Spaansche Bezetting in te neemen. Daarenboven moest de Stad het Leger van Koorn voorzien, en den Veldheere honderdduizend Daalders opbrengen. Naa *Rees* en *Emmerik* bezet te hebben, bemagtigde hij *Ysselburg*, alwaar verscheiden burgers wierden omgebragt. Allengskens naderden nu elkander het Staatsche en Spaansche Leger; zodat zij geduurige schutgevegten hielden, waarin de Spaanschen, afgemat door koude en honger, veelal te kort schooten. De Admirant, de kloekheid zijner Troepen mistrouwende, durfde MAURITS, hoewel zwakker van volk, niet aantasten, maar trok na den *Yssel*, slaande zich voor *Deutichem* neder, 't welk hij beschoot, zonder het op te eischen. Hieruit besloot men, dat hij het Stadtje stormenderhand veroveren, en aan den Soldaat ter plonderinge wilde ten beste geeven. Dit, evenwel, geschiedde niet. In het begin van November nam hij het bij Verdrag in.

Intusschen was de hongersnood in het Leger van den Admirant zo groot geworden, dat overloopers en gevangenen verklaarden, in vijf dagen geen brood geproefd te hebben; 't welk den Kardinaal ANDREAS zijnde ter ooren gekoomen, aan MENDOZA last deedt geeven, met het Leger te rug te trekken, en op den Duitschen bodem te overwinteren. Hij deedt het te *Rees*. Zijn Leger trok, grootendeels door

Mun-

Munsterland en 't Graaffchap *Reklinghuizen*, voorts door 't Hertogdom *Berg* en 't Graaffchap *Mark*, alwaar verfcheiden Steden ingenomen, geplonderd en met moord en vrouwenkragt vervuld wierden. *Kalkar*, *Gech* en *Zante* wierden in de maand December ingenomen, terwijl de Admirant, de herhaalde klagten over deeze fchennis en moedwil, trotzelijk beantwoordde.

MENDOZA, midlerwijl, befpeurende, dat de Duitfche Vorften toeftel maakten om zich te wreeken, over het fchenden van hunnen bodem, fpaarde giften noch andere kunftenarijen, om hen onderling te verdeelen, terwijl hij, in eene Bijeenkomst der Rijksvorften, te *Keulen* gehouden, zijn gehouden gedrag breedfpraakig deedt verfchoonen en ophemelen. Met den aanvang van de maand April des volgenden Jaars 1599, befloot hij, evenwel, het Leger, thans vijftienduizend man fterk, de Winterkwartieren te doen verlaaten, en langs de beide oevers des Rhijns na den Staatfchen bodem af te zakken. Omtrent eene maand daarna floeg hij zich, ter wederzijde van den Stroom, voor *Schenkenfchans* neder. Maar de Overfte RICHARDOT, zich herinnerende dat de Hertog VAN PARMA hier weleer het hoofd hadt geftooten, raadde tot het onderneemen van eenen inval in de *Bommelerwaard*. Ook zag hij zich, eerlang, genoodzaakt, van daar op te breeken, flaande zich, omtrent het midden van Maij, met zijn Leger, voor *Bommel* neder. Terftond deedt hij zijn volk arbeiden om de Stad te naderen. Een aanval op de Buitenwerken wierdt met groot verlies afgeflagen. 't Beleg wierdt flaauwelijk vervolgd, tot op omtrent het midden van Junij, wanneer de Admirant met ftillen trom opbrak, en tot bij *Rosfum* te rug week; boven welke Plaats hij, eenen inval in de *Thielerwaard* vrugtloos beproefd hebbende, den Schans *St. Andries* deedt ftigten. Met deezen arbeid verliep de Zomer; waarna hij Bezetting in den Schans gelegd hebbende, het Leger deedt aftrekken na *Brabant*, daar de Soldaaten, zich wijd en zijd verfpreidende, tot de gewoone ongebondenheden wederkeerden.

In den Jaare 1600 was de Admirant tegenwoordig in den vermaarden Slag van *Nieuwpoort*, daar hij, in 't heetfte van

het

het gevegt, en terwijl de kans noch hachelijk stondt, van zijn paerd geworpen zijnde, den onzen in handen viel. Men voerde hem na *Oostende*, werwaarts zich ook Prins MAURITS, daags naa het gevegt, begeeven hadt. Hier hieldt men eenen staatelijken Maaltijd, tot welken ook de gevangene Veldheer genodigd wierdt. Aan tafel beet hem Prins MAURITS tamelijk vinnig toe, „ dat hij nu gelegenheid zou„ de hebben om *Holland* te zien, waarna hij reeds meer „ dan vier jaaren hadt verlangd." Van *Oostende* wierdt de Admirant op 't Huis *te Woerden*, en van daar na 's *Hage* gevoerd. Hier hieldt men hem gevangen tot in de maand Maij des Jaars 1602, wanneer hij, ten blijke van het vertrouwen, 't welk men, ten Spaanschen Hove, in hem stelde, tegen alle de gevangenen van den Staat der Vereenigde Nederlanden, in de *Indiën*, in *Spanje*, in *Portugal* en in de *Nederlanden*, uitgewisseld en losgelaaten wierdt; volgens een schriftelijk verding, door Koning PHILIPS van *Spanje* eigenhandig onderteekend. Terwijl de Admirant in *den Haage* gevangen zat, hadt hij de gemoederen der aanzienlijkste Regenten zoeken te polzen, nopens derzelver geneigdheid tot vrede. Zelf hadt hij, ten dien einde, eenige voorslagen gedaan aan 's Lands Advokaat JOHAN VAN OLDENBARNEVELD en den Griffier KORNELIS VAN AERSSENS, die hem, te gelijk, op bevel der Staaten, waren koomen spreeken. MENDOZA vorderde, in die zamenkomst, erkentenis en hulde aan de Aartshertogen ALBERTUS en IZABELLA, die, in de Vereenigde Gewesten, vrijheid van Godsdienst toestaan, en al het voorledene vergeeten zouden, en ook bezorgen dat Koning PHILIPS den Vrede bekragtigde. Doch deeze voorstellen vonden geenen ingang. De Staaten meenden, dat een Vrede, *op zulke voorwaarden*, eerlijk, zeker noch Christelijk zijn zoude.

Terstond naa zijne slaaking bekwam de Admirant het bevel over het Spaansche Leger. Doch zedert zijne nederlaage bij *Nieuwpoort* schijnt hem de moed een weinig te zijn ontzonken. Want als Prins MAURITS, in den Jaare 1602, tegen hem over lag bij *Thienen*, zogt deeze hem vergeefs tot eenen veldslag uit te lokken. Ook vinden wij, zints deezen

tijd,

tijd, aangaande den Admiraht niets merkwaardigs aangeteekend.

Zie BOR en VAN METEREN.

ADRIAAN WILLEMSZOON, bijgenaamd *Boizet*, was, ten tijde van het beleg van *Leiden*, Admiraal van *Zeeland*. Te gelijk met LODYWYK BOISOT, kwam hij, in den aanvang der maand September des Jaars 1574, te *Rotterdam*, met eenige welbemande Vaartuigen, nevens mond- en oorlogsbehoeften, in *Zeeland* verzameld. Hun ontwerp hieldt in, zich met de Hollandsche Vloot te vereenigen, en gezamentlijk *Leiden* te ontzetten. Schrikwekkend zag 'er ADRIAAN WILLEMSZOONS bootsvolk uit. Zommigen hadden maar éénen arm; anderen gingen op één voet of been, en op een stelt. De meesten droegen vervaarlijke lidteekens. Op de hoeden droegen zij halve Maanen, met het Opschrift: *liever Turksch dan Pausch*. De welgelukte onderneming bewoog ons, hier 's Mans naam voor de vergeetelnis te bewaaren.

Zie BOR.

ADRICHOMIUS, (CHRISTIANUS) een Geestlijke en Geleerde van de Zestiende Eeuwe, wierdt geboren te *Delft*, in den Jaare 1533. Zich op de beoeffening der Godgeleerdheid, en daar mede verwante weetenschappen hebbende toegelegd, maakte hij in dezelve meer dan gemeene vorderingen, en was tevens zeer ijverig in zijne Godsdienstige begrippen. Geduurende eenigen tijd bekleedde hij den post van Kloostervoogd der Geestelijke Zusters van St. BARBA, in zijne geboorteftad. De opkoomende burgerlijke en godsdienstige oneenigheden deeden hem dien post nederleggen. Hij verliet zijn Vaderland, eerst de wijk neemende na *Brabant*, en vervolgens na *Keulen*. Hij arbeidde aan een geleerd Werk, 't welk eerst naa zijnen dood is in 't licht gekoomen. Het behelst eene beschrijving van het Heilige Land in 't algemeen, en van de Stad *Jerusalem* in 't bijzonder. Onder den titel

van

van *Theatrum Terræ Sanctæ*, met Landkaarten verrijkt, wierdt dit Werk gedrukt te *Keulen*, in folio, in den Jaare 1593. Behalven het aangekondigde, bevat dit Werk een Kronijk van het Oude en van het Nieuwe Testament. Hooger zou dit Werk verdienen geschat te worden, indien de Schrijver zich minder hadt verlaaten op MANETHO, BEROSUS en andere verdagte getuigenissen. Zomtijds verbergde ADRICHOMIUS zijnen waaren naam onder dien van CHRISTIANUS CRUCIUS, en gaf, onder denzelven, te *Antwerpen*, in den Jaare 1578, in het licht het *Leven van* JESUS CHRISTUS, nevens eene Redevoering *de Christiana beatitudine*, over de Christlijke Gelukzaligheid, welke hij, in de maand Julij des Jaars 1570, in een Algemeen Kapittel, hadt uitgesproken. ADRICHOMIUS overleedt te *Keulen*, in de maand Junij des Jaars 1585, het dertiende jaar zijner ballingschap, en wierdt begraaven in het Klooster der Kanunnikessen van *Nazareth*, waar van hij, zints eenigen tijd, het Opperhoofd geweest was.

Zie BAYLE, *Dictionaire Historique et Critique*.

ADUWART. De niet voldaane belofte, omtrent meerdere bijzonderheden, dit Dorp en de Abtdij betreffende, zullen wij hier vervullen. Naar men wil, zou de oorspronklijke benaaming geweest zijn *Adewerth*, zo veel als *Oude Wierde*, of *Wier*, zijnde eene hoogte, welke van ouds, toen de Zeedijken minder versterkt waren, tegen hooge watervloeden wierden opgeworpen. Eene Heerlijkheid voert den zelfden naam, behoorende onder dezelve de Dorpen *Garnwert*, *Oostum*, *Fransum*, *de Ham*, *Wierum* en de *Hoogen Meden*. In de Roomsche tijden was dit alles de eigendom van de rijke Abtdije van *Aduwart*, doch verviel naderhand aan de Staaten, die vervolgens het zo genaamde *Redgerregt* verkogt hebben in vierëntwintig aandeelen, voor de somme van zesënveertigduizend vijfhonderd achtënnegentig Guldens.

Zeer vermaard was, in vroegere dagen, dit Dorp door de rijke Abtdij en het Klooster der *Bernardijnen*, in den Jaare 1192

1192 hier gestigt. Dermate vermenigvuldigde, binnen korten tijd, het vermogen der Abtdije, dat men, reeds in den Jaar 1240, zich genoodzaakt vondt, in de plaats der eerstgebouwde Kerke, als die te klein was geworden, eene nieuwe en pragtiger Kerk te stigten, volgens het model der Abtdije van *Clairvaux*, in *Champagne*. Schoon dagelijks tweehonderd werklieden aan het gebouw arbeidden, hieldt het, egter, aan tot in den Jaare 1263, eer het ten godsdienstigen gebruike kon worden toegeheiligd. Het was een deftig Kruisgebouw, van vijftig schreden in de lengte, en vijfëntwintig in de breedte. Achttien pilaaren onderschraagden de lange, en acht de korte zijde. Behalven het groot Altaar, telde men 'er elf Kapellen. Voorts was de geheele Abtdij, met haare menigvuldige gebouwen en ruime beplantingen, van eene breede graft en steenen muur omringd, van vier zwaare en sterke torens voorzien. Onder de meest versterkte Plaatzen van het Gewest mogt, derhalven, dit Gestigt, ten zijnen tijde, geteld worden. Door de milde geschenken der Godvrugtigen groeide, allengskens, het vermogen der Abtdije, tot die hoogte, dat zij niet slegts het waereldlijk regtsgebied over *Aduwart* en vijf nabuurige Dorpen zich toeëigende, maar ook haare bezittingen, elders, wijd en zijd uitbreidde. Zij was genoegzaam meester van de *Aduwarter Zyloort*; bezat binnen de Stad *Groningen* een aanzienlijk huis, hebbende een vrijen toegang langs eenen brug over de Stads graft; was in *Hunzingo* eigenaar van het zogenoemde *Roode School*, welks Hofmeester den post van Voorzitter in de *Winzumer Zyloort* bekleedde; en stigtte, daarenboven, in den Jaare 1345, in *Fivelgo*, een Nonnenklooster, eerst, naar de Heilige, aan welke het was toegewijd, *Annenklooster*, en vervolgens ook *Klein Aedwerth* of *Aduwert*, genoemd. Intusschen liep deeze aanwas van vermogen bij veelen in het oog: zodat, reeds in den Jaare 1342, op eene gemeene Landsvergadering bepaald wierdt, dat de Abtdij voortaan geene landgoederen zou mogen aankoopen. Een besluit, nogthans, 't welk geene uitwerking schijnt gehad te hebben.

Bij dit alles kwam nog, dat de Abtdij, vermaard om haaren rijkdom, het niet minder was als een Zetel en Kweekschool van Geleerdheid. Mannen, beroemd om hunne ervarenheid in Taalkennis, Wijsbegeerte en andere takken van Geleerdheid, deelden 'er hunne kundigheden mede aan Jongelingen, welke, van heinde en verre, herwaarts kwamen toevloeien. GOSWINUS VAN HALEN, Overste van het Fraterhuis te *Groningen*, plagt 'er het loflijkst getuigenis van te geeven. Hier bij kwam eene ruime verzameling van boeken en geschriften, over bijkans alle takken van menschelijke Weetenschappen. Doch, gelijk niets bestendig is op aarde, het gewijde gestigt onderging het gewoone lot. Het Krijgsvolk der Staaten, welk, in den Jaare 1580, de Abtdij hadt verrast, op de aannadering van den Graave VAN RENNENBERG zich aldaar niet veilig oordeelende, stak 'er den brand in; welke de kostbeare Boekerij verslondt, en voorts aan het Gestigt merkelijke schade toebragt. Volgende Oorlogsrampen bevorderden de verwoesting, en deeden de Monniken, den eenen naa den anderen, geheel verloopen. Bij de verandering der Regeeringe namen de Staaten van het Gewest de Abtdij, met de daar onder behoorende goederen, in beslag. Thans wierdt het oud en trotsch gebouw gesloopt. De zwaare Hardsteenen verarbeide men tot de Poorten en andere gedeelten der nieuwe Vestingwerken der Stad *Groningen*, in de Jaaren 1608 en 1624.

Zie *Tegenwoordige Staat van Stad en Lande*.

AGGEMA. Tot dit weleer in *Friesland* zeer aanzienlijk Geslagt, behoorde Jonkheer PIETER VAN AGGEMA of AGGAMA, die gewoon was zich te noemen *Heer van Kampen tot Wijtmaarsum*, *Alma* en *Rensema*, drie Stinzen of Staten van dien naam. Hij was Jonker en Hoveling op de *Maden*, den naam van het Dorp, waarin *Rensema-State* gelegen is. Zijne Echtgenoote was TECLA MARIA OCKINGA, insgelijks uit een der oudste Friesche Geslagten gesproten.

Naa

Naa het overlijden van haare Man verkogt zij, in den Jaare 1695, aan Jonkheere MELLE ALBERDA, Overgrootvader van Jonkheere O. TAMMINGA VAN ALBERDA, het Huis *Renfema*, met de aanhoorige Heerlijk- en Geregtigheden.

Zie J. W. TE WATER.

ALBERT HOTTENUS, liever HUTTENUS, was een der voorwerpen der Kerkelijke, of liever Staatkundig-Kerkelijke vervolginge, in den tweeftrijd tusfchen de Contra-Remonftrantfche en Remonftrantfche Leeraaren. Geboren in den Jaare 1587, wierdt hij door zijne Ouders tot het Leeraarampt opgeleid, en bekleedde dien post te *Buren*. Zijne gemaatigdheid bragt hem, eerlang, in verdenking: zodat de Afgevaardigden van het Delftfche Sijnode, in hunne reize door het Gewest, in den aanvang des Jaar 1609, tot deeze Plaats gevorderd zijnde, hem in zijnen Dienst fchorsten, tot op den afloop der Dordrechtfche Kerkvergaderinge; behoudende, egter, de helft zijner Jaarwedde, en, mids zich aan het Sijnode onderwerpende, op eene andere Plaats beroepelijk zijnde. Zedert was hij een der Remonftrantfche Leeraaren, die moeds genoeg bezaten, om, ondanks de dreigende gevaaren, de zulken, die met hun in gevoelens zamenftemden, door heimelijke Predikatien te ftigten. In eene Vergadering te *Krooswijk*, in *Schieland*, liep hij daar door groot gevaar zijns leevens. Want terwijl eenigen zijner toehoorderen hem met eene Schuit over de *Rotte* wilden zetten, om alzo de handen der *Engelfchen* en *Schotten* te ontkoomen, welke de Schout op hem hadt afgezonden, wierden op de Schuit eenige Musketfchooten, hoewel vrugteloos, gedaan. Nog in het zelfde jaar velden de Algemeene Staaten tegen hem, en verfcheiden andere Remonftrantfche Leeraars, het vonnis van ballingfchap. HUTTENUS beleefde, naderhand, de vreedzaame dagen, in welke zijne Gezinte ongeftoord haaren Godsdienst konde uitoeffenen. Toen zich van alle twistgedingen met de Contra-Remonftranten onthoudende, verfneedt hij zijne pen tegen de Pausgezinden, welke hij, in

verscheiden bondige geschriften, te keer ging. Te *Amsterdam* onder de Remonstranten zijnde beroepen, na het overlijden van SIMON EPISCOPIUS, gaf hij, nevens zijne medebroeders KAREL NIELLIUS en BARTHOLOMEUS PREVOSTIUS, lessen aan de Jeugd, die zich tot den predikdienst bekwaam maakte. In hoogen ouderdom overleedt HUTTENUS, namelijk dien van ruim zesënzeventig jaaren, in de maand October des Jaars 1663.

Zie G. BRANDT, *Hist. der Reformatie.*

ALDEGONDE. (PHILIPS VAN MARNIX, *Heer van St.*) Bij 't geen wij, raakende de uitmuntende begaafdheden van deezen voortreffelijken Man, reeds hebben aangeteekend, voegen wij nog, uit VAN WYN, dat hij in de kunst om onderschepte Brieven te ontcijfferen zulk eene ongehoorde geslepenheid bezat, dat men hem Geschriften zag ontwikkelen, in welke niet slegts zo veele teekenen (*Nooten*) waren, als letteren in het ABC, maar tot wel driehonderd verschillende teekenen toe; die, deels geheele Naamen van Persoonen, Steden en Gewesten, deels niets met al beduidden, en, voor 't oog, volkomen de zelfde gedaante scheenen te hebben. — Der opteekeninge niet onwaardig oordeelen wij, bij deeze gelegenheid, dat zekere KAREL DE BEAULIEU, voornaam Koopman te *Antwerpen*, van welken Prins WILLEM DE I dikmaals zich bediende, bekend staat als de eerste, die, hier te Lande, de vijandlijke Brieven wist te ontcijfferen; en, 't geen vreemd is, dat hij zulks deedt, zelf wanneer hij de taal, in welke de Brieven waren geschreven, niet verstondt.

Zie Mr. H VAN WYN, *Bijvoegzels en Aanmerkingen op* J. WAGENAAR.

ALKMAAR. Ten oogmerke hebbende, om, bij wijze van Aanhangzel, de *Geschiedenissen* der voornaamste Steden van ons Vaderland tot op de Omwenteling van den Jaare 1787 of nog verder, te vervolgen, zullen wij, met de niet onvoegzaame vermeerdering, van deeze Stad eenen aanvang maaken. Voor-

Vooraf, egter, zullen wij, uit de *Bijvoegzels* op WAGENAAR, het volgende berigt mededeelen, aangaande eene merkelijke opschudding, in den jaare 1714, alhier voorgevallen. „ 't Gemeen, (dus luidt dat Verhaal) „ zeer gebeeten op „ twee Pagters van 's Lands middelen, met naame DANIEL „ SANGNE en ADOLPH CROMHOUT, viel, den zevenden Octo„ber, op hunne huizen aan en plunderde dezelven, met „ voornemen, om, straks daar aan, de wooning van Mr. „ NIKOLAAS KIEN, Voorzittend Schepen der Stad; die het „ Schoutsambt, bij 't openstaan dier bediening, waarnee„mende, den Pagteren, in 't invorderen van 's Lands pen„ningen, hulpe hadt beweezen; op gelijke wijze te behandelen. „ Dit laatste, egter, wierdt nog voorgekomen, door het, „ tijdiglijk, op de been brengen van een gedeelte der Bur„gerij, die, geholpen van Stads bedienden, de plunderaars „ uit den anderen dreeven. De Staaten van *Holland*, dit „ werk zeer euvel neemende, schreeven, terstond, na *Alk„maar*, met last aan den Officier der Stad, om de hand„dadigen te vatten, lijfstraffelijk in regten te betrekken, „ en van veertien tot veertien dagen, aan hunne Edele „ Grootmogendheden kennisse van den stand der zaken te „ geeven. Doch KIEN antwoordde, dat de voortgang des „ oproers, zijns meenings, best door zagte middelen zou „ kunnen geweerd worden, en dat hij ten uitersten bekom„merd was, van het zelve weder te zullen zien herleeven „ en 'er den eersten aanstoot van te lijden, indien aan het, „ op zich zelve, heilzaam, maar, in de uitvoering, zeer „ gevaarlijk, oogmerk der Vergadering van *Holland* moest „ voldaan worden. Zelf verzogt hij, dat men hem, als „ geen Schout der Stad zijnde, van deeze beveelen geliefde „ te ontslaan. Eenige dagen daar aan, wierdt Mr. WILLEM „ BYL, tot Schout aangesteld, maar de Staaten waren, dien „ onverminderd, bij hun besluit gebleeven, den Officier in „ der tijd gelastende, op bovengemelden voet, met de zaa„ken voort te gaan, en, indien hij, bij onverhoopten te„genstand of andere toevallen, eenig Krijgsvolk ter zijner „ hulpe mogt noodig hebben, daar van kennis te geeven aan „ hun, of, bij hun afweezen, aan Gekommitteerde Raaden,

„ om de noodige voorziening, ter handhaaving van regt, te
„ erlangen. BYL deedt, kort hierop, de misdaadigen vatten
„ en de noodige getuigenissen tegen hen inwinnen; ook lie-
„ ten de Staaten zich zijnen ijver welgevallen, met aan-
„ schrijvinge, zo aan hem, als aan Schepensbank van *Alk-*
„ *maar*, om onverwijld en streng regt, tegens de Plunde-
„ raars, uit te oefenen, overeenkomstig de Wetten en Pla-
„ kaaten deezer Landen, en te zorgen, dat de voorschreven
„ zaak, voor 't veranderen van Schepensbank; welke ver-
„ anderinge invalt op Kersavond; wierdt afgedaan. Dit laat-
„ ste, egter, gebeurde niet. In 't begin van Julij des vol-
„ genden Jaars, liep bij *Holland* een brief in van een deel
„ der oude; waar onder KIEN; en een deel der nieuwe
„ Schepenen van *Alkmaar*, nopens den toenmaaligen staat
„ van dit regtsgeding, „ en aan wie, en waar aan, het ge-
„ „ hapert hadde, dat de zake, — voor de verandering der
„ „ Schepensbank niet *finalyk* was afgedaan." Men maakte
„ dien Brief commissoriaal aan het groote Besoigne tot de
„ regtszaaken, en besloot, eerlang, overeenkomstig het Rap-
„ port van dien, dat de dienende Schepenen van *Alkmaar*
„ de aangevangen regtspleegingen, ten spoedigste en kragtig-
„ ste, zouden hebben door te zetten: ook wierdt; „ ten
„ „ einde haar Edele Groot Mog. verzekert mogten wezen,
„ „ dat aan derzelver goede *intentie*, diensaangaande, zou
„ „ worden voldaan.;" het Hof aangeschreeven, den Proku-
„ reur Generaal te gelasten, van, te *Alkmaar*, naar de reeds
„ gehouden en nog te houden' regtsgedingen, onderzoek te
„ doen, en den Staaten zijne bevindinge, omstandiglijk, en
„ in geschrifte, te berigten: zo als hij, na ruim vier wee-
„ ken, deedt. Hunne Edele Grootmogendheden stelden dit
„ Berigt in handen van 't groot Besoigne tot de regtszaaken,
„ om „ nader en aandachtig, te *examineeren*, en te dienen
„ „ van *consideratien* en *Advis*." Hoe het wijders, met
„ deeze zaake afliep, is niet duidlijk, ter mijner kennisse
„ gekoomen. De Resolutien van *Holland* houden daar om-
„ trend, voor zoo verre ik zie, een volkoomen stilzwij-
„ gen." Tot hier toe VAN WYN.

Be-

Bekend, uit de Vaderlandsche Geschiedenissen, is de Voorslag, door de Afgevaardigden van *Leiden*, in de maand Julij des Jaars 1782, ter Staatsvergaderinge van *Holland* gedaan, raakende de schandelijke Werkeloosheid ter Zee, geduurende den naastvoorgaanden Oorlog met *Engeland*. De Regeering van *Alkmaar*, in de maand Junij des voorleeden jaars, over dit zelfde Onderwerp van Werkeloosheid, waar over, toen reeds geklaagd wierdt, raadpleegende, was van oordeel geweest, dat men, ter bewaaringe van de inwendige rust, allen onderzoek omtrent het Bestuur in het *voorledene* daar te laaten, en zich alleen hadt te bepaalen om eene spoedige Werkzaamheid voor *het vervolg* uit te werken: in de vaste hoop, dat deeze zagtheid een nuttig, en aan hun oogmerk voldoend gevolg zou gehad hebben. Doch zich in deeze verwagting tot nog toe te leur gesteld vindende, verklaarden nu de Afgevaardigden ter Staatsvergaderinge, dat men nu niet langer onverschillig of bedaard behoorde te zijn, maar dat de waare Oorzaak der Werkeloosheid moest worden naagespoord, in gevolge van en in volkomene zamenstemming met den *Leydenschen* voorslag. Die onbegrijpelijke Traagheid, voegden zij 'er nevens, kon niet, zo als sommigen die noemden, als *gepretendeerd*, of als *Insimulatien van kwalijk geïntentioneerden* worden aangemerkt, daar dezelve niet alleen bij de geheele waereld in het oog liep, maar ook door verscheiden Staatsleden, uit meer dan ééne Provincie, met naame die van *Zeeland*, met onderscheidene benaamingen, als die van *zigtbaare onverschoonelijke Werkeloosheid*, van *schandelijke Werkeloosheid*, van *ruïneuse slaapende Traagheid*, van *onbegrijpelijke Directie*, van *zo lang aangehouden hebbende Werkeloosheid der Navaale Magt*, en verscheiden andere betuigingen van ongenoegen, bestempeld wierdt.

Den Vaderlandlievenden Geest van de meerderheid der *Alkmaarsche* Vroedschap ademde deeze ondersteuning van den Voordragt van die van *Leyden*. In geene vergelijking, intusschen, kwam dit bedrijf, bij 't geen men zedert uit deeze Stad ontwaarde. Het gantsche Land gewaagde 'er, eerlang, van, en baarde hetzelve merkelijke bekommering ten

Stadhouderlijken Hove. Het beloop der zaake, in den aanvang des Jaars 1783 ontgonnen, verdient hier eene omstandige vermelding.

Eene groote meerderheid, naamelijk, van Burgemeesteren en Vroedschappen der Stad *Alkmaar*, nam, naadat op 't Voorstel van den Voorzittenden Burgemeester DE DIEU, het stuk, volgens last, door eenige Heeren van den Raad onderzogt was, op den achtëntwintigsten November, een Besluit in deeze bewoordingen vervat; „ dat voortaan niet meer eenige Nominatien tot de Begeeving van de Ampten, van Burgemeesteren, Schepenen, Thesauriers of Vroedschappen dier Stad, zouden worden gemaakt, om daar op de Electie van den Heer Stadhouder deezer Provincie, of van iemand anders, te verwagten, noch dat men eenige Recommandatien tot vervulling van Ampten en Commissien, staande ter begeevinge of dispectie der Stadsregeeringe, zou verzoeken of ontvangen; maar dat de gemelde Ampten, overeenkomstig de Handvesten, Privilegien, en Octroijen der Stad en derzelver Burgerij, door de Regeeringsvergadering zelve, als representeerende de Burgerij, bij directe aanstelling, zouden worden begeeven: en dat ook, ter vervullinge van de Commissien, de begeevingen of dispectien, ingevolge het onbetwistbaar Regt der Regeeringe, direct door de Regeerings Vergadering zouden geschieden."

Bij eenen Brief, door Afgevaardigdén overgegeeven, deeden zij den Erfstadhouder de weete van dit Stadsbesluit. Die terstond den Overleveraaren mondeling, op 't plegtigst betuigde, geenzins in die kennisgeeving te berusten, maar zich daar tegen ten sterksten te verklaaren. Vijf Leden der *Alkmaarsche* Regeering weigerden deel te neemen in deezen stap, en toonden zulks in eene aanteekening op 't Besluit der Meerderheid. Zijne Hoogheid was van begrip, dat zijn betoond ongenoegen aan de Afgevaardigden, en die Tegenverklaaring, de kragt zouden gehad hebben om de Meerderheid deeze zaak in nadere overweeginge te doen neemen, en verandering van maatregelen te wege te brengen: dan hier van was tot in November niets gekomen.

Ik-

Inmiddels overleedt de Heer JACOB VAN FORREEST, Hoofd-Officier van *Alkmaar*, en viel 'er, door diens do , een Vroedschapsplaats open. Dit zette den Stadhouder aan om Burgemeesteren en Regeerders van *Alkmaar* eenen Brief te zenden, waar in hij het Besluit der Meerderheid beschreef, „ als een alzins illegale, onbestaanbaare en wederregtlijke daad, waar door de Meerderheid eigener authoriteit en *via facti*, getragt hadt de Constitutie der Regeeringsvorm deezer Provincie, conform de Handvesten, Privilegien en oude Gebruiken, aldaar steeds plaats gehad hebbende, te veranderen, en daarenboven aan hem, in zijne kwaliteit van Erfstadhouder, te ontneemen de Electie van Burgemeesteren, Schepenen, Thesauriers en Vroedschappen, uit de Nominatien daar toe, volgens de Handvesten, Privilegien en oude Gebruiken, geformeerd: waar toe hij, als Stadhouder, een onwederspreekelijk en door den Souverain van den Lande opgedraagen Regt hadt; een Regt, 't welk niet alleen bij de voorige Stadhouders was genooten, en door hem, en door wijlen zijn Vader, als mede door zijne Vrouwe Moeder, als Gouvernante, altoos, en zonder eenige de minste wederspraake, was geoefend; maar ook, geduurende zijne Minderjaarigheid, door hun Ed. Groot Mogenden, als Voogden, was te werk gelegd." — Bij gelegenheid der thans opengevallene Vroedschapsplaatze, betuigde hij niet te kunnen nalaaten dit alles hun nader onder 't oog te brengen, ten vriendlijksten en ten ernstigsten aan te maanen, „ om als nog dit Besluit in te trekken en van de daar bij ondernomene nieuwigheid en inbreuk op de vastgestelde Regeeringsvorm, en op zijne Regten, af te zien. En geliefden zij, onverhoopt en tegen alle verwagting, daar toe niet te komen, dan verzogt hij dat zij, bij de tegenwoordig opengevallene Vroedschapsplaats, zich zouden onthouden van eenig gebruik te maaken van 't bewuste Besluit, en niet voort te gaan tot eenigerlei aanstelling van een anderen Vroedschap, zonder eene voorafgaande aan hem overgeleverde Nominatie, en daar uit door hem gedaane wettige Electie, op den tot hier toe gebruiklijken voet: maar deeze zaak, als dan te laaten in haar geheel, tot hij dezelve, ter eerst aanstaande Vergadering van hun Ed.

Groot Mogenden, zou hebben gebragt." — Vonden zij goed om ook aan dit laatste verzoek niet te voldoen, gingen zij over tot de daadlijke aanstelling van een nieuwen Vroedschap, „ dan vondt hij zich genoodzaakt, als Erfstadhouder deezer Provincie, en uit hoofde van zijn pligt, om als zodanig voor te staan, te vorderen en te bewaaren, de Hoogheid, Geregtigheid, Privilegien en welvaaren van den Lande, Steden en Ingezetenen van dien, (vermids het overlijden des Hoofd-Officiers,) aan den Eersten Burgemeester, of oudsten Vroedschap, of wie anders daar toe zou meenen bevoegd en geregtigd te weezen, aan te schrijven, om, ofschoon hij daar toe verzogt en gemagtigd mogt worden, zodanig een tot Vroedschap aangesteld persoon niet te neemen in den Eed, noch te stellen in het bezit van eene Bediening, die hij niet anders dan geheel informeel zou kunnen en moeten aanmerken."

Hadt zijne Hoogheid zeven maanden laaten verloopen, eer hij over dit Stadsbesluit deezen Brief schreef, zeven dagen verliepen 'er naauwlijks of hij ontving een antwoord, waar in de Meerderheid der *Alkmaarsche* Regeeringe schreef, wel te kunnen begrijpen, dat haar besluit bij zijne Hoogheid verwondering, ja zelfs eenige bevreemding, veroorzaakte; doch dat zij, op haar beurt, verbaasd stonden, op 't verneemen hoe 't zijne Hoogheid hadt kunnen goed dunken, de Wettigheid der wijze, op welke dat besluit genomen was, tegen te spreeken: waar op zij, zich bevlijtigd hebbende om de volstrekte Wettigheid daar van te toonen, regt meenden te hebben om de uitdrukkingen ten hunnen opzigte gebezigd hard te vinden, woordlijk deeze betuiging laaten volgen. „ Neen, Vorst! geene *eigene Autheriteit* en *via facti* zijn onze oogmerken geweest; maar wel een wettig herstel van onze door trouwe diensten, ja door het goed en bloed onzer Voorouderen, verkreegene Voorregten, tot welker genot wij, volgens derzelver inhoud, bevoegd, en tot welker voorstand en bevestiging wij door onzen Eed verbonden zijn; geen oogmerk tot verandering van de Constitutie der Regeering, maar wel om dezelve Constitutie, zo als ze reeds in voorige Eeuwen is geoefend, en in de tegenwoordige weder is hersteld ge-

geweest, doch van welke men was afgegaan, te handhaaven. — En wat de door uwe Hoogheid aangehaalde Regeeringsvorm deezer Provincie betreft, wij kunnen niet nagaan, welke betrekking ons besluit op dezelve Provinciaale Regeeringsvorm kan hebben, dan dat de Constitutioneele onafhangelijke Volksregeering daar door, ten opzigte van deeze Stad, versterkt wordt. — En hoe gaarne wij, wel verre van aan uwe Hoogheid eenige Regten, aan dezelve wettig toekomende, te willen ontneemen, in tegendeel, ter bewaaring en handhaaving daar van, ingevolge onzer verpligting, het onze ook willen toebrengen, moeten wij nogthans betuigen, dat wij, ter goeder trouwe, tot nog in geen ander denkbeeld zijn, dan dat het Regt van Electie tot Burgemeesteren, Schepenen, Thesauriers en Vroedschappen deezer Stad, volgens de Handvesten en andere Geregtigheden daar van, aan uwe Doorlugtige Hoogheid, onder reverentie, niet kan worden toegekend." — Het voorgenomen vervoegen zijner Hoogheid bij hun Ed. Groot Mogenden zouden zij afwagten; en dewijl, volgens een Stadsbesluit, in de voorgaande Eeuwe reeds genomen, en nog niet ingetrokken, de opengevallene Vroedschapsplaats nog eenigen tijd onvervuld behoorde te blijven, konden zij zich, als nog, onthouden om over des Stadhouders aanschrijving in eenig verslag te treeden.

Staaten van *Holland* ontvingen, ter naaste Vergadering, een Brief des Stadhouders, waar in hij zich over de *zeer groote Meerderheid* der *Alkmaarsche* Regeeringe beklaagde, zijn Regt beweerde, en boven al zich stiet, aan deeze, gelijk hij het noemt, *opmerkenswaardige woorden*, dat zij het genomen besluit voordroegen, als iets *het welk geene andere betrekking op deeze Provinciaale Regeeringsvorm zou kunnen hebben, dan dat daar door de Constitutioneele onafhangelijke Volks Regeering, ten opzigte van haare Stad, zou worden versterkt.* „Wij hebben," laat zijne Hoogheid hier op volgen, „niet mogen nalaaten ons over eene zaak van dat gewigt en verukzigt, aan U Ed. Groot Mogenden te vervoegen, ten einde ons alzo te kwijten van den specialen last, welke door Hoogndezelven aan ons, bij het aan-

vaar-

waarden van onze Waardigheid als Erfstadhouder deezer Provincie, is gegeeven, om naamlijk voor te staan, te vorderen en te bewaaren de Hoogheid, Geregtigheid, Privilegien en Welvaaren van den Lande, Leden, Steden en Ingezetenen van dien, mitsgaders tot conservatie van onze en onzer Nakomelingen Regten en Preëminentien, als Erfstadhouder, tegen eene Onderneeming, zo direct tegen dat alles inlloopende; terwijl wij egter van het notoir onregt, 't welk ons door die Resolutie wordt aangedaan, en van de hooggaande Lesie, welke door dezelve aan onze gemelde Digniteit wordt toegebragt, zodanig zijn geconvinceerd, dat, bij aldien U Ed. Groot Mogenden dien aangaande, eenigen den minsten twijfel zouden mogen hebben, 't geen wij nogthans niet kunnen veronderstellen, Wij, voor zo verre ons betreft, gaarne zouden mogen zien en lijden, dat de Cognitie daar over aan een der beide Hoven van Justitie deezer Provincie wierde gerenvoijeerd, en 't zelve point aldaar langs de ordinaire wegen van Justitie onderzogt, hoe zeer wij ook hebben gedifficulteerd denzelven weg van Regten in te slaan, daar wij hebben begreepen, dat deeze zaak niet slegts een Object van Justitie, maar ook wel voornamelijk als eene materie van Politie behoord te worden geconsideerd, en daar bij eerst de Regten en Hoogheden van U Ed. Groot Mogenden zelve ten alleruiterlten zijn geïnteresseerd."

Deeze Brief ging vergezeld van een Afschrift van het besluit der Meerderheid, als mede van de Tegenverklaaring der Minderheid, van de gewisselde Brieven tusschen zijne Hoogheid en de *Alkmaarsche* Regeering, en eindelijk van een nader Vertoog des Erfstadhouders zelve, tot verdeediging zijner grieven tegen het bekende besluit; en eindigde met een verzoek, op deeze gronden rustende, dat hun Ed. Groot Mogenden dat besluit geliefden te niet te doen en buiten alle kragt te stellen, en hem te handhaaven bij het Regt, om, naar ouder gewoonte, uit eene Benoeming, de Verkiezing te doen. En dewijl 't zou kunnen gebeuren, dat, voor hun Ed. Groot Mogenden tot een eindelijk besluit gekomen waren, de vervulling der opengevallene Vroedschaps-

ſchapsplaatze zou behooren te geſchieden, en de tijd der vernieuwinge van de Wet te *Alkmaar* naderde, kon zijne Hoogheid niet afzijn op 't nadruklijkst aan te dringen op eene *Proviſioneele Voorziening*, om de zaaken op den ouden voet te laaten; ten einde dit ſtuk, door het daadlijk te werk ſtellen des Stadsbeſluits, hangende de overleggingen, niet buiten zijn geheel gebragt mogt worden.

Wanneer deeze Stukken ter Tafel van Staaten van *Holland* kwamen, drong de Ridderſchap ſterk op de *Proviſioneele Voorziening*; doch ſtelden *Dordrecht*, *Haarlem*, *Leyden*, *Amſterdam*, *Gornichem* en *Purmerende* voor, om, hangende de Raadpleegingen der Staaten, de Regeering van *Alkmaar* te overreden, om de Naamlijsten der Verkiezinge aan de Staaten toe te zenden, zonder dat daar door eenig agterdeel aan het beweerde Regt van den Heer Erfſtadhouder, noch van de Stad *Alkmaar* zou worden toegebragt. Tot welk gevoelen ook *Gouda*, *Rotterdam*, *Schiedam*, *Schoonhoven*, *Alkmaar* en *Monnikendam* overhelden. —— *Delft* deedt vervolgens een Voorſtel, „ om den Brief des Stadhouders met de Bijlagen aan de Regeeringe van *Alkmaar* in handen te geeven, om hun Ed. Groot Mogenden te dienen van berigt; en dat inmiddels de opengevallene Vroedſchapsplaats niet zou vervuld worden; maar dat hun Ed. Groot Mogenden, *ex plenitudine poteſtatis*, de tegenwoordige Burgemeesters, Schepenen, en Theſauriers, zouden doen aanblijven, en voorts te beſluiten om de Onderhandelingen over de groote zaak, zo ſpoedig doenlijk, voort te zetten." — Op aandrang der Ridderſchappe wierdt deeze Voorſlag van *Delft* overgenomen; doch den volgenden dag verklaarden de Afgezondenen van *Haarlem*, *Leyden*, *Amſterdam*, *Gouda*, *Gornichem*, *Schoonhoven*, *Alkmaar* en *Purmerende*, hunne uiterſte verwondering, dat men den vorigen dag die zaak buiten beſluit hadt gelaaten, en dat zij nog ten ſterkſten moesten aandringen, dat 'er, ingevolge van de uitgebragte Raadſlagen eener groote Meerderheid, eene afkomst van deeze zaak mogt gemaakt worden. De Steden *Rotterdam*, *Schiedam* en *Monnikendam* oordeelden nogthans den bemiddelenden Voorſlag van *Delft* tot kennis hunner Lastigeren te moeten brengen.

De

De zaak ter afdoeninge weder op 't tapijt gebragt zijnde, wierdt, met afwijzing van den *Delftschen* Voorslag, met twaalf stemmen beslooten, „ dat Copie van de Missive van zijne Hoogheid, met de Bijlaagen daar toe specteerende, bij Missive zou gezonden worden aan Burgemeesteren en Regeerders der Stad *Alkmaar*, met verzoek, om daar op ten spoedigsten derzelver Consideratien en Berigt aan hun Ed. Groot Mogenden te laaten toekomen; en dat inmiddels, en hangende hunner Ed. Groot Mogenden Deliberatien, de op handen zijnde Electien van Burgemeesteren, Schepenen, en Thesauriers dier Stad, onverminderd het wederzijdsch gesustineerde, zo wel van zijne Hoogheid als van de Stad *Alkmaar*, en zonder daar aan de minste atteinte te geeven, door hun Ed. Groot Mogenden, zouden worden gedaan." De Ridderschap met de Steden *Delft*, *Brielle*, *Enkhuizen*, *Edam* en *Medemblik* verklaarden zich tegen dit Staatsbesluit; *Hoorn* zag het aan.

Korten tijd daar naa leverde de Ridderschap eene uitvoerige Tegenverklaaring in, beweerende, dat zijne Hoogheid, geduurende de Raadpleegingen over dit Onderwerp, niet, dan met het grootste onregt, kon beroofd worden van het doen der Verkiezinge op den ouden voet. Zij geloofde niet, dat in de Registers van hun Ed. Groot Mogenden eenig voorbeeld van dusdanig een besluit, als men onlangs ten opzigte van zijne Hoogheid genomen hadt, zou worden gevonden. Niettegenstaande het voorbehoedzel, oordeelden zij, dat in de daadlijke ontneeming der uitoefening van het hem opgedraagen Regt, reeds een *wezentlijk grief* lag opgeslooten, 't welk, in 't vervolg gantsch onherstelbaar zou kunnen zijn, en boven dien, door eene ontijdige navolging van meer andere Steden zou kunnen strekken, om de hooge Waardigheden des Erfstadhouders merkelijk te verkleinen, en ten minsten zijne Hoogheid van het Regt der Verkiezinge te ontzetten. De twaalf Steden behielden 't aan zich deeze Tegenaanteekening te beantwoorden.

De Stadhouder, weinig te vrede over de maatregelen door de Meerderheid der Leden van *Hollands* Staatsvergadering genomen, zondt aan alle derzelver Leden een rondgaanden Brief;

Brief; waar in hij de voorheen bijgebragte redenen tegen de handelwijze der *Alkmaarsche* Regeering aandringt, en, onder andere, verklaart: „ Wij hebben het ongenoegen, dat onze bewijzen bij de Meerderheid der Leden van de Vergadering niet zijn gejustificeerd, en vinden ons dus op ééns, zonder eene plenaire kennisneeming van zaaken, ontzet van de daadlijke Executie van een Regt, niet alleen, zedert twee en een halve Eeuw, in alle de Stadhouderlijke Epoques erkend en geoefend; maar ook wel speciaal, zedert de Herstelling van het Stadhouderschap daar aan standvastig en ongestoord verknogt, zonder dat wij ons kunnen verbeelden, dat het grief, het welk ons, in ons voorzeide Regt zal blijken te weezen aangebragt, wanneer onze klagten, bij een volledig onderzoek, zo als wij vertrouwen, zullen weezen geweetigd, naderhand ooit of ooit zal weezen reparabel. — En wat zekerheid zal 'er, naa deeze Provisioneele Ontzetting van het genot van een der aanzienlijkste gedeelten onzer Stadhouderlijke Preëminentien, ten opzigte van *Alkmaar*, voor ons overblijven, dat wij niet, op gelijke wijze, van de Regeeringsbestellingen der overige groote en kleine Steden, zullen kunnen worden gedeposfedeerd? indien het genoeg is, onder allegatie en onder pretext van oude Privilegien, zonder in aanmerking te neemen den aart van de tegenwoordige Regeeringsvorm, en zonder aanzien van de bestendigste en volledige posessie, eene Resolutie te neemen, om geene Nominatie aan de Stadhouder te presenteeren, maar alle aanstelling van Regenten *via facti* zich zelven aan te maatigen; en wanneer op het Adres en de klagten deswegen aan hun Ed. Groot Mogenden, provisioneel de Exercitie van het Regt van Electie van den Stadhouder zoude moeten worden overgebragt tot Hoogstderzelver Vergadering, zonder zeker te zijn, of niet de decisie der zaake zelve, door verscheide beletzelen en gebeurtenissen, nog zeer lange zoude kunnen worden opgehouden. Waar in blijft dan provisioneel de Stadhouderlijke Waardigheid resideeren? Wat zal 'er dan worden van de werking van haare Preëminentien en Geregtigheden, en van die aanzienlijke en gewigtige Relatie, welke wij tot deeze Provincie bekomen hebben? Eene

Re-

Relatie, die de aangenome Originaire Regeeringsform characteriseert; en zonder welke de Staaten van den Lande, door de ondervinding overtuigd geworden, begreepen en op de allersolemneelste wijze gedeclareerd hebben, dat noch de Republiek, noch deeze Provincien bestaan konden; zonder te gewaagen van de kleinagting, welke hier uit natuurlijk moet worden gebragt op die Waardigheid, waar in de hooge Regten van hun Ed. Groot Mogenden zelve door ons worden waargenomen, en de *Majestas Publica*, in hunne plaats, op eene Erflijke overgifte bekleed."

„ Moeten wij niet met reden bedugt zijn, dat deeze zaaken, op die wijze voortgaande, en zommige Leden elkanders stedelijke en bijzondere intresfen, door onderlinge ondersteuning en vereeniging, boven alles verheffende, welhaast niets anders dan de Naam van Stadhouder deezer Provincie aan ons zal worden overgelaaten, en dat de effective werking, invloed en gezag, zo onontbeerelijk ter bevordering van de algemeene belangen, en zo plegtig voor ons en onze Naakomelingen aan deeze onze Waardigheid vastgemaakt, daar aan zal worden onttrokken; terwijl de gevolgen, welke hier uit moeten gebooren worden, niets anders dan hoogstgevaarlijk voor den Lande kunnen weezen? Verbreeking van alle banden van vereeniging, eene geheele ophouding van alle hoogstnoodige Communicatie en Verstandhouding tusschen de Leden der Hooge Regeering en Ons, en vernietiging van de Eer en Luister van die zelfde Waardigheid, die wij voor den Lande, voor Ons en onze Kinderen, onder zo duure verpligting, en zorge moeten custodieeren en beschermen, moeten de eerste vrugten zijn van de Werkloosheid onzer voorz. Geregtigheden en Pligten, welke wederom zullen zamengaan met allerleie toeneemende Factien en Cabalen in de respective Steden; zo dat, in plaatze van eene goede orde te observeeren, en de Eer der Magistrature, zo veel mogelijk, in alle derzelver Leden te doen respecteeren, eene groote of mindere Meerderheid het bestuur van alles, naar haar welbehaagen, en ter uitbreiding van haar gezag en authoriteit, zal na zich trekken, hunne overige wettige Medeleden, van allen invloed,

aan-

aanzien en voordeelen ontzetten, en door eigendunklijke besluiten zich eindelijk aan alle erkentenis en werking der Stadhouderlijke Regten, hoe welgefundeerd en onwederspreeklijk ook, onttrekken. Al het welk niet duister doet zien, dat het Erfstadhouderschap zelve gevaar loopt om even daar door van eene veel nadeeliger Conditie en Natuur te worden, dan de staat van eenig Ampteaar, Burger of Ingezeten van de Republiek, die zich, tot hier toe, op die Hoofdzuil onzer Vrijheid en Veiligheid beroepen en verlaaten hebben, dat niemand, hij zij wie hij zij, hangende het Onderzoek en de Deliberatien of van de Politieke Hooge Overheid, of van de Regter, over eenige Sustenu, bevoegdheid of regt en daar aan toegebragten hinder en turbatie, kan worden ontzet van zijne Posfesfie, en zulks zo wel in zaaken van Regten en Geregtigheden, als in andere, voor en al eer ten definitive zal weezen gedecideerd dat een ander een beter en sterker Regt competeert."

Burgemeesters en Vroedschappen der Stad *Alkmaar* ontvingen mede een Afschrift van deezen rondgaanden Brieve, verzeld van eenen bijzonderen des Erfstadhouders, waar in hij hun Besluit, 't welk aanleiding tot denzelven gegeeven hadt, gantsch wederregtelijk en eigendunklijk noemt. 't Gevolg hier van was, een rondgaande Brief van de Regeering dier Stad aan de Leden der Vergadering van hun Ed. Groot Mogenden. Zij geeven 'er hunne verwondering en bevreemding in te kennen, over den zonderlingen stap van zijne Hoogheid, in het afvaardigen van eenen rondgaanden Brief, „ dien zij niet anders konden aanmerken, dan als een directe doleantie over het Besluit van den Souverain; waar in zijne Hoogheid, nogthans, zo wel als zij verpligt was te berusten." Zij konden de verbaasdheid niet verbergen, welke hun getroffen hadt, op het zien, dat zijne Hoogheid zijn beklag voornaamlijk grondde op het zogenaamde langduurige bezit en gebruik, van welke in de Commissie aan den Erfstadhouder niet gesprooken wordt, maar wel van het in agtneemen en handhaaven der Privilegien, „ 't geen door het voorwenden van langduurige *Posfesfien* en *Gebruiken*, tegen die Geregtigheden regelregt aanloopende, niet kon te wege

gebragt worden; weshalven zij vermeenden, dat zodanige *Possessien* en *Gebruiken* geenen anderen naam verdienden dan van *Usurpatien* van Regten en Preëminentien, door hunne Voorzaaten nimmer aan het Stadhouderschap gehegt of gedefereerd."

Tot het bijzonder agtteslaan op den Brief van zijne Hoogheid, en tot het schrijven van deezen waren zij bewoogen, „ om dat de Brief des Erfstadhouders, onder andere, zigtbaarlijk aan de Leden der Hooge Vergaderinge geschreeven was, om hun Stadsbesluit in zulk een haatlijk daglicht te doen voorkomen, als ware 't zelve eene enorme Lesie van de Hooge Regten van den Souverain zelve, mitsgaders van de wettige Regten en Preëminentien van het Stadhouderschap; ja welke onvermijdelijk naa zich zou sleepen alle die gevolgen, welke in dien Brief van zijne Hoogheid in 't breede worden gevanteerd, en hoofdzaaklijk nederkomen op eene door zijne Hoogheid gevreesde vermindering en kleinagting van eene zogenaamde *Majestas Publica*, welke zijne Hoogheid zegt dat door dezelve, in plaats van den Souverain, op eene Erflijke wijze bekleed wordt, en om, zo doende, ware het mogelijk, tegen ons voor in te neemen de Raadpleegingen over deeze zaak te houden. — Hier door hadden zij zich onvermijdelijk verpligt gevonden om de Leden der Hooge Vergadering op 't ernstigst aan te maanen en te verzoeken, om, met ter zijde stellinge van alle onverhooptlijk reeds verwekte vooroordeelen, mitsgaders van al dien ophef, waar mede, in meer gemelden Brieve, van de Sustenu van zijne Hoogheid wordt gesprooken, met toegeeflijkheid af te wagten, een stuk 't geen zij vervaardigden, tot wederlegging van alles wat tegen de wettigheid van hun Stadsbesluit was aangevoerd."

Zij beantwoordden den afzonderlijken Brief van zijne Hoogheid, en slooten in dit Antwoord hunnen rondgaanden Brief in; gelijk zij ook aan de Heeren van de Ridderschap, bij den Brief voor de andere Staatsleden geschikt, een afzonderlijken Brief lieten toekomen, slaande op de Tegenaanteekening door de Ridderschap ingeleverd, en, huns bedunkens, van zodanig een aart, dat het naauwlijks der moeite

waar-

waardig scheen Heeren, reeds vervuld met zulke beslissende denkbeelden, over het Geschilpunt, nader te schrijven; doch dat zij van een Collegie, 't welk de eerste stem hadt in de Souveraine Vergaderinge des *Lands*, niet wilden, of konden veronderstellen, dat het reeds, wegens het Geschilpunt, eene bepaaling gemaakt hadt, zonder te hooren wat zij van hunnen kant konden en zouden inbrengen.

Eenige Steden gaven wederschrijvens op den *Alkmaarschen* Brief, andere niet; en zijn de Brieven aan den Stadhouder en de Heeren van de Ridderschap, voor zo verre wij weeten, onbeantwoord gebleeven. Hadt de Regeering van *Alkmaar* tijd begeerd om het gevorderd Berigt, op het Vertoog van zijne Hoogheid, in gereedheid te brengen, 't liep aan tot den derden December des Jaars 1784, eer zij 't zelve, met eenige Bijlaagen, ter Staatsvergaderinge inleverden. Ten zelfden tijde vertoonden zij de Origineele Handvest van Vrouwe JACOBA VAN BEYEREN, van den Jaare 1426, en de Acte van Approbatie en Confirmatie, van PHILIPS VAN BOURGONDIE, van den Jaare 1450, op welke zij zich beroepen hadden, en wier bestaan, in 't Vertoog van zijne Hoogheid, in twijffel wierdt getrokken; die vervolgens den Heere Raadpensionaris en Groot Zegelbewaarder van *Holland*, in bewaaringe gegeeven wierden. — In 't slot des uitgewerkten Berigts, tot wederlegging van 't gevoelen des Erfstadhouders, door R. PALUDANUS opgesteld, zegt de Regeering, „ Dat hun Ed. Groot Mogenden, overeenkomstig met de Aloude Handvesten, Privilegien en Octroijen aan de Stad *Alkmaar* en de Burgerij, zo door de Graven en Gravinnen van *Holland* als door hun Ed. Groot Mogenden zelve gegeeven, zich ten eenmaal onbezwaard zouden vinden, om het Verzoek van zijne Hoogheid, omtrent hun Stadsbesluit, als volkomen ongegrond en strijdig met de Handvesten, Privilegien en Octroijen van de hand te wijzen; en ook op te heffen het Staatsbesluit, dat, hangende de raadpleegingen op dit stuk, de Verkiezing door hun Ed. Groot Mogenden zou geschieden. — Met dus eenen uitslag vleiden zij zich des te meer, om dat, aan den eenen kant, volgens de eigene verklaaring van hun Ed. Groot Mogenden,

den, de oorfpronglijke en waarlijke en waaragtige Conftitutie van Regeering der Steden van *Holland* en *Westfriesland* mede bragt; *dat het Collegie van' Vroedfchappen in de Steden deezer Provincie het Regt en de Bevoegdheid hadt, om, in plaatze van de geenen, die fterven, of hunne Poorterfchappen verlaaten, ten hunnen believen, anderen te kiezen uit het midden der Burgerije; en dat bij deeze Collegien 'sjaarlijks wierden gekoozen de gewoone Magiftraaten, te weeten, vier, drie of twee Burgemeesters, en zeven of meer Schepenen, om te dienen voor één jaar, gefchiedende deeze Electien, in zommige Steden abfolutelijk, en in zommigen,* (die daar toe geene Handvesten of Privilegien hadden,) *bij Nominatie van een dubbel getal, waar uit dan bij den Stadhouder de verkiezing van het gewoonlijk getal wierdt gedaan. — Dat op dit Fundament van Regeeringe de Staat deezer Landen den tijd van vijf, zes en zevenhonderd jaaren, ja zo lang de oudfte Monumenten verftrekten, hadt berust; dat de Staat zich hier door, naast de hulpe van God Almagtig, in den gevaarlijken Oorlog tegen eenen zo magtigen Vijand hadt gehouden in goede kloekmoedigheid en eendragt, zodanig, dat, geduurende den toenmaaligen Oorlog, nooit eenig Lid van deeze Landen, anders dan met geweld was afgefcheurd, nooit Burgerijen oproerig, en nooit muitineerende Soldaaten in Holland en Zeeland waren gezien."* — Aan den anderen kant fteldeu zij zich zulk eene afkomst van zaaken voor: „ om dat eene tegenovergeftelde Verklaaring niet wel anders fcheen te kunnen gefchieden dan met bijzondere en uitdruklijke vernietiging van de alonde en wettig verkreegene Handvesten en Privilegien van Vrouw JACOBA en van PHILIPS VAN BOURGONDIEN, welke *Alkmaar, ex titulo onerofo*, uit hoofde van getrouwe dienften, hadt verworven; hoedanig eene daad hun Ed. Groot Agtbaaren met fiducie vertrouwden, dat hun Ed. Groot Mogenden niet zullen toeftaan, dat, tegen wil en dank der Stad en Burgerij, door de Graaven en Graavinnen deezer Landen, te regt zou hebben kunnen gefchieden, en welke zij zich daarom eerbiedigst verzekerd hielden dat bij hun Ed. Groot Mogenden nooit in eenig bedenken zou worden genomen."

Over-

Overeenkomstig met het Besluit van hun Ed. Groot Mogenden deeden zij, uit eene overgeleverde Naamlijst, in Februarij des Jaars 1784, eene Verkiezing van Regeeringsleden der Stad *Alkmaar*.

Daar dus de groote Meerderheid van *Alkmaars* Vroedschap voor de Vrijheden en Voorregten haarer Stad ijverde en waakte, mogt men reeds van vooren vastftellen, dat zij onder de Burgerij veelen aantrof, die met haar in gevoelens zamenstemden. Zo wel hier als elders bevondt zich, sints geruimen tijd, de Schutterij in een deerlijk verval. Vrijheidsliefde, bezefte men intusschen, hadt weinig klems, zo niet dezelve door magt geschraagd wierdt. Van tijd tot tijd deedt dit bezef de zucht tot den Wapenhandel wakkeren, en gaf men daar van, hier ter Stede, in *Noordholland* het eerste voorbeeld. Meer en meer wakkerde die zucht, met het zeer gewenscht gevolg, dat, eerlang, het aanzienlijk getal van vijfhonderddrieënzeventig Burgers zich, door een Verzoekschrift, tot de Regeering wendden, om gelijke en beproefde Geweeren, ten einde, gelijk zij zich uitdrukten, den *Burger tot een waar Schutter te maaken*. Om dien lust nog meer te ontsteeken, en den Krijgsgeest aan te vuuren, wierdt men te raade, den Raad in de Vroedschap en regeerend' Schepen, JAN WAARDS, Kapitein van een der Burgervaandelen, onder geleide van een gedeelte der Schutterije, met Krijgseere ter aarde te bestellen. Niet onverhoord bleef het verzoek; op eene loflijke wijze wierdt daar aan voldaan, overeenkomstig den wensch van verre het grootste gedeelte der Burgerije, waar van het volgende jaar de treffendste proeven opleverde. Om de gewapende Schutterij in eene houding en tooizel, haarer bestemminge waardig, te doen ten voorschijn koomen, geschiedden 'er verscheiden schenkaadjen. De huisvrouwen van de meeste Leden der Regeeringe bekostigden, gezamentlijk, vier nieuwe fierlijke Vaandels. Het *Collegium Medico-Pharmaceuticum* deedt een geschenk van Koperen Trommels en Koperen Busschen met Pijpen, benevens den verderen toestel tot dit alles. Het Goud- en Zilversmidsgilde nam de toerusting van den

Tambour Majoor voor zijne rekening. Met toepasselijke Aanspraaken wierden alle deeze giften overhandigd.

Niet slegts bij de Wethouderschap blaakte thans de zucht, om van allen vreemden, vooral Stadhouderlijken invloed, in het aanstellen van Regeeringsleden, ontheven te worden. Volmaakt den zelfden lijn trok met haar het weldenkend gedeelte der Burgerije. Alleenlijk was men het niet volkomen eens aangaande de wijze, waarop, en de persoonen, door welke deeze Verkiezing moest geschieden. Tot wegneeminge van deezen twijfel, wierdt een Genootschap van Weetenschapminnende Burgeren te raade, op den vooraafgelegden grond, dat de Souvereine magt in den boezem des Volks berust, en dat de Vrijheid en Veiligheid van Regent en Burger in Nederland volstrekt vordert, dat het Volk zijne Vertegenwoordigers benoemt en aanstelt, de volgende Prijsvraag uit te schrijven: „ Of de gewapende Burgers, bij welke de „ beschermende en verdeedigende magt berust, niet de naast„ geregtigden zijn, om, zonder in agtneeming van Gilden, „ of van eenige andere vroegere of laatere Bevoorregten, „ uit alle de belanghebbende Burgeren de bevoegdsten en „ waardigsten te verkiezen tot de aanstellers hunner Regen„ ten? — dan of deeze Verkiezing ook door anderen, of „ door eenige mogelijke inrigting beter, veiliger, duurzamer „ en allezins gelukkiger voor Regent, Burger en 't geheele „ Volk, plaats zou kunnen hebben? zo ja, door wie? of „ hoedanig?" Op het best gekeurde Antwoord was een Eereprijs gesteld van dertig Dukaaten, of van eene Gouden Medailje van die waarde. Ons is niet gebleken, dat die Eereprijs immer is uitgedeeld; maar wel dat de Vraag in het volgende jaar herhaald wierdt.

Het uitlooven van deezen Eereprijs doet ons aan een anderen gedenken, door een Genootschap Burgers, ter deezer zelfde Stede, opgehangen. Tien gouden Dukaaten zouden, volgens openbaare aankondiging, het loon zijn van den eersten persoon, die, als Bevelhebber of Kommandant, met niet minder dan achtenveertig door hem bekwaam gemaakte Mannen, alle buiten het Regtsgebied van *Alkmaar*, en ten

plat-

platten Lande van *Noordholland* woonende, naa verloop van een half jaar, zints de Uitschrijving, zich aldaar vervoegde, en zekere bepaalde Wapenoeffeningen tot genoegen verrigtte. — Tot eere der Regeeringe deezer Stad moeten wij hier aanmerken, dat dezelve, zich boven het heerschende vooroordeel, of liever de drukkende ongeregtigheid van het voorgaand Bestuur verheffende, in den Jaare 1784 het besluit nam, dat voortaan tot Officiers, Onder-Officiers en Rotmeesters der Schutterije, tot Dekens en Raaden van Gilden en Ambagten, en tot Stads-Officianten, tot de laagere soort behoorende, en die tot de Regeering of op de Gereformeerde Kerk geene de minste betrekking hadden, ook Burgers van den Roomschen Godsdienst belijdenis doende zouden mogen aangesteld worden.

Bij het doen van enkele voorslagen of onvrugtbaare redeneeringen, over den invloed des Volks op de Regeering, bleef het werk hier niet berusten. Op het voetspoor van *Haarlem*, 't welk meer onmiddelijk den toon hadt gegeeven, wierden van de zijde der Regeeringe en der Burgerije Gelastigden benoemd, om over het gewigtig stuk in onderhandeling te treeden. Deeze wierdt begonnen, en eenigen tijd voortgezet; doch het ontbrak aan eenstemmigheid, en verscheiden omstandigheden rekten de onderhandelingen tot langwijligheid; die, eerlang, geheel te niet liepen, doch door de Regeering vernieuwd wierden, bij eene Bekendmaaking, door haar afgekondigd, ten einde zes Burgers te kiezen, om met de Regeering over den Volksinvloed in onderhandeling te treeden. Op den achtëntwintigsten Augustus des Jaars 1787 geschiedde deeze Afkondiging. Doch deeze maatregel deedt geene uitwerking. De inrukking der Pruissische Troepen, kort daarop voorgevallen, leide de zwaare hand op alle Vrijheidgezinde ontwerpen, met minder opschudding, egter, te *Alkmaar*, dan op de meeste andere plaatzen. — Ligt valt, uit al het bovenstaande, af te leiden, dat eene verandering van zaaken, zedert, in deeze Stad met reikhalzend verlangen te gemoet gezien, in den aanvang des Jaars 1795 gretig wierdt aangenomen.

AKADEMIE, *te Franeker.* Bij het door ons vermelde aangaande dit Hoogeschool, kunnen wij niet nalaaten hier verslag te doen van een geschil, hetzelve betreffende, en hoedanig de oneenigheid, door de tusschenkomst des Stadhouders WILLEM DEN V, een einde nam.

Reeds in den Jaare 1761 hadden verregaande moedwilligheden eeniger Jongelingen, Leden van het Hooge School te *Franeker*, aanleiding gegeeven, dat het Hof den Procureur Generaal gelastte, tegen drie der schuldigsten in Regten te handelen, en dus de zaak der Akademische Vierschaar te onttrekken. De Senaat zijn Regtsdwang verkort agtende, beklaagde zich, over het gedrag van den Hove, zo in dit als in andere gevallen, ten zijnen opzigte gehouden, bij de Curatoren; die dit Beklag, vergezeld van een Vertoog, bij Gedeputeerde Staaten inleverden, met bede dat de Voorregten des Hoogen Schools mogten gehandhaafd worden; 't welk aanleiding gaf tot onderhandelingen tusschen Gelastigden uit Gedeputeerde Staaten en uit den Hove; waar in zij het niet eens konden worden. Het Hof stelde den Staaten een Betoogschrift ter hand. Gedeputeerde Staaten bleeven niet in gebreke om 'er op te antwoorden, en te verstaan te geeven, dat het Hof, zints een geruimen tijd, getragt hebbende zijn Regtsgebied verder uit te strekken, en voornaamlijk zich in te mengen in zaaken tot het Collegie behoorende, schoon 't zelve daar over het ongenoegen van den Souverain te meermaalen hadt moeten ondervinden, nu ook den Akademischen Senaat besprongen hadt, en aan 't Kollegie het wettig Regt omtrent de zorg en 't bestuur, aan 't zelve toevertrouwd, zogt te ontwringen. De gevoelens der Staaten verdeeld zijnde, bleef deeze zaak sleepende en onbeslist tot de Meerderjaarigheid van den Erfstadhouder, wien men, als *Curator Magnificentissimus*, dezelve ter beslissing opdroeg. Deeze deedt uitspraak, dat de zaak zou gelaaten worden aan den Akademischen Senaat, en gelastte het Hof zich daar in niet verder te mengen; die ook ieder der Studenten in eene Geldboete verwees. Zijne Hoogheid gaf wijders te kennen, dat, indien 'er, in 't vervolg, nieuwe verschillen van dien aart mogten ontstaan, hij, als hun Ed. Mogenden zulks

goed-

goedvonden, zich der beslissinge in zulke onverhoopte gevallen niet zou onttrekken.

Schoon de Staaten dit Besluit goedkeurden, oordeelde het Hof gegronde reden te hebben óm zich daar over te beklaagen, en de bezwaaren deswegen zijne Hoogheid onder 't oog te brengen, gelijk zij deeden bij eenen breedvoerigen Brief. Het Antwoord behelsde de bevreemding van zijne Hoogheid over dit schrijven; en dat hij, volgens verzoek, de zaak beslist hebbende, zo als hij ten meesten nutte van den Lande meende te behooren, zich gaarne buiten de noodzaaklijkheid gezien hadt om den Hove te moeten voorhouden „ dat, zo lang als Onderwerping aan de Uitspraake der Heeren Stadhouderen in den tijd, het bekwaamste en toereikendste middel tot Vereeniging der verschillende gevoelens, en tot wegneeming van Verschillen en Oneenigheden zijn zou, en zo lang het Reglement Reformatoir op de Regeering van eenëntwintig December 1748, de onwrikbaare grondslagen van zijn erflijk Regt en Gezag in *Friesland* zou uitleveren; het zo lang eene ontegenzeggelijke waarheid zou zijn en blijven, dat de *verbindende* kragt en *legislative* uitwerking van zijne Decisien en Uitspraaken bij niemand minder dan bij de Raaden van een Hof van Justitie, aan welkers Hoofd hij geplaatst was, in twijfel moest getrokken worden." — Te minder betuigde hij verwagt te hebben een aandrang van het Hof op eene intrekking van zijne Uitspraak: dewijl 'er in dien Brief geen nieuwe redenen daar tegen waren aangevoerd; waarom hij zich aan de ééns gegeevene Uitspraak hieldt, ter overboodige opheldering het Hof verwittigende „ dat aan den Akademischen Senaat van 's Lands Universiteit, ook in het Crimineele, eenige meerdere Jurisdictie, dan wel aan de Nederregters in de Steden en Landen, moest worden toegekend."

Het Hof, in aanmerking neemende, dat het Staatsbesluit, bij 't welk de Uitspraak van den Stadhouder bevestigd was, niet alleen eene Beslissing van de zaak in geschil; maar ook een Reglement voor het toekomende inhieldt, waar door het Regtsgebied van 't Hof voor altoos verminderd, en dat van den Senaat boven de aloude vast-

ſtellingen uitgebreid wierdt, oordeelde zich verpligt, deswegen een nader Vertoog bij de Staaten te moeten doen, gelijk zij dit in Februarij des Jaars 1767 overleverden. De Staaten meenden een middelweg in te ſlaan, met het geval, waar over zij in gevolge der Uitſpraake van zijne Hoogheid, beſlooten hadden, alleszins te laaten als zijnde dit vonnis op eene wettige wijze geveld, — doch verklaarden van gevoelen te weezen, dat, voor het toekomende, het Beſluit in den Jaare 1717 omtrent de Akademiſche Jurisdictie genomen, in volkomen kragt diende te blijven, en de grondſlag, op welken de voorkomende gevallen moesten worden beſlist.

Welhaast wierdt zijne Hoogheid van ter zijde onderregt, dat de Staaten, bij het ontvangen zijner Uitſpraak, zich daar mede wel vereenigd, maar op een Vertoog, door het Hof ingeleverd, ook van zich verkreegen hadden, om de Voorziening voor het toekomende in een gewigtig gedeelte te vernietigen, en door het inroepen van een door hem in dit geval, gewraakt Staatsbeſluit, de Uitſpraak, zo niet voor 't geheel, althans met betrekking tot een voornaam gedeelte, buiten kragt te ſtellen. Dit wekte 's Vorſten misnoegen, die bij eenen Brief antwoord verzogt op twee vraagen, den Staaten van *Friesland* voorgehouden „ of zij van gevoelen waren, dat het Beſluit van den Jaare 1717, tot een Regel en Rigtſnoer, in de behandelinge van zaaken en geſchillen tusſchen het Hof en den Senaat zou moeten ſtrekken? — Maar vooral, of het hun ernst ware, om een Beſluit, in 't gemelde jaar genomen, en dat dus den oorſprong verſchuldigd was aan de omſtandigheden van die *tijden*, waar in de Stadhouderlijke waardigheid over *Friesland* beroofd en ontbloot was van de genoegzaame Authoriteit om de Regeering in haare wettige Conſtitutie te bewaaren; — een Beſluit, waar bij aan den Hove Provinciaal, met opzigte tot twijfelagtige gevallen, de volkomene beſchikking op de uitlevering en de regtſtelling der overtreederen wordt toegekend, tegen zijn regt van *Cognitie* en *Decifie* te doen gelden?" — Het antwoord op die vraagen was, gelijk men ligt kon denken, de Intrekking van het Beſluit op 't Vertoog

des

des Hofs genomen, en het volharden bij het Staatsbesluit des voorgaanden Jaars. — Zijne Hoogheid kreeg hier van kennis, en betuigde zijn genoegen over den uitslag der zaake, die aan zijne hoop en verwagting voldeedt."

Zie *Nieuwe Nederlandsche Jaarboeken.*

AMELAND. Zints de uitgave van het Derde Deel onzes *Woordenboeks*, een naauwkeuriger berigt en verscheiden bijzonderheden, dit Eiland betreffende, ons zijnde ter hand gekoomen, oordeelen wij, bij manier van *Bijvoegzels* en *Verbeteringen*, dit Artikel met dezelve te moeten aanvullen.

Het Eiland *Ameland* ligt tegenover het Noordoostelijke deel van *Friesland*, aan de Noordzee, op ruim drieënvijftig graaden Noorderbreedte en vierëntwintig graaden lengte. Hetzelve strekt zich uit van 't Zuidwesten naar 't Noordoosten, ongeveer ter lengte van vijf en ter breedte van eene Zeemijl, schoon het aan den Oostkant merkelijk smaller is. Ten Noorden heeft dit Eiland de Noordzee; ten Zuiden het vaarwater *de Wadden*; ten Westen een zeer ruim en diep Zeegat, waardoor *Ameland* van *Terschelling*, omtrent ter lengte van twee uuren gaans, wordt afgescheiden; en eindelijk ten Oosten het *Pinkegat*, een zeer diep doch eng vaarwater, 't welk door eene plaat, de *Paardemarkt* genoemd, wordt afgescheiden van het zogenoemde *Friesche Gat*, door 't welk men uit de Noordzee na *Dokkum* en *Groningen* vaart: liggende ten Oosten *Schiermonnikoog*, ten naasten bij drie uuren gaans van *Ameland*. Het Westelijke Zeegat wordt op zich zelve gehouden voor het ruimste en beste aan de Noordzee; doch is van weinig gebruik, dewijl 't binnenwaards tegen de banken stuit, en geene schepen, die boven de acht voeten diep gaan, kan door laten. Ondertusschen koomen 'er wel eens groote schepen, die wegens kwaad weder geen Zee kunnen bouwen, voor eenigen tijd, ten anker.

De *Wadden*, die eene Zee van ongeveer drie uuren gaans breed tusschen *Ameland* en *Friesland* maaken, zijn over 't

alge-

algemeen ondiepe zandplaaten, tusschen welke meer of min diepe killen doorloopen. Gedurende den Zomer heeft *Ameland*, over dezelve, tegen den groenen *Frieschen* Zeedijk en de menigvuldige Dorpen van *Oostergo*, niet verre van daar liggende, een zeer vermaaklijk gezigt; te meer wijl dit vaarwater door eene menigte allerhande platboomde vaartuigen van *Hamburg*, *Breemen*, *Groningen* enz. bevaaren wordt. Thans koomen deeze schepen aan den Oostkant van *Ameland* aan den wal, zijnde het vaarwater, dat weleer veel nader aan *Friesland* langs liep, derwaards verloopen, tot onherstelbaare schade voor 't Eiland, wegens de daar door veroorzaakte afspoeling van eene groote uitgebreidheid beste klei- en weilanden, welke men, denklijk, in voorige tijden, zeer gemaklijk zou hebben kunnen behouden door 't aanleggen van geringe dijkwerken; doch 't geen thans, wegens den geweldigen stroom en de diepte des vaarwaters, zeer bezwaarlijk zou vallen, ten zij de Provincie *Friesland*, voor wiens dijken en zeeweeringen dit thans zigtbaar afneemend Eiland van veel waarde is, 't zelve, zo niet geheel, althans ten deele, wilde bekostigen. Ondertusschen wordt de schade der afspoelinge een weinig vergoed door de voordeelen, welke de Herbergiers en Winkeliers van 't Eiland *Nes* genieten, uit de verteeringen der voorbijvaarende en dikwerf aanleggende schepen.

Aan den Noordkant wordt *Ameland*, tegen het geweld der Noordzee, meerendeels beveiligd door eene reeks van hooge en breede Zandduinen. Ongelukkiglijk, echter, is in dezelve, omtrent het midden, eene opening, waar door het water, ten tijde van hooge vloeden, dwars door het *Eiland* uit de Noordzee in de Zuiderzee of *Wadden* loopt, langs eene sleuk van genoegzaame diepte, om den doortogt te beletten; gelijk nog voor eenige jaaren bleek, toen twee jongelingen, van *Nes* na *Ballum* willende gaan, hier ongelukkig het leeven verlooren. Zo derhalven de stroom voortgaat, aan den binnenkant den wal te naderen, is het te vreezen dat *Ameland* in tweeën gescheurd, en een nieuw zeegat, tusschen de dorpen *Nes* en *Ballum*, geopend zal worden. Ondertusschen kunnen de *Amelander* duinen nog lang

tot

tot eenen voormuur van den *Frieschen* wal verstrekken, dewijl dezelve ruim een vierde uur gaans breed zijn. Zij bestaan met dit alles uit bar zand, en geeven geen voedzel dan aan eenige duizenden van Konijnen, wier jagt alleen aan den Landsheer is afgestaan, en welke 'er jaarlijks ongeveer tweeduizend Karolie Guldens inkomen van trekt.

Tegenwoordig bestaat *Ameland* uit drie groote Kerkbuurten of Dorpen, met naame *Hollum*, *Ballum* en *Nes*; behoorende onder het laatste Dorp nog eene Uitbuurt van bij de zestig Huizen groot.

Het eerste en aanzienlijkste Dorp is *Hollum*, waarschijnlijk voor deezen nog aanzienlijker dan tegenwoordig, dewijl 't zelve lag aan den mond der toenmalige Middelzee, welke, bij het Westeinde van *Ameland*, daar *Hollum* gebouwd is, tusschen dit Eiland en *Terschelling* in de Noordzee uitliep. Waarschijnlijk stondt hier weleer een zwaare steenen toren, of ander gebouw, tot een baak in zee, dewijl hier nog veele zwaare gehouwen steenen in de wegstuivende duizen gevonden worden. Ook vindt men in dit Dorp de overblijfzels van een oud Kasteel, door Koning RADBOUD in den Jaare 690, ter eere van zijnen Afgod FOSTO gebouwd, en bestaande uit zeer zwaare gebakken Friesche steenen, die nog heden *'s Konings Haag* worden genoemd.

Hollum is nog tegenwoordig een aanzienlijk Dorp, zich van het Noorden na het Zuiden uitstrekkende, met twee schoone ruime straaten, waar van de huizen meerendeels in eene rechte lijn zijn gebouwd, met een' breeden rijdweg tusschen beiden, welke aan weerskanten met schoone schaduwrijke boomen is beplant. De eene straat heet de *Oosterlaan*, en de andere de *Buuren:* deeze beide straaten eindigen in eene dwarsstraat, die zich van het Oosten na het Westen uitstrekt, en gelijk de overige ten grooten deele met schoone burgerhuizen is bebouwd. Aan het einde der laatstgenoemd straat, volgt, als 't ware, een Dorp van een geheel ander maakzel, uit eene menigte van min aanzienlijke en als door elkanderen gebouwde huizen zamengesteld, alwaar men teffens eene schoone Herberg vindt,

aldaar

aldaar voor eenige jaaren gebouwd, door eenen Burger, met naame JOHANNES ZWART, tot gerijf der Kooplieden, die hier, bij gelegenheid van aanzienlijke verkoopingen van gestrande goederen, van alle kanten zamenvloeien.

Hollum is voorzien van eene zeer groote Kerk en Toren, gebouwd in den Jaare 1678, waarschijnlijk uit de ruinen van het oude Klooster *Foswerd*, alhier door de Familie van KAMMINGA, in den Jaare 1109, gesticht. De Kerk is voorzien van drie zwaare Koperen Kroonen, tot den avonddienst. Ook is de zwaare vierkante Toren, die tot een baak in zee dient, voorzien van eene zwaare Klok en een Uurwerk.

Nog pronkt dit Dorp met twee schoone en ruime Godshuizen of Vermaaningen der Mennoniten, in wier eene om de veertien dagen, doch in de andere om de drie weeken, door Mennonite Leeraaren, die alle ongestudeerde persoonen zijn, de Godsdienst wordt verricht. Voorts vindt men hier eene schoone Marktplaats, alwaar alle jaaren, op den tweeden Dingsdag in September, eene groote Paardemarkt wordt gehouden; benevens eene schoone met steenen geplaveide Vischmarkt, en daar bij twee goede Brouwerijen, verscheiden Winkels en eenige Bakkerijen. 't Geheele getal der Huizen te *Hollum* beloopt meer dan vierhonderd, bewoond door meer dan duizend inwooners. Met dit alles mag dit Dorp niet meer dan één Leeraar in gemeenschap met het naastgeleegen Dorp *Ballum* hebben, welke, te *Ballum* woonende, den dienst in deeze beide Dorpen, voor de geringe bezolding van vierhonderdënvijftig Guldens, moet waarnemen.

Het tweede Dorp van *Ameland*, *Ballum* geheeten, is het middenste, doch kleinste van drieën, en bevat tachtig goede burger Huizen, bewoond door driehonderd persoonen. Hetzelve bestaat uit eene dubbele welbestraate en met boomen beplante buurt, die van 't Zuiden na 't Noorden loopt, en nog twee dwarsstraaten heeft.

Schoon *Ballum* in rang het tweede Dorp en ver het kleinste is, heeft het echter verscheiden aanzienlijke voorrechten boven de andere, naardien hier het Huis of Kasteel van den Lands-

Landsheer gebouwd is, en dus teffens de hooge en laage Justitie geoefend wordt. Ten dien einde wordt hier alle veertien dagen des Woensdags, buiten de vakantien, in de ruime en aanzienlijke Rechtkamer, welke op 't Heerenhuis is, Rechtdag gehouden, door de Burgemeesters der drie Dorpen.

Het Kasteel zelf is een zwaar ouderwetsch, hoewel meerendeels van kleine steen gemaakt, gebouw, bestaande in een dwarshuis, welk Noordoost en Zuidwest loopt, met nog een' achtervleugel in 't Zuidoosten; staande op dien hoek een Toren van eene groote zwaarte en hoogte, welke van boven met een' pijnappel voorzien is, en verre in de Noordzee tot een baak dient. Noch strekt zich in 't Noordwesten een vleugel uit, in welken de groote poort van 't Kasteel is, boven welke het Wapen van den Heer SICKE VAN KAMMINGA, den toenmaaligen Landsheer, en zijne Gemaalinne KATHARINA, in hardsteen is uitgehouwen, met het Bijschrift, *Nemo sine cruce*. Het gantsche Kasteel is omringd met een' hoogen wal, en een aangenaam boschje, waar in men schoone wandelwegen heeft, en waar aan een ruime Keukentuin is. Voor het Huis heeft men een ruim Plein, met eenige stukken Geschut voorzien, en daar nevens een ruime Boerderij en Hoornleger. Het Huis is gestigt op zwaare gewelfde Kelders, die deels tot gevangenissen, deels tot gerief dienen; terwijl in hetzelve veele schoone Vertrekken zijn, die een fraai uitzigt over het veld hebben. Het groote Dwarshuis is gebouwd in den Jaare 1604, doch de overige gedeelten zijn van vroeger tijd.

Het Dorp *Ballum* heeft een kleine doch nette Kerk zonder Toren, staande in 't bosch bij het Kasteel: dit gebouw is gesticht van oude Friesche steen, en heeft, waarschijnlijk, tot eene Kapel van den Landsheer gediend. In deeze Kapel, die voor weinige jaaren zeer fraai is verbouwd, vindt men den Grafkelder der oude Heeren VAN AMELAND: ook zag men 'er, vóor de verbouwing, eenige oude Vaandels en een groot Zwaard, dat thans op 't Kasteel te zien is, en gemeenlijk voor een Zwaard van GROOTEN PIER wordt gehouden.

De

De Pastorie, gebouwd in den Jaare 1694, diende toenmaals voor den Predikant der drie Dorpen; doch in laater tijd verkreeg *Nes* een' eigen Predikant. Dezelve is in 't Zuiden van het Dorp gebouwd, en bestaat uit eene ruime Wooninge en Keukentuin; wordende op kosten van den Landsheer en der Kerke-Voogdijschappen van *Hollum* en *Ballum* onderhouden, en uit deeze drie beurzen ook de Predikant betaald. Midden in 't Dorp, in de Hoofdstraat, staat een Klokhuis of Toren, weleer van hout, doch in den Jaare 1755 van steen opgebouwd; waar bij men teffens ziet het schavot en den geesselpaal, met de zinspreuk:

Oderunt peccare boni virtutis amore,
Oderunt peccare mali formidine pœnæ.

Nog heeft men in dit Dorp eene goede Herberg, eene geoktrojeerde Korenmolen, twee Mennonite Godshuizen, en even buiten 't zelve ten Westen de Galg. De weinige Luterschen, die hier gevonden worden, zijn niet in staat om eenen Leeraar te onderhouden: doch de Classis van *Amsterdam* geeft jaarlijks vijftig Karolie Guldens aan den Predikant te *Leeuwarden*, mids dat hij drie reizen in 't jaar op *Ameland* koome, om aan zijne geloofsgenooten het Heilig Avondmaal uit te deelen.

Anderhalfuur gaans ten Oosten van *Ballum* ligt het aanzienlijk Dorp *Nes*, dat over de driehonderd Huizen en ruim achthonderd Inwooners bevat. Dit Dorp is zeer onregelmaatig gebouwd; zo dat men 'er, behalven eene dubbele Hoofdstraat, geene geregelde straaten kan vinden. Dit Dorp is, gelijk wij reeds gezegd hebben, het bloeiendste van allen, wegens den daar voor bij loopenden stroom, en de menigvuldige schepen, die aanleggen, om zich van eenige behoeften te voorzien. Waar bij noch komt, dat hetzelve het naast aan *Friesland* ligt, en dagelijks menschen van en na *Holwerd*, *Blije* en *Ferwerd* overvaaren. Midden in het Dorp staat een hooge vierkante Toren zonder Kerk, met een klok en slagwerk, welke tot een baak in Zee dient. De Gereformeerde Kerk is een laag en gering gebouw, niet bij

bij den Toren, maar op eene andere plaats gesticht. Niet verre van dezelve staat de Pastorie, die wel gebouwd en met een bekwaamen Keukentuin voorzien is. De Predikant van dit Dorp heeft geene kombinatie, doch geniet weinig boven de vierhonderd Guldens traktement. Men vindt in dit Dorp wel drie Mennonite Godshuizen; ook is 'er eene talrijke Roomsche Gemeente, die eene kerk en waeteldlijken Priester heeft, die zo wel als de andere beampten uit de openbaare kasse wordt betaald, en jaarlijks tweehonderd Guldens uit dezelve geniet. Verder is dit Dorp voorzien met een goede Vischmarkt, Herberg, Stookerij, eenige Brouwers, Wijnkoopers, Bakkers en aanzienlijke Winkeliers. 't Kerkhof eindelijk is een half kwartier uur gaans van 't Dorp ten Oosten gelegen, alwaar, voor deezen, waarschijnlijk, de Hoofdkerk des gantschen Eilands stond.

Even verre ten Oosten van het Kerkhof is eene groote buurt van meer dan zeventig Huizen, onder *Nes* behoorende, en meest door Roomschgezinden bewoond, die te *Nes* ter Kerke koomen. Deeze buurt ligt in eene zeer aangenaame vruchtbaare landouwe, en is omringd van vruchtbaare akkers en bouwlanden: zijnde het alleen te beklaagen, dat dezelve niet met eenen dijk zijn omringd, naardien zij dikwerf door de hooge vloeden, tot groot nadeel der bewooners, overstroomd worden.

Nog een half uur gaans Oostelijker vindt men eene schoone Vogelkooi, bestaande uit twee Huizen, Boschagie, en ruime Weiderijen vol Schaapen, benevens Duinen vol Konijnen. Deeze plaats was voorheen een vrijheerlijk goed van WILLEM DEN V, en onder dezelve behoort, onder anderen, 't zogenoemde *Oedemer Huisje*, 't welk op 't Oosteinde des geheelen Eilands staat, doch door niemand bewoond wordt; dienende 't zelve alleen tot een herberg voor lieden, welke in den Zomer vermaakshalve na 't strand rijden; gelijk ook voor schipbreukelingen, welke in deezen oord aan land koomen.

De oude Geschiedenissen van *Ameland* zijn, even als die der geheele Provincie van *Friesland*, van welke het, denklijk, voor deezen, door 't geweld der vloeden, gescheiden

is, zeer duister. Men vindt, intusschen, bij de beste Historieschrijvers, op het Jaar 876, reeds gewag gemaakt van eenen HAJO VAN KAMMINGA, Heere van *Ameland*; waar uit men kan opmaaken, hoe lang de heerschappij over dit Eiland in handen dier aloude familie geweest zij. Zeer waarschijnlijk was *Ameland* mede begrepen onder den Privilegiebrief van Keizer SIGISMUNDUS, volgens welken de Friezen volkomen vrij wierden verklaard, mids betaalende aan den Keizer, jaarlijks, van ieder haardsteed, een' Rhijnsgulden. Zodanige inkomsten hebben door de Vorsten, als een beneficie, aan bijzondere persoonen kunnen worden overgedaan; en waarschijnlijk is, uit dien hoofde, door de *Amelanders* aan eene familie uit *Kennemerland* jaarlijks een Gulden voor ieder schoorsteen betaald, zonder dat men weet, hoe die familie aan dat recht gekomen zij: waarom ook de Eilanders, na 't Jaar 1768, geweigerd hebben dit geld te betaalen.

Weleer was de uitgebreidheid der Landerijen zeer aanzienlijk; doch thans zijn dezelve, door het verslindend zeewater, ten grooten deele vernield; en veele andere, dewijl zij niet door behoorlijke dijken bewaard worden, loopen dagelijks onder, en kunnen dus tot niets dan tot eene zeer geringe weiderij van Schaapen dienen. Ook zijn de Landerijen deezes Eilands niet door slooten van elkanderen gescheiden. Om de twaalf jaaren worden evenwel in *Hollum* de Landen op nieuws, door zekere merken, verdeeld, welke zij Deelen noemen, door welke het gemeene land van dit Dorp wordt gescheiden in zes hoofddeelen of Eggen, met naame *Foppema*, *Hillema*, *Harmana*, *Denega*, *Weerts* en *Sents Eg*; wordende dezelve wederom verdeeld in vijfhonderdzesënzeventig zogenoemde achtendeelen; doch hoe groot zulk een achtendeel in der daad zij, kan zonder eene algemeene meeting der Landerijen niet geweeten worden. Voorts bepaalt zich het recht der achtendeelen voornaamlijk tot de zogenoemde *Miede*; en die de meeste achtendeelen in de *Miede* heeft, heeft ook naar evenredigheid recht om vee daar buiten en in de Duinen te doen weiden; doch die niets in de *Miede* heeft, kan ook geen vee in de *Miede* jaagen, of hij moet voor ieder beest betaalen. Wat nu de *Miede* aangaat,

gaat, dezelve is een groot veld, dat aan alle kanten met een zoden dijk, ruim vier voeten hoog, omringd en dus genoegzaam voorzien is om 't zeewater af te keeren. Voorts is deeze Ringdijk aan den buitenkant zeer steil, op dat 'er geen vee uit de Buitenweiden in de *Miede* zou kunnen koomen; ook wordt dezelve zeer zorgvuldiglijk bewaard, om dat in dezelve al het Hooi van 't geheele Dorp gewonnen wordt. Voorts wordt hier, binnen zekere affchuttingen, Rogge, Gerst, Haver enz. geteeld: ook worden 'er Erweten, Boonen en andere groenten aangekweekt, die alle van een uitneemenden smaak zijn. Wanneer alles is ingeoogst, worden de schuttingen opengedaan, en dan wordt de geheele *Miede* wederom eene algemeene weide. Ondertusschen zijn de dijken der *Miede* ook in achtendeelen verdeeld, en een ieder moet dezelve naar maate zijner gedeelten onderhouden.

Te *Ballum* is de gantsche *Miede* verdeeld in drie Eggen, genoemd *de Foppe Eg*, *Monniken Eg* en *Jelmera Eg*. Deeze drie Eggen bevatten vijfhonderdzesënzeventig achtendeelen, gelijk te *Hollum*, en daar van behoorden, voorheen, tweehonderdzesënveertig aan WILLEM DEN V, als Vrijheer, en de overige aan welgestelde Burgers, van welke de boeren dezelve doorgaans kunnen huuren, voor drie Guldens ieder achtendeel.

Ieder Eg heeft een' bijzonderen Rechter, welke alle jaaren verandert, en wiens post het is, op de dijken, sluizen, wegen, hekken en stekken toe te zien, en zorge te draagen, dat alles behoorlijk onderhouden worde door de boeren, die het land gebruiken. Omtrent deeze zaaken oefenen zij eene souvereine magt, en zo iemand nalaatig is in 't zijne te maaken, of te betaalen, vervolgen zij hem in alle zijne goederen met paraate exekutie.

Weleer bestond de voornaame handteering der *Amelanders* in de vischvangst, gelijk nog heden blijkbaar is uit de groote menigte van vischbeenhoopen, die dikwerf in 't zand gevonden worden. In 't bijzonder waren zij bedreeven in 't vangen en droogen van Schol, waarom noch heden de beste Schol te *Amsterdam* uitgevent wordt, onder den naam van *Amelander* Schol, schoon hier geen Schol meer gevangen

noch gedroogd wordt. De reden daar van is, eensdeels het klein aantal van visschers, en anderdeels, om dat de visschers in den Scholtijd veel voordeeliger met hoeken kunnen uitgaan, om Schelvisch en Kabeljaauw te vangen; dewijl deeze visschen thans nader onder den wal koomen dan voorheen, en tot derzelver vangst geene kostbaare netten noodig zijn.

Ondertusschen hebben de meeste *Amelanders*, reeds in 't begin der voorige Eeuw, hunne netten verlaaten, en zich op de zeevaart met Koffen en Smakken toegelegd, met welke zij wijd en zijd, zo na de Oostzee, als op *Frankrijk* en *Spanjen* voeren; hebbende hier, van deeze schepen, bij 't geheugen van oude lieden, meer dan honderd thuis behoord, die het Eiland in bloei en vermogen ongemeen deeden toeneemen. Doch deeze scheepvaart is thans weder bijna te niete geloopen, zo dat 'er maar drie of vier *Amelander* Kofschippers meer overig zijn. De meeste Inwooners hebben zich, in plaats daar van, tot de groote scheepvaart begeeven, en wel meerendeels voor rekening van *Amsterdamsche* Kooplieden; zo dat men hier thans meer dan honderd *Amelander* Grootschippers of Kapiteins vindt, wier Reeders of Boekhouders te *Amsterdam* woonen. Bij deeze Kapiteins vaaren wederom andere *Amelanders* voor Stuurlieden enz. Dus behoeft een gemeen *Amelander*, zo hij wel wil oppassen, niet lang voor Matroos te vaaren; te meer wijl de *Amelanders* alomme voor zeer goede Zeelieden bekend staan, en door de *Amsterdammers* zeer gaarne in dienst genomen worden: zelfs rekent men, dat thans niet een der Eilanden aan de *Wadden* zo veele Scheeps-Kapiteinen uitlevert als *Ameland*.

Het *Amelander* zeevolk vaart op alle deelen der bekende waereld, behalven op de *Oost-Indiën*, eenige weinigen uitgezonderd. Dit laatste is bij hen eene schande, en een gevolg van een losbandig leeven, waar toe zij zelden vervallen. De jeugd wordt hier ook van jongs af in 't leezen, schrijven en rekenen onderweezen; wordende, aan het oefenen van eenige weinige onschuldige vermaaken, inzonderheid drie avonden in de week besteed, te weeten, die van Zondag,

dag, Dingsdag en Vrijdag, bij hen Meidenavonden genoemd: de jonge lieden kloppen als dan aan de venſters der huizen, waar jonge dogters woonen, tot dat zij bij de eene of andere gehoor krijgen, wanneer de vrijer daar eenige uuren blijft, en, ten zijnen koſten, op *Koffy* met een ſtuk koek onthaald wordt. Voorts leeven zij zeer Godsdienſtig, koomen in geene herbergen, ſchuwen de dronkenſchap, als eene zeer groote ſchande, en deelen gaarne mede aan den armen, die 't hier dus nog al wel kunnen redden, en thans beter dan voor deezen, toen 'er minder ſcheepsvaarenden en meer viſſchers waren, welke thans tot op tien of twaalf Familien te *Hollum* zijn uitgeſtorven: tot merkelijk voordeel van 't Eiland, dewijl 't bereiden van haaken, 't wormzoeken enz. meer handen vereiſcht dan 'er behoorlijk van kunnen beſtaan.

De ſchoone ſexe, die hier zeer blank van vel is, houdt zich voornaamlijk op met naaijen, en is zeer zindelijk in haare huishouding; zijnde alles met matjens belegd, zo dat niemand met ſchoenen in de vertrekken mag koomen. Voorts zijn de vrouwen hier meerendeels van een goed en godsdienſtig leeven, uitgezonderd eenige, die zich in ſterken drank te buiten gaan. Doch zij zijn over het algemeen wat *heerschzugtig*, en de meeste mannen mogen, wegens haare dwaaze zindelijkheid, in den winter naauwelijks voor op den haard hebben. De reden van dit heerschzugtig beſtaan der *Amelander* vrouwen valt niet moeijelijk te ontdekken: dewijl de mannen alleen des Winters thuis zijn, zo regeeren de vrouwen geduurende 't meerendeel van 't jaar, en kunnen dus niet beſluiten haar gezag in den wintertijd af te ſtaan; waarom de meeste mannen hier als bij de vrouwen thuis liggen, en, zo zij vrede willen houden, zich maar zoetjes moeten laaten regeeren.

Ondertusſchen zijn de vrouwen, de genegenheid van eenigen tot de heete wateren uitgezonderd, zeer goede huishoudſters en geneeren zich zeer zuinig. Haar kost is zeer eenvoudig: want dewijl hier in den Zomer geen versch vleesch te bekomen, en de voorraad van groenten ook zeer gering is, zo behelpen zij zich met visch en alderhande

meelſpijzen, aan welke zij zo gehecht zijn, dat de meeste zelfs in andere ſpijzen geen' ſmaak vinden: waar aan men, mogelijk, eenigzins heeft toe te ſchrijven, dat men hier zelden van vrouwen hoort, die zich, niettegenſtaande de langduurige afweezigheid haarer mannen, met anderen te buiten gaan.

De kleeding is hier zeer eenvoudig en nederig. De meeste mansperſoonen, niettegenſtaande zij voor Kapiteinen vaaren, draagen bruine rokken zonder vouwen en zonder naad op den rug. Hier bij koomen wijde broeken, drie of vier over elkanderen, doch thans veel enger, dan voor deezen. Hun meeste pronk beſtaat in twee of drie kostelijke hemdrokken met eenige regels zilveren knoopen, een gouden ſlot in de ſtrop en gouden kniegespen.

Bij de vrouwen is de kleeding ook meest donkerbruin, zijnde jakjens en rokken van dezelfde ſtoffe. Ondertusſchen komt hier in allengs eene groote verandering, dewijl vermogende meisjens nu al meer een meer ſitſen jakjens, en, in plaats van *Amelander* zwarte kappen, Engelſche ſtroojen hoedjens, die hier zeer duur zijn, beginnen te draagen; voorts pronken zij zich veelal op met kostbaare bloedkoraalen, en twee of drie gouden hairnaalden. Ook worden bij de vermogenden de gouden oorijzers vrij algemeen, met gouden hairſpelden, waar mede zij de naauw aan het hoofd ſluitende mutſen aan 't oorijzer vast maaken. Hier bij voegen eenige zelfs ſpelden met juweelen, brazeletten met gouden gespen enz. De vrouwenpakjens zijn hier van een wonderbaar fatſoen, en op den rug laag uitgeſneeden, om de fraaie onderſten ten toon te ſtellen; ook zijn 'er mouwen aan, die bijna de helft te wijd zijn. Dus verſchillen zij, in 't ſtuk van kleedinge, veel van de Friezen, haare nabuuren: te meer, om dat zij eene ronde krul om 't hoofd draagen, van bijzonderlijk daar toe bereid hair gemaakt.

De rouw der vrouwen beſtaat, buiten een zwart kleed, in het afleggen haarer zwarte kapers, waar voor zij dan in plaats neemen een dun ſtuk zwarte ſtoffe, dat haar naauw om het hoofd ſluit, en bijna geheel het aangezigt bedekt. De begraaffenisſen geſchieden naa den middag te één uur, vol-

volgende de mannen en vrouwen beide achter 't lijk, even als ten platten lande in *Friesland*; doch de eersten zonder mantels en de laatste zonder regenkleeden, maar met twee zwarte schorten, waar van zij 't bovenste over het hoofd trekken. Naa dat men van de begraaffenis is te rug gekomen, wordt 'er eerst een glas bier, daar naa een kopje thee geschonken, en vervolgens een tafel met wittebrood, boter en kaas aangerecht.

De plechtigheden hunner huwelijken zijn ook zeer eenvoudig: staande de Geboden onthaalen de ouders de jonge lieden op koffy en brandewijn, waar naa de nacht in vermaak gesleeten wordt, terwijl de goede vrienden en bekenden, op een morgentijd, op brandewijn worden onthaald. Op den avond naa de inzegening des huwelijks koomen bij vermogende jonge lieden doorgaans de wederzijdsche ouders met den Predikant ten eeten, of bij de Mennoniten een hunner Leeraars, welke op dit Eiland de gewoonte hebben om de trouwplegtigheden te verrichten. De meeste zeevaarende persoonen trouwen doorgaans in *Holland*: want naa dat de jonge lieden wettig aan malkanderen verbonden zijn, moet de Bruidegom nog altoos eene reis doen; doch daar van in *Holland* te rug gekomen zijnde, maakt hij zulks zijne Bruid bekend; dan beginnen de Geboden te loopen, en de Bruid vertrekt na *Holland* om daar getrouwd te worden.

Het Wapen van de Heerlijkheid *Ameland* bestaat uit drie balken, met eene halve Maan daar onder; de oorsprong hier van is zeer duister, ten zij men 't sprookje wil gelooven, volgens 't welk de *Amelanders* dit Wapen aangenomen hebben, om daar mede het geheugen te vereeuwigen van een diefstal, door hen bij lichte maan op *Terschelling* gepleegd, en bestaande in 't wegrooven van drie balken, om 'er eene galg van te bouwen, en daar aan de dieven, die uit *Friesland* en van elders hun vee kwamen steelen, op te hangen.

Toen weleer *Ameland* aan *Friesland* gehecht was door de *Wadden*, op welke zeeëngte men schoone Dorpen en Landerijen had, behoorde hetzelve, als een Allodiaal goed,

aan de Friesche Koningen, RADBOUD *den Eersten*, GONDEBALD en RADBOUD *den Tweeden*, die hier een' Tempel hadt voor zijnen Afgod FOSTO, en naar welken 't geheele Land *Fostaland* geheeten wierdt. Naa dat deeze laatste Afgodische Koning, door KAREL DEN GROOTEN, verdreeven was, kwamen de Allodiaale goederen aan de naaste erfgenaamen, de kinderen van GONDEBALD, en dus aan zijne Dogter TEKLA, van welker beminnelijke hoedanigheden zo breed in de oude Kronijken wordt opgegeeven. Deeze trouwde aan TÆKE KAMMINGA, den eersten Vrij- en Erfheer van *Ameland*, welke, in 't Jaar 806, den afgod FOSTO met alle zijne sieradien deedt om verre werpen, en zijnen Tempel in eene Christen Kerk veranderen.

Naa dien tijd is de geheele Erfheerlijkheid van *Ameland* in vrede aan 't Huis van KAMMINGA gebleven, tot aan 't Jaar 1405, wanneer de toenmaalige Grietman van *Ferwerderadeel* 't anders begreep, en *Ameland* wilde aangezien hebben, als staande onder zijn bestier: dan de Staaten van *Friesland* stelden hem in 't ongelijk, zo als blijkt uit de volgende uitspraak of Staatswijze verklaaringe der Staaten van *Friesland*.

„ Allen den geenen, die deezen brief zullen zien ofte „ hooren leezen: zo doen wij Recht en Raaden der Landen en der Steden, sampt Deelen van *Oostergo* en *Westergo*, thans tot *Hartwert* vergaderd, kond en openbaar. „ Dat wij hebben gevonden, geweezen en begreepen, in „ het eeuwig stede en vast te houden, dat die van *Ameland* zullen vrij en kwijt en onbelast zijn van alle rechten en alle Jurisdictie in *Ferwerderadeel* of in eenige „ Deelen van onze Landen van *Oostergo* en *Westergo*, en „ dat zij bij hen zelven zullen rechten en hun recht bij „ hen zelven voeren, gelijk die van *Terschelling* doen, alle „ ding zonder arglist. In teeken der waarheid voor alle „ de geene, die deezen brief zullen zien, of te hooren „ leezen, hebben wij Steden en Dorpen van *Oostergo* en „ *Westergo* voorschreeven onze naamen bij onze Zegelen of „ Segreten geschreeven. Deeze brief is bezegeld in 't Jaar

„ 1405,

„ 1405, op *St. Jans* onthoofddingsdag." Welk ſtuk, origineel in 't boere Frieſch geſchreeven, met het meerendeel zijner Zegelen, in 't Jaar 1676 nog in weezen was.

Indien *Ameland* toen nog zo naauw met *Friesland* was vereenigd geweest, als in de negende en volgende Eeuw, zouden de Staaten van *Friesland*, waarſchijnlijk, de zaak anders begrepen hebben. Doch de geweldige ſtormen van de Jaaren 1181 tot 1222 hebben eerst de ſterke Stinzen en de Landerijen op de *Wadden* verwoest, en daar naa alles in eene opene Zee veranderd; zijnde dit onheil vokoold in den Jaarè 1284, wanneer de grond des Lands drie of vier voeten ſchijnt verzopken te zijn: want nog heden, drie of vier voeten in 't zand graavende, vindt men eenen kleigrond, en daar in allerhande gereedſchappen, beenen, ſteenen, enz. Evenwel is 'er ook nog veel best land weggeſcheurd in de zwaare vloeden van den Jaare 1313, en die, welke eenige jaaren naa elkanderen ontſtonden, van 1421 tot 1428.

In den Jaare 1494, begaf zich PIETER KAMMINGA tot den Keizer MAXIMILIAAN, zich toen ter tijd binnen *Antwerpen* bevindende, en verkreeg van hem eene ruime bevestiging dier voorrechten, welke door de Staaten van *Friesland*, te *Hartwert*, aan de Heerlijkheid van *Ameland* waren verleend.

In den Jaare 1510, verhoorde men eenige oude Grijzaarts, die eenpaarig getuigden, dat zij en hunne onderen nooit van eenen Heer van *Ameland* hadden hooren ſpreeken, dan uit den huize van KAMMINGA, en dat het land, zo veel zij wisten, aan niemand anders onderworpen was. Hier mede komt volkomen overeen het getuigenis der Heeren Gedeputeerde Staaten van *Friesland*, aan de Admiraliteit te *Enkhuizen* gegeeven, in den Jaare 1588.

In den Jaare 1654, zonden die van *Ameland* twee Ambasſadeurs na *Londen* aan den toenmaaligen Protector OLIVIER KROMWEL, om hem te overtuigen, dat *Ameland* volkomen onafhanklijk van *Friesland* was, en dat bijgevolg de *Amelanders* als volkomen onzijdig moesten worden aangemerkt. Niet weinig wierden deeze Ambasſadeurs met hunne wijde broeken en korte rokjens, door de Hovelingen, be-

 ſpot;

ſpot; doch KROMWEL behandelde hen zeer vriendelijk, en verklaarde die van *Ameland* voor volkomen vrij en onzijdig. Dit zelfde geluk viel hun ook te beurt in den oorlog van den Jaare 1672, doch op verzoek des Keizers, die *Ameland*, bij deeze gelegenheid, beſchreef als een Leen des Keizerrijks, dat zekerlijk een misſlag was.

Omtrent het Jaar 1635, ontſtond 'er een hevig geſchil over het Leenrecht deezes Eilands, het welk toen beſtierd wierdt door den Heere PIETER VAN KAMMINGA. Deeze was van den Hervormden Godsdienst; maar zijne Zuster KATHARINA trouwde met ERNST ZUHM uit *Pommeren*, Kapitein Majoor der Infanterij van den Staat. Deeze hadt hier door gelegenheid om alle oorſpronklijke papieren, raakende de Heerlijkheid van *Ameland*, in te zien en af te ſchrijven; doch raakte niet lang daar naa met zijn' Schoonbroeder, wegens huislijke zaaken, in verſchil; 't geen hem, die van de Roomſche Kerk was, aanſpoorde om eene proef te neemen, of hij de Heerlijkheid van *Ameland* niet voor zich zou kunnen verkrijgen. Hij bedankte hier om voor zijnen Militairen post, en reisde na *Weenen*, alwaar hij zich begaf bij de Heeren FOPPIUS VAN AITSEMA, ANTHONY VAN WAVEREN en SIMON DE BEAUMONT, toen ter tijd Hollandſche Reſidenten te *Weenen*; welken hij voorhield, dat *Ameland* eene vrije Heerlijkheid was, leenroerig aan den Keizer, welke dus dezelve naar zijn welgevallen kon beleenen. Deeze drie Heeren vonden zijn voorſtel niet ongegrond, en wisten 't met elkanderen zo verre bij de Staatsdienaars van den Keizer te brengen, dat die den Heer KAMMINGA na *Weenen* ontbood, om zich te verantwoorden; en wanneer deeze; als niet aan zijne Majeſteit onderworpen, zulks weigerde, verkreegen de vier voornoemde Heeren van Keizer FERDINAND een Diploma, waar bij *Ameland* hun wierdt opgedraagen. PIETER KAMMINGA, midlerwijl, omtrent deezen tijd, ſtervende, liet de Heerlijkheid naa aan zijnen Broeder WYTSE, die zich over deeze zaak bij de Hooge Regeering deezer Landen vervoegde, en aldaar alle mogelijke beſcherming vondt; 't geen ten gevolge hadt, dat de drie Hollandſche Heeren te *Weenen*, beſpeurende, dat de zaak,

zo zij verder gingen, voor hun van zeer kwaade gevolgen zou kunnen worden, voor de beleening bedankten, die toen aan ZUHM alleen wierdt opgedraagen, hoewel zonder eenige vrucht: want, hoewel 'er een soort van Afgezant des Keizers na *Ameland* vertrok, om den nieuwen Heer aldaar te huldigen, was 'er bijna niemand die WYTSE VAN KAMMINGA verlaaten wilde. Dus wierdt dan ook eindelijk ZUHM genoodzaakt, vooreerst van zijne eisschen af te zien; te meer, wijl de Staaten Generaal den handel, in deezen gehouden, onwettig keurden, bij het volgende Manifest, gegeeven op den zestienden Maart 1637.

„ Is ter Vergadering van H. Hoog Mogende voorgedraa„ gen en in bedenken gesteld, of men ongemerkt zou be„ hooren te laaten passeeren de Investituure van het Eiland „ *Ameland*, onlangs door den Keizer gegeeven, dan of „ men niet veel eer, tot conservatie van de Gerechtigheden „ van deezen Staat en voorkominge van veele kwaade Con„ sequentien, niet behoort bij Publijk Manifest bekend te „ maaken, dat men deeze proceduuren niet stilzwijgend kan „ laaten passeeren, veel min voor goed aanzien. Waar op „ gedelibereerd zijnde, hebben H. Hoog Mogende geresol„ teerd ende verstaan, dat zij zodanige Proceduuren en In„ vestituure niet kunnen goed vinden, als zijnde van pre„ judiciabele sequelen, en strijdig met den dienst van het „ Land. Verklaarende diensvolgens, zodanige proceduuren „ en Investituuren, albereids geimpetreert, ofte noch te „ impetreeren, nul, geene ende van onwaarde. En zal hier „ van Notificatie gedaan worden zulks en daar het behoort „ enz."

Men hoorde toen vooreerst weinig van deeze zaak; doch in den Jaare 1654 wist ZUHM, door een boekje, genoemd *Genuinus Amelandiæ Status*, bij Keizer FERDINAND *den Derden*, eene Ordonnantie te verkrijgen, bij welke allen inwooneren van *Ameland* gebooden wierdt, aan ZUHM, als hunnen wettigen Heere, trouwe te zweeren; terwijl Z. Kr. Majesteit teffens Graave WILLEM FREDERIK VAN NASSAU verzocht, om denzelven bijstand te willen bieden, tot verkrijging van voornoemde Eiland. Doch ook dit werkte even weinig uit,

als

als toen, wat laater, de Overste KAREL VAN DYK en de Notaris JOHAN SCHOL op *Ameland* verschenen, om den Ingezetenen, en den Heere VAN KAMMINGA in 't bijzonder, eene afvraaging te doen, of zij de bevelen des Keizers al of niet wilden gehoorzaamen? Want toen vervoegde zich de toenmaalige bezitter wederom tot de Staaten van *Friesland*, met dien gevolge, dat deeze hier op eenen brief na *Weenen* schreeven, van eenen nadrukkelijken inhoud. ZUHM, alle zijne voorgaande poogingen tot hier toe verijdeld ziende, zag egter van dezelve noch niet af; maar kwam bij nacht, met een Keizerlijke Diploma, en vergezeld van eenige Soldaaten, op het Eiland, om den Heer VAN KAMMINGA gevangen te neemen, en 't Eiland te vermeesteren. Dan, door eenig volk, tijdig uit *Friesland* overgekomen, wierdt ook deeze aanslag verhinderd; terwijl, tot meerder gerustftelling voor het toekomende, een Friesch Oorlogschip in 't Noordwestelijke Zeegat van *Ameland* wierdt gelegd.

ZUHM, inmiddels te *Weenen* geen meerdere hulpe kunnende bekoomen, en door zijne gedaane poogingen geweldig verarmd zijnde, bewoog een voornaam' Kassier van *Amsterdam*, MARTINUS DOEGEN genoemd, hem met eene aanzienlijke somme gelds bij te staan; doch waar van dezelve naderhand nooit eenen penning heeft weder gezien, dewijl ZUHM eindelijk, zonder Heer van zijn Hijpotheek geworden te zijn, is verdweenen.

Ondertusschen wilden de Erfgenaamen van DOEGEN gaarne hun geld te rug hebben: waarom zij, met verlof der Heeren Burgemeesteren van *Amsterdam*, in den Jaare 1675, hun recht op *Ameland*, wegens de aan den Heere ZUHM opgeschooten penningen, overdroegen aan den Heere Graave VAN KONINGSEK, voor eene bepaalde somme. Deeze Graaf, insgelijks, door Keizer LEOPOLDUS, met een Diploma voorzien zijnde, wierf ten dien einde ruim honderdvijftig Soldaaten te *Breemen*, welke hij in vijf schepen inscheepte, terwijl eenige lieden, onder verzierde naamen, den toestand van het Eiland zouden bespieden. Dan, terwijl deeze het Eiland omtrokken, en de schepen door

tegen-

tegenwind opgehouden wierden, ontdekte men iets van de zaak; dus raakten de bespieders te *Leeuwarden* in hechtenis, en de Soldaaten wierden zo wel ontvangen, dat hun en den Heere KONINGSEK de onderneeming zeer kwalijk bekwam, en geheel in rook verdween. »

De geweldige storm en watervloed van den vijfden November 1675, was voor *Ameland* zeer nadeelig, dewijl de meeste dijken verwoest wierden en veele landerijen afspoelden. Onder anderen wierden die van *Hollum* hier door in de noodzaaklijkheid gebragt, om hunne Miede merkelijk te verkleinen. Bij den vloed van den Jaare 1686 leed *Ameland* insgelijks niet weinig: want het water rees toen zo hoog, dat 'er een schip, door de Slenk, uit de Noordzee in de *Wadden* wierdt gedreeven.

In den Jaare 1680, overleedt WATSE VAN KAMMINGA, en kort daar naa FRANS, zijn eenige Zoon, zonder dat 'er wettige afgenaamen uit dien tak van het huis VAN KAMMINGA overig waren: waarom de Weduwe VAN WATSE, RIXTE VAN DONIA, de eenige erfgenaame van haaren overleeden Zoon, zich als Vrouwe van *Ameland* gedroeg. Naa haaren dood kwam de Heerlijkheid aan haaren Neef, den Heere WILKO VAN HOLDINGA, Baron *Thoe Schwartzenbergh*, Grietman van *Baarderadeel*, en zijne beide Zusters ANNA DODONELA THOE SCHWARTZENBERGH, Gemaalinne van den Heere EDZARD VAN BURMANIA, Grietman van *Ferwerderadeel*, en JANETTA IZABELLA SCHWARTZENBERGH, Gemaalinne van den beroemden Jr. SIKKO VAN GOSLINGA, Grietman van *Franekeradeel* enz.

In den Jaare 1703, beslooten deeze aanzienlijke Eigenaars der Heerlijkheid van *Ameland*, dezelve met alle haare inkomsten, praeëminentien enz. te verkoopen; zijnde daar toe, volgens berichten in de *Amsterdamsche* en *Haarlemsche* Couranten, bepaald den achtentwintigsten Julij van dat jaar. Doch hier kwamen ondertusschen tegen in, met eene bekendmaaking in de *Leidsche* Courant, de Afstammelingen van den Heer SIKKO RENGHERS *tot Godlinzen*, welke oordeelden, dat de voornoemde Vrouwen geen het minste recht hadden om deeze Heerlijkheid te verkoopen. Hier op volgde

de van hunnen kant, onder andere schriften, een Manifest of Remonstrantie van den Heere JAN REMPERTUS RENGHERS, door welke de verkooping, op den bepaalden dag, in de Hopzak te *Leeuwarden*, wierdt gestremd. Doch kort hier naa wierdt de Heerlijkheid van *Ameland* uit de hand verkocht, voor de somme van honderdenzeventigduizend Kar. Guldens, en tienduizend Guldens wegens de onkosten daarenboven, aan zijne Hoogheid, JOHAN WILLEM FRISO, Prinse van *Oranje* en *Nassau*, Erfstadhouder van *Friesland*, onder bestieringe van zijne Moeder, Prinsesse AMELIA VAN ANHALT DESSAU. Bij 't vertekenen van den Koopbrief moesten betaald worden zeventigduizend Guldens, en voorts de eene helft in klinkenden munte, en de andere helft in Landschaps Obligatien, op de termijndagen van den eersten Maij der Jaren 1705 en 1706.

De Eigenaaresfen der Heerlijkheid hadden, tot het overdraagen van dezelve, last en volmagt gegeeven aan de Heeren ALEXANDER WYDENBRUG en BAVIUS NAUTA. De plegtigheid der overdragt geschiedde op den zevenentwintigsten Maij des Jaars 1704, wanneer de Heer NAUTA de Ingezetenen ontsloeg van hunnen eed, aan de voorige Landsheeren gedaan, terwijl daar en tegen de Heer VAN GEMMICH TOT KINGMA, van wegens zijne Hoogheid, de Volmagten en Burgemeesters van den Lande op nieuws in eed nam. Daar op wierdt de geheele *Amelandsche* Regeering, op het Kasteel, deftig ter maaltijd onthaald, en de geheele Burgerij met een wijn beschonken.

De geweldige storm en watervloed van Kersnacht des Jaars 1717, was voor *Ameland* niet minder nadeelig, dan voor veele andere plaatsen. Alle dijken wierden daar door weggespoeld, en het water klom eenige voeten hoog in de meeste huizen, voornaamlijk te *Nes*, alwaar men den ondergang van 't geheele Eiland verwachtte: ondertusschen kwamen 'er geen menschen bij om, en de dijken wierden eerlang wederom hersteld; doch spoelden andermaal ten grooten deele weg, in den hoogen vloed van den Jaare 1719.

In den Jaare 1723 zogt zeker Bisschop der Jansenisten hier eene Kweekschool op te rechten; doch 't bekwam hem

zeer

zeer flegt, wijl de rechtzinnige Katholijken dit zo euvel namen, dat zij, zelfs met schietgeweer, door de glazen der Kerk schooten, om dien Ketter 't leeven te beneemen. Haare Hoogheid, Prinsesse MARIA LOUISA, zondt wel een detachement Soldaaten ter zijner beschermінge; doch de Jansenist, ziende dat hij 'er toch niets kon vorderen, verliet wijsselijk het Eiland.

Op den zesëntwintigsten October van 't reeds gemelde jaar gingen de Visschers, volgens gewoonte, 's morgens met hunne booten in Zee; doch wierden door een' zo hevigen storm beloopen, dat de meeste in de branding van het strand wierden omgeslagen, en daar bij eenendertig persoonen van *Ballum* het leven inschooten, meest alle ongelukkige weduwen en weezen nalaatende; doch die, door de liefdaadigheid eeniger Hollandsche Kooplieden, eene merkelijke onderfteuning genooten.

De ligging van *Ameland* wordt in 't algemeen voor zeer gezond gehouden, dewijl de hooge grond alomme een vast zandig strand heeft, uit het welk geene ongezonde uitwaassemingen kunnen oprijzen. Alleen heeft het met alle Eilanden en Kusten in deezen oord gemeen, de koude waterachtige dampen, die dikwerf uit de Noordzee over 't zelve worden gevoerd. Men hoort hier zelden van zwaare onweeren, dewijl de donderbuien hier meesten tijds na een der zeegaten trekken.

Het water, dat hier in de kommen, putten en slooten wordt gevonden, is geheel vrij van ziltigheid, en veel beter dan op veele plaatsen het regenwater; 't is aanmerklijk, dat, daar 't water, nabij de Zee, op 't strand in een put opkomende, zouter is dan veele zoutbronnen in *Duitschland*, uit welke keukenzout wordt gemaakt, 't zelve daar en tegen, maar een steenworp verder binnenlands gegraaven, volkomen zoet wordt bevonden. Dus heeft men hier, bij drooge jaargetijden, die egter, wegens den hoogen en barren zandgrond, op welken niets zonder overvloed van water wassen wil, zeer nadeelig zijn, zelden gebrek aan schoon drinkbaar water. Om zulk water, bij drooge Zomers, in eene genoegzaame hoeveelheid bij de

hand

hand te hebben, zijn op bevel der Regeeringe, eenige met steen opgemetselde putten gegraaven, welke men hier blanke putten noemt: dan de ondervinding heeft geleerd, dat dit putwater veel minder van deugd is, dan dat in ruime kuilen, hier *Daken* genoemd, verzameld wordt. Zo egter de droogte niet te aanhoudend is, verzamelt zich steeds het water in groote plassen tusschen de duinen; ja de overvloed van hetzelve is zo groot, dat daar uit verscheidene, zich in de *Wadden* ontlastende, beekjens ontspruiten, wier voornaamste zijn de *Monnikesloot*, tusschen *Nes* en de *Buuren*, en de *Balk* en *Dammersloot*, welke laatste van de Spieringen, die daar in zwemmen, ook wel de *Spieringersloot* wordt genoemd: zijnde deeze beekjens in den wintertijd zo aanzienlijk, dat 'er dan, door derzelver water, verscheiden voornaame Fabrieken aan den gang gehouden zouden kunnen worden.

De gemelde *Spieringersloot* loopt door 't zogenoemde *Schattepad* na 't Westelijke Zeegat van *Ameland*, door 't welke schepen, van bij de twintig voeten diep gaande, kunnen binnen koomen. De Wel Eerw. en zeer Geleerde Heer J. W. BURGER is van meening, dat men, met de uitgave van honderdduizend Guldens of daaromtrent, hier eene schoone haven zou kunnen maaken, bekwaam om veele zwaare schepen te bergen, en vooral dezulke, die door storm mogten verhinderd worden, in *Texel* of het *Vlie* binnen te loopen. Eene zaak, die voorzeker veel aandacht verdient, en, op meer dan ééne wijze, voor den Koophandel en Zeevaart der Vereenigde Gewesten, zeer heilzaam zou kunnen zijn, onder anderen door eene menigte van schipbreuken voor te koomen.

De gronden van *Ameland* kunnen in zes bijzondere soorten onderscheiden worden. Om met den Zuidkant te beginnen, zo verdient vooreerst in aanmerking genomen te worden het buitenstrand, hier *de Oere* genoemd, welke, door den vloed en ebbe, tweemaal in de vierëntwintig uuren, zes voeten diep onder water gezet wordt, en wederom droog loopt; zijnde deeze grond eene zandige vlakte, begroeid met zeeëik, die kenbaar is aan zijne geele knoppen en buis-

huisjens, op welk kruid de Rotganzen aazen, die hier, in den Herfst, in eene groote menigte, met flagnetten gevangen worden.

Naast deezen grond volgt de groene wal, die uit een goeden fchierachtigen kleigrond beftaat, doch door de daar tegen aan botzende golven meer en meer wordt weggeflagen. Deeze grond, die *de Grie* genoemd wordt, was voor deezen zeer uitgebreid; doch thans is 'er alleen een ellendig overfchot overgebleven, dat nog alomme door zeeflenken is ingefcheurd: zo dat men hier, door middel eener bekwaame bedijkinge, veele duizenden morgens kostelijk bouwland zou hebben kunnen bewaaren, daar derzelver overblijffel thans maar eene zeer geringe weide voor het vee verfchaft.

De derde foort van Landerijen bevat de nog heden bruikbaare bouw- hooi- en weidlanden, *de Mieden* en *Terpen* genoemd; deeze zijn over 't geheel van een zandigen aart, doch door langduurige bebouwing en bemesting vruchtbaar gemaakt. In deeze Landerijen liggen ook de dorpen, en dezelve worden, tegen de daar buiten weidende beesten, gelijk ook tegen de vloeden, door ringdijken, van zooden gemaakt, verdedigd. Ondertusfchen worden deeze dijken doorgaans te zwak bevonden om een hevigen ftorm af te keeren.

De vierde foort van gronden beftaat uit kleine duinen en heuvels, die met helm, heester, en eene foort van zeer laage en over den grond verfpreide wilgen begroeid zijn. Deeze duinen behooren aan den Landsheer, ten minften in zo verre zij voornaamlijk dienen tot eene woonplaats voor eenige duizenden Konijnen, welker jagt een der voornaamfte opkomften deezer Heerlijkheid is. 't Ware niet te min te wenfchen, dat deeze dieren hier verdelgd wierden, dewijl deeze woestijnen dan in zeer goed bouwland en bosfchadien zouden kunnen worden veranderd.

De vijfde foort van grond beftaat uit hooge en zwaare zandduinen, welke gedeeltelijk met fcherpfteekenden helm bewasfen zijn, en tusfchen welke de reeds bovengemelde waterplasfen gevonden worden. In deeze duinen is niets,

dat tot eenig nut kan dienen, te vinden, dan eene menigte van allerhande krachtige en welriekende kruiden, als Leverkruid, Lepelblad, Carveij, Duizendblad, Eerenprijs, Honderdguldenkruid, Kruizemunt enz. Ook zou de zwaare helm gevoegelijk tot het maaken van matten kunnen worden gebruikt.

Eindelijk volgt, in de zesde en laatste plaats, het dorre en onvruchtbaare Zeestrand, waar tegen de golven der Noordzee dagelijks aanbruisschen, en 't welk zo hard is, dat alle schepen, die 'er op stooten, oogenblikkelijk verbrijzeld worden. Men vindt op hetzelve veelerhande schelpen, en daar onder somwijlen eenige zeldzaame; zo dat men hier, zo wel als te *Scheveningen* en op andere plaatzen, allerlei schelp- en grotwerken uit de stoffen, die aan strand gevonden worden, zou kunnen maaken.

In de hooge duinen houden allerhande soorten van Zeevogels huis, vooral Meeuwen, die hier onder den naam van Koppen bekend zijn, en veele schoone groote eijeren op de duinen leggen, welke door de *Amelanders* naarstig worden opgezocht. Hier aan volgen de Steenen, die ook goede eijeren leveren. Dan Bergëenden, die hunne eijeren bij hoopen in de gaten der Konijnen leggen, en dezelve aldaar uitbroeden. In de waterplasfen, die tusschen de hooge duinen gevonden worden, houden zich veele wilde Eenden, Teelingen en andere watervogels op. Ook vindt men, in den Herfst, op de hooge duinen somwijlen Arenden. De kleine duinen zijn daarentegen vol Konijnen, die in kouleur zeer verschillen: zijnde de meesten aschverwig, sommigen rood, anderen wit, en eenigen pikzwart. De bonten zijn voor de Duinmeiers de aangenaamste, dewijl men meent waargenomen te hebben, dat de jagt jaarlijks zo veel overvloediger is, als 'er meer bonte Konijnen gevonden worden. Op die zelfde plaatzen vindt men veele Kievitten, die 'er hunne eijeren leggen. Patrijzen, Snippen en Lijsters zijn hier zeer overvloedig, en mogen door een ieder geschooten worden; maar Ojevaars ziet men hier niet, waar van men deeze reden geeft, dat 'er op 't geheele Eiland geene Kikvorschen worden gevonden, terwijl 'er daarentegen veele

Pad-

Padden huishouden. Haazen heeft men hier wel getracht aan te kweeken, doch te vergeefs, dewijl deeze dieren niet kunnen bestaan op plaatzen, daar de Konijnen de overhand hebben.

Groote wateren vindt men op dit Eiland niet, maar wel eenige wijde poelen, waar in goede Aal en Bot gevangen wordt. Ook vangt men Bot en Garnaalen in de slooten van *de Grie*, gelijk ook op het Zeestrand, hoewel deeze visch minder van smaak is. Aan den binnenkant des Eilands en op *de Grie* houden zich insgelijks veele vogelen op, en daar onder de zogenoemde bonte Leeuwerikken, die schoone groote eijeren leggen.

De hier te lande meest heerschende ziekten zijn Waterzucht, Naarborstigheid en Jigtpijnen, waar door eenige verlammen, en anderen vroegtijdig ten grave daalen, daar anderszins de meeste inwooners taamelijk oud worden, vooral de mannen: want wat de vrouwen betreft, dezelve sterven doorgaans vroeger; waarschijnlijk om dat zij, altoos aan de naald zittende, genoegzaam geene beweeging hebben, terwijl ze bijna niets eeten dan visch en meelspijzen, en zich in 't Theedrinken grootelijds te buiten gaan; waar uit ook teffens de reden kan worden afgeleid, waarom hier zo veele aan de maandelijksche ontlasting zukkelen, gebugheld zijn, en weinig kinderen ter waereld brengen; daar mannen integendeel, als bevaaren persoonen, meer allerhanden kost eeten, en wijn enz. gebruiken.

De natuurlijke Inboorlingen van dit Eiland zijn over 't algemeen middelmaatig groot van gestalte; doch zeer groote en zwaare persoonen worden zeldzaam onder de eigenlijke *Amelanders* gevonden. De vrouwen zijn in 't algemeen schoon van aangezigt, en hebben inzonderheid zeer witte tanden. Ongemeen groot is haare zindelijkheid, zo dat de vermogende twee of drie pronkkamers hebben, in welke men niet, dan met daar toe geschikte Kamermuilen mag koomen, terwijl de mannen, zo zij vuur willen zien, zich in een rookgat moeten behelpen. Voor het overige zijn de inwooners, dewijl de meesten in *Holland* verkeeren of verkeerd hebben, beschaafde en vrijmoedige menschen; de

Hollandſche taal wordt dus ook over 't geheele Eiland geſproken, uitgezonderd alleen op 't Oostelijke deel van *Nes*, alwaar nog de oude Frieſche Landtaal is overgebleeven.

De boeren, die hun brood met den landbouw winnen, zijn ook zeer zindelijk: want naauwelijks is het vee in 't veld, of de ſtallen worden met allerleie ſieraaden opgepronkt. De graanen worden, om de zelfde reden, zo ras zij in huis gebragt zijn, gezuiverd, en wel op eene bijzondere wijze: zij worden naamelijk in zeer kleine ſchooven gebonden, welke men in de hand kan houden, en op een groot haardijzer, 't welk over een vat ligt, uitgeſlagen: daar na wordt het dus gedorschte koorn op een zeil geworpen, om het kaf door den wind te doen verſtuiven, en voorts aanſtonds na den Bakker of Stooker gebragt, of in kisten opgeſlooten. 't Gevolg hier van is, dat men, eenige dagen naa den Oogst, niets van 't geheele werk meer verneemt, dewijl deeze boeren alle maar een' kleinen voorraad *inzamelen*, en geen meer land bebouwen, dan genoeg is, om hunne eigene huisgezinnen van brood en boter te voorzien. Hier om vindt men hier ook geene Kernmolens, maar alleen Handkernen; 't geen teffens de reden is, dat zij, die zelven geene boerderij hebben, de melk, boter enz. hier duurder moeten betaalen dan in *Friesland*. Veelen houden zich nog op met het aanvokken der alomme zo bekende *Amelander* Paarden, terwijl anderen aanzienlijke Schaapsweiderijen hebben. Geenerhande ambachten worden hier geoefend, behalven het timmeren, ſchoen- en kleêrmaaken, bakken, brouwen en ſtooken: alle andere huisvaders zijn zeelieden; men vindt onder dezelve veele geſchikte en kundige perſoonen, die door hunne menigvuldige reizen veel hebben gezien en ondervonden; en dus kan men hier, geduurende den wintertijd, eene aangenaame verkeering hebben. Zeldzaam maaken zich de *Amelanders* aan zwaare misdaaden ſchuldig; zijnde de zwaarſte ſtraf, die in de laatſte twaalf jaaren daar geoefend is, geweest, dat eenige misdaadigers aan de Kaak hebben moeten ſtaan. Voorts leeft men 'er zeer ſtil: kaatzen, in de herbergen te gaan drinken enz. is hier niet in gebruik, en onder de jonge lieden

wordt

wordt weinig tot vermaak of uitspanning gedaan, dan het speelen met knikkers, en 't fleedjaagen geduurende den Winter.

Zie Tegenwoordige Staat van Friesland.

AMERSFOORT. In ons berigt wegens de Geschiedenissen deezer Stad verhaalden wij, hoe de Lakendraperij aldaar eertijds een aanzienlijken tak van koophandel uitmaakte, doch, vervolgens, in deerlijk verval geraakte. 't Was hierom dat men op den inval kwam, om den ouden bloei eenigzins te herstellen. Aanleiding daar toe gaven de Gebroeders BEAUNE, den voorslag doende om 'er een Lakenfabriek, naar het voorbeeld van sommige *Engelschen* en *Franschen*, op te rigten, en de onderscheidene werkzaamheden, daar toe behoorende, onder één Opzigt te brengen. Ten dien einde stelden zij eene Geldleening voor, van driehonderdduizend Guldens, in Actien of Aandeelen van duizend Guldens ieder. Merkelijken opgang maakte deeze Leening, zo wel elders in de Vereenigde Gewesten, als vooral in het Sticht, daar men van de bevorderinge van den binnenlandschen Koophandel, welke hier van het gevolg zoude weezen, een klaar gezigt hadt. De Staaten des Lands van *Utrecht* deeden, in den Jaare 1775, behalven eene aanmerkelijke vermindering van eenige belastingen, en de geheele opheffing van andere, eene gifte van achthonderd Guldens ééns, en van zeshonderd Guldens voor de twaalf eerstvolgende jaaren, aan de Bestuurderen, met belofte van gunstige overweeginge van 't geen verder, tot bevorderinge van den bloei der Lakenfabrieken in dit Gewest, zou worden voorgedraagen. Daarenboven bezorgde de Regeering van *Amersfoort* aan de Onderneemers verscheiden stedelijke voordeelen. Deeze, dus aangemoedigd, bouwden, in den Jaare 1776, een groot en zeer aanzienlijk Fabriekhuis, met al het noodige daar toe, keurlijk, doch zeer kostbaar, ingerigt. Ruim een half jaar na het leggen van de grondslagen der Gebouwen, waren 'er reeds tusschen de vijftien en zestienhonderd menschen aan het werk. *Amersfoort* bloeide alzo boven andere *Sticht-*

sche Steden; de schamele gemeente, die werken wilde, behoefde 'er niet om brood te bedelen, of uit de hand gevoed te worden. Doch die bloei was van geen langen duur. Immers wordt ons verzekerd, dat de eerste Onderneemers, eerlang, het werk staakten, en zij zelven in zeer bekrompene omstandigheden vervielen.

Ook hier ter Stede zag men, op het voetspoor van andere, na den schandelijken Engelschen Oorlog, het Patriotisch vuur ontvlammen. Men hadt 'er, gelijk elders, de gewoonte, ten Stadhouderlijken Hove te verneemen, welke persoonen aldaar meest aangenaam waren, om op de Lijst der zulken, uit welke de Verkiezing tot Regeeringsleden moest geschieden, gebragt te worden. Het nalaaten van dit vraagen van Aanprijzinge was de eerste stap, welken men alhier tot de Vrijheid deedt. Men zondt, in den Jaare 1783, de Naamlijsten van Burgemeesteren en Schepenen aan den Stadhouder, om 'er, overeenkomstig het Regeerings-Reglement, eene verkiezing uit te doen. Voorts gebeurden 'er nog andere veranderingen. De Burgerij verzogt en verkreeg van de Regeering eene nieuwe Wapenrusting. De Schutterij wilde men vergrooten, en, tot meerder luister, aan dezelve Granadiers toevoegen. Vlijtig arbeidde men, daarenboven, aan de oprigting van een Vrijcorps, met oogmerk om uit hetzelve de Burger-Compagnie van bekwaame Schutters te voorzien.

Nu was de Burgerij wakker geworden, en deedt, in den volgenden jaare, verdere stappen tot grondwettig herstel. Even als in de hoofdstad van het Gewest, geschiedde 'er eene Oproeping der Burgeren, om hunne Bezwaaren, raakende de Staats- en Stadsregeeringen, in te brengen. Het ontbrak niet aan Inleveraaren; doch die in hunne hoop op het bedoelde Herstel verijdeling meenden te voorzien, doordien 'er, van wegen de Regeering, een Commissie van Onderzoek benoemd wierdt, of alle de Tekenaars behoorlijk geregtigd waren? De Burgers, welke Bezwaaren hadden ingebragt, wraakten deeze Commissie: deels om dat dezelve bestondt uit leden, aan wier burgerschap, en bevoegdheid om zitting in den Raad te hebben, veele Burgers

gers twijfelden; deels om de handelwijze deezer Commissie in het doen van onderzoek. Hier over leverden zij een Verzoekschrift aan de Regeering in, en nog een ander, om de Stads- van de Staatsbezwaaren te schiften, en de eerste, overeenkomstig de Privilegiën, in de Stad zelve af te doen. In geen van beide gevallen wierden zij gehoord, en geschiedde 'er, integendeel, eene Afkondiging, waar bij de aantijging, als of 'er eenige onbevoegde Leden in den Raad zaten, als eene lasterlijke onwaarheid wierdt uitgekreten. De zelfde afkondiging behelsde een Verbod van het oproepen der Burgeren, buiten kennis van den Raad, en eene vermaaning om zich van zodanige zamenkomsten te onthouden.

Duidelijk bleek hier uit, dat de Regeering geenzins een zo Vrijheidminnenden Geest als de Burgerij ademde. Het volgende jaar leverde hier van nog sterker proeven. Een aantal van zeventien Geconstitueerden, uit de Burgerij verkozen, verzogt, in de Maand Maart des Jaars 1785, door vijf Gecommitteerden, in die hoedanigheid, bij de Regeering erkend te worden, en met dezelve in onderhandeling te treeden, tot het vereffenen van Bezwaaren, bij hun Concept-Reglement opgegeeven. Een weigerend antwoord hieldt in, dat de Regenten van begrip waren, zelve Representanten der Burgerij te weezen, en dus geene andere Gemagtigden te kunnen toelaaten; omtrent de aangeroerde Punten in het Concept-Reglement zou de Raad eerstdaags zodanig besluiten als dezelve meende te behooren, en op die wijze alle andere behandelen; altoos in 't oog houdende, dat zij het waare belang der *geheele Burgerij*, en niet den zin van eenige *weinigen* moesten betragten.

Schor klonk dit antwoord in de ooren eener Burgerije, die na herstel van Bezwaaren verlangde, en meende den besten weg ter bekominge ingeslaagen te hebben. Zij bleef in die onzekerheid tot den aanvang van Augustus, wanneer eene menigte Burgers, terwijl de Raad vergaderd was, voor het Stadhuis zamenkwam, om die zaak, op nieuw, te onderstaan. Ten betoon, dat de Gecommitteerden, onlangs benoemd, geene zich zelven opwerpende, maar door de Burgers vrijwillig aangestelde Persoonen waren, bestemden zij

'er vijf uit hun midden, om als de zodanigen door den Raad erkend te worden; teffens hunne begeerte te verstaan geevende, dat deeze eenigen zou volmagtigen om met de Geconstitueerden in de meermaals verzogte onderhandeling te treeden. Het Besluit was, op den zelfden grond als voorheen, weigerend; en het verzoek, vijf keeren gedaan, wierdt even zo veel maalen van de hand geweezen. Dit afslaan nam één der Geconstitueerden zo euvel op, dat hij de Naamen eischte der Heeren, die hun verzoek in den weg stonden, met betuiging van dezelve niet meer voor Vertegenwoordigers des Volks te zullen erkennen. De Raad scheidde hier op.

'sVolgenden daags verzamelden de Burgers andermaal, ter zelfder plaatze. Naa dat eerst de Gecommitteerden bij eenen der Burgemeesteren vergeefsch hadden aangehouden, om het beleggen eener Raadsvergadering, begaven zich de *Burgers*, voorgegaan door Gecommitteerden, derwaards; en na 't huis van de andere Burgemeesteren op één naa, met even weinig vrugts. De Raad CRAAMER, met eenige Geconstitueerden in een Koffyhuis getreeden, ontboodt twee Deurwaarders, en beval hun, onmiddelijk de Vroedschap bij een te roepen. Slegts negen Heeren verscheenen. Twee hunner wierden, naa eenig beraad, benoemd om de vergaderde menigte af te vraagen, of zij de vijf Heeren tot hunne Gecommitteerden hadden benoemd? Een eenpaarig *ja!* bragt dit Raadsbesluit te wege: „ Op het instantelijk en herhaald „ verzoek van een groot aantal Burgers en Inwoonders „ deezer Stad, thans voor den Raadshuize vergaderd, heb„ ben de Regeerders der Stad *Amersfoort*, naa rijpe Deli„ beratie en voorafgaande Informatie van de voor den „ Raadshuize deezer Stad vergaderde Burgeren en Ingeze„ tenen, na derzelver begeerte, goedgevonden en ver„ staan, de Persoonen van HENDRIK VAN EEMDEREN, BAR„ THOLOMEUS DE WYS, WILLEM VAN EEDEN Jr., JUSTUS JO„ HANNES TRESCHOUW en CHRISTIAAN JOHANNES VAN ROOT„ ZELAAR te erkennen als Burgeren Gecommitteerden, en „ de Persoonen van GERRIT VOGELZANG, STEVEN CAMP, „ JUSTUS HOOFD VAN HUISDUINEN, Mr. HENDRIK BOR, Q. Q.

„ MET-

„ METHORST, JAN VAN DASHORST, JAN VAN LING, DIRK LA-
„ GERWEY, FRANS TER HORST, ABRAHAM LEGERWEY, W. PAN-
„ NEKOEK, S. VAN STRAALZOND, NICOLAAS VAN DEUVERDEN,
„ W. VAN GEENHUIZEN, J. H. BOOZEN, M. DREIJER en CORNE-
„ LIS WARNEKE *Az.* als Geconſtitueerden van een aantal van
„ zeshonderdvijfentwintig Burgeren en Ingezetenen deezer
„ Stad; erkennende dezelve in voorſz. Qualiteit bij deezen;
„ en zal deeze zonder Reſumptie worden uitgegeeven."

Dit Raadsbeſluit, waar van een gedeelte der *Amersfoortſche* Burgerij veel heils en de voldoening der langgerekte begeerte verwagtte, hieldt ſlegts vijf dagen ſtand; immers de voorzittende Burgemeester deedt, in eene buitengewoon belegde Vergadering, naa dat tijdsverloop, het voorſtel, om, bij voorraad, alle gewoone Vergaderingen op te ſchorten, het onlangs genomen Beſluit, wegens het erkennen der Gecommitteerden en Geconſtitueerden, als onwettig te verwerpen, en, bij de weete van den toedragt der zaaken binnen de Stad aan Gedeputeerde Staaten, deezen te verzoeken om ten ſpoedigſten zodanig een Beſluit te neemen, als zij het meest geſchikt oordeelden, om de Regeering bij haar wettig gezag te handhaaven, en in ſtaat te ſtellen om vrij en onbedwongen hunne beſluiten te neemen, zo als zij oordeelden meest ten oirbaar van Stad en Land te ſtrekken. Dit ging bij de Meerderheid door, terwijl negen Leden van den Raad den inhoud van den Brief wraakten, tegen de verzending ſtemden, en zich hunne nadere aantekening voorbehielden.

Een Deurwaarder vertrok dien eigen dag met den Brief aan Gedeputeerde Staaten, die 's avonds bij een kwamen, ſchoon ten getale van ſlegts vier of vijf, en naa verloop van één uur een Staaten Boode aan den Stadhouder afvaardigden, met verzoek, om, door het toezenden van een Regiment Krijgsvolk, de Meerderheid der *Amersfoortſche* Regenten tegen de Burgerij de hand boven 't hoofd te houden. Zijne Hoogheid voldeedt zo ſpoedig aan dit verzoek, dat reeds den volgenden dag de noodige Patenten na *Nijmegen* wierden afgevaardigd. Eene Ruiterbende van tachtig Man, en driehonderdentwintig Voetknegten ontvingen bevel

om na *Eede* op de *Veluwe* voort te rukken, en den volgenden dag te *Amersfoort* binnen te trekken.

Zijne Hoogheid schreef aan de Gedeputeerde Staaten, „ dat „ hij, hoe afkeerig anderzins om van de Wapenen van den „ Staat gebruik te maaken tegen de goede Ingezetenen, nogthans, uit aanmerking dat 'er geen ander middel scheen „ over te zijn, om de Desorders en Regeeringloosheid, te „ *Amersfoort* plaats grijpende, voor te koomen," de door hem aangeduide *Geldersche* Troepen zondt. Een Regiment op de Repartitie van *Utrecht* staande, hadden Gedeputeerde Staaten, zo 't kon zijn, verzogt; doch de Kapitein Generaal oordeelde geen van deezen „ met genoegzaamen spoed „ en Secretesse" na *Amersfoort* te kunnen doen trekken. Naa hun Ed. Mogenden voorgesteld te hebben om de noodige maatregels te neemen, ten einde de Wapenen van den Staat aan geen hoonende bejegeningen mogten blootgesteld en het Krijgsvolk binnen *Amersfoort* van behoorelijke Inlegering verzorgd worden, verzogt zijne Hoogheid, „ van de „ Wapenen geen gebruik te maaken, dan wanneer de nood „ zulks volstrekt vorderde, en 'er geen ander middel was „ om de rust in de Stad te herstellen, en de Magistraat bij „ haar wettig Gezag te handhaaven."

Hier uit mogen wij opmaaken, dat de Gedeputeerde Staaten den toestand van *Amersfoort* als hoogst hachlijk hadden afgeschilderd. De vereende poogingen der Staats- en Stads Regenten met den Stadhouder gelukten, en de Generaal VAN DER HOOP, wien het bevel over dit Krijgsvolk was opgedraagen, vertoonde zich den zeventienden Augustus voor de Poorten van *Amersfoort*, aan 't hoofd zijner Ruiterbende, en wierdt onverhinderd binnen gelaaten, gelijk ook eerlang het overige Krijgsvolk, tot die Inlegering bestemd.

Veel viel 'er voor ter Staatsvergaderinge over dit bedrijf, 't welk aldaar, door zommigen, wierdt beschouwd als „ een „ directe inbreuk op der Burgeren publieke rust en veiligheid", zo dat zij geene woorden konden uitdenken „ om „ hunne gevoeligheid deswegen te kennen te geeven." Afgevaardigden van de Stad *Utrecht*, met naame, voerden deeze taal, aan wien, door de Vroedschap, last wierdt gegeo-

geeven, om aan te dringen, dat het Krijgsvolk, in *Amersfoort* ingetrokken, terstond bevel kreeg om het Sticht te verlaaten, en, bij ontsteltenis daar van, den volgenden dag, in eene buitengewoone Vroedschapsvergadering, verslag te doen, om dan te raadpleegen over het afzenden van Brieven aan de Staaten van *Holland*, *Overijssel* en *Friesland*, en het uitvaardigen van verdere rondgaande Brieven aan de Staaten van het Bondgenootschap.

Ontzettende bekommernissen, intusschen, veroorzaakte het voorgevallene te *Amersfoort* door de meeste Gewesten en Steden, alwaar een alarmkreet opging over de schennis, der burgerlijke Vrijheid aangedaan. Steden bij Steden leverden daar over haare bezwaaren in, en drongen ten sterkste, dat *Amersfoort* ten spoedigste van het Krijgsgeweld moest ontheven worden. In die Stad zelve zat men ook niet stil. De Minderheid der Regeeringe daar ter Stede rustte niet, maar zondt een Brief aan de Vroedschap van *Utrecht*, tot geleide van een Berigt, wegens het voorgevallene, 't geen aanleiding gegeeven hadt aan de Meerderheid om bij de Gedeputeerde Staaten hulpe te verzoeken; met voordragt aan die Vroedschap om de Staaten van *Holland*, *Overijssel* en *Friesland* het terug roepen des daar op ingebragten Krijgsvolk te helpen bewerken. — Het Verzoekschrift der Geconstitueerden en Gecommitteerden te *Amersfoort* bij de Regeering, om bevrijd te mogen worden van de ingerukte Knegten, wierdt geheel gewraakt, als van onbevoegden komende: ook hieldt de Magistraat deeze Krijgsbezetting ten hoogsten noodzaaklijk, tot bewaaring van de goede Orde, voor den welvaart der Stad voordeelig, en aan niemand van de goede Burgerij tot hinder. Overeenkomstig met deeze begrippen luidde eene Afkondiging, waar in zij hun gehouden gedrag verdeedigden, en beweerden, dat de Krijgsmagt niet zou dienen om de Burgers, in het doen hunner Verzoeken, te verhinderen; maar alleen om de rust en veiligheid der Stad te handhaaven.

Het leedt niet lang of de rust wierdt te *Amersfoort* op eene alleronwederspreekelijkste wijze gestoord. Dewijl het Krijgsvolk, tegen den zin van een groot gedeelte der Burgerije

gerije was binnen getrokken, en zich daar bleef onthouden, was het ligt te voorzien; en uit voorvallen, in deezen tijd niet ongemeen, op te maaken, dat tusschen de Burgers en Krijgslieden, bij de geringste aanleiding, groote beweegenissen konden ontstaan. — Op den faansten October verrigtte de Schutterij haare Wapenoefening, en vuurde af. Dit Burger-Krijgsbedrijf gaf aanleiding tot rustverstoorende voorvallen. Smaadwoorden en schimpende bejegeningen wierden welhaast van daadlijkheden gevolgd. Eenige Soldaaten kreegen vrij zwaare en mindere wonden. Hunne Spitsbroeders namen wraak, en hakten in op allen wat zij in Burger-uniform gekleed aantroffen. Veele Burgers wierden gekwetst, geslagen, en de Huizen, waar in de door den Soldaat naagejaagde Burgers gevlugt zich geborgen hadden, moesten last lijden door het insmijten der glazen. Met veel moeite bragten de Bevelhebbers hunne Onderhoorigen tot bedaaren, en in hunne Kwartieren. Dan de wraaklust was niet verzadigd, de moedwil niet uitgewoed: want 's anderen daags ontstonden 'er, op nieuw, beweegingen. Het kweezen van een Soldaat bewoog eenigen zijner Makkeren om op een' Burger aan te vallen, hem een houw in de hand en eenige wonden in 't hoofd toe te brengen, als mede de glazen van het huis, waar in de gekwetste de wijk nam, in te slaan. In deeze woede pleegde de Krijgsknegt veele andere baldaadigheden en straatschenderijen, in 't einde door het gedurig uitzenden van Ronden beteugeld. Wie de schuld der eerste aanleidinge tot deeze opschuddingen te wijten zij, valt, onder eene menigte van eenzijdige voor- en tegen berigten, niet gemaklijk te beslissen. Men vindt 'er, die dit den Soldaaten ten laste leggen, om dat, bij openbaar Gezag, omtrent de oorzaaken dier beweegingen geen Onderzoek gedaan is, 't welk zij meenen dat niet agterwege zou gebleeven zijn, indien de Regeering de misdaad hadt kunnen verhaalen op het gedeelte der Burgerije, bij haar in kwaaden reuk. Van hier kreegen de Krijgslieden de haatlijke naamen van *Burger-beulen* en *bezoldigde Huurlingen tot onderdrukking der Vrijheid.* —

Geene

Geene baate altoos deeden alle deeze poogingen. Integendeel wierdt het getal der Krijgsknegten nog merkelijk versterkt, zints de Utrechtsche Staatsvergadering te raade was geworden, zich derwaarts te verplaatzen, als zich, voor hunne persoonen, te *Amersfoort* meer veiligheid beloovende. Op den dertigsten Augustus des Jaars 1786 kwam, voor 't eerst, de Vergadering aldaar bijeen. Een verhaal van de verrigtingen deezer Staatsvergaderinge behoort niet tot ons tegenwoordig plan; hetzelve staat elders door ons gedaan te worden. Aangaande het voorgevallene, de Stad zelve betreffende, zullen wij het volgende aanteekenen. Uit hoofde van het boven vermelde, kan niemand vreemd dunken, 't geen eerlang gebeurde, zo omtrent de Geconstitueerden, als het Genootschap van Wapenhandel. Eerstgemelden verzogten, zo voor zich, als naamens een groot getal hunner Medeburgeren, dat de Stads Regeerders, ter afdoening van de Punten, Stads Regeeringsbestelling betreffende, zouden gelieven te raadpleegen, en met toestemming van de Burgerij te besluiten, en alzo, 't geen Huislijk de Stad raakte, af te doen, eer een veranderd Regeerings Reglement voor het *Sticht* zou zijn vastgesteld. Dan dit verzoek wierdt, bij meerderheid van stemmen, afgeweezen, en kreegen de Inleeveraars de weete, dat hunne aangenomene hoedanigheid als Geconstitueerden niet wierdt erkend; als mede, dat een ieder, die vermeende bezwaard te weezen, voor zich die bezwaaren moest indienen.

Was het Genootschap van Wapenhandel, in den Jaare 1783, met goedkeuring der Regeeringe, tot stand gekomen, de Burgemeester KOLF hadt op dit stuk tegenwoordig een ander inzien. Hij beweerde, dat dit Genootschap geenzins bij het voorgewende oogmerk was bepaald gebleeven, maar zich bemoeid hadt met het Publiek Bestuur, door een Verzoekschrift aan de Staaten, 't welk geen het minste verband met de oefening der bijzondere Leden des Genootschaps, ten nutte van de Schutterij der Stad *Amersfoort*, hebben kon. — Ook beschouwde hij het Genootschap, zo als het zich thans bevondt, en in de tegenwoordige omstandigheden, als geheel nutloos, en veel eer strekkende tot schade

der

der goede Burgerije, en tot onderhouding der verderflijke Partijschappen. — Daarenboven diende, zijns oordeels, het Genootschap, door het willekeurig inneemen van eene Vergader- en Exercitieplaats, het aanstellen van Officieren, zonder vereischte goedkeuring, en soortgelijke overtreedingen van de bepaalingen aan 't zelve gesteld, zeer tot verragting van de goede Orde en Geschiktheid. — Dit voorstel vondt bij 't meerderdeel des Raads dien invloed, dat 'er eene intrekking van 't verlof, en vernietiging van het Genootschap uit gebooren wierdt. Bij de openbaare Aankondiging hier van, welke tevens een Verbod inhieldt wegens het draagen van Leuzen bij dit Genootschap aangenomen, geschiede een algemeener tegen alle Leuzen, hoe genaamd.

De Minderheid der *Amersfoortsche* Regeeringe, gelijk zij zich tegen het verwerpen des Verzoekschrifts van Geconstitueerden hadt aangekant, keurde ook de Vernietiging des Genootschaps, met het daar aan verknogte wegens de Leuzen, af. Zij begeerden dat hunne Tegenaantekeningen in de Stadspapieren zouden worden ingeschreeven. Dit ontmoete weigering; ten zij deeze Regeeringsleden verklaarden, geen Leden van 't bij meerderheid ontbondene Genootschap van Wapenhandel te zijn: deezen dit niet verkiezende, bleef ook het inschrijven agter wege.

Hadt *Amersfoort*, waar tusschen Regenten en Regenten, tusschen Regenten en Burgers, zo groot eene verdeeldheid heerschte, voorheen betreurenswaardige proeven ondervonden van de tweedragtigheid tusschen de Burgers en de daar gelegerde Krijgsbezetting, ten deezen jaare zag het, met den aanvang van September, een alleraanstootelijkst bedrijf der laatstgemelde. Niets minder dan een veertigtal Soldaaten liep 's nagts, met geweld, het Huis open van den Heer COHEN, sloeg de glazen van buiten en van binnen stukken, bragt aan Behangzels en Huisraad eene schade toe, die boven de veertienhonderd Guldens beliep. Niets het geringste wierdt tot verhindering in 't werk gesteld. Geen wonder dat de Heer COHEN zich des beklaagde. Men zogt dit wanbedrijf des Krijgsvolks, 't geen de Staaten onlangs, ter hunner beveiliging, derwaards deeden koomen, te ver-

goe-

goeden door den Klaager te verzoeken, dat hij de schade zou doen opneemen, alles te herstellen, en de Rekening aan de Stad te bezorgen, die aannam dezelve te betaalen.

Nog al sterker sloeg men voort, in 't volgende jaar, om de poogingen tot herstel van Vrijheid in bedwang te houden. Ten blijke hier van dient de nieuwe Eed, welke aan de Schutterij wierdt afgevorderd. Volgens denzelven moest bij de algemeene belofte van Gehoorzaamheid aan de Magistraat elk Schutter verklaaren, „ dat hij zich niet be-
„ geeven hadt of begeeven zou in Eed of Dienst van zulke
„ Persoonen, welke zich thans in de Regeering der Stad
„ *Utrecht* of *Wijk* gedrongen hadden, bij de Staaten dee-
„ zer Provincie voor onwettig verklaard, om dezelve met
„ raad of daad tegen de gemelde Staaten, en alzo mede te-
„ gen de Magistraat deezer Stad, als een Medelid van Staa-
„ ten te helpen stijven en te sterken; gelijk ook, dat hij
„ zich niet hadt verbonden of verbinden zou om Militaire
„ diensten te doen onder eenig Burgercorps, of Officieren,
„ bij de Heeren Staaten deezer Provincie, of de Magistraat
„ deezer Stad niet gelegaliseerd, of voor wettig erkend; en
„ in het gemeen, dat hij met niemand eenige Verbintenis
„ gemaakt hadt of maaken zou, tegen het Gezag des Ma-
„ gistraats, of waar door dezelve Magistraat of Stad in on-
„ gelegenheid mogte geraaken; en bij zo verre iets ter zij-
„ ner kennisse koomen mogt, het welk deeze Stad of het
„ Gemeene Land nadeelig zou mogen zijn, dat hij dit aan
„ den Schout, Burgemeesteren en die van de Magistraat zou
„ te kennen geeven."

Binnen *Amersfoorts* Wallen bevonden zich Persoonen, die door reeds aangegaane Verbintenissen buiten staat waren om deezen Eed te doen: den zodanigen wierdt, als zij des berouw hadden, en verlangen mogten, op nieuw, tot de Schutterij te worden toegelaaten, de weg opengesteld en aangeweezen. — Men liet niet naa om de Burgerij tot het doen van deezen nieuwen en zonderlingen Eed over te haalen. Onder anderen wordt verhaald, dat de Hoofdschout, Raaden en de Secretaris tot het afneemen van dien Eed benoemd, in plaats van den Schutteren de gevolgen des Eeds,

in-

indien zij deezen valschlijk zwoeren, voor te houden, in tegendeel alles in 't werk ftelden om de Burgers over te haalen tot het afleggen, door hun, die zich huiverig betoonden, te gemoet te voeren, dat zij alle zwaarigheden daar van op zich namen. Met dit alles liet zich naauwlijks het vijfde gedeelte der Schutterije tot het afleggen van dien Eed beweegen. De weigerende Officieren en Schutters wierden onmiddelijk ontwapend.

Amersfoort, niet alleen de Vergaderplaats der Staaten, ten wier gevalle gemelde Eed den Burger wierdt afgevorderd, onderfcheidde zich mede door den toevoer van allerlei Krijgsbehoeften, gelijk wij reeds vermeld hebben. Dit berokkende deeze Stad een deerlijk ongeval, 't geen, naar het gefchaapen fcheen, nog veel deerlijker hadt kunnen afloopen. In deeze tijden van Burgerkrijg, wanneer men buitengewoone middelen bezigt, en wel op plaatzen van derzelver oorfpronglijke beftemming verre verwijdert, was zulks oorzaak van een ramp, dien wij niet ongeboekt kunnen laaten; zonder daar uit zodanige gevolgen af te leiden, als de voorbaarig en veel al ligtvaardig oordeelende Sterveling, niet zelden gewoon is uit bijzondere Gebeurtenisfen te trekken, en 't geen veele Schrijvers dier dagen, met eene verftandloos- en vermeetenheid deeden, om 'er geen flegter naam aan te geeven. Tusfchen deezen rampen en de te dier Stede ingeftelde Bedeftonden een verband te zoeken, en dezelve als een Straffe daar van aan te merken, komt den kortzigtigen Mensch niet toe.

De Kleine Kerk dier Stad, van ouds de *Lieven-Vrouwen Kerk* geheeten, ftrekte thans ter Verzamel- en Bergplaats van Krijgsbehoeften niet alleen, maar ook om 'er de Werktuigen des bederf omvoerenden Krijgs te vervaardigen. Een flag, volftrekt gelijk aan dien van een zwaaren en nabij treffenden donder, welke de geheele Stad deedt daaveren, borst voormiddags omtrent elf uuren los, en vervulde alle de Inwooners met ontroering, fchrik en angst. In deeze verwarring roerde men oogenblikiijk den Alarmtrom, trok de Klok der Groote Kerk, floot de Poorten, en de geheele Bezetting verfcheen in de wapenen. Beevende nieuwsgie-

gierigheid begaf zich aan de deur om te verneemen wat dit schrikbaarend gedaaver mogt weezen. Een dikke damp, zich boven de gemelde Kerk verheffende, ontdekte oogenblikkelijk wat 'er gaans was, en liet niemand onkundig van den oorsprong deezes daaverenden slags. Bekend was veelen de bezigheid der Kanonniers, in dat Kerkgebouw, Bomben en Handgranaaten vullende. Anderen wisten den voorraad van Kruid daar verzameld, op ruim honderdënzestig vaaten begroot. Met éénen slag was alles afgedaan; maar ook de geheele Kerk gesprongen en zo volstrekt vernield, dat niets dan de muuren, en een gedeelte van het Dak, waren overgebleeven. De Tooren, op eenigen afstand van de Kerk verwijderd, bleef ongeschonden staan. Wat de Kerk bevatte, van het noodige en ten sieraad dienende, was door het instorten van het verwelfzel, en de kragt des kruids, vernield. De pijpen des Orgels waren gesmolten. De nabijstaande Huizen deelden in dit ongeluk. Pannen waren af- en Glazen ingeslaagen. Zeventien Menschen verlooren deerlijk het leeven bij deeze uitbarsting, anderen waren geblakerd en gekwetst. Onder de gekwetsten, die ook dit ongeluk naderhand met den dood hebben moeten bekoopen, telde men een Bombardier. Van onder de puinhoopen gehaald, bekende hij, zo men berigt, de onvoorzigtige Veroorzaaker van dit onheil te weezen. Met een Mes de roest van de buis eener Bombe willende afschrabben, veroorzaakte dit vuur, 't geen zich aan het omstaande kruid der Werklieden mededeelde. De grootste voorraad pulver bevondt zich gelukkig aan het andere einde der Kerke, en wierdt onder het nederstortend dak dermaate bedolven, dat het geen vlam vatte, en dit ongeluk, reeds zo groot, niet nog veel grooter maakte. Men schoot oogenblikkelijk met spuiten en ander bluschtuig toe, 't geen veel gewaagd was.

De in *Amersfoort* gebleevene Patriotsgezinden, want veelen waren uitgetoogen, stonden bloot voor onaangenaamheden van verscheidenerlei aart; de schendzieke hand der Plunderzugt van eenige Krijgslieden strekte zich uit aan het huis eens Burgers, wiens Winkel geheel bedorven, en ten proolje wierdt den vernielinge. De tappen uit Olie- en Stroopton-

men wierden uitgetrokken, en wat men niet gelustte of kon medeneemen, wierdt met voeten getreeden. Uit een opengebrooken Kabinet voerde men het Geld mede.

Het Verlof of Bevel daar uitgevaardigd, tot het draagen van Oranjetekenen, kon niet missen van tijd tot tijd, onaangenaamheden en gantsch onvriendlijke ontmoetingen te veroorzaaken. Doch deeze, hoe zeer ook gevolgen van de heerschende Tweedragt, waren kleinigheden, waar aan men zo zeer gewoon geraakte, dat ontmoetingen, die in andere tijden veel opziens zouden gebaard hebben, nu ongemerkt doorgingen, of slegts stoffe gaven tot het gesprek van den dag.

Dit alles baande een gereeden weg tot de blijde verwelkoming der Pruissische Troepen, en de volkomene herstelling van het Stadhouderlijk gezag.

Zie Nieuwe Nederlandsche Jaarboeken.

AMSTELDAM. Veel, der meldinge waardig, is 'er voorgevallen, in deeze Stad, zints de Uitgave van het Derde Deel onzes *Woordenboeks*, bevattende het Artikel, waar in wij van dezelve verslag deeden. Overeenkomstig met ons Plan, gaan wij hier die gaaping aanvullen.

Rampzalige verdeeldheden, in de Luthersche Gemeente ontstaan, deeden een goed getal Ledemaaten zich afzonderen, en straks het plan beraamen omtrent het vervaardigen van eene afzonderlijke Vergaderplaatze. Door koop eigenaars zijnde geworden van het *Krankzinnigenhuis*, aan de Westzijde van den Kloveniers-burgwal, bouwden zij, op den grond daar van, eene ruime Kerk, pronkende met een fraai Orgel, en van agter en ter ééne zijde van verscheiden Vertrekken, tot onderscheiden gebruiken dienende, voorzien. De Leden, welke hier vergaderen, onderscheiden zich door den naam van *Herstelde Luthersche Gemeente*, voor zo veel zij van meening zijn, de echte Leere van LUTHER, elders verbasterd, in derzelver oorspronklijke zuiverheid hersteld te hebben. — Lang bestondt, hier ter Stede, eene Vergaderplaats

van

van *Jesuiten*. Heimelijk kwamen eenige Leden aldaar bijeen, zints het Verbod dier Gezinte hier te Lande. Het Gebouw wierdt geopend voor eenen ieder, bij de Omwenteling van den Jaare 1787. Het is ruim en groot, staande op den *Singel*, tegenover de Garnaalemarkt. Wat vroeger hadden de Roomschgezinden eene fraaie Kerk gebouwd, buiten de Raampoort, aan een Pad, welk na de *Drie Baarsjes* loopt; zij heet *de Liefde*. Onlangs heeft de zelfde Gezinte, binnen de Stad, eene geheel nieuwe Kerk gestigt, bij den naam van *het Duifje* bekend, op de Prinsegraft, tegenover het Amstelveld. Door den fraaien Koepel, welke ten Dake oprijst, overtreft deeze Kerk alle andere Godsdienstige Vergaderplaatzen dier Gezinte in uitwendig vertoon en aanzien.

Op de lijst van nieuwaangelegde Godsdienstige Gestigten mogen wij niet onvermeld laaten het *Luthersche Diaconie- en Bestedelinghuis*; een treffelijk Gestigt, staande op het Weesperveld, tegenover de Stads Plantaadje, op den hoek der Nieuwe Keizers- en Muidergraft; voorts het *Weeshuis en Hofje der Doopsgezinden van de Vergadering in de Zon*; het *Roomsch-Katholijke-Ouden-Armen Comptoir*, op de Keizersgraft, op den grond van den afgebranden Schouwburg; het *Roomsch-Katholijk Maagden- en Meisjeshuis*, met regt gehouden voor een der voortreffelijkste en grootste Gebouwen der Stad, staande aan het Spuij, op den zelfden grond, op welken het voorgaande Maagdenhuis plagt te staan; het Nieuwe Armenhuis der Roomschgezinden, of *Huis van Barmhertigheid*, op de Nieuwe Keizersgraft, gebouwd uit eene Maaking van wijlen Jonkvrouwe CORNELIA ELIZABETH OCCO; en eindelijk het *Besteedelinghuis van de Diaconie der Hervormde Gemeente*, op de Nieuwe Heerengraft, gestigt uit eene Maaking van Vrouwe JOHANNA VAN MEKREN, *geboren* BONTEKONING. — Onder de Waereldlijke Gebouwen verdienen nog vermeld te worden, als van laatere stigtinge, de Nieuwe *Nederduitsche Schouwburg*, bij de Leidsche Poort; de *Hoogduitsche Schouwburg*, in de Amstelstraat; de *Fransche Schouwburg*, op de Erwtemarkt; het overfraai gebouw der Maatschappije, tot Zin-

fpreuk voerende *Felix Meritis*, aan de Westzijde der Keizersgraft, ten Zuiden van de Beerestraat; en eindelijk het *Kweekschool voor de Zeevaart*, in het Oostlijk gedeelte der Stad, aan den Ykant, op den grond van het voormaals genaamde *Willig Rasphuis*. Bij alle deeze Gestigten mogen wij nog voegen een Gebouw in de Plantaadje, waaraan, terwijl wij dit schrijven, nog gearbeid wordt, 't welk den naam van *Badhuis* zal draagen, het oogmerk, waar toe het zal dienen, genoegzaam uitwijzende. Alle deeze Gebouwen draagen uit- en inwendig, meer of min, de Kenmerken van het vermogen onzer beroemde Waereldstad.

Onder de *Waereldlijke* Gebouwen van laater tijd moeten genoemd worden de *Nieuwe Koornbeurs*, in den Jaare 1768, en het *Comptoir van de Gemeene-Lands-Middelen*, zedert het Jaar 1789 gestigt. Ook mogen wij, als eene heilzaame schikking, hier gewaagen van een aanzienlijk getal *Waterbakken*, bij openbaare Gebouwen, en in andere oorden der Stad, aangelegd, om, geduurende besloten water, de Gemeente uit dezelve te voorzien. Terwijl wij dit schrijven, is men vlijtig werkzaam aan de versterkinge en verbeteringe van de *Nieuwe Haarlemmer-Sluis*. Aan den Ykant zal dezelve in eene andere gedaante worden aangelegd.

Eenige mindere bijzonderheden thans voorbijgaande, zullen wij den draad der *Waereldlijke Geschiedenissen* vervolgen.

De Oorlog met *Engeland*, met welks aankondiging wij ons Verhaal besloten, veroorzaakte alhier de droevigste uitwerkzels. 't Scheen alsof aan den Koophandel, op eenmaal, de Hartader was afgesneden. Van de Waag op den Dam stondt dikmaals slegts ééne deur open. Pakhuizen en Zolders bleeven volgestapeld; Kooplieden, die tien of meer Knegten in dienst hadden, moesten dezelve, bij gebrek aan werk, laaten gaan. Sleepers, Pakkers en anderen hadden bijkans niets te doen. Ter voorkoominge van dreigende onheilen, besloot de Regeering eene Beleeningskas te openen, die, tegen twee en een half ten honderd, geld zoude verstrekken op beleening van Goederen en Effecten, uit-

ge-

gezonderd Huizen, Pakhuizen, of andere onroerende Goederen, den veertigsten en tachtigsten penning onderhevig, als mede zodanige Waaren, die aan spoedig bederf blootstonden, ook buitenlandsche Effecten, hoe genaamd. Om, in gevalle van onvoorziene nadeelen, de Stad schadeloos te stellen, hadden eenige voornaame Kantooren voor eene aanzienlijke somme zich verbonden.

Geen wonder, derhalven, wanneer de Wervingen ter Zee elendig langzaam voortgingen, dat Kooplieden en anderen daar over hunne luide klagten uitboezemden. Van hier dat de Regeering, met haare Burgers ééne lijn trekkende, door haare Afgevaardigden ter Vergaderinge van *Holland*, over deeze slapheid deedt klaagen, gelijk ook over eene voornaame reden daar van, het geringe handgeld, 't welk aan Matroozen, ten dienste van den Staat, wierdt uitgeloofd. Om dit laatste kwaad te verhelpen, spanden eenige braave Ingezetenen te zamen, tot het vormen van een Plan van Inschrijvinge, tot bevorderinge der Wervinge van Zeevolk, voor 's Lands Vloot. Binnen kort groeide de Inschrijving tot vijfëntwintigduizend Guldens. Overeenkomstig met deezen ijver was de zorge, hier ter Stede, voor de Gekwetsten in het Gevegt op *Doggersbank*, zo ras men de maare hadt bekoomen, dat een goed getal daar van herwaarts zou gevoerd worden. Binnen vierëntwintig uuren hadt men tweehonderd Slaapplaatzen in het Gasthuis vervaardigd, alwaar zij niet alleen van het noodige rijklijk verzorgd wierden, maar ook allerlei verkwikkingen, van tijd tot tijd, hun toevloeiden. Rijke liefdegaven getuigden, daarenboven, van het genoegen in de betoonde dapperheid. Van den staatelijken Uitvaart van wijlen den Schout-bij-Nacht BENTINCK, aan zijne Wonden, op *Doggersbank* bekoomen, alhier overleden, hebben wij elders, ter voegzaame plaatze, verslag gedaan.

Op last der Regeeringe wierdt, in den Jaare 1782, het steenen Sluisje op den Oude-Zijds-Voorburgwal, over het Gasthuis, meestendeels vernieuwd. Bij het graaven der fondamenten vondt men eene menigte Gouden Munten. Men gißte dat dezelve behoorden tot de Vijftiende Eeuwe, in

 den

den leeftijd van RUDOLF, Bisschop van *Utrecht*. Eene deezer Munten, in 't Koper gebragt, beslaat de grootte van een Hollandschen Dukaat. Men ziet, aan de eene zijde, de beeltenis van MARTINUS, in de Vierde Eeuw Bisschop van *Tours*. In den Rand leest men, met Gottische letters, de aanroeping, SANCTE MARTINE EPIÇO! De keerzijde vertoont het Wapen van het Sticht, en, in het midden daar van, het verdubbeld Wapenschild van Bisschop RUDOLF. Een Driehoek omvangt het Wapenschild. In den rand leest men: MON. RUDOLFI EPISCO TRAJECT. Men giste dat de Monniken, ten tijde der Hervorminge, voor hunne bezittingen bedugt, deeze penningen aldaar begraaven, en, van daar verdreven, niet wederom tot zich zullen genomen hebben. De Regeering, naa dat de Werklieden op den eersten dag eenige der Penningen verkogt hadden, liet ze voorts op het Stadshuis brengen.

In de maand Julij des genoemden jaars ontving deeze Stad een bezoek van den Grootvorst en de Grootvorstin, thans Keizer en Keizerin van *Rusland*, die zich onder den naam van *Graave en Graavinne van het Noorden* vermomden. Naa het merkwaardigste der Stad te hebben bezigtigd, deeden zij eenen keer na *Zaandam*, en bezagen 'er de wooning, in welke Czaar PETER DE GROOTE weleer zijn verblijf hadt.

Het weeren der steeds toeneemende Opslijking van het Y voor de Stad, hadt al lang de aandagt van menig werktuigkundige gewekt. Over het verbeteren der gebruiklijke Moddermolens hadt een Burger der Stad, WILLEM WIRTS, een kundig Uurwerkmaaker, zints eenigen tijd zijne gedagten laaten gaan, en in de plaats daar van een *Vijzel-Moddermolen* uitgedagt. Gelukkig slaagde eene proef, daar mede genomen. Het Middenvak van een Modderschouw wierdt, door middel van één paard, in den tijd van ruim vier Minuten, vol gemaalen, met de hardste en zwaarste Klei, zonder dat 'er eenig water binnen kwam. De Uitvinder, zijn werk niet volledig beschouwende, beloofde nog eenige verbeteringen. 's Mans afsterven, niet lang daar naa voorgevallen, zal het daarstellen derzelven verhinderd hebben.

Een

Een dienstig middel, om de Bedelarij te weeren, en ledigloopers aan werk en brood te helpen, zag men, in den Jaare 1782, tot stand gebragt, in de oprigting van het Stads *Werkhuis*. Het staat op het Weesperveld, bij de Plantaadje. Niet minder grootsch is de uitwendige vertooning, dan de inwendige schikking volmaakt berekend voor de doeleinden zijner bestemminge. Vrijwilligen kunnen 'er zich aangeeven, om voor eenigen tijd den kost te verdienen. Voor de ontucht en andere misdaaden dient het tot eene bedwang- en strafplaats. Zints korten tijd worden lieden, die voorheen, om schulden, in Stads Gijzeling binnen het Stadshuis waren opgesloten, aldaar in verzekering gehouden.

Van het Diakonie *Oude-Vrouwenhuis*, 't welk in de maand Februarij des Jaars 1783 honderd jaaren hadt gestaan, wierdt, met veel plegtigheids, op eene godsdienstige en tevens betaamelijk vrolijke wijze, het eerste Jubelfeest gevierd. Een blijk van weldaadigheid betoonden, bij deeze gelegenheid, veele burgers van allerlei godsdienstige Gezinten, welke, 's daags naa het feest, den toestel koomende bezigtigen, milde giften deeden.

In de maand Maart des zelfden jaars, maakte men, op last der Regeeringe, eenen aanvang met het afbreeken van den, dus genaamden, *Onvolmaakten Toren*, staande ten Westen van de Nieuwe Kerk. In den Jaare 1647 hadt men daar van den eersten steen gelegd, doch het werk, tot zekere hoogte gevorderd, laaten steeken, om dat men toen reeds eenige verzakking meende te bespeuren. In de wanstallige gedaante, van boven slegts met een ijzeren leuning langs den kant gedekt, bleef het lompe gevaarte, tot op den gemelden tijd, staan.

De herstelling van den Overijsselschen Ridder VAN DE KAPELLEN TOT DEN POLL, in zijne waardigheid als Lid der Staatsvergaderinge van het Gewest, is zeer vermaard in onze Geschiedenissen, doch door ons niet vermeld, als behoorende tot een ander Plan. Verscheiden andere voorvallen waren thans werkzaam of reeds gebeurd, welke men oordeelde, herstel of bevestiging der Vrijheid aan te kondigen. Niet ongemerkt meende een goed aantal Ingezeetenen van onze

Stad, deeze gebeurtenis en toeſtand van zaaken te mogen laaten voorbijgaan, maar deswegen hun in 't oogloopend genoegen te moeten betoonen. Dit geſchiedde op Saterdag, den zesëntwintigſten April, door het houden van een pragtigen Maaltijd, in het Logement *de Doele*, op de Garnaalemarkt. Moeite noch kosten wierden 'er geſpaard, om het Vrijheidsfeest allen mogelijken luister bij te zetten. Voor zeventig perſoonen, zo Onthaalers als Gasten, wierdt 'er viermaalen opgedischt. Bezienswaardig en kostbaar was inzonderheid het Nageregt. Dit beſtondt, behalven 't geen voor den mond geſchikt was, uit vijf ſtukken, op de gelegenheid ſlaande, en verdient eene meer bijzondere beſchrijving.

Het eerſte Tafelſtuk, verbeeldende de *Herſtelde Vrijheid der Republiek*, en aan 't boveneinde des Tafels geplaatst, beſtondt uit eenen Tempel, ruim vier en een halven voet hoog, van de Korinthiſche Bouworde; de Kap rustte op zeven Pilaaren, tusſchen welke men hangende Festonnen zag. Boven 't Gebouw daagde de Gulden Zon der Vrijheid op. In 't Fries las men, aan de eene zijde: TEMPLUM LIBERTATIS, *Tempel der Vrijheid*, en aan de andere zijde: *Fulgeo omnibus æque:* „ Ik beſtraale allen zonder onderſcheid." Binnen in den Tempel zag men, op een Altaar, eenige Kinderen, de verſtrooide Handvesten en Voorregten bij een verzamelende. Recht voor het Altaar *ſtondt* een Kind, houdende het Wapen van den Ridder VAN DE KAPELLEN TOT DEN POLL, en naast hetzelve een ander, met het Wapen van den Penſionaris E. P. VAN BERCKEL, 't welk door dat van den Burgemeester HENRIK HOOFT, *Danielsz.* onderſteund wierdt. Een gewapend Krijgsman, ſtaande aan den ingang, dreigde, met eene Spies, de Hollandſche Maagd te doorſteeken, die, in onmagt, beneden aan de Trappen nederzeeg. Doch een Bataafſche Held, met een Leeuwenvagt omhangen, en houdende, op zijnen ſlinker arm, een Schild, waar op te leezen ſtondt: MAJESTAS POPULI, *de Oppermagt des Volks*, weerde dien Krijgsman af, met zijn Schild, terwijl hij, met de rechterhand, de Maagd opbeurde, en in den Tempel tragtte te leiden.

Het

Het tweede zinnebeeldig Stuk, staande in 't midden des Tafels, vertoonde 's Lands Advokaat JOHAN VAN OLDENBARNEVELT, staande boven op eene Graftombe, in de kleeding, welke hem dekte, toen hij na den Kerker wierdt gebragt. Voor zijne voeten lag de *Nijd*, in eene angstige houding, met neêrgeslagene oogen; met zijnen regter voet vertradt hij het Monster, terwijl hij, met zijne rechterhand, op zijn krukje leunde. Ter zijde van den Grijzaart, een weinig agterwaarts, stonden twee Kindertjes: het eene, houdende in de hand een Boek, met het Opschrift LIBER IMMORTALITATIS, *het Boek der Onsterflijkheid*, schreef daar in den naam des Staatsmans. Het ander Wigtje toonde een geopenden Gedenkrol; in 't midden daar van las men, PATER PATRIÆ, *Vader des Vaderlands*; aan de beide randen van den Rol hingen de Wapenschilden en las men de naamen, als Grondleggers, Handhaavers en Verdeedigers der Nederlandsche Vrijheid, van ALBERT BEILING, BREDERODE, JAKOB SIMONSZOON DE RYK, HASSELAAR, TEILINGEN, VAN DER WERFF, L'ESPINOI, JOHAN VAN OLDENBARNEVELT en HOOGERBEETS. Uit eene der deuren, aan de voorzijde der Tombe, welke open stondt, en rood geverfd was, zag men den *Dood* ten voorschijn koomen, met opgeheevene seize, den Ouden Vader begrimmende. Aan de agterzijde wierdt de Onthoofding vertoond. Aan de rechterzijde van het Voetstuk las men deeze regels, van de Dichteresse DE LANOY.

De Dood moge angst en schrik aan zwakke zielen geeven;
Zijn opgeheeven Zeis doet nooit den wijzen beeven;
Neen, zijn voortreflijk deel, zijn wezendlijk bestaan,
Is boven haar bereik en kan niet met vergaan.

Tegen de slinkerzijde stondt dit Bijschrift van JOOST VAN DEN VONDEL.

Dit 's Grootvadr, van wiens Deugd geen eeuwen zullen zwijgen.
Hij deed zijn Regters zelfs het hair ten bergen stijgen,
Toen hij ter Vierschaar kwam al evenwel gemoed.
Zijn Vijand dronk de dood aan zijn onschuldig bloed.

Het derde Stuk, staande aan het lager einde van den Tafel, verbeeldende de VRYE ZEE. Het was een Gedenkzuil van de Korinthische Orde, van gelijke hoogte als de Tempel der Vrijheid. Boven op den Zuil stondt het beeld der *Geregtigheid*, van beneden aangegrimd wordende door een *Luipaard*, 't welk door een' *Leeuw*, *Haan* en *Slang* wierdt tegengehouden. Van eenen Rots, tegen den Zuil geplaatst, waaiden de Vlaggen van alle Europische Zee-Mogendheden, uitgezonderd die van *Engeland*, welke om laag hing. Aan de voorzijde, op den hoek, waaide een breede Wimpel, met het Opschrift: MARE LIBERUM, *de Vrije Zee*.

Het vierde Stuk, tusschen den Tempel en het Middenstuk geplaatst, verbeeldde de Verbintenis met *Noord-Amerika*. De Noord-Amerikaansche Maagd, met een Leeuwenvagt omhangen, drukte, met den Knods van Herkules, welken zij in de slinkerhand hieldt, op het hart van een gekroond Beeld, in Vorstelijk gewaat, met een gebroken Zwaard voor haar op den grond leggende, en nogthans dreigende. Haare regterhand reikte zij, over een Altaar heen, op 't welk geschreeven stondt *Onafhankelijkheid*, aan de Hollandsche Maagd, staande met een Stuijer om 't hoofd nevens haar, en insgelijks de regterhand toereikende, doch met eenige beschroomdheid; naardien de *Heerschzucht* en *Vleierij*, daar agter staande, haar zogten te wederhouden. Met haare slinkerhand hieldt zij de *Speer met den Vrijheidshoed daar boven op*. Agter dit Stuk zag men eenen Palmboom, en daar aan de Vlaggen der beide Republieken vastgebonden, met het Bijschrift: INDISSOLUBILIA VINCULA JUNGO, *Ik voege onverbreekbaare banden te zamen*. Onder aan hing het Wapenschild van den Rotterdamschen Burgemeester, den Heere VAN BERCKEL, benoemden Afgezant der Republiek bij de Vereenigde Staaten van *Noord-Amerika*.

De OVERWONNENE DWINGELANDY, staande op de afgeschafte Overijsselsche Drostendiensten, was het onderwerp des vijfden en laatsten Tafelstuks; het stondt tusschen het Middenstuk en den straks gemelden Tempel. Op den Voorgrond zag men eenen Boer, met een grooten Hond agter hem, en een Hooifork in de handen, daar mede nedervellende een

rijk

rijk gekleed Man, met eene Graaflijke Muts op het hoofd, en een Bevelhebbersstaf in de rechterhand, terwijl hij met den slinkervoet den Boer van zich tragtte te stooten. Een ander Landman, bezig met het ophangen der Wapens van de Ridders KAPELLEN TOT DEN POLL en PALLANT TOT ZUILEN, aan eenen Eikenboom, vertrapte het Vorstelijk sieraad en het juk der Slavernije. Voorts lagen nog op den grond eenige gereedschappen, tot den Landbouw behoorende, nevens eenen zamengebonden Takkebosch, met die Bijschrift: VIS UNITA INVINCIBILIS: *Vereende kragt is onoverwinnelijk.*

Geduurende den Maaltijd waren de aanzittende Vrijheidszoonen, bij het telkens vullen en uitdrinken van den Beker, met den wensch om voorspoed en zegen, onder andere, gedagtig: 1. Aan de Republiek der Vereenigde Nederlanden; 2. Den Koning van Vrankrijk, 's Lands Bondgenoot; 3. De Vereenigde Staaten van Noord-Amerika; 4. De Vaderlandsliefde; 5. De Vrije Zee; 6. De Vernietiging van alle Dwingelandije; 7. Den Herstel van 's Lands Regten; 8. Het goed geluk van alle loflijke poogingen tot 's Lands Welzijn. Nog een andere dronk, *Op de heugelijke herstelling van Jonkheere* VAN DE KAPELLEN TOT DEN POLL, wierdt ingesteld door F. A. VAN DER KEMP, toen Leeraar der Doopsgezinden te Leijden, eenen der aanzittende Gasten, zedert wijd vermaard in 's Lands Geschiedenissen. De Heer PIETER VREDE, Koopman te Leijden, en de Heer JAN LUGT *Dirksz*, Koopman te Amsteldam, onthaalden het aanzienlijk gezelschap op Dichtstukken van hun opstel; terwijl, daarenboven, het oor gestreeld wierdt door een fraai Muzijk, en het aanheffen van eenige Vaderlandsche Feestzangen van den eerstgenoemden Dichter. Verscheiden Kooplieden, op het Feest, als bekostigers of Gasten tegenwoordig, hadden hunne Schepen, op het Y leggende, rijklijk met Vlaggen doen pronken, en, bij herhaaling, de lucht doen weêrgalmen van het lossen van 't Geschut.

Eene bijzonderheid, deeze plegtigheid betreffende, verdient hier nog onze aantekening. JAN GABRIEL TEGELAAR, een der bekostigers en bestuurders van het Feest, aan eenen bediende eene leuze gegeeven hebbende, onder het Nage-

regt,

wegt, deedt zich een Doos brengen. Hij haalde daar uit een fraaien gouden Gedenkpenning, en overhandigde dien aan Jonkheere J. D. VAN DER KAPELLEN TOT DEN POLL, als slaande op deszelfs herstelling en wederverschijning in de Overijsselsche Staatsvergadering. De Medailjeur HOLTZHEY hadt dien vervaardigd, en een Heer, welke den Maaltijd niet bijwoonde, de kosten daar van gedraagen. Op de Voorzijde van den Penning ziet men, op het Voetstuk eener Kolom, zitten, het beeld der *Vrijheid*, met haaren Hoed, in den Romeinschen smaak, op het hoofd; zij houdt, in haare rechterhand, des Ridders Wapenschild, met een Eiken- of Burgerkrans gedekt. In de andere hand houdt zij een Scepter met een Oog, welk straalen uitschiet. Een Landman, leunende op zijne Spade, ziet met verontwaardiging na den grond, op welken, voor de voeten der Vrijheid, een gebroken Juk legt. Tegen het Voetstuk is geplaatst het Wapen van Overijssel, als het Tooneel van de thans gevierde gebeurtenisse. Zinspeelende op het Regt, zo aan den Edelen Ridder als den Landman wedervaaren, leest men daar nevens:

SUUM CUIQUE.

Dat is:

Elk het zijne.

In 't verschiet vertoont zich een Adelijk Huis, nevens een Boeren Stulp, en voor dezelve een ontspannen Kar, waar van het Paerd, langs den Yzelstroom, in de Weide loopt te graazen.

Onder eene helder schijnende Zon, leest men, aan de Keerzijde, deeze woorden:

Nobilissimo Equite JOHAN DERK VAN DE KAPELLEN TOT DEN POLL, *Patriæ reddito, & Agricolis in Libertatem restitutis, ex Decreto Ordinum Præpotentium Transisalaniæ.* Zwolle 1 Nov. 1782.

Dat

Dat is:

Op de wedergeeving van den Edelen Ridder JOHAN DERK VAN DE KAPELLEN TOT DEN POLL aan het Vaderland, en de Vrijheidsherftelling der Akkerlieden, volgens Befluit der Edel Mogende Staten van Overijsfel, te Zwolle, den 1 Nov. 1782.

Onder dit Opfchrift vertoonen zich een Herdersftaf en Tuinmansfeis, hier nevens een Boeren Speeltuig, onder een Vrijheidshoed, met bloemfestonnen verfierd.

Soortgelijk een Gedenkpenning, doch van Zilver, wierdt aan ieder der feestgenooten aangebooden. Hij lag in een verzegeld Omflag, waar van de Zegelring was de Hoed der Vrijheid, in eenen Laauwerkrans, van Zonneftraalen verlicht, met het Omfchrift: *Zij gedoogt geen Dwingelandij.*

Hoewel minder kostbaar toebereid, dan de Vaderlandfche Maaltijd van April deezes Jaars, geen minder gerugt, nogthans, maakte een andere, welke, op den vierden October, alhier gehouden wierdt. Zo wel het gewigt der Onderwerpen, die onderfteld wierden, in eene voorafgaande raadpleeging, te zijn verhandeld, als de luister en waardigheid der Leden, baarden ftoffe tot gefprek en gisfen in alle bijeenkomften. Het aanzienlijk gezelfchap vergaderde in het Logement *de Doele*, op de Garnaalemarkt, 's morgens ten tien uure. Uit alle de Gewesten, uitgezonderd *Zeeland* en *Stad en Lande*, verfcheenen in hetzelve eenige Afgevaardigden. Zie hier eene Lijst daar van.

Uit *Gelderland*: de Baron VAN NYVENHEIM, *Heer van Eck en Wiel*, Lid der Ridderfchap van Nieumegen; de Baron VAN DER KAPELLEN *tot de Marsch*, Lid der Ridderfchap van Zutfen; de Baron VAN LYNDEN *van Oldenaller*, en de Baron J. H. VAN ZUYLEN VAN NYEVELT, beiden Leden der Ridderfchap van de Veluwe.

Uit *Holland*: de Heeren DE GYZELAAR, Penfionaris van Dordrecht; VREDENBURG, Raad in de Vroedfchap van Delft;

VAN

VAN HALTEREN, ROMSWINKEL, BLOK en VAN DER BURCH, Raaden in de Vroedschap te *Leijden*; HOOFT VAN VREELAND, P. VAN LEYDEN, B. E. ABBEMA, L. HOVY, B. RICKER en C. VAN DER HOOP, Raaden in de Vroedschap te *Amsteldam*; HORBACH, Raad in de Vroedschap te *Schoonhoven*; VAN DER MIRDEN, PALUDANUS en VAN FORREEST, Raaden in de Vroedschap, nevens RYZER en NANNING DU TOUR, Sekretarisfen te *Alkmaar*; EBBENHOUT, Raad in de Vroedschap, en B. BLOK, Sekretaris van *Enkhuizen*.

Uit *Utrecht*: de Baron VAN DER KAPELLEN, Heer van *Schonauwen*.

Uit *Friesland*: Jr. S. VAN AYLVA, Grietman over *Westdongeradeel*; Jr. E. VAN AYLVA, Grietman over *Baarderadeel*; Jr. J. VAN EYSINGA, Grietman over *Doniawerstal*; R. L. ANDRINGA DE KEMPENAAR, Grietman over *Lemsterland*; JOANNES CASPARUS BERGSMA, Volmagt van de Grietenij *Oostdongeradeel*.

Uit *Overijssel*: de Baron VAN PALLAND tot *Zuithem*, Landdrost van *IJsselmuiden*, en de Baron VAN DER KAPELLEN tot de *Poll*.

Omtrent de zaaken, welke in de bijeenkomst zouden verhandeld worden, en de maatregels, daar omtrent te neemen, hidden eenige Zeeuwsche en Groninger Heeren, de onderwerpen der raadpleeginge toegedaan, hunne gedagten gemeld; en volmagt gegeeven aan hunne Vrienden, die zich te *Amsterdam* lieten vinden. De onderhandeling duurde van voormiddags ten tien tot 's namiddags ten vier uure, wanneer dezelve beslooten wierdt met een vriendlijken maaltijd. De geheimhouding, waar mede alles toeging, wat hier voorviel, was oorzaak dat men alleenlijk konde gissen naar het oogmerk der zamenkomste. Waarschijnlijk zal hier, zo niet de grond gelegd, althans gesproken zijn over de gewigtige bemoeijingen, welke, zedert, door het gantsche Nederland, zo veel gerugts verwekt hebben.

Ongemeen streng was de Winter des Jaars 1784; men stelde denzelven gelijk met dien van den Jaare 1740. Op den Amstel en elders, was het Ys zamengesteld tot eene dikte, waar van men zeldzaame voorbeelden heeft. Met dit alles

viel

viel 'er zeer veel Sneeuw, en groeide dezelve aan tot eene ongewoone hoogte. In verscheiden oorden der Stad waren de wegen en straaten, hier door, bijkans onbruikbaar geworden. Zwaar drukkende viel dit alles voor de schamele Gemeente, ongewoon, dikmaals onmagtig, om iets tegen een langen Winter op te leggen. Zeer wijd opende zich, bij deeze gelegenheid, de weldaadige hand, zo van bijzondere persoonen, als van gezelschappen. Een van deeze, bestaande uit ruim tien Leden, bragt, reeds vóór het midden van Februarij, bij een, zo uit hunne eigen beursen, als uit die van hunne bekenden, eene somme van meer dan tienduizend Guldens, en ondersteunde daar mede, eenige weeken, een aanmerkelijk getal huisgezinnen, van allerlei Gezinten. De Armverzorgers der Joodsche Natie ontvingen daar uit een aanzienlijk geschenk. Op den twintigsten der Maand namen Heeren Burgemeesteren het besluit, omtrent het doen van eene buitengewoone Verzameling, aan de huizen der Burgerije, ten behoeve der behoeftigen, zonder aanzien van Kerkelijke Gezinte. De Verzameling geschiedde op den drieëntwintigsten, door de Wijkmeesters en Gekommitteerden tot de Schaalen, en bragt op eene somme van vierënzestigduizend zevenhonderd zevenënzestig Guldens en tien stuivers. Meer, meent men, zou dezelve hebben opgebragt, ware zij vroeger geschied, en niet reeds vooraf, door gemelde en andere bijzondere inrigtingen, in den dringenden nood van veelen voorzien geworden. Hier bij kwam nog, dat, ten tijde van den Omgang, de Winter merkelijk begon te wijken.

Van de toeneemende zucht voor den Wapenhandel, bespeurde men ook in onze Stad in 't oog loopende blijken. Verscheiden Kompagniën gaven 'er, van tijd tot tijd, duidelijke proeven van. Onder andere gingen hunnen Schutteren, geenzins met den minsten ijver, voor de Heeren Kapiteinen HUYBERT BASTERT, E. G. VAN BEAUMONT en H. VAN SLINGELANDT. Proeven van hunne bedrevenheid, zo in het afvuuren als werpen met granaaten, in tegenwoordigheid van een ongemeenen toevloed van aanschouweren, vertoonde de Kompagnie des eerstgenoemden op den eersten, en die der

twee

twee andere gezamentlijk op den veertienden September. Verscheide leden van Regeeringe, onder andere de Heer Hoofdofficier A. CALKOEN en de Burgemeesteren CLIFFORT en DEDEL, vereerden de behandeling met hunne tegenwoordigheid, en betuigden daar over hun genoegen.

Van de oprigting van een *Kweekschool voor 's Lands Zeedienst* hier zullende verslag doen, moeten wij een jaar of drie te rug treeden. Al aanstonds naa den Zeeslag op *Doggersbank*, in den Jaare 1781, was de Nederlandsche goedhartigheid op middelen bedagt tot onderhoud der zulken, welke, in die roemrugtige ontmoeting, van Mannen en Vaders waren beroofd geworden. De Haarlemmers gaven daar van het eerste voorbeeld, in eene openbaare uitnodiging, waar van de steller was de veel geagte Doopsgezinde Leeraar MARTINUS ARKENBOUT, nevens de Leden van zijnen Kerkenraad, uitvinder en handhaaver van het menschlievend Plan. Spoedig volgden onze Amsterdammers hunne nabuuren op het spoor. Op den vijfden September zag men een Programma of Algemeen Berigt ten voorschijn koomen, waar in de Stedelingen in hartetaal wierden aangesproken, hunne verpligting onder 't oog gebragt, en te gelijk eenige algemeene denkbeelden aangekondigd, aangaande het oogmerk en de inrigting van het op te rigten Fonds.

Het heilzaam Plan was niet waereldkundig geworden, of het ontmoette eenen gereeden bijval. Rijklijke giften wierden uitgestort in eene Kist, ter ontvangst van liefdepenningen, geplaatst in het *Burger-Weeshuis*. Het getal der geevers en de somme van penningen groeide, zints het rugtbaar wierdt, wie het hoofdbewind, over het ontvangen, besteeden en uitdeelen, zouden voeren, en dat het Ontwerp was uitgegeeven met voorkennis van Heeren Burgemeesteren. Tot eere der Vaderlandsche Mannen zullen wij derzelver naamen hier laaten volgen; zij waren die der Heeren MATTHYS OOSTER, MATTHIAS TEMMINCK, DUCO VAN HAREN, PETRUS CORNELIS NAHUYS, OTTO WILLEM JOHAN BERG, GULIELINUS TITSINGH, CORNELIS VAN LENNIP, MATTHYS ROMSWINCKEL, FRANÇOIS HOVIUS, DANIEL HOOFT *de Jonge*,

JOAN-

JOANNES ADAMI, JACOB VAN STAPHORST, JOANNES ARNOLDUS LETTE, en GERARD HULST VAN KEULEN.

Onder den naam van *Vaderlandsch Fonds tot den Zeedienst*, moesten de penningen dienen, niet alleen voor de Weduwen van gesneuvelden, binnen de Vereenigde Gewesten woonagtig; maar ook de uitlandsche Verminkten, ter verdeediginge van het Vaderland, en daar door onmagtig geworden om voor zich zelve te kunnen zorgen, zouden 'er uit trekken. Gebeurde het dat de penningen verder konden strekken, dan de behoefte der trekkende Weduwen vorderde, zou het overschot zo lang mogen besteed worden aan oude, gebrekkige en behoeftige Zeelieden. Om elkander niet tegen te werken, en dies te uitgebreider nut te kunnen doen, vereenigden zich, wel haast, de *Haarlemmers* met die van *Amsterdam*. Ook versmolt, eerlang, in het vereenigde Fonds, het Plan van den Heer DAVID VAN GESSCHER, Heelmeester van het Gasthuis te *Amsterdam*, wiens kundige behandeling niet alleen den lijderen veel heils hadt toegebragt, maar wiens hart, getroffen door het zien van zo veel leeds, en gedagtig aan het lijden hunner dierbaarste panden, straks na het binnen brengen der gekwetsten in het Gasthuis, werkzaam was geweest ten beste der noodlijdenden.

Op den derden December wierdt de eerste openbaare Vergadering van Bestuurders en Deelgenooten gehouden, in de Kerk van het Gasthuis binnen deeze Stad. Men deedt aldaar verslag van het beloop der ingetekende penningen, zo voor ééns als jaarlijksch; van het getal der reeds bekende Weduwen, als mede van de Vereeniginge des *Haarlemschen* met het *Amsterdamsche* Fonds. Zedert gaf men aan deeze allezins lofwaardige inrigtinge den naam van *Vaderlandsch Fonds, dienende in 't algemeen tot aanmoediging van 's Lands Zeedienst, en in 't bijzonder ter ondersteuninge der behoeftige Zeevaarenden, enz. in den zelfden dienst.* Jaar op jaar, heeft men, tot heden toe, te *Amsterdam* eene openbaare Vergadering gehouden, om van den toestand van zaaken narigt en verslag te geeven.

Nieuwen luister ontleende, in het einde des Jaars 1784, dit menschlievend Plan, door den gelukkigen inval van des-

zelfs Bestuurderen. In aanmerking genomen hebbende de zucht van veelen onder de Vaderlandsche Jeugd voor den Scheepvaart, doch te gelijk, dat de meesten, bij mangel aan de noodige opleidinge, onvoorzien van de vereischte kundigheden dat gewigtig beroep aanvaardden, namen zij in overleg, tegen dit nationaal gebrek gepaste voorziening aan te wenden. *Engeland* gaf hun een voorbeeld van de heilzaame opleidinge van Jongelingen tot kundige Zeelieden. De voordeelen der Britsche Stigtinge wettigden hun ontwerp, om soortgelijk eene proeve te waagen ten behoeve van Nederland. Naa rijp beraad wierdt men 't, eindelijk, eens, omtrent eene oprigting, waar aan men den naam wilde geeven van *Kweek-* of *Oeffenschool voor den Zeedienst.*

Hoe heilzaam en wenschelijk in zich zelve, zonder aanmoediging en onderstenning van hooger hand, en van de Ingezetenen in 't algemeen, was zulk een Ontwerp onuitvoerlijk. Van hier dat de Bestuurders van het Vaderlandsche Fonds, de zelfden, die in deeze loflijke onderneeminge werkzaam waren, zich vervoegden bij Burgemeesteren van *Amsterdam*, met verzoek, dat aan hun mogt worden toegestaan een Gebouw van Stadswegen, dienstig tot hun oogmerk. Gereedelijk verkreegen ze, ten dien einde, het Oude Werkhuis, of zogenaamde Vrijwillig Rasphuis, staande aan den Buitenkant. Het Plan hieldt in, om in dit Gebouw, naa de noodige vertimmering, aan te neemen „ eenige Jongelin„ gen, binnen de Republiek gebooren, zonder onderscheid „ van welke Christlijke Religie (Gezinte) derzelver Ou„ ders waren, en bij voorkeure Kinderen van gesneuvelden „ in 's Lands Zeedienst. Zullende voorts deeze Jongelingen, „ buiten eenige kosten hunner onvermogende Ouderen, in „ dat Gestigt, gehuisvest, gevoed, gekleed en tot den Zee„ dienst gevormd worden, door eene leevenswijze, opvoe„ ding en onderwijs, allerbijzonderst ingerigt, om hen tot „ den dienst bekwaam te maaken."

Hadden de Bestuurders spreekende blijken ondervonden van de milddaadigheid hunner Landgenooten, in den Jaare 1781, zij twijfelden niet aan derzelver rijklijkheid en goedwil-

willigheid, ter onderfteuninge van het nieuw beraamde Plan. Eene openbaare uitnodiging, ten dien einde, wierdt fpoedig gevolgd van het toebrengen van aanzienlijke giften. Om aan eene zaak, het gemeene welzijn betreffende, de noodige algemeenheid te geeven, deedt men openlijk bekend maaken, dat elk, genegen om iets toe te brengen, zijne penningen konde bezorgen, onmiddelijk, aan eenen der Beftuurderen, of zijne beurs uitftorten in eene beflootene Kist, voorbedagtelijk daar toe geplaatst ten Komptoire van den Notaris J. A. LETTE, in het Burger-Weeshuis deezer Stad.

Ligt begreepen de Bewindhebbers der Oostindifche Maatfchappije het nut, welk, uit dusdanig eene Stigtinge, ook voor hunnen Scheepvaart konde voortvloeien. 't Was uit aanmerkinge hier van, als mede van den dienst van het Land, en van den Koophandel in 't algemeen, dat, op voorflag van den Voorzitter, in eene Vergadering van den drieëntwintigften December, het gunftig Befluit wierdt genomen, „ om telkens op het einde van ieder jaar, te beginnen met het Jaar 1785, aan Commisfarisfen van het Kweek„ fchool af te geeven veertien Guldens, voor elk Schip, „ het welk voor de Kamer van *Amfterdam*, gedurende dat „ jaar, zou zijn vertrokken."

Aangemoedigd door dit edelmoedig Befluit, en ten blijke van belangneeminge in het uitgedagt Ontwerp, vervoegde zich, in de maand Maart des volgenden jaars, een aanzienlijk getal *Amfterdamfche* en eenige *Zaanlandfche* Koopliededen, met een Verzoekfchrift bij 's Lands Hooge Overheid. Zij vertoonden daar in, de noodzaaklijkheid der aanmoediginge van 's Lands Ingezetenen tot den Zeedienst, alzo het Zeevolk, zedert verfcheiden jaaren, meestal hadt bestaan uit Vreemdelingen, door de hooge huuren herwaarts gelokt, doch nooit in genoegzaamen getale, om den algemeenen Scheepvaart van deezen Staat behoorlijk te kunnen in stand houden; dat de meesten dier Vreemdelingen, na gedaane reize, na hun Vaderland te rug keerden, en natuurlijker wijze niet konden aangedaan zijn met die liefde voor Nederland, welke, in tijd van nood, zo onontbeerlijk is; dat zij, uit dien hoofde, met het grootfte genoegen en erkentenis

verhoofen hadden het Plan der Bestuurderen van het Vaderlandsch Fonds, ter oprigtinge van een Kweekschool voor den Zeedienst, als een dienstig middel om het gemelde gebrek aan Nationaal, en tevens ervaren Zeevolk, uit den weg te ruimen; dat hoewel zij niet twijfelden aan de mededeelzaamheid der Ingezetenen, ter bevorderinge van dit oogmerk, nogthans bedugt waren, dat het Plan, op den duur, geenen stand zoude kunnen houden, zonder een bestendig en vast inkoomen, aan de uitgaven evenredig. Om alle deeze redenen verzogten de Ondertekenaars, dat het Hun. Ed. Gr. Mogenden mogt behaagen, als een dienstig middel tot het bedoelde oogmerk, eene belasting te leggen op de Schepen, voor elke Reize, die vervolgens door dezelve zou ondernomen worden; „ te innen bij de Ontvan„ gers van 's Lands Convoijgelden en Recognitie-Meeste„ ren, bij de Westindische Compagnie, ieder voor zo veel „ hun Departement aangaat, en bij het afrekenen der „ Schepen van de Schippers af te vorderen, om daar van „ vervolgens alle Maanden aan Commissarissen van het „ meergenoemde Vaderlandsche Fonds, ten einde voorsz. „ en alzo tot onderhoud van gemelde Kweekschool voor „ den Zeedienst, behoorlijke rekening, mitsgaders uitkee„ ring van de ontfangen penningen te doen."

Op den zesëntwintigsten Maij namen 's Lands Staaten, op het bovenstaande Verzoekschrift, een gunstig Besluit. De gevraagde belasting wierdt bij hetzelve aldus geregeld.

Schepen van de Oostindiën en de Kaap. .	*f* 14 - : -
Van de Westindiën, de Kust van Guinea en America.	6 - : -
Uit de Middelandsche Zee van Gibraltar tot de Levant.	6 - : -
Van Lisbon, Kadix en verdere Portugeesche en Spaansche Havens . . .	3 - : -
Uit Rusland en de Witte Zee. . .	3 - : -
Uit de Oostzee tot Koningsbergen, boven de vijftig Lasten.	1 - 10 -
Van daar onder de vijftig Lasten. . .	1 - : -

Uit

Uit Engeland, het Kanaal en den Bogt van Frankrijk.	ƒ 1 - : -
Uit de Havens in de Noordzee en Kleine Oost.	1 - : -
Uit Noorwegen en de Kleine Oost onder de 24 Lasten.	: - 10 -

Een nieuw bewijs van hunne hooge goedkeuringe, omtrent de Vaderlandsche Stigting, verleenden, nog in dit zelfde jaar, Hun Edele Groot Mogenden, door het schenken van eene gifte van tienduizend Guldens, en de toezegging van eene onderfteuning met vierduizend Guldens, geduurende de zes eerstvolgende jaaren.

Een ander blijk van aanmoedigende goedkeuringe ontving de Stigting. in den volgenden jaare, uit handen van den Heere HOPE, aanzienlijk Koopman, en den Vice-Admiraal ZOUTMAN. Een fraai Fregat, naast het Huis, op den vlakken grond van eene opene ruimte geplaats, was een geschenk des eerstgemelden, een Stel Vlaggen en Zeilen dat des laatstgenoemden.

Van het gewigtig aandeel van de Regeeringe deezer Stad, ter bewerkinge van een Verbond met *Frankrijk*, getuigen 's Lands Geschiedenisfen. Onder de Burgerij bespeurde men een spreekend bewijs van soortgelijke denkwijze. Een pragtige en kostbaare Maaltijd, aangericht in de Herberg *de Doele*, op de Garnaalemarkt, op den zevenëntwintigsten Januarij, moest voorbedagtelijk dienen ter betooninge van 't genoegen over die gebeurtenisse. Zesënzeventig gasten en bekostigers zaten aan den kunstig versierden Tafel. De Fransche Gezant, Markgraaf DE VERAC, de vier regeerende Burgemeesters, HENDRIK HOOFT *Danielsz*, Mr. JACOB ELIAS *Arnoudsz*, QUIRYN VAN HOORN en Mr. JAN ELIAS HUYDECOPER VAN MAARSEVEEN, nevens verscheiden andere Regenten en veele aanzienlijke Kooplieden der Stad, vereerden dit feest met hunne tegenwoordigheid. Behalven verscheiden andere sieraadiën, hier en daar verspreid, stondt, in 't midden van den Tafel, een pragtige en trotsche Tempel, lang elf, breed vier, en hoog tien voeten. Twee kunstig ge-

werkte Beelden, vertoonende den Franschen Monarch, LODEWYK DEN XVI, en de Nederlandsche Maagd, versierden het middenste gedeelte des Praalgebouws. Van de gouden en zilveren Gedenkpenningen, bij deeze gelegenheid vervaardigd, wierdt, vervolgens, een aan zijne Majesteit, als mede aan derzelver voornaamste Staatsdienaaren, ter hand gesteld.

Een voorval, welk niet weinig opziens en gerugts veroorzaakte, gebeurde hier, omtrent het midden van April. In onze Stad, zo wel als elders, hadt men een Genootschap van Wapenhandel opgericht, onder de Zinspreuk *Tot Nut der Schutterij.* Daarenboven hadt een goed aantal Ingezetenen eenen aanvang gemaakt met het houden van bijeenkomsten, onder den naam van *Burger-Sociëteit*, in een Huis in de Warmoesstraat, een weinig benoorden de Pijlsteeg. Zij spraken aldaar over zaaken, het algemeene welzijn, en die der Stad in 't bijzonder raakende. De Burgers, wien het ten deele viel, om in den avond van den vijftienden der gemelde maand, de Weesper- en de Utrechtschepoort te sluiten, door eenen Onbekenden zijnde toegesproken, ontvingen, uit diens handen, een Paket; 't welk, geopend zijnde, bevonden wierdt, in te houden verscheiden afdrukzels van een gedrukt, doch naamloos Boekje, tot tijtel voerende: *Brief van een Heer uit Leijden aan zijnen Neef te Amsterdam.* Een verzoek ging daar nevens, om aan ieder der wagtdoende Schutters een afdrukzel ter hand te stellen. Naderhand bleek het, dat soortgelijke Paketten, ook bij de andere Poorten, waren afgegeeven. De inhoud van dat geschrift liep, voornaamelijk, over de verrigtingen des gemelden Genootschaps en der Sociëteit; lelijk wierden dezelve doorgestreken, en in éénen rang geplaatst met de bemoeijingen van den berugten DANIEL RAAP, in den Jaare 1748. Men bragt de Paketten aan de Hoofdwagten, en stelde ze voorts in handen van Hunne Edele Groot Agtbaarheden.

Stoffe tot veel gespreks hadt, nu al eenigen tijd, door het gantsche Land, gegeeven een Vreemdeling, die zich zelven noemde, en bij anderen wilde gehouden worden voor een *Prins van Albanie en Opperhoofd der Montenegrijnen.* Geduurende de oneenigheden met den Keizer, hadt hij, door

door eene zonderlinge veinzerij, en door eene weidsklagende opgave van gewaande grootheid, toegang verkreegen ter Vergaderinge van Hun Hoog Mogenden, en dezelven eene Bende van zijne Montenegrijnen aangebooden, in gevalle de Republiek, tegen Zijne Keizerlijke Majesteit, dezelve mogt noodig hebben. Volgens 't heerschend zwak onzer Natie, 't welk haar aan grootspreekende uitlanders dikmaals onbezonnen doet geloof slaan, waren, ginds en elders, sommigen door hem opgeligt, voor aanzienlijke sommen, in den waan van met een weezenlijken Prins te doen te hebben. Bijster vreemd klonk, diensvolgens, veelen in de ooren, het gerugt, welk zich, in de maand April, verspreidde, dat de ondersteide Prins, om schulden, in hegtenisse was genomen. Zo hoog, intusschen, lag nog den gewaanden Vorst het hart, dat hij zich verstoutte, uit zijnen kerker, kennis te geeven aan Hunne Hoog Mogenden van den gewaanden hoon, hem aangedaan, en dáár nevens, schaamteloos, te vraagen, *of hij nu, voor zijnen betoonden ijver en aangewende kosten, ten behoeve der Republiek, eenige vergoeding hadde te verwagten?* In zijnen Brief noemde hij zich zelven den *Vriend der Republiek*, den *Bondgenoot van Holland*. Nog hooger klom de verwondering der zulken, die, aan 's Vreemdelings voorgeeven, meer of min, het oor geleend hadden, toen zij vernamen, dat, op den zestienden Maij, zijne opsluiting in Crimineele hegtenis was veranderd. Men hadt, naamelijk, ontdekt, dat de eigenlijke naam van den gewaanden Prins van *Albanie* STEPHANO ZANNOWICH, en hij een medepligtige was van eenige persoonen, die, geruimen tijd geleeden, de Burgers CHOMEL en JORDAN, Koopluiden te *Amsterdam*, voor eene aanzienlijke somme, hadden opgeligt. Zijner misdaad bewust, en om het lot te ontgaan, welk hem dreigde, sloeg hij, in zijnen kerker, in den nacht, naa den zesëntwintigsten Maij, geweldige handen aan zich zelven.

Veel gerugts verwekkende was een ander voorval ter deezer Stede. Het was eene staatelijke bijeenkomst, van negenenzeventig Regenten, uit onderscheidene Gewesten en Steden, in Augustus gehouden, ter raadpleeginge over de be-

langen des Vaderlands. Uit den schoot deezer Vergaderinge wierdt, zedert, gebooren, een Geschrift, welk naderhand zeer veel gerugts verwekte, onder den naam van *Acte van onderlinge Verbintenisse tusschen Vaderlandlievende Regenten, ter handhaavinge der Republikeinsche Constitutie.* De onderwerpen, in deeze zamenkomst verhandeld, en ter handhaavinge van welke de Leden zich onderling verbonden, waren: „ De vernietiging van alle volstrekte Aristokratie, „ of Adel- of Familieregeering; — het bepaalen van eene „ volstrekte Volksregeeringe, nevens de invoering van eene „ billijke Volksvertegenwoordiginge; — de handhaaving van „ het Stadhouderschap, overeenkomstig met de Regeerings„ gesteldheid deezer Landen; — en, eindelijk, de handhaa„ ving van den Hervormden Godsdienst, behoudens eene „ billijke Vrijheid van openbaare Godsdienstoefeninge voor „ andere Gezintheden."

Bekend is het lot, aan de twee Geldersche Steden, *Hattem* en *Elburg*, wedervaren. Overheid zo wel als Burger nam deel ter verijdelinge der maatregelen, door ORANJE met zijnen aanhang beraamd. Het gedrag der Geldersche Staaten en van zijne Hoogheid, om deeze Steden, door dwang van den gewapenden arm, tot hunne maatregels over te haalen, afkeurende, was de Vroedschap van oordeel, en deedt, als een Raadsbesluit, ter Vergaderinge van *Holland* inbrengen, dat aan den Kapitein Generaal moest worden afgevraagd, eene klaare en rondborstige opgave van deszelfs personeele denkwijze over de geweldige maatregelen, door de Geldersche Staaten, tegen de Steden *Hattem* en *Elburg* genomen, en voorts, aan gemelde Staaten, te kennen gegeeven het ongenoegen van *Holland*, over het gebruik maaken van Troepen van den Staat, tot bedwang van Burger-Regeeringen en Burgerijen; met vermaaning om van zodanige gewelddaadige middelen af te zien, midsgaders de aanbieding van de bemiddeling deezer Provincie, tot het bijleggen der openstaande geschillen: alles onder bedreiging van het aanwenden van kragtdaadige middelen, in gevalle van weigeringe, ter handhaavinge van de Unie en van de regten van 's Lands Ingezetenen.

Ge-

Gemoedigd door dusdanig eene denkwijze van den Agtbaaren Raad, hoewel het bovenstaande Besluit nog niet algemeen rugtbaar was, vondt zich een goed aantal Burgers, Leden des Genootschaps van Wapenhandel, opgewekt en gedrongen, om, aan de benarde Steden, hunnen bijstand te betoonen. In volle wapenrusting namen ze de reize aan na *Gelderland*, om aldus kragtdaadig te onderschraagen de hulp en onderstand, zo in geld als krijgsnoodwendigheden, derwaarts afgescheept. Geene baate deedt alle deeze hulpbieding. *Hattem* en *Elburg* wierden, door Krijgsgeweld, bemagtigd, en van de meeste Ingezetenen verlaaten. Veelen van dezelve vloogen in de armen van het weldaadig *Amsterdam*. Eene geldverzameling, ter voorzieninge in hunne meest dringende behoeften, leide den grond tot een *Vaderlandsch Fonds*, met welks oprichting en bestuuring zich eenige aanzienlijke Ingezetenen belastten, en 't welk, zo als het Programma luidde, dienen moest, „ het zij tot aan„ moedigingе van den onontbeerlijken Burgerwapenhandel; „ het zij ter schaêvergoedinge van zulke braave Leden der „ Maatschappije, die, in de kragtdaadige bevordering van „ de voornaamste en gewigtigste belangen des Nederland„ schen Volks, zo in hunne persoonen, als vrouwen en „ kinderen, ongelukkig, vervolgd of benadeeld mogten wor„ den; het zij tot bevorderinge van zulke middelen, als „ noodig zouden geoordeeld worden, tot weeringe van alle „ soorten van overheerschinge en geweld."

Onder dit alles hadden zich eenige Gelastigden van den Burger-Krijgsraad vervoegd bij Hun Edele Groot Agtbaarheden, om dezelven onder het oog te brengen, het gevaar, welk, onder de vrijheid, die men zich, in *Gelderland*, veroorloofde, de Provincie *Holland*, en, veelligt, ook onze Stad, boven het hoofd hing, 't en zij men, daar tegen, bij tijds op zijne hoede ware. Geen ander gevolg, nogthans, hadt deeze Bezending, dan een Besluit, om de Schutterij, zo wel bij dag als bij nacht, Wagt te doen houden; als mede, het benoemen van Kolonellen en vijf Kapiteinen, om op de noodige middelen, ter beveiliginge der Stad, te raadpleegen.

Hadt het Genootschap van Wapenhandel de zaak van *Hattem* en *Elburg* zich aangetrokken, *Naarden* en *Utrecht*, welke thans, zo als men onderstelde, eenig gevaar dreigde, oordeelde het, aan hun lot, niet te moeten overlaaten. In den optogt, egter, na de eerst genoemde Stad wierden de Leden, onder weg, te raade, dien te staaken. Met dit alles bleef het Genootschap, bij veelen, in een kwaaden reuk. Een duidelijk bewijs daar van bespeurde men, ter gelegenheid van het uittrekken na buiten van eene Kompagnie Burgers, verzeld van eenige van deszelfs Leden, ter gezamentlijke verrigtinge van den Wapenhandel. Aan de Poort ontvingen de Burgers, van de wagthoudende Soldaaten, de gewoone Krijgsgroete, doch niet de Leden des Genootschaps. De Bevelhebber, gevraagd naar de reden van deeze onderscheidinge, gaf tot antwoord, hier in de bevelen te volgen, die hem gegeeven waren.

In de schorzing van den Kapitein-Generaal, waar toe, in de maand September, ter Staatsvergaderinge, besloten wierdt, hadt ook de Meerderheid der Vroedschap van onze Stad bewilligd. Als een Raadsbesluit, was ter tafel van Hun Ed. Gr. Mogenden voorgeleid, „ dat zijne Hoog„ heid, niet alleen in het tegenwoordig tijdstip, maar, „ zonder eenige tijdsbepaaling, in deszelfs waardigheid van „ Kapitein-Generaal moest worden opgeschort, en dezel„ ve, voortaan, geene Krijgsampten, bij de Troepen, „ staande ter betaalinge van *Holland*, zoude te begeeven „ hebben."

Eene beweeging, die, in de tegenwoordige gesteldheid der Stad, veelligt, verre uitziende gevolgen konde gehad hebben, gebeurde op den twintigsten van de meergemelde maand September. Voor het huis eens Volkshouders, of zo genaamden Ceelkoopers, in de Binnen-Bantemmerstraat, verzamelde, in den avond, tusschen vijf en zes uuren, eene groote menigte Vaarensvolk. De reden hunner zamenrottinge was, om dat aldaar twee hunner makkers, met geweld, wierden vastgehouden. Zij eischten derzelver loslaating, met bedreiging, in gevalle van weigeringe, het huis te zullen onder den voet haalen. De Volkhouder,

aan

aan eisch en dreigementen doove ooren flaande, kwam men, wel haast, tot daadelijkheden. Door de ingeflagene glazen en opengebrokene Luiken baande men zich eenen weg na binnen, alwaar, voorts, de beste huisgeraaden, porceleinen, bedden, alles aan de fchendzieke woede wierdt opgeofferd. Eene Kompagnie Burgers, gewapenderhand, toefchietende, deedt den hoop verftuiven, en maakte een einde aan deeze opfchudding.

Onder de gefchillen, partijfchappen en verdeeldheden, welke thans den Staat beroerden, wierdt, ter Vergaderinge van Hun Ed. Gr. Mogende, van wegen deeze Stad, een Voorflag gedaan, die, ware dezelve aangenomen en volvoerd, zeer veel onaangenaams verhoed, en de heilzaamfte gevolgen konde hebben voortgebragt. Het voorftel, over 't geheel genomen, dienende ter dempinge van de inwendige verdeeldheid der Republiek, bepaalde zich, in de bijzonderheden, om de Stad *Utrecht* te beweegen, zo tot het aanneemen der aangeboodene Bemiddelinge, als om, ten einde den weg ter verzoeninge gemaklijker te maaken, aan de Staatsleden, te *Amersfoort* vergaderd, een vrijen toegang en hertogt in- en uit de Stad te verleenen; om, voorts, de Staaten van *Gelderland*, bij herhaaling, te vermaanen tot het aanneemen van de bemiddelinge; om, wijders, eene Commisfie uit de Bondgenooten te benoemen, ter vereffeninge van de oneenigheden, tusfchen zommige Provinciën ontftaan; en, eindelijk, om de grenzen der uitvoerende Magt te onderzoeken en te bepaalen.

Van de meer en meer toeneemende bemoeijingen der Ingezetenen, met zaaken, het algemeen beftuur raakende, zag men, ten deezen tijde, twee voorbeelden in onze Stad. Het eene wierdt vertoond, in een Adres, aan Hun Ed. Gr. Mogenden, en behelsde een verzoek, om de daadelijke toebrenging van hulpe en bijftand aan de gevlugte Burgers en Ingezetenen van *Hattem* en *Elburg* toegezegd. Het ander Gefchrift, onder den naam van *Dank-Adres*, zedert vermaard, behelsde niet zo zeer een verzoek, als eene betuiging van genoegen en dankbaarheid aan 's Lands Staaten, over derzelver betoonden ijver, in het tegenftaan van maatrege-

regelen, ingerigt om de Burgerijen der Steden, die, zo als zij meenden, op gronden van Regt, haare Vrijheden zogten te verdeedigen, door den gewapenden arm te verschrikken, en tot onderdaanigheid te noodzaaken. Onder het eerste Adres las men ruim vierëntwintighonderd, onder het ander meer dan zestiendnizend naamen. Niet volkomen eensgezind was men, intusschen, in den Raad, over deeze gedraagingen der Burgerije. Ook wil men, dat, om zo veele persoonen over te haalen tot het teekenen van hunne hand, zomtijds, wegen waren ingeslagen, die het licht niet verdraagen konden.

Hadt een groot gedeelte der *Amsterdamsche* Burgerije, tot nu toe, niet onduidelijk aangekondigd, deszelfs verlangen. om deel te hebben aan het algemeene bestuur, dit bleek nog meer, reeds in den aanvang des altoos gedenkwaardigen Jaars 1787; jaar, welks gebeurtenissen, *zo in* onze Stad als elders, veelen op verschillende aandoeningen te staan kwamen, en die, ook bij het laate naageslagt, onderscheiden zullen beoordeeld worden. Een te uitgebreid vak, in de Beschrijving eener Stad, zou een omstandig verhaal van alle het voorgevallene, in ons *Woordenboek*, beslaan. Daarenboven is 'er een verhaal voorhanden, van de opschuddingen en beweegingen, geduurende den loop des gemelden jaars, met genoegzaame naauwkeurigheid en onpartijdigheid opgesteld, bekend onder den titel van *Beroerd Nederland.* Wij zullen ons dan vergenoegen, met het zaaklijke te melden, en, tot nader berigt, wegens de omstandigheden, onze Leezers derwaarts wijzen.

Boven hebben wij verhaald, hoe onze Stad, ter bijlegging der geschillen, eenen Voorslag hadt gedaan, ter Vergaderinge van *Holland*, onder andere, behelzende een onderzoek en bepaaling van de Grenzen der Uitvoerende Magt. De Regeering van de Stad *Haarlem*, deezen Voorslag, in allen deele, toevallende, hadt, zedert, breedspraakig daar op aangedrongen. In onze Stad hadt men daar van geen berigt ontvangen, of men maakte straks zijn werk, om de zaak ijverig door te zetten. Behalven de *Burger*, bestondt 'er, zints eenigen tijd, ook eene *Vaderlandsche Sociëteit*, die,

ne-

nevens eene menigte andere aanzienlijke Ingezetenen, ook verscheiden Regenten onder haare Leden telde. Te zamen sloegen ze de handen in elkander, om een Verzoekschrift ter teekeninge te doen voorleggen, aan Burgemeesters en Raaden, tot ondersteuninge van den *Haarlemsche* Voorslag; die, behalven het straks gemelde, verder aandrong op het benoemen van eene Commissie, tot het onderzoek van de thans zo algemeen aangevoerd wordende bedenkingen, omtrent eene algemeene Volksvertegenwoordiging, welke, volgens de gesteldheid van dit Gemeenebest, zou behooren plaats te hebben. Met dit Verzoekschrift, onder 't welk men, eerlang, ruim drieduizend naamen las, vervoegden zich eenige Afgevaardigden der beide Sociëteiten bij Burgemeesteren; die hun, in eene tweede bijeenkomst, tot antwoord gaven, dat op het Verzoekschrift, in de Vroedschap, een gunstig besluit was gevallen, en men hetzelve reeds na *'s Graavenhage* hadt gezonden.

Een andere Voorslag, insgelijks door de Stad *Haarlem*, ter Vergaderinge van Hun Ed. Gr. Mogenden gedaan, vondt mede gereeden bijval hier ter Stede. Dezelve betrof de versterking der Krijgsbezettinge in *'s Hage*, in de onderstelling en vreeze, dat de Hooge Vergadering, thans, in de Hofplaats niet volkomen veilig was. Het ondersteunen van deezen Voorslag nam thans de Krijgsraad op zich. Zestig Bevelhebbers, van onderscheiden rang, hebbende aan het hoofd den Kolonel ISAAK VAN GOUDOEVER, vervoegden zich, op den eenëntwintigsten Februarij, in Burgemeesterskamer, en deeden, door den Kapitein GALE ISAAK GALES, een Adres voorleezen, welk zij, vervolgens, door hen allen ondertekend, overleverden, met verzoek om in de Vroedschap gebragt te worden. Burgemeester HOOFT gaf, aan dit verzoek, straks zijne toestemming. Burgemeester DEDEL schortte dezelve op, zeggende, vooraf te zullen overleggen, of het Geschrift ter tafel der Vroedschap behoorde te worden voorgeleid.

Hoewel merkelijk gerugts verwekkende, niet noemenswaardig, egter, waren de dus lang voorgevallene bemoeijingen, in vergelijking van die van Maandag, den zesëntwin-

twintigsten Februarij. Twee dagen te vooren was in de Vroedschap gehandeld, over het bewilligen in de Buitengewoone Middelen voor het thans loopende jaar, en over de versterking der *Haagsche* Krijgsbezettinge. Het eerste was toegestaan, doch met in agtneeming van de noodige bezuiniginge van 's Lands Kas; ten welken einde men voorsloeg, het verminderen van de onkosten van het *Cordon*, welk, ten deezen tijde, om de Provincie *Holland* was getrokken, en het afdanken van het Legioen van den Rhijngraave VAN SALM. Gelijk alle Lands- en Stedelijke raadpleegingen, kwam wel haast, het uitgebragte berigt tot kennisse van de Leden der beide Sociëteiten, en van den Krijgsraad. Reeds op Zondag avond was het besluit genomen, om daar tegen, 's anderendaags, een Vertoog in te leveren. Eene aanzienlijke menigte, op den berugten Maanden, bij tijds, op het Stadhuis zamengevloeid, verzogt den Burgemeester HOOFT, onder het gaan over de Burgerzaal, om deszelfs voorspraak en bescherming. Zijn Wel Ed. Gr. Agtbaare schraagde den moed, met de toezegging, van, des noods, voor de goede Burgerij zijn hoofd ten beste te zullen geeven. Het huis, alwaar de Vaderlandsche Sociëteit haare bijeenkomsten hieldt, stondt vooraan in de Kalverstraat, eenige huizen van den Dam. Hier verzamelden bijkans honderd Leden van den Krijgsraad, allen in Uniform gekleed. Met den Kolonel GOUDOEVER aan 't hoofd (want de vier overigen stonden in andere begrippen) namen ze, in den voormiddag, gang na het Stadhuis, gevolgd van een aanzienlijk getal Leden der genoemde Sociëteit. Al wederom door den mond van den Kapitein GALES, deeden ze, in Burgemeesterskamer, eene uitvoerige Memorie voorleezen, staande op het bovengemelde Rapport van den Agtbaaren Raad, en eenige andere stukken, het algemeene welzijn betreffende. Niet even eens wierdt deeze Memorie, bij Burgemeesteren, opgenomen. HOOFT betuigde terstond daar over zijn genoegen; doch DEDEL verklaarde, zijn gevoelen te zullen uitbrengen in de Vroedschap, welker Leden, staande deeze onderhandeling, vast bij een kwamen. Veel ging 'er om, zo in de Raadzaal, als onder de zamengevloeide

de menigte. De Vroedschap scheidde, zonder een bepaald besluit, dan alleen om, nog dien zelfden avond, andermaal, te vergaderen. Terwijl de Burgerzaal weêrgalmde van het gejuich *Lang leeve Vader Hooft!* toen deeze, voor eene poos, zich na zijne wooning willende begeeven, na zijne Koets wierdt gedraagen, ondervonden twee andere Burgemeesters, DEDEL en BEELS, eene onbetaamelijke behandeling. Uit vreeze, dat deeze, eens vertrokken zijnde, niet wederom zouden te rug keeren, noodzaakte men hen, op het Stadhuis te blijven. Op de aanbieding van eenige Burger-Bevelhebberen, aan DEDEL, om hem, langs eenen bedekten Trap, tot aan zijne Koets te geleiden, gaf hij, moedig, tot bescheid, „ dat hij de Burgers voor derzelver aanbieding „ bedankte, en dat hij, langs den Grooten Trap, op het „ Stadshuis gekoomen zijnde, ook wederom langs denzelven „ zoude aftreeden;" keerende voorts te rug na Burgemeesterskamer, om de bijeenkomst der Vroedschap af te wagten. Deeze vergaderde ten half zeven uuren. Bijkans drie uuren verliepen 'er, eer zij tot een bepaald besluit kwam. Dit viel uit tot genoegen der zamengevloeide schaare. Het Legioen van den Rhijngraave zou Bezetting houden in *'s Hage*, het Cordon niet verminderd, en in de Gemeene Middelen gaaf bewilligd worden. Een schelklinkend *Hoezée!* was de leuze der algemeene goedkeuringe. Schepenen, egter, het voorgevallene uit een ander oogpunt beschouwende, namen in overleg, het doen van eene Afkondiging, bij welke het gebeurde, op den berugten Maandag, voor eene oproerige beweeging verklaard, en een prijs van drieduizend Guldens zou worden uitgeloofd, voor het aanbrengen van den eersten aanleider tot zodanige zamenrottingen. Doch deeze Afkondiging hadt geenen voortgang: deels, om de tegenkanting van den Voorzittenden en den Naast-Voorzittenden Schepen, KORNELIS VAN DER HOOP *Gijsbertsz* en DIDERIK JOHAN VAN HOGENDORP *tot Hofwegen*; deels, door het inbrengen van een uitvoerig Adres, door de Leden van den Krijgsraad.

Gelijk de Scheeps-Timmerlieden van 's Lands Werven, welke men, hier ter Stede, *Bijltjes* noemt, gemeenlijk ge-

agt

agt worden, het Huis van Oranje ijverig te zijn toegedaan, dus oordeelde men ook, uit vreeze voor opschudding, eenige voorzorge noodig, tegen den achtsten Maart, Geboortedag van Zijne Hoogheid. Men zondt, den gantschen dag, Ronden uit op *Kattenburg* en de andere Eilanden, en gaf bevel, aan verscheiden Kompagniën Burgers, om, op de eerste aanmaaning, op haare bijzondere Loopplaatzen te verschijnen. Niets rustverstoorends gebeurde, 'er op deezen dag.

In den Krijgsraad was, omtrent deezen tijd, merkelijke verdeeldheid ontstaan. Eene Vergadering, onlangs gehouden, hadt eenlijke Bevelhebbers verkoozen, doch eenige plaatzen onvervuld gelaaten. De Leden, gesterkt door den Kolonel GOUDOEVER, der thans genaamde Patriotsche denkwijze toegedaan, hadden eene nadere bijeenkomst vastgesteld, tegen den eenëntwintigsten Maart, doch de overige Kolonellen zich daar tegen gekant. Niet lang vóór den bestemden dag vervoegde zich de Kolonel GOUDOEVER bij Burgemeesteren, om, naar gewoonte, den Sleutel van Krijgsraadskamer, op het Stadhuis, te verzoeken. Doch deeze wierdt hem geweigerd, alzo Hun Ed. Gr. Agtbaarheden waren afgesproken, in het geschil, tusschen de Kolonellen, zich onzijdig te zullen houden. Toen vergaderde de Krijgsraad in de Doele, op de Garnaalemarkt, ondanks het Mandement Poenaal, door de vier overige Kolonellen, bij het Hof van *Holland* verworven. Uit vreeze dat de Vergadering in de Doele, van hooger hand, zoude belet worden, hadt de Burger-Sociëteit eene ruime Zaal doen gereed maaken, om 'er, des noods, de Leden van den Krijgsraad te ontvangen. Daarenboven hadt zich het Genootschap *Tot nut der Schutterije* gewapend, om dezelven tegen overlast te dekken. Doch de beleide zamenkomst ging ongehinderd voort.

Zeer veel viel 'er, wederom, te doen, ten Stadhuize, op Dingsdag, den derden April. In *'s Hage* was men thans bezig, met het benoemen van eene Staatscommissie, tot het onderzoek van het tweede Lid des Haarlemschen Voorstels, raakende eene algemeene Volksvertegenwoordiging, en des-

zelfs

zelfs invloed op de Leden der Regeeringe. In het benoemen der Leden verschilden de Burgers H. MUHLMAN, C. MUNTER en F. VAN DER GOES van de Pensionarissen VAN BERCKEL en VISSCHER, die thans, van wegen de Stad, ter Dagvaart waren afgevaardigd. Den thans genoemden Patriotschen Aanhang waren de Pensionarissen, de andere Burgers den tegenoverstaanden toegedaan. Ten aanzien der te benoemene Leden hing de schaal, in 's Hage, in evenwigt. De drie Raaden, tegen den zin der Burgers VAN BERCKEL en VISSCHER, zich gevoegd hebbende bij de Ridderschap, deeden dien overslaan, na de zijde, in welke de thans bovendrijvende Aanhang geen genoegen vondt. Zo veel misnoegens baarde de tijding hier van te *Amsterdam*, dat men de herroeping der drie gemelde Burgers, openlijk, begeerde, en niet rustte, eer de Raad daar in hadt bewilligd. Met eene kleine meerderheid wierdt, naa lang raadpleegens, en over en weder spreekens, daar toe beslooten.

Omtrent deezen zelfden tijd wierdt, bij den Krijgsraad, een verzoek ingeleverd, om vier Burger-Kolonellen van derzelver posten te verlaaten. Deeze waren de Burgers FRANS BOSBOOM, JAN VAN MARSELIS, NIKOLAAS WARIN *Anthoniesz* en JAN DANZER NYMAN. Volmaakt strookende met den wensch en het gevoelen des Krijgsraads, vondt dat verzoek gereedelijk gehoor.

Overeenkomstig met de thans heerschende denkwijze, welke aan de Burgerije eene onmiddelijke deelneeming, in zaaken, het algemeen bestuur raakende, toeëigende, moest deeze, van tijd tot tijd, met de Regeering in onderhandeling treeden. Wel haast ontdekte men hier van den belemmerenden omslag en veelvuldige ongelegenheden. Van hier dat men den inval kreeg, tot het benoemen van eenige persoonen, uit de Burgerij, om dezelve, meer onmiddelijk, te vertegenwoordigen, en met de Kollegien van Regeeringe te raadpleegen. Zij voerden den naam van *Gekonstituëerden*. Hun getal wierdt op vijftien bepaald. Om, in der daad, dien naam te kunnen voeren, moest het blijken, dat zij, tot hun bedrijf, waarlijk gelastigd waren, door een getal Burgers en Ingezeetenen, groot genoeg om hun den naam

van Volksvertegenwoordigers te doen draagen. Ten dien einde kwam, in de maand April, het befaamde Gefchrift in 't licht, onder den naam van *Acte van Qualificatie*, en wierdt, alomme, ter tekeninge voorgeleid. Veel werks deedt men, om tekenaars te vinden. Tusfchen de vijftien en zestienduizend naamen las men, binnen weinige weeken, onder het Lastfchrift. Daar mede gefchraagd, traden de Gekonftitueerden, fpoedig, in het bewind.

Onder dit alles zat men, aan de andere zijde, geenszins ftil. Om den Patriotten tegen te werken, richtten de anders denkenden eene Sociëteit op, in de Herberg de Keizerskroon, waar van de naam van *Oranje-Sociëteit* de bedoeling genoegzaam aankondigde. Een Lid der Regeeringe hadt het hoofdbeftuur; verfcheiden Regenten en andere lieden van aanzien waren 'er Leden van.

Ter gelegenheid van het Raadsbefluit, raakende de Vroedfchappen MUILMAN, MUNTER en VAN DER GOES, boven vermeld, hadden deeze Burgers aan zich gehouden, het te werk ftellen van zodanige middelen, ter hunner zuiveringe, als zij, ten eigen oirbaare, geraaden zouden vinden. Van de voorbehoudene vrijheid maakten zij gebruik, omtrent het midden van April, door het inleveren, in de Vergaderinge der Vroedfchap, van zeer uitvoerige Aantekeningen, welke zij voorts aan Hun Ed. Gr. Mogende zonden. De hoofdzaaken, in de Aantekeningen beweerd, waren, een betoog van letterlijke voldoeninge aan den Last, door den Agtbaaren Raad aan hun gegeeven; als mede, dat zij, zonder behoorlijk onderzoek van zaaken, veroordeeld waren.

Niet onbeantwoord bleeven deeze Aantekeningen. Kort wierden zij op de hielen gevolgd van die van Burgemeester HOOFT, en zulke Leden van den Raad, die met zijn Ed. Gr. Agtbaare in de zelfde begrippen ftonden. Daarenboven zag men, ten zelfden tijde, waereldkundig worden een Gefchrift van de Burgemeesteren DEDEL en BEELS, en verfcheiden andere Leden van den Raad, behelzende een naderen aandrang der redenen van de meer genoemde Burgers MUILMAN, MUNTER en VAN DER GOES, en van het wederregtelijke des befluits, ten hunnen opzigte genomen. Jammer ftondt het

het dus in den *Amsterdamschen* Raad geschapen, daar derzelfs aanzienlijke Leden dus onderling verdeeld waren, en elkander, met Aantekeningen en Tegen-Aantekeningen, te keer gingen. De Burgerij nam deel in deeze verdeeldheid; dag aan dag wierden de gemoederen meer verwijderd.

Niet lang leedt het, of men begon, onder de Gemeente, te spreeken van het afzetten van eenige Leden der Vroedschap. Door middel van een heimelijk gestrooid Geschrift, getijteld *het Verraad Ontdekt*, roeide men hier onder, om de gemoederen, reeds hoog opgezet, nog verder op te winden. Men noemde daar in eenige Regenten, en droeg dezelve voor, als onwaardig om te zitten op de Stoelen der eere en der agtbaarheid. Wel haast zag men Afgevaardigden van den Krijgsraad ten Stadhuize verschijnen, met een *Declaratoir*, dringende op het daadelijk verlaaten, van eenigen, van derzelver Raadsposten, welke zij thans bij naamen noemden. Het waren Mr. FREDERIK ALEWYN, Mr. W. G. DEDEL *Salomonsz*, Mr. JOHAN GRAAFLAND *Pietersz*, Mr. MARTEN ADRIAAN BEELS, HENDRIK HUILMAN, CORNELIS MUNTER, Mr. NICOLAAS CALKOEN, FRANK VAN DER GOES, en Mr. A. J. C LAMPSINS. Naa veel over en wederspreekens, wierdt, eindelijk, aan het verzoek voldaan, en den afgezette Raaden, door eenen Notaris en Getuigen, deswegen, eene Insinuatie thuis gezonden. Zo min onder de Gemeente, als ten Stadhuize, vondt, egter, deeze veel gewaagde stap geene algemeene goedkeuring. In een Geschrift, ten deezen dage, heimelijk gestrooid, verzette men zich tegen de gehoudene handelwijze. Waren de afgezette schuldig, merkte de steller aan, zij verdienden straffe; doch, eer deeze aan hun geoefend wierdt, moest, bij een geregtelijk onderzoek, hunne misdaad blijken. Daarenboven vervoegde zich een aantal van elfhonderd Ondertekenaars aan den Agtbaaren Raad, met een Geschrift, waar in zij hun ongenoegen verklaarden over den stap der Gekonstitueerden, in de bewuste Afzetting, zonder, alvoorens, hunne Lastgeevers opgeroepen, en derzelver gevoelen te hebben ingenomen.

Weinige dagen verliepen 'er, zedert de Afzetting, of de Vroedschap hieldt eene Vergadering, ter verkiezinge van nieu-

nieuwe Leden. Aan eenige Afgevaardigden, uit den Krijgsraad en de Gekonstitueerden, ten Stadhuize verscheenen, gaf men kennis dat de keuze was gevallen op de Burgers Mr. JOHAN PIETER FARRET, PIETER CONSTANTYN NOBEL, JOHAN PHILIP DU QUESNE, *Heer van Bouchen*, Mr. NICOLAAS ASSCHENBERG, Mr. JACOB ANTHONY DE ROTH, BALTHAZAR ORTH, JAN GOL VAN FRANKENSTEIN, LEONARD RUTGERS *Junior* en Mr. HENDRIK WEVERINGH. Tot Kolonellen, in de plaats der verlaatenen, waren, omtrent dien zelfden tijd, aangesteld de Burgers Mr. D. J. VAN HOGENDORP *van Hofwegen*, Mr. J. A. DE ROTH, HUIBERT BASTERT en ANTONY MEYNTS. De tweede genoemde tot Raad zijnde aangesteld, verving, naderhand, deszelfs plaats de Burgers IPERUS WISELIUS.

Overeenkomstig met de heerschende denkwijze van den Agtbaaren Raad, waren nu ook de besluiten, die door denzelven genomen wierden. Naa dat, in eene Vroedschapsvergadering, de voorslag was gedaan, om de uitgetrokkene Genootschappen, na *Utrecht* en elders, als mede de zo genaamde Vrijcorporisten, in soldij te neemen, en het Burger-Defensieweezen op een beter voet te brengen, nam men, in eene andere zamenkomst, het besluit, „ door Afgevaardigden der Stad, ter Vergaderinge van Hun Ed. Gr. Mogende, mede te werken, tot het beraamen van een behoorlijk Plan, om de Burgerwapening op een vaster en regelmaatiger voet te brengen, ten einde dezelve, van nu aan, en in 't vervolg, tot meerder en weezenlijk nut, tot zekerheid en verdeediging van den Lande, zoude kunnen dienen."

Hoe veel 'er, intusschen, aan ontbrak, dat de Afzetting der oude, en de Verkiezing der nieuwe Raaden, de algemeene toestemming der Vroedschap hadt weggedraagen, bleek uit een uitvoerigen Brief, een weinig naa het midden der maand Mai. aan Hun Ed. Gr. Mogenden geschreeven, door een aantal van zestien Leden, de meeste van welke, geen deel willende hebben aan het bedrijf der overige Leden, op den berugten dag, de Vergadering niet hadden bijgewoond. Het oogmerk deezer Missive, was,

een

een verhaal van het gebeurde, nevens een betoog van de onwettigheid der genomene besluiten.

DADEL en BEELS, hoewel hunne Raadsplaatzen verlaaten, bekleedden, egter, nog de Burgemeesterlijke waardigheid. PIETER CLIFFORT, met aanhoudende lichaamsongesteldheid zukkelende, verscheen nimmer ten Stadhuize. Den Burger HOOFT, alléén staande, hadt dus, onder de heerschende geschillen, meestal de minderheid. Dit gaf aanleiding, aan twee Leden van den Raad, tot het doen der volgende voorslagen: „ Of men, voortaan, de Vroedschap niet zoude beleggen buiten kennisse van Burgemeesterskamer, en of men niet alle weeken bepaaldelijk Vroedschaps-Vergadering zoude houden, en wel op Dingsdag voormiddag; verder, dat één of meer Leden eene Vroedschaps-Vergadering zouden kunnen beleggen, in dringende zaaken, en andere gewigtige voorkoomende omstandigheden; en dat ook, voortaan, wanneer, uit de Vroedschap, eene zaak in Commissie was gesteld, dezelve niet meer in Burgemeesterskamer zoude koomen, maar onmiddelijk na 's *Hage*, of daar het behoorde, gezonden worden." Men ging nog verder. "Er wierdt in beraad geleid, „ of men den Burgemeester DEDEL, wanneer het zijne beurt zijn zoude om voor te zitten, wel erkennen zoude in de Vroedschap." Doch omtrent dit alles kwam men tot geen vast besluit.

Burgeren Gekonstitueerden, hoe veel werks ook binnen de Stad om handen hebbende, bepaalden, egter, hunne verrigtingen niet tot de Stedelijke aangelegenheden. In eenen Rondgaanden Brief, aan de drie *Overijsselsche* Steden, als mede aan de Stad *Groningen*, vermaanden zij derzelver Burgerijen, „ om andere, en wel zodanige Afgevaardigden ter Vergaderinge van de Algemeene Staaten te zenden, die in het Staats-Sijstema van *Holland*, in 't toekoomende, medewerken, en hetzelve zouden helpen ondersteunen." Aan de Staaten van *Holland* leverden de zelfde Gekonstitueerden een Advis over, inhoudende een verzoek: „ Dat Hun Ed. Gr. Mogende mogten goedvinden, in hoogstderzelver hartelijk en heilzaam Sijstema, tot handhaavinge van het Verbond der Unie, bijzonderlijk met op-

zigt tot de befchermlnge van onderdrukte Bondgenooten, daar bij beloofd, op het kragtigfte voort te werken, dat Hoogstdezelven deeze Provincie meer en meer mogten in ftaat ftellen tot noodige verdeediginge; en, daarenboven, om in geval van nood, zo wel door de Militie, als door de gewapende Burger-Corpfen, onze onderdrukte Bondgenooten, kragtdaadigen bijftand te kunnen verleenen, en zich in geene bemiddeling in te laaten, dan op zulke vastgeftelde voorafgaande voorwaarden, waar door de Stad *Utrecht* daadelijk tegen den geweldigen aanval der Militairen volkomen konde beveiligd zijn en blijven."

Matigden zich dus de thans genoemde Patriotten zeer veele vrijheden aan, het zelfde regt meenden ook te hebben die van hun in denkbeelden verfchilden. Meer dan één Verzoekfchrift hadt men reeds in 't licht zien verfchijnen, waar in de afzetting van Vroedfchapsleden, en andere handelingen, ernftig wierden afgekeurd. Sociëteiten wierden 'er, daarenboven, opgericht, ter handhaavinge van de oude, en, naar hunne meening, plegtig bezwoorene Conftitutie. Om het werk met zo veel te meer gezags te kunnen doorzetten, vondt men noodig, eenige Gemagtigden te benoemen, tot het waarneemen van hunne belangen, uit kragt eener *Acte van Qualificatie*, op dezelve uitgebragt, hoofdzaaklijk inhoudende *eene plegtige betuiging van volftrekte aankleevinge aan 's Lands gevestigde Conftitutie en de Staats- en Stadhouderlijke Regeeringe, zo als dezelve zich bevondt in den Jaare* 1766. Behalven een aantal Scheeps-Timmerlieden, lieten zich ook verfcheiden aanzienlijke Inwooners als Leden dier Sociëteit infchrijven. MR. J. C. HARTSINCK Cz., IS. VAN HELSDINGEN, J. BOURCOURT en eenige andere voerden het hoofdbewind.

In zulk eenen toeftand van zaaken, vervulde angst en bekommering de gemoederen van alle rustminnende Ingezetenen. Men was beducht, dat het fmeulend vuur, eerlang, in lichter laaije vlamme zoude uitbreeken. De Patriotfche Aanhang hadt nu klaarblijkelijk de overhand; met leede oogen zag dezelve, door de andersgezinden, eenige poogingen, ter hunner verfterkinge of uitbreidinge, aanwenden.

In

In twee Wijnhuizen, in verschillende oorden der Stad, het eene op Kattenburg, het ander op de Reguliersgraft, hadden de Stadhoudersgezinden een Verzoekschrift, aan Hun Ed. Gr. Mogende, ter teekeninge doen voorleggen, om de herstelling van den. Prinse Erfstadhouder in deszelfs waardigheden; de afzetting der onlangs verkoorene Raaden en Kolonellen, en de herstelling der Oude; de beteugeling van de Losbandigheid der Drukperze; de vernietiging der Genootschappen, en 't geen aan dit alles verder was verknogt. Veele nieuwsgierigen, zommigen ook met een ander oogmerk, verzamelden, op Pinxter-dingsdag, rondom het laatstgenoemde Wijnhuis. Van weêrkanten vielen, wel haast, eenige daadelijkheden voor. Hier door wierden de gemoederen meer en meer gaande, en het Wijnhuis, wel haast, het voorwerp eener vernielende plonderinge. Dit was het begin der schrikwekkende gebeurtenissen, die den volgenden nacht, en voorts tot Donderdag middag, de geheele Stad ontrustten, en gestuit wierden, deels om dat de woede toen haaren zat, eenigermaate, hadt bekoomen, deels door het oprichten van eene bende Vrijwilligers te paerd, om alzo te spoediger tot hulpe te kunnen toeschieten. Op den gemelden Donderdag hadt men eene Lijst van drieënveertig huizen, welke de kragt der handen van de woedende menigte, meer of min, ondervonden hadden. Onder de meest aanzienlijken van dezelve teldè men die van den Oud-Burgemeester J. RENDORP en den Regeerenden Burgemeester M. A. BEELS, welke deerlijk geleeden hadden. De wooning van den Boekverkooper ARENDS was bijkans geheel uitgeplonderd. De boven gemelde Vrijwilligers te paerd wierden, zedert, gebragt onder de gedaante van een geregeld Genootschap, wagten en togten doende, tot dat zij, bij de Omwenteling, hun ontslag bekwamen.

Schrikwekkende was, intusschen, de toestand der Stad, in het Oostlijke gedeelte van dezelve, met naame op Kattenburg en de twee nabuurige Eilanden. Uit vreeze voor eenen aanval der Patriotten, hadden de bewooners dier Eilanden de Brug bij het Plein opgehaald, en alzo den toegang, aan dien kant, afgesneeden. Van weerzijden begon men, wel-

haast, op elkander te vuuren; 't welk, van de zijde der Stad, heviger wierdt, naa dat de Kattenburgers, eens en andermaal, vrugtloos, vermaand waren, de Brug te laaten vallen. Spoedig, egter, begreep men, dat langs deezen weg, zonder eene afkomst van zaaken, Burgerbloed zou geplengd worden. Dit bewoog den Water-Schout NOBBE, verzeld van den Burgerbevelhebber VALENTYN en eenen Kapitein van het Genootfchap, PETERS, een ander middel te beproeven. Een Vlotschuit verschanst hebbende, met eene Borstweering van Baalen Tabaksbladeren, steeken ze daar mede over na de andere zijde, onder dekking van het geschut van het Kaedijksplein; en bereiken, onbezeerd, de opgehaalde Brug. Een rappe gast, slegts zestien jaaren oud, klimt straks na boven, ontbindt de touwen der Brug, en laat alzo de Wip na beneden. Straks snelt de menigte daar over, en bezoedelt een goed aantal van dezelve zijne hanpen met eene woedende plondering en verwoesting van eenlijke huizen, op wier bewoeners men inzonderheid gebeeten was. Zeker Wijnhuis, staande op den Oosthoek der kleine Kattenburgerstraat, het *Onvolmaakte Schip* genaamd, het eerst aan de beurt leggende, vertoonde, binnen weinige oogenblikken, de kenmerken van den uitzinnigsten wrevelmoed. Deezen ondervondt ook het huis van zekeren Mastemaaker KLAAS BOOY, Man, zeer vermaard onder zijnen Aanhang. Het stondt op den Kaedijk; en vertoonde, nog lang daar naa, de blijken der deerlijkste haveningen. De woede nam hier een einde, en wierdt de wederwraake der Eilanderen beteugeld, door het plaatzen van Burgerwagten, op het Kaedijksplein en bij het Funie.

Om, door in 't oogloopende strafoeffening, het pleegen van feitelijkheden, aan de zijde der Prinsgezinden, te voorkoomen, oordeelde men geraaden, aan twee persoonen een voorbeeld te stellen. Een van dezelve, leevende gevat, wierdt, bij vonnis van Schepenen, uit de Waag, op den Dam, met de koorde gestraft, de andere, op Kattenburg gesneuveld, aan de Galg, bij de beenen, opgehangen; doch, naa de Omwenteling, wederom afgenomen, in eere hersteld en staatelijk begraaven.

Onder deeze inwendige verdeeldheid der Stad, was men geenzins gerust omtrent den toestand van buiten. De Afgevaardigden ter Dagvaart deeden aldaar eenen voorslag, tot het benoemen van vijf Gelastigden te Velde, wegens de Provincie van *Holland*, om hun verblijf te houden op eene plaats, in of nabij het Cordon, en dezelve te voorzien van zulk eene breede magt, als dienstig zoude geoordeeld worden, om het Gewest tegen eenen geweldigen inval te beveiligen. Daarenboven vondt men geraaden, terwijl het gevaar thans geoordeeld wierdt, zo hoog te zijn geklommen, dat men niet genoeg op zijne hoede konde weezen, de Stad *Muiden* te bezetten. Met overleg en goedkeuring der Vroedschap nam men, uit ieder Kompagnie der Schutterije, drie man, en deedt dezelve aldus, ten getale van driehonderd, derwaarts uittrekken. Van tijd tot tijd wierden de eerst uitgetrokkenen afgelost, en vervangen door een even groot getal Spitsbroederen, tot op den tijd der Omwentelinge. Uit het zelfde beginzel ontstondt een ander Besluit der Vroedschap, raakende het aanneemen van eene Bende Waardgelders, om na *Utrecht* gezonden, en aldaar gebruikt te worden, op kosten en voor rekeninge dier Stad, of, in gevalle deeze zich daar toe onmagtig mogt bevinden, gedeeltelijk, of ook wel geheel, voor rekening van *Amsterdam*.

Gelijk de eene gerugtmaakende gebeurtenis thans de andere, spoedig, op de hielen volgde, dus klonk, door het gantsche Land, eene zaak, welke, kort naa de boven gemelde, in onze Stad voorviel. Hadden verscheiden Raaden, onlangs, hunne posten aan het misnoegen der Gemeente moeten opofferen, dit lot ondergingen ook de Burgemeesteren WILLEM GERRIT DEDEL *Salomonsz.* en MARTEN ADRIAAN BEELS. Zo fel was men op deeze, en hunne denkwijze, gebeeten, dat men, bij herhaaling, op derzelver Afzetting aandrong, en niet verzuimde, over de draaling daar mede, een morrend misnoegen te betoonen. De lang gewenschte zaak kreeg haar beslag, op den tweeëntwintigsten Junij. Eenige Afgevaardigden van den Krijgsraad en van de Gekonstitueerden vervoegden zich aan de wooningen der beide Burgers, en deeden aldaar, door den Sekretaris van den Krijgsraad,

 voor-

voorleezen, een *Declaratoir*, waar bij de gemelde Burgers „, als hebbende het vertrouwen der braave Burgerije geheel „, en al verlooren, verklaard wierden als vervallen van hun„, ne posten als Burgemeesters deezer Stad, en in die hoe„, danigheid niet meer te zullen erkend worden."

Terwijl nu het Burgemeesterlijk bewind alleen op de schouderen van HOOFT rustte, was men spoedig bedagt, de opengevallene plaatzen te vervullen, met de zulken, wier denkwijze meer in den thans heerschenden smaak viel. Eenige Afgevaardigden, ten Stadhuize verscheenen, leverden een uitvoerig Adres over, in welks slot vier Burgers wierden voorgedraagen, met verzoek, dat uit dezelve eene verkiezing mogt gedaan worden. Tot verdriet der onverduldig wagtende Burgerije, verliepen 'er nog vijf dagen, eer haare wensch vervuld wierdt. Toen verkoos de Agtbaare Raad tot Burgemeesters Mr. WILLEM BACKER en Mr. JOAN GEELVINCK. Met veel staatelijkheids aanvaardden deeze Burgers hun bewind.

Niet minder dan de afgezette Burgemeesters, was Mr. WILLEM BACKER, Hoofdschout der Stad, een voorwerp van den haat des thans bovendrijvenden Aanhangs geworden. Men rustte dan niet, voor en aleer ook deeze uit het bewind gezet was. Gaarne zou de Raad gezien hebben, dat de Hoofdschout hadde kunnen besluiten, zijnen post neder te leggen. Doch de pogingen, daar toe aangewend, waren nutteloos. Den weg der Afzettinge sloeg men dan ook ten zijnen opzigte in, en droeg, terstond, de opengevallene plaats op, bij voorraad, aan CORNELIS VAN DER HOOP *Gijsbertsz*, welke, op dit pas, de waardigheid van Voorzittend' Schepen bekleedde.

Geduurende dit alles was de toestand der gedreigde Stad *Utrecht* het heerschend onderwerp der gesprekken. Uit de gewoone bijeenkomsten wierden dezelve overgebragt in de Raadzaale, en hier, eerlang, het besluit genomen, om, uit elke Kompagnie der gewoone Schutterije, zes man te ligten, en dezelve, onder de noodige Bevelhebbers, allen ten getale van zeshonderd man, na de benaauwde Stad te doen uittrekken. Elk Schutter zou een weekgeld genieten van

zes

zes Guldens en vijf ſtuivers, en de gehuwde, daarenboven, voor zijn huisgezin, weeklijks, drie Guldens. Spoedig was de beraamde Manſchap voltallig. Op den zeventienden Julij vertrok dezelve, in vijftien Schuiten, na het *Sticht*.

Deeden wij, boven, verſlag van eene Vergaderinge van Vaderlandſche Regenten, in de maand Augustus des jongst-voorgaanden jaars, in deeze Stad, gehouden, nu vondt men geraaden, op den zesden dag der zelfde maand des tegenwoordigen jaars, zulk eene bijeenkomst te hervatten. Nog talrijker dan de voorgaande was deeze; 'er verſcheenen op dezelve verſcheiden aanzienlijke Staatsleden, uit verſchillende Gewesten der Republiek. Men kwam, egter, tot geen vast beſluit; of, indien 'er iets beſlooten wierdt, bleef de uitvoering agter, door de niet lang daar op gevolgde gebeurtenis.

's Daags te vooren, op den vijfden Augusten, hadt men hier een pragtigen Maaltijd gehouden, in de Herberg *de Zwaan*, op den Nieuwendijk, ter gedagtenisſe van de overwinninge, zes jaaren geleeden, door den Schout bij Nacht ZOUTMAN, op *Doggersbank*, op de Engelſchen bevogten. Behalven verſcheiden aanzienlijke Kooplieden en Bevelhebbers der Schutterije, lieten zich, op het ſtaatelijk Gedenkmaal, vinden, de Burgers Jr. R. J. VAN DER KAPELLEN *tot Rijſſelt*; Jr. BALLAND *tot Zuithem*, *Drost van Ysſelmuiden*; Jr. VAN LYNDEN *tot den Oldenaller*; Jr. HAARSOLTE *tot den Doorn*, Mr. RHYNVIS FEITH, *Burgemeester van Zwolle*, en verſcheiden andere Afgevaardigden tot de boven gemelde Vergaderinge. Staande op de plegtige gelegenheid, en in den ſmaak des tijds, waren de ſieraaden van de Tafel. Op 't midden van dezelve pronkte een Stuk, draagende een aantal Zinnebeelden. De Middengroep was een Pyramide; aan de eene zijde van het Voetſtuk zag men den Zeeſlag, aan de andere de vlugt der Engelſchen; ginds en elders Zegetekens, met gepaste opſchriften. Aan eene Kolom, rustende op het Voetſtuk, hingen de beeltenisſen van den Admiraal MICHIEL DE RUITER, als mede die der broederen JAN en CORNELIS DE WITT, als hebbende den Admiraal, in de hachelijkſte gevegten, verzeld, en eindelijk dat van

van den Vice-Admiraal ZOUTMAN. Een Leeuw, houdende eene Scheepskroon, nevens eenige Faambeelden, den roem der Overwinninge uitblaazende, dekte de Kolom. Aan de rechterzijde deezer Kolom hingen het oude en tegenwoordige Wapen van *Amsterdam*, die, door Geniën, met Lauwerkranzen gekroond wierden. Aan de zijde deezer Kolom wierden de vier Elementen, in Saxisch Porcelein, verbeeld. Het Sluitstuk was eene Groep, bestaande uit de beelden *Roem*, *Gedagtenis* en *Behouding*; zinspeelende op de gebeurtenis, van welke, in het Opschrift, aan den Pilaar, gewag gemaakt wierdt. Aan de slinkerzijde zag men eene Kolom, aan welke de Wapens van *Amsterdam* gekroond wierden, voorts de vier Waerelddeelen in Saxisch Porcelein. Het slinker Sluitstuk was eene Groep, in welke de *Vrijheid* wierdt vertoond, door HERCULUS beschermd. Ter zijde was afgebeeld de Liefde tot het Vaderland. Overeenkomstig met de thans heerschende denkwijze, waren de Drinkleuzen, welke, onder den Maaltijd, gegeeven wierden. Zij waren de volgende:

1. Hun Edele Groot Mogende; dat derzelver poogingen, tot Triomf der groote Volkszaake, nadruklijker en leevendiger, werkzaam zijn mogten, dan dezelve tot heden zijn geweest.

2. De braave Staatsleden van andere Provinciën.

3. De Regeering van *Amsterdam*.

4. De Admiraal ZOUTMAN, en de Helden van *Doggersbank*.

5. De ondergang der tweeledige Tirannij, naamelijk die der Een- en die der afschuwelijke Veelhoofdige; de Triomf der Vrijheid; en de Godlijke Zegen over de poogingen der doorluchtige Volksvrienden.

6. De gewapende braave Burgerarm, door geheel Nederland.

7. Onze Brabantsche Vrijheidsbroederen, die Ons, volgens echte berigten, bij alle gelegenheden, ten goede indagtig zijn.

Onderscheiden van de reeds gemelde, was eene bijeenkomst, insgelijks in de maand Augustus, te *Amsterdam* ge-

houden. Zij vergaderde, in de Groote Zaal der Burger-Sociëteit, in de Herberg de Stad Lions, en bestondt uit de Afgevaardigden van ruim honderd Departementen, van Schutterijen, Gilden, Gekonstitueerden, Genootschappen, Sociëteiten en Gezelschappen, gezamentlijk uitmaakende meer dan tweehonderd Leden, meest, zo niet geheel, uit de Provincie *Holland* bij een geroepen. Veel ophefs maakte men van de zaaken, hier verhandeld; zij waren: 1. De invloed des Volks op de Regeering; 2. De Vrijheid van de Drukperze; 3. De invoering van eene vaste Landmilitie; 4. De Medewerking der ongewapende met de gewapende Burgerije. Doch, 't geen bovenal de algemeene aandagt. welke, en van dezelve veel goeds deedt belooven, was de verkiezing, *uit een Lijst van veertig Vaderlandsche Medeburgers, van vijfentwintig Nationaale Gekonstitueerden; tot de zaak der onderhandelingen te Parijs.* *Frankrijk*, naamelijk, wierdt thans aangezien en geëerbiedigd als de Beschermgod, van welken men verlossing en hulp verwagtte, tegen de Pruissische magt, van welker zekere aannaderinge men, meer en meer, begon te spreeken, zints de veel gerugtmaakende gebeurtenisse, de verhinderde reize van Haare Koninklijke Hoogheid, Mevrouwe de Gemaalinne van den Erfstadhouder, van *Nijmegen* na *'s Graavenhage*.

Zeer gewigtige gevolgen hadt dit voorval op de Raadsbesluiten, welke, zedert, genomen wierden. Daar uit was, onder andere, ontstaan, het Besluit der Vroedschap onzer Stad, om zijne Hoogheid WILLEM DEN V te schorzen in Hoogstdeszelfs hoedanigheid van Stadhouder en Kapitein-Generaal der Provincie van *Holland*, met inhouding van de Jaarwedden, en andere voordeelen, aan die hooge waardigheden verknogt, en dezelve te doen dienen ten behoeve der gewapende Genootschappen.

Vreemd mag het, indierdaad, schijnen, dat, in den toestand, in welken onze Stad zich thans bevondt, sommigen den moed bezaten, om, openlijk, daar tegen aan te druisschen. Dit, nogthans, gebeurde, op den dertienden Augustus. Acht Sloeproeiers van een Oorlogschip, zich voorzien hebbende van eene Oranjevlag, nevens eene Kroon, wel-

welke de zelfde kleur voerde, trokken daar mede door een groot gedeelte der Stad. Doch gevorderd zijnde tot op de Vischmarkt, wierden ze ontmoet van eenen Onderschout met zommige Dienaars van het Geregt, straks gevat en gevanklijk onder het Stadhuis gebragt.

Hemelhoog verhief de thans heerschende menigte dit bedrijf. Men meende, daar in, te vinden een nieuw bewijs voor de wettigheid van den stap, onlangs gedaan, in het afzetten van den voorgaanden Hoofdschout, en het aanstellen van den Burger, welke thans dien gewigtigen post bediende. Bij veelen wierdt, hierom, het ontwerp wederom leevende, reeds voor eenigen tijd, vooral in de Burger-Sociëteit, geopperd. Men was, naamelijk, niet voldaan over den tegenwoordigen Schepensbank. Uitgezonderd VAN HOGENDORP *van Hofwegen*, tweeden Voorzittenden Schepen, verschilden alle de overige Schepenen van de thans heerschende denkwijze. HOGENDORP, daarenboven, Kolonel der Schutterije, was veeltijds afweezig, om elders buiten de Stad het bevel te voeren. Hier uit ontstondt, bij veelen, een vermoeden, of, in zulk eene gesteldheid van zaaken, eene onpartijdige Regtsoeffening konde verwagt worden. Gelijk het gemeenlijk gaat, veranderde het vermoeden, bij de driftigste ijveraars, in zekerheid. Dit bragt zommigen op den inval, om, zo als zij het noemden, ook den Schepensbank te zuiveren, eenige Leden af te zetten, en andere, die meer in hunnen smaak vielen, met dien volwigtigen post te bekleeden. Doch men konde het, omtrent de wijze, niet eens worden. Eenigen wilden deeze, geenen wederom andere, doch niemand allen gezamentlijk van hunne posten verlaaten hebben. Deeze tweespalt was oorzaak, dat men tot geen vast besluit kwam.

Onder dit alles was 'er, ten Stadhuize, eene zaak gaande, die uit den aart der tegenwoordige tijden onmiddelijk voortvloeide, en beschouwd wierdt als een noodzaaklijk werk, zonder 't welk de begeerde Herstelling geene plaats hebben, immers geenen vasten stand konde houden. Ik heb het oog op een nieuw Regeerings-Reglement, naar 't welk, voortaan, het Stadsbewind zou worden ingerigt. In

Hol-

Holland hadt de Stad *Haarlem* daar van het eerste voorbeeld gegeeven, en het ontwerp in zo verre tot stand gebragt, dat het, weinige dagen vóór de Omwenteling, daadelijk in kragt gesteld wierdt. Te luisterrijk en streelende voor de Vrijheid, dagt men in onze Stad, was zulk een bedrijf, dan dat het elders geene navolgers zonde hebben. Yverig sloeg de Vroedschap de handen aan het werk, beraamde een Plan, en bragt het, wel haast, in zulk eene orde en volkomenheid, dat 'er Gemagtigden, uit den Krijgsraad en uit de Gekonstitueerden, benoemd wierden, om, op gezette dagen, het groote Ontwerp te overzien, te beschaaven, af te neemen en bij te voegen, en 't geheel in zulk eene orde en gedaante te brengen, dat het, als een uitstaande Reglement van bewind, ten algemeenen gebruike konde worden ingevoerd. Doch, 't geen, kort daar naa, voorviel, verschafte ander werk aan de Vroedschap, en deedt dit, nevens verscheiden andere Ontwerpen, in rook verdwijnen.

Al zints geruimen tijd hadt het gerugt geloopen, wegens de aannadering van Pruisfische Troepen, om, aan haare Koninklijke Hoogheid, de verzogte, doch telkens geweigerde Voldoening, te bezorgen, voor den hoon, welken Hoogstdezelve meende geleeden te hebben, in 't verhinderen haarer reize na *'s Graavenge.* Doch dit gerugt vondt, bij aanhoudenheid, bij de menigte, even weinig geloof, als men, daarentegen, zich vleide met de zekere verwagting van Fransche hulptroepen, welke men elkander diets maakte bij *Givet* te zijn gelegerd. Bijkans ongelooflijk, voor de zulke, die de dingen niet eenigzins van nabij gezien hebben, zijn de wederstreevingen der dugtigste bewijzen, en, aan de andere zijde, de verzekeringen op zeer losse gronden, te deezer gelegenheid aan weerkanten gedaan. Nogthans raakten zommigen aan 't wankelen, zedert het inleveren van eene *Nota*, door den Pruisfischen Gezant, op Zondag, den negenden September, en de besluiten, ter Staatsvergaderinge, daar op genomen. In onze Stad, hoedanig ook zommigen, uitwendig, zich aanstelden, werkten de Staatsbemoeijingen zo kragtdaadig, dat men ijverig de hand sloeg aan middelen ter verdeediginge, alzo men geenzins twijfelde, in gevalle

de

de Krijgsmagt van zijne Pruisfische Majesteit iet vijandigs in den zin hadde, of *Amsterdam* zou gewisselijk aanstoot lijden. Behalven eene versterking van Manschap, na *Muiden* gezonden, wierden de Voorposten, bij *Diemerdam*, het *Weesper-Tolhek*, den *Duivendregtschen Brug*, te *Ouderkerk* aan den Amstel, *Amstelveen* en op *Halfwegen Haarlem* en *Amsterdam*, versterkt en met Batterijen voorzien, ten einde om een geweldigen aanval, en dus den toegang tot de Stad, af te weeren.

Intusschen scheenen zommigen, in *'s Hage*, meer vertrouwen te stellen op de veiligheid van *Amsterdam*, dan van eenige andere Stad in *Holland*. Uit de raadpleegingen, aldaar gehouden, moeten wij zulks afleiden. Op Saterdag, den vijftienden September, was het Vergadering der Staaten van *Holland* en *Westfriesland*. Van wegen onze Stad verscheen in dezelve de Burgemeester GEELVINCK, nevens de Pensionarissen VAN BERCKEL en VAN DER GOES. Uit naame hunner Lastgeeveren deeden deeze den voorslag, aangezien de Staatsvergadering, in *'s Hage*, niet meer veilig konde gehouden worden, om dezelve na *Amsterdam* te verleggen, en aldaar te raadpleegen op de middelen, welke ten meesten algemeenen nutte konden dienen. De Ridderschap en eenige Steden verzetteden zich daar tegen; doch de Meerderheid bewilligde in den voorslag. Terstond naa het scheiden der Vergaderinge vertrokken GEELVINCK en VAN BERCKEL, verzeld van den Dordrechtschen Pensionaris DE GYZELAAR, na *Amsterdam*; blijvende VAN DER GOES alleen in *'s Hage*. Straks naa hunne aankomst, nog dien zelfden avond, beleiden de gemelde Afgevaardigden Vergadering der Vroedschap. Een Brief, dienende ter uitnodiginge der Staatsleden na *Amsterdam*, door dezelve opgesteld, wierdt, nog den volgenden nacht, na *'s Hage* verzonden, en, 's anderendaags, in eene buitengewoone Staatsvergaderinge, geleezen.

In afwagting der naderende komste van Hun Edele Groot Mogenden, was men, intusschen, in onze Stad, ijverig bezig om de Raadkamer, op het Stadhuis, daar toe in gereedheid te brengen. De onderscheidene zitplaatzen waren reeds bestemd. De Afgevaardigden van *Amsterdam* zouden zitten

voor

voor den toegemetzelden Schoorsteen, aan hunne regterzijde de Zuidhollandsche, aan de slinkerzijde de Noordhollandsche Burgers, en, tegen over die van onze Stad, de Ridderschap. Wel haast verspreidde zich het gerugt der ongewoone zamenkomste, en lokte, 's Maandags, eene groote menigte na den Dam; die nu, voor het Stadhuis, met eenige Stukken Geschut voorzien, en met eene vermeerdering van Manschap, uit de Schutterije, bezet wierdt. Gering, egter, was het getal der Staatsleden, welke hier verscheenen. Van hier dat men, aan de bijeenkomst, niet den naam van *Staatsvergaderinge*, maar dien van *Conferentie* gaf. De Generaal VAN RYSSEL, Bevelhebber van het Hollandsche en Stichtsche Cordon, van het voorneemen verwittigd, en van *Naarden* herwaarts gekoomen, verscheen in deeze zamenkomst, om met de Leden te raadpleegen, over 't geen hem thans te doen stondt. Naa lang beraad, viel, eindelijk, het besluit, om de Vesting, tegen de Pruissische magt, te verdeedigen. De bijzondere bescherming, in welke de Generaal, door Hun Edele Groot Mogende, in *'s Hage*, was genomen, wierdt thans herhaald en met nieuwen nadruk toegezeid. In de zelfde Vergadering stonden binnen twee Advokaaten, de een Sekretaris van de algemeene Vergaderinge der Genootschappen, de andere, als Afgevaardigde der *Amsterdamsche* Gekonstitueerden. De bij een gekoomene Leden begroetten zij met den tijtel van Edele Groot Mogende Heeren, en erkenden aldus dezelve als uitmaakende eene wettige Staatsvergadering. Naa den hoogen nood des Lands, in hartroerende bewoordingen, te hebben voorgedraagen, baden zij de Vergadering, bij al wat heilig was, „ zij zoude tog het be-
„ stuur van 's Lands zaaken op zich neemen, het Land, en
„ bijzonderlijk deeze Stad, als het eenig over gebleeven
„ Bolwerk, beschermen; betuigende voorts, in naam hunner
„ Lastgeeveren, de Vergadering, welke thans in *'s Hage*
„ wierdt gehouden, niet voor wettig te erkennen, en, ge-
„ volglijk, ook niet de besluiten, daar in vastgesteld, maar
„ veel eer dezelve aan te zien als door dwang genomen;
„ beloovende, voorts, de tegenwoordige bijeenkomst en
„ Regeering, tot den laatsten droppel bloeds, te zullen hel-

„ pen beschermen en ondersteunen, terwijl zij de Besluiten, „ hier te neemen, alleen voor wettig houden, en de Leden „ deezer Vergaderinge alleen erkennen zouden als wettige „ Vertegenwoordigers van een vrij Volk, en als den eeni„ gen Souverein." Zij voegden 'er nevens „ dat men moest „ voortgaan met zich te verdeedigen; dat men, met de „ Burgermagt en het Krijgsvolk, welke men reeds bij de „ hand hadt, geholpen en ondersteund van de Fransche Le„ germagt, welke men, eerstdaags, te gemoete zag, den „ Pruissischen Vijand ligtelijk zou kunnen te keer gaan." Wijders gaven de twee Afgevaardigden in bedenking, „ of „ men, om de tegenpartij, binnen de Stad, in bedwang te „ houden, niet, op staanden voet, eene Afkondiging be„ hoorde te doen, volgens welke allen, die *Oranje boven* „ zouden roepen, of met Oranjetekens versierd in het open„ baar verschijnen, op heeter daad, zonder forme van Pro„ ces, met den dood zouden gestraft worden." Het antwoord, op deeze Aanspraak, behelsde, hoofdzaakelijk „ dat „ de omstandigheden, in welke zich verscheiden Leden van „ de Afgevaardigden der aanweezig zijnde Steden bevonden, „ de gezamentlijke Leden der Vergaderinge hadden doen „ besluiten, aan de twee boven gemelde Afgevaardigden, „ van deeze omstandigheden kennis te geeven, en voorts „ dezelve onder 't oog te brengen de onmogelijkheid, zon„ der naderen last hunner Principaalen, om iets te beslui„ ten; doch dat men evenwel zoude tragten, deezen nade„ ren last te bekoomen, en, intusschen, voortgaan met het „ houden van onderlinge *Conferentien*." De Burgers van onze Stad voegden 'er neven, „ dat de Agtbaare Raad ge„ reed was, en bleef, om alles in 't werk te stellen, tot „ bewaaringe, beveiliginge en bescherminge van deeze Stad „ en derzelver getrouwe Burgerije."

Terwijl de Vergadering der Staatsleden in de Raadzaale zat, kwam de Vroedschap bij een in Burgemeesterskamer. Om zich van hunnen raad te dienen, hadt men dienstig geoordeeld, VAN BERCKEL en VISSCHER, Pensionarissen der Stad, insgelijks te beschrijven. Doch zij verlieten, eerlang, na eenige woordenwisseling, de Vergadering, dewijl Mr. MATTHYS

THYS STRAALMAN, Oud-Schepen en Raad, weigerde, zijne stem te geeven, zo lang de Pensionarissen tegenwoordig waren; om reden dat hij dezelve, tot zitting in de Vroedschap, niet geregtigd oordeelde.

Eene bijstere ontsteltenis heerschte, onder dit alles, door de geheele Stad, na de gantsch onverwagte tijding, op Zondag, den zestienden September, wegens het verlaaten der Stad *Utrecht*, door den Rhijngraaf VAN SALM. De schrik en vervaardheid nam toe, op het zien aankoomen, in den namiddag van dien Zondag, en op eenige volgende dagen, van eene menigte Vlugtelingen, uit het Sticht, en van elders, met hunne beste tilbaare have. Handen vol werks hadt nu de Vroedschap, welke dagelijks, en zomtijds meer dan eens, vergaderde, en waren de overleggingen, onder andere, voornaamelijk, daar toe ingerigt, om de inwendige rust en veiligheid te handhaaven. Van twee kanten ontstondt nu eene gegronde vreeze voor opschuddingen. Aan de eene zijde was men bedugt, dat de bewooners der Eilanden, *Kattenburg*, *Wittenburg* en *Oostenburg*, en anderen, welke even eens gezind waren, door den tegenwoordigen staat der zaaken gemoedigd, het hoofd zouden opsteeken, en iet gewelddaadigs aanvangen. Aan den anderen kant voedde men een niet minder gegronden angst, dat veelen der zulken onder de Gemeente, welke der thans heerschende denkwijze waren toegedaan, ziende haare uitzigten, op herstel van zaaken, te leur loopen, tot misnoegen en woede zouden overslaan. Bij deeze twee redenen, tot vreeze voor rustverstooringe, kwam nog eene derde; zij ontstondt uit de groote menigte van Vreemdelingen, van allerleien rang, en onder deeze veelen van de laagste klasse, die in het Burgerleger of elders gediend hadden, en nu, van hulpe, toevlugt en den noodigen lijftogt ontbloot, in onze Stad eene schuilplaats kwamen zoeken.

Van twee middelen bediende men zich, om de rust te handhaaven, en de gemoederen van dus verschillende gezintheden in bedwang te houden. In zulke oorden, alwaar men voor gevaar meest bedugt was, vooral op *Kattenburg*, versterkte men de Burgerwagten, en zondt, daarenboven,

van uur tot uur, Ronden door de gantsche Stad. Verscheiden Wagtvrijen en Uitkoopers, uit aanmerking van gebrek aan manschap, en de drukte der wagtdoende Burgerije, ontzagen niet, zich mede hier toe te verledigen. Het ander middel, hoewel zwakker in zijnen aart, doch 't geen, evenwel, eene goede uitwerking deedt, was, het opwinden en versterken der gemoederen, door dezelve te streelen met de naderende komst der Fransche Krijgsmagt, om de Pruissische Troepen ten Lande uit te drijven. Door deeze behoedmiddelen, hoewel, zelf naar 't oordeel der verstandigsten, tegen 't gevaar niet opgewassen, wierdt, tot op den afloop van zaaken, midden onder den schrik en angstwekkenden toestand, alle opschudding geweerd en de algemeene rust en veiligheid gehandhaafd.

Wijd van een loopende waren, onder dit alles, de gezintheden der Burgers en Ingezeetenen der Stad, aangaande de zijde, welke men, ten opzigte der Troepen van Zijne Pruissische Majesteit, hadt te kiezen. Eenigen beweerden, men moest met den Hertog VAN BRUNSWYK, die 't bevel over dezelve voerde, in onderhandeling treeden, en de best mogelijke voorwaarden tragten te bedingen, om aldus te voorkoomen de verwoestingen en onnoemelijke schaden, aan welke eene magtige Koopstad, door een geweldigen aanval, zoude worden bloot gesteld. Anderen, daarentegen, riepen dat men thans moest vol houden, en den vijand afwagten, als kunnende dezelve, door den moed en de vereenigde magt der Gemeente, ligtelijk tot staan gebragt, en met schande te rug gedreeven worden. Nimmer, misschien, bevondt zich onze Stad in veeger toestand, dan geduurende het tijdverloop, in 't welk de keuze, aangaande het te neemen besluit, onbeslist bleef. Naa lang in 't midden te hebben gehangen, sloeg, eindelijk, de schaal over tot het besluit, om de Stad te verdeedigen. Ondanks de bedenkingen, voor het tegengestelde gevoelen, hier en daar geopperd, hadt, veelligt, tot den Raadslag, bij de Vroedschap, daar omtrent genomen, niet weinig toegebragt, de woedende ijver van eenige Leden der Burger-Sociëteit, die, door hunnen invloed op de menigte, ligtelijk, aanleiding zouden hebben kun-

kunnen geeven tot ongelegenheden, in gevalle de Raad, aan hunne denkwijze en gezindheid tegenstand hadde durven bieden. Zints dit oogenblik sloeg men, meer en meer, de handen aan het werk, om de Stad in gedugten staat van tegenweer te brengen.

Hoewel de Stad van een aanzienlijken voorraad van Geschut en Krijgsbehoeften was voorzien, van wegen de menigte, egter, welke daar van, na de Buitenposten, was gevoerd, vreesde men, tot het bieden van een kloeken en hardnekkigen wederstand, daar aan gebrek te zullen hebben. Van hier dat men de toevlugt nam tot de Admiraliteit, en derzelver Magazijnen deedt openen, om den verzamelden voorraad te versterken. Veel viel hier over te doen, in eene Vergadering der Admiraliteitsleden, gehouden in den voormiddag van Zondag, den drieëntwintigsten September, en eene andere, in den namiddag van dien zelfden dag. Van het gebeurde, in de beide zamenkomsten, oordeelen wij een verslag niet ongepast, vermids hetzelve eene voornaame beweegreden was, om de Vroedschap te doen veranderen van besluit, ten aanzien van de verdeediginge der Stad, en den grond leide tot eene onderhandeling met den Hertog VAN BRUNSWYK, welke, zedert, ondernomen wierdt.

De Edel Mogende Raaden, in den gemelden voormiddag vergaderd zijnde, deedt de Raad en Advokaat Fiskaal VAN DER HOOP aan dezelven eenen voorslag, die, vervolgens, goed gekeurd en in een besluit wierdt veranderd. De voordragt van gemelden Fiskaal kwam, hoofdzaakelijk, hier op neder: „ Uit de stappen, die, van wegen de Regeeringe deezer Stad, gedaan wierden, door het Geschut, Ammunitie en verder Oorlogstuig, van het Kollegie te vorderen, te eischen en weg te neemen, besloot hij, dat het gevaar van buiten sterk naderde, en dat alles ter verdeediginge wierdt toegeleid, hoewel de Raad ter Admiraliteit geheel onbewust was, zo wel van de kragt van dat gevaar, als van de middelen, die ter afwendinge gebruikt wierden. Dat, evenwel, dit Kollegie konde aangemerkt worden als een der voornaamste Ingezetenen, daar het, in zijn Dok en Magazijnen, zulke aanzienlijke panden, en van zulke eene

uitmuntende waarde bezat, en, uit hoofde dier aangelegenheid, wel hadt mogen verwagten, eenige kennis te hebben van den staat der zaaken. Dat hij Raad en Advokaat Fiskaal, daarenboven, in ervaring was gekoomen, dat de Kollegiën van Koophandel en de aanzienlijkste Kantooren mede niet gehoord, en dat 'er Kooplieden waren, die gaarne hun belang zouden inbrengen, doch daar omtrent beschroomd waren, uit vreeze voor persoonlijke beleedigingę van eenige opgezette menschen, of van vreemdę Gewapenden, in grooten getale herwaarts aangekoomen. Dat hij, vervolgens, in overweeging hadt genomen, aan den Raad voor te draagen, eene Commissie te benoemen van eenige Leden uit het midden van dat Kollegie, of van hem alleen, om aan Burgemeesters voor te draagen de voornoemde bedenkingen, het belang van het Kollegie, de zorge, welke het draagen, en de bescherming, welke het aan den Koophandel moest verleenen, en daar nevens te kennen te geeven de verwondering van den Raad, dat aan denzelven niets wierdt medegedeeld van de termen van gevaar, en van de middelen ter verdeediginge; en tevens met nadruk te verzoeken, dat de Maatschappijen van Oost- en Westindiën, de Bestuurders van den *Levantschen*, *Muskovischen* en *Oosterschen* Handel, als mede de Consuls van vreemde Natiën wierden opgeroepen, om hunne belangen te kunnen inbrengen, en 't gevoelen der voornaamste Kooplieden deezer Stad in te neemen." De Leden van den Raad, deezen voorslag in overweeging genomen hebbende, besloten, den voorslag van den Raad en Advokaat Fiskaal goed te keuren; en vervolgens denzelven te verzoeken, den inhoud daar van aan Burgemeesteren voor te draagen, doch daar nevens te voegen, dat de afgifte van het Geschut en verdere Krijgsbehoeften, door het Kollegie, ten behoeve van de Stad, door de Algemeene Staaten was afgekeurd, en Hun Edele Groot Mogende de Staaten van *Holland* en *Westfriesland* bevel hadden gegeeven, om 't een en ander te rug te vraagen. VAN DER HOOP, in gevolge diens Besluits, aan den Voorzittenden Burgemeester BACKER, in geschrifte, bepaaling van tijd en plaatse verzogt

heb-

hebbende, om eene Commissie, van wegen den Raad ter Admiraliteit, bij Burgemeesteren af te leggen, wierdt tegen één uure op het Stadhuis bestemd. Hij vondt aldaar, nevens den gemelden, den Burgemeester GEELVINCK en de twee Pensionarissen VAN BERCKEL en VISSCHER. Nog dien zelfden namiddag deedt VAN DER HOOP verslag van zijn wedervaaren, hoofdzaakelijk behelzende, dat hij, naa voordragt der bedenkingen, boven vermeld, daar nevens hadt gevoegd, dat de Agtbaare Vroedschap, de geopperde maatregels volgende, „ zoude beantwoorden aan de waare beginzelen van Regeeringe in deeze Republiek, medebrengende „ om in te neemen de bedenkingen en aanmerkingen van „ den *Rijkdom der Stad*, hetwelk zekerlijk is de Commercie, en de Ingezetenen, welke denzelven drijven;" en dat voorts Burgemeesteren, deezen voordragt hebbende gehoord, hadden aangenomen, daar van kennis te geeven aan de Vroedschap, en 'er over te zullen raadpleegen. In den avond van dien zelfden Zondag vergaderde de Vroedschap, en ontving, naa het scheiden van dezelve, VAN DER HOOP, van den Burgemeester GEELVINCK, een briefje, inhoudende dat de Raad, den voordragt van het Kollegie ter Admiraliteit in overweeging hebbende genomen, daar op hadt besloten, 's anderendaags eene Commissie te zenden aan den Hertog VAN BRUNSWYK, en zich, intusschen, vleide, dat 'er geene vijandlijkheden of nadere aantogt van Troepen zouden plaats hebben.

Niet even eens wierdt dat besluit der Vroedschap opgenomen. Bij een *Declaratoir*, onlangs uitgegeeven, hadt de Regeering verklaard, zonder medeweeten der Burgerije zich in geene onderhandeling te zullen inlaaten. Luidkeels verzetteden zich hier om veele Leden, vooral der Burger-Sociëteit, tegen den genomen raadslag, als buiten hunne kennis geschied. Eene korte wijl bragt zulks de Vroedschap aan 't wankelen, ja, deedt dezelve geheel van besluit veranderen; 't welk, egter, wederom een anderen keer nam, in de namiddagsvergadering van Maandag den vierëntwintigsten, in welke het stuk van nieuws geopperd, en vastgesteld wierdt, het gevoelen van den Krijgsraad in te neemen.

Hier vervoegde zich de Hoofdofficier CORNELIS VAN DER HOOP *Gijsbertsz*, ontvouwde aldaar breedvoerig den toestand der Stad, drong het besluit der Vroedschap ter onderhandeling ijverig aan, en verzogt daar op het gevoelen der Leden. De meesten van deeze verklaarden zich voor eene Onderhandeling, mids 'er de Schutterij in bewilligde; die, kort daar op, insgelijks de toestemming gaf.

't Was nu inzonderheid te doen, de Gemagtigden te benoemen, ter volvoeringe van den gewigtigen last bij den Hertog VAN BRUNSWYK. De keuze viel eindelijk op BALTHASAR ELIAS ABBEMA en JOHAN GOLL VAN FRANKENSTEIN, den eersten, Lid van het Defensieweezen, en beiden Leden van den Raad; voorts, op GALE ISAAC GALES en JAKOB LUDEN *Hendriksz*, den eersten Gelastigde van den Krijgsraad, den anderen van de Gekonstitueerden. Zij vertrokken op Dingsdag avond, en hadden, 's anderendaags, gehoor bij den Hertog, te *Leimuiden*, alwaar thans het Hoofdkwartier wierdt gehouden. Hun Last behelsde, hoofdzaaklijk, eene verontschuldiging van de verhinderde reize van Haare Koninklijke Hoogheid, als geschied om bekende redenen van noodzaaklijkheid; een verzoek om niets vijandlijks tegen *Amsterdam* te onderneemen, en van dit alles kennis te willen geeven aan zijne Pruissische Majesteit. Het antwoord hier op behelsde, voornaamelijk, eenen aandrang op de Regeering van *Amsterdam*, om zich te schikken naar het gevoelen der Staatsvergaderinge in '*s Hage*, bij welke al het beslotene, zints geruimen tijd, voor nietig en kragteloos verklaard, en de Prins Erfstadhouder, in de uitoefening van deszelfs hooge waardigheden, volkomen was hersteld. Naa lang over en wederspreekens, verbonden zich de Afgevaardigden, zich beroepende op de bepaaldheid van hunnen Last om verder te kunnen gaan, aan den Raad voor te draagen, bij wijze van Satisfactie, aan Haare Koninklijke Hoogheid eene Missive te zenden, in welke men zich bereidvaardig toonde, voor zo veel in de verhinderde reize iet onbehoorlijks mogt hebben plaats gehad, daar voor eene gepaste voldoening te geeven, mids men, van den anderen kant, afzag van alle vervolging der zodanigen, welke in de bewuste zaak gemengd geweest

WA-

waren. Over deezen voorslag toonde de Hertog zijn genoegen, doch voegde 'er nevens zijnen wensch, dat de Afgevaardigden der Stad ten spoedigste na *'s Hage* mogten gezonden worden, tot het geeven van de gevraagde voldoeninge; zullende, ten dien einde, de stilstand van wapenen, tusschen den Hertog en de Stad geslooten, eenigen tijd verlengd worden. De Gelastigden, die bij den Hertog beleefd ontvangen, en meer dan eens ter maaltijd onthaald waren, keerden thans te rug na de Stad. In eene Vergadering der Vroedschap, straks daar naa gehouden, nam men het besluit, overeenkomstig der afspraake met den Hertog VAN BRUNSWYK, twee Gelastigden te zenden na *'s Hage*, om bij Haare Koninklijke Hoogheid een bezoek van pligtpleeginge af te leggen. De keuze viel op den Burgemeester NICOLAAS GEELVINCK en den Raad MATTHYS TEMMINCK. Zij vertrokken op Vrijdag na den middag, ten zelfden tijde als ABBEMA en GOLL zich op weg begaven na het Dorp *Lisse*, om zich van nieuws bij den Hertog te vervoegen. Beide Bezendingen kwamen, eerlang, te rug, Antwoorden medebrengende, welke, voor *Amsterdam*, 't en zij men het hoofd in den schoot leide, niet veel heils voorspelden. Haare Koninklijke Hoogheid drong op de geëischte voldoening, en op de toetreeding der Stad tot de reeds genomene besluiten bij de overige Staatsleden. De Hertog, van zijnen kant, bleef bij de reeds meermaalen gedaane betuigingen van afhanklijkheid van de bevelen, hem gegeeven, of die hem vervolgens zouden worden toegezonden. Nog ééne pooging deedt de Vroedschap, om den verderen optogt der Pruisfische Troepen, die vast de Stad digter naderden, af te wenden. Doch, zo wel als de voorgaanden, deedt ook deeze geene baate. Op Zondag namiddag, den dertigsten September, zondt de Hertog schriftelijk berigt, dat hij den Wapenstilstand voor geëindigd hieldt, en verpligt was, zijnen Last, tegen de Stad, te volvoeren.

Een diep geheim bleef, intusschen, dit schrijven, en 's Hertogen voorneemen, tot 's anderendaags, wanneer het, in den vroegen morgen, ten vijf uure, aan Burgers en Ingezetenen wierdt aangekondigd, door een schrikwekkend

helderen van grof geschut. Vol angst, en onzeker aangaande de bedoeling en uitwerking, sprong elk van zijne Legerstede. Wel haast verspreide zich het gerugt, dat alle de Voorposten der Stad, door de Pruissische Troepen, gelijktijk waren aangevallen. Dit baarde vreeze en bekommering, die, bij veelen, schier tot wanhoop klom, zints men vernomen hadt, dat eenige Pruissische manschap, van *Aalsmeer*, over 't Haarlemmermeir gestoken, te *Osdorp* geland, en voorts meester was geworden van den Post bij Halfwegen *Haarlem* en *Amsterdam*. Het schieten duurde tot 's voormiddags ten negen uure, toen men ontwaar wierdt, dat, ondanks den kloeken tegenstand der Amsterdamsche Burgers, alle de Voorposten reeds in de Pruissische magt waren. Verlegenheid, wanhoop, woede, eene zekere maate van blijdschap, zodanig waren de aandoeningen, welke, naar ieders gezintheid en denkwijze, de gemoederen, onder en na het gevegt, in beweeging hielden. Gelukkig bleef de Stad inwendig zonder opschudding; niet weinig hielp daar toe, het uitzenden van geduurige Ronden door de gantsche Stad.

Onder de benaauwende vreeze van Burgers en Ingezetenen, voor het aanstaande lot, welk hun zelven en der gantsche Stad boven 't hoofd hing, liep de gedugte Maandag ten avond. Intusschen waren nogmaals drie Gelastigden na *'s Hage* gezonden, om, op zekere voorwaarden, in onderhandeling te treeden, en te beproeven, of het geschil konde worden bijgeleid. De Artikelen, welke zij moesten voordraagen, en over welke zij, met Afgevaardigden van Hun Ed. Gr. Mogende, vervolgens handelden, waren, hoofdzaaklijk: Een behoorlijke invloed des volks; het behouden der Schutterije van haare Wapenen, en der Regeeringe en Amptenaaren van hunne waardigheden en posten; bevrijding der Stad voor Bezetting en Inkwartiering; en het niet afkondigen der Publikatie wegens het draagen van Oranjeversierselen. Het bescheid, welk de Afgevaardigden te rug bragten, was niet zeer voordeelig. De Vroedschap leidde 'er uit af, dat haar geene andere keuze wierdt gelaaten, dan te buigen, of de Stad bloot te stel-

stellen aan het onmiddelijk onberekenbaar geweld der Pruissische Legermagt, welke men moest verwagten, in gevalle van meerderen tegenstand, spoedig, als een verklaarden vijand, binnen de wallen te zullen zien verschijnen.

Dit alles bewoog de Vroedschap, dewijl alle verdere tegenstand geene andere dan zeer verderflijke uitwerksels kon voortbrengen, toe te geeven, en zich te gedraagen naar de besluiten, reeds in de voorgaande week, ter Staatsvergaderinge genomen. Nogthans ging men niet over tot het doen van deezen stap, zonder alvoorens de Burgerij, op den derden October, in de Kerken te hebben opgeroepen, om te verneemen, of dezelve genegen ware om af te zien van de gemelde Artikelen, en alzo te berusten in de voorwaarden, welke men van de Stad geëischt hadt. Uit vreeze gaven veelen de toestemming. Doch anderen bleeven even onverzettelyk. Men riep nog al, om het uiterste te waagen. Zelf vondt men er, die, even als voorheen, het middel van doorsteeken van Dyken en Dammen wilden te baate neemen, en alzo de groote Overstrooming in 't werk stellen over de Landen, van welke een goed gedeelte, rondom de Stad, door binnenlandsche Overstrooming, reeds onder water was gezet. In deezen tweespalt der gemoederen voegde zich de Regeering bij de eerstgenoemden, als zijnde dezelve, haars oordeels, best beraaden voor het algemeene welzijn. Om evenwel niet onverhoeds dien stap te doen, en zonder eenig medeweeten der Burgerije, wierdt, nog in den avond van den derden October, eene Afkondiging gedaan, en vervolgens, onder den naam van Declaratoir, in verscheiden oorden der Stad aangeplakt. Te merkwaardig is dit Geschrift, dan dat wij diens inhoud hier niet zouden mededeelen. Van woord tot woord luidde het aldus:

„ Burgemeesteren en Raaden der Stad *Amsterdam*, vinden zich verplicht aan de goede Burgerije te declareeren, dat zij altijd volgens hun geweeten ten meesten nutte van het lieve Vaderland, in 't algemeen, en van deeze Stad en Burgerij in 't bijzonder, hebben getracht te handelen, en dat als nog, in de tegenswoordige omstandigheden, het welzijn van de Stad en derzelver Ingezetenen bij hen zwaarder

weegt

weegt dan hun eigen leven, of het behouden van hunne Berampten en Bezittingen.

„ Dat zij, daar Hun de dringende en hooge nood, en de korte tijd van beraad, die hun slegts vergund was, niet hadt toegelaaten, dit volledig ter kennisse van de Burgerij te brengen, uit dien hoofde, en om deeze goede Stad voor zwaarder en zeker boven 't hoofd hangende onheilen en rampen te beveiligen, zich genoodzaakt hadden gevonden, de eisschen van de overige Leden van *Holland* te moeten inwilligen, met last aan de Stads Gedeputeerden, om al het geëischte, indien het niet anders zijn konde, toe te staan, zelfs het ontslag der aangestelde Regenten; liever dan te waagen dat de Stad en Burgerij, behalven de reeds geleedene en verduurde rampen, eenige schade zoude lijden, en, naa die schade geleeden te hebben, nog daar en boven gedwongen zoude worden, om die zelfde eisschen, en misschien nog zwaardere, toe te moeten staan. Zij betuigen voor een Alweetend God, en op den Eed, dien zij bij den aanvang hunner bedieninge gedaan hebben, hier mede niet anders te hebben beoogd dan de voorkooming van de allergedugtste en onherstelbaare omkeering van deeze Stad.

„ Terwijl zij, daar men al 't overige heeft moeten toegeeven, ten minsten dit nog wagten en hoopen te zullen behouden, dat de *Rust* en Veiligheid in deeze Volkrijke Stad ongeschonden bewaard blijve; waar toe zij vertrouwen dat de braave Burgerij, welke daar toe tot nu toe, zulke loffelijke pogingen met een onvermoeide ijver heeft aangewend, die zelve pogingen en ijver zal blijven aanwenden, tot bevordering en behoud van de rust in deeze Stad, ten einde een ieder, hij zij wie hij zij, voor alle geweld en overlast te beveiligen."

Actum den 3 October 1787.

In kennisse van mij

(*was get.*)

H. N. HASSELAAR.

Secretaris.

Reeds

Reeds 's daags naa de uitgave van dit *Declaratoir*, 't welk zo veel was als eene aankondiging van het aanstaande toetreeden in de maatregels, ten voordeele van den Prins, maakte men daar mede eenen aanvang. De Vroedschap, op den vierden, eens en andermaal, vergaderd, beraamde wel eenige voorslagen aan den Hertog VAN BRUNSWYK, die thans het Hoofdkwartier hadt verplaatst in de nabuurschap der Stad, aan het begin van den Amstelveenschen Weg, om zijne Hoogheid te verzoeken, dat, uit hoofde van den eigenaartigen toestand deezer Koopstad, dezelve met geen Pruisfisch Krijgsvolk mogt belast worden. Doch zij nam tevens besluiten, dienende om de stemme, welke nu zo lang en luiddruftig zich hadt doen hooren, tot zwijgen te brengen. Hier toe behoorde het verbieden van de *Nederlandsche*, de *Oprechte Nederlandsche* en de *Vaderlandsche Courant*, den *Politieken Kruijer* en den *Spectator met den Bril*: Tijdschriften, van welke men zich al lang en inzonderheid hadt bediend, om de gemeente op te zetten, en de gevoelens, welke, zints eenigen tijd, geheerscht hadden, te verspreiden en aanneemelijk te maaken.

Onder de punten, welke tot nog toe in geschil stonden, tusschen Hun Ed. Gr. Mogenden en de Regeering deezer Stad, was het doen afkondigen van twee Publikatiën. De eene behelsde eene intrekking van het verbod tegen het draagen van Oranjeversierselen; de andere, een verbod van tegenstand te bieden aan de Troepen van Zijne Koninklijke Majesteit van Pruissen. Uit vreeze voor onaangenaame gevolgen en gevaarlijke opschuddingen, hadt de Vroedschap derzelver afkondiging en aanplakking, tot nog toe, volstandig tegengehouden. Intusschen verspreidde zich, op den bovengemelden dag, een gerugt door de Stad, dat, ondanks het verbod daar tegen, de aanplakking der bedoelde Publikatien met 'er daad geschied was op 's Lands Werf, waar van het Werkvolk, dikmaals, doorslaande blijken hadt vertoond van genegenheid voor 't Huis van Oranje. Zo veel geloofs vondt dit gerugt, dat Burgemeesters en Raaden dienstig oordeelden, uit hoofde der heilloose gevolgen, welke, uit zulk een bedrijf, zouden kunnen ontstaan, aan

de

de Edel Mogenden Raaden ter Admiraliteit schriftelijk te verzoeken, aangaande de gemelde aanplakking, de noodige narigten in te neemen, de geenen, welke daar in de hand hadden gehad, tot hunnen pligt te brengen, en voorts naauwkeurige zorge te draagen, dat de aangeplakte Stukken, met alles, 't geen tot oneenigheden aanleiding zoude kunnen geeven, dadelijk wierden weggenomen. Geen ander antwoord volgde, in 't eerst, op dit schrijven, dan een verzoek, dat de Persoonen, welke aan Hun Ed. Gr. Agtbaarheden het gemelde gerugt hadden aangebragt, mogten genoemd worden. Doch in den namiddag lieten Hun Ed. Mogende weeten, dat, op gevorderd en ingekoomen berigt van verscheiden Bevelhebbers van 's Lands Werf, naa gedaan onderzoek, hun niet was gebleeken, dat ergens dusdanig eene aanplakking was geschied. Op de zelfde lijst schreeven hierom veelen dit gerugt met een ander, 't welk insgelijks deezer dagen liep, volgens 't welk Zijner Pruisfische Majesteit en den Hertoge VAN BRUNSWYK eene groote somme gelds was aangebooden, indien men mogt bevrijd blijven van bewilliginge en instemminge met de Staatsbesluiten, zedert den achttienden September genomen, en van de vernietiginge van 't geen, zedert den zevenëntwigtigsten Februarij des tegenwoordigen Jaars, zo aangaande de Stads- als Regeerings zaaken, alhier verrigt was.

Zints de ingekoomene tijding, dat de *Afgevaardigden der Stad* in alle de eischen, zo van 's Lands Staaten als van Haare Koninklijke Hoogheid, hadden bewilligd, begonnen zich, van lieverlede, de zaaken te schikken en tot de aloude gedaante weder te keeren. Zommigen der afgezette Raaden keerden weder ten Stadhuize, gelijk ook de beide Burgemeesters DEDEL en BEELS, zo wel als de Hoofdofficier WILLEM CORNELIS BAKKER.

Zints de Pruisfische Troepen, eenige dagen, op eenigen afstand van de Stad gebleeven, en alleenlijk langs den Overtoomschen weg ingekwartierd geweest waren, begon men zich te vleien, dat zij geenen voet binnen *Amsterdam* zouden zetten. Doch men veranderde van gedagten, naa dat de Hertog, op Dingsdag, den negenden October, aan de

Bur-

Burgemeesteren eenen Brief hadt gezonden, bij welken zijne Doorluchtige Hoogheid van Burgemeesters en Raaden eischte de overgave van de Leidsche Poort, als moetende dienen tot een middel om verzekerd te zijn van de ontwapeninge der Auxiliairen en Vrijwilligers, die zich binnen de Stad onthielden. De Vroedschap, deezen eisch verstaan hebbende, benoemde straks drie Gemagtigden, om, 's anderen daags, zich bij den Hertog te vervoegen, en met denzelven eene Capitulatie of Verdrag te sluiten. Naauwlijks was dit geschied, of de Leidsche Poort wierdt bezet, door honderdvijftig Man Pruisfische Troepen, behalven twintig Jaagers en even zo veele Huzaaren; wordende, bovendien, twee Stukken Geschut op het Plein binnen de Poort geplaatst. Elf Batailjons, het Regiment van den Generaal Graave VAN KALKREUTH, de Jaagers te voet, benevens alle de Huzaaren, wierden, vervolgens, in den omtrek der Stad, hier en daar ingekwartierd.

Ten zelfden dage ontving men hier eene Lijst van Regeeringsleden en Amptenaaren, welke als *Fauteurs en Uitwerkers van het Attentat tegen Hoogstderzelver Persoon begaan*, Haare Koninklijke Hoogheid hadt begeerd, dat „ van haar Hof voor altoos verwijderd zouden blijven, en „ van alle Posten van Regeeringe en Bewind voor altoos „ zouden ontzet worden." Van de zeventien Persoonen, op deeze Lijst aangeschreeven, behoorde een zestal in onze Stad. Zij waren ADRIANUS POMPEJUS VAN LEYDEN, BALTHASAR ELIAS ABBEMA, LODEWYK HOVY *de Jonge*, Mr. JAN BERND BICKER, allen Raaden in de Vroedschap en Leden van 't Amsterdamsche Defensieweezen; nevens Mr. ENGELBERT FRANÇOIS VAN BERCKEL en Mr. KAREL WOUTER VISSCHER, Pensionarissen der Stad. Daarenboven wierden nu verscheiden Plakaaten afgekondigd, van wegen 's Lands Staaten, behelzende eene intrekking van het verbod om Oranjeversiersels te draagen, een bevel om geenen tegenstand te bieden aan de Pruisfische Troepen, eene vernietiging van alle Genootschappen van Wapenhandel, en eene Amnestie voor allen, die, ter zaake van het Huis van Oranje, zich aan eenige oproerige beweegingen hadden schuldig

ge-

gemaakt, en uit dien hoofde gevangen of gebannen waren. Bij dit alles voegden die van den Geregte eene *Waarschouwing*, bij welke een eigelijk ernstig vermaand wierdt, in de tegenwoordige omstandigheden, zich stil en vreedzaam te gedraagen, en aangeraaden, voor eenigen tijd, zich te voorzien van het thans algemeen gedraagen wordende Oranjelint, of eenige tekens, in welke die kleur voorkoomt; voorts geenen overlast te doen aan de Pruisfische Troepen; met geen bloot geweer of gelaaden Snaphaan langs de Straat te gaan, en niemand, over 't al of niet draagen van Oranje, eenig leed te doen: alles met bijvoeging van bedreiginge van Lijf- of Leevenstraffe, naar vereisch van omstandigheden. Naauwlijks waren deeze Afkondigingen geschied, of de menigte, in grooten getale, op den Dam, voor het Stadhuis vergaderd, juichte dezelve toe, door het wuiven met de hoeden, en het roepen van *Oranje boven!* Ook zag men, wel haast, van den Toren van het Stadhuis, de Oranjevlag waaien, 't welk langer dan een jaar geduurd heeft; als mede de Prinsevlag van het Huis der Oostindische Maatschappije en van derzelver Werf, gelijk ook van de Lands Werf, de Vischmarkt, en op veele andere plaatzen.

Met dit alles, en ondanks de boven gemelde Waarschuwingen, vernam men, van tijd tot tijd, dat, in verscheiden oorden der Stad, daadlijkheden gepleegd wierden, wegens het draagen van Oranjeversierselen. Naar gelange het meerendeel der bewooneren van deeze of geene Wijk of Buurt den eenen of den anderen aanhang was toegedaan, wierdt de eene aangerand, zomtijds mishandeld, om dat hij met die kleur was uitgestreeken, de andere, daarentegen, om dat hij 'er niet van voorzien was. Van hier dat die van den Geregte geraaden vonden, de Waarschuwing, wegens het draagen van Oranje, eerlang te vernieuwen.

Een in 't oog loopend bewijs van de wispelturigheid des volks bespeurde men op den Dam, ter gelegenheid der verschijninge van DEDEL ten Stadhuize, om, van nieuws, zitting te neemen in de hoedanigheid van Burgemeester. Hoorde men, voormaals, bij het aankoomen en aftreeden van den Burgemeester HOOFT, een luid geschal van *Vivat Vader Hooft!*

Hoofd! en, daarentegen, den eerstgenoemden, een verfmaadend *Hoeden op!* toeduwen, de kans was nu gekeerd. Dedel, op Vrijdag, den twaalfden October, van het Stadhuis in zijne Koets willende treeden, vondt dezelve, intusfchen, met Oranjeverfierfelen rijklijk opgefchikt; alle 't welk, egter, de kloekmoedige Burgemeester, met veel bedaardheids, aan zijnen Knegt beval weg te neemen. Nu wilde het Gemeen de paarden uitfpannen en het Rijtuig voorttrekken. Met veele moeite belette zulks de Koetzier; doch kon evenwel niet verhinderen, dat men een lang touw aan den Disfelboom bondt, en dus den Paarden de moeite van het trekken merkelijk verligtte. Onder het aanhoudend gejuig van *Vivat Oranje! Vivat Burgemeester Dedel!* verzelde de menigte het Rijtuig, eerst na de Wooning, en voorts na den Stal des Burgemeesters.

Om den aftogt der Pruisfifche Troepen, welke nu, nacht en dag, de Leidfche Poort bezet hielden, te verhaasten, naardien derzelver onderhoud, dagelijks, aan Stads Kasfe op eene aanmerkelijke fomme kwam te ftaan, hadden Burgemeesters en Raaden, bij Hun Edele Groot Mogenden, aanzoek gedaan om een zeker getal Manfchap Troepen van den Staat, om Bezetting te houden binnen de Stad. In voldoening hier van, zag men, eerlang, binnen trekken het Regiment *Guardes te Paard* van Hun Ed. Gr. Mogende de Staaten van *Holland* en *Westfriesland*, voorts het eerfte Regiment van *Oranje en Nasfau*, onder bevel van den Generaal Majoor van Doph, en eindelijk het Regiment Zwitzers van den Generaal Majoor May. Dedel, als Voorzittend Burgemeester, nam, even buiten de Haarlemmer Poort, het Krijgsvolk in den eed, 't welk, onder een onbefchrijflijk geroep van *Hoezee! Vivat Oranje!* binnen trok, en in Kerken en andere Openbaare Gebouwen wierdt ingekwartierd; tot dat men, voor hetzelve, bij de Utrechtfche Poort en in de Plantaadje, bekwaame houten wooningen hadde opgeflagen.

Geenzins in den fmaak van den Krijgsraad viel, ondertusfchen, dit verzoek om Bezetting van Staatfche Troepen binnen de Stad. Dit kan blijken uit een Befluit, genomen in

eene Vergaderinge, gehouden in den Doele, op den zelfden dag, als de Manschap zoude binnen trekken. De Voorzittende Burgemeester DEDEL, 's daags te vooren, in den laaten avond, van het verzoek des Raads, en van de aanstaande komst der Staatsche Krijgsmagt, kennis gegeeven hebbende aan de Kolonellen, gaven deeze daar van berigt aan de overige Bevelhebbers der Schutterije, in allerijl door hen bij een geroepen. De Krijgsraad, zo veel de kortheid des tijds toeliet, de zaak overwoogen hebbende, kwam tot het besluit „ ten einde om zich bij de gewapende Burgerij (bij welke deeze zaak eene groote sensatie zoude veroorzaaken) te kunnen verantwoorden, aan Burgemeesteren te remonstreeren, *dat de Leden van den Krijgsraad* (salvo meliori) *van oordeel waren, dat het inneemen van Militie, om redenen, zo als thans geschiedt, strijdig is tegen de Satisfactie van den Jaare* 1578, *den afstand van die Satisfactie van den Jaare* 1581, *en de Resolutie van hun Ed. Gr. Mogenden van den dertienden Maart* 1588."

Menigvuldige blijken van vreugde vernam men nu, dag aan dag, onder de aanhangers van het Huis van Oranje, vooral onder de zogenaamde Bijltjes, over de voorgevallene Omwenteling, zo door het oprigten van onnoemelijke Eereboogen, op de drie Eilanden *Kattenburg*, *Wittenburg* en *Oostenburg*, en in andere oorden der Stad, gelijk ook voor de huizen van eenige Regenten; als ook door staatelijke optogten, onder het zingen van zekere Liedtjes, ter eere der Staaten, van den Prinse en deszelfs Gezin, den Koning van Pruissen, den Hertoge VAN BRUNSWYK en de Regeeringe der Stad. Anderen, daarentegen, welke nu het onderspit delfden, vonden goed, zich van hier te verwijderen. Talrijk was de toeloop, ten huize van den Franschen Konsul LIONCOURT, om Fransche Paspoorten, vooral van Leden van Gewapende Genootschappen, om, daar van voorzien, te gereeder te kunnen aangenomen worden in dienst van Frankrijk. De zamenloop voor eenige onaangenaame beweegingen doende dugten, wierden Burgemeesteren te raade, den Konsul LIONCOURT op het Stadhuis te ontbieden, en daar over te onderhouden. Desgelijks namen ABBEMA en

MC-

BICKER, geweest zijnde Leden van het Defensieweezen, en, op uitdrukkelijk begeeren van haare Koninklijke Hoogheid, van derzelver Raadplaatzen verlaaten, als mede de geweezen Burgemeester OCHLVINCK *van Castricum*, het besluit, deeze Stad te verlaaten. Met een Paspoort van den Hertoge VAN BRUNSWYK vertrokken zij na *Brussel*, en de eerstgenoemde van daar na *Parijs*, alwaar hij zich, sedert, heeft neergezet.

Gelijk de Leden van den Krijgsraad, vóór de Omwenteling, zich meermaalen bemoeid hadden met zaaken van Regeeringe, zij vonden geene reden, sints die veel gerugt maakende gebeurtenis, zo lang zij in hun bewind gelaaten wierden, zich geheellijk daar aan te onttrekken. In het begin van October zonden zij, uit hun midden, eenige Afgevaardigden na *'s Hage*, om aan den Prinse Erfstadhouder en deszelfs Gemaalinne eene Memorie te overhandigen, betreffende de handhaaving van de zulken hunner Stads Regenten, als, in den jongst afgeloopen Zomer, door de Burgerij waren aangesteld. Zij vertoonden daar in, „ dat de thans fungeerende Leden van Regeering aangesteld zijnde op verzoek en voorslag der Burgerije, daar uit ten duidelijksten gebleeken was het vertrouwen, welk in dezelve wierdt gesteld; dat dit vertrouwen, gedurende den tijd huns bewinds, meer en meer zijnde aangegroeid, de afzetting van dezelve eene gevoelige droefheid en vertwijfeling onder de Burgerij zoude veroorzaaken; dat de Groote Krijgsraad, zo voor zich zelven, als voor de Burgerij, hen Afgevaardigden hadt gelast, zich te vervoegen bij hunne Doorluchtige en Koninklijke Hoogheden, om dezelven te verzoeken, door Hoogstderzelver veel vermogende voórspraak, bij 's Lands Staaten, aan de Burgerij het genoegen te verschaffen, haare tegenwoordige Regenten te mogen behouden; dat een gunstig besluit hier omtrent de liefde der Burgerij voor het Doorluchtig Huis van hunne Hoogheden zou doen aanwakkeren, en een vertrouwen op Hoogstderzelver gunst doen gebooren worden; dat deeze liefde en vertrouwen der aanzienlijke Burgerije van *Amsterdam*, door hunne Doorluchtige en Koninklijke Hoogheden, buiten twijfel, van geen ge-

ring belang zoude worden aangezien, en de alleraangenaamste uitwerkfels zoude hebben, terwijl het tegenovergestelde van de akeligste gevolgen zoude kunnen zijn, zo wel voor het gantsche Vaderland in 't gemeen, als voor deezelfs aanzienlijkste Stad in 't bijzonder, in welker behoud en welvaart het Doorluchtig Huis van Oranje zulk een onmeetbaar belang heeft." Zij besloten met een verzoek, „ om, op hunnen voordragt, met een gewenscht antwoord te mogen begunstigd worden." De herstelling der afgezette, en het bedanken der nieuwe Regeeringsleden, weinige dagen laater, in onze Stad voorgevallen, diende ten blijke, dat hunne Hoogheden niet hadden kunnen goedvinden, aan het verzoek te voldoen.

Weinige dagen naa het inleveren van deeze Memorie, vernam men in deeze Stad den inhoud der Voorwaarden, op welke haare Koninklijke Hoogheid zich genegen toonde om genoegen te neemen in de Satisfactie, door Hun Ed. Gr. Mogende aangebooden. Eene deezer voorwaarden was, de herstelling van den Amsterdamschen Krijgsraad op den ouden voet, nevens de ontwapening der Genootschappen. Tegen deezen eisch oordeelden de Leden van den Krijgsraad zich verpligt, hunne bedenkingen te moeten inbrengen. Andermaal vertrokken, diensvolgens, eenige Afgevaardigden na *'s Hage*, en, op den zestienden October, bij Hunne Doorluchtige en Koninklijke Hoogheden ter geboor toegelaaten zijnde, overhandigden dezelven eene Memorie, waar in zij, aan Hoogstdezelven, onder 't oog bragten, „ dat de Amsterdamsche Schutterij, zo wel als de Krijgsraad, nog tegenwoordig was ingerigt op den zelfden wettigen voet, op welken zij, zedert veele jaaren, en wel bepaaldelijk zints het Jaar 1748, door WILLEM DEN IV, Hoogstloffelijker Gedagtenisse, gevestigd was geweest; dat dit althans, met betrekking tot de Schutterij zelve, buiten twijfel konde gerekend worden, alzo, in het kiezen der waakende Manschappen, geene de minste nieuwigheden waren ingevoerd, maar integendeel, stiptelijk, agtervolgd de Ordonnantien op de Schutterij, zodanig als dezelve zedert veele jaaren bepaald of uitgebreid waren. Omtrent de

Be-

Bevelhebbers, uitmaakende den Grooten Krijgsraad, waren, in de daad, vooral in den beginne des loopenden jaars, eenige verwisselingen voorgevallen; doch deeze waren veroorzaakt door het vrijwillig bedanken van eenige Bevelhebbers; welke dus, als hebbende, uit eigen beweeging, afstand gedaan van hunne posten, met geen het minste regt op dezelve wederom aanspraak konden maaken. De aanstelling van andere Bevelhebbers was geschied op den ouden wettigen voet, door Prins WILLEM DEN IV bepaald. Omtrent de verkiezing van de vier Kolonellen, in dit jaar aangesteld, hadt de zelfde wettigheid plaats gehad; zijnde, bij het Privilegie, door Hoogstgemelden Prins, aan den Krijgsraad vergund, *dat dezelve de aanstelling der openvallende Kolonels- en Hoofd-Officiersplaatzen zelve zoude hebben, volgens de Privilegiën en oude herkomens.* De plaatzen der vier voorige Kolonellen waren om geene andere reden opengevallen, dan om dat dezelve den Krijgsraad niet wilden bewaaren bij de Voorregten, door Prins WILLEM DEN IV aan denzelven goedgunstig verleend. Geenzins bragten de tegenwoordige Leden van den Krijgsraad de wettigheid hunner aanstellinge hunne Doorluchtige en Koninklijke Hoogheden onder 't oog, om dat zij de posten, waar in zij gesteld waren, gaarne behouden wilden; alzo zij dezelve (hoewel het zich eene eer rekenende, aan het hoofd van Kompagniën vrije Burgers te zijn) vooral in deezen tijd, als een zwaaren last beschouwden. De eenige reden van hunnen stap was, een bezef van pligt, om te zorgen voor die Privilegiën, welke hun door Prins WILLEM DEN IV vergund waren, en welke zij zich onwaardig zouden maaken, indien zij zich, aan de handhaaving daar van, weinig lieten gelegen zijn. De rust der Stad, en het genoegen der Burgerije, was 'er ook ten hoogsten in betrokken, dat zij hunne posten bleeven waarneemen, alzo de gantsche Schutterij (gelijk zij, tot hunne eere, vrijmoedig durfden verzekeren) aan hun ten sterksten was verknogt. Zulk eene verknogtheid aan hunne persoonen genooten ze niet slegts van de Schutterij, maar ook van de Kooplieden en verdere Inwooners der Stad, aan welker oordeel zij het gerustlijk wilden over-

laaten, in hoe verre zij zich, met opoffering van hunne eigen belangen, in het bewaaren der rust en veiligheid, van hunnen pligt gekweeten hadden." Zij besslooten met de betuiging, „ dat zij van de hooge wijsheid van haare Koninklijke Hoogheid eerbiedig durfden verwagten, dat Hoogstdezelve, thans nader onderrigt zijnde van den waaren toedragt van zaaken, volkomen overtuigd zoude worden, dat de Amsterdamsche Schutterij en Krijgsraad op den ouden wettigen voet was, op welken zij altoos geweest was; gelijk zij zich insgelijks vleiden, dat zijne Doorluchtige Hoogheid den Krijgsraad wel zoude gelieven te handhaaven bij die Vrijheid en Voorregten, welke, door Hoogstdeszelfs Vader, aan denzelven goedgunstiglijk waren verleend en bevestigd geworden." Zijne Hoogheid, het voorstel der Amsterdamsche Gemagtigden hebbende aangehoord, gaf daar op, hoofdzaakelijk, tot antwoord, „ dat het verzoek der Heeren van te veel gewigts was, om 'er zich oogenbliklijk op te kunnen verklaaren; dat, intusschen, de Krijgsraad konde verzekerd zijn, dat men geen voorneemen hadt, om de Voorregten, door wijlen Prins WILLEM DEN IV verleend, te verkorten."

Niet meer dan drie dagen verliepen 'er, zedert het inleveren deezer Memorie en het bekoomen antwoord, of eenige Afgevaardigden der Stad, zich bij den *Hertog* VAN BRUNSWYK, in het Hoofdkwartier aan den Overtoom, vervoegd hebbende, ontvingen eene Nota, bij welke Zijne Hoogheid, als deezelfs gevoelen, te kennen gaf, de noodzaaklijkheid der vernietiginge van den tegenwoordigen Krijgsraad, nevens de herstelling van de oude Kolonellen, Kapiteinen en verdere Bevelhebbers, en van zulke Schutters, als vóór de onlusten uit hunne posten gezet waren; als mede de verwijdering, uit de Burger-Kompagniën, van alle de zodanigen, welke tot eenige Burger-Genootschappen behoord hadden. Oordeelde de eene of andere bijzondere persoon, hier door, te zijn beleedigd, hij konde zich, ter behoorlijke plaatze, doen aanmelden. Op eene spoedige afdoening der zaake drong de Hertog, als behoorende dezelve onder de voornaame voorwaarden der Satisfactie aan haare

baare Koninklijke Hoogheid; en besloot dezelve met eene soort van bedreiginge, dat langer uitstel, veelligt, ten gevolge konde hebben, het neemen van maatregelen, welke de Pruisfische Bevelhebber aan de Afgevaardigden verklaarde, dus lang gezogt te hebben te vermijden.

Zonder uitstel wierdt nu de hand aan 't werk geslagen, om de ontwapening der Schutterije te volvoeren. Door alle Wijken der Stad zag men Vragtsleden rond rijden, om de Geweeren op te haalen, zo bij de gewoone Schutters, als bij de zo genaamde Contribuanten, of Uitkoopers, welke, zonder daar toe gehouden geweest te zijn, geduurende de hachelijkste oogenblikken der Stad, zich hadden aangeboden tot het mede doen van Burger-Ronden. Van de Burger-Bevelhebberen vervoegde zich eèn getal van niet minder dan zeventig, met een Verzoekschrift aan Hun Ed. Gr. Agtbaaren, om een behoorlijk en eerlijk ontslag. De overigen, die niet verkoozen hun ontslag te verzoeken, door Burgemeesteren, in derzelver Kamer, ontbooden zijnde, ontvingen aldaar, ten overstaan der herstelde vier Kolonellen, de aanzegging van het Staatsbesluit van den twintigsten September, en wierden voorts ontwapend.

Omtrent deezen zelfden tijd vervoegden zich de Bevelhebbers der vrijwillige Burger-Ruiterije, bij de Burgemeesteren en Vroedschap der Stad, met verzoek om van den dienst, dus lang beweezen, te mogen ontslagen worden. Veel voordeels hadt, gewisselijk, de Stad getrokken van derzelver werkzaamheid en ijver, in het handhaaven der algemeene ruste, toen dezelve, op meer dan ééne wijze, gedreigd wierdt. Hun Ed. Gr. Agtbaarheden, dit in aanmerking neemende, verleenden het verzogte ontslag, met bijvoeging van plegtige dankbetuiginge voor de beweezen diensten, ter bewaaringe van de openbaare rust en veiligheid.

In 't laatst van October ontstondt 'er eene geweldige opschudding in de Nieuwe Kerk, onder het gedeelte van het Zwitzersche Regiment, 't welk aldaar, tot nog toe, zijn verblijf hieldt. De beweeging nam haaren oorsprong uit misnoegen tegen eenen Onder-Officier, om dat dezelve,

naar den zin der Gemeenen, te naauwkeurig was in het volbrengen der opgeleide bevelen, ter handhaavinge van eene ftrenge Krijgstucht. Vergeefs zogten eenige hoogere Bevelhebbers, door hunnè tegenwoordigheid en mondelinge orders, de misnoegden neder te zetten. In den avond van den dertigften der gemelde Maand, ten zeven uuren, was de euvelmoed zo hoog geklommen, dat 'er eenige Snaphaanen los gingen, en men, met de Bajonetten, inliep op den ongelukkigen Onder-Officier, die voorts, met zeven fteeken, moorddaadig wierdt omgebragt. Diergelijk eene opfchudding viel 'er voor in de Gasthuiskerk, onder 't gedeelte der Bezettinge, welk aldaar ingekwartierd was. Uit de zelfde oorzaak, als de rampzalig gefneuvelde, hadt ook, te deezer plaatze, een Onder-Officier den haat der Gemeenen zich op den halze gelaaden. Een drom van hoogere Bevelhebbers, welke hem omringde, ware geene genoegzaame beveiliging geweest, indien hij niet, door een klein Venftertje, zich met de vlugt gered hadde. Van de misdaadige Zwitzerfche Soldaaten wierden eenigen gevat, voorts na den Overtoom geleid en aldaar aan de Pruisfifchen overgeleverd. Bijkans veertien dagen laater wierdt, over de gevangenen, buiten de Leidfche Poort, onder de boomen, het Zwitzerfche Standregt gehouden, in den vroegen morgenftond. Het vonnis hieldt in, dat een met de *Koorde*, en twee andere met de Spitsroede moesten geftraft worden. De Stads Binnen-Scherpregter volvoerde het eerfte gedeelte van het vonnis. Ten half tien uuren wierdt de gehangene afgenomen, voorts in een kist geleid, vervolgens, met de Schuit van het Gasthuis, na het Pestkerkhof vervoerd en aldaar begraaven. De twee andere verweezenen liepen zo lang, langs de dubbele rije hunner gefchaarde Spitsbroederen, op en neder, tot dat ze, aan de toegebragte flagen, nedervielen: waar na ze, als fchelmen, wierden weggejaagd.

Naa den afftand en het afzetten der Burger-Krijgsbevelhebberen, welke nu, zedert eenigen tijd, gediend hadden, was men, wel haast, bedagt op het beraamen van fchikkingen, tot het verkiezen van een nieuwen Krijgsraad.

Zijne

Zijne Hoogheid, door de Regeering der Stad daar toe verzogt zijnde, benoemde twee Gelastigden, om, in zijnen naame, het werk te verrigten. Deeze waren Jonkheer GERLAG JAN DODS, *Baron van der Does*, *Heer van Langeveld en van de beide Noordwijken*, beschreven in de Ridderschap van *Holland*, en Mr. ADRIAAN BODT, Griffier van den Hove van *Holland* en *Zeeland*. Op den eersten November kwamen zij in de Stad. Naa verscheiden onderhandelingen, gaven de Gelastigden, op den negenden der Maand, eene Lijst over, op welke stonden aangeteekend één Kolonel, negenëndertig Kapiteinen, achtëndertig Luitenanten en tweeëndertig Vaandrigs; met nevens gevoegd bevel, om dezelve, voortaan, niet meer te erkennen in de posten en hoedanigheden, welke zij, zints eenigen tijd, bekleed hadden. Niet vroeger dan op den eenëntwintigsten December, geschiedde 'er eenige voorziening, omtrent de vervulling der opengevallene plaatzen. In eenen Brief van Zijne Hoogheid, gerigt aan de Kolonellen der Amsterdamsche Schutterije, las men de naamen van twaalf Kapiteinen, drie Luitenanten en vijf Vaandrigs, die geoordeeld wierden aan hunnen eed en pligt getrouw te zijn gebleven, doch van derzelver posten verlaaten zijnde, bij den ommekeer van zaaken, behoorden hersteld te worden. Voorts behelsde de Brief de opgave van een aanzienlijk getal van persoonen, gekozen uit eene overgeleverde lijst, om, vervolgens, in de onderscheidene hoedanigheden van Kapiteinen, Luitenanten en Vaandrigs, aan Burgemeesteren voorgedraagen, en in den eed genomen te worden. Eenige Bevelhebbersplaatzen, welke thans nog open bleeven, wierden naderhand, van tijd tot tijd, aangevuld, op verkiezing van Kolonellen, en met goedkeuring van den Prins.

Van de bemoeijingen, zo der Vaderlandsche als der Burger-Societeit, met de openbaare zaaken, vóór de Omwenteling, hebben wij meer dan één voorbeeld aangevoerd. Volgens besluit van Hun Ed. Groot Mogende, kort naa de wederkomst van zijne Hoogheid in '*s Hage*, waren alle soortgelijke bijeenkomsten verboden en vernietigd, en, aan de Regenten der Steden, bevelen afgezonden, om daar aan de hand

te houden. Op den zesden November wierdt alhier deeze last volvoerd. Het volle Geregt, van eenige Ruiterij verzeld, zich begeeven hebbende na de Huizen der gemelde Sociëteiten, zo in de Kalverstraat als in de Nes, welke nu, eenigen tijd, gesllooten geweest waren, deedt dezelve, door eenen Smid, opensteeken, nam eenige Boeken en Papieren, welke men 'er vondt, in verzekering, deedt vervolgens de Buitendeuren, met het Stads Slot, verzekeren, en belette alzo het houden van verdere zamenkomsten. Zeer euvel namen verscheiden Leden der Vaderlandsche Sociëteit deezen maatregel. Zij deeden daar over hun beklag, zo bij den Hoofdöfficier BACKER, als bij den Burgemeester DEDEL; geevende voor reden van bezwaar, over hunne verhinderde zamenkomsten, dat zij slegts eene gewoone Sociëteit uitmaakten, en met zaaken, het Lands of Stedelijk bestuur aangaande, zich nooit bemoeid hadden. Doch hunne klaagstemme vondt hier geen gehoor, zo min als in *'s Graavenhage*, alwaar zij dezelve, vervolgens, deeden hooren.

De Hoofdöfficier der Stad, eenen eisch oordeelende te hebben tegen de Burger-Gekonstitueerden, ter zaake van derzelver werkzaamheden, geduurende de Onlusten, vervoegde zich, in het begin van November, bij Schepenen, met verzoek om dezelve, op Schouten Rolle, te mogen dagvaarden. Naa bekoomene toestemming en gedaan opontbod, verscheenen, op den dertienden der Maand, van de vijftien Gekonstitueerden, zeven ten Schouten Rolle. De overigen, uitlandig zijnde, deeden, wegens het niet verschijnen, hunne veronstschuldigingen inbrengen. Vier van dezelve, tegen het laatste der Maand, in de Stad te rug gekeerd, voldeeden thans aan de dagvaardinge; en wierdt, ten zelfden dage, tegen de overigen, welke niet verscheenen, *prise de Corps*, of Lijfsverzekering, verleend. Groot was de bekommering van veele vrienden der gedagvaarde en zich daar stellende Gekonstitueerden, over den afloop der zaake. Zij vreesden, hunnenthalve, dat men hen in verzekerde plaatze zou geleiden, en zouden gaarne gezien hebben, dat zij, door de vlugt, zich aan het dreigende gevaar onttrokken hadden. Tot hun geluk wierdt deeze vreeze ongegrond bevonden. Naa

her-

herhaalde ondervraagingen, ftelde men de gedagvaarden op vrije voeten, en heeft hen, zedert, ongemoeid gelaaten, uitgezonderd twee van dezelven, welke, als de hand gehad hebbende in de afzetting der Burgemeesteren DEDEL en BEELS, vervolgens, raadzaam geoordeeld hebben, zich buitenslands te begeeven.

Geduurende dit alles bevonden zich, zedert den aanvang van November, binnen de Stad, de Gelastigden van zijne Hoogheid, tot de beftelling op de Regeeringe, en om in dezelve zodanige veranderingen te maaken, als, ten algemeenen beste, meest dienftig zouden geoordeeld worden. Tot dit werk waren, door den Prins, benoemd WILLEM GUSTAAF FREDERICK, *Graaf van Bentinck*, befchreven in de Orde van de Ridderfchap van *Holland* en *Westfriesland*, en Mr. DIRK MEERENS, Raad in den Hove van *Holland*, *Zeeland* en *Friesland*. 't Liep aan tot den negenëntwintigften der Maand, dat men 't volkomen eens wierdt omtrent de Regeeringsleden, welke van derzelver posten verlaaten, en het benoemen van de zodanigen, door welke de open gevallene plaatzen zouden worden aangevuld. Eene Afkondiging, in naame van zijne Hoogheid gedaan, leide de laatfte hand aan het werk, en beflişte het lot der zulken, welken de Stoelen der eere ontzeid, of die waardig gekeurd wierden dezelve vervolgens te bekleeden. Met veel plegtigheids, en onder een ongemeenen toevloed der Gemeente, gefchiedde de aanftelling der nieuwe Regenten. In de Afkondiging hadt zijne Hoogheid verklaard, uitdruklijk te begeeren „ dat de ontflagene Regenten daar door niet zouden worden gekwetst of benadeeld in hunnen goeden naam en faam, veel min verdagt gehouden worden, in de Regeering van Stad en Land, zich niet naar behooren te hebben gedraagen." Integendeel verboodt zijne Hoogheid wel ernftig „ aan eenen iegelijk, wie het zoude mogen zijn, de door zijne Hoogheid ontflagene Regenten daar over te moeien of in aanfpraak te neemen, veel min derzelver perfoonen of goederen aan te randen of te befchadigen, als neemende zijne Hoogheid de geweezene Regenten, nevens derzelver familiën en goederen, in zijner Hoogheids bijzondere befcherming en vrije hoede."

On-

Onder dit alles, en ondanks de vermaaninge van den Prins, tot vrede en eensgezindheid, en deszelfs verklaringe, het betragten of nalaaten van deezen pligt te zullen aanmerken, als den toetssteen der aankleevinge van de belangen van zijn Huis, was de rust nog verre te zoeken. Het al of niet draagen van Oranjeversierzelen diende, vooral, tot een voornaamen twistappel. Bij eene Afkondiging van die van den Geregte, was, inderdaad, den Ingezeetenen aangeraaden, zich van eenig teeken te voorzien, en het draagen daar van genoegzaam algemeen geworden; doch een uitdrukkelijk bevel daar toe was 'er niet voorhanden. Van tijd tot tijd gaf zulks aanleiding, aan den onbezonnen ijver, tot het aantasten en mishandelen van de zulken, die meenden, van de gelaatene vrijheid zich te mogen bedienen. Merkelijke beweegingen bespeurde men, op den zesden December, op de Beurse, ter gelegenheid dat een der afgezette Regenten aldaar verscheen zonder eenig Oranjeteeken, hoe zeer hem dit, door zijne vrienden, was afgeraaden. De Jooden, in 't bijzonder, betoonden zich hier over zeer misnoegd, vooral den volgenden dag, wanneer de gemelde Koopman, wederom als te vooren, zich zonder Oranje vertoonde. Eene menigte zijner vrienden, welke hem omringden, verloste hem uit den drang, en geleidde hem voorts na een nabuurig Koffyhuis. De meeste Kooplieden vlugtten van de Beurse, op welke, onder de verwarring, sommigen deerlijk geslagen wierden. Nog vóór het einde der weeke liepen verscheiden Handelaars rond bij de huizen der Burgemeesteren, om hun beklag te doen over de onveiligheid der Beurse; beweerende, dat vermits het draagen van Oranje niet volstrekt geboden was, zulks aan een ieders goeddunken moest gelaaten worden.

Doch dit beklag hadt geen ander gevolg, dan het doen van eene nieuwe Afkondiging, op den tienden December, waar bij die van den Geregte, „ eenen iegelijk ernstig aanraadden, zich uiterlijk van een Oranjeteeken, het zij Kokarde, Strik of Lint te voorzien, als een blijk van waare gezindheid, om thans de rust in deeze Stad niet wederom gestoord te hebben; zullende de zodanigen, die, door het naa-

laaten van aan deeze aanmaaning te voldoen, hunne onrustige, woelzieke en tweedragtzoekende gevoelens zouden hebben ten toon gesteld, als begunstigers van dezelve beschouwd en behandeld worden." Die van den Geregte, egter, voegden 'er nevens een verbod „ dat aan de zodanigen, welke verkoozen geene Oranjeteekens te draagen, om die reden, door iemand, eenig geweld, het zij ter Beurse, of op Straaten, zou geschieden."

Gelijk *Amsterdam*, meermaalen, de toevlugt was van verdrukten of verlegenen, dus hadden ook, straks naa de Omwenteling van zaaken, verscheiden Ingezetenen van andere Steden en Plaatzen, in deeze Stad, eene schuilplaats gezogt, om zich te dekken tegen de woede hunner Medeburgeren, op hun gebeten, om dat zij tot de afzetting van Regenten, of tot andere Stads- of Staatsbemoeijingen, de hand geleend hadden. Niet volkomen gerust scheen, ondertusschen, de Regeering deezer Stad, over het verblijf binnen dezelve van lieden, van welker gezindheid uitstaande blijken voorhanden waren. Zeker is het, dat Burgemeesteren, in December, het besluit namen, aan de bovengemelde herwaarts geweekenen het inwoonen en vertoeven binnen de Stad te ontzeggen. Door eenen Klerk der Sekretarije wierdt hun, deswegen, de weet gedaan, en met een aangekondigd, dat zij, binnen zekeren gestelden, zeer korten tijd, zich na elders hadden te begeeven.

Onder het groot aantal van zaaken, welke thans ten Stadhuize voorvielen, trok ook de aandagt van Burgemeesteren de Nederduitsche Hervormde Kerkenraad. Een goed aantal Leden telde men onder denzelven, welker denkwijze, in het Staatkundige, verschilde van die thans de overhand bekleedde. Ook noemde men verscheiden Leeraars, zo onder de Nederduitsche als Walsche Hervormden, welke, van tijd tot tijd, op den Predikstoel niet duister aankondigden, welken Aanhang zij waren toegedaan. Tegen 't een en ander vonden Burgemeesteren geraaden, eenige voorziening te moeten gebruiken. Ter gelegenheid der gebruiklijke gelukwensching, met het nieuw begonnen jaar, door eenige Afgevaardigden van den Nederduitschen Kerkenraad, vermaande

de

de Voorzittende Burgemeester, men hadde toezigt te houden op de Leden van den Kerkenraad, en de zulken uit den dienst daar van te ontslaan, welke de Akte van Qualificatie onderteekend hadden. Geene kleine beweeging veroorzaakte deeze aanzegging onder de Broederschap, dewijl een aanmerkelijk getal het gemelde Geschrift, door onderteekening, hadt bekragtigd, en deeze thans ligtelijk waren op te spooren, zedert een der geweezene Gekonstitueerden die Akte, nevens de Lijst der Onderteekenaaren, onder hem berustende, ten voorschijn gebragt, en in handen van den Hoofd-officier gesteld hadt. Daarenboven ontbooden Hun Ed. Gr. Agtbaarheden, in 't begin des jaars, verscheiden der bovengemelde Leeraaren ten Stadhuize, en namen dezelven in ernstige aanspraak, met vermaaning om zich, op den Predikstoel, niet uit te laaten op eenige onbehoorlijke wijze, of in bewoordingen, welke eenige minagting voor de Regeering aankondigden.

Door het verkiezen van eenige nieuwe Leden, welke nog aan den Krijgsraad ontbraken, was dezelve, in den aanvang deezes jaars, voltallig geworden, en gebragt op eenen voet, op welken men dien voortaan wenschte te houden. In eene Vergadering, gehouden in 't laatst van Januarij, wierdt besloten, eenige Afgevaardigden te zenden na *'s Hage*, om bij zijne Doorluchtige en haare Koninklijke Hoogheid deswegen eene gepaste dankbetuiging af te leggen. De Bezending, bestaande uit eenen Kolonel, twee Kapiteinen met even zo veele Luitenanten en Vaandrigs, hadt gehoor op den achtsten Februarij. De Kolonel voerde het woord, en wierdt, door den Prins, in minzaame bewoordingen, beantwoord.

De bestelling van den Burger-Krijgsraad leide de laatste hand aan de Satisfactie, door haare Koninklijke Hoogheid gevorderd. Dit werk te bevorderen, en tot volkomenheid te brengen, was, onder andere, de voornaame bedoeling van het in bezit neemen en houden van de Leidsche Poort, door de Troepen van zijne Pruissische Majesteit. Zints dien tijd begon men, nu en dan, te spreeken van derzelver aanstaande vertrek. Doch, om de onbruikbaarheid der wegen,

en

en de noodige toerustingen tot den aftogt, draalde dit tot aan den negenëntwintigsten April. In den morgen van dien dag wierdt de Pruisfische Wagt, voor de laatste maal, afgelost, en vervolgens Staatsche Bezetting bij de Poort geplaatst, naa dat dezelve ruim zes en eene halve maand in uitlandsche magt geweest was. Reeds vóór het einde des afgeloopenen jaars, hadt de Pruisfische Veldheer, Hertog VAN BRUNSWYK, de nabuurschap der Stad verlaaten, en de wederreize na deezelfs Staaten aangenomen.

Verscheiden zaaken, aldaar, zedert, voorgevallen, tot de Omwenteling betrekkelijk, het afleggen van den Eed op de Constitutie, het invorderen van den vijfëntwintigsten penning, en andere, aan onze Stad niet bijzonder verknogt, vinden eene voegzaamer plaats onder de algemeene Vaderlandsche gebeurtenissen.

ANDALA, (RUARDUS) Man van groote vermaardhid, in welken de aangeborene begaafdheden haar vermogen oeffenden, om zich boven eene, dus genaamde, laage geboorte te verheffen. In het begin des Jaars 1665 wierdt hij geboren, in *Friesland*, nabij het Dorp *Burgwerd*, niet verre van *Bolswerd*, in het buurtje, *Andlahuizen* genaamd, van waar hij naderhand zijnen naam ontleende. Zijns Vaders naam was GERLOF RUIRDS, en deeze aldaar een gering, hoewel eerlijk landman. Naauwlijks tien jaaren oud zijnde, verloor hij zijne Ouders. Ter goeder uure was des kinds heilspellende aanleg, reeds vroeger, bekend geworden van GERARDUS MODA, Leeraar te *Bolswerd*; welke hem bekend maakte met Jonkheer TJAARD VAN AYLVA, Grietman van *Wonzeradeel*. Deeze, de kosten der opvoedinge voor zijne rekening hebbende genomen, zondt den jongen RUARDUS eerst na het Latijnsche School te *Bolswerd*, en vervolgens na het Hoogeschool te *Franeker*. De twee eerste jaaren besteedde hij aldaar aan de voorbereidende Weetenschappen, Wis-, Natuur-, Taal-, Historie- en Oudheidkunde. Ten blijke zijner naarstigheid en gemaakte vorderingen, verdeedigde hij, in den Jaare 1681, en dus slegts zestien jaaren oud, in het openbaar zijne Verhandeling *over de Urim en Thummim*. De

Wijs-

Wijsbegeerte trok, onder dit alles, bovenal zijne leerzucht, en bekwam hij, in dezelve, zo groote ervarenheid, dat hij, vooral op aandrang van zijnen Weldoener, in den Jaare 1684, den trap beklom van *Meester der Vrije Kunsten*. Als eene proeve zijner bekwaamheid, hadt hij, vooraf, eenige Verhandelingen, over de Natuurkunde in 't algemeen, opgesteld en verdeedigd. Thans maakte ANDALA eenen aanvang met de beoeffening der Godgeleerdheid, onder het geleide der vermaarde Mannen VAN DER WAAYEN en VITRINGA. Ook in deeze Weetenschap verhief zich ANDALA tot zulk eene hoogte van bedrevenheid boven het gewoone peil, dat zijn Begunstiger AYLVA, meer dan eens, bij hem aanhieldt, om zich de waardigheid van Doktor in de Godgeleerdheid te doen opdraagen; een aandrang, egter, tegen welken des Jongelings zedigheid zich telkens verzette. In de maand Julij des Jaars 1688 wierdt ANDALA, in de Klasfis van *Bolsward*, onder het getal der Kandidaaten aangenomen, en hem, ten zelfden dage, het beroep in het Dorp *Arum* opgedraagen. Hier twee, en vervolgens te *Makkum* vijf jaaren den dienst hebbende waargenomen, vertrok hij na *Bolsward*, en van daar, in de maand Junij des Jaars 1701, na *Franeker*, met den titel en rang van Hoogleeraar in de Wijsbegeerte. Hij was de eerste, welke, aan dit Hoogeschool, over de Proefondervindelijke Natuurkunde opzettelijk lessen hieldt. In den Jaare 1712 verwisselde ANDALA het openbaar onderwijs der Wijsbegeerte met dat der Godgeleerdheid. Het Leeraarampt, hem in dien tusschentijd te *Haarlem*, en het Hoogleerampt te *Leiden* opgedraagen, hadt hij van de hand gewezen. Hij overleedt in de maand September des Jaars 1727, geene kinderen nalaatende bij zijne Echtgenoote TRYNTJE WYBES HEGENHUIS, met welke hij, nog Predikant zijnde te *Makkum*, in 't huwelijk was getreden. Menigvuldig zijn de Schriften, door hem in 't licht gegeeven. Eenige derzelven, in het Nederduitsch gesteld, zijn tegen BALTHAZAR BEKKER gerigt.

Zie E. L. VRIEMOET, *Athenæ Frisiacæ*.

D'AR-

D'ARNAUD, (GEORGIUS) geboren te *Franeker*, in den Jaare 1711, alwaar zijn Vader het Leeraarampt in de Fransche Gemeente bekleedde, was een Man van meer dan gemeene kundigheden, zijnen weinigen gevorderden leeftijd, dien hij mogt bereiken, in aanmerking genomen zijnde. De beroemde Hoogleeraaren TIBERIUS HEMSTERHUIS en PETRUS WESSELING, wàren, in zijne Geboortestad, zijne leermeesters in de Grieksche taal, Historien en Welsprekendheid, om vervolgens, onder het geleide van ABRAHAM WIELING zich op de Regtsgeleerdheid toe te leggen. Naa vervolgens aan het Leidsche Hoogeschool zich eenigen tijd te hebben geoeffend, wierdt D'ARNAUD, in den Jaare 1735, tot Lector, en, naa verloop van vier jaaren, tot Gewoon' Hoogleeraar in de Regten te *Franeker* aangesteld. De plegtige Inwijding, egter, tot die waardigheid voorkwam 's Mans vroegtijdig overlijden, in den Jaare 1740 voorgevallen, toen hij den ouderdom van negenëntwintig jaaren nog niet bereikt hadt. Zijne Schriften getuigen van zijne ongemeene naarstigheid, en derzelver jaarteekening van zijn vroegrijp verstand. Zie hier de titels van eenigen dier Schriften.

Specimen Animadversionum Criticarum ad aliquot Scriptores Graecos. 1728.

Lectionum Graecanum Libri duo. 1730.

Commentarius de Diis Paredris. 1732.

Zie E. L. VRIEMOET, *Athenae Frisiaca.*

ARNHEM. Ook in deeze Stad diende de schandelijk gevoerde Engelsche oorlog ter aanleidinge tot het aanzoek om herstel van ingeslopene misbruiken. De Gezworene Gemeenslieden roerden 't eerst dien snaar. In de maand December des Jaars 1782 vervoegden zij zich met een Verzoekschrift bij de Regeering; waar in zij, als Leden van een tweede Regeeringsvergadering dier Stad, betuigden, met grievende

smarte en leedweezen te hebben moeten ondervinden, hoe, zedert eenige jaaren herwaards, Stads Regten en Privilegien, in zommige opzigten, als in vergeetenheid geraakt waren. Het aantal der handelingen, daar mede strijdig, was te groot, de tijd te kort, en de omstandigheden lieten nog niet toe, om die alle onder 't oog der Regeeringe te brengen. Zij bepaalden zich tot één stuk, het misbruiken van Stads Regt en Privilegie omtrent de aanstelling van een Schepenen en Raaden, bij overlijden van één derzelven. Volgens het Regeerings-Reglement van den Jaare 1750, moesten de overige Regeeringsleden, in zulk een geval, eene Benoeming doen van twee Persoonen, en deeze den Stadhouder aanbieden, om 'er één uit te kiezen. In vroegeren tijde was dit geschied; doch, te hunner groote bevreemding, onderhand in onbruik geraakt, in zo verre dat, door den Stadhouder, zonder voorafgevorderd wordende Benoeming, tot Schepenen en Raaden, Persoonen waren aangesteld, naar Stads Regten en Privilegien tot die Posten volstrekt niet verkiesbaar; aangemerkt eenigen, wel verre van Burgers der Stad te zijn, en 'er twaalf jaaren gewoond te hebben, ten tijde hunner aanstellinge, geen Burgers waren geweest.

Terwijl zij zich, aan den eenen kant, verwonderden, dat de Stadhouder, het door hem bezwoorene, om nooit de Verkiezing uit eenige andere Persoonen te doen, dan die volgens Lands- en Stads Regten tot het waarneemen dier Ampten bevoegd waren, niet nakwam, dugten zij, aan den anderen kant, dat de Stadhouder, uit eigene beweeging of op aandrang der zodanigen, aan welken hij gehoor gaf, en van welker raad hy zich bediende, met dusdanige onwettige Aanstellingen zou blyven aanhouden. — Waar uit alle nadeelige gevolgen voor de Stad en Burgerye zouden kunnen ontstaan, en eenen merkelijken invloed hebben op en ten nadeele eener dierbaare en wettige Republieks Regeering. — Dat zij Ampts- en Eedshalven alle behoorelijke poogingen moesten aanwenden tot handhaaving der Stads Voorregten; dat zij de vernietiging of verdonkering van dezelve verder met geene onverschillige oogen konden aanzien. Men hadt het, in vroegere en laatere tijden, altoos daar

voor

voor gehouden, dat de vermindering en vernietiging van Stads Regten altoos tot voorboden strekten van eene eigen willekeurige Zelfsteggeringe, bij de zodanigen, die vermeenden het roer van Regeeringe in handen te hebben.

De aangevangene poogingen, tot herstellinge der Stedelijke Voorregten, wierden, in het volgende jaar, nog verder voortgezet. Ter gelegenheid dat twee Burgers in den Schepensbank gebragt waren, naar het oordeel van de Gezworene Gemeente daartoe niet bevoegd, om reden dat zij posten waarnamen, die hun, volgens het Regeerings Reglement des Jaars 1750, daar van uitgesloten, bragt een Lid der Gemeente in 't midden, of dezelve geen Besluit behoorde te neemen, bij 't welk Gildemeesteren verzogt en gelast wierden, om de Magistraat te vraagen, of die onwettige Aanstelling op de Benoeming van hun Ed. Groot Agtbaaren geschied ware, dan of de Erfstadhouder, buiten de Benoeming, die Verkiezing gedaan hadt? ten einde de Gezworene Gemeente, dit weetende, haare maatregels zou kunnen neemen, zo als dezelve, Eeds- en Pligtshalven, noodig zou oordeelen. Dit Voorstel veranderde, bij meerderheid van stemmen, in een Besluit. Het antwoord van de Magistraat hieldt in, dat zij de Burgers, tot Schepenen verkooren, op hunne gemaakte en overgezondene Benoeming hadden geplaatst: en gaf dezelve eerlang eene wederlegging van 't aangevoerde der Gemeente, die, in 't Naajaar, op nieuw stoffe vondt om zich, wegens de vervulling der opengevallene Schepensplaatzen, te beklaagen. — Het Bakkers- en Brouwers-Gilde, te dier Stede zeer aanzienlijk, gaf eerlang een Verzoekschrift aan de Gezwoorene Gemeente over, waar in 't zelve de aangewende poogingen en gedaane stappen ten hoogsten goedkeurde, met aanmoediging om daar in ijverig voort te gaan.

Bijkans gelijktijdig met deeze Regeeringsbemoeijingen, openbaarde zich, in deeze Stad, de zucht tot den Wapenhandel. De Burgerkrijgsraad vervoegde zich bij de Regeering, met verzoek, dat de Burgerij van behoorelijk Geweer, Kruid en Lood zou voorzien worden. De Burgerij oefende zich sterk in den Wapenhandel, en bepaalde een dag in Julij

 ter

ter openlijke Afvuuring. Groot was de toevloed der nieuwsgierigen uit de omliggende Steden en Dorpen. Onder deezen bevonden zich eenige Afgezondenen uit de *Zutphensche* Burgerij, ook van *Groningen* en *Deventer*, terwijl de Jufferschap, door haare tegenwoordigheid, dit Burger-krijgsfeest geen geringen luister bijzette. Jonkheer VAN DER KAPELLEN TOT DE MARSCH bezag dien plegtigen Wapenschouw, en wierdt met alle teekenen van onderscheiding bejegend. Na het afloopen der Wapenoefeningen begaf zich de geheele gewapende Burgerij, met groene Takken versierd, na een ruime opgeslaage Tent; waar men den gemelden Jonkheer, onder toejuiching, inleidde, en de Burgerij door een glas Wijns verfrist wierdt. De eerste Dronk was *de Vrijwilligers van Arnhem*; de tweede *de Stad Arnhem*; vervolgens, *de Gewapende Burgerij van Deventer en Leijden*; *de Gezondheid van Burgemeester* UMBGROEVE; *Alle Patriotten*; *De goede uitslag des voorneemens van Arnhems Burgers*; *Het welgelukken der poogingen van alle Patriotsche Regenten.* Wij haalen deeze wenschen op, die kleinigheden schijnen, doch de Geestgesteltenisse van *Arnhems* Burgerij kenmerken. Zij hadt gevorderd, dat, bij het uittrekken met vliegende Vaandels, slaande Trommen en Muzijk, de Krijgsbezetting haar Krijgseer zou bewijzen; doch die eer wierdt haar geweigerd.

Deeze weigering stak het Gemeene Volk in den krop. Het leedt niet langer dan tot de volgende Maand of 't zelve greep eene gelegenheid aan om hun misnoegen tegen de Krijgsbezetting, en verscheide Regeeringsleden, te toonen. Het geval, 't welk, op zich zelven beschouwd, geen de minste betrekking hadt tot de meer algemeene Verdeeldheden van den tegenwoordigen tijd, maar veel eer een uitwerkzel was van het heerschend vooroordeel des Volks omtrent de Begraafplaats der Afgestorvenen, droeg zich in deezer voege toe. — Het oude Kerkhof in de Stad bij de groote Kerk was, door de Magistraat, afgestaan aan een rijken *Jood*, die een pragtig Huis daaromtrent gebouwd en een groot gedeelte van dat Kerkhof tot een Voorplein noodig hadt. Buiten de Stad hadt de Magistraat eene nieuwe Begraafplaats

aan-

aangelegd, dezelve met een behoorelijke muur omringd en van een ijzeren hekwerk voorzien. Met den aanvang van Augustus liet de Magistraat afkondigen, dat zij de Ingezetenen aanmaande om zich daar van te bedienen, en teffens dat de Lijken der Diaconie-armen, aan den heerschenden Roodeloop gestorven, te dier plaatze zouden begraaven worden.

Onder zommige Ingezetenen verwekte die Afkondiging terstond eenig gemor: zij wilden het oude Kerkhof hersteld hebben: 't wierdt ras gestild; doch de Gezworene Gemeente, voor nieuwe en geweldiger uitbarstingen van 's Volks misnoegen vreezende, gaf, naa gehoudene Vergadering den voorzittenden Burgemeester te kennen, dat zij, schoon niet uit eigen beweeging, maar op sterke aanmaaning van zommige driftige Lieden, en zonder zulks goed te keuren, moesten aandringen op de intrekking van het bekend gemaakt Besluit. — Den eigen dag der Afkondiginge moest de Vrouw eens Sergeants van de Krijgsbezetting begraaven worden. De Bevelhebber, Collonel QUADT, gaf, met voorkennis der Regeeringe, terstond last om dit Lijk, 's avonds ten acht uuren, op het nieuwe bij de Ingezetenen zo gehaat Kerkhof, ter aarde te bestellen. Te vergeefsch zogt de Gemeente, door herhaalde verzoeken, de Intrekking des Raadsbesluits te bewerken. De door hen gevreesde Opschudding onder 't Volk kreeg een daadlijk bestaan, en nam hand over hand toe. De gantsche Krijgsbezetting, zo Ruiterij als Voetvolk, kwam in de Wapenen, en bezette het Stadhuis. Het met scherp laaden bragt eene algemeene ontroering te wege. Veelen oordeelden, dat het den Burgeren en geenzins den Militairen toekwam de Stads Overheid te beschermen. De Krijgsraad der Burgerij, op dit stuk geraadpleegd hebbende, besloot aan de Magistraat den dienst der Burgerije aan te bieden, en te verzoeken, dat deeze de Militairen mogt aflossen, en zelven hun Groot Agtbaaren bewaaren. Zij aanvaarden deezen voorslag. Eén Vaandel kwam ten dien einde aantrekken, de vijf overige hielden zich gereed om af te wagten of de Krijgsbezetting den betrokken post gewillig verlaaten zou. Zo ras dezelve het Burgervaandel in 't oog

kreeg, wierdt 'er alle Eer aan bewezen; de Krijgslieden gaven hunnen post goedwillig over, en trokken, beleefd bedankt zijnde, af.

's Anderen daags oordeelde de Bevelhebber van het Krijgsvolk de dus opgehoudene Begraafnisse te moeten voortzetten, en gaf, in den avond, bevel om het Lijk, door gewapend Krijgsvolk vergezeld, buiten op 't nieuwe Kerkhof te begraaven. 't Geschiedde, en een daar bij gestelde Wagt bewaakte het tegen gevreesden overlast. — Doch in dien nacht bedreef het Gemeen veele baldaadig- en spoorloosheden, sloeg bij verscheide Magistraatsleden de glazen in, als mede bij den Plaatsmajoor ZWART. Dit verwekte bij de meerderheid der Regeeringe zulk een indruk, dat niet te raade wierdt de gedaane Afkondiging in te trekken. Het Gemeen aan 't hollen was hier mede niet voldaan. Een geheele hoop Volks toog, 's anderen daags, na buiten, rukte de ijzeren hekken van het nieuwe Kerkhof open, haalde het Lijk ten grave uit, en droeg het, onder een geduurig Hoezee, de Stad rond, tot voor het Huis van den Bevelhebber des Krijgsvolks. Alle de klokken wierden ondertusschen geluid, en men begroef het Lijk andermaal in de *St. Jans Kerk*. Het Kerkhof zelve stondt na deeze verrigting ten doel aan 's Volks verbittering; eene talrijke Schaar, voor geen gering gedeelte uit Jongens en Vrouwlieden bestaande, na buiten getoogen, rammeide de muuren van het Kerkhof omverre, brak de ijzeren hekken uit, en droeg ze ter Stad in, dezelve voor 't huis van den gemelden *Jood* nederleggende; ten besluite van deezen gepleegden moedwil geld aan de huizen vraagende voor dit volvoerde werk.

Een verspreid gerugt, dat aan 't Krijgsvolk te *Nijmegen* bevel gegeeven was om na *Arnhem* te trekken, tot beteugeling der muiterije, verwekte eene nieuwe opschudding. De Gemeensman BERKING, met eenige anderen vergezeld, vervoegde zich tot den voorzittenden Burgemeester, dien zij ten Huize van een anderen Burgemeester vonden, en vroegen, wat 'er was van de komst des Krijgsvolks van *Nijmegen*? Schoon deeze betuigden 'er niets van te weeten, was men egter niet volkomen gerust. De Kapiteins

der

der Schutterije vergaderden, en zonden, met voorkennis van de meerderheid der Magistraat, manschappen na de *Rhijnbrugge* en de Veeren, om 'er post te vatten, de Schipbrug ten onbruik maakende. De uitkomst leerde, dat deeze vrees voor 't *Nijmweegsche* Krijgsvolk ongegrond was. De Regeering zondt aan den Erfstadhouder, op diens verzoek, een Verslag van het voorgevallene in deeze twee dagen van geweldige beroerte. Op welk Verslag, als mede tegen de Intrekking des Besluits om de Begraafenis op 't aangeweeze Kerkhof voort te zetten, de Burgemeester A. H. BRANTZEN eene Tegenverklaaring inleverde.

Niet weinig viel, over het bovenstaande, ten Gelderschen Landsdage, te doen, doch kan, als loopende buiten ons bestek, door ons niet vermeld worden. Liever verhaalen wij een ander voorval, onmiddelijk met ons Plan verbonden. In den afloop des Jaars 1783 vervoegde zich een aantal van bijkans driehonderd *Arnhemsche* Burgers met een Verzoekschrift bij de Regeering, waarin zij te kennen gaven, dat de Burgers van *Arnhem*, uit hoofde van een deugdlijk Regt en Bezit, zedert onherdenkelijke jaaren, geregtigd geweest waren om de geheele *Veluwe* over te kunnen jaagen; dan een zeker Jagtplakaat, in den Jaare 1760, uit naam des toenmaaligen Erfstadhouders, uitgegeeven, verhinderde hun daar in; doch hadden de Burgers nooit van hun Regt afgezien, noch hadt 't zelve hun kunnen ontnomen worden. Zij beriepen zich op een Vertoog door de Regeering aan Prins WILLEM KAREL HENDRIK FRISO overgegeeven, met verzoek, dat de Magistraat, bij 't gevoelen en de oogmerken daar in vervat, wilde volharden: ten slot hun voorneemen verklaarende om, met den aanvang van het aanstaande Jagtsaisoen, van dat Regt gebruik te maaken, en de Jagt, door 't geheele Kwartier van de *Veluwe* te oefenen. — Op dit Verzoekschrift, door de Regeering aan den Erfstadhouder gezonden, kreeg dezelve ten antwoord, dat zijne Hoogheid het Reglement op de Jagt, door zijnen Vader gemaakt, en door hem vernieuwd, voor eene voortduurende Landwet hieldt, door een meer dan dertigjaarig gebruik versterkt, en geenzins, door een eigenwillig besluit van zich zamen

vereenigd hebbende Perfoonen, in een Land, waar de weg regtens aan elk wierdt vrijgelaaten, kon of mogt kragtloos gemaakt worden. Hier om wilde hij de noodige orders gefteld hebben, dat, hangende de Raadpleegingen over dat Reglement, door de *Arnhemfche* Burgers niets wierdt ondernomen, waar door 's Lands hooge Geregtigheid zou worden verkort.

De Regeering liet deeze begeerte des Stadhouders bij openbaare Afkondiging bekend maaken. De *Arnhemfche* Burgers waren des niet voldaan. Eenigen uit de Gezworene Gemeente begaven zich weder tot de Regeering met berigt, dat, te deezer oorzaake, eenige beweegingen onder de Burgerij plaats greepen, die fterk verlangde naa een Befluit van zijne Hoogheid op het gedaane Verzoekfchrift; terwijl veelen hun voorneemen verklaarden, om, naa verloop van drie weeken, van hun Jagtregt gebruik te willen maaken; waarom zij de tusfchenfpraak der Regeering voor de Burgers bij zijne Hoogheid verzogten. — Deeze, verwittigd van den naderen aandrang, fcheef de raadpleegingen op dat ftuk niet fpoediger te kunnen eindigen: dewijl hij voorneemens was die zaak ter kennisfe van de Staaten van *Gelderland* te brengen: en gaf teffens aan het Hof Provinciaal last om de noodige voorzieninge te doen, ten einde 's Lands Ordonnantien, door geen eigenwillig befluit van eenigen der 's Lands Ingezetenen gekrenkt wierdt. Welk Hof daar op eene fterke Publicatie, niet alleen voor de Stad *Arnhem*, maar voor 't geheele Kwartier van de *Veluwe*, beraamde. De Regeering deedt dit fchrijven van zijne Hoogheid aan Gelastigden uit de Gezworene Gemeente weeten, met bijgevoegden raad om de goede Burgerij tot gehoorzaamheid aan te maanen. Zij verfcheenen weder in den Raad, denzelven verzoekende geen verder Verbod aan de *Arnhemfche* Burgerij, wegens de Jagt op de *Veluwe* te doen: dewijl dezelve niet te verzetten zou weezen van haar oogmerk om, binnen kort, die Jagt werkftellig te maaken.

Ten Najaars-Landsdage vonden hun Ed. Mogenden goed, ingevolge van eenen Brief des Erfftadhouders, een tweede,

nog

nog sterker, Publicatie de Jagt der *Arnhemsche* Burgeren betreffende, vast te stellen. Het Kwartier van *Zutphen* bewerkte 'er nog eenige verzagting in. VAN DER KAPELLEN TOT DE MARSCH betuigde, dat hij de gevolgen ter verantwoording der Ontwerperen liet, en zijne Medeburgeren daadlijk zijne afkeuring zou te kennen geeven. In den Brief van zijne Hoogheid, en overeenkomstig met deezen was door de Staaten het Regeerings-Reglement van den Jaare 1750 als een onveranderlijke Grondwet aangemerkt. Dit gaf dien Ridder, nevens Jonkheer VAN ZUILEN VAN NYEVELDT, gelegenheid, om 't zelve als onwettig in deszelfs oorsprong en vorderingen te beschouwen: naardemaal zij geene Ordonnantien op de Bestuuring des Volks kenden dan die met deszelfs belangen overeenkwamen; „ dat een Reglement, „ in beroeringen en tijden van overheersching, op de on„ wettigste wijze genomen, moest verbeterd worden — „ dat, zo het tegendeel doorging, hun Ed. Mogenden niet „ bevoegd waren geweest, in den Jaare 1747 den vastge„ stelden Regeeringsvorm zo bijster te veranderen. — Hadt „ daarenboven die geen, die bij dat Reglement, zo veel „ magts gegeeven was, dat zelfde Reglement niet bij aan„ houdenheid verbrooken? De gevolgtrekking hier uit liet „ hij voor hun Ed. Mogenden zelve over."

Het verloop van een jaar, zints het voorgevallene omtrent het Kerkhof, hadt het geheugen daar van niet uitgewischt. In het laatst van de maand des Jaars 1784 vervoegden zich zommige Burgers bij de Regeering, met aandrang om eenige verandering in den Muur van 't weder herstelde Kerkhof, en begeerden hier op antwoord, uiterlijk voor den tweeden Augustus, den Jaardag der jongste opschuddingen. Eenige dagen te vooren liepen 'er reeds geruchten, dat het schouwspel van 't voorleden jaar op nieuw zou gespeeld, en de muur van 't Kerkhof, dat wel in den ouden staat hersteld was, doch waar aan eenige ijveraars voorwendden, dat eenige duimen van de voorige grootte aan ontbraken, op nieuw, met geweld, zou omver gehaald worden. Men voegde 'er bij, dat men de Huizen van den Burgemeester BRANTSEN en den Gemeensman BECKING, die anders zich een

Ijverig voorstander van 's Volks Regten getoond hadt, zou plunderen, als mede de Huizen van eenige anderen, onder welken zommigen genoemd wierden van de vijf Gekommitteerden uit de Burgerij, onlangs ontslagen, om dat zij niet hadden willen instemmen in de maatregelen der heetste Yveraaren, oordeelende, dat door onbezuisde middelen, meer nadeels dan voordeels aan de goede zaak der Vrijheid zou toegebragt worden.

Men scheen zich dier door 't Gerugt aangeduide gewelddaadigheden niet te bekreunen; althans geene voorzorgen wierden 'er tegen genomen. De tweede Augustus zag egter de aanvanglijke vervulling. Een hoop zamengeschoold Volk, van een ladder, ketting en touwen voorzien, rukt aan. De voorbaarigste richt den ladder tegen het Yzeren hek, haalt den Lantaaren af, en maakt een zwaar touw aan het hek vast; een aantal van tien uit den hoop, slaat 'er de hand aan, en rukt, in weinig oogenblikken, 't zelve omvér.

De voorzittende Burgemeester BRANTSEN, des verwittigd, deedt de Regeering bijeenkomen. Bij hervatte raadpleegingen viel het besluit, den Krijgsbevelhebber QUADT te gelasten bij het Kerkhof Schildwagten te zetten, eenige Manschap bij het huis van den Burgemeester BRANTSEN te plaatzen, en door de geheele Stad Ronden te laaten doen, om alle zamenrotting te stooren en te verstrooien. Dit alles geschiedde. — Dan tegen den avond begaven zich eenigen van den Burgerkrijgsraad tot den gemelden Krijgsoverste, met verzoek, dat hij de Schildwagten van het Kerkhof wilde terug roepen, en de bewaaring van 't zelve, als ook van de geheele Stad, door het doen van Ronden aan hun overlaaten. Hij antwoordde hier toe ongelast te zijn, en verpligt om de schriftlijke bevelen der Regeeringe te volgen. Zij vervoegden zich daar op bij den Burgemeester BRANTSEN, met het zelfde verzoek; doch wierden afgeweezen met het zeggen, dat nu de schikkingen van het Krijgsvolk reeds gemaakt waren, 'er weinig reden zich opdeeden, om die te veranderen; en zou hij, zo zommigen willen, 'er bijgevoegd hebben, hoe het voorgaand jaar geleerd hadt, dat de Burgerije dan wel eens zodanig een dienst op hoogen prijs stelde, en

daar

daar voor daadlijken afftand van voorgewende Regten vorderde.

Naa de weigering van deezen aangeboden dienst en hulpe, wierdt 's nagts de Gezworene Gemeente bij een geroepen. Midlerwijl vielen 'er tusfchen zekeren Burger op de markt en eenigen van de Krijgsronde woordwisfeling voor. De Ronde beweerde dat hij weigerde voor hun te wijken; hij ontkende zulks; van woorden kwam men tot daaden, en een Grenadier trof den Burger met den kolf van zijn Snaphaan zo gevoelig, dat hij gewond na huis keerde. — Het verfpreidde gerugt deezes voorvals blies het vuur van verbittering, reeds zints eenigen tijd meer en meer tusfchen de Burgerij en Krijgsvolk aan 't gloeien, fterk aan, en borst het deezen nagt in volle vlam uit. De Wagt der Burgerije was, onder beleid en bevel van den Burger TROOST, op de Waag getrokken; hij zondt eenige Ronden door de Stad, gelijk van wegen het Krijgsvolk op de Hoofdwagt desgelijks gefchiedde. Over middernagt kwam eene Burger- en eene Krijgsronde elkander tegen. Het gefchil, welke voor de andere uit den weg zou gaan, met Woorden begonnen, fcheen door de Wapenen te moeten beflist worden; zij fchooten op elkander. Eenige Burgers van de Waag afgezonden om de Burgerronde bij te ftaan, fchooten fterk op de Soldaaten, die na de Hoofdwagt te rug trokken. Twee Officieren en eenige Soldaaten wierden gekwetst, één Grenadier bleef dood. De Soldaaten, hier door verwoed, vuurden hevig op de Waag: de kogels in de deuren en posten weezen zulks naderhand uit. Van de Waag bleef men hun niet fchuldig. De gefneuvelde Grenadier, met de gekwetften, aan de Hoofdwagt gebragt zijnde, nam de heftigheid des Krijgsvolks toe. Waar op QUADT een Officier na de Waag zondt, en TROOST liet ontbieden, dien hij bits toeduwde, dat men tog met het fchieten uit de Waag zou ophouden; dat het anders gefchaapen ftondt, dat hij zijn Volk niet zou kunnen bedwingen, of beletten om op de Waag ftorm te loopen, wanneer 'er een gedugt bloedbad zou te vreezen zijn. Hier op nam het fchieten een einde.

's Ar-

'sAnderen daags vergaderde zo de Gezworene Gemeente als de Regeering. Een sterke bende Grenadiers geleidde den Burgemeester BRANTSEN na het Stadhuis. De trom der Burgerij geroerd zijnde, kwam dezelve zamen, trok op, bezette het Stadhuis rondsom, zo dat niemand van de Regeering 'er af kon koomen. In deezen toestand verscheenen eenigen uit de Burgerij, daar toe afgezonden, op 't Stadhuis, om de Regeering het lang verzogte herstel hunner Regten af te vorderen. Het antwoord was, dat de Regeering, aangaande deeze Vorderingen, niets kon bepaalen: dewijl 'er Gelastigden benoemd waren, om, van wegen de Hooge Overheid, daar op onderzoek en 'er den Staaten verslag van te doen. De Burgerij hieldt het Stadhuis bezet, en stondt niemand toe van 't zelve af te gaan. Doch de Regeering vondt middel om, door een heimlijken uitgang, een Secretaris na den Oversten QUADT te schikken, met berigt van haaren toestand, en de noodige bevelen. De geroerde Krijgstrom deedt het Krijgsvolk onmiddelijk te wapen loopen; de Burgers zakten langzaam af, verlieten het Stadhuis, laatende sommige Snaphaanen en ook Vaandels agter, die hun terstond wierden te rug gezonden. — Hier mede hielden alle Beweegingen op. Eenige Belhamels van 't geweld op 't Kerkhof gepleegd, wierden gevat. Zommigen maakten zich uit de Stad zoek. En wierdt eerlang de Hoofdaanvoerder van de handdaadigen aan het Kerkhof gestraft.

Eene nieuwe pooging, tot herstel van zaaken, deedt de Burger-Krijgsraad deezer Stad in den Jaare 1785. Dezelve vervoegde zich bij de Regeering met een drieledig schrift, behelzende, in de eerste plaats, dat, in de zorglijke omstandigheden des Vaderlands, de weerbaare Burgers mogten opgeschreeven, en van gelijke Geweeren voorzien worden, de vermogenden ten hunne eigene kosten de onvermogenden op die der Stad, om daar mede, onder hunne Vaandels, den Wapenhandel te leeren. — Ten anderen, om, tot gerustftelling der Burgeren, te bewerken, dat de Batterijen, tot bescherming der Stadspoorten aangelegd, ten spoedigsten met het noodige Kanon mogten beplant worden. — En ten derden, dat 'er onderzoek geschiede na den staat der Artillerie

en

en der verdere Oorlogsbehoeften; en, ingevalle zij dit berigt, door verwijl of verweigeringe niet konden bekomen, dit terstond ter kennisse der Staaten van *Gelderland* te brengen; ten einde op den staat der Fortificatiën, Magazijnen en Arsenaalen een naauwkeurig onderzoek mogt gedaan, en het gebrekkige daar in spoedig verbeterd worden. — Dezelve drong dit drievoudig voorstel aan, door de mogelijkheid, dat het nog overig gebleeven Krijgsvolk zeer ligt uit de Stad verlegd, en deeze ter bewaaring aan de Burgerij zou kunnen overgelaaten worden.

Tusschen het Krijgsvolk en de *Arnhemsche* Burgerij ontstonden, wegens het verschillend inzien der Staatsbelangen, van tijd tot tijd, nieuwe oneenigheden, en liepen, op het einde des verstreeken jaars, zo hoog, dat de Burger-krijgsraad, met herhaalde klagten, zich bij de Regeering vervoegde. Dan de Officieren van het Regiment Gardes Dragonders leeverden bij de Staaten van *Holland* een Smeekschrift in, zich beroepende op hunne onschuld, en die van hun Regiment, met klagten over den laster hun en hun Regiment in de Nieuwspapieren aangetijgd: 't zelve ging vergezeld van een Getuigschrift der Stads Regeering, in welke Persoonen, door 's Stadhouders beschikking aangesteld waren, die de vereischtens derfden, door 's Lands en Stads Voorregten gevorderd, gelijk zij oordeelden, die ten deezen tijde, in *Arnhem* een Burger-Societeit tot stand bragten.

Niet gunstiger, dan de voorgaande, viel het Jaar 1786 voor de genoegelijke en stille zamenleeving binnen deeze Stad. Nieuwe beweegingen, verzeld van het inslaan der glazen, ginds en elders, bewoogen, in dat jaar, de Gezworene Gemeente, om zich tot de Magistraat te vervoegen, en bij dezelve op het stuiten van die ongeregeldheden, binnen den tijd van drie dagen, aan te dringen: onder betuiging dat zij, zulks niet geschiedende, zich vervoegen zouden, waar zij meenden haare klagten, met regt en vrugt, te kunnen uitstorten. Eene Afkondiging tegen die straatschennissen en andere baldaadigheden was 'er het gevolg van. — De tweespalt tusschen Burgers en Soldaaten vertoonde zich op nieuw, en leeverde de Burgerkrijgsraad dewe-

wegen een Vertoog vol klagten bij de Regeering in. — Wel verre van op te houden, groeide de verbittering, van dag tot dag aan, en de onlusten namen toe; terwijl het ongenoegen der Burger-Hoplieden aanwiesch, door de bepaalingen onder welke de Magistraat wilde, dat de Voorjaars Wapenhandel zou moeten geschieden. Ingevolge van dezelven, mogten niet meer dan vijf Man, ten dien einde, te gelijk, ter poorte uitgaan; in deezer voege moesten zij op de plaats ten Wapenhandel geschikt bij een komen; daar geen Wijn of sterken Drank drinken; de Wapenoefening geëindigd zijnde, bij niet meer dan vijf Man teffens, na de Stad wederkeeren; en niemand tot den Wapenhandel toelaaten, of hij moest alvoorens zijn naam, op het Stadhuis, onder het opzigt des Kollonels hebben doen aanteekenen. Zes Hoplieden, ontbooden om deeze regelingen aan te hooren en te ontvangen, weigerden dezelve aan te neemen.

Mishandelingen den Burgeren door de Soldaaten aangedaan, zo dat 'er zekere DIRCK HENDERICKSEN het leeven bij inschoot, ontstaken het morrend ongenoegen tegen het daar gelegerd Regiment van DOUGLAS, meer en meer; het blaakte heftig op, toen een Corporaal van 't zelve, dien men voor een deelgenoot hieldt aan den moord deezes Mans, losgelaaten en op vrije voeten gesteld wierdt. De Dagpapieren spraken van dit geval met verontwaardiging. Het Weekblad *de Post van den Neder-Rhijn* maalde 't zelve met zwarte trekken af, en voegde 'er een Vertoog bij met de Vraag aan 't hoofd, *zou men een openlijk onregt doende Magistraat niet aldus mogen aanspreken* Een Vertoog, vol van de bitterste uitdrukkingen, en aanvangende met den tijtel: *Ontmenschten!*

Dit Vertoog trok zich, en geen wonder! de *Arnhemsche* Regeering ten sterksten aan. Een openbaare Afkonding daartegen geschiedde op den eenëntwigtigsten April, waar in de Regeering verklaart, dat, wel verre van die geloofwaardige beëedigde Getuigen gehoord te hebben, die den Korporaal door hun ontslaagen, onder belofte van skoos des gevorderd zich voor hun te zullen vervoegen, voor een Medegenoot verklaarden, 'er zich geen enkelen Getuigen

gen hadt voorgedaan om dit ten diens opzigte te bevestigen. Waarom zij de Burgers, die eenige bewijzen des aangaande mogten hebben, bij herhaaling, opriepen, en één honderd Zilveren Ducatons beloofden aan den Ontdekker van den Schrijver of Opsteller des 433 Vertoogs in den *Post van den Neder-Rhijn.*

Onmiddelijk naa deeze Afkondiging, door de Stads Roedendraager gedaan, tradt een der Stads Secretarissen voor, en las van de puije van 't Stadhuis de Veroordeeling van dit Vertoog, 't geen zij „ als een vuil en oproerig Libel, „ onwaardig om door het Daglicht aanschouwd en in de „ Zamenleeving getolereerd te worden, voor zo verre het „ oproerige betrof, verweezen, om openlijk, op een daar „ toe opgerigt Schavot, door handen des Scherpregters, tot „ assche verbrand te worden." Terwijl zij teffens het verkoopen van dit Tijdschrift, in de Stad *Arnhem* en derzelver Regtsgebied, op eene boete van honderd Goudguldens, en ingevalle van niet betaaling, op bedreiging van crimineele straffe verboden. De verbranding der opgehaalde Vertoogen geschiedde door Beuls handen, in 't bijweezen van den Onderschout met de Geregtsdienaaren.

Een Brief der Regeeringe van *Arnhem* verzogt die van *Utrecht* om den Uitgeever van dit Tijdschrift, G. T. VAN PADDENBURG, geregtlijk af te vraagen, wie hem dat Stuk hadt toegezonden; ten einde tegen hem Schrijver en Zender, en alle anderen, volgens de Wetten tegen Lastering, voor den Hove van *Gelderland*, eisch te doen. — De Schrijver trok zich het verbranden van zijn Blad luttel aan, of liever stelde 'er eere in, en verbaasde de *Arnhemsche* Regeering eerlang met in zijn Tijdschrift niet alleen, maar in de Nieuwspapieren, te plaatzen, hoe hij de aanschrijving aan de *Utrechtsche* Regeering, ter naavorsching, met blijdschap vernomen, en daar op eenigen tijd gewagt hadt, wat door zijn Competenten Regter zou worden verrigt; doch daar hem toescheen dat die van den Geregte der Stad *Utrecht* van gedagten waren, dat door hun Ed. Groot Agtb. in deezen niets behoorde gedaan te worden, oordeelde hij, die zich onderteekende PIETER 'T HOEN, *Rentmeester*

van

van 't Willebrords Collegie, reeds bekend voor den Verzamelaar van dit Weekschrift, zich verpligt te verklaaren, dat hij de Steller en Schrijver was van de *Aanspraak aan een openlijk onregtdoende Regeering*; gereed om af te wagten, wat de Magistraat der Stad *Arnhem* tegen hem in regten zou aanvangen. Geene verdere gevolgen hadt, zo veel wij weeten, deeze zaak.

De kragtloosheid der voorzorgen tegen de geweldenarijen der Krijgslieden ontdekte zich bij aanhoudenheid te dier Stede. De toomlooste ongebondenheid baarde den Ingezetenen geduurigen schrik. Omtrent het midden van September, wierdt eene menigte van Huizen de glazen ingeslagen. Eenige Officieren van de Garde Dragonders de Stad uitwijkende, bevestigden daar door de andere bewijzen, die het vermoeden deezer schennis op hun deedt vallen; terwijl het openbaar was dat deeze Dragonders, kort te vooren, aan het *Malburgsche Veer*, de verregaandste schennissen gepleegd hadden. Van aanrandingen liepen de Burgers niet vrij. De Burger-ronden, door eene onderlinge schikking van Magistraat en Gemeente, eenigen tijd geleden afgeschaft, wilde men weder in trein brengen, en de klaagstem der Burgerije over de aanhoudende ongeregeldheden doen hooren. Twaalf Burgers namen dit besluit, en vervoegden zich bij den Voorzitter des Burger Krijgsraads, verzoekende als Burgers *voor hunne Persoonen* een Krijgsraads Vergadering te beleggen: dit geschiedde den volgenden dag. De twaalf Burgers, (twee uit ieder der zes Burger Compagnien,) deeden aan de Hoplieden den voorslag, om, elk in zijne Compagnie, eene Vergadering van Burgeren zamen te roepen, tot het aanhooren eeniger voorstellen. Op de begeerte des Krijgsraads van nadere opening, gaven zij te verstaan, dat die voorstellen, hoofdzaaklijk, bestonden — „ in klagten over de Moedwilligheden „ der Dragonders — waaromtrent zij, met de gezamenlijke „ Gildens en Burgers, als de wettige Volksstem uitmaken„ de, dan nadere middelen konden beraamen, ten einde de „ Gemeente te onderstennen in de billijke Klagten over die „ Moeitemaakers, ter plaatze waar zulks zou behooren, en

„ tes-

„ teffens te bewerken, dat de Burgerwagten en Patrouilles „ in eene goede orde kwamen, ter kragtige beteugeling van „ het oproer zoekend gedeelte der Militairen." Wel voort-maar geen opgang hadt dit werk.

Gelijkfoortig met het afgeloopene, was het Jaar 1787. De verbittering tusfchen Burgers en Krijgslieden hieldt telkens ftand, met toeneemende woede. De maand Junij leverde daar van een voorbeeld op. Omtrent den middag van den negenëntwintigften Junij, begonnen de Soldaaten, hier en daar, de glazen in te fmijten, en eindelijk de huizen te plonderen, bij de zodanigen, welke voor Patriotten te boek ftonden. Op de plonderaars begon men, hier en daar, te fchieten. Ten vier uure in den naamiddag wierdt alarm geflagen, en kwam het Krijgsvolk op de Markt bijeen, alwaar te gelijk een Stuk Kanon geplaatst wierdt. Eenige Burgers vergaderden gewapend op het Stadshuis, en fchooten van daar, gelijk ook uit eenige huizen, op het Krijgsvolk; 't welk ftraks eene algemeene losbranding op het Stadshuis deedt; waarop de Burgers hunne wapens nederleiden. Intusfchen wierp men uit een Koffyhuis met handgranaaten op de Markt; 't welk de woede van het Krijgsvolk dermaate ontftak, dat het huis in een oogenblik uitgeplunderd wierdt. 's Anderendaags begonnen van nieuws de opfchuddingen. Verfcheiden huizen wierden nu, meer of min, geplunderd of befchadigd. Derzelver getal wordt, in alles, op zesëntwintig begroot. Eene Publicatie, ter ontwapeninge van de Burgerije, maakte een einde aan de wederzijdfche gewelddaadigheden. Soortgelijk eene opfchudding, hoewel van minder belang, vertoonde de maand Augustus, de laatfte van dien aart vóór de komst der Pruisfifche Troepen, die den Patriotten den lust tot Vrijheidsbemoeijingen op eenmaal benamen.

ARRENBERG, zo als deeze naam hier verkeerdelijk gefpeld is, voor ARRMBERG. (JOHAN VAN LIGNE, *Graaf van*) Om den Leezer het vrugtloos zoeken op het overweezen Artikel LIGNE te befpaaren, willen wij hier deezen Krijgsman doen kennen. Een man van groot aanzien was hij, en een gun-

ftelling van Koning PHILIPS DEN II, als welke, naadat de Nederlanden door zijnen Vader Keizer KAREL op hem waren overgedraagen, de Graaf na *Friesland* en *Groningen* zondt, om in die Gewesten, in zijnen naame, de hulde te ontvangen. Nog verder blijkt der Koninklijke gunste ondervondt hij in den Jaare 1559, als wanneer, bij de aanstelling van Stadhouders over de onderscheidene Gewesten, de Landvoogdij over *Friesland*, *Overijssel*, *Groningen* en *Lingen* aan hem wierdt opgedraagen. Hoewel Prins WILLEM VAN ORANJE, ten zelfden tijde, eveneens wierdt bevorderd, stonden zij, nogthans, niet in de zelfde begrippen; waar van, om van het vervolg niet te gewaagen, ten bewijze dient, dat wanneer de Prins en de Graaven van EGMOND en HOORNE een onderling Verbond had aangegaan, de Graaf VAN AREMBERG weigerde, daar in deel te neemen. Zedert het bevel gekregen hebbende over eenige nieuw geworvene manschap, trok hij, in den Jaare 1567, daar mede na *Friesland*, om 'er de prediking der Hervorminge, die in dat Gewest, van lieverlede, veld won, te doen staaken, en de schaden, door de Beeldstormers, aan Kerken en Kloosters veroorzaakt, te doen boeten; met belofte, nogthans, van 'er de Inquisitie en strenge Plakaaten te zullen doen staaken. Niet zo gemaklijk als in *Friesland*, slaagde de Graaf te *Groningen*, alwaar het volk, even als de Friezen, kregel van aart, zich daarenboven op de sterkte der Stad niet weinig liet voorstaan. Eindelijk gelukte het hem, onder allerlei glimpige beloften, die naderhand weinig gerekend wierden, vier Vaandelen Duitsche Knegten in de Stad te brengen, die meest bij Onroomsche burgers gehuisvest wierden. Nog voor het einde des Jaars 1567 zondt hem de Hertog VAN ALVA na *Frankrijk*, ter hulpe des Konings, die met zijne Onroomsche onderdaanen, van nieuws, in oorlog was geraakt. AREMBERG geleidde derwaarts vijftienhonderd Ruiters en tweeduizend Knegten. Niet langer vertoefde hij aldaar, dan tot in de Lente des volgenden jaars. Kort naa zijne wederkomst zondt hem de Hertog VAN ALVA op Graaf LODEWYK VAN NASSAU af, die zich bij *Appingadam*, in de Provincie *Groningen*, gelegerd hadt. Onder AREMBERG stonden

thans duizend Spaansche en vierhonderd Duitsche Knegten; die door den Graaf VAN MEGEN, Stadhouder van *Gelderland*, nog moesten versterkt worden, en wier aankomst men dagelijks te gemoet zag. Doch eer hij opdaagde, tastte Graaf LODEWYK den Graaf VAN ARENBERG aan, bij het Klooster *Wittewierum*. Vinnig wierdt hier gevogten, en vleiden zich de Spaanschen, hunnen vijand eene volkomene nederlaag te hebben toegebragt. En, indedaad, naa het eindigen van den strijd, was Graaf LODEWYK na *Slogteren*, en voorts na het *Huis te Wedde* geweken. De Spanjaards, hier uit waanende, den vijand reeds aan het vlugten te hebben gebragt, dwongen den Graaf VAN AREMBERG, die den Graaf VAN MEGEN liever eerst wilde afgewagt hebben, hem te vervolgen. Graaf LODEWYK, hier van verkondschapt, stelde zich in slagorde bij het Klooster *Heiligerlee*; en viel toen de Spaansche voorhoede, welke hij geenen tijd gaf om zich te scharen, met zijne Ruiters aan. ARREMBERGS benden wierden, eerlang, geheellijk geslagen. Hij zelve, zich dapperlijk verweerende, sneuvelde in het heetste van het Gevegt, nevens verscheiden Hoplieden en een aanzienlijk getal Gemeenen. Men weete dat de Slag bij *Heiligerlee*, en alzo het overlijden van den Graave VAN ARREMBERG, voorviel op den drieentwintigsten Maij des Jaars 1568.

Bij hetgeen wij tot hier toe, het geleide van J. WAGENAAR volgende, aangaande den Graaf VAN AREMBERG vermeld hebben, zullen wij nu nog voegen eenige nadere ophelderingen van dien Graaven verrigtingen in *Friesland*. Zij zijn ontleend uit de onschatbaare *Bijvoegzels en Aanmerkingen* der Heeren VAN WYN, LAMBRECHTSEN, MARTINI, ENGELBERTS en anderen, op het onsterfelijk Werk van onzen Vaderlandschen Historieschrijver. Volgens het bovenstaande Verhaal scheenen de zaken, in het gemelde Gewest, den Godsdienst betreffende, zich niet moeilijk te schikken. Een nader inzien doet de zaak eenigzins in eene andere gedaante voorkomen.

Te weeten, naadat de Landvoogdes, in de maand Julij des Jaars 1566, 't Verdrag, door haar met de verbondene Edelen aangegaan, aan 't Hof hadt gezonden, met bijvoeging,

ging, dat de Koning te vrede was, de Inquisitie te doen ophouden; dat 'er verzagtende bevelen nopens de Religie zouden worden gemaakt; dat men ook den verbondenen Edelen 't voorledene niet zoude wijten, mits men nieuwe Verbonden schuuwde enz., kwam 'er, den zestienden September, niet alleen een tegenstrijdig en strenger Plakaat uit, houdende algemeenen last, op verbeurte van lijf en leeven, om met de *Rebellen* niet te handelen, koophandel te doen, of, onder eenig voorwendzel, penningen te schieten, (al 't welk, onder anderen, zal gezien hebben, op 't geen WAGENAAR bl. 220. reg. en 1 en 2. aanvoert,) maar ook wierdt, op den tweeden October, door den Stadhouder ARENBERG, aan de Friesche Steden, gelast, openlijk te doen afkondigen en zorge te draagen, dat de Priesters den Roomschen Godsdienst, in de Kerken, zouden verrigten, en men de naamen der onwilligen hem moest overschrijven. *Hoe zeer de Stads Overheid van Leeuwaarden* aan die afkondiging voldeedt, belette dit niet, dat, door den ijver veeler Ingezetenen, in de zaak zelve weinig verandering kwam, en in de Kerken, op veel plaatzen, de Hervormde Godsdienst wierdt verrigt. De Staaten, op den zeventienden November, over deeze wigtige zaak vergaderd, wierden, ten volgenden dage, voor 't Hof ontboden, 't geen hun zeide, dien zelfden morgen, bij brieven van ARENBERG, vernomen te hebben, dat de Hertogin geen verandering in 't stuk van den Godsdienst konde toelaaten, de afkondiging des Geloofs-Plakkaaten niet langer schorzen, en dat men de Vergaderingen der Friesche Edelen moest beletten. Dit klonk den Staaten hard in de ooren. Zij beslooten, twee dagen daar na, drie hunner Leden aan den Stadhouder, of, des noods, aan de Landvoogdesse zelve, met voorschrijving aan VIGLIUS, „ *als ingebooren Ingezeten, en zonderlingen Liefhebber van Vrieslandt,* " te zenden, om de afkondiging der Plakkaaten, waar door 't geheele Land in onrust stondt te raaken, af te bidden, tot dat daar in, nader, bij 's Konings komst hier te lande, met kennis der algemeene Staaten, zoude voorzien zijn. Dan alles was vrugteloos. Den zesëntwintigsten November vernieuwde ARENBERG scherpelijk

lijk het bevel, van geene verandering in den Godsdienst en deszelfs uitoefening te gedoogen; en toen, op den negenentwintigsten van die maand, de Gedeputeerde Staaten, ootmoedigst, den Hove van *Friesland* om hulp en bijstand smeekten, wierdt dit, den derden December, slegts gevolgd van eene Waarschouwing, zo van den Stadhouder, als van 't Hof, aan die van *Franeker*, en, zeker, ook aan andere Steden, dat men, bij langer tegenstreeving, zich 's Konings ongenade, „ *tot zwaere last en onnerwinnelike schae van de voorsz. Stad ende Inwoonders van dien, op den hals zoude haalen.*" De Regeerders der Steden, egter, met naame die van *Leeuwaarden*, bleeven de afkondiging weigeren; wordende daar op, den vijftienden December, het Avondmaal, te *Leeuwaarden*, op een zeer plegtige wijze, overeenkomstig de nieuwe Leere, gehouden. Toen men, evenwel, kort hier naa, de aanstaande komst van ALVA, met een aanzienlijk Leger, na de Nederlanden vernam; toen *Oranje*, daar op, besloot na Duitschland te vertrekken, en ARENBERG schielijk, uit *Overijssel*, met vier Vaandelen Knegten en zestig ligte Paarden, na *Friesland* stoof, schikten zich de gemoederen om den Stadhouder eenige voldoeninge te geeven, en die van *Leeuwaarden* slooten met hem, den dertienden Maart des Jaars 1567, een Verdrag.

Zie J. WAGENAAR, *Vaderlandsche Historie*; H. VAN WYN, *Bijvoegzels en Aanmerkingen.*

B.

BAKHUIZEN, (LUDOLF) hoewel geen Amsterdammer, heeft 'er, nogthans, het meeste gedeelte van zijnen leeftijd doorgebragt. Op den achttienden December des Jaars 1631 wierdt hij, te *Embden*, gebooren, alwaar zijn Vader het ampt van Sekretaris bekleedde, en hij zelve, tot op zijn achttiende jaar, als Klerk op het Comptoir schreef. Thans begaf zich BAKHUIZEN na *Amsterdam*, met oogmerk om 'er tot den Koophandel te worden opgeleid. Bij den Heer BARTELOT op het Comptoir zijnde, ontwikkelde zich, meer en meer, in hem de zucht voor de Tekenkunde, vooral met opzigt tot allerlei Vaartuigen en Schepen, welke hij, zonder eenige onderrigting, zeer naauwkeurig, naar 't leeven, leerde afbeelden; zo dat men, toen reeds, van hem plagt te zeggen, *dat het leeven zijn voorwerp, en de lust zijne leermeesteres was.* Allengskens wakkerde deeze aangebooren zucht, en wierdt BAKHUIZEN, eindelijk, te raade, de Schrijfpen met het Penseel te verwisselen. Ondertusschen, hoe meesterlijk onze jongen Schilder in de kunst ook slaagde, hij gevoelde dat hem iets ontbrak. Geenerlei handeling van Olijverf hadt hij ooit geleerd; en hij begreep, nogthans, daar van de noodzaaklijkheid. Hier om vervoegde hij zich bij ALDERT VAN EVERDINGEN, die hem de noodige onderrichtingen gaarne mededeelde: met dat gevolg, dat hij, spoedig, een Schilderstuk vervaardigde, 't welk hem tien guldens opbragt. Vervolgens vervoegde zich BAKHUIZEN bij den vermaarden Zeeschilder HENDRIK DOBBELS, en ook bij anderen; vraagende nu deezen, dan geenen, en, langs dien weg, zonder een bepaald onderwijs van een bijzonderen Meester te hebben genooten, het hoogste toppunt van vol-

ko-

komenheid, in zijne kunst, bereikende, waar toe immer eenig Kunstenaar was opgeklommen. Met onvermoeiden ijver ging BAKHUIZEN aan het schilderen van Stormen, verbolgene Zeeën en Brandingen. Om zijne denkbeelden, deswegen, te vermeerderen, te versterken en te verbeteren, vervoegde hij zich, van tijd tot tijd, bij stormagtig weder, aan de oevers en stranden van de Noordzee. Met eene bestudeerende aandagt beschouwde hij aldaar, de wild drijvende Wolken, de rijzende en voortgejaagde Golven, de Barningen, het schuimen en overstuiven van het Zeewater. Door zulke herhaalde beschouwingen, verkreeg hij eene hebbelijkheid, om, in 't verbeelden van zwaare Wind en Stormbuien, de Natuur zo naauwkeurig naa te bootzen, dat zijne Schilderstukken, in het gemoed der aanschouweren, het oorspronklijke vertegenwoordigen, en eene weezenlijke aandoening te wege brengen. Van hier, dat zijne kunstgewrogten, alomme, vlijtig gezogt, en, in de Verzamelingen, zelf in de Paleizen van Koningen en Vorsten, worden ten toon gehangen. In het Stadhuis van *Amsterdam* plagt, weleer, te hangen, een groot Schilderstuk, in den Jaare 1665, op last van Burgemeesteren, vervaardigd; het verbeeldt het Y, vol gewoel van allerlei Schepen en Jachten, met het gezigt van de Stad in het verschiet. Boven een geschenk, genoot BAKHUIZEN, voor zijne moeite en kunst, eene belooning van dertienhonderd guldens. Het Kunststuk diende, naderhand, tot een geschenk aan Koning LODEWYK DEN XIV; die het, met groot genoegen, ontving, en in de Kunstzaal van het Paleis de *Louvre* deedt plaatzen. Zijn Kunstvermogen bleef hem bij, tot in een hoogen ouderdom. In de Kunstkamer, op het Stadhuis, hier ter Stede, waar van hij Bestierder was, ziet men, nog heden, zijn afbeeldzel, leevensgrootte, ten voeten uit, en in eene zittende gestalte, in het acht- of negenëndertigste jaar zijns ouderdoms, door hem zelven geschilderd. Het afbeeldzel van den Dichter ANTONIDES, hangende in de groote Gehoorzaal van het Doorluchtig School deezer Stad, is ook een gewrogt van zijn Penseel. Op den ouderdom van eenënzeventig jaaren heeft hij eenige Plaaten, onder den titel van *IJstroom en Zeegezigten*, meester-

lijk geëtst, en in 't licht gegeeven. Niet vreemd is het dan, daar hij zijne zonderlinge bekwaamheid met een zeer geschikten leevenswandel paarde, en, in den deftigen burgerstand, geene onaanzienlijke plaats bekleedde, dat verscheide Dichters, onder zijne tijdgenooten, in schoone vaerzen, zijnen lof bezongen hebben. Als eene bijzonderheid, wegens BAKHUIZEN, vindt men aangeteekend, dat wanneer hij, aan de toeneemende verzwakkingen van den ouderdom en den gevolgen van het graveel, zijn einde voelde naderen, hij zelve den wijn, die bij zijne Begrafenis zoude geschonken worden, verzorgde, en, verzegeld, deedt wegleggen; beraamende tot zijnen uitvaart nog eenige andere schikkingen. BAKHUIZEN overleedt, op den zevenden November des Jaars 1709, in den ouderdom van weinig minder dan achtënzeventig jaaren.

BAKHUIZEN, (LUDOLF) Kleinzoon van den bovenvermelden, werdt te *Amsterdam* geboren, op den negenëntwintigsten Augustus des Jaars 1717. J. M. QUINKHART was zijn leermeester. Hij schilderde, voornaamelijk, Paarden, Rijschoolen, Veldslagen, in één woord, alles wat tot den Krijgsdienst te velde behoorde; voor welken hij, uit den aart, groote genegenheid gevoelde. Van hier, als mede om zijn kunstvermogen, door het bestudeeren van het oorspronklijke, nog meer te volmaaken, dat hij, in den Jaare 1743, als vrijwillige, eenen veldtogt bijwoonde. Onze Kunstschilder hadt eenen broeder, GERARD genaamd, die, bij uitspanning, insgelijks de kunst oefende, doch, als zijn hoofdbedrijf, eene Tegelbakkerij te *Rotterdam* ophieldt. Deeze, ongehuwd overleeden zijnde, hadt onzen LUDOLF tot erfgenaam benoemd. Hier om begaf hij zich metter woon na *Rotterdam*, en is 'er insgelijks overleeden. Zijne verandering van stand was oorzaak, dat hij weinige Schilderijen vervaardigd heeft.

BAKKERSEEL, (JOHAN VAN CASEMBROOD, *Heer van*) Onderteekenaar van het vermaarde Verbond en Smeekschrift der Edelen, was afkomstig uit een aanzienlijk Geslagt in

Pie-

Piemont, van waar het zich na *Vlaanderen* begaf, en aldaar tot nog hooger trap van luister en vermogen steeg. Hij was de Zoon van LEONARD, Burgemeester van *Brugge*, en van GODELIEVE BREST; welke, behalven den boven genoemden, nog verwekte vier Zoonen: JAN BAPTISTE, Geestlijke te *Brugge*; JAKOB, Thesaurier Generaal van *Vlaanderen*, getrouwd met ANTONIA WINCKELMAN; NIKOLAAS, *Heer van Oostwinkel*, Burgemeester van *Brugge*, wiens naakomelingen in Vlaanderen gebleven zijn, alwaar zijne dogter trouwde met ADOLF VAN MALDEGEM; en LEONARD, Pensionaris, en naderhand Burgemeester te *Brugge*, van waar hij zich, zedert, na de Vereenigde Nederlanden heeft begeeven, verscheiden Gezantschap in *Duitschland* bekleedde, en eindelijk Raadsheer in 't Hof van Holland wierdt. In zijn huwelijk met CORNELIA POPPE hadt hij negen kinderen verwekt, eenige van welke het Geslagt van CASEMBROOD tot op de huidigen dag hebben voortgeplant. — Wat den Heere VAN BAKKERZEEL aangaat, als Raad en Geheimschrijver kwam hij in dienst van den Graave VAN EGMOND, en wierdt alzo in de zaaken der Nederlanden ingewikkeld. Hij nam deel in het Verbond der Edelen, en verscheen, met voorkennis en toestemming van den Graave VAN EGMOND, in derzelver Vergadering te *St. Truijen*. In de maand September des Jaars 1566 kwam hij, in naame en op last van zijnen Meester, binnen *Oudenaarde*; eerst, om de rust in die stad te herstellen, waar omtrent hij ook gelukkig slaagde, door den Roomschgezinden hunne Kerken te laaten behouden, en den Hervormden eene plaats, tot het verrigten van den openbaaren Eerdienst op hunne wijze, toe te wijzen; naderhand, om het Verdrag, door de Landvoogdes met de Edelen gesloten, af te kondigen. Een schandelijke afval van de zaak, welke BAKKERZEEL tot nog toe hadt voorgestaan, bezwalkte, eerlang, den behaalden roem. Naa de gunst van het Spaansche Hof dingende, verliet hij de zaak der Bondgenooten. Hij vervolgde de voorstanders van het gesloten Verdrag, en verdrukte de Onroomschen, vooral de zodanigen onder dezelve, die aan beeldstorminge schuldig stonden. Men verhaalt, dat CASEMBROOD eene Vergadering van zulke Onroom-

 schen

schen betrapt hebbende, twaalf van dezelven verfloeg, tweeëntwintig met de Galg en omtrent dertig met geesseling strafte. Ondanks al deezen ijver, bereikte BAKKERZEEL zijn doelwit niet, maar moest aan ALVA's woede, tegen al wat, 't eenigen tijde, eenen geest van Vrijheid hadt geademd, een slagtoffer dienen. Op den negenden September des Jaars 1567 wierdt hij, nevens ANTHONI VAN STRAALEN, Burgemeester van *Antwerpen*, gevat en in den Kerker geworpen. Om hem tot bekentenis zijner misdaaden te brengen, bragt men hem ten Pijnbanke; wordende, voorts, zijne zaak met de uiterste strengheid behandeld, door bewerking, vooral, meende men, van den wreeden VARGAS. Het Vonnis ter onthoofdinge, over hem geveld, wierdt in de maand Augustus des Jaars 1568, te *Vilvoorden* volvoerd. Tevens behelsde het Vonnis verbeurdverklaaring van goederen; omtrent welke, egter, op goedvinden des Hertogs VAN ALVA, eenige verzagting geschiede ten behoeve van BAKKERZEELS nagelaatene Weduwe. Deeze was WILHELMINA VAN BRONKHORST, uit welke hij verwekt hadt eene dogter, ANNA genaamd, eerst getrouwd met BARTHOLOMEO DE TORALVA, Spaanschen Majoor, en naderhand met *Don* DE MIRANDA, Gouverneur van *Meurs*. De Heer VAN BAKKERZEEL was een Man van meer dan gemeene kunde en geleerdheid. Bij FOPPENS vindt men eene opteliing der Schriften, door hem in 't licht gegeeven.

Zie J. W. TE WATER, *Historie van het Verbond der Edelen.*

BARRESTEIN. Deezen naam voerde een Schip, in den Jaare 1786, van wegen de Nederlandsche Oostindische Maatschappij, na de *Oostindiën* bestemd. De gevaarlijke Opstand, op hetzelve ontstaan, eene gelukkige demping daar van, en de geduchte strafoeffening omtrent de muitelingen, verdienen door ons vermeld te worden. Als Kapitein voerde C. VAN VLAANDEREN het bevel op het Schip; en was hij daar mede van *Middelburg* in zee geloopen, aan boord heb-

hebbende, behalven het Zeevolk, honderdvijftig Man *Luxenburgsche* Krijgslieden. Deeze waren het, die den verreukt-zienden Opstand verwekten. Op den zevenëntwintigsten November maakten zij zich meester van de Geweerkisten, dreigden de Officiers te vermoorden, braken vier Kisten met Geld op, en poogden, zo dra zij land ontdekten, van het Schip te ontkomen, en den geroofden buit mede te voeren. — Het viel voor op de hoogte van *Duins*. Een *Engelsche* Kustbewaarder boodt, op de ontdekking, dat 'er iets euvels gebeurd was, den verzogten bijstand; en door diens beschikking, wierden 'er negenënzestig, die na de *Fransche* kust poogden te vlugten, door een gewapende Sloep agterhaald, en in het Kasteel van *Sandows* in hegtenis gezet; van die het gelukt was den *Engelschen* wal te bereiken, wierden 'er nog twaalf geagterhaald en mede gevat. Het geroofde Geld, bij hun gevonden, wierdt den Kapitein weder ter hand gesteld, die op de reede van *Duins*, van de Kamer *Zeeland* last kreeg de voorgenomene reis voort te zetten, naa dat hij, met de Officieren, van zijn Schip de noodige Verklaaringen van dit vooral zou opgemaakt en overgegeeven hebben, met agterlaating van de in *Engeland* gevatte Muitelingen.

De Heer VAN LYNDEN, Extraordinaris Envoyé ten Hove van *Groot-Brittannie*, gaf des hun Hoog Mogenden berigt. Een Fregat en Kotter wierden hier op na *Duins* afgevaardigd om de gevangenen herwaards te brengen. — Door 's Lands Kapitein SMAAZE uit *Duins* onderrigt, dat 's Konings Raad niet hadt kunnen goedvinden, de Misdaadigers aan hun over te leeveren, uit vreeze van gevolgen, maar dat men deeze Muitelingen door de Wetten van *Groot-Brittannie* zou doen oordeelen, in geval men wilde bezorgen, dat 'er behoorelijke Getuigen van het Schip *Barbestein* wierden opgehouden, om de gepleegde misdaaden in het Geregtshof te bewijzen, vonden hun Hoog Mogenden goed, door hunnen Envoyé, met dankzegging voor de beweezene diensten in het agterhaalen, vatten en gevangen houden, de overgaave te verzoeken en uit te werken. 't Geen geschiedde.

's Lands

's Lands Kapitein C. J. BLOIS VAN TRESLONG met het bewind over deeze afhaaling bekleed, hadt bevel om de Afgehaalden na de reede van *Vlissingen* te voeren, ten einde voor de Admiraliteit van *Zeeland* te regt gesteld te worden. Doch bij deeze rees eene zwaarigheid. Zij vreesde, wegens deeze Regtspleeging, in geschil te zullen geraaken met den *Baljuw der Wateren van Zeeland*, die, uit hoofde van zijnen Lastbrief, deeze Gevangenen denklijk zou eischen, gelijk hij ook, op last der Staaten van *Zeeland*, deedt. Bij hun Hoog Mogenden wierdt begreepen, dat deeze eisch niet welvoegelijk kon gedaan worden, en toonden zulks aan de *Zeeuwsche* Admiraliteit; dan, zonder de gronden van dien eisch toe te stemmen, besllooten zij den Kapitein te gelasten, de Gevangenen aan den Waterbaljuw over te leeveren, buiten kosten van den Lande. Hier haaperde de overgifte; en verzogten Staaten van *Zeeland* hun Hoog Mogenden order te willen stellen, dat de Schepen met de Gevangenen aan boord, hoe eer hoe beter, van hunne Stroomen zouden verzeilen, ten einde dezelve over te leveren en te regt te stellen buiten het Grondgebied van dat Gewest, daar en zodanig als zij zouden goedvinden: waar omtrent zij zich geene partij zouden stellen.

Hun Hoog Mogenden namen dit euvel, en besllooten deeze zaak, ter afdoeninge aan den Zeeraad op de *Maaze* over te geeven, onder toezegging om de kosten daar op vallende, naa den afloop der zaake, te betaalen. — De Admiraliteit op de *Maaze* nam onverpligt dit onaangenaam werk op zich, en benoemde tot het Onderzoek een Krijgsraad, bestaande uit zeven Lands Kapiteinen en één Secretaris, die het Officie Fiscaal bij den Krijgsraad waarnam, Mr. MARINUS HOOG. Langen tijd duurden de ondervraagingen, uit hoofde van de moeilijkheid der Verhooren, die grootendeels in 't *Fransch* en *Hoogduitsch* moesten geschieden, en dat de Gevangenen aan 't Scheepsboord niet altoos zo zeer van den anderen afgezonderd als in de Gevangenissen te Lande, maar al te veel gelegenheids wisten te vinden, om met elkander te spreeken. Hun toestand was intusschen beklaaglijk, en eene straffe op zich zelve. Hunne Kleederen versleeten, door

de

de langdurigheid, dermaate, dat ze bijkans naakt ten verhoor kwamen, en daar in raad verschaft wierdt, als mede ter voorkoming van ziekten. Meer dan een jaar leedt het eer alle de stukken konden overgeleverd, en ingevolge van dezelve Vonnis geslagen worden, 't welk in Januarij des Jaars 1788 geschiedde, met eene staatlijkheid aan zo zwaar eene Regtsoefening voegende, en die, om de zeldzaamheid, hier melding verdient.

De Admiraliteits Raaden SEBASTIAAN VAN NOOTEN en AUGUSTINUS VAN DER CRAP, met den Raad en Advocaat PIETER PAULUS, welke laatstgemelde, in dit omslagtig geval, zich oneindig veel moeite gegeeven hadt, en de Secretaris PAULUS VAN DER HEIM, vervoegden zich den twaalfden Januarij na *Helvoetsluis*, om aldaar, in bijweezen van de Leden, die den Krijgsraad hadden uitgmaakt, de crimineele Vonnissen bij denzelven geweezen, door zijne Hoogheid en Raad bekragtigd, te volbrengen. — Op 's Lands Wagtschap *Schiedam* geschiedde, dien eigen avond, de aanzegging des doods aan vier Misdaadigers, bij monde van den Heere PAULUS, ten aanhooren van elk die het begeerde. Den tot de doodstraf veroordeelden stondt men toe gebruik te maaken van den *Franschen* Predikant uit den *Briel*, en den Predikant des *Zwitzerschen* Regiments in *Helvoetsluis* in bezetting. De twee volgende dagen wierden besteed in het uitbrengen der Vonnissen over alle de overige Misdaadigers, wederom op 's Lands Wagtschip, waar de Commissie van hun Ed. Mog. mitsgaders de Leden van den Krijgsraad aan een ronden tafel gezeten was, en de toegang tot het Schip voor ieder openstondt.

Op den dag der Strafoefening wierdt van 's Lands Magazijn de Roode Vlag geheesfen. Het Schavot was ter zijde van het Wagtschip, waar op de Gevangenen zich bevonden, op het *Ooster Hoofd* geplaatst. Op 't zelve verscheen eerst de Geweldige Provoost-Generaal der Admiraliteit op de *Naaze*, met één de Chirurgijns van het Wagtschip, de twee *Fransche* Predikanten en den Leeraar van *Helvoetsluis*, welke laatste het openbaar Gebed voor de veroordeelden zou uitstorten; alleen gevolgd door eenige des Raads Helbaardiers,

die

die met hunne Hellebaarden rondsom het Schavot wierden geplaatst. Naa de bijzondere gesprekken met de ten dood gevonnisten, en het doen des Gebeds traden de Leeraars van het Schavot.

Vier wierden 'er met de koorde gestraft en opgehangen; zes met den strop om den hals, en nog zeven zonder denzelven, strenglijk met roeden gegeesseld, gebrandmerkt, en voor onderscheiden tijden van vijftig en minder jaaren vastgezet, en voorts gebannen. Negentienwinig ondergingen alleen de Geesseling, eenigen met bijgevoegde uitbanning voor altoos, of voor meerder of minder jaaren. Vijf wierdt hunne Gevangenis voor straffe toegerekend, en zij verweezen om aan boord van een der Lands Schepen met een getal van slagen gelaarsd te worden, de Strafoefening der overigen van eene geschikte plaats aan te zien, en den tijd, waar toe zij zich verbonden hadden, uit te dienen. Dit laatste moesten ook zeven doen, alleenlijk veroordeeld om de Strafoefening te aanschouwen. Eén wierdt van Sergeant tot Soldaat verlaagd, en moest, dus vernederd, zijne dienstjaaren volbrengen. *Zestien* wierden van alle Crimineele Procedures vrijgesproken, en op vrije voeten gesteld, mits zij hunnen tijd uitdienden. — Vier der Gevangenen waren intusschen gestorven, en één hunner was, zijne boeijen verbroken hebbende, over boord gesprongen en verdronken.

Zonder eenige de minste ongeregeldheid liep de Strafoefening af aan zulk een aantal Misdaadigers; alle voorzorgen daar tegen waren genomen, zo door het onder de wapenen houden der *Helvoetsluitsche* Bezetting als door den bijstand van eenige Ruiterij, ten dien einde van zijne Hoogheid derwaards gezonden.

BARRIERE-STEDEN. Bekend uit 's Lands Geschiedenissen is het, en door ons, op het Artikel BARRIERE-TRAKTAAT vermeld, hoe veele moeite het aan den Staat der Vereenigde Nederlanden gekost hebbe, om *Barriere-Steden*, of een Voormuur tegen *Frankrijk*, in de *Spaansche* Nederlanden te bekoomen, die, ingevalle van een Vredebreuk met die Mogenheid, den eersten schok zou kunnen afkeeren, of, gelijk

veelen

woelen dagten, ten ondoordringbaaren beschutsel strekken. Zints een geruimen tijd waren dezelve zeer vervallen, en de Verbonden deswegen van wederzijden gemaakt verre van stipt agtervolgd. De Keizer, bij zijn doortrekken dezer plaatzen, derzelver deerlijk verval gezien hebbende, kwam in het denkbeeld, dat het beter ware die versterkte plaatzen te ontmantelen, en de Krijgsbezettingen er uit te doen trekken. Het lijdt geen twijfel of Keizer JOSEPHUS DE II. zou, daar het in deeze Gewesten geenzins ontbrak aan kundige Lieden, die niet verkleefd aan 't oude, zeer wel bevroedden, dat het geen voorheen van het uiterste belang kon gerekend worden, nu, op zijn hoogst genomen, onverschillig was, ja het aanhouden der *Barriere-Steden* voor den Staat nadeelig aanzagen, bij kennisgeeving van dit zijn oogmerk, den weg om hét, tot wederzijds genoegen, door Onderhandeling te vinden, aangetroffen hebben; en mogt men, ter oorzaake der wederzijds verbindende Verdragen, zulks verwagt hebben. Schor klonk, derhalven, 's Keizer bekendmaaking, door den Prins VAN STAHREMBERG, den Hollandschen Gezant HOP gedaan. „ Zij„ ne Keizerlijke Majesteit, welke thans zelve zijne Neder„ landsche Provincien heeft bezigtigd, heeft onder anderen „ opgemerkt, dat het, om verscheide redenen, niet meer „ gevoegelijk was daar in alle versterkte plaatzen te behou„ den, en dienvolgens besloten de slegting met het geen „ daar van een gevolg is, van het grootste gedeelte, welk „ tot hier toe in weezen is geweest. Ingevolge van deeze „ bepaaling heeft zijne Keizerlijke Majesteit aan het Gene„ raal Gouvernement der Nederlanden gelast, van wegen „ Hoogstdenzelven, hier van kennis te geeven aan hunne „ Hoog Mogenden de Staaten Generaal der Vereenigde Pro„ vincien, om ten dien opzigte de behoorlijke orders te „ geeven aan de Generaals en andere Officieren, over het „ Krijgsvolk in zijner Majesteits Oostenrijksche Heerschap„ pijen het bevel voerende." De Baron VAN REISCHACH, 's Keizers Gezant in *'s Graavenhage*, deedt zaaklijk dezelfde kennisgeeving; in welke maar al te zeer doorstraalde, hoe wei-

weinig pligtpleegingen magtige Vorsten doorgaans maaken met kleinere Mogenheden.

Wanneer hunne Hoog Mogenden, in de beleefdste bewoordingen, door den Heer HOP te *Brussel*, en ook door den Baron VAN REISCHACH aan 't Hof te *Weenen*, lieten weeten, „ dat zij zich te eenemaal buiten staat bevonden om „ een bepaald antwoord te geeven: dewijl zij, uit de over- „ geleverde Kennisgeving, niet hadden kunnen opmaaken, „ *hoe veele* en *welke plaatsen*, tot de Barriere behoorende, „ beoogd wierden, nog wat door de *Slegting en 't geen* „ *daar van een gevolg is*, eigenlijk te verstaan was, nog „ ook hoedanig de *behoorelijke orders waren*, omtrent het „ Krijgsvolk verlangd", ontvingen zij welhaast van de Hooge Regeering der Oostenrijksche Nederlanden, waar men het niet ligt waagde op gegeevene bevelen weder na *Weenen* te schrijven, dit antwoord: „ Hunne Koninklijke Hoogheden „ hebben niet, dan met de grootste gevoeligheid kunnen „ zien de uitdrukkingen van welken zich hunne Hoog Mo- „ genden bediend hebben: en, om te beantwoorden aan de „ bijzondere verhaasting, die de Keizer in deeze zaak be- „ geert, neemen zij geenzins uitstel om te verklaaren, dat „ zijne Majesteit *geen enkele plaats zijner Heerschappije,* „ *in welke Hollandsche Bezetting ligt, van de Slegting der* „ *Vestingwerken, en 't geen daar een gevolg van is, uit-* „ *zondert.* De algemeenheid deezer bewoordingen, reeds „ in de voorgaande Bekendmaaking uitgedrukt, laaten geen „ twijfel over, wegens de oogmerken van den Keizer. Hun- „ ne Koninklijke Hoogheden meenen van de gevoelens van „ hunne Hoog Mogenden jegens zijne Majesteit te moeten „ verwagten, dat zij thans wel ten dien einde aan de Ge- „ neraals en andere Officieren de behoorelijke orders zullen „ doen toekomen." De Staatsdienaar H. CROUMPIPEN dat antwoord den Heere HOP overhandigende, betuigde, hoe hunne Koninklijke Hoogheden niet twijfelden aan zijnen ijver, om 'er het behoorelijk gebruik van te maaken, ten einde, overeenkomstig met de verwagting van zijne Majesteit, een vaardig en voldoend Besluit te bezorgen.

op

Op zulk eene taal viel geen twijfelen aan de uitgestrektheid van 's Keizers oogmerk; en de Staaten moesten het zich laaten welgevallen: weshalven zij bevelen afvaardigden aan de Krijgsbezettingen der Barriere-plaatzen, om dezelve te ontruimen. Zij leverden intusschen eenige bedenkingen in, betreffende de Stad en het Kasteel van *Namen*, waar omtrent een bijzonder Verdrag tusschen het Hof van *Weenen* en deezen Staat plaats vondt, ten oogmerk hebbende om nog nadere Vertoogen te doen, die het voorneemen des Keizers eenigzins zouden kunnen maatigen. Doch de Hooge Regeering te *Brussel* gaf den Heere HOP te kennen, dat 's Vorsten bevelen omtrent het slegten van alle Vestingwerken der Steden zo stellig waren, dat men zelfs geene Vertoogen daar tegen durfde onderneemen. Ingevolge hier van kreeg de Krijgsbezetting te *Namen* dezelfde bevelen, als de andere, om die Vesting te ontruimen.

Zommigen betoonden zeer groote bekommerdheid over het verbreken van deezen Voormuur onzes Vaderlands; huns oordeels wierdt *Frankrijk* den weg geopend, om, zonder slag of stoot, op 't Grondgebied van den Staat in te rukken. Anderen gingen nog een stap verder en trokken 'er, in hunne Staatkundige uitzigten, een gevolg uit, dat *Frankrijk*, misnoegd op de *Hollanders*, den Keizer in zijn belang hadt weeten over te haalen, die, op aanraading des Hofs van *Versailles*, dit besluit hadt genomen, om *Frankrijk* gelegenheid te geeven, wanneer het wilde, met een Krijgsmagt in 't Land te vallen. — Maar veelen, schoon niet te vrede over de wijze waar op de Keizer, zonder eenige onderhandeling, ons deeze *Barriere-Steden* ontnam, hielden zijn besluit voor een geluk en zegen. — Zij merkten aan, dat ons Gemeenebest door die *Barrieres* nooit voor gevaar bevrijd was, noch in het toekomende kon beschut weezen. Onze Geschiedenissen leverden geen voorbeeld op, dat zij, in een Oorlog met *Frankrijk*, den aanval hadden afgekeerd: integendeel was als dan de bloem van onze Landmagt gevangen genomen, eer de vijand een voet op onze grenzen zette. Het geld wierdt aan die Vestingwerken, in weinig oogenblikken door den Aanvaller vermeesterd, verspild, dien ook het

het grootste gedeelte van onze Artillerij in handen viel. Daarenboven konden zij, schoon sterk genoeg om een groote Landmagt te sluiten, niet als een beschuttende Voormuur worden aangemerkt: dewijl *Frankrijk*, uitwijzens de Geschiedenissen, om in ons Land te vallen, zeer gemaklijk door het *Luiksche* op *Nijmegen* kon aantrekken, en, zonder veel omslags, onze grenzen naderen. De gezonde Staatkunde hieldt alle Vestingwerken, te verre van de grenzen afliggende, voor nadeelig en gevaarlijk: het onderhouden was kostbaar, het ondersteunen en de toevoer moeilijk, en konden zij ligt, van alle noodige bezorging en hulpe afgesneden, vermeesterd worden. — Zij hielden zich, schoon niet in staat om de waare reden des Keizers voor het slegten dier Vestingwerken te doorgronden, verzekerd, dat, indien dezelve meer nuttig dan schadelijk, en bekwaam waren om *Frankrijk* te stuiten, die verstandige Vorst nooit tot dit Besluit zou zijn gekomen: dewijl zijne eigene *Nederlanden* dan aan een vijandlijken aanval wierden blootgesteld, thans ten koste van dit Gemeenebest verdeedigd. — Zij oordeelden de *Barrieres* voor de veiligheid van onzen Staat gevaarlijk. Gesteld dat de Keizer voornemens was, denzelven met de wapenen aan te tasten, of zulks vereenigd met *Frankrijk* te doen, kon hij, gelijk het gerugt in den aanvang deezes jaars scheen te verzekeren, uit zijn *Duitsch Rijksgebied*, vóór den aanval, een ruim aantal Krijgsvolk na zijne *Nederlanden* zenden, waar door op eenmaal al onze Krijgsmagt, al ons Geschut, en Krijgsvoorraad, in de *Barriere-Steden* liggende, van onze Grenzen zouden zijn afgesneden, en hij meester van een groot gedeelte onzer Krijgsmagt. Deeze bedenking wierp het bekommerd gevoelen om verre der zodanigen, die vreesden, dat deeze ontmanteling en ontruiming, door den Keizer, in goede verstandhouding met het Hof van *Versailles*, beraamd zou weezen om aan 't zelve gelegenheid te verschaffen tot een onverhinderd intrekken in ons Land: want het zou een droevig slegt Krijgsplan weezen, dat zij, in staat om een zeer groot gedeelte van onze Landmagt en Artillerij, op 't onverwagtste, te vermeesteren, ons dezelve te rug zonden om onze eigene Grensteden te versterken. De

De voordeelen, voerden zij wijders aan, die uit het slegten, en ontruimen dier Vestingwerken voor 't Gemeenebest stonden gebooren te worden, waren geenzins gering. De twistappel over het vermeerderen der Landmagt wierdt grootendeels weggenomen. Tusschen de zes- en zevenduizend Man kreegen wij thuis; deeze vermeerderden de Landmagt, zonder eenig bezwaar der Ingezetenen tot het onderhoud van meerder Krijgsvolks vereischt. Eene groote somme zou ook 's Lands kas uitwinnen, die anders moest besteed worden aan het onderhoud der Vestingwerken; welker kosten te hooger liepen, dewijl 't geen het eene jaar door den eenen Ingenieur was gebouwd, in een volgend, door een ander weder afgebroken, vernieuwd, en, zo men het noemde, verbeterd wierdt; de Jaarwedden der Gouverneurs en Commandanten zou men nu tot Krijgsbedieningen in de Republiek zelve kunnen gebruiken. Ook zou het geld, door 's Lands Ingezetenen tot onderhoud des Krijgsvolks opgebragt, nu door 't zelve, binnen onze eigene Landpaalen, verteerd tot de Ingezetenen wederkeeren, en voor geen gering gedeelte aan belastingen in 's Lands kas koomen. Het Krijgsvolk zo wel, als het Geschut en Oorlogsbehoeften, zou dan tot versterking van onze eigene Grenssteden strekken; uit *Namen* alleen stondt men een groot aantal stukken metaal Geschut, thans zeer noodig, te wagten.

Zeer zamenstemmende met die denkbeelden, is het begrip over deeze zaak door een Schrijver onzer *Vaderlandsche Geschiedenisse* gevormd, als hij aanmerkt: „ De Veldtocht „ van den Jaare 1747 bewees de waarheid eener bedenking, dat eene zo hachlijke ligging der *Barriere-Steden* „ ten allen oogenblikke den Staat blootstelde, om zich ingewikkeld te zien in een Oorlog met *Frankrijk*, voor „ de belangen van eene vreemde Mogenheid, als mede de „ nutloosheid van alle die Bezettingen, om het hoofd te „ bieden aan de talrijke en wel afgerigte Troepen van een „ Krijgshaftig en magtig Volk, 't welk zij moesten beteugelen. De verkrijging en het behouden der *Barriere* „ hebben alleen schadelijke Oorlogen en drukkende Belastingen voortgebragt. Hoe veel moeite hadt het bewaaren in-

 Hoe

„ Hoe groote geldsommen gingen ten Lande uit, zonder
„ ooit weder te keeren? Wanneer men in bedenking neemt,
„ hoe veel kwaads zulks veroorzaakt heeft aan een Staat,
„ die nooit strafloos kon afwijken van een vreedzaam en
„ bezuinigend Stelzel, zou men welhaast in de gedagten
„ koomen, dat een zekere booze Geest die verkeerde Staat-
„ kunde inboezemde, en zeggen dat het *Huis van Oos-*
„ *tenrijk* de oogen van de Hoofden des Volks betooverd
„ hadt, om hun te verbinden, dat zij, ten koste der grond-
„ regelen van hunnen Staat, voor 't zelve Plaatzen be-
„ waarden, die 't zelve, uit hoofde van de afgelegenheid,
„ niet kon bewaaren. Ook heeft dit Hof, zo ras het, door
„ de Verbintenissen met *Frankrijk* aangegaan, van dien kant
„ niets te vreezen hadt, het masker afgeligt, en zich be-
„ diend van het tijdstip, waar in het Gemeenebest zich niet
„ kon beroepen op het gegeeven woord van de Handhaa-
„ vers der *Barriere*. De Keizer heeft, door zijne Staa-
„ ten eener vreemde Onderwerping te onttrekken, het Ge-
„ meenebest ontheeven van eenen zeer zwaaren last, om
„ welken af te werpen het misschien zelve geen moeds
„ genoeg zou gehadt hebben. Zo veel meer vermogen dik-
„ wijls oude vooroordeelen dan weezenlijke belangen! Doch
„ de Verbintenis des Keizers met *Frankrijk* van eene veel
„ betwistbaarder vastheid zijnde, dat het voordeel van de
„ vernietiging der *Barriere* voor 't Gemeenebest, is, in dit
„ geval, die stap nog voordeeliger voor 't zelve dan voor
„ hem."

Zie *Nieuwe Nederlandsche Jaarboeken*;
CERISIER, *Tafereel*.

BATAVIA. Niet zeer gunstig zijn, veelal, de begrippen, welke, hier te Lande, aangaande de Leden der inwooneren van *Nederlands Indie* gevoed worden. Vooral heerscht, bij veelen, het vooroordeel, alsof Kunsten en Weetenschappen, en alle verdere kenmerken eener verlichte Eeuwe, aldaar in geringe waarde gehouden worden. Het Jaar 1778 leverde van de ongegrondheid diens opgevatten waans een over,

overtuigend bewijs op. Al lang was men te *Batavia* bedagt geweest op het aanleggen eener Stigtinge, de bevordering van het algemeene best ten doelwit hebbende. Aan eene gunstige gelegenheid daar toe hadt het, dus lang, gemangeld. Het Plan ter oprigtinge van den *Oeconomischen Tak der Hollandsche Maatschappije*, derwaards, in den voorgaanden jaare, gezonden, deedt die gelegenheid geboren worden: en zag men, ten deezen jaare, te *Batavia*, een Genootschap oprigten tot nut van Kunsten en Weetenschappen in 't algemeen; doch in 't bijzonder ter bevorderinge van den welvaard der *Oostersche Volkplantingen* van den Staat der *Vereenigde Nederlanden*, onder de Zinspreuk: *Ten nutte van het Gemeen.* De Leden van 't zelve wilden het oogmerk van den *Oeconomischen Tak*, die ook de *Volkplantingen van den Staat* in 't wijdstrekkend Plan begreep, niet alleen met woorden maar ook met daaden te gemoet treeden: teffens een veel uitgestrekter Ontwerp, en onafhanklijk van eenig ander Genootschap vormende. De Landbouw, de Visscherijen, de Fabrieken, de Werktuig-, de Genees- en Letterkunde waren de hoofdvoorwerpen. — Aangenaam en Kunstbroederlijk was de schikking deezes anderzins onafhanklijken Genootschaps: om, daar het zelve de grootste helft der Inleggelden en Begiftigingen voor zich behieldt, ter uitdeelinge van de daar gestelde Eerbelooningen, het andere gedeelte over te zenden in drie gelijke deelen aan ieder der drie Maatschappijen in het Vaderland, opgerigt te *Haarlem*, *Rotterdam* en *Vlissingen*; met verzoek, dat zij die Penningen in Contanten, of in een Medaille, op den Stempel van het *Bataviaasch Genootschap* geslagen, ter beantwoordinge van één of meer nuttige Vraagen wilden besteeden. Door den Raad van *Indie* wierdt dit Genootschap goedgekeurd, bekragtigd en begunstigd.

De tijding van de Vredebreuk met *Engeland*, aan het einde des Jaars 1780 ontstaan, ontving men te *Batavia* in de maand Junij des volgenden jaars. Men vondt 'er, gelijk sommigen willen, die aan de egtheid van dezelve twijfelden. Althans wist de Kapitein van een Engelsch Schip, GORDON, korte dagen naa het ontvangen, zo veel in te brengen tegen

de egtheid van de Oorlogstijding, dat men hem, schoon hij veel Geld's in hadt, uit zijn beslag los liet. Hij vertrok en gaf den *Engelschen* in *Indie*, zo veel mogelijk, berigt van de Vredebreuke, 't geen het verlies van sommige onzer Bezittingen eerlang ten gevolge hadt. Men bragt welhaast alles in gereedheid om den Vijand af te wagten: eenige Schepen na *China*, *Bengalen*, *Suratte*, of de *Westkust* bestemd, staakten deeze reizen, en wierden ten Oorlog uitgerust, om den Vijand af te wagten, of te keer te gaan, waar toe men de meerdere en mindere Vlootvoogden benoemde, en voorts de noodige schikkingen maakte om de Landmagt te vermeerderen, op een geregelden voet te brengen, en door vrijwillige *Javaanen* van onderscheide Landgoederen te versterken, die zich meestenlijk in den Wapenhandel oefenden; welke Bende, op eigen kosten der Bezitteren aangeworven, geene Soldij van de *Oost-Indische* Maatschappij zou trekken, vóór dat de Volkplanting vijandlijk wierdt aangetast; en zouden deezen met de geregelde Krijgsmagt dienen om de stranden, bij eenen vijandlijken aanval, te bezetten; ook schreef men aldaar in October een plegtigen Bededag uit.

BATAVIEREN. Ter nadere opheldering van 't geen wij, op dit *Artikel*, raakende het Staatsbestuur deezes volks hebben aangeteekend, ontmoeten wij, in de keurige *Bijvoegzels en Aanmerkingen* op J. WAGENAAR, eene fraaie Aanteekening, welke wij de vrijheid zullen neemen hier woordelijk in te lasschen. Dezelve staat op het door ons geschreevene, Deel V. bl. 183. „ Driederleij (dus luidt die Aanteekening) of zoo gij wilt tweederleij, rang had bij hen plaats, de Adel en het Volk: de derde soort, welke lijfeigenen waren, kwamen eigenlijk niet in aanmerking nog in den krijg, nog in de raadsvergaderingen. Deeze Lijfeigenen, die zij voor hun geld kogten, in den oorlog wonnen, in hunnen dienst geboren wierden, of welke zich zelven als lijfeigenen overgaven, wierden niet als de gewoone Slaaven in het huis en huislijke bezigheden gebruikt. Elk had zijne wooning en hield daar in huis naar welgevallen. Alleen had hij maar zorg te dragen, dat hij de bepaalde menigte van koorn, vee of kleederen

ren jaarlijks aan zijnen Heer bezorgde: hier mede had hij in zijn staat van afhankelijkheid voldaan. Het gebeurde zeer zeldzaam, dat zij van hunne Heeren geslaagen, met arbeid of gevangenis geplaagd, of op eenige andere wijze mishandeld wierden. Zij hadden het dus veel beter, dan de Slaaven van veele Christenen, en mogen vergeleeken worden bij de lijfeigene boeren in *Rusland* en *Poolen*. Evenwel gebeurde het, dat zij in oploopenheid en gramschap door hunne Heeren om 't leeven gebragt wierden, als of zij vijanden waren, zonder dat zij zich dorsten te weer stellen. — Zomtijds wierden zij vrij gelaaten: maar dan hadden zij nog weinig voorregten boven de lijfeigenen: zelden hadden zij iets te zeggen in het huisselijk, nimmer in het Lands-bestuur. — Zoo jaloers waren zij op de voorregten, welke den vrijen burger alleen toekwamen! Bij volken, die zich door Koningen lieten overheerschen, wierden de Vrijgelaatenen, wel eens boven de Vrijgeboornen en Edelen verheeven. De Edelen en de Vrijgeboornen (*nobiles & ingenui*) regeerden dus gemeenschappelijk, het zij met, het zij zonder eenen zoogenaamden Koning. De voornaamste posten wierden aan de Edelen overgelaaten, om dat zij wegens het aanzien, dat zij meest door hunne dapperheid en braafheid moesten verwerven en staande houden, het best een vrij volk konden bestuuren: maar zij moesten 'er *door het gantsche volk toe verkooren worden, en daarom zorg draagen, dat zij hun vertrouwen wonnen en behielden.* Wanneer de Staat in den oorlog gewikkeld was, zag men niet naar geboorte, maar naar dapperheid. Elk wierd dan even na gerekend, terwijl elk verpligt was zijn leeven voor het Vaderland in de waagschaal te stellen; hoewel dit niet zoo zeer een pligt, als wel een eer, een voorregt gerekend wierd, de wapens voor den Staat te voeren. Niemand vermogt dit, ten zij dezelve hem hier toe bekwaam gekeurd en verlof gegeeven had. Dan wierd de Jongeling plegtig of door een der Vorsten, of door zijn Vader, of door een nabestaande op den landdag met een Schild en Framee vercierd, tot een lid van het Gemeenebest en deelgenoot van alle voorregten verklaard: — zelfs wel, wanneer hij van een uitmuntenden

adel was, of van zeer verdienstelijke ouderen afstamde, in den rang der Vorsten verheeven. Deeze wapenen wierden nimmer afgelegd, zelfs niet op de Landsvergaderingen en bij de maaltijden. Zoo wierd elk van jongs af tot den krijgsdienst vrijwillig geworven, en uit zulke Vrijwilligers bestond de gantsche krijgsmagt van den Staat. Men kende geene besoldelingen of staande krijgsmagt, maar deeze jongelingen, welke zich onder opzigt begaven van zulken, die ouder van dagen en in dapperheid beproefd waren, vervulden derzelver plaats. Het was hun geen oneer zich in 't gevolg van zulken te begeeven. Naar dat zij het verdienden, wierden zij volgens het oordeel van hun Hoofd bevorderd. Dit gaf een grooten naijver onder deeze Volgelingen, om de eerste plaats te bekleeden, en onder de Opperhoofden, om de meesten en bekwaamsten onder hunne opzigt te hebben. Zij maakten hun aanzien en hun magt uit, terwijl het hun in vrede tot luister en in den oorlog tot eene beschutting verstrekte, met een groot aantal uitgeleezene jongelingen omringd te zijn. — Wanneer het tot een vegten kwam, was het schande voor een Opperhoofd, overwonnen te worden, en schandelijk voor zijn gevolg, hem in dapperheid niet te evenaaren. Zelfs was hij voor al zijn leeven *infaam* en veragtelijk, welke den strijd verlaaten had, terwijl zijn Opperhoofd nog overig was. Hun voornaamste *krijgspligt* en krijgseed was hem te beschermen, voor hem zich in de *bres* te stellen, hem 'er de eer van te geeven. Hier door maakten zij zich zelf bij vreemde natien beroemd en gevreesd, — in zoo verre, dat een Staat te minder aan vijanden blootgesteld was, naar maate zij een grooter aantal had van zulke Opperhoofden en strijdbaare Jongelingen. Deeze benden wierden wel niet betaald, evenwel van al het geen zij noodig hadden voorzien door hunne Opperhoofden, en daarenboven, wanneer zij het verdienden tot aanmoediging beschonken met een oorlogspaard of een uitmuntend wapentuig. Met de onkosten, welke hier toe vereischt wierden, was de Staat niet bezwaard, maar zij wierden in den oorlog door den buit goed gemaakt. — Wanneer de vrede aanhield, begaven zij zich in dienst bij de oorlogende volken; — of dee-

deeden, volgens CÆSAR, wel voor eige rekening een strooptogt in de landen der Nabuuren, het welk vooral ziet op de Galliërs, wijl deeze volken elkander niet konden draagen. Voorheen waren de Germaanen de zwakften, dan ten tijde van CÆSAR moesten de Galliërs zwigten. — Anders bestonden de gewoone inkomsten der Opperhoofden, en ook der Koningen in eene grootere uitgestrektheid landerijen, welke naar elks waardigheid verdeeld wierden, — in vrijwillige toelagen, — in boetens en in geschenken van nabuurige volken, het zij bij gelegenheid van gezandschappen, het zij wanneer zij hen in den oorlog hadden bijgestaan, waar toe zij zich van de Galliërs ook wel lieten gebruiken. — Voor 't overige ziet het vooral op deeze Jongelingen, het geen men op de gantsche natie heeft willen toepassen: „ En gij „ zult ze niet zoo ligt bepraaten, om den akker te be„ ploegen, en den oogst in te zamelen, dan wel vijanden „ uit te daagen, en wonden te verdienen: want het schijnt „ haare fiere jeugd laag en traag met zweet en arbeid te ver„ krijgen, het geen zij voor bloed konden magtig worden." Men kan hier uit opmaaken, dat zij geene gelegenheid verzuimden, om zich in het krijgswerk te oeffenen, en ten dien einde altoos moesten gereed zijn. Maar behalven deezen, was elk burger op het eerste opontbod vaardig, om de wapenen aan te gorden en voor het Vaderland te strijden. Dit was de algemeene heirvaart, waaraan het gantsche volk deel had; en waar toe daarom ook de Aanvoeres en Opperhoofden door hetzelve verkoren wierden. — Wij noemen het een algemeene Heirvaart, om dat elk Ambt of Distrikt daar toe een zeker gedeelte manschap leveren moest, welke bij elkander onder hun eige Bevelhebbers dienden. De overigen bleeven te huis, om het Land te bewaaren en den akkerbouw waar te neemen. Zij dienden niet alleen zonder bezolding, maar waarschijnlijk moest elk voor zijnen leeftogt zorgen, welken zij nevens hunne vrouwen en kinderen op wagens en karren met zich voerden. Van deeze maakten zij, wanneer zij zich nedersloegen, een soort van borstweering, Wagenburgen. De oorlog kostte dus den Staat weinig. Met den buit, den roem, en de verdeediging van

het Vaderland, vergenoegden zich de ſtrijders. En of dit nog niet genoeg ware, wierden zij ten ſterkſten aangemoedigd door den Godsdienst, wijl zij de onſterflijkheid, een ſtaat na dit leeven en de gelukzaligheid van allen, die in den oorlog ſneuvelden, geloofden. — Maar men kan hier ook uit opmaaken, dat de veldtochten niet lang konden duuren. Met een enkel gevegt wierd dikwerf de zaak afgedaan; en zoo 'er geene vrede getroffen wierd, of een van beide partijen geheel het onderſpit delfde, wierd 'er een nieuwe veldtocht ondernomen."

Zie Mr. H. VAN WYN, *Bijvoegzels en Aanmerkingen.*

BATENBURG. (GYSBERT *en* DIDERIK VAN) In het Vonnis, door den Hertog VAN ALVA over dit doorluchtig Broederpaar geveld, en door den kundigen Verzamelaar van aloude Stukken, Mr. G. VAN HASSELT in 't licht gegeeven, ontmoeten wij de volgende bijzonderheden, hun als doodwaardige misdaaden ten laste gelegd. GYSBERT hadt het vermaarde Verbond der Edelen, ten huize van den Grave VAN CULEMBURG, twee dagen naa het overleveren van het Smeekſchrift, onderteekend. In de Vergadering der Bondgenooten te *St. Truijen* was hij tegenwoordig geweest. Onroomſche Kooplieden en Ketterſche Leeraars hadt hij, nevens anderen, in beſcherming genomen. Onder de Heere VAN BREDERODE hadt hij dienst genomen, en zelf eenig volk geworven. Eindelijk hadt hij, aan eene der Stadspoorten van *Amſterdam*, een valsch alarm gemaakt, met oogmerk om, door medewerking der Onroomſchen, met welke hij in die Stad verſtand hieldt, door eene andere Poort binnen gelaaten te worden. — Geene mindere misdaaden, zo als zij heetten, wierden zijnen broeder DIRK of DIDERIK ten laste gelegd. Niet ſlegts hadt hij het Verbond der Edelen onderteekend, maar ook aan den Gendſchen Predikant HERMANUS MODET verzogt, dat hij het ontſlag van eenen gevangenen Advokaat, die Kettersch was, bevorderen wilde, en van den

Voor-

Voorzitter des Raads van *Vlaanderen* begeeren, om voortaan niemand, ter zaake van Godsdienstige gevoelens, in hegtenis te neemen. De Vergadering te *St. Truijen* hadt hij bijgewoond, zich in dienst van BREDERODE begeeven, en eenig Krijgsvolk gevorven. Binnen 's *Hertogenbosch* hadt hij heimelijk verstand met den Kapitein BOMBERGEN gehouden. In den aanslag op *Amsterdam* hadt hij insgelijks de hand gehad. Naa het mislukken daar van, zogt hij, nevens andere Kapiteinen, Heer HENDRIK VAN BREDERODE na *Embden* te volgen. — Behalven de straffe des doods, behelsde hun Vonnis de Verbeurdverklaaring van alle hunne goederen, geene uitgezonderd.

Zie G. VAN HASSELT, *Stukken voor de Vaderlandsche Historie*, Deel I.

BEDUM, een aanzienlijk Dorp in de *Ommelanden* der Provincie Stad en Lande van *Groningen*, in het Kwartier van *Hunzingo*, ten Oosten van de Trekvaart, die na *Onderden-Dam* loopt. Uit de Benaaming van *Bedderawalda*, of *Bedumer-woud*, onder welke dit Dorp in een aloud Handvest wordt vermeld, mag men besluiten, dat de omliggende laage grond eertijds zeer boomrijk moet geweest zijn. De Kerk, hoewel het Koor 'er afgebroken is, nogthans veel aanzienlijker gebouw in zijne soort, dan men gemeenlijk ten platten lande aantreft, draagt nog de kenteekens van de aloude waardigheid eener Kollegiaale of Kapittelkerk, die, volgens het getuigenis van EMMO, onder het opzigt eens Dekens stondt. Bij de Roomschgezinden, die 'er eene Statie hebben, wordt *Bedum* in bijzondere hoogagting gehouden, als de Martelplaats van den H. WALFRIDUS, die 'er, al biddende, door de Noormannen van 't leeven wierd beroofd. Van ouds vondt men hier eene plaats van Onderwijs, onder den naam van *Roode School* vermaard, door de Abdij van *Aduard* gestigt, en alwaar de Jeugd in de Wijsbegeerte en Godgeleerdheid onderrigt genoot. De Bos-

rewooning, welke thans den grond des Gestigts beslaat, is nog heden onder den alouden naam bekend.

Zie *Tegenwoordige Staat van Stad en Lande*.

BEKKER. (BALTHAZAR) Deeze beroemde Man, te *Amsterdam* overleden, wierdt begraaven te *Jelsum*, een Dorp in *Friesland*, niet verre van *Leeuwarden* gelegen, alwaar zijn Zoon, JOANNES HENRICUS BEKKER, naderhand Predikant geweest, en in den Jaare 1737 overleden is, en alwaar zijne Weduwe, tot aan haaren dood, op een adelijk Slot, uit haare adelijke familie, HINCKEMA VAN HINCKENBURG afkomstig, gewoond heeft. Nog lang daar naa zijn de naazaaten van BALTHAZAR BEKKER om en bij het genoemde Dorp *Jelsum* bekend geweest. Omtrent het Jaar 1764 of 1765 is de laatste daar van gestorven; hij was genaamd BALTHAZAR BEKKER VAN HERRSMA, die te *Stiens*, een uur van *Jelsum* gelegen, zijn buitenverblijf hadt. Bij uitersten Wille vervielen diens goederen aan eenen vreemde, of van een ander Geslagt; die, egter, uit erkentenisse den naam van BEKKER nevens zijnen geslagtnaam heeft aangenomen, en wiens Zoon, JAN BEKKER, in den Jaare 1794, den post van Mederigter van de Grietenij *Leeuwarderadeel* bekleedde. Op den achtsten November des Jaars 1778 overleedt te *Nijmegen*, in het vierëntwintigste jaar zijns ouderdoms, PIETER JOHAN HENDRIK VAN GROTENRAY, Adjunct-Sekretaris der gemelde Stad. Hij was de Kleinzoon der Kleindogter van den Amsterdamschen Leeraar BALTHAZAR BEKKER; en met hem is 's Mans naakomelingschap geheellijk uitgestorven.

Behalven deeze bijzonderheden, zullen wij, uit YPEY, de volgende aanmerkingen en berigten mededeelen, BEKKERS gevoelens, leerwijze en lotgevallen betreffende. „ Buiten alle wederspraak (dus luidt dat berigt) was hij een der voornaamste Theologanten, welken deeze eeuw opgeleverd heeft. Het staat te betwijfelen, of hij een *Coccejaan*, dan een *Voe-*

Voetiaan geweest is. In zijnen tijd wierdt hij gehouden voor een' *Coccejaan* (*), maar hij zelf scheen daar voor niet te willen doorgaan (†). DE LA FONTAINE schrijft ook, in zijne aanteekeningen op FORMEYS *Kort begrip der Kerkelijke Historie* (§), „ dat hij zekerlijk geen *Coccejaan* „ ware." Wanneer ik zijne schriften leeze, komt het mij voor, dat hij eigenlijk niet een van beiden, maar een vriend geweest zij van waarheid, welke partij ze dan ook omhelsde en verdeedigde. Hij heeft een nuttig verkeer gehad met lieden van verschillende denkwijze, en allen verdraagen. — Wat zijne Wijsgeerte aanbelangt; Hij was, buiten kijf, de Filosoofische begrippen van DESCARTES uitermaate toegedaan, doch, volgens zijne eigen betuiging (*), geen weezenlijke Filosoof. Hij schijnt alleen maar aan zekere *Kartesiaansche* stellingen zijn zegel te hebben gehangen. Zulks deedt hem voor de *Kartesiaanen* stadig in de bres treeden. In zijn straks aangehaald *bericht* merkt hij niet onjuist aan, dat het ijveren tegen het *Kartesianismus* zeer kwaade gevolgen moest hebben voor de Evangelieleer, naardien het zelve meest geschiedde van lieden, die niet alleen geene Wijsgeeren waren, maar zelfs de schriften en meeningen van DESCARTES niet doorgedacht hadden. Hij had, naar alle waarschijnlijkheid, het oog op de Kerklijke Klassen in ons Va-

(*) Zo als onder anderen van de Klasse van *Zevenwouden* in haar boek, *Waarschouwing aan de Friesche Kerken*, te *Leeuwarden* 1681 uitgegeeven bij gelegenheid van 't geene 'er te doen ware met DAVID FLUD VAN GIFFEN, Predikant te *Nieuw Brongerga*, naderhand te *Sneek*, en ten laatsten te *Dordrecht*. Verg. BEKKERS *Friesche Godgeleerdheid*, in het *Noodig Bericht*, bl. 34, 35 en bl. 59 en 60. Naa zijnen dood is hij van de meesten ook als *Coccejaanschgezind* aangemerkt.

(†) Zie zijn aangeh. werk; ter a. p.

(§) II D. II St., bl. 204.

(*) Men leeze zijn *bericht aangaande de Filosofie van* DESCARTES.

Vaderland. En hadde hij dan wel ongelijk? Zeer veele Predikanten, zo dra ze in de bediening zijn, laaten de studiën liggen, en bemoeijen zich slechts met hun predikwerk. 't Geene hun in handen valt, wordt doorgaans beoordeeld naar de *Dogmatiek*, welke zij in een nageschreeven *Diktaat* uit de *Akademiekollegiën* te huis gebragt hebben. In waarheid hadde men zich in blinden ernst niet zo pal gezet tegen de nieuwe Wijsgeerte, zij zoude nooit zulk eene schade aan de Godgeleerdheid berokkend hebben: zij zoude over het algemeen zo zeer niet met dezelve vermengd zijn geworden. Men tracht toch altijd naa het verbooden en naa 't geene van anderen overdwarscht wordt. Dit meent men, dat duizendmaal meer waardig, en oneindig aangenaamer zij, dan het in de daad is. BEKKER zelf, hoe sterk hij anders ook de *Kartesiaanen* begunstigde, was 'er zeer tegen, om, zo als hij zich uitdrukt in het meergemeld *Bericht* (*), *de splinterige vraagen over de twijfelzinnige geschillen der Filosoofij in verband met de Theologie voor te stellen, daar toch de Bijbel stof genoeg opleverde, om vraagen te verschaffen, die aan de Theologie eigen zijn.* — Wat ook van zijn *Coccejanismus* en *Kartesianismus* weezen mooge, ik heb hem leeren kennen als een vijand van alle scholastiekerij, die der Godgeleerdheid ten bederve strekt. In de Voorrede voor zijn boek, *de vaste spijze der volmaakten* (†), waar van straks nader, laat hij zich scherp uit tegen de gewoone Schoolgeleerdheid; zij bestond, zegt hij, „ *uit duistere kunstwoorden, bij jeukerige en krevelzieke verstanden uitgevonden; sommigen mogten ze tot eenig voordeel zijn, den meesten waren ze tot meerer nadeel der kristlijke leer.*" En niet minder betreurt hij den toestand van veele Hoogeschoolen zijns tijds in de *Opdragt aan zijnen Vader*, voor 't aanstonds genoemde Werk. Ik heb het wel der pijne waar-

(*) Bl. 715.

(†) Deeze geheele Voorrede verdient geleezen te worden: ik twijfel 'er niet aan, of zij zal elk verstandigen zeer smaaken.

waardig geacht, diesaangaande iets voor mijne Leezeren hier onder in eene aanteekening uit die Opdragt aftefchrijven (*). Onpartijdig en vrij deelde hij zijne gedachten het publiek mede: aan het oordeel van anderen ftoorde hij zich niet met al: hij trachtte de waarheid op te fpooren, en 't geene hij voor waarheid hield, ftelde hij manlijk en onbevreesd voor (†). — Overigens fchijnen braafheid, eerlijkheid en rond-

(*) „Zo zeggen nu de tijden, (fchrijft hij) waarin wij menfchen vinden, die — het hart niet hebben, om eenige fpreuk of leer der Heilige Schrift anders uit te leggen, dan naa de regelen van hunne Scholastique, dat is, Philofopifche Theologie, toegemaakt met kromme termen en distinctiën, die ftinken in den neuſe van de genen, welker rieken alleenlijk is in de vreeze des Heeren. En dat achtenſe voor den noodigften en veerdigften weg, om de dwaalgeesten met hunne eigen wapenen te verflaan: onaangezien, dat men integendeel ziet, hoe ellendiglijk, dat wij in die doornftruiken verwerren; wanneer wij ons bloot geeven buiten 't effen veld van Gods zuiver woord, en verleeren de zuivere Taale van Kanaan, om met uitheems Volk Asdodisch of half Afgodisch te fpreeken. Wat zal ons hunne bastaardtale helpen, om van hen te beter verftaan te worden, indien ze Gods eigen tale niet willen verftaan? Tot de wet en tot het getuigenis; indien zij het woord niet hebben willen, dat ze fpreeken na een woord, daar geen dageraad in is. En evenwel van loutere fchaamte, om niet zonder fchriftuur te fpreeken, zoo dwingenſe den fin der fchriften naa hun eigen hoofd; en 't geene zij daaruit perſſen, dat noemen ze rechtfinnige Theologie." Men zie uit dit afgefchreeven, hoe BEKKER over de Theologifche fchoolgeleerdheid dacht. — De geheele Opdragt is waardig geleezen te worden.

(†) „Ik heb, (fchrijft hij in de Voorrede aan den Leezer voor de eerfte uitgave van zijn Boek, *De betoverde*

rondborstigheid hoofdtrekken van zijn karakter te zijn geweest. — Zijne schriften geeven getuigenis van het geene ik aangaande hem hier te boek heb gesteld (*). Ten Jaare 1665 den vijfentwintigsten Maij wierdt hij te *Franeker* Dokter in de Godgeleerdheid, — hij was toen reede eenige jaaren Predikant te *Oosterlittens* geweest, — en bij die gelegenheid gaf hij eene *Akademische Verhandeling* uit, zijnde een *Kort begrip der Godgeleerdheid.* Dit werkjen is naderhand door hem in 't Nederduitsch overgezet, en uitgegeeven met meer andere schriften, welken hij in *Friesland* opgesteld hadt, daar ze voormaals ten deele gedrukt, ten deele niet gedrukt waren, en welken hij 1693 te *Amsterdam*, in een' bundel zamengevoegd, in het licht gaf onder den tijtel van *Friesche Godgeleerdheid.* Het *Kort begrip* is een wel overdacht stuk: de stellingen der leer daarin voorkomende zijn beknopt ter neder gezet, en met verstand en oordeel geschreeven: honderd zulke stellingen, (of *Akademische Theses*) maaken het geheel uit. Hier en daar ontmoet men eene bij uitstek schoone gedachte en eene welgetroffen schriftverklaaring. Dan een ander Werk van den Man, getijteld, *de vaste spijze der volmaakten*, dient hier wel voornaamlijk niet van ons onaangeroerd te blijven. Dit werkjen is eene grondige en schriftmatige uitbreiding van de leer der Hervormde Kerk, zo als die vervat is in den *Heidelbergschen Katechismus.* Over de eerste uitgave van hetzelve is ontzettend veel te doen gevallen. Het is onregtzinnig verklaard en verketterd van Hoogleeraaren, van Klassen en Sij-

verde wereld) alle vooroordeel of aanhang van beroemder Mannen sinlijkheid afgeleid, om blootlijk niet als de Reden of Schriftuur te volgen, naar dat de zaak op Reden of Schriftuur berust. De dank van zulken arbeid mag mij volgen, als ik dood ben; maar bij mijn leeven zo verwacht ik des niet veel."

(*) Zijne schriften worden opgenoemd van GREYDANUS in de Naamlijst der Predikanten van de Klassis van *Franeker*: bl. 34.

Sijnoden, en zelfs ingetrokken, met streng verbod van herdrukken en verkoopen, door de Gedeputeerde Staaten van *Friesland*, volgens eene openbaare waarschouwing van den negentienden February des Jaars 1671. Andere geleerden daarentegen vonden 'er niets strijdigs met de aangenomen kerkleer in, als daar waren, HEYDANUS, SPANHEIM, BURMAN, WITTICHIUS, PERIZONIUS, ALTING, VALCKENIER, MARESIUS, SCHOTANUS, enz. Deeze mannen hebben hunne getuigschriften, nopens de regtzinnigheid, in dit boek overal door hun aangetroffen, gaarn aan BEKKER willen toezenden. Men kan dezelven leezen in zijne *Friesche Godgeleerdheid* (*). Het werk wierdt voor de eerste maal door hem uitgegeeven in den Jaare 1670, in 8vo. Naa dat hetzelve van hoogerhand ingehouden was, is het naa veel spels en gezukkels, met verlies van een groot deel van 's mans middelen, zo verre door hem gebragt, dat hij het, naar den zin van Klassen en Sijnoden geheel verschoeid, op nieuw andermaal uitgegeeven heeft in 't Jaar 1682, ook in 8vo. (†). Naderhand heeft hij het werk doen herdrukken, en voor de derde maal in het licht gezonden, zonder de verandering, in de tweede uitgave, in acht te neemen, zo als het de eerste keer door hem was gemeen gemaakt: deeze derde uitgave geschiedde in den Jaare 1693, met het uitgeeven van meer andere schriften, onder den tijtel van *Friesche Godgeleerdheid*, boven meermaalen reeds genoemd. — Dit boek, waarin de waarheden van den Hervormden Godsdienst naar de orde en den leiddraad van den *Heidelbergschen Katechismus* worden voorgesteld, betoogd en verdeedigd, is vrij van alle schoolsche spitsvindigheden en Wijsgeerige bewoordingen (§). 'Er is netheid en naauwkeurigheid, geleerdheid en bondigheid, in-

(*) Bladz. 373-385.

(†) Zie zijne *Friesche Godgel.* bl. 55, in de Opdragt aan Prins HENDRIK KASIMIR, voor de tweede uitgave.

(§) Verg. het oordeel van den *Leijdschen* Hoogleeraar VALCKENIER over hetzelve, *Friesche Godgel.* bl. 382 en 383.

in. 't Is naar de Katechetische leerwijze ingericht. De Schrijver heeft zich uitgedrukt met gepaste schriftwoorden: zijn geheele stijl is schriftuurlijk, en tevens klaar en verstaanbaar. Over zijne bedreevenheid in de Heilige Schriften, en het gebruiken van duidlijke Bijbelgezegden, die, met oordeel gekoozen, in de voordragt zijn ingevlochten, en meestal juist ter sneede koomen, moet men zich waarlijk verwonderen. 't Gansche onderwijs is zo populair, zo bevatbaar voor den gemeenen man geschreeven, als ik ooit eenig stuk van dien aart uit de vroeger tijden geleezen heb. Men ziet 'er uit, hoe opgeklaard in denkbeelden hij ten aanzien van eene meenigte leerstellingen der Hervormde Kerke geweest is, en hoe wel hij bevroed heeft, dat het gewoone volksonderricht, op eene systematische leest gevormd, juist den weg baande, om de menschen in een' doolhof van verbijsteringen te brengen, in stede van hen, ter verkrijging van noodige Evangeliekunde, te regt te helpen. Op sommige plaatzen heeft men wel iets, dat gewaagd schijnt, en niet, zo 't wel behoorde, is voorgedraagen; maar regt bekeeken, en 's mans nadere ophelderingen geleezen zijnde, is 'er toch niets in, of het kan den toets van regtzinnige Godgeleerden vrij goed door staan. Men treft 'er gevoelens in aan, die toen nog niet zeer bekend, altans niet zeer gemeen waren, maar thands van elk kundigen omhelsd worden. Zulke gevoelens hadt de man ook, maar het oordeel der Sijnoden en Klasfen, moeten veranderen. Bij voorbeeld, in de eerste uitgave *Hoofdstuk* XVIII. daar hij van 's Heilands dood handelt, hadt hij geschreeven: „ In wat staat was CHRISTUS toen? *Antw.* In den staat der „ dooden, en onder de magt des doods, daar hij voor „ eenen tijd van God onder gelaaten is; *Hand.* II: 27, 31. „ dat wordt, volgens den Hebreeuwschen en Griekschen „ stijl, verstaan door de woorden *nedergedaald ter helle* of „ ten grave, gelijk in ons Geloof staat, hoewel het nergens „ zo te leezen is in Gods woord." Hier voor moest hij schrijven in de tweede uitgave eeniglijk: „ In wat staat „ was CHRISTUS toen? *Antw.* Gelijk in ons Geloof staat, „ hoewel het nergens zo te leezen is in Gods woord." Dit

was in de daad zo veel als: „ Wij moeten gelooven, 't geene de Kerk geloofs, schoon wij niet weeten, wat wij 'er door verstaan, en wat wij gelooven." (*) —

Laat dit genoeg zijn van 's Mans Theologische leerwijze. Het blijkt, dat hij zijn best gedaan heeft, om het onderwijs in de Schoolen en Kerken te hervormen, en de heerschende gebreken van het zelve zo goed, als iemand, gekend heeft. Voorzeker zonde hij ook meer zijn wit geschooten hebben, indien hij niet onder de verdenking van onregtzinnigheid gelegen hadde. Hoe gegrond of ongegrond, ten aanzien van de genoemde geschriften, deeze verdenking mooge geweest zijn, en met wat recht of onrecht hij daar over van de Kerklijken mooge aangeklampt weezen, geeven wij hier aan het oordeel van verstandigen vrijlijk over. Dan het is elk en ieder bekend, dat hij in de laatste jaaren van zijne bediening is afgeweeken van de leer der Hervormde Kerk, in zijne gevoelens nopens de werkingen van den Duivel; daarin door MALEBRANCHE, DAILLON, en anderen reeds voorgegaan zijnde. Meer dan eens, hadt hij op de *Amsterdamsche* Predikstoelen het gemeene denkbeeld weder-

(*) Zomwijlen waren evenwel de aanmerkingen der Klassen gegrond, alschoon zij het punt van regtzinnigheid niet betroffen: bij voorbeeld *Hoofdstuk* VII: 18. wordt gevraagd: „ waarom sprak de Duivel tot EVA „ en niet tot ADAM? *Antw.* om dat de vrouwen doorgaans ligter te beweegen zijn, dan de Mans, want „ zij zijn zo sterk niet. *Het vrouwlijke vat is het* „ *zwakste*, 1 PET. III: 7. en dat zij ligtlijk hunne „ mannen kunnen beweegen: want daarin *zijn de* „ *vrouwen de sterkste*, 3 ESD. III: 12." Hierop merkte de Klassis van *Bolsward* aan: „ Deeze reden kan gelden in den staat der verdorvenheid: maar wij oordeelen, dat het niet gevoeglijk kan worden bijgebragt tot dit stuk in den staat der volmaaktheid EVA gesteld zijnde." Zie *Friesche Godgeleerdheid*, bl. 493 en 494.

derfproken, en zijne bijzondere gedachten vrijborstig open geleid: doch in het Jaar 1691 gaf hij te *Leeuwarden* en in 's *Hage* in het licht zijn werk, *de Betoverde Wereld* getijteld, in 8vo, verdeeld in twee Boeken. Waar naar hetzelve nog in het eigenste jaar te *Amsterdam*, in vier Boeken in 4to. uit kwam, met meenigvuldige bijvoegzelen wel voor de helft vermeerderd, en in korten tijd verscheiden maalen herdrukt wierdt. Ook wierdt hetzelve in andere taalen overgezet. In dit doorwrocht werk toont hij wel een geleerd man te zijn, doch zijne vrijheid van denken draaft buiten de juiste paalen. Zo hij zich ergens als een *Kartesiaan* uitlaat, dan is het hier. De grondgedachte, waarop hij zijn gantsch Sijstema van de *leer der Geesten* bouwt, is eene *Kartesiische* stelling. „ Ik houde mij hier aan," schrijft hij (*), „ dat een Geest eene denkende, en een Ligchaam „ eene uitgestrekte zelfstandigheid is." Uit deeze stelling leidde hij met eenen grooten omslag van redenen het bewijs af voor zijn gevoelen, dat geene denkende en afgescheiden geesten, zo min kwaaden als goeden, op uitgestrekte stoflijke ligchaamen, en dus ook niet op het menschdom, werken kunnen. Daar uit volgde, zijns inziens, dat de Bijbelberichten, aangaande de werkingen van Engelen en Duivelen, in eenen verbloemden zin moeten verstaan worden. De genoemde *Kartesiaansche* stelling bragt hem wel misschien niet regtstreeks op zijn geliefd denkbeeld, maar zij versterkte hem 'er toch in: en daar hij een zo groot liefhebber van de *Kartesiaansche Filosoofye* was, konde hij ook niet nalaaten dezelve, ter staaving en ten betooge van zijne *Theologische* begrippen, ter hulp te roepen. — Zie daar weder een bewijs, dat de Wijsgeerte, hoe noodzaaklijk ook voor den Theologant, egter bij sommigen meer schadelijk, dan nuttig zij. — Wijders verzet hij zich in dit werk zeer tegen de volksbegrippen nopens het bestaan van spooken en nachtschimmen, en tegen het algemeen geloof aan tooverij. Ten aanzien van het laatstgemelde heeft hij buiten alle tegenspraak

(*) *Het tweede Boek, het eerste Hoofdst.* §. 33.

spraak veel goeds gedaan; de leer der spookerijen en toeverijen heeft bij beschaafde lieden thands weinig ingangs, ten minsten op verre na niet meer dien ingang, welken zij van oudsher te vooren had. Het schrijven van dit Boek brouwde hem veel zuurs. Hij haalde 'er zich eene magtige bende van kloeke weêrpartijen meê op het lijf, tegen welken hij niet bestand was (*). Hij hield zijne streng stijf vast, en moest dus bezwijken. Hij wierdt in Augustus des Jaars 1692

(*) Onder deezen bevonden zich JOH. VAN DER WAAIJEN, de Vader, M. LEYDEKKER, JOH. MARCK, en andere ontelbaaren. VAN DER WAAIJEN schreef in den Jaare 1693 een werk, getijteld, *de Betoverde Wereld van* B. BEKKER *onderzocht en wederlegd*, in 4to., welk geschrift naderhand R. ANDALA tegen ZACH. WEBBER, die zich schuil hield onder den naam van JOH. ADOLPHZ., een' volgling van BEKKER, doch die veel verder ging, dan hij, gehandhaafd heeft in onderscheiden werkjens, in de Jaaren 1693, 1696 en 1698. LEYDEKKER gaf uit *de Godlijkheid en waarheid der H. Schriften te gelijk van den Godsdienst verdeedigd*, in 8vo. MARCK heeft uitgegeeven *Disputationes de daemoniacis*, ad MARC. IV. 24. en *Exercitationes ad loca selecta* V. et N. *Test.* 1694. in 4to. waarin hij (*Exercit.* XXIX. ad MARC. I: 32.) BEKKERS gevoelen bestreeden heeft. Onder de Predikanten hebben tegen hem geschreeven GROENEWEGEN, VAN DER HOOGHT, BRINK, J. LEYDEKKER, enz. en onder de Remonstrantschen, MOLINAEUS. Men verhaalt, dat A. RELAND, nog student zijnde, bij de uitgave van BEKKERS *Betov. Wer.* dit Versjen 'er op maakte, zinspeelende op de letters R in 't Latijn, Grieksch en Hebreeuwsch, klinkende *Er, ro, res: Errores* (*dwaalingen*)

R habet Ausonium Liber hic, habet Rque Pelasgum
R habet Hebraeum, praeteraeque Nihil.

1692 van zijnen leeraarspost ontzet, doch behield zijne Jaarwedde, zo lang hij leefde (*). Zijne gevoelens wierden nietternin van anderen greetig omhelsd, en in het geheim gelfboeterd; ook hebben zij naa zijnen dood begunstiging en verdeediging genoeg in het openbaar gehad, zelfs wel op den Predikstoel. Men weet, wat THOMASIUS en NEWTON daaraan toegebragt hebben. En nog onlangs zijn ze weder verleevendigd door eene nieuwe Hoogduitsche uitgave van het bovengemelde werk, welke de liefhebbers aan den geleerden SEMLER (†), die 'er zijne aanmerkingen heeft bijgevoegd,

(*) MARTINET meldt in zijne *Historie der Wereld*, V. bl. 68, dat hij afgezet is in den Jaare 1691, doch zulks is eene blijkbaare feil. 't Is gebeurd in de *Noordhollandsche Stijnode* te *Alkmaar* 1692 in Augustus; Zie M. VITR. *ann. in comp.* C. VITR. II. p. 106 en *Naamr. van de Predik. der Klassis van Franeker*, door GREYDANUS, bl. 33. Ter deezer laatst aangehaalde plaatze vindt ik ook eenen misslag. Alles, wat daar aangemerkt staat van het boek, de *Betoverde Wereld*, moest niet betreklijk gemaakt zijn geweest op dit boek, maar op het meer gemelde werk, de *vaste spijze der volmaakten*. Deeze misslag moet het naauwkeurig oog van den *Haagschen* HERINGA, die, nog Predikant te *Marsum* zijnde, dat werkjen naa den dood van GREYDANUS overgezien, verbeterd en uitgegeeven heeft, ontglipt weezen. — BEKKER was reeds in het begin van het Jaar 1692 tien weeken in zijnen dienst geschort geweest door de Klassis van *Amsterdam*, die hem te gelijk het openlijk uitkomen voor, en verder verdeedigen van zijne gevoelens ten strengsten verbooden hadde. Doch daar naar schijnt hij zich niet gedraagen te hebben: zijne eindelijke afzetting zoude 'er anders niet zo spoedig op gevolgd zijn. Verg. *Neêrlands ondergang gedreigd en nabij*, door KOELMAN, bl. 50.

(†) Zie een voorb. daar van in de H. E. van WEIRMAN, II. p. 956.

voegd, verfchuldigd zijn. — Welk een ruim veld 's Mans ftellingen in onze dagen bij een groot deel *Protestanten* heeft in gekreegen, behoeven wij niet te fchrijven. — In zommige Kerkklasfen moeten de *Kandidaaten* der heilige bediening zijne begrippen openlijk verzaaken. En geen een fystematisch leerboek onder de Hervormden is 'er, of dezelven worden 'er breedvoeriglijk in wederleid; en dikwerf wordt hem, in meer dan één opzicht, te kort gedaan.

BEKKER heeft, naa zijne outzetting van den Predikdienst, ook nog uitgegeeven een werk, getijteld, *De leer der Gereformeerde Kerken van de vrije Nederlanden, begreepen in derzelver Geloofsbelijdenisfe*, gedrukt in 4to. te *Amsterdam* 1696; bestaande uit negenëndertig wel opgestelde *Predikatien*, waarin hij zijne overeenftemming met de oude leer der Hervormde Kerk aan den dag legt.

Niemand, die onpartijdig oordeelt, en de dingen uit het regte gezichtpunt befchouwt, zal het ontkennen kunnen, dat BEKKER, onaangemerkt zijne begrippen nopens de leer der Geesten, eén groot man geweest zij. Over het geheel genomen hadt hij de zaak aan het regte einde. Bij uitftek wel wist hij de menschlijke vindingen, waarin de Godgeleerdheid gehuld was, te onderfcheiden van de eigenlijke Godsdienstkunde. Gaarn zoude hij gezien hebben, dat anderen met hem de hand aan 't werk hadden geflaagen, om dit hulfel los te maaken, en het fystema der heilige waarheden in een beter form te brengen: maar, zulks gefchiedde niet, althans niet, dan van zeer weinigen. Hadde hij het vertrouwen van zijne geloofsgenooten kunnen behouden, hij zoude voorzeker zeer veel nuts gedaan hebben. Hij hadt de weldoener van zijne tijdgenooten kunnen worden, fchrijft SPITTLER (*), indien zijne begrippen maar wat gezuiverder waren geweest, en hij in zijne manier van voordragt maar wat meer omzichtigheid gebruikt hadde.

't Is waarlijk te beklaagen, dat geleerde mannen, van welken men zich iets goeds belooven mag, dikwerf zo fpoe-

(*) 't. M. a. b. f. 454.

ſpoedig, door dwaallicht verbijsterd, van den weg geraaken; maar 't is ook te beklaagen, dat, al gebeurt dit niet, zij evenwel meenigmaalen in hunne heilzaame onderneemingen zo gedwarsboomd worden door lieden van geringer kunde, welken de naijver, de wangunst, en de hoogmoed daar toe opvoert, terwijl deezen opgewonden worden door de fel ſchreeuwende ſtem van het domme gemeen, dat geene oude paalen verzet wil hebben. Zo dra eenig Leeraar het 'er openlijk in welgemeenden ernst, en met opregte inzichten, op toe legt, om het menschdom wijzer en beter te maaken, ontmoet hij gemeenlijk bij hetzelve, in plaatze van dank, onheuschheid en tegenſtand. Zonder dat men deszelfs doel, gevoelens en braafheid eenigermaate in overweeging neemt, wordt hij dikmaals uitgekreeten voor het leelijkſte wat 'er maar op is, — voor een *Atheist*. Dit is BEKKER bejegend, zelfs lang voor dat hij zijne *Betoverde Wereld* geſchreeven had, en toen hij nog over de werkingen der Geesten overeenkomſtig met de leer der Hervormde Kerk dacht (*). Dit is meer andere groote mannen bejegend, tot merklijk nadeel van het *Kristendom*, ook in het laatſte van deeze Eeuw."

BE-

(*) Zie zijne *Frieſche Godgel.* bl. 35. en verg. bl. 278 en 279. Na het uitgeeven van zijne *Betoverde Wereld*, wierdt hij van zommigen voor nog gevaarlijker *Atheist* gehouden, dan SPINOZA: altoos KOELMAN ſchildert hem zo verfoeilijk af in zijnen *Nederlands onderg.* bl. 49-51. — Ik ben zeer verwonderd, dat de Hoogleeraar STILLING in zijnen *Theobald* of de *Dweeper*, I. bl. 53. Dr. BEKKER in eenen rang ſtelt met SPINOZA en de *Engelſche Deïsten*. Beter denkt over hem de Vertaaler van dit werk, die onder 's Mans beeldtenis liever ſchrijft,

Zie BEKKER, *die vervolgd*, *den* SATAN *en zijn* RAA.
Ten SATAN, *maar een vriend van God en* CHRISTUS *was.*

BERCKEL, (ENGELBERT FRANÇOIS VAN) geboren uit een aanzienlijk Hollandsch Geslagt, Man van ongemeene ervarenis in de Regtsgeleerdheid en Staatkunde, in den Jaare 1762 tot Pensionaris van *Amsterdam* aangesteld, was zo diep gemengd in de geschillen, welke de Omwenteling van den Jaare 1787 zijn voorafgegaan, dat eenig verslag zijner verrigtingen, alien de zucht voor 's Lands Vrijheid en de Regten zijner Stad ademende, geene onvoegzaame plaats in ons *Woordenboek* zal beslaan.

Van elders is bekend, en behoeft hier niet uitvoerig door ons vermeld te worden, hoe de *Amerikaansche Staaten*, door *Frankrijk* voor een Onafhankelijk Gemeenebest verklaard zijnde, en met die Kroon een Verdrag hebbende gesloten, vervolgens ook de Vereenigde Gewesten, door een Verbond van Vriendschap en Koophandel, aan zich zogten te verbinden; zendende, ten dien einde, herwaarts WILLIAM LEE, welke daar van opening deedt aan JAN DE NEUFVILLE, Koopman te *Amsterdam*, welke het ontwerp ter kennisse van Burgemeesteren dier Stad bragt. Tusschen *Engeland* en de Staaten van *Noord-Amerika* was op dat pas nog de zoen niet getroffen, maar wel daar toe eene onderhandeling gaande. Van hier begreepen Burgemeesteren, dat van den Voorslag, tot nog toe, ter Vergaderinge van *Holland* geene melding kon gemaakt worden, doch tevens, dat het belang van 's Lands Koophandel geboodt, het stuk niet geheel van de hand te wijzen. Met geheimhouding moest alzo dit onderwerp behandeld worden. Diensvolgens gelastten Burgemeesteren den Heere VAN BERCKEL aan den Amerikaan te verklaaren, „ dat ingevalle de aangevangene Onderhandelingen „ tusschen *Groot-Britannie* en het Congres der Vereenigde „ Staaten van *Noord-Amerika*, geene uitsluitende Bedingen „ ten nadeele van de Republiek zouden behelzen, Burgemeesteren, *alsdan*, van hunne zijde, zo dra de Onafhankelijkheid der Vereenigde Noord-Amerikaansche Staaten, „ door *Engeland* erkend zou zijn, alles zouden aanwenden, „ wat in hun vermogen was, om het Verbond van Koophandel, zo als hetzelve dan ontworpen en goedgekeurd „ zou zijn, bij de verdere Bondgenooten ter vastheid te

 „ hel-

„ helpen brengen." Daarenboven was, door den Pensionaris VAN BERCKEL, met voorkennis van Burgemeesteren, de bovengenoemde Amsterdamsche Koopman gebruikt, om de Handelingen met den Heere WILLIAM LEE voort te zetten, en met denzelven te maaken „ een Ontwerp van een Trak„ taat van Commercie, hetwelk, zo dra de erkentenis van „ de Onafhankelijkheid der Amerikaansche Staaten, door „ *Engeland*, daar zou mogen zijn," tot een voorwerp van overweeginge der Staaten van *Holland*, door de Regeering van *Amsterdam*, zou kunnen voorgesteld worden.

Bijstere beweeging, zo ten Stadhouderlijke Hove als in *Engeland*, baarde dit Ontwerp, zo ras het, nevens de Papieren, daar toe betrekkelijk, door eene onvoorziene gebeurtenis, rugtbaar was geworden. VAN BERCKEL, hoewel hij, klaarblijkelijk, slegts als Minister de bevelen zijner Principaalen hadt volvoerd, wierdt het voorwerp, tegen 't welk zo wel de Stadhouder als het Engelsche Ministerie hunnen vuilen zwadder uitspuwden. In een Vertoog, door den *Groot-Britannischen* Afgezant, Ridder YORKE, op den tienden November des Jaars 1780, ter Vergaderinge van Hun Hoog Mogende ingeleverd, behelzende eene opstapeling van alles wat nijd en kwaardaartigheid kan verzinnen, wierdt, onder andere, van wegen zijne *Groot-Britannische* Majesteit geëischt, „ dat de Pensionaris VAN BERCKEL, en deszelfs me„ depligtigen, openbaar zouden gestraft worden, als ver„ stoorders van de algemeene rust en schenders van het „ Regt der Volken." Men vondt 'er zelf hier te Lande, zo fel op den Pensionaris en die verder de hand in deeze zaak gehad hadden, gebeten, dat zij beweerden, „ dat 'er „ niet beter op was, dan de Heeren, die deel hadden gehad „ in het benoemen van dit strafwaardig Ontwerp, na *Enge„ land* over te zenden, op dat de Koning naar welgevallen „ met die schuldigen mogt handelen."

Met zulk een hoon en aantijginge bezwaard, fleet VAN BERCKEL den volgenden Winter. Zijner onschuld zich ten volle bewust, oordeelde hij, niet langer het geleden ongelijk te moeten verkroppen. Op den vierden Maij des Jaars 1781 vervoegde hij zich met een uitvoerig Vertoog, de kenmer-

ken

ken van zijne kunde en braafheid draagende, bij Staaten van *Holland*, verzoekende om vrijgesproken te worden van dien laster. — Wel hadt hij, die reeds omtrent negentien jaaren, als Pensionaris van *Amsterdam*, de Vergadering van hun Ed. Groot Mogenden bijgewoond hadt, opgemerkt, dat de Leden der Hooge Regeeringe den buitenspoorigen stap des Engelschen Ridders, met stilzwijgen en veragting, hadden beantwoord, en was hij ook genegen geweest die zaak op dezelfde wijze te behandelen; maar zich, van alle Persoonen, in YORKS Vertoog voorkomende, alleen met naame genoemd en beschreeven vindende als boven alle schuldig, en het hoofd van een complot, begreep hij, naa rijpen raade, zo verregaand eene kwetzing van zijne Eer niet te kunnen gedoogen, en verpligt te zijn, zich voor 't Gemeen en de Naakomelingschap, bij welke hij beledigd was geworden, van zodanig een laster, hoe eer hoe beter, te moeten zuiveren: eene handhaaving van zijnen Naam, te noodzaaklijker geworden, dewijl men, naa de uitgave van dat schendend Vertoog, niet hadt naagelaaten, allerlei nadeelige gerugten, ten zijnen opzigte, uit te strooijen, en zelfs in de Nieuwspapieren te verspreiden.

Reeds voor lang zou VAN BERCKEL zich, ten dien einde, bij hunne Ed. Groot Mogenden vervoegd hebben; dan hij wagtte den uitslag hunner Raadplegingen af: in welken tusschentijd YORKE, op nieuw, de Strafoefening, onder zeer sterke en gantsch ongehoorde bedreigingen, vorderde. De zaak voor den President en Raade van den Hove Provinciaal gebragt zijnde, hadt de Heer VAN BERCKEL, in verwagting dat deeze spoedig zouden voldoen aan deezen eisch, begreepen, zulks ook te moeten verbeiden; in de vaste veronderstellinge, dat de bij deezen uitgebragte Raadslag eene volkomene Regtvaardiging, zo van Heeren Burgemeesteren en Regeerders der Stad *Amsterdam*, als van hunnen Pensionaris, en eene daar uit voortvloeijende zuivering van zijne geschondene Eer, zou behelzen: en hij dus ontheeven zijn om hun Ed. Groot Mogenden met een bijzonder Verzoek lastig te vallen. — Doch, naa verloop van ruim drie maanden, was het

het eerst dat het gemelde Hof, in stede van dien verwagten raadslag, een Brief zondt, bij welke 't zelve *Hunne Ed. Groot Mogenden in Consideratie gaf, of de reden, waarom zij het Advis van het Hof hadden gerequireerd* (dat is, om alle voorgeevens van weigering van Administratie van Justitie, bij aldien dezelve op goede gronden zou mogen gevraagd zijn, af te snijden) *door de Rupture, die des onaangezien daar op is gevolgd, nu niet was koomen te cesseeren: en het daarom niet vreemd en ongesatisfaceerd zou zijn, ter contemplatie van den Vijand, in het voorschreeven Examen te treeden.* Vermids deeze Brief onbeantwoord bleef, oordeelde VAN BERCKEL, dat een langer stilzwijgen hem met geene billijkheid altoos kon worden afgevergd; of dat hij zijn Eer en goeden Naam niet blootgesteld kon laaten aan de veelvuldige uitstrooizels, of daar door, min of meer, aanleiding geeven tot twijfel, of de beschuldiging des Ridders, bepaald tegen hem gerigt, niet wel eenigen grond mogt hebben. De opgegeevene Bedenking behelsde geene Regtvaardiging van gedrag, ja zelfs geen openbaare tegenspraak van den aangetijgden laster. Hij was 'er meer dan iemand anders in betrokken, en kwam voor, als het Hoofd van Medepligtigen in eene daad, „ waar omtrent," gelijk de Heer VAN BERCKEL zich uitdrukt, „ bij aldien dezelve „ Waarheid, in stede van Laster, was, in 't geheel niet te „ passe zou koomen eenig præliminair Examen van den „ Hove Provinciaal te requireeren, of naamlijk tegen zo„ danige Euveldaaden, bij de Regten en Wetten deezes „ Lands al of geene voorzieninge zou zijn gedaan; maar „ eene Daad, waar tegen bij alle Regten en Wetten van „ beschaafde Volken, voorzieninge was gedaan, en onge„ twijfeld strafbaar zou zijn, en over zulks stoffe van Cri„ mineele Procedures opleveren."

Wel hadt de Heer VAN BERCKEL in overweeging genomen, om zijn openbaar aangetasten Naam te zuiveren, door de Opgave van alles wat door hem, met betrekking tot het *Concept-Traktaat*, was verrigt, ten betooge, dat hij geen de minste aanleiding hadt gegeeven tot de vinnige Beschuldiging, die hij, in gevolge van het daaromtrent bemigde in

de

de Tegenverklaaring van hunne Hoog Mogenden op de Verklaaring van het *Engelsche* Hof, geen de minste zwaarigheid maakte, bij hunne Ed. Groot Mogenden, een opgeraapten Laster te noemen.

Doch hadt hij, naa eene bedaarde overweeging, het beter tot bereiking van zijn oogmerk geoordeeld, zich bij hunne Ed. Groot Mogenden te vervoegen, om aan de eene zijde, op de overtuigendste wijze te doen zien, dat hij zich geenzins aan het strengste onderzoek van zijne Daaden en Gedrag poogde te onttrekken, indien, tegen alle verwagting, door deeze of geene bescheiden, van wegens den *Engelschen* Staatsraad ingeleverd, hun Ed. Groot Mogenden in 't begrip mogten gevallen weezen, dat 'er zelfs maar eenige schijn was voor de gegrondheid der Beschuldiging door den Ridder YORKE tegen hem afgegeeven; — of, aan de andere zijde, bij ontstentenisse van dusdanige bezwaarende bescheiden, van hun Ed. Groot Mogenden, zodanig eene Verklaaring van zijne Onschuld verwerven, als hem tegen alle vermoedens kon dekken. — Te meer hadt hij tot het doen van deezen stap beslooten: dewijl hij zich verzekerd hieldt, dat de bekende Billijkheid van hun Ed. Groot Mogenden geenzins kon toelaaten, de noodige orders niet te stellen om een Minister van een der aanzienlijkste Steden van *Holland* behoorelijk te regt te doen stellen, om, ten voorbeelde van anderen, gestraft te worden, bijaldien hij daaden gepleegd of vermoedens gewekt hadt, van zich zo verre te buiten gegaan te hebben als hem wierdt ten laste gelegd — of wel, in tegendeel, dat hunne Ed. Groot Mogenden anderzins zwaarigheid zouden maaken, hem eene Verklaaring van Onschuld te verleenen, welke hij, in den bijzonderen zamenloop van omstandigheden, waar in deeze zaak zich bevondt, met des te meer regt scheen te mogen vorderen, om dat zijne Beschuldigers buiten het bereik van de Ordinaris Justitie deezer Landen gesteld zijnde, hij in de onmogelijkheid was om, door dat middel, eene behoorelijke Voldoening, wegens die Belediging te kunnen verwerven.

Hij verzogt, op deeze gronden, dat, in 't eerste geval, de Bescheiden ten spoedigsten mogten overgezonden worden aan den Hoofd-Officier der Stad *Amsterdam*, om het Regt van de Hooge Overheid desaangaande tegen hem te kunnen waarneemen, en aan hem aldus de gelegenheid te verschaffen, om zijn geschonde Eer, voor 't oog der geheele waereld, (door middel van de Ordinaris Justitie,) te kunnen verdeedigen — of, in het tegengestelde geval, wanneer hun Ed. Groot Mogenden geene bescheiden ten zijnen nadeele ter hand gesteld waren, noch ter hand gesteld hadden kunnen worden, hem daar van Verklaring te verleenen; ten einde daar mede alle lasterende gesprekken, en invlegtingen in de Nieuwspapieren kragtdaadig te kunnen tegen gaan.

De Ridderschap was, bij 't overleeveren van dit Geschrift, van oordeel, dat het behoorde gesteld te worden in handen van de Leden, om 'er bij de raadpleegingen over den Brief van den Hove, zodanig op te letten, als men zou vinden te behooren: de andere Leden, uitgezonderd de Stad *Schoonhoven*, verzogten Afschriften, om 'er het goedvinden hunner Zenderen op te verstaan. Zeer ligt was 'er een lang uitstel te voorzien.

De Brief van het Hof van *Holland*, schoon gunstiger dan de eerstloopende gerugten en te voorbaarig in de Nieuwspapieren gezette tijdingen, dat dezelve het gedrag van eenige Leden der *Amsterdamsche* Regeering geheel afgekeurd en veroordeeld hadt, kon met reden geen voldoening geeven aan den Heer VAN BERCKEL. Het Hof vondt zich zeker grootlijks met deeze zaak verlegen, en ontweek den opgelegden last, om dezelve te onderzoeken en te beoordeelen, naar zommiger gevoelen, zeer voorzigtig en staatkundig; met aan te merken, dat de Eisch des Konings van *Engeland*, om door het straffen van den Pensionaris VAN BERCKEL met diens Medepligtigen, een voldoening te erlangen voor de gewaande schennis, ophieldt: dewijl hij de zaak in geschil van den Regtbank der *Billijkheid* voor dien van *Geweld* gesleept, en, met de Oorlogsverklaaring, voldoening door zijnen Degen, en niet door *Vonnis* van een *Nederlandsch Gerechtshof*, gezogt hadt; hunne opgeleverde be-

bedenking grondende op den bekenden Regel: *Daar geen Klaager is, daar is geen Regter.*

Genomen dit Hof hadt, hoe zeer strijdig met de gesteldheid der zaake, en allen regt, kunnen goedvinden de klagten des Konings van *Groot-Brittannie* te billijken; schoon deeze, gelijk het voorverhaalde des de overtuigendste blijken oplevert, niet anders dan loutere voorwendzels waren om ons, met eenen onverhoedschen Oorlog, op 't lijf te vallen, zouden die klagten, door dus een Vonnis, eene regtvaardiging bekomen hebben, die de onpartijdige waereld 'er nu aan weigerde; en hadt hetzelve niets kunnen uitwerken tot bevrediging van dit ons onheilzoekend Rijksbestuur. Dus een Vonnis zou ook niet wel hebben kunnen strooken met het geen hun Hoog Mogenden in de kortlings uitgegeeven Tegenverklaaring des wegen gezegd hadden.

Veelen waren met deeze ontwijkende Inbedenkinggeeving des Hofs geheel niet te vrede; zij wilden den Pensionaris, en de Leden der *Amsterdamsche* Regeeringe, volkomen geregtvaardigd, en, voor 't oog der geheele waereld, *Englands* beschuldiging, als valsch, ten toon gesteld hebben. Doch, behalven dat deeze vrijspraake, bij buitenlandsche Mogendheden, even min zou beteekend hebben, als dat het Parlement 's Konings aanklagt billijkte: dewijl men ze beide kon houden voor Regters in hunne eigene zaak, op welken eigenaartig de verdenking van eenzijdigheid valt, was het volkomen goedkeuren van den Handel der *Amsterdamsche* Heeren een wederspraak van het misprijzen en afkeuren dier Onderhandelinge door hunne Hoog Mogenden, onmiddelijk gevolgd op de klagte des Konings van *Groot-Brittannie;* het duidde niets minder aan, dan dat hunne Hoog Mogenden te voorbaarig geweest waren in eene geoorlofde zaak te veroordeelen, en die Leden der *Amsterdamsche* Regeeringe grootlijks verongelijkt hadden. Tot verontschuldiging van dien stap in 't midden te brengen, dat dezelve door hun gedaan was om de moeilijkheden met het wreevelig *Britsche* Rijk, daar men zich ingewikkeld vondt, niet te vermeerderen, en, ware het mogelijk, te ontworstelen, zou de teekenen

nen van eene vreesagtige inschiklijkheid, reeds al te zeer onzen Staat ontluisterende, vermenigvuldigd hebben.

Het Hof dagt, door deeze stelling mogelijk aan de beide Partijen genoegen te geeven, en de geheele zaak sleepende, of voor afgedaan te houden. De *Engelschgezinden* juichten deezen vond toe; doch anders denkenden in den Lande beklaagden den door *Engeland* verongelijkten Staatsman nevens de zijnen, en zagen met genoegen dat hij, niet berustende in een ontwijkenden Voorslag, dien zij niet vrij hielden van den schijn te geeven als of men zich tegen *Engeland* vergreepen hadt, en blijde was in den Oorlog zelve een redmiddel gevonden te hebben, op het onderzoek zijner zaake en herstel van Eer aandrong. — Schoon het voortzetten deezes geschils aanleiding kon geeven om de thans hoogstschadelijke verdeeldheid te vergrooten, kon de Pensionaris niet raadzaam stil zitten. De beschuldigingen wierden, van tijd tot tijd, verleevendigd, en men deedt zijn best om de Ingezetenen in te boezemen, dat die daad der Regeeringe van *Amsterdam* de bron was van alle de Oorlogsrampen. Hier uit kon een allerverderflijkst oproer ontstaan. Die denkbeelden te stuiten was het belang van den Pensionaris, en van de daar in betrokken *Amsterdamsche* Regenten niet alleen; maar 't belang van 't geheele Gemeenebest. — Ontelbaar waren de Voor- en Tegenschriften, omtrent dit stuk in 't licht gegeeven: en kan het niet ontkend worden, dat, schoon veele van wederzijden de kennelijkste lidtekens van onverstand en drift droegen, andere, op eene verstandiger, bedaarder en leezenswaardige wijze geschreeven waren, en nog leezing verdienen.

't Liep aan tot in het einde des volgenden Jaars 1782, eer aan deeze verdrietige zaak een einde wierdt gemaakt. *Amsterdamsche* Kooplieden trokken zich dezelve, ten langen laatste, aan. In de maand April des genoemden jaars eene zamenkomst belegd hebbende, namen zij in dezelve in overweeging, om aan de Regeering hunner Stad een Verzoekschrift aan te bieden, dat de Heer VAN BERCKEL, in wien de Koopbeurs van 's waerelds Koopstad zo veel vertrouwen stelde, in de Onderhandelingen met den Heer ADAMS mogt gebruikt

wor-

worden; als mede, dat hij, tèn dien einde, gelijk voorheen, de Staatsvergaderingen van *Holland* zou bijwoonen; en dat, indien 'er onverhoopt zich zwaarigheden hier tegen opdeeden, de Regeering der Stad de volkomene Regtvaardiging van den Pensionaris wilde bewerken. Dit oogmerk, zo vol blijks van hartlijke genegenheid der Kooplieden voor dien Staatsman, welken zij zo gaarne in de waarneeming van zijn post hersteld zagen, bleef onuitgevoerd: dewijl men begreep, eene zaak van dien aart aan het wijs Bestuur der Regeeringe te moeten overlaaten, en, dat het herstel voor den Pensionaris, zonder de allerminste tusschenkomst der Burgerije, veel luisterrijker zou weezen. — Het lang verwijl, dat de Heer VAN BERCKEL, in de volle bekleeding van zijn Pensionarisschap tradt, met ter hooge Vergaderinge des Lands te verschijnen, verwekte niet weinig gemots; men dagt, dat *Amsterdam* hier aarzelende, in den eerst betoonden ijver verslapte; ja de drift sloeg over om te zeggen: „wordt VAN „ BERCKEL thuis gehouden, dan moet hij schuldig zijn, en „ is hij schuldig, hoe veel te meer dan die Regeerders, op „ wier uitdruklijken last hij alles verrigtte!" Doch dit morrend misnoegen zweeg, en de wensch der Kooplieden wierdt vervuld, toen de Regeering van *Amsterdam* in November besloot, dien Pensionaris weder de Dagvaard te doen bekleeden.

Zedert dien tijd hadt VAN BERCKEL, steeds getrouw aan zijne Staatsbeginzelen, geen gering aandeel in de poogingen, die van tijd tot tijd wierden te werk gesteld, om het Stadhouderlijk gezag binnen de vereischte paalen te rug te brengen, en andere wederregtelijkheden, welke hij voor Staat en Vaderland schadelijk keurde, te beteugelen. Geen wonder, derhalven, dat men, in den jaare 1787, zijnen naam gespeld vondt op de Lijst der Staatsmannen, welke, onder den naam van Satisfactie, aan den wraaklust des huisvrouwe van WILLEM DEN V moesten worden opgeofferd. Men vindt 'er zelf, die van oordeel waren, dat Ampsontzetting niet het eenig kwaad zijn zoude, welk hem zou wedervaaren, maar dat zelf zijnen persoonlijke veiligheid eenig gevaar dreigde. Zeker immers is het, dat VAN BERCKEL veele aanmaaningen,

doch allen naamloos, ontving, dat hij wel zou doen om de Stad en het Land te ruimen. Dit niettegenstaande besloot hij tot blijven, en hadt, zedert, harts genoeg, om zijn gehouden gedrag, in Stads- en Staatszaaken, openlijk te verdeedigen, in een Geschrift, getiteld: *Missive van Mr.* E. F. VAN BERCKEL, *Oud-Pensionaris der Stad Amsterdam, aan den Heer Mr.* N. N. *houdende Antwoord op eenige gevraagde Elucidatien, raakende den Inhoud der Memorie van den Heere Mr.* JOACHIM RENDORP. Deeze *Amsterdamsche* Burgemeester, in geheel andere beginzels dan de Pensionaris staande, hadt hem, in zijne bekende *Memorie*, hevig aangetast, en van verscheiden zaaken beschuldigd. Leezenswaardig is die Missive van VAN BERCKEL. Deeze, zints het Jaar 1787 een amptloos leeven leidende, overleedt in den Jaare 1796, geene kinderen nalaatende. De Heer PIETER JOHAN VAN BERCKEL, Raad en Burgemeester van *Rotterdam*, eerste Gezant bij de Vereenigde Staaten van *Noord-Amerika*, was de broeder van den Pensionaris.

k) Zie *Nieuwe Nederl. Jaarboeken.*

BOERHAAVE. (HERMANUS) Zints de uitgave eener nutte Verzameling van Leevensbeschrijvingen, nader bekend geworden met den Man, zo aanstonds genoemd, gaan wij ons van de belofte kwijten, in het Zevende Deel onzes *Woordenboeks* aangekondigd. HERMANUS BOERHAAVE wierdt op den laatsten December des Jaars 1668 te *Voorburg* bij *Leiden* geboren; hij was een Zoon van JAKOBUS BOERHAAVE, Predikant op het gemelde Dorp, en van AGAR PAALDER. Zijne familie was oorspronkelijk uit *Vlaanderen*, sints langen tijd te *Leiden* gevestigd, en van zeer middelmaatige middelen. In den ouderdom van vijf jaaren verloor hij reeds zijne Moeder, die nog drie andere kinderen naliet. Een jaar daar naa hertrouwde de Vader van onzen BOERHAAVE; en zes andere kinderen, bij zijne tweede Vrouw verwekt, vermeerderden zijne familie. Gelukkige Landen, alwaar de weelde en algemeene dartelheid eenen Vader voor die ver-

meer-

meerdering niet doen vreezen! Daar greep evenwel ééne gelukkige omstandigheid in dit huisgezin plaats, die den ouden Heer BOERHAAVE tot een grooten troost en vreugde moest verstrekken. Zijne tweede Vrouw, de Stiefmoeder zijner voorkinderen, was de gemeene moeder van alle de kinderen haares Mans, en zij verdeelde haare tedere zorgen en geduurige oplettendheden, gelijkelijk, en zonder het geringst onderscheid, tusschen hen allen en haaren waarden egtgenoot.

Wat hem zelven betreft, hij was, 't zij door eene natuurlijke zugt, 't zij uit eene verstandige zuinigheid, de Leermeester van alle zijne kinderen, zo lang hij dat konde zijn. Hij bespeurde welhaast in onzen HERMAN uitmuntende geschiktheden, en verordende hem om 't eenigen dage eene plaats als de zijne te bekleeden. Zijne uitzigten strekten toen niet verder; hij hadt hem, ten dien einde, op den ouderdom van elf jaaren reeds merkelijke vorderingen in het Latijn, Grieksch, en 't geen men fraaie letteren noemt, doen maaken; en ter zelfder tijd, dat hij zijn Geest ontwikkelde, droeg hij zorg om zijn lighaam te versterken, door hem een gedeelte van den dag op 't land te laaten werken; andere oeffeningen waren hem te duur, en 't was een volstrekt vereischte, dat zijne goede opvoeding hem weinig onkosten veroorzaakte.

In weerwil van deeze zorg voor des Jongelings gezondheid, wierdt dezelve egter tusschen zijn dertiende en veertiende jaar van eene kwaadaartige zweer in de dije aangetast. Hij wierdt, bijna vier jaaren lang, en door de kwaal en door de Geneesmiddelen gemarteld, eindelijk, naa alle de voorschriften der Genees- en Heelmeesters uitgeput te hebben, besloot hij om het kwaad dikwijls met zijn eigen water, daar hij zout in liet smelten, te zuiveren, en hij genas zich zelven op deeze wijze. Een voorteeken, zo men wil, van zijn toekomend geluk in 't geneezen der kwaalen.

Deeze lange ziekte verhinderde den voortgang zijner Studien niet. Hij hadt uitteraart te veel weetlust, en uit hoofde van den staat zijner fortuin te sterke aanprikkeling, om ledig te zitten. Veertien jaaren oud zijnde ging hij te Lei-

 den

den op het Latijnsche School; hij ging schielijk van eene laagere klasse na eene hoogere, en overal won hij den prijs. Hij was slegts vijftien jaaren oud, wanneer de dood zijns Vaders hem zonder hulp, zonder raad, zonder goed liet.

Schoon de Godgeleerdheid het groot oogmerk zijner Studi n was, hadt hij zich egter ook vrij wat verlustigd in een weetenschap, die misschien voor alle menschen op de waereld nuttig, maar voor Godgeleerden, die aan bepaalde stelzels gebonden zijn, wat gevaarlijk is, ik meen de Wiskunst. Onze BOERHAAVE wierdt door onweerstaanbaare bekoorlijkheden tot deeze Studie getrokken, en het kon derhalven niet missen of hij moest daar zeer schielijke vorderingen in maaken. Gelukkig vondt hij in dezelve, na zijns Vaders dood, een toevlugt, welke hij niet voorzien hadt. Hij vondt middel om te *Leiden* te bestaan, en zijne Theologische Studien voort te zetten, door de Landmeetkunde aan jonge Lieden van rang te onderwijzen."

Van een anderen kant deedt de ziekte, waar van hij geneezen was, hem aanmerkingen maaken over de nuttigheid der Geneeskunst, en hij maakte een aanvang met de voornaame Schrijvers in die weetenschap te leezen, beginnende met HIPPOKRATES, daar hij eene levendige en driftige verwondering voor opvattede. Hij volgde de publieke Professoren niet; hij nam slegts eenige lessen van den beroemden DRELINCOURT, maar hij woonde de openbaare ontleedingen naarstig bij, en ontleedde zelfs verscheiden dieren bij zich zelven. Hij hadt niet noodig, dan die dingen bij zijne meesters te leeren, welken men zien moet, om 'er een klaar denkbeeld van te kunnen maaken; al het overige leerden hem zijne boeken.

Niettegenstaande dit uitgestrekt ontwerp van studeeren vorderde egter zijne Godgeleerdheid; dat is te zeggen, hij vorderde in 't Grieksch, Hebreeuwsch, Chaldeeuwsch, in de Critica van 't O. en N. T., in de Kerkelijke Historien, en het leezen der vroegere en laatere Uitleggeren. Gelijk men de sterkte van zijnen geest nu reeds duidelijk bemerkte, zo hadt men hem geraaden, om de Geneeskunst met de God-

ge-

geleerdheid te verbinden; en dewijl hij tot de eerste reeds van zelfs overhelde, zo lag hij zich, met gelijken ijver, op beide weetenschappen toe, en poogde die twee bedieningen, die voor de twee noodzaakelijkste in de Maatschappij gehouden worden, te vereenigen.

Doch hij bevondt wel ras, dat hij, schoon voor beiden even bekwaam, voor beiden egter niet even geschikt was. Hij hadt zich in de Godgeleerdheid geoeffend op zulk eene wijze als boven alles te wenschen ware, dat elk Theologant zich daar in oeffende, dat is te zeggen, hij hadt veel, maar vooral opmerkzaam, tot die studie betrekkelijk geleezen; hij hadt veel, maar vooral onpartijdig, overpeinsd; en het gevolg hier van was, gelijk het altoos is, en noodwendig wezen moet, dat hij den Godsdienst, den eenvoudigen Christelijken Godsdienst, beschouwde als mismaakt door eene menigte beuzelagtige geschillen, en gewaande ophelderingen, welke de Theologische hairkloverijen daar in gedrongen hadden, en die, wel verre van des Zaligmaakers bedoeling te bevorderen, daarentegen niet, dan verwarde twisten, duistere onderscheidingen, en bittere verdeeldheden hadden voortgebragt. Hij was zo sterk overtuigd van deeze zekere, maar onaangenaame waarheid, dat hij eene openbaare vraag wilde uitgeeven, hier op uitkomende: „ Waarom heeft het Christendom voormaals, door onkundige lieden gepredikt, zo „ veele voortgangen gemaakt? en waarom heeft hetzelve „ heden, door Geleerden aangekondigd, zo weinig ingang?" Men begrijpt ligtelijk, waar toe zulk eene denkwijze hem brengen, en waar aan zodanige gesprekken, of zelfs bedenkingen, hem blootstellen moesten? — Konde hij, met zodanig eene vrije manier van de zaaken te beschouwen, zich voor de vervolgingen zijner aanstaande amptgenooten dekken? konde hij hoopen hen tot zijne gedagte over te haalen? Was hij niet verzekerd van, op zulke voorstellen, een algemeenen oorlog tegen zich te verwekken? En welken oorlog? Goede God! een oorlog van Theologanten!

Een louter toeval, waaromtrent hij zich niet te verwijten hadt, voegde zich waarschijnlijk bij deeze bedenkingen, en bepaalde hem om van de Godgeleerdheid en den Predikdienst

dienst af te zien. In eene jaagschuit zittende nam hij deel in een gesprek, 't welk over de gevoelens van SPINOZA gevoerd wierdt. Zekere onbekende, die, gelijk men vrij algemeen aantreft, meer ijver dan bekwaamheid toonde, tastte dat zamenstelzel zo kwalijk aan, dat BOERHAAVE hem vraagde, of hij SPINOZA geleezen hadt? De Man was verpligt te erkennen van neen! Maar hij vergaf het daar mede niet aan den Jongeling, die hem deeze vraag hadt gedaan; zie daar het regte kenmerk van een dommen ijveraar. Hij hadt SPINOZA nooit geleezen, hij konde derhalven deszelfs gevoelens niet weêrleggen; maar hij konde BOERHAAVE zwart maaken, en niets was gemaklijker dan hem, die zulk een onbescheiden vraag gedaan hadt, bij geesten, even bevooroordeeld, even dom en bitter, als hij zelf was, te doen doorgaan voor een aankleever en' voorstander van een Godslasterlijk gevoelen, waar tegen de Overheid behoorde te waaken, en waar voor, bij mangel daar van, alle regtschaapen Christenen moesten waaken. Dit was juist de weg, dien de onbekende twistredenaar insloeg. Het Gemeen, niet slegts vatbaar voor, maar zelfs greetig naar, dergelijke ongunstige berigten, miste niet van die vinding te ondersteunen, en in korten tijd ging onze BOERHAAVE voor een Spinosist door. Die gewaande Spinosist is egter zijn geheel leven door zeer regelmaatig geweest in het betragten van de pligten van Godsvrugt, bij voorbeeld in zijne morgen- en avondgebeden; hij sprak den naam van het Opperwezen nooit uit, zelfs niet in natuurkundige onderwerpen, zonder zijn hoofd te ontblooten: een eerbewijs, 't welk inderdaad voor al te bijzonder kan gehouden worden, maar 't welk een Spinosist ten minsten niet, en 't welk een Huichelaar niet regelmaatig, gedaan zou hebben.

Naa dit geval besloot hij, om voortaan geen Theologant te zijn, dan voor zo verre noodig ware om een goed Christen te weezen, en hij gaf zich geheellijk aan de Geneeskunst over; hij wenschte zich van toen af reeds geluk, en heeft dit zijn geheel leven lang gedaan, wegens de verlossing van dien valschen ijver, welken hij zou hebben moeten toonen, tegen gevoelens, die onderzoek vorderen, en van die

veroordeeling der zogenaamde ketterijen, die slegts verdraagzaamheid noodig hadden. Nooit vondt hij zich bekwaam voor de gedwongen partijzugt van die Geestelijken, die hunne stemmen geeven, terwijl hun hart hun wederspreekt, en die zich dubbel schuldig maaken, om dat hun mond vervolging, hun geweeten verdraagzaamheid ademt.

In 't Jaar 1693 wierdt hij als Dokter in de Medediçynen aangenomen, en ging met zijne Mathematische onderwijzingen voort, waar van hij leeven moest, wagtende op Patienten, die hij nog niet hadt. Toen deeze hem begonnen te zoeken, en zijne inkomsten vermeerderden, besteedde hij alles, wat hij konde overhouden, om zijne boekerij te verbeteren, en hij beschouwde zijne meerdere ruimte niet anders dan als een middel, om zich bekwaamer in zijn beroep te maaken. Om de zelfde reden, waarom hij boeken aankogt, deedt hij zich ook een Laboratorium voor Scheikundige proeven maaken, en schoon hij zich geen Tuin verschaffen konde, oefende hij zich egter sterk in de Kruidkunde.

Zo men onze eenvoudige opgave wegens het beloop van BOERHAAVE's studien een oogenblik overweegt, staat men steeds verbaasd over de menigte onderscheidene, en geheel verschillende kundigheden, die zich in een enkeld hoofd opstapelden. Hoe vreemd zal men dan ophooren, als wij durven zeggen, dat hij daar zelfs de Regtsgeleerdheid en de Staatkunde bijvoegde. Daar zijn Geesten, die geschikt schijnen voor alles, wat op aarde weetbaar is, en die, door de vaardigheid van hun begrip, de getrouwheid van hun geheugen, de juistheid van hun oordeel, de netheid van hunne verbeelding, altoos gebruik kunnen maaken van de oneindige menigte kundigheden, welke zij onder een onophoudelijk leezen opdoen; en onder deeze Geesten behoorde onze BOERHAAVE. Altoos leezende, altoos opmerkende op het geen hij hoorde en zag, was hij geen uur, geen oogenblik, om zo te spreeken, zonder nieuwe kundigheden op te doen, en was zijne albevattende geest met die kundigheden nooit belaaden, nooit belemmerd of verward.

Met zo veele bekwaamheden, met zo veele naarstigheid vermeerderde welhaast zijn roem, schoon zijn fortuin geens-

zijns evenredig toenam. Een Heer, die in blaakende gunst was bij WILLEM DEN III, Koning van *Engeland*, Stadhouder der Nederlanden, was hem met veele vleiende beloften sterk aan boord, om zich bij hem in den *Haag* te koomen nederzetten; maar onze jonge Doktor vreesde, misschien niet buiten reden, voor zijne vrijheid, en wees de streelende aanbiedingen moedig van de hand. De weetenschappen in het algemeen, eene ijverige beoefening van eenigen tak derzelver, veel meer derhalven de onvermoeide beoefening van zo veele takken, maaken noodwendig de ziel onafhankelijk, om dat zij alle andere driften doen zwijgen, beuzelagtige begeertens weeren, ingebeelde behoeften afsnijden, en den tijd boven alles leeren waardeeren.

Doctor BOERHAAVE telde in deezen tijd reeds drie Mannen van aanzien onder zijne hartelijke vrienden; naamelijk JACOB TRIGLAND, Professor in de Godgeleerdheid te *Leiden*, en de Heeren DANIEL VAN ALPHEN en JAN VAN DEN BERG, beiden in de eerste Magistraatsbedieningen geplaatst, welke zij met veel eer waarnamen. Zij hadden de verdiensten van onzen BOERHAAVE opgespoord. Door dien eerbied, welken verlichte geesten altoos koesteren voor uitmuntende talenten, waar zij die ook mogen aantreffen, genoopt, en door dien geest van onderscheiding, welke zodanige zielen altoos vergezelt, geleid, hadden zij de zonderlinge bekwaamheden van den jongen Geneesheer, meer gegist dan ontdekt, en die gissende ontdekt; en die gissende ontdekking verstrekt den genoemden Mannen inderdaad zo zeer tot lof, als zij daar naderhand vermaak van hadden, in den toeneemenden roem en levendige erkentenis van iemand, wien zij onder de eersten de hand van hulp en vriendschap hadden aangebooden. De Heer VAN DEN BERG stelde hem voor om naar eene plaats van Professor in de Medicijnen op de *Leidsche* Universiteit te staan, en vervaarde hem inderdaad door de vermetelheid, zo als hij de zaak beschouwde, van die gedagte, dewijl hij dien post zeer verre te hoog boven zijne bekwaamheden en staat beschouwde. Die bekwaame en ijverige vriend ondertusschen, die veel invloed hadt, geloofde voor BOERHAAVE iets te mogen onderneemen, het geen voor een ander onder-

werp

werp dwaasheid en vermetelheid geweest zoude zijn; hij sprak dan met zijne vrienden, vatte de zaak met ernst aan, en in den Jaare 1702 wierdt dezelve tot een gelukkig einde gebragt

Hoogleeraar in de Medicijnen geworden, hadt hij welhaast een ongelooflijken toevloed van toehoorderen op zijne lessen, en zijn naam klonk zo sterk, dat op een gerugt dat hij naar elders stondt verroepen te worden, de Kuratoren van de *Leidsche* Universiteit hem eene aanmerkelijke vermeerdering van Jaarwedde aanbooden, op voorwaarde, dat hij hen niet verlaaten zoude. Hunne wijze zuinigheid wist te berekenen hoe veel een Man als BOERHAAVE voor de Akademie, voor de Stad, voor de Provincie, waard was. — Ware de zuinigheid hunner opvolgeren in laatere tijden altoos even wijs, even onbekrompen geweest!

Toen de eerste gronden van zijn fortuin gelegd waren rees dat gebouw, met zijnen roem, dagelijks hooger. Men gaf hem nog twee beroepen, het een in de Kruid, het ander in de Scheikunde.

Zijne onderwijzingen, nu zo veel vermeerderd als zij konden zijn, trokken zulk een grooten toeloop van vreemdelingen na *Leiden*, dat 'er de Stad merkelijk door verrijkt wierdt, en dat de Magistraat zich geluk wenschte de verzekering te hebben van zulk een Man te zullen behouden. Alle Landen en Staaten van Europa verschaften hem Discipelen, vooral *Duytschland* en *Engeland*; ja *Engeland*, hoe fier, en met reden, wegens den hoogen trap van volmaaktheid, waar toe het de weetenschappen voert. Schoon de ruimte, alwaar hij zijne lessen hieldt, vrij groot was, liet men egter dikwijls, om zeker te zijn van eene plaats, dezelve door eenen bediende vooraf inneemen en bewaaren, gelijk men somtijds in schouwspelen doet, daar men voor een ongemeen grooten toevloed vreest.

Het is niet te verwonderen, (men vergunne mij deeze aanmerking in het voorbijgaan te maaken) dat in eeuwen, waarin de openbaare onderwijzingen nog zeldzaam, en de bekwaame onderwijzers nog zeldzaamer waren, waarin de weetenschappen, om zo te spreeken, nog opgezogt en na-

geloopen moesten worden, veele liefhebbers zich uit andere landen herwaarts begaven om een zo beroemd Geneesheer te hooren; maar thans, nu alles vol Collegien, Universiteiten en Akademien is, thans, nu men allerwegen Meesters, en, wat nog meer zegt, overal boeken, de beste en in de meeste Studien de eenigste Meesters, aantreft, thans is zulk een toeloop, zo lang deeze gesteldheid aanhoudt, nooit weder te verwagten. Welke redenen kan tegenwoordig iemand bijna hebben om zijn Vaderland te verlaaten, en herwaarts te koomen of elders te gaan? Vindt hij in zijn eigen land niet alles wat hij noodig heeft? en het geen ontbreeken mogt, zal dat het tijd- en geld-verlies van de reis kunnen opweegen? Dit is natuurlijk de redeneering, die elk bij zich zelven houden zal, voor dat hij zijn land verlaat om zich na vreemde Akademien te begeeven.

Het was in de Scheikunde bijzonderlijk dat onze BOERHAAVE zich niet het minst onderscheidde. Men kan niet zeggen, dat hij een nieuw Sijstema van Chijmie heeft voortgebragt; maar geleezen en overdagt hebbende, wat over deeze Weetenschap geschreeven was, heeft hij allerwegen licht in dezelve verspreid, daar de oorspronklijke Auteuren, dikwils met voordagt, duisternis gelaaten hadden; hij bragt hunne dwaalingen te regt, hij verbeterde hunne orde, hij verbondt de Scheikunde met andere weetenschappen, en bijzonderlijk met de Natuurkunde, hij maakte 'er eene beredeneerde weetenschap van. Met één woord, hij hersmolt, om zo te zeggen, de Chijmie, en gaf dezelve in den Jaare 1732 in twee Boekdeelen in 4to uit. Dit werk wierdt met eene zeer groote graagte ontvangen, en bij alle kenners als het meesterstuk van één groot man beschouwd. Het zal, wat ook naderhand in de Scheikunde gedaan of ontdekt moge worden, altoos een voortreffelijk werk blijven, 't welk niet slegts van Scheikundigen, maar zelfs van Natuurkundigen, naarstig behoorde geleezen te worden. Want, ik herhaal het, schoon men de Chijmie, reeds voor dat het werk van BOERHAAVE verscheen, getrokken hadt uit die geheiligde wartaal en mijsterieuse duisternissen, waar in zij zich oudtijds verborg, toen zij zich voor de eenige weetenschap opgaf,

en

en zich niet verwaardigde gemeenschap met eenige andere Studien te hebben; schoon men deeze allergrootste vooroordeelen, zeg ik, toen reeds verdreeven hadt, scheen de Scheikunde egter zich nog niet wel onder de algemeene wetten der Natuurkunde te willen onderwerpen, en eenige voorregten voor zich zelve te willen behouden. Maar BOERHAAVE heeft haar geleerd, niet dan eene eenvoudige, klaare, en voor elk verstaanbaare Natuurkunde, maar een bijzondere tak der Natuurkunde, te zijn. Hij heeft alle de kundigheden, die op duizend verscheidene plaatzen verspreid, en verwardelijk opgehoopt waren, bij malkander gebragt, in orde geschikt, en van een verwarden, akeligen, nutteloozen Mengelklomp een schoon Heelal gemaakt, daar men met verwondering op staart, dat men met gemak doorwandelt, en met vermaak geniet.

Behalven de wezenlijke hoedanigheden, welke men in eenen Hoogleeraar, en vooral in een groot Man, met reden, vordert, hadt onze BOERHAAVE nog andere, die hem bijzonderlijk bemind maakten bij zijne leerlingen. Gemeenlijk werpt men hun eene zekere hoevèelheid Geleerdheid toe, zonder zich verder te bemoeijen, wat zij daar mede al of niet bedrijven mogen. Men betragt zijn pligt naar de Etiquette, en men maakt die Etiquette zo ruim en gemaklijk als men kan. In 't kort, men houdt zijne Collegien, men spoed zich naar 't einde, en men heeft gedaan. BOERHAAVE toonde een waare zugt om zijne leerlingen te onderwijzen. Hij was niet slegts zeer naauwkeurig om hun al den beloofden tijd te geeven, maar hij maakte ook geen gebruik van die toevallen en omstandigheden, waar bij hij eene les konde uitwinnen, dewijl hij niet miste die les door eene andere te vervullen, als niet van zich kunnende verkrijgen, dat zijne toehoorders door dergelijke toevallen van hun wettig regt beroofd zouden worden. Ook maakte hij altoos werk om de bekwaamsten onder zijne leerlingen op te spooren, aan te moedigen, en door bijzondere oplettendheden te helpen.

Hij deed meer. Als zijne Studenten ziek wierden was hij hun Geneesheer, en hij bezogt hen, zonder een oogenblik be-

beraad, vóór de rijken en grooten, die zijne hulp verlangden. Hij beschouwde hen, welken hij tot zijne lessen toeliet, met welker onderwijs hij zich belastte, als zijne aangenoomen kinderen, aan welken hij zijne hulp verschuldigd was; en terwijl hij die kinderen in hunne ziekten bijstondt, gaf hij hun doorgaads de naauwkeurigste en nuttigste onderrigtingen tevens.

Hij hadt drie Professiën, en vervulde dezelve alle op de eigen wijze. Hij gaf in den Jaare 1707 zijne *Institutiones Medicae*, en in den Jaare 1708 zijne *Aphorismi de cognoscendis et curandis morbis*, in 't licht. Wij spreeken niet dan van de eerste uitgaven zijner werken, die altoos van verscheiden andere gevolgd zijn. Die beide gemelde werken, en bijzonderlijk de *Institutiones*, worden in de hoogste agting gehouden bij hen, die bevoegd zijn daar over te oordeelen. Hij stelt zich daar in voor HIPPOKRATES na te volgen; op het voorbeeld van deezen grond hij zich alleen op eene duidelijke en wel bevestigde ondervinding, en laat alle zamenstelzels agter wege, die, schoon flikkerende en vernuftige voortbrengzels van een geoeffenden Geest, door de Natuur niet gewettigd worden. Die wijsheid van BOERHAAVE was in zijnen tijd nog agtenswaardiger dan ten tijde van HIPPOKRATES, toen de zamenstelzels noch zo menigvuldig noch zo verleidende waren. De navolging van HIPPOKRATES blijkt ook in den gedrongen en kragtigen stijl; waar in de gemelde werken geschreven zijn. Het zijn in zekeren opzigte niet dan beginzels van waarheden, of zaaden, die ten uitersten ingedrongen, zaamgepakt, en dus verkleind zijn, welken men moet ontzwagtelen, uitrollen, ophelderen, gelijk hij in zijne verklaaringen deedt.

Zoude men hebben durven denken, dat de *Institutiones Medicae* en de *Aphorismi* van BOERHAAVE zo veel gerugt gemaakt, zo veel roem verworven zouden hebben, om zich buiten de grenzen der Christenheid te verspreiden, tot in Turkije door te dringen, en daar in het Arabisch overgezet te worden? En door wien? Door den Mufti zelven. Verstaan de bekwaamste Turken dan Latijn? Zijn zij in staat om eene menigte zaaken te begrijpen, die betrekking hebben

tot onze Ontleedkunde, tot onze Scheikunde, tot meer andere Studien, die in Europa beoeffend, in Turkije verwaarloosd, althans weinig verstaan worden? Kunnen zij de verdiensten voelen van een werk, 't welk, niet dan voor de Geleerden geschreven, een geoeffend brein vereischt om verstaan te kunnen worden? Die bedenkingen zijn natuurlijk. De Heer ALBERT SCHULTENS, egter, Hoogleeraar in de Oostersche taalen, en bij de geheele waereld erkend voor een Man zijner zaake volmaakt kundig, meldt in zijne Lijkrede, welke hij op order van de Universiteit van *Leiden* over zijnen Amptgenoot gedaan heeft, niet slegts, dat de gemelde twee werken „door den Mufti zelven fraai en „zinlijk in de Arabische Taal overgezet, en ter Konstanti„nopolitaansche Drukperze vervaardigd waren," maar vervolgt ook: „voor vijf jaaren heb ik eenige stukken dezer „vertaaling, uit *Konstantinopolen* den Heere BOERHAAVE toe„gezonden, getoetst, en bevonden getrouwelijk met het „oorspronkelijk overeen te koomen."

Eene andere bijzonderheid, die de *Institutiones* betreft, is niet minder opmerkelijk, schoon zij van een geheel anderen aart is. Toen dit werk in den Jaare 1713 herdrukt wierd, plaatste hij daar eene Opdragt voor aan den Heer ABRAHAM DROLENVAUX, Raad en Schepen der Stad *Leiden*, waarin hij hem zeer ernstig en in zeer levendige bewoordingen bedankt, dat hij zich wel heeft willen berooven van zijne eenigste dogter, om dezelve aan hem ten huwelijk te geeven. Het was drie jaaren na zijn huwelijk, 't welk hij in den Jaare 1710 voltrokken hadt, dat hij deeze dankbetuiging aan zijnen Schoonvader, en deeze liefdeverklaaring aan zijne Vrouw openlijk deedt.

Hij hadt smaak in die soorten van Opdragten, en hij wilde liever een streelend bewijs van vriendschap aan zijns gelijken geeven, dan zich nederwerpen aan de voeten van eenen Grooten, die hem onder de menigte zijner vleijeren moogelijk opgemerkt, maar waarschijnlijk zeer gebrekkig onderscheiden zoude hebben. Hij droeg zijne Chijmie op aan zijn Broeder JAKOB BOERHAAVE, Predikant, die, door zijnen Vader tot de Geneeskunst geschikt, hem veel geholpen hadt

in

in zijne scheikundige bewerkingen, daar hij, schoon voor den H. Dienst verordend, zich bijna aan overgaf. In vervolg van tijd ruilden deeze broeders hunne verordeningen, als ik mij dus mag uitdrukken; de voorgenoomen Predikant wierdt Doctor in de Medicijnen, en de voorgenoomen Medicus wierdt Predikant; en men ziet uit dit geval, 't welk inderdaad gemeener is dan men vermoedt, dat de Natuur zich niet aan onderlijke destinatien stoort.

Ik heb van den Heer BOERHAAVE nog niet gesprooken als Professor in de Kruidkunde. Hij kreeg dat beroep in den Jaare 1709, een jaar, geheel Europa door, zo noodlottig voor de Planten; maar waar van men zoude kunnen zeggen, dat *Leiden* indien niet eene uitzondering ware, ten minsten in BOERHAAVE eene rijkelijke vergoeding hadt. De nieuwe Professor vondt in den tuin der Universiteit drieduizend planten, en hij hadt dat getal in den Jaare 1720 reeds verdubbeld. Gelukkig hadt hij al vroeg, gelijk wij reeds gezegd hebben, eenigen smaak in de landbouwerij gekreegen, en niets strookte beter, en met zijne gezondheid, en met zijne zugt voor een eenvoudig leven, dan de bezorging van een tuin, en de lichaamsbeweeging, die hier mede verbonden was. Andere handen konden werken, maar zij zouden door dezelfde oogen niet geleid zijn geweest. Hij miste niet de Leerwijzen, die in de verdeeling der planten vastgesteld waren, en derzelver naamlijsten, te volmaaken.

Na het afdoen zijner lessen in eene zijner drie beroepen, vertrokken de vreemdelingen met verwondering en eerbied voor den grooten BOERHAAVE uit *Leiden*, en gingen zijn naam en roem in hunne landen verbreiden. Elk der drie beroepen trok een troep, die kwam en ging, en zich alle jaar vernieuwde. Zij die van *Leiden* gekomen waren, zonden, of liever droegen, anderen derwaards, en de volgende overtroffen de voorgaanden dikwijls in getal. Men kan zich geen bekwaamer, geen kragtdadiger middel verbeelden, om de agting van een groot man allerwegen te verspreiden, en hem in korten tijd over geheel Europa bekend te doen worden. De beste boeken maaken langzaame voortgangen in vergelijking van deeze vlugt.

Een

Een groot Professor in de Geneeskunst, en een groot Geneesheer, kunnen zeer onderscheiden, zeer verschillende wezens zijn; zo waar is het, dat de menschelijke natuur een raadzel, de menschelijke karakters vermengd zijn, en dat, het geen onmiddelijk met malkanderen verbonden schijnt, zeer dikwijls inderdaad gescheiden is. BOERHAAVE vereenigde die twee onderscheidene talenten in zijn persoon. Hij was een ongemeen bekwaam Geneesheer, en om dit enkel door de stukken te bewijzen, hij trok, behalven dien verbazenden toeloop van Studenten, nog een anderen, nog grooteren vloed na *Leiden*, namelijk van een talloozo menigte Lijderen, die hem van alle kanten, als een orakel, kwamen raadpleegen over allerhande ziekten, die de gemeene Geneeskunst scheenen te bespotten; raadpleegen, ook niet zelden, over ongeneeslijke ongemakken, die het gebrek van oordeel in hun onbepaald vertrouwen openbaarden; raadpleegen, eindelijk, over kleinigheden, die zekerlijk de moeite van de reis en de aandagt des grooten Mans niet waardig waren; maar die dikwijls ruim zo veel als gewigtiger gevallen medewerkten om zijne middelen te vermeerderen. Ik heb hooren verzekeren, dat Paus BENEDICTUS DE XIII hem heeft laaten raadpleegen.

Naa dit alles zal men zich niet verwonderen, dat Vorsten, die zich in *Holland* bevonden, gelijk CZAAR PIETER DE I, en de Hertog VAN LOTTHARINGEN, naderhand Groot Hertog van *Toskaanen*, hem met hunne bezoeken vereerd hebben. Het is in zodanige gelegenheden het Publiek, 't welk zijne Meesters mede sleept, en hen, om zo te spreeken, dwingt, naar hunne begrippen te denken; of liever, het is de overheerschende verdienste, die Vorst en Onderdaan beiden dwingt.

In den Jaare 1731 verkoos de Koninklijke Akademie der Weetenschappen te *Parijs* onzen BOERHAAVE tot een haarer buitenlandsche leden, en eenigen tijd daar naa wierdt hij ook lid van de Koninklijke Societeit te *Londen*. De Franschen beroemden zich de Engelschen voorgekomen te zijn, schoon de verkoorne meer verbintenissen in *Engeland* dan in *Frankrijk* hadt.

Hij

Hij verdeelde zijne oplettendheden gelijkelijk tusschen die twee Maatschappijen, zendende aan elke de helft van het Berigt wegens een groot werk, vijftien geheele jaaren, nagt en dag, en zonder afbreeking, op een zelfde vuur agtervolgd; waar van het besluit was, dat de kwik onbekwaam was om eenige wezenlijke verandering te ondergaan, en bij gevolg om in een ander metaal verkeerd te worden. Deeze bewerking paste niet dan aan een Scheikundigen, die tevens zeer kundig en bekwaam, zeer geduldig, en in ruime omstandigheden geplaatst was. Hij beklaagde zich egter de onkosten niet, maar oordeelde die wel besteed te zijn, om dat hij door zijne proef de Alchijmisten voor hunne vrugtlooze tijd- en geldspillingen, en onvoorzigtige lieden, die hun gehoor gaven, voor hunne bedriegerijen hoopte te beveiligen.

Zijn leeven was ten uitersten arbeidzaam, en zijn gestel, schoon uitteraart meer dan gemeen sterk, bezweek daar onder. Hij miste niet lichaams-beweeging, 't zij te voet of te Paard, te maaken, zo veel het weder en zijne bezigheden hem vergunden; en wanneer hij niet konde uitgaan speelde hij op de Guitarre, eene uitspanning ten uitersten geschikt om de ernstige, en zelfs droevige bezigheden, daar hij zo zeer mede bezet was, op te volgen, maar die tevens eene zekere zagtheid van ziel onderstelt, welke lieden, aan die soorten van bezigheden overgegeeven, niet altoos hebben, en vooral niet altoos behouden.

Hij heeft drie zwaare en smartelijke ziekten gehad. De eene in den Jaare 1722, de tweede in 1727, en de derde eindelijk, die hem uit dit tijdelijke heeft weggenomen, op den drieëntwintigsten September 1738.

De Heer SCHULTENS, die hem drie weeken voor zijn dood in 't bijzonder zag, getuigt, dat hij hem, in 't midden van zijn lijden, vondt met de gevoelens niet slegts van onderwerping, maar ook van liefde voor hem, onder wiens wijze en vaderlijke voorzienigheid hij deeze voorbigaande smarten leedt. Met zulk eene gesteldheid kan men ligt oordeelen, dat zijne zeden altoos zuiver, zijn gedrag en wandel deugdzaam waren. Hij stelde zich gereedelijk in de plaats van anderen, het welk noodwendig eene billijkheid en toegeevendheid

heid moest voortbrengen, en hij ftelde gereedelijk anderen in zijne plaats, waar door hij de trotsheid, die zich anders zo ligtelijk van 's menfchen geest meester maakt, voorkwam of ftultte. Hij ontwapende de kwaadaartigheid en den laster, door daar geen agt op te flaan. Hij vergeleek derzelver trekken bij die vonken of fpranken, die uit een groot vuur opgaan, wel een weinig flikkeren en vrees verwekken, maar die terftond uitgaan, zo men daar niet op blaast.

Uit het geen wij van zijnen grooten roem en den verbaazenden toevloed van Studenten en Lijderen gezegd hebben, begrijpt men van zelfs, dat zijne geldmiddelen fterk vermeerderen moesten. Men ftaat egter verbaasd over den fchat, dien hij heeft nagelaaten, wanneer men daar bij in aanmerking neemt, dat hij denzelven niet dan door de wettigfte middelen gewonnen heeft. Dezelve wordt op bijna twee millioenen Hollandfche guldens begroot! Eene verbaazende vordering inderdaad voor een Man, die niets bezeten hadt! maar men bedenke, dat hij drie Profesfien, en in elk derzelver een ongemeenen toeloop hadt; het welk derhalven aanmerkelijke voordeelen moest opbrengen; dat hij onophoudelijk van alle kanten wierdt geraadpleegd, en, zonder dat hij 't eischte, rijkelijk betaald, naar gelang van het aanzien der perfoonen, die hem raad vroegen, en van den eerbied, waar mede men hem befchouwde. Voeg daar zijne eenvoudige levenswijze bij, daar hij aan gewend was, en welke hij niet konde of moest verlaaten. Hij hadt geen vermaak althans in eenige verfpilling van trotsheid, van vertooning, geene grillige verklezingen of zwakheden, die niet zelden eene kostbaare levenswijze maaken; eindelijk, hij was een wijs beftierder zijner wettig verkreegen fchatten, en heeft een vrij hoogen ouderdom bereikt. „ Het was derhalven, „ (deeze woorden van eenen Schrijver, die een fchets van „ zijn leven gegeeven heeft, mag ik wel de mijne maaken,) „ zijn fchuld niet, dat hij zo rijk wierdt." Doorgaands hebben de menfchen een fortuin, niet naar hunne onbepaalde begeerten gefchikt, maar hunne zeer bepaalde verdienften overtreffende; dat van BOERHAAVE was boven zijn begeerte, maar naauwelijks evenredig aan zijne ongemeene verdienften

en onvermoeide werkzaamheid. Ik heb reeds gedeeltelijk gemeld, dat hij zich op den zeventienden September des Jaars 1710 in huwelijk verbondt met MARIA DROLENVEAUX, een uitmuntende vrouw, waar mede hij agtëntwintig jaaren gelukkig geleefd, en waar bij hij vier kinderen verwekt heeft, waar van de eerstgeboorne, JOHANNA MARIA, alleen haare ouders overleeft; „ dewelke, zo als de Heer SCHUL- „ TENS zich uitdrukt, het nooit voor wat groots heeft aan- „ gezien de eenige erfgenaame te zijn van eene rijke nalaa- „ tenschap, maar het als den grondslag en de vervulling van „ haar geluk beschouwt, de deugd van haare Vader geërfd „ te hebben."

Twee andere dogters zijn in haare eerste kindsheid gestorven, en een Zoon kan naauwelijks gezegd worden geleefd te hebben.

BEVERNINGK (HIERONYMUS VAN) Aangaande deezen doorluchtigen Staatsman vinden wij, in de *Bijvoegzels op* WAGENAAR, nog aangeteekend, dat hij te *Gouda* slegts eenmaal, te weeten in den Jaare 1668, de Burgemeesterlijke waardigheid bekleed heeft, maar tot het einde zijns leevens Vroedschap dier Stad, als mede Curator van het Hoogeschool te *Leiden* gebleven is. „ In de eerste betrekking," leezen wij verder in die Aanteekening, „ wierdt hij, nog ten Jaare „ 1689, mede benoemd om de Stads Afgevaardigden ter „ Vergadering van *Holland*, met zijnen raad bij te staan, in „ het geschil met *Amsterdam*, over de verkiezing van Sche- „ penen. In het laatste, bevorderde hij mede den aankoop „ der aanzienlijke Boekerij van den wijdvermaarden ISAAK „ VOSSIUS, die, te *Londen*, op den twintigsten Februarij des „ Jaars 1689, was overleeden. Die Boekschat van Griekschе „ en Latijnsche handschriften, mitsgaders van andere, uit- „ muntende en zeldzaame, werken, wierdt, voor drieëndeer- „ tigduizend guldens, door de *Leidsche* Hoogeschool, ge- „ kogt; hebbende de Staaten van *Holland* aan Curatoren en „ Burgemeesteren verlof gegeeven om, daar toe, de noodige „ penningen op te neemen. Onder 't opzigt van den Am-

„ bas-

„ bassadeur van CITTERS, wierden die Boeken, uit *Engeland*,
„ herwaarts overgemaakt."

BEUNINGEN. (KOENRAAD VAN) In ons berigt wegens deezen Staatsman vermeldden wij zijne ijver tegen de bevordering van Prinse WILLEM DEN III. Niet vreemd was het, daarom, dat deeze den Burgemeester een vergramd hart toedroeg. In zijne bekende *Bijvoegzels* heeft de Heer H. VAN WYN het affchrift van eenen door hem gezienen eigenhandigen Brief van Prins WILLEM doen drukken, waardig om door ons te worden overgenomen, als van die vergramdheid en 's Prinsen leevendigen aart een spreekend bewijs vertoonende.

Dieren, den eerste April 1683, op den middag.

MYN HEER!

„ Ik heb, deze morgen, wel ontfangen UEde. brief, met
„ de Bylagen van gisteren. Ik heb met aendaght gelesen
„ die schone consideratien van den Hr. VAN BEUNINGEN Voor
„ soo veel hy extaleert de maght van Vranckr. en de reeden, die men heeft om deselve 't apprebenderen, dat gaet
„ directelyk tegens syne gronden, om met Vrankr. nooyt in
„ alliantie te treden; want, indien alle fondementen waer
„ waren, die hy stelde, so en is 'er niets overigh voor ons,
„ als ons te submitteeren; soo syn die consideratien ofte
„ malitieus ofte tegens syne eygen opinie. De meeste van
„ syn fondementen, die hy verders stelt, syn onwaerheiden
„ ofte élatie, die hy uit syn eygen hooft maeckt, als mede
„ de conclusie; maer het laetste van al syne consideratien is
„ een onverdragelyk drygement, dat myn bloet in myn hoof
„ heeft doen reyzen, als ik deselve periode heb gelesen. Ik
„ ben soo geindigneert van dat geheel geschrift, dat ik UEd.
„ het niet genoegsaem kan seggen. Het sal UEde. seer facil syn om het te refuteeren, maer het smert my aen
„ myn hert, dat UEd. soo veel onnodige moeyte sal moeten
„ nemen, en daer door so veel kostelyken tyt verlooren
„ gaen, die UEde. veel beter hade kunnen besteeden ten

 „ dien-

„ dienste van Republicq. Ick voorsie seecker, dat, naer dat
„ UEd. dese schone considerstien sal hebben beantwoort, dat
„ de Heeren van Amsterdam het daer toe sullen willen diri-
„ geeren tot een Besognie in Hollandt, daer ick my oock
„ sal laeten vinden, maer VAN BEUNINGEN moet daer present
„ syn; en ick pretendeere my oock 't expectoreren, gelyk
„ hy gedaen heeft; maer het Landt sal daer oock van wa-
„ gen, want ick meene niets by my te houden, alhoewel
„ ick seecker ben, dat VAN BEUNINGEN en ick, naderhadt,
„ irreconcliabel sullen syn maer daer vraegh ik niet nae:
„ d'eenigste saek, die my seer bedroeft, dat is te zien dat
„ het Gemeen so veel heeft geleden ende noch sal leyden,
„ alleen door een turbulenten geest. Ick versoek, dat UEd.
„ my wil laeten weeten, tegens wat dagh ofte tyt UEd.
„ my in den Haagh wil hebben; want ick sal daer niet
„ alleen komen, maer vliegen, indien ick koste, om dienst
„ te doen, ofte, om / beter te seggen, datter geen quaet en
„ geschiet. UEd. sal, nootsaeckelyck, alle de leeden, so
„ veel doenlyck, tegens de raisonnementen van den Hr. VAN
„ BEUNINGEN dienen te preoccuperen. De eenigste van zyne
„ raisonnementen, die ick apprehendeere dat ingressie mogh-
„ te vinden, syn die van d'apparentie van een oorlogh,
„ want die syn, naer myn oordeel, niet so klaerlyck te
„ wederleggen, als wel d'andere, en daer in komen veel
„ saecken, die men de menschen so niet en kan doen be-
„ grypen. Ick sal UEd. rescriptie inwaghten en blyve on-
„ veranderlyck."

Myn Heer, UEd. Dienstwillige Vriendt

(was geteekend) G. Prince D'ORANGE.

P. S. „ Ick hoop dat Gelderlandt en Overyssel, dese
„ week, in Equipage sullen consenteeren, volgens de Hol-
„ landsche Resolutie."

BIGGEKERKE, gemeenlijk *Beekerke* genaamd, is eene Heer-
lijkheid met een Dorp, op het *Zeeuwsche* Eiland *Walche-
ren*,

ven. In overoude tijden was *Biggenkerke* eene afzonderlijke Heerlijkheid, naar welke een aanzienlijk Geflagt zich liet noemen. Het ligt ten Noorden van *Koudekerke*, en dus ook van *Vlissingen*, niet verre van de Noordzee. De Heerlijkheid paalt ten Noordoosten aan die van *Kreummenhoeke*, waar van het Dorp, op eenige weinige huizen na, verdwenen is. *Biggenkerke*, zo wel als de laatst genoemde Heerlijkheid, behoort aan de Stad *Vlissingen*.

Zie *Tegenwoordige Staat van Zeeland*.

Bloemen, (Nolbertus van) gebooren te *Antwerpen*, in den Jaare 1672, heeft, insgelijks, een aanmerkelijk gedeelte van zijn leeven in onze Stad gesleeten. Naa eenige vorderingen in de kunst gemaakt te hebben, deedt hij eene reize na *Rome*, alwaar hem, door de Bentvogels, de bijnaam van *Cefalus* wierdt gegeeven. Naa zijne wederkomst uit *Italie*, vertoefde hij, eenigen tijd, in zijne geboortestad; doch begaf zich, vervolgens, na *Amsterdam*, alwaar hij, zedert, tot in een hoogen ouderdom, zijn bestendig verblijf heeft gehouden, zonder 'er, egter, veel fortuin te maaken. Van 's Mans verdiensten kan men een denkbeeld vormen, uit een Altaarstuk, in de Roomsche Kerk *de Boom*, in de Kalverstraat, verbeeldende eenen Kersnacht; het is een van zijne beste Stukken, welke hier gevonden worden. In 't laatst van zijn leeven maakte hij, inzonderheid, zijn werk van het geeven van Lessen in de Tekenkunst. Hij bereikte een hoogen ouderdom; doch zijn eigenlijk Sterfjaar is ons niet gebleeken.

Blom. (C.) Meermaalen vertoonden wij staalen van de verregaande heerschzucht der Kerkelijken, en van een ingebeeld regt, alsof eene, ik weet niet welke, Godlijke zending hem vrijwaarde van de magt der Waereldlijke Overheid, aan welke zij, ook in zaaken, die op de burgerlijke rust en orde onmiddelijken invloed hebben, onderwerping noch gehoorzaamheid zouden verschuldigd zijn. De Kerk-

 leer-

leeraar C. BLOM kan de lijst dier Yveraaren, met een verontwaardigingwekkend voorbeeld vergrooten. Te *Leeuwarden*, alwaar deeze Man het predikampt onder de Hervormden bekleedde, moest, in den Jaare 1763, eene Leeraarsplaats vervuld worden. De Regeering dier Stad gaf te kennen, hoe zij gaarne zag, dat de Verkiezing viel op eenen Inboorling van *Friesland*, die tevens de leerwijze van COCCEJUS volgde. Eene Landswet, die, hoewel eenigzins in vergeetelheid geraakt, nimmer was afgeschaft, pleitte voor het eerste gedeelte van dit verzoek. Nogthans konde de Kerkenraad goedvinden, een Drietal in te leveren, waarop niet den Vreemdelingen stonden. Zes maanden was het Drietal blijven leggen, wanneer de Kerkeraad eene Bezending aan de Magistraat benoemde, met last om op eene eerbiedige, doch ernstige wijze, het nadeel van zo lang ophouden der Beroepinge, dezelve onder 't oog te brengen. De Leeraar BLOM, aan het hoofd der Bezendinge, volvoerde wel dien last, wat de hoofdzaak betrof, doch in eene zonderlinge Aanspraak, waar in valsche welsprekendheid met Geestlijken hoogmoed, een vreemd mengzel uitleverden. Dit stuk wierdt, op des Redenvoerders verzoek, niet alleen in de Handelingen des Kerkenraads woordlijk aangeteekend; maar men zag 't zelve, zeer schielijk in druk, en teffens, dat het voor een groot gedeelte overgenomen was, uit eene Leerreden, in de voorgaande Eeuwe, door den Eerw. W. BRAKEL uitgegeeven. Eenigen verhieven die Aanspraak hemelhoog, anderen stelden ze zeer laag, en vonden in dezelve hoonende, smaadlijke, en naar oproerigheid smaakende uitdrukkingen, het gezag van den Magistraat, ten hoogsten beledigende. Met zulk een oog, zag de Regeering van *Leeuwarden* dit Stuk aan, en besloot zodanige middelen aan te wenden, als kragtdaadig konden strekken, om zijn Eerw. te leeren, hoe hij zich jegens zijne Overheid te gedraagen hadt, en den Drukker tot meer omzigtigheids te vermaanen. De Eerw. BLOM wierdt verweezen in eene Geldboete van honderd Goudguldens, van de eerstkomende vervallene Penningen zijner Wedde af te trekken, ten behoeve van 's Stads Armenkamer, en voorts om, in de volle Vergadering der

Ma-

Magiſtraat, zich te vervoegen; ten einde, daar op 't ernſtigst beſtraft, en tot zijn pligt als Leeraar, als Onderdaan van den Staat, en als Ingezeten van de Stad, vermaand te worden. — Den Drukker wierdt eene Boete van vijftig Goudguldens opgelegd, het gedrukte afgenomen, en 't verder verkoopen hem en de andere Boekverkoopers daar ter Stede, verboden. Deeze vervoegde zich, oordeelende dat de Magiſtraat in deezen iets gedaan hadt, waar toe dezelve niet geregtigd was, met een Verzoekſchrift bij den Hove van *Friesland*, vergezeld van een Betoog, dat 'er in de door hem gedrukte Aanſpraak, niets gevonden wierdt, 't welk hem het drukken zou hebben kunnen beletten. De Magiſtraat leverde haare tegenbedenkingen in, en 's Drukkers Verzoek wierdt van de hand geweezen.

Wanneer de Eerw. BLOM kennis gekreegen hadt van het Beſluit, ten zijnen opzigte genomen, maakte hij geene zwaarigheid, om, eer 't zelve hem was voorgeleezen, over SALOMONS woorden, *Verder heb ik ook gezien onder de zonne, ter plaatze des Geregts, aldaar was Godloosheid, en ter plaatze der Geregtigheid, aldaar was Godloosheid. Ik zeide in mijn harte,* GOD *zal den Regtvaardigen en den Godloozen oordeelen: want aldaar is de tijd, voor allen voorneemen, en over allen werk*, te prediken. Tot welk eene Leerreden zulk eene Textkeuze, in die omſtandigheden, aanleiding gaf, is gereedlijk te bevroeden; dezelve was een beroep op 't algemeen, en boezemde 't zelve in, dat 'er in de Vergadering der *Leeuwaardſche* Magiſtraat Godloosheid heerschte. Voor de Magiſtraat ontbooden, weigerde hij verſcheide maalen te verſchijnen, ondanks de verdubbeling der boete, van dagvaarding tot dagvaarding. Eindelijk, door zijn Advocaat en Vrienden geraaden, dit niet langer uit te houden, vervoegde hij zich na 't Raadhuis; doch op eene wijze, zeer geſchikt, om zijne zaak te verſlimmeren. Hij nam een groote Quarto Bijbel, met een witten Band, onder den arm, en koos een grooten omweg, om in dit vreemd vertoon na 't Raadhuis te wandelen. Eene groote meenigte menſchen vloeide zamen: want men wist, dat hij, met den Bijbel, na 't Raadhuis zou gaan. Op de Raadkamer gekomen,

men, begon hij, met groote verheffing van ftem en gebaarden, te fpreeken; doch de Voorzitter viel hem in de reden, geboodt hem te gaan zitten, en liet het Befluit, ten zijnen opzigte genomen, voorleezen. Van het Raadhuis afkomende was de zamengefchoolde menigte nog zeer aangegroeid: onder deezen hoop, waren 'er veelen zijner Aanhangeren, die hem bij de mouw en hand vattende, naa zijne gezondheid vroegen, hem GODS zegen en onderfteuning toewenschten, hij bedankte, voor hunne genegenheid, zeggende: *Ik ben wel; houdt u ftil;* GOD *zal wel zorgen voor zijne Kerk, en mij bewaaren!*

Zijn Eerw., die alle openlijkheid aan zijn geval fcheen te willen geeven, liet een zo getijteld *Eenvoudig Verhaal* drukken: waar in men vindt, dat de Kerkenraad, die de Aanfpraak overgenomen hadt, eene Commisfie benoemde, om de zaak te onderzoeken, en met meerderheid van ftemmen befloot, zich in 't Beroep, op een hooger Regtbank, bij den Eerw. BLOM te voegen; gelijk gefchiedde. Bij het Verzoekfchrift ten dien einde, zo aan Gedeputeerde Staaten van *Friesland*, als aan den Hove, ingeleverd, wierdt gevoegd, en vervolgens in Druk uitgegeeven, een Betoogfchrift ter Verdeediging der Aanfpraake, en het verdere gedrag des Spreekers in deeze zaake gehouden. Veel opziens baarde dit Betoogfchrift; men ftondt verfteld, dat men, in openbaaren Druk, voor de Vierfchaare van het hooge Hof van Juftitie, en voor gantsch Nederland, beweeren durfde „ dat de Be„ ftuuring der Kerke alleen was aanbevolen aan Kerkenraa„ den, Clasfen, en Sijnoden, zodanig, dat niemand daar „ buiten, in Kerklijke zaaken, en wel voornaamlijk in het „ Beroepen van Kerkdienaaren, iets te zeggen hebbe; zelfs „ niet de Overheid. — Dat de Kerkenraad, en vooral ook „ de Predikanten, als zodanig, over 't geen zij zeggen of „ doen, in zaaken, die het Beftuur en het Welzijn der Ker„ ke betreffen; aan niemand Rekenfchap fchuldig waren, „ dan aan GOD en CHRISTUS alleen; voor niemand daar bui„ ten behoefden te regt te ftaan, wie hij ook zij. — Dat „ zij, in de Bediening van hun Ampt, hooger en meerder „ waren, dan hunne Overheden." — Stellingen, door allen, die

die Orde en Vrede lief hebben, en der wettige Overheid behoorelijk ontzag toedraagen, en Kerklijke Overheersching verfoeijen, hoogst gewraakt, en in dit Betoogschrift, nog doormengd met hoonende en lasterlijke uitdrukkingen, ten opzigte van de Magistraat der Stad *Leeuwarden*.

Dan verwonderde men zich, over den buitenspoorigen inhoud van dit Geschrift, men stondt niet minder verbaasd, toen het bleek, dat in 't zelve de Leden van den grooten Kerkenraad, ten onregte als *Deducenten* wierden ingevoerd; daar het alleen een voortbrengzel was, 't welk de Eerw. BLOM, met eenige weinigen zijner Aanhangeren, goedgekeurd en ter Drukpersse overgegeeven hadt: niet alleen zonder voorafgaande toestemminge van de andere Leden; maar zelfs in weerwil van den vollen Kerkenraad, die het laaten Drukken volstrekt hadt afgekeurd; zo dat de Commissie geene vrijheid hadt, om daar in te bewilligen. Een aantal Leden des Kerkenraads, maakten dit ten Hove, en in het Stads Nieuwspapier, openlijk bekend; verklaarende zich met den inhoud van dat Geschrift, niet te kunnen vereenigen, geen deel daar aan, noch aan de gevolgen, te neemen, van de bewuste Regtsvorderingen af te zien, en den Eerw. BLOM, daar in niet meer bij te staan.

Hangende deeze zaak, was 'er geen einde aan Geschriften, daar toe betrekkelijk, wel van onderscheiden aart; doch grootendeels, den Eerw. BLOM, met de zijnen, in 't ongelijk stellende. Hoe zeer meest Naamlooze Schrijvers, voor de Overheid in de bresse traden, en derzelver Regt verdeedigden, reikhalsde een ieder, den uitslag te verneemen, daar de Magistraat, zich met een Verzoekschrift tot de Gedeputeerde Staaten van *Friesland*, gewend hadt, ten einde zij het Gezag der Regeeringe, omtrent Kerklijke zaaken mogten handhaaven, en zodanige Bevelen geeven, als zij naar hunne hooge wijsheid zouden verstaan te behooren. Om te meer klems, aan hun Verzoekschrift bij te zetten, voegden zij 'er drie Stukken nevens. Het eerste bestondt in een Vertoog, van het gebeurde omtrent de zaak van den Eerw. BLOM; met eenige aanmerkingen daarop, en 't geen door hem in 't werk was gesteld, om oproer te

verwekken, als mede, een aanwijzing van verscheide onwaarheden, in zijn *Eenvoudig Verhaal.* Het tweede bevatte een Uittrekzel, van de voornaamste buitenspoorige Stellingen, in het Betoogschrift, strekkende tot wegneeming van alle Regten der Hooge en Mindere Overheden, zelfs van den Souverain, en tot volkomen Onafhanklijkheid der Kerklijken. Het derde, leverde eene lijst op, van de in 't oogloopendste lasterlijke en hoonende uitdrukkingen, omtrent de Magistraat, in het Verweerschrift van den Eerw. BLOM. — Dit alles, was van eene voor de Magistraat gewenschte uitwerking, de Gedeputeerde Staaten van *Friesland* keurden, bij een Besluit van den dertienden Januarij, des volgenden jaars genomen, niet alleen het gedrag der *Leeuwaardsche* Magistraat, goed in het boeten des Leeraars en des Drukkers; maar wraakten daar en boven, het gedrag en de handelwijze van den Eerw. BLOM, dermaate dat zij hem, voor den tijd van zes weeken, in zijne Bediening en Wedde schorsten: een Vonnis, waar aan hij zich moest onderwerpen, onder bedreiging, dat men anders, tot zijn leedweezen, nadere schikkingen zou maaken.

Verkeerd zou dit onbehoorlijk, en doldriftig gedrag eens Leeraars, met zijnen Aanhang, andere Leeraars in verdenking hebben kunnen brengen, als of zij de verregaande Stellingen, en verderflijke Beginzelen, door hem beweerd, toegedaan waren, indien zij zulks ongemerkt hadden laaten doorgaan; hier om wierdt de Classis van *Leeuwarden* te raade, om, op de eerste gewoone Vergaderinge, naa 't regterlijk afdoen deezer zaake, te verklaaren, dat zij tot betoon van haaren verschuldigden Eerbied en Ontzag voor de wettige Overheden, voor de waereld plegtig betuigden de drie Stellingen in de *Deductie* vervangen, verfoeiden, afkeurden, en te eenemaal verwierpen.

Zie Nederlandsche Jaarboeken.

BOEDEKER; (BALTHAZAR) zie DEVENTER.

BOM,

BORSELE. (*Jonker* JAN, *Vrijheer van*) Ten blijke van de hooggaande vleierij, welke, geduurende het meesterschap der Nederlandsche Stadhouders, ook omtrent derzelver gunstelingen wierdt uitgeoeffend, mogen wij, als één staal uit duizenden, de volgende bijzonderheid aangaande deezen Zeeuwschen Magnaat, vermelden. De Echtgenoote van VAN BORSELE van eenen Zoon zijnde bevallen, ontving wijlen deeze Eerste Edele, door eene bezending, de gelukwenschingen der Heeren Staaten van *Zeeland*, die het Peterschap over den Jonggebooren aanbooden; terwijl Mevrouwe de Gouvernante, om haare agting aan deezen Gunsteling te toonen, op zich nam Gemoeder over dien Zoon te weezen. Overeenkomstig met deeze aanbiedingen wierdt de Doopplegtigheid, met eene Vorstlijke Staatsie verrigt, en het Kind den Doopnaam van WILLEM ZEELANDUS gegeeven. Ongeschikt keurden veelen de Pillegifte door de Staaten van *Zeeland* voor deezen Jongen Heer bestemd: hier in bestaande, dat het Eerste Ampt, 't welk van wegen *Zeeland* ter Vergadering van de Hoog Mogende Heeren Staaten der Vereenigde Nederlanden, of in den Raad van Staaten, of in de Generaliteits Rekenkamer, openviel, zo ras WILLEM ZEELANDUS VAN BORSELE TOT DEN HOOGE, den ouderdom van twintig jaaren zou bereikt hebben, zonder eenige verdere overlegging, hem zou worden opgedraagen. Het besluit, hier toe genomen, wierdt, in een daar toe vervaardigde, en met een daar op pasfend Latijnsch Vers versierde, Zilveren Doos, bij wijze van Pillegift, met veel plegtigheids den Vader ter hand gesteld.

Zie *Nederlandsche Jaarboeken*.

BORSELE, (PHILIP JACOB VAN) VAN DER HOOGE. Meer dan één voorbeeld van verkragtinge van bijzondere en algemeene Voorregten, ten behoeve der gunstelingen van het Huis van *Oranje*, leveren vroegere en laatere Geschiedenissen op. Het voorgevallene omtrent deezen Edelman, broeder van Jonkheere JAN VAN BORSELE, Eersten Edele van *Zeeland*, kan die lijst vergrooten. Hij, van beroep een Krijgsman, doch

diep

diep deelende in de gunst der Gouvernante ANNA, Weduwe van WILLEM DE IV, zogt deeze hem te bevorderen tot Medelid der Geëligeerden in het *Sticht van-Utrecht*. Deeze bestonden, geduurende den toen plaatshebbenden Regeeringsform, ten deele uit Edellieden, ten deele uit Burgers, en wierden door den Stadhouder gekoozen. Dan het is een onvermijdelijk vereischte, dat de Edellieden, eer zij, in dit Eerste Lid der Staaten, kunnen aangenomen worden, hunnen Adeldom bewijzen, of blijken van hunne Riddermaatigheid toonen. Wanneer bovengemelde VAN BORSELE VAN DER HOOGE, in den voorleden jaare, naa deeze Waardigheid dong, leverde hij een omstandig Geschrift in, om zijne Riddermaatigheid te bewijzen. Het Eerste en Derde Lid, de Geëligeerden naamlijk en de Steden, ten minsten de meerderheid in die Staatsleden, waren van begrip, dat het oordeel over deeze bewijzen gesteld moest worden, aan eene Commissie, uit de drie Leden van Staat te benoemen. Het tweede Lid, of de Ridderschap, was in tegendeel, van gedagten, dat ieder der Leden, vooraf, diende te overweegen of deeze zaak wel van dien aart was, dat 'er eene Commissie over kon belegd worden. De twee Leden benoemden niet te min Gelastigden, en verzogten, dat de Ridderschap hun hier in zou volgen; doch bleef deeze volharden bij het voorgaande denkbeeld. De Geëligeerden verklaarden vervolgens, ter Staatsvergaderinge, dat zij de toegezondene bewijzen voor de Adelijke Geboorte des Heeren VAN BORSELE voldoende gevonden hadden, de Edelen en Steden verzoekende zich gereed te maaken, tot het uitbrengen van hunnen Raadslag. De Edelen, daar en tegen, oordeelden, bij hunne bijzondere overweeging deezer zaake, éénpaarig, de bewijsstukken voor onvoldoende; doch bragten hun Besluit niet ter Staatsvergaderinge, onder anderen, om dat zij twijfelden of de twee andere Leden van Staat niet wel van oordeel waren, dat deeze zaak bij Meerderheid kon worden afgedaan, 't welk zij ontkenden. Niet zonder grond koesterden zij deeze twijfeling: want de Steden hadden zich met het besluit der Geëligeerden niet vereenigd, of het Eerste Lid besloot nevens het Derde, bij Meerderheid, de Gouver-

nante

nante aan te schrijven, dat zij de Bewijzen des Adeldoms van den Heer VAN BORSELE, hun ten onderzoek door haare Koninklijke Hoogheid toegezonden, voldingend gevonden hadden, en dien Heer, diensvolgens, geregtigd te houden om als een bevoegd Edelman, in het Lid der Geëligeerde Raaden te worden aangesteld; doch dat de Ridderschap, hoe zeer daar toe aangemaand, zwaarigheid gemaakt hadt, zich over dit stuk te verklaaren, en hun Besluit uit te brengen.

Terstond verklaarde zich de Ridderschap tegen dit Besluit, en gaven de Gouvernante kennis van de toedragt der zaake, en teffens ter Staatsvergaderinge hunne bedenkingen over op de bewijzen des Adeldoms des Heeren VAN BORSELE; en in Januarij deezes jaars hunne nadere Aanteekening tegen het Besluit omtrent de toelaating diens Heeren, bij de Meerderheid genomen. De Geëligeerden leverden eene Tegenaanteekening in, waar mede de Afgevaardigden van *Utrecht* zich vereenigden. De Edelen hadden hunne zwaarigheden tegen de egtheid der bewijzen des Adeldoms, de Gouvernante onder 't oog zoeken te brengen, en een Lid aan haar afgevaardigd met een Vertoog ten dien einde strekkende; doch hadt het haar behaagd zich te verschoonen, van 't zelve aan te neemen; maar was zij naderhand, te raade geworden, om, schoon zij zich op het gedaane onderzoek van Hun Ed. Mogenden gerustlijk kon verlaaten, en met derzelver bedenkingen volkomen in stemmen, de zwaarigheden en aanmerkingen der Heeren van de Ridderschap, mede in overweeging te neemen, „ om voor te koomen alle reden van „ beklag, even of gunst en genegenheid zou hebben kunnen „ aanvullen, 't geen aan de bondigheid der bewijzen ont„ brak." Zij hadt alle de Papieren van wederzijden gesteld, in handen van Edelen uit verscheide Gewesten, en niet zijnde van den *Duitschen Huize*. Derzelver verslag hieldt de bewijzen des Adeldoms van VAN BORSELE voor voldingend: waar om de Gouvernante niet langer uitstelde, dien Heer te benoemen tot Lid van de Geëligeerde Raaden, „ niet „ twijfelende of Hun Ed. Mogenden zouden Hoogstderzelver „ omzigtige handeling in alles billijke, als die tot geen an-

„ der

„ der einde gestrekt hadt, dan om aan niemand ongelijk te
„ doen, en te gelijk weg te neemen alle verdenking, van
„ welk een aart die ook zou mogen weezen, als of in dee-
„ zen niet gehandeld ware, naar de strikste regelen van
„ eene volmaakte Justitie."

De Heer VAN BORSELE, zijn ontslag verzogt, en bekomen hebbende als Commandant van de Fortresse *Lillo* op de *Schelde* en de onderhoorige Forten, en als Collonel Commandant van het Regiment Cavallerij van den Lieut. Generaal Graaf WILLEM HENDRIK VAN NASSAU, nam, op den eersten Maart deezes jaars, als Edelman zittinge. Dit geschiedde niet zonder heftige tegenkanting der Edelen, die betuigden het Besluit der twee andere Staatsleden, tot de toelaating, voor van geener waarde te houden, en voor een inbreuk op alle orde der Regeeringe, en den Heer VAN BORSELE niet te erkennen, voor een bevoegd Edelman, waar van zij, in een nader Vertoog der Onwettigheid van het Besluit, ten opzigte van de toelaating des Heeren BORSELE genomen, sterke redenen bijbrengen, ten slot zeggende, „ niet te wil-
„ len, dat tegen hun of hunne Nakomelingen, ooit of ooit,
„ als eene uitdruklijke of stilzwijgende erkentenis der Rid-
„ derschap van die Adelijke Geboorte van den Heere VAN
„ BORSELE, of als een uitdruklijke of stilzwijgende toestem-
„ ming van hunnen wege in die toelaating, zou aangevoerd
„ worden, het verschijnen van dien Heer ter Vergadering
„ van de Staaten, of van het Eerste Lid, het bijwoonen
„ van eenige beraadslagingen, of het verkrijgen en bekleeden
„ van eenige Commissiën, Ampten of Officien, of eindelijk
„ iets ter waereld, waar in die Heer, nu, of in 't vervolg,
„ zich gedroeg, of gedraagen zou, als aangesteld in de hoe-
„ danigheid van Edelman, in het Lid der Heeren Geëligeer-
„ de Raaden of waar in hij als zodanig erkend mogt wor-
„ den, door wie, of op welke eene wijze ook, 't zij met
„ kennisse of buiten weeten der Ridderschap, in tegenwoor-
„ digheid, of bij 't afweezen der Edelen, zonder of met der-
„ zelver bijzondere verklaaring daar tegen."

Zie *Nederlandsche Jaarboeken.*

BOSCH,

BOSCH, in overoude tijden een niet onaanzienlijk Eiland, aan de Provincie van *Stad en Lande* behoorende, en ten Noorden van dezelve in de Noordzee gelegen. Door verloop van tijd, bij mangel aan de noodige voorzorge tegen de overstroomingen, daalde het zo zeer in waarde, dat, in den Jaare 1659, de helft daar van verkogt wierdt, aan de Heeren RENGERS en LEWE, voor de somme van zevenhonderd guldens. Thans is het niet meer dan een Zandplaat, van welke de bovengrond, jaaren geleden, door de Zee is afgespoeld.

Zie *Tegenwoordige Staat van Stad en Lande.*

BOSCH, (BERNARDUS DE) bekend als een der beroemdste Dichters van zijnen leeftijd, wierdt geboren te *Amsterdam*, op den achtëntwintigsten Maart des Jaars 1709, en overleedt op den zevenëntwintigsten October des Jaars 1786, in den ouderdom van ruim zevenënzeventig jaaren. 's Mans godvrugtige geaartheid deedt hem zich, bijzonderlijk, tot het gemoedelijke en stigtende bepaalen. Hoe gelukkig hij daar in geslaagd zij, kan, overduidelijk, blijken uit zijne *Dichtlievende Verlustigingen*, waar van vijf Deelen het licht zien. Kunstvermogen en voortreffelijkheid van inhoud en bedoelinge, dingen hier om de meerderheid. Van de *Christlijke Gezangen*, onlangs, ingevoerd in de Gemeente der Doopsgezinden bij het Lam en den Tooren, te *Amsterdam*, naar men ons berigt, is verre het grootste gedeelte uit 's Mans godvrugtige pen gevloeid. Als Lidmaat verrigtte hij zijnen openbaaren Godsdienst in de Gemeente der Doopsgezinde, die in de Kerk, *de Zon* genaamd, vergaderen.

BOSCH, (JOANNES DE) broeder van den straks vermelden godvrugtigen en voortreffelijken Dichter BERNARDUS DE BOSCH, in den Jaare 1713, hier ter Stede, gebooren, hoewel niet opzettelijk tot de Teken- en Schilderkunde opgeleid, liet, nogthans, zints zijne aankoomende Jeugd, voor dezelve, zo veel zucht en genegenheids blijken, dat de

edele

edele kunst, vervolgens, eene der hoofdbezigheden zijns leevens is geworden. Kragtig voedzel, ter aankweekinge van deeze aangeboorene geneigdheid, vondt DE BOSCH, deels in de keurige Verzameling van Tekeningen en Prentkunst van zijnen Vader, den Heere JERONIMO DE BOSCH, beroemd Apotheker, en meer dan vijftig jaaren Mede-Inspector van het *Collegium Medicum* alhier: een man van fraai vernuft en kunstlievenden geest; deels in de gemeenzaame verkeering met de beroemdste Kunstenaars van zijnen tijd, JAN en MICHIEL VAN HUYZUM, MOUCHERON, den grooten JACOB DE WIT, en anderen. Als vrienden, deelden deeze hem gulhartig hunnen raad mede, en wist hij, denzelven ten heilzaamen gebruike aan te wenden. Ongemeen behaagden onzen Kunstminnaar de Teekeningen van JAN VAN HUYZUM, en drong hij, in den geest diens Schilders, zo diep door, dat hij eenige van VAN HUYZUM's voornaamste en uitvoerigste Teekeningen zodanig heeft gecopiëerd, dat kunstkundigen, dikmaals, moeite hebben, om de Copiën van de Origineelen te onderscheiden. Daarenboven zijn de eigen Inventiën van DE BOSCH van Arcadische Landschappen, insgelijks, in den trant van den zelfden JAN VAN HUYZUM, of ook wel in dien van MOUCHERON, zamengesteld. Meer hieldt DE BOSCH zich bezig met teekenen, dan met schilderen met olieverf; als zijnde dit laatste te omslagtig voor iemand, die niet als eene kostwinning, maar slegts tot zijn vermaak en uitspanning, de kunst behandelde. De voornaamste proeve zijner bekwaamheid, in 't schilderen met olieverf, is eene Kamer, met Arcadische Landschappen beschilderd, in het huis, wel eer in eigendom bewoond, door zijnen geleerden Vriend, wijlen den Heer PIETER FONTEIN, in leeven Leeraar der Doorpsgezinden alhier, staande op de Heeregraft, eenige huizen ten Noorden van de Hirtestraat. Voor 't overige was de Heer JOANNES DE BOSCH een eerlijk, welmeenend, openhartig, en bij uitsteekendheid godvrugtig Man. Hij overleedt, ongehuwd, op den eenëndertigsten Januarij des Jaars 1785, in den ouderdom van bijkans tweeënzeventig jaaren. 's Mans nagelaatene Teekeningen worden, onder het kunstlievend Geslagt, bewaard. Zijn broeder, wijlen de geagte

Zede-

Zededichter BERNARDUS DE BOSCH, schreef, in zijnen hoogen ouderdom, op het overlijden des geliefden broeders, eenen Lijkzang, met het vuur van een jeugdigen Dichter, waar in het broederlijk hart in den lof van des overleedenen Karakter, Kunstvermogen en Godsvrugt, naar verdienste, uitweidde.

BOTNIA. (SYDS of SIXTUS VAN) Van den Edelman, in ons *Woordenboek* vermeld, moet onderscheiden worden een andere, van dien zelfden naam. Deeze was getrouwd met ELIZABETH ALBERDA, dogter van REINT ALBERDA, *van 's Zand*, en HELENA RIPPERDA. Naa het overlijden van deezen SYDS VAN BOTNIA, die aan zijne huisvrouwe alle zijne goederen, en dus ook *Hottinga-State*, gelegen in het Dorp *Nieuwland*, tusschen *Sneek* en *Bolsward*, bij Uiterften Wille hadt besproken, hertrouwde zijne Weduwe met GUILIAM MARDOWEL, Ridder, voormaals Hoogleeraar in de Wijsbegeerte aan het Hoogeschool te *Groningen*, en naderhand Gezant van het Hof van *Engeland* bij de Algemeene Staaten der Vereenigde Nederlanden.

Zie J. W. TE WATER.

BOUDAAN, (GUALTERUS PETRUS) geboren, in den Jaare 1704, te *Utrecht*, alwaar zijn Vader, PETRUS BOUDAAN, ten dien tijde, het Leeraarampt, onder de Hervormden, bekleedde; doch, sints het Jaar 1710, te *Amsterdam*, tot zijnen dood toe, welke in den Jaare 1733 voorviel. De Heer BOUDAAN, zich op de beoeffening der Regtsgeleerdheid toegeleid, en den trap van Meester in die Weetenschap hebbende beklommen, hadt nu een gebaanden weg, om tot de aanzienlijkste Eereposten te geraaken. In den Jaare 1730, nam hij, voor de eerstemaal, zitting in Schepensbank, en bekleedde, zedert, dien gewigtigen post, in de Jaaren 1735, 1738, 1739, 1741, 1742, 1747 en 1748, om, vervolgens, op te klimmen tot de Burgemeesterlijke waardigheid, in den Jaare 1761, en nog elf maalen, met eere en luister, daar mede bekleed te worden. In den Jaare 1730 was hij Raad der Stad, en, in den Jaare 1741, Bewindhebber der Oostindische

Maatschappij geworden; hebbende, daarenboven, verscheiden jaaren, het Ampt van Commissaris Politiek bekleed. De Heer BOUDAAN overleedt, op den derden Januarij des Jaars 1781, het zevenënzeventigste zijns ouderdoms.

BOURG, (LOUIS FABRITIUS DU) te *Amsterdam*, op den tweeden Julij des Jaars 1693, geboren, hadt tot Vader eenen Koopman in Manufactuuren, en uit *Frankrijk* herkomstig. In 't eerst schreef LOUIS, eenigen tijd, bij zijnen Vader op het Komptoir, met oogmerk om tot den Handel te worden opgeleid. Veel smaaks hebbende in de Teekenkunst, genoot hij, inmiddels, het onderwijs, eerst van JAN DE LAIRESSE, en vervolgens van JACOBUS VAN HUYZUM. Enkele liefhebberij was de grond deezer oeffeninge. Naderhand, eerst door het bekoomen van een Ampt op het Stadhuis, en vervolgens van het Kosterschap in de Amstelkerk, meer ledigen tijd verkregen hebbende, besteedde hij denzelven, om zijner heerschende neiginge bot te vieren. Zedert maakte hij kennis en vriendschap met den beroemden Graveerder BERNARD PICART, en wierdt, langs dien weg, bekend met de fraaie Teekeningen van PERSYN, LE SUEUR en LE BRUN; waardoor hij in het verhevene der Kunst smaak kreeg, en, eerlang, opklom tot den rang van een bekwaam Historieschilder. Inzonderheid, egter, strekte zich zijne genegenheid uit tot het wel teekenen van het Naakte. Van hier dat hij het teekenen van Akademiebeelden, meer dan vijfëntwintig jaaren, met onafgebroken lust en ijver, heeft voortgezet. Veele zijner Teekeningen zijn, door bekwaame Graveerders, zo in boeken als elders, in 't licht gebragt. Eene zinnebeeldige vertooning van de zorge voor behoeftigen, kranken en gebrekkigen, hangende voor den Schoorsteen, in de Weeskamer, bij de Nieuwe Kerk, is door DU BOURG geschilderd. De wapens der Kerkmeesteren van de Wester Kerk, in een Zinnebeeldig tafereel geschilderd, hangende in het Komptoir van Kerkmeesteren, is, insgelijks, de vrugt van zijn Penseel. Diergelijk een stuk hangt ook in het Komptoir van de Amstel Kerk, waar van, gelijk boven is gezegd, DU BOURG Koster was. Doch het voornaamste zijner Kunststukken, is,

het

het groot Schoorsteenstuk, voor den kleinen of noordlijken Schoorsteen van de Kamer van het Committé van Justitie op het Stadhuis. Het verbeeldt de *Geregtigheid*, zittende op eenen zetel, verzeld van de *Wakkerheid* en *Standvastigheid*, raadpleegende met *Wijsheid*, *Voorzigtigheid* en *Godsvrugt*, doende *Geweld* en *Bedrog* wijken, en wordende gekroond door de *Gelukzaligheid*. Met zo veele Kunstbekwaamheden paarde DU BOURG den roem van deugdliefde en een geregelden wandel; met welken hij, op den zestienden September des Jaars 1775, ten grave daalde, in den ouderdom van ruim tweeëntachtig jaaren.

BOURGOGNE, (ANTONIE VAN) of BOURGONDIE, gemeenlijk de groote *Bastaard van Bourgondie* genaamd, als zijnde een Zoon van Hertog PHILIPS VAN BOURGONDIE, door hem, onzeker bij welke Vrouw, buiten echt verwekt. Het voornaamste, of wel eenige bedrijf, welk wij van hem aangeteekend hebben gevonden, was zijn aandeel, nevens ADOLF VAN RAVESTEIN, in het doen straffen van de voornaamste hoofden en aanleiders van eene hevige opschudding te *Zierikzee*, in de maand Augustus des Jaars 1472 voorgevallen. KAREL, Zoon van PHILIPS, hadt zijnen natuurlijken broeder, tot het doen uitoeffenen van die straffe, derwaarts gezonden.

Zie J. WAGENAAR, *Vaderl. Hist.*

BOURGONDIE; (MARIA VAN) zie MARIA VAN BOURGONDIE.

BOURIGNON, (ANTONETTE) eene zonderlinge Vrouw, van meer dan gewoone begaafdheden, gelijk uit de volgende leevensschetze zal blijken, wierdt geboren te *Rijssel*, in *Vlaanderen*, op den dertienden Januarij des Jaars 1616; haar Vader was JOHAN BOURIGNON, een Koopman, haare Moeder, MARGARETA BEKWARTH. Bij haare ter waereld komste zag zij 'er zo leelijk uit, dat haare nabestaanden eenige dagen in beraad stonden, of het niet dienstig zijn zou haar als een wanschepzel te versmooren. Met de jaaren begon haare mis-

maaktheid allengs te verdwijnen, en men ftelde dit beraad ter zijde. Toen zij vier jaaren oud was, befpeurde zij reeds, dat de Christenen niet volgens hunne beginzels leeven: hierom verzogt zij, dat men haar zou aanwijzen waar het land der Christenen ware. Zij geloofde niet, dat zij in dat land was, zo lang zij zo groot eene tegenftrijdigheid ontdekte tusfchen de Voorfchriften van JESUS CHRISTUS en het gedrag van haare Landgenooten.

Een der grootfte wederwaardigheden, welke haar vervolgens in het huis haarer Ouderen, overkwamen, was, dat men haar met geweld ten huwelijk wilde befteeden; dit ftreedt zeer met haare neiging: zij was meer gefteld op een Klooster dan op een Man. Twee redenen meldt de Schrijver van het Leeven van ANTONETTE BOURIGNON, ieder van welke afzonderlijk, of beide te zamengenomen haar van het huwelijk kunnen weerhouden hebben. De eerfte reden was „ dat zij menigmaalen ooggetuige was van het onbefcheiden gedrag van haaren Vader tegen haare Moeder, welke dikmaals het voorwerp was van zijne woede en oploopendheid; dat zij hierom, door haare kinderlijke omhelzingen, haaren Vader zomtijds zogt ter neder te zetten, 't welk haar bij wijlen ook gelukte; en dat zij zich vervolgens afzonderde, daar zij, overdenkende, welk een rampzalige ftaat een ongelukkig huwelijk was, haare gebeden ten hemel opzondt, zeggende: *Mijn God, mijn God! geef, dat ik nimmer mij in 't huwelijk begeeve!*" De andere reden van haaren afkeer van den gehuwden ftaat, kwam voort uit een edeler beginzel. „ God (zegt de zelfde Schrijver) hadt haar, van der Jeugd aan, met zo eene buitengewoone maate van kuischheid begiftigd, dat zij zelve dikwijls verklaard heeft, geduurende haar geheele leeven, nimmer, zelfs niet bij overijling, de geringfte gedagten te hebben gekoesterd, der kuischheid en ingetogenheid van den maagdelijken ftaat onwaardig. De H. THERESIA fchrijft, dat God haar voormaals met de zelfde genade hadt begiftigd; doch Mejuffer BOURIGNON bezat haar in eene zo overvloedige maate, dat zij, om zo te fpreeken, afdaalde op de geenen, welke rondsom haar waren. Haare tegenwoordigheid verfpreidde een reuk

van

van ingetogenheid, welke de vleefchelijke vermaaken deedt vergeeten, en (deeze bedenking voegt 'er haar Leevensbefchrijver bij) ik laat het aan de ondervinding over van hun, welke met aandagt haare fchriften geleezen hebben, of zij daar van niet eenige indrukzels gevoelden, en niet eenigen trek befpeurden tot deeze Gode zo aangenaame deugd."

In weerwil van deezen afkeer, wierdt zij, door haaren Vader, ten huwelijk beloofd aan eenen Franschman; ook was de tijd tot het vieren van het trouwverbond reeds beftemd: doch zij voorkwam zulks, dewijl zij heimelijk het huis haarer ouderen verliet, en voorts de vlugt nam. Dit gebeurde op Paaschdag des Jaars 1636. Nogthans vlugtte zij niet om zich in een Klooster op te fluiten; zij wist dat de Geest des Euangeliums niet heerscht in deeze ftille verblijfplaatzen: maar zij hadt voorgenomen, zich na de eene of andere wildernis te begeeven. Ten dien einde verkleedde zij zich in het gewaad van eenen Kluizenaar, en vervorderde haaren weg met allen mogelijken fpoed; doch in een dorp in *Henegouwen* wierdt zij aangehouden, alzo men eenig vermoeden kreeg, dat zij van eene andere fexe was, dan haar kleed vertoonde. Nimmer was zij in grooter gevaar, ten aanzien van haaren maagdelijken ftaat, dan bij deeze gelegenheid: zij was gevallen in de handen van een Krijgsman, die haar niet dan door een foort van Wonderwerk ontfloeg. De Priester van het dorp verloste haar uit het gevaar; en vermids hij in haar blijken van een hooger dan menschlijken geest meende te befpeuren, gaf hij 'er kennis van aan den Aardsbisfchop van *Kamerijk*, die haar vervolgens kwam fpreeken, het Kluizenaars-leven afraadde, en vermaande na het huis haarer Ouderen weder te keeren.

Niet lang hieldt zij zich egter op ten huize van haaren Vader. De Aardsbisfchop van *Kamerijk* hadt deezen aangeraaden, zijne dochter aan haar eigen oordeel over te laaten, en volkomene vrijheid van Geweeten te doen genieten; dit was eene der voorwaarden van haare wederkomst. Ondanks dezelve, begon men haar, andermaal, lastig te vallen met voorflagen van een huwelijk, en wel zo ernftig, dat zij, anders geen kans ziende om den aandrang haarer Ouderen

tegenstand te bieden, voor de tweede reis de vlugt nam. Dit gebeurde in den Jaare 1639 Thans begaf zij zich regelrecht tot den vermelden Aardsbisschop, van welken zij de vrijheid verwierf, om nevens eenige andere Juffrouwen van haaren smaak, in het Dorp *Blaton*, een Genootschap op te regten. Doch wanneer de Aardsbisschop haar kort daar naa deeze vrijheid opzeide, was zij genoodzaakt, zich na *Luikerland* te begeeven, van waar zij eerlang in *Vlaanderen* wederkeerde. Hier sleet zij verscheiden jaaren in afzondering en eenvoudigheid; niet, egter, zonder zekeren jongeling eene geweldige liefdedrift voor haar in te boezemen, en die, om toegang tot haar te krijgen, den schijn van heiligheid vertoonde. Hij was een boerenzoon en genaamd SAULIEU, en zo men mag geloof slaan aan alles, wat in het Leeven van ANTONETTE van hem gezegd wordt, een groote deugeniet. Zij zelve verhaalt, dat deeze persoon haar grooten overlast aandeedt, en haar door bedreigingen, zelfs door haar het bloote Mes op den keel te zetten, tot zijne snoode oogmerken zogt te noodzaaken. Weshalven zij, om van hem ontslagen te worden, zich genoodzaakt vondt, haare toevlugt te neemen tot den Waereldlijken arm. SAULIEU liet haar voorts in vrede, en vervoegde zich bij eene andere Geestlijke dochter, bij welke zijne schijnheilige bedriegerijen beter slaagden.

Naa dat BOURIGNON eenigen tijd dus in de afzondering geleefd hadt, keerde zij andermaal na *Rijssel*, daar zij tot aan den dood van haare Moeder, en vervolgens ook nog eenigen tijd bij haaren Vader bleef: waar naa zij haar voorgaand afgezonderd leeven hervatte. Naa haars Vaders overlijden, wilde zij in 't eerst haar erfgoed niet aanvaarden; doch zij veranderde van besluit, en de aanzienlijke somme, door haare Ouderen nagelaaten, groeide merkelijk aan onder haar bestuur.

In den Jaare 1653 aanvaarde zij het bestuur van het Gasthuis van onze lieve Vrouwe der Zeven Smarten te *Rijssel*; en omhelsde vervolgens, in den Jaare 1658, den Nonnenstaat, naa alvoorens de Orde en het Gewaad van den H. AUGUSTINUS te hebben aangenomen. Doch het ongeluk wilde,

de, dat dit Gasthuis, vier jaaren daar naa, zo algemeen met den Geest van Toverkunde besmet wierdt, dat alle jonge dochters, welke in gemelde huis in de kost besteed waren, gehouden wierden een verbond te hebben aangegaan met den Duivel. Het gerugt hier van verspreidde zich algemeen, en de kwaadspreekers maakten ANTONETTE overal uit voor 't hoofd der Toverkollen. De Wethouderschap van *Rijssel* liet haar in verzekering neemen, zondt Geregtsdienaars na het Klooster, om onderzoek te doen, en deedt haar vervolgens voor zich koomen om zich, ware het mogelijk, van den aangewreeven blaam te zuiveren. Doch met hoe veel kragt van redenen zij zich verantwoordde, 't was alles vrugteloos; zij begreep, dat de beschuldigingen der geenen, welke haar vijandig waren, meer invloeds hadden dan haare vertoogen; en om derhalven niet meer bloot te staan voor smaad- en schimpredenen, hing zij het Nonnenkleed op den tuin, en vertrok na *Gent*. Dit viel voor in het jaar 1662. Zodra was zij niet te *Gent* gekomen, of GOD, gelijk zij zelve schrijft, *openbaarde haar groote geheimen*. In deeze stad en te *Mechelen* hieldt zij zich vier jaaren op. In de laatstgenoemde stad maakte zij vriendschap met een zekeren persoon, welke haar altoos is getrouw gebleeven. Zijn naam was CHRISTIAAN DE CORT.

Deeze mensch, op twee onderscheidene tijden kort naa elkander, en met zwaare bedreigingen, in gevalle hij niet gehoorzaamde, door een hooger dan menschlijk bevel opgewekt, hadt het grootste gedeelte zijner bezittingen toevertrouwd aan eenige nabestaanden, welke voorgenomen hadden een Eiland in Holstein, *Noordstrand* genaamd, door de Zee overstroomd, droog te maaken; door dit middel was hij in het bezit geraakt van de Tienden, van het opperbestuur, en zelfs van een gedeelte van den grond deezes Eilands. Zijn voorneemen was om nevens zijne Geestlijke Vrienden en Vriendinnen zich met der woon derwaarts te begeeven. Onder deeze was ook onze BOURIGNON.

Zij vertrokken dan, om dit voorneemen te volbrengen, gezamentlijk na *Amsterdam*, in den Jaare 1668; hier liet ANTONETTE haar Boek drukken *Over het licht der Waereld.*

Onder hunne reisgenooten bevondt zich een goed getal Jansenisten, die zich nevens haar na de zelfde plaats van afzonderinge begaven. Haar verblijf te *Amsterdam* duurde langer dan zij in 't eerst verwagt hadt; geduurende hetzelve wierdt zij bezogt van lieden van allerleien rang en smaak. Dit deedt haar hoopen, dat de hervorming, welke zij predikte, van vrugt zoude zijn; nogthans wierden 'er weinigen gevonden, welke een vast besluit namen om haare beginzels te volgen. LABADIE en zijne Leerlingen zouden gaarne de reize na *Noordstrand* hebben willen aanneemen; en vermids zij eene aanzienlijke somme gelds booden om het geheele Eiland te koopen, leende de Heer DE CORT daar aan greetige ooren. Doch BOURIGNON wees hunnen voorslag van de hand, voor reeden geevende, dat de Gevoelens en de Geest, welke LABADIE en zijne naavolgens beheerschten, strijdig waren met het Licht en den Geest, welke haar bestuurde. „ *Zij* hadt (schrijft zij zelve ergens) ten opzigte van LABADIE reeds eenige inwendige bevindingen van GOD en een hemelsch gezigt gehad, waar in GOD haar in den Geest hadt vertoond een Man, klein van gestalte, (dit was LABADIE) zeer bezig om met een grooten haak in de hand den val van een groot huis, of van een instortenden Tempel te beletten; en door een gesprek, welk zij met hem hadt gehouden, waar door zij, hoewel vrugteloos, getragt hadt hem te weerhouden van het Sijnode van *Naarden* te tarten, en hem van zijne dooling wegens de kwaade Leer der Voorschikkinge te overtuigen, was zij ten vollen verzekerd, dat hij zijne begrippen uit de zelfde bron schepte als de overige Geleerden; en in zijn gedrag niet inwendig door GOD verlicht, noch door de zagte beweegingen der Godlijke aanblaazingen bestuurd wierdt."

Te *Amsterdam* raakte zij eenige reizen in gesprek met ettelijke Cartesiaanen, en onder deezen met HEIDANUS en BURMANNUS; doch hunne beginzels mishaagden haar dermaate, dat zij verzekerde, „ dat GOD zelf haar uitdrukkelijk hadt te kennen gegeeven, dat de Cartesiaansche Wijsbegeerte de snoodste en de vervloektste van alle Ketterijen was, welke immer in de waereld geleerd zijn, eene volslagene God-

Godverlochening, of verwerping van GOD, in welks plaats de verdorvene Reden zich zogt in te dringen." Zij schreef hier meer boeken dan zij 'er Leerlingen maakte; ook hadt zij hier veelvuldige openbaaringen, in welke haar eene overgroote menigte gantsch zonderlinge zaaken ontdekt wierden.

Midlerwijl was haar Leerling DE CORT na *Noordstrand* vertrokken, doch hij overleedt 'er, niet lang naa zijne aankomst, op den twaalfden November des Jaars 1669, alle zijne goederen nalaatende aan ANTONETTE BOURIGNON; doch 't hadt geene geringe moeite in, om zich in 't daadelijk bezit van zo een vetten brok te stellen. In den Jaare 1671 verliet zij *Holland*, om de reize na *Noordstrand* aan te neemen. Zij hieldt zich eenigen tijd op in verscheiden' plaatzen van *Holstein*, en was genoodzaakt eenige Leerlingen, welke zich tot haar vervoegd hadden, hun afscheid te geeven; zij zag, dat een iegelijk hunner op zijn eigen gemak en voordeel zag, en zij begreep hier uit, dat dit niet het rechte middel was om eene kudde nieuwe Christenen aan te leggen. In *Noordstrand* gevestigd zijnde, voorzag zij zich van eene eigene Drukkerij: want haare pen was zo vlug als anderer lieden tong; zij liet op deeze Drukkerij de Boeken, welke zij in 't Fransch, in 't Hoog- en Nederduitsch schreef, drukken.

Juffrouw BOURIGNON wierdt hevig bestreden in verscheiden Boeken, in welke haare Leerstellingen en Zeden wierden aangetast; zij zelve verdeedigde zich in een Werk, waar aan zij den tijtel gaf van *Getuigenis der Waarheid*, en waar in de Kerkelijken van haar geenzints gespaard worden. Doch dit was het rechte middel niet om den Vrede te zoeken. Twee Luthersche Leeraars trokken inzonderheid den alarmklok, bij openbaaren geschrifte beweerende, dat men voormaals lieden verbrand en onthoofd hadt, wier Leerbegrippen min onverdraagelijk waren dan die van ANTONETTE BOURIGNON. Ook vatten de Labadisten, misschien uit weerwraak, eerlang de pen tegen haar op. Het drukken en verspreiden haarer Werken wierdt eerlang verbooden. In December des Jaars 1673 begaf zij zich na *Flensburg*; doch hier wisten sommigen het gemeene Volk dermaate tegen haar op te hitzen,

gen, haar voor een Toverkol uitmaakende, dat zij zich gelukkig rekende, dit gevaar heimelijk ontvlugt te zijn. Vervolgens zogt zij eene schuilplaats te *Tonningen*, *Sleeswijk*, *Husum* en elders, doch vondt ze nergens. Dus van Stad tot Stad vervolgd, wierdt zij eindelijk genoodzaakt, 't Holsteinsche te verlaaten, en de wijk te neemen na *Hamburg*. Dit gebeurde in den Jaare 1676. Hier was zij veilig, zo lang haare aankomst onbekend was; want men hadt hier van geene kennis gekregen, of men tragtte zich van haar persoon te verzekeren. Zij hieldt zich dan eenige dagen verborgen, en vertrok voorts na *Oostfriesland*, daar de Baron VAN LUTZBURG haar onder zijne bescherming nam. Hier wierdt zij bestierderesse van een Armenhuis, en wijdde haare zorg en vlijt, maar niet haare beurs, ten besten van dit gestigt. Niet lang, egter, genoot zij hier eene ongestoorde rust: weshalven zij, in den Jaare 1680, besloot de reize na *Holland* aan te neemen. Doch terwijl zij derwaarts op weg was, overleedt zij te *Franeker*, in *Friesland*, op den dertigsten Augustus des gemelden jaars.

De wederwaardigheden, welke zij in *Duitschland* leedt, beletteden niet, dat zij een aanzienlijk getal Boeken schreef; doch 't zou bezwaarlijk vallen, een geregeld denkbeeld van haar Leerstelzel te geeven: te vergeefs zou men ook een geregeld en wel aaneen hangend stelzel verwagten van iemand, die zich geheel en al verliet op onmiddelijke inblaazingen. Men wil, dat zij het Nieuwe Testament niet meer dan eenmaal, en dat nog ter loops, zou geleezen, maar terstond bevonden hebben, dat zij, 't geen daar in voorkwam, reeds in haar hart gewaar wierdt; dat ze alle boeken en geleerdheid veragtte, en haare eigene schriften, zo niet boven, althans gelijk met de H. Schriftuure schatte; dat ze CHRISTUS en ADAM onder de geenen telde, die van een dubbeld geslagt zijn; dat ze CHRISTUS twee lichaamen toeschreef, en het duizendjaarig Rijk in een vleeschelijken zin beweerde. Ook willen sommigen, dat zij de Godheid van CHRISTUS en het Leerstuk aangaande de Drieëenheid lochende. Aangaande den *Antichrist* hadt zij een zeer zonderling begrip; zij begreep, dat het een Duivel zijn zoude, welke

eene

eene vleeschelijke natuur zoude aanneemen; zij hadt hem in een gezigt gezien, en wel zo onderscheiden, dat zij de grootte, houding en gestalte van deezen vleesch gewordenen Duivel zeer duidelijk beschreef. Eindelijk wordt zij beschuldigd, van nooit iets van haare goederen, welke zij in overvloed bezat, aan de armen te hebben medegedeeld, voorwendende, dat GOD haar zulks verbooden hadt, om twee redenen: vooreerst, om dat 'er geene waare armen gevonden wierden, en de zulken, welke in behoefte leefden, haare weldaaden onwaardig waren; ten anderen, om dat zij haare goederen tot betere einden wilde aanwenden.

Een van haare voornaamste naavolgers was de vermaarde PETRUS POIRET; deeze wist de buitenspoorige en kwalijk zamenhangende verbeeldingen van ANTONETTE BOURIGNON op eene kunstige wijze op te schikken, en bragt dezelve in de gedaante van een soort van geregeld zamenstelzel, in zijn uitvoerig Werk, getijteld: *L'Oeconomie Divine, ou Systeme Universel*, in 't Fransch, en naderhand ook in 't Latijn in 't licht gegeeven te *Amsterdam*, in den Jaare 1686, in zeven Deelen in 8vo.

BRAKEL, (*Geslagt van* VAN) Op dit Artikel, Deel VIII, bl. 916, beriepen wij ons op de Lijst van dit Geslagt, door J. W. TE WATER beloofd, als zullende plaats vinden onder de *Bijlagen*. Aan de volledigheid, welke wij, zo veel doenlijk is, tragten in agt te neemen, zijn wij verschuldigd, de Stamlijst, zedert door den kundigen en arbeidzaamen Man in 't licht gegeeven, hier in te vullen.

RICHOLD VAN BRAKEL, Schildknaap, Heer van Develstein, Schepen der Stad Dordrecht, in 't Jaar 1340. Hij won bij Maria Booth, dochter van Kornelis Booth, Schepen van Dordrecht, en van Geertruid van der Merwede,

JOHAN VAN BRAKEL, Schildknaap, Heer van Oudelands-Ambacht, Burgemeester te Dordrecht, in den Jaare 1390. Hij trouwde N. van Riede. A.

GODSCHALK VAN BRAKEL, Raad en Rentmeester Generaal van Zuid-Holland, Schepen te Dordrecht, in den Jaare 1383, en Raad in den Jaare 1389. Hij heeft nagelaaten B.

Af-

Herenbern, of *Herbern van Brakel*, Schepen te Dordrecht, in den Jaare 1370, die, gelijk aangewezen is, bij herhaalinge voor koomt in 't Charterboek van Mieris, waar Jan en Godschalk ook gemeld worden. Zie II Stuk bl. 276.

A.

Afstammelingen van JOHAN VAN BRAKEL.

Willem van Brakel, Schout van Dordrecht, in den Jaare 1404. { *Jan van Brakel*, Ridder.

Godschalk, Schout van Dordrecht, in den Jaare 1408. { *Geertruid van Brakel*, getrouwd met Jan van Bolland, Ridder.

B.

Afstammelingen van GODSCHALK VAN BRAKEL.

Johan van Brakel, Schildknaap, Baljuw van Gouda, in den Jaare 1380. Trouwde met Geertruid Booth, dochter van Aart Booth, Ridder op Duivestein, Burgemeester van Dordrecht, en van Elizabeth Oem van Barendrecht.

Willem van Brakel, Schildknaap, Schout van Dort, doodgeslagen tusschen Rotterdam en Overschie, waar over een aanmerkelijke brief bij HOOGSTRATEN Woordenboek, II Deel bl. 362, 363. { JOHAN VAN BRAKEL, Schildknaap, Heer van Oudelands-Ambacht. Zijn Zoon volgt C.

Rei-

REINOLD VAN BRAKEL, Schildknaap, vermeld op 't Jaar 1412. Hij won bij Jannette Eggert

Machteld, gehuwd aan Fredrik van Uitenham, Ridder, Maarschalk van Utrecht, in den Jaare 1418.

Willem van Brakel, Schildknaap, Schepen te Dordrecht, in de Jaaren 1442 en 1443. Hij nam in echt Sueta de Beveren, Vrouwe van Dortsmonde; bij welke verwekt is D.
Hij storf 1490, en zij 1494.

Godschalk van Brakel, Priester, in den Jaare 1454.

Reinolda van Brakel, welke ten man hadt Jacob van den Woude. Zij overleedt in den Jaare 1499.

C.

Zoon van Johan van Brakel.

JOHAN VAN BRAKEL, Schildknaap, Heer van Oudelands-Ambacht, op hem verheven in den Jaare 1434, en door hem verkocht in den Jaare 1442, aan Willem Duik. — Met dezen eindigt het Geslagtregister bij VAN LEEUWEN en HOOGSTRATEN, en begint de mij medegedeelde Genealogie, waar uit ook blijkt, dat hij in huwelijk hadde Geertruida van Deelen, en kinderen bij haar verwekte, die in zeker transport van 't Jaar 1460, te gelijk met hunnen Vader genoemd worden.

JOHAN VAN BRAKEL, die in echt hadt Katharina van Leefdaal, gelijk blijkt uit de huwelijks-voorwaarden des Jaars 1475, en een Maagenscheid met zijn' broeder, in 't Jaar 1477. Zijne Zoons volgen E.

Zweder van Brakel, getrouwd met Theodora van Delft. F.

Zoon

D.

Zoon van Willem van Brakel.

Willem van Brakel, die te Leuven gestorven is, ongetrouwd, in 't Jaar 1504.

E.

Zoons van Johan van Brakel.

Johan van Brakel, die in echt hadt Johanna van Meerten tot Ingen, dochter van Dirk van Meerten en Berta van Eck. Dit blijkt uit een transport in 't Jaar 1580, en een Maagenscheid van zijne vrouwe met haare kinderen ten Jaare 1580. Hij behoorde onder de verbonden Edelen, en liet naa G.

Kornelis van Brakel, die na 't overlijden van zijn' Vader, in 't Jaar 1502, is beleend geworden. Bij Margaretha van Boecoop won hij

LODEWYK VAN BRAKEL, die trouwde
1. Anna van Ifendoorn.
2. Antonetta van Wijhe; bij welke hij verwekte

DIRK VAN BRAKEL, die ook onder de Edele Bondgenooten was. Hij verwekte bij Anna Vijgh H.

F.

Zoon van Zweder van Brakel.

Willem van Brakel, die misschien, mede het Verbond der Edelen geteekend hadt. Hij trouwde, in 't Jaar 1529, Katharina van Nispen.

Otto van Brakel, getrouwd met Elizabeth van Haeften. Zij hebben nagelaaten

Zoons

Deze Tak heeft zich te Utrecht gevestigd; doch 'er zijn, zo veel men weet, geene afstammelingen meer van overig. Zie *Connoissance de la Noblesse d'Utrecht*, pag. 26, 41.

G.

Zoons van Johan van Brakel.

Lodewijk van Brakel, die trouwde Katharina Tempier, en bij haar één' Zoon verwekte; gelijk blijkt uit een Maagenscheid met zijne broeders en zusters, na 't overlijden van deszelven Moeder, ten Jaare 1600.

Johan van Brakel, die, volgens de Huwelijks-voorwaarden ten Jaare 16.5, in echt hadt Henrica Millink. Zijn Zoon volgt I.

Johan van Brakel, ongetrouwd gestorven.

Dirk van Brakel, Kapitein. Hij nam in huwelijk Petronella Vijgh, dochter van Adriaan en Hadewich van Rossum.

H.

Zoons van Dirk van Brakel.

FLORIS VAN BRAKEL, Drost ter Lede, gehuwd met Geertruid Bentink, dochter van Karel en Antonette van Deelen. Zij wonnen

DIRK VAN BRAKEL, getrouwd met Josina van Borssele, heeft nagelaaten. K.

Dirk van Brakel, in 't Jaar 1599 getrouwd met N. van Zuilen van Hardenberg.

I.

Zoon van Johan van Brakel.

Johan van Brakel, getrouwd met Maria Louisa van Liere, volgens de huwelijksvoorwaarden, ten Jaare 1669. Zij wonnen

Willem Fredrik van Brakel, die in echt nam Jakoba Pompe, en twee dochters naa liet L.

Ik vermoede, dat deeze geweest zij de Kapitein, en, naderhand, Schout bij Nacht J. van Brakel, die den tocht na Chattam bijwoonde in den Jaare 1667, en den hevigen zeestrijd voor Soulsbaai in den Jaare 1672. Men zie BRANDT in 't Leven van de Ruiter. Hij sneuvelde in den Zeeslag in den Jaare 1690. WAGENAAR Vad. Hist. VII. D. p. 112.

K.

Zoons van Dirk van Brakel.

FLORIS ADRIAAN VAN BRAKEL, die, bij Margareta Gijsberta Steeland, verwekte

DIRK LOUIS VAN BRAKEL, die, bij Jakoba Woutrina de Lange, gewonnen heeft M.

JAKOB VAN BRAKEL, getrouwd met Maria Katharina van Borsfele, dochter van Adriaan van Borsfele van der Hooge, Heere van Geldermalsem, en van Geertruid van Welderen. Zij hebben gewonnen

DIRK VAN BRAKEL, Kolonel onder 't Regiment Mariniers van Douglas.

PHILIP JACOB VAN BRAKEL; Afgevaardigd ter Vergaderinge der Algemeene Staaten, wegens de Provincie Zeeland.

JACOB DIRK VAN BRAKEL, beschreven in de Ridderschap des Kwartiers van Nijmegen.

L.

Dochters van Willem van Brakel.

Louisa Isabella, getrouwd, in 't Jaar 1720, met Willem van Liere, Heere van Katwijk, Drossaard van Heusden en Breda, Hoogheemraad van Rhijnland.

Henrietta Philippina, in echt vereenigd met Christiaan Reinoud van Wijhe, Heere van Echtelt.

M.

Zoon van Dirk Louis van Brakel.

FLORIS ADRIAAN VAN BRAKEL, beschreeven in de Ridderschap des Kwartiers van Nijmegen.

Zie J. W. TE WATER, *Historie van het Verbond*, enz. *der Nederlandsche Edelen.*

BRAKEL; (PIETER VAN) zie WITTE. (JACOB EDUARD DE)

BRAKEL. (WILHELMUS A of VAN) Aan de naagedagtenisse deezes Godvrugtigen Leeraars oordeelen wij een eenigzins uitvoeriger verslag te zijn verschuldigd, dan het Artikel, in het Achtste Deel onzes *Woordenboeks*, van hem voordraagt. Gaarne bedienen wij ons daar toe van den arbeid des verstandigen en geleerden A. YPEY, in zijne fraai geschrevene *Beknopte Letterkundige Geschiedenis der Systematische Godgeleerdheid*, van wiens berigten en aanmerkingen wij in 't vervolg nog meermaalen zullen gebruik maaken. 's Mans berigt aangaande de Schriften en leerwijze van Vader VAN BRAKEL luidt aldus: „ Deeze Man, dus schrijft hij, heeft behalven verscheiden andere schriften in het licht gegeeven een

Werk, getijteld, *Redelijke Godsdienst, in welken de Godlijke waarheden des genadenverbonds worden verklaard, tegen partijen beschermd, en tot de praktijke aangedrongen*; 't welk thands nog in veele huishoudingen gebruikt wordt, en bij ongeletterde lieden op hoogen prijs staat. Het werk is in drie deelen afgedeeld, waar van de twee laatsten in één' band zijn. De eerste druk is uitgekomen *te Rotterdam* in den Jaare 1700; terstond hadt het boek zulk een' aftrek, dat 'er in den Jaare 1701 reeds een nieuwe druk wierdt opgeleid, waar in hier en daar de zin wat verkort, en op andere plaatzen weder wat uitgebreid is. De derde en de volgende uitgaven zijn merklijk vermeerderd. De twaalfde druk kwam uit te *Rotterdam* in den Jaare 1733, waar naa het ten minsten nog viermaal herdrukt is, zijnde de zestiende druk uitgekomen in den Jaare 1749 (*). Het eerste deel behelst de Geloofsleer. 't Beloop der hoofdstukken, waar in de leerpunten der Hervormde Kerk behandeld worden, verschilt niet van 't geene men bij andere stelzelschrijvers ontmoet. Eerst handelt de Schrijver over de natuurlijke Godgeleerdheid, vervolgens over de Heilige Schrift, over God, over Gods besluiten, over de Schepping, de Voorzienigheid, het Werkverbond, de Zonde en derzelver gevolgen. Dit loopt af in vijftien hoofddeelen. Hier op handelt hij van het Genadeverbond, van JESUS voldoening, van JESUS Godlijke en Menschlijke Natuur, van zijne Ampten en Staaten, van de Kerk, en wijders van de Roeping, Wedergeboorte, Geloof, Rechtvaardiging, van den Doop, van het Avondmaal, en van het Leeven des Geloofs op de Beloften. Alle deeze stukken zijn breedvoerig bearbeid in zevenëntwintig hoofddeelen. En eindelijk besluit hij met

(*) *'t Is al iets zonderlings, dat Vader* BRAKEL, *zo als verhaald wordt, voorneemens zijnde, dit werk uittegeeven, langen tijd naa een' Drukker heeft moeten zoeken, en naauwlijks éénen, en nog wel een' Roomschgezinden, heeft kunnen overhaalen, die hetzelve van de pers in de waereld wilde zenden.*

met eene *waarschouwende Bestuuring tegen de Piëtisten, Quiëtisten en diergelijke afawaalende tot een natuurlijken en geestloozen Godsdienst onder de gedaante van Geestlijkheid.* Dit stuk, over 't geheel genomen niet kwalijk geschreven, is een Aanhangzel op het Eerste Deel, en is ook afzonderlijk door den Schrijver uitgegeeven. In dit deel van 's Mans Werk treft men hier en daar schoone zaaken aan, die waardig zijn overwoogen te worden; maar ook zal een kundig Leezer 'er wel iets in ontdekken, 't welk de proef van zijn gezond oordeel niet kan doorstaan. Veele bewijzen voor de leer, welke de Schrijver voordraagt, doen zomwijlen niets af, en bederven zelfs vaak de beweerde stelling. Trouwens het boek is geschreeven in tijden, waar in men de waarheden van alle kanten nog zo wel niet bekeeken hadt, als thands Dit in het oog gehouden, moet men van des Mans leerstelzel zeggen, dat het zeer wel opgesteld, vrij wel gezuiverd van scholastiekerij, en in een populairen smaak ingericht zij. De praktische aanmerkingen, waar mede het doorvlochten is, en welken voornaamlijk tot toepassing bij elk hoofdstuk gevoegd zijn, maaken hetzelve voor het algemeen nuttig en stichtlijk. BRAKEL was een regtzinnige *Voetiaan:* doch hij was regtzinnig uit overtuiging, en niet uit slaafsche eerbiediging van menschlijk gezag. En men moet van den braaven man zeggen, dat, schoon hij eigenlijk voor het ongeletterd gemeen geschreeven heeft, hij zich egter heel niet geschikt hebbe naar de volksdwaalingen van zijne eeuw. Bladz. 368, 711—713, 715—717, 796, 1052, 1057—1059, enz. spreekt hij van de onbepaalde en welgemeende aanbieding van CHRISTUS aan allen, die onder het Euangelie leeven, op eene regt verstandige en manlijke wijze, en gantsch niet naar de denkbeelden van de zogenoemde oude lichtdrijvers. En ten aanzien van het uiteinde der voor het redengebruik stervende kinderen laat hij zich ook uit in termen, die aan den meesten hoop der eenvoudigen niet wel smaaken zullen: Bladz. 968 schrijft hij: „ Alle kinders der bondtgenooten, (die, „ van gedoopte ouders) 't zij bekeerde of onbekeerde, 't „ zij voor ofte naa het ontvangen des Doops, in haare

„ jonkheijt stervende, moeten gehouden worden zalig te
„ zijn, uit kracht van het verbond Godts, in welke zij ge-
„ boren zijn, en alsoo te zijn kinderen des Verbondts: zijn
„ de ouders onbekeert ende trouwloos in het Verbondt, dat
„ is op haer eigen rekeninge; de Sone zal niet dragen de
„ misdaet des Vaders." En Bladz. 969. „ In CHRISTUS ge-
„ heijligt te zijn," zo als in het Doopformulier geleezen wordt, „ is deel te hebben aen CHRISTUS." Het Tweede Deel van 's Mans arbeid is een zedekundig stelzel, waar in hij, zo als in het hoofdschrift geleezen wordt, handelt over het *heilig leeven der Bondgenooten in derzelven toeneemen, afneemen en strijden*. Hij begint met de *Heiligmaaking*: dit stuk hadt hij in het leerstelzel der Geloofspunten, als zijnde geheel praktikaal, overgeslaagen. Hier op gaat hij over tot de Godlijke wet, de Tien Geboden, als het richtsnoer der heiligheid. Hij verklaart dezelve. Hij neemt vervolgens tot zijne onderwerpen de liefde tot God en den Heere JESUS, de vreeze van God, de gehoorzaamheid aan God, de hoop op God, de vergenoeging, de lijdzaamheid, de opregtheid, het gebed; hier bij geeft hij eenige ophelderende en toepaslijke aanmerkingen over het gebed des Heeren. Wijders prijst hij allerlei kristlijke deugden aan, als *nederigheid*, *zachtmoedigheid*, *vreedzaamheid*, *naarstigheid*, *milddaadigheid*, enz. Voorts geeft hij zijne bestuuringen aan den Kristen in 't geene hem bij 't beoefenen van zijn Kristendom hier in dit leeven dwarsboomen kan. En ten slotte laat hij volgen iets over den dood, den staat der afgescheiden geesten, de opstanding, 't laatste oordeel, en het eeuwige leeven. Dit Deel bevat eenënzestig hoofdstukken. In hetzelve straalt zeer veel Godsvrucht en naauwgezette tederheid van hart voor GOD door. Men heeft 'er hier en daar gemoedlijke lessen, die met stichting kunnen geleezen worden. Hadt de Schrijver thands geleefd, hij zoude verscheiden zaaken met meer kieschheid en oordeelkunde voorgesteld hebben; 't gebrek hier aan moet men in een' man van de Zeventiende Eeuw met een verschoonend oog overzien. De smaak is zints dien tijd zeer verbeterd. In de daad, bijaldien 'er thands geene zuiverer en voor de gemeene

vatbaarheid geſchikter zedekundige werken waren, zouden wij het bij voortduuring als een nuttig huisboek aan ongeletterde Kristenen aanbeveelen, van welken het reeds zo veele jaaren lang met genoegen en nut gebruik is. Het Derde Deel bevat de *bedeeling des Verbonds*, en Gods beſtuur in zijne Kerk, van ADAM tot aan het laatſte der dagen. Dit Deel, voornaamlijk de verklaaring van JOHANNES *Openbaaring*, welke 'er in voorkomt, is het minst belangrijke, en dient van eenvoudigen met voorzigtigheid en met geen te groot vertrouwen op des Schrijvers uitlegkunde gebruikt te worden. BRAKEL moet grooten arbeid aan dit werk beſteed hebben; zijne uitgegeeven Leerredenen ten minſten ſteeken 'er ſterk bij af, en hebben op verre naa zo veel goeds niet.

„Wij hebben ons zo breedvoerig over dit geſchrift van BRAKEL uitgelaaten, om dat hetzelve thands bij zeer veele Hervormde Kristenen geheel geene of altoos eene geringe waarde heeft, en hetzelve toch die algemeene verachting waarlijk niet verdient."

BRAUNIUS. (JOHANNES) Zie hier het berigt, aangaande deezen vermaarden Godgeleerde, van den Geleerden YPEY. „Hij was een geleerd en ſchrander Theologant, bij zijne tijdgenooten beroemd, en van zijne leerlingen zeer gezien. Ook was hij een bekwaam Wijsgeer. In zijne jeugd hadt hij vrij veel op gehad met de oude Filoſoofy van ARISTOTELES; doch te *Nijmegen* Predikant zijnde, was hij begonnen de ſchriften van DESCARTES te leezen; hij deedt dit met grooten ijver en met een zonderling genoegen tevens: en nu verwierp hij langzaamerhand verſcheiden wijsgeerige begrippen, welken hij in vroeger jaaren ingezoogen hadt, en wierdt een *Karteſiaan*. Dit was voor zijne hoofdſtudie geen voordeel. Hij liet zich door den grooten ſtroom mede voeren, en verſchikte zijne Godgeleerde kundigheden, op het voorbeeld van HEYDANUS en WITTICHIUS, naar de nieuwe Wijsgeerte. Te *Leijden* hadt hij zijne letteroefeningen verrigt, en tot zijne Leermeesters in de Godgeleerdheid gehad HEYDANUS en COCCEJUS. Aan de leſſen des laatſten was hij zeer verkleefd

geweest; COCCEJUS zelf hadt ook veel zorg voor hem gedraagen; en onder denzelven hadt hij verdeedigd eene *Akademische* verhandeling, *de Potentia Scripturæ*. Zijne Theologie was, gelijk men hier met grond uit opmaaken mag, in het begin dus vrij zuiver van spitsvindige wijsgeerigheden; 't geene hij van ARISTOTELES geleerd hadt, vondt hij met de verbondsvoordragt en met het *Coccejanismus* niet bestaanbaar; de Filosoofy wierdt van hem gehouden voor bijstudie, die hem alleen een' goeden aanleg tot denken over voorkomende onderwerpen gegeeven hadt. Jammer was het dus, dat hij, toen hij als Hoogleeraar het meeste nut aan Gods kerk doen konde, zijne zuivere Godgeleerdheid met de onzuiverheden van DESCARTES ontsierde. Verscheiden schriften zien van hem het licht. Onder anderen heeft hij in den Jaare 1688 te *Amsterdam*. in 4to. uitgegeeven een *Systematisch* werk, getijteld, *Doctrina Fæderum, sive Systema Theologiæ didacticæ et elencticæ, perspicua atque facili methodo*. Dit werk van hem geschreeven niet alleen op aanstaan van zijne Studenten, maar ook van andere Geleerden, is binnen den tijd van vier jaaren driemaalen herdrukt, en in den Jaare 1711, te *Frankfort*, voor de zesdemaal, in 't licht gekomen. 't Is ook in het Nederduitsch vertaald en verscheiden reizen uitgegeeven. De derde druk daar van verscheen te *Amsterdam* in den Jaare 1723. — Het werk is, zo als men reeds uit den Tijtel kan afneemen, naar de Verbondsmethode vervaardigd. „ De eenige leevensweg," zo begint de Schrijver in het eerste hoofdstuk, „ is het Verbond, 't welk GOD met den Zondaar heeft opgerigt. En dus is de waare Zaligmaakende kennis die, welke wij van GODS Verbond hebben; en de gantsche Godgeleerdheid niets anders, dan de leer van GODS Verbond. Weshalve wij de Godgeleerdheid zullen beschouwen als een Verbond, 't welk GOD met den mensch opgerigt heeft." — Hoe onnaauwkeurig, oneigenaartig en ongerijmd is dit laatste! — Nu, deeze Godgeleerdheid, welke bij hem het Verbond van GOD is, verdeelt hij in vier deelen. In het eerste deel handelt hij over het *Instrument des Verbonds*. Daar toe brengt hij de Godgeleerdheid, en de Heilige Schrift. — Hier merkt hij

dus

dus de Godgeleerdheid aan als een *Instrument des Verbonds*, en niet als het *Verbond* zelf. In het tweede deel handelt hij over de verbonden partijen, GOD en den mensch. Hier vindt men Vertoogen over GODS aanweezen, over GODS eigenschappen, over GODS inwendige en uitwendige werken. In het derde deel handelt hij over de Verbonden zelven: daar onder rekent hij het Verbond der werken, het Verbond der genade, de leer van den Middelaar, des geloofs, der rechtvaardiging, der heiliging, der volharding van de heiligen enz. In het vierde deel handelt hij over de huishoudingen der Verbonden: dezen zijn drie, onder de *belofte*, onder de *wet*, en onder het *Euangelie*. Elk deezer huishoudingen loopt hij door: en dit deel des werks is verre het grootste. — Stipt houdt hij vast aan de leer der Hervormde Kerk, even waarom dit *Systema* ook bij de *Voetiaansche* partij altijd in achting geweest is. Maar ook houdt hij zich stipt aan de gevoelens van COCCEJUS, zo als bij voorbeeld ten aanzien van de zeven perioden, van de uitlegwijze der Heilige Schrift, van den Sabbath, van het onderscheid tusschen de vergeeving onder het Oude en die onder het Nieuwe Testament, enz. De voordragt is, over het geheel genomen, regelmaatig, en wel in orde. De waarheden worden in haar licht neêrgesteld, uit den Bijbel en uit de Reden nadruklijk beweezen, en tegen anders denkenden met kracht verdeedigd. Meenigmaalen komt 'er egter iets voor, dat van geringe waarde is, en weinig om het lijf heeft. —— Schoon het werk voor des kundigen klaar en duidlijk geschreeven is, heeft men 'er niettemin veele verbijsterende onderscheidingen en wijsgeerige bewoordingen in; vooral daar de Schrijver den tegenspreekeren den mond wil stoppen, en hunne drogredenen weêrleggen. Het eenvoudig gemeen, wien hetzelve door Leeraaren dikwerf aangepreezen is, heeft 'er dus eigenlijk heel weinig aan. De meesten kunnen den Man niet begrijpen."

BREDERODE. (*Geslagt van*) Bij de bescheiden, aangaande de laatere Naakomelingen van dit Doorluchtig Geslagt door ons vermeld Deel VIII, bl. 1025 enz., zullen, twij-

felen wij niet, alle beoeffenaars der Vaderlandfche Gefchiedenisfen met genoegen hier ontmoeten de volgende

Opene brieven van Walraven *en* Balthazar van Brederode, *en eenige andere Verklaaringen nopens sommige afstammelingen uit den Huize van* Brederode, *en van welken de nakomelingen, tot op dezen tijd, in leven zijn; medegedeeld door den Heere Mr. R. Paludanus, Raad der Stad Alkmaar.*

— — — —

No. 1.

„ Wij *Balthasar van Brederode*, Heere tot Bergen in Kennemerlandt etc. doen cont allen luijden, die defe onfe brieven van confirmatie fullen fien off hooren Leefen, dat ons vertoont is geweest bij den fuppliantén in deefen naevolgende Certificatie gementioneert een befegelde brieve ongerafeert bij onfen heere en vader Heer *Walraven van Brederoede* befegelt in *data* XVC *en een op ten* VI *dach in Julio* deur deefe onfe brieven getransfixeert beroerende de maegtalen *van de kinderen van faliger Matijs Dircxs, Jan Dircxfen, Walraven Dircxfen*, ende haere broederen, mitsgaders haere kinderen gecomen van de hoffteede van brederode in de voorfz. befegelde brieven gefpecificeert, ende breeder verclaart, ende boven deefe voorfz: befegelde brieven is ons nooh vertoont geweest feeckere twee Certificatien d'een gepasfeert onder 't feegel van vier Leenmannen in dato den lesten dach van October anno vijf en vijftich waar inne de voorfz: brieven van onfen heer vader van woorde tot woorde geftelt fijn, ende nogh is ons vertoont een Certificatie gepasfeert onder 't fegel der ftede van Alcmaar *in dato den* IX *dach novembri anno* XVcLV hier mede in deefe onfe brieven geinfereert Luijdende aldus:

„ Wij

„ Wij *Jordaen van Foreest*, *Johan de Grebber*, *Barthelmies Tomas*, *ende Frans van Teijlingen*, *Leenmannen* in de Graeflicheid van Holland Certificeeren mits desen voor de geregte Waerheid dat wij op huijden date van deesen gesien, ende geleesen hebben eenen brief geschreven in franchijn, beginnende *Walraven heer tot Brederode etc.* in dato den VI dach van Julio anno XVc en een besegelt met een groot uithangent rooden segel met vier leuwen ongerafeert, maar geheel goet, suijver ende dervende alle suspitie van bedrogh, dan op 't eijnde van de laetste regele wat duijster geworden sijnde van de handelinge, dat niet soo wel leesbaer en was, maer is geschreven nae de teneur van de duijtsche, soo datter geen veranderinge van sinne in gelegen is, daer 't inhouden van deselve brieff was geschreven soo hier nae volcht.

„ *Walraven Heer tot Bredenroede* tot Vijaenen, burch-
„ grave tot Utrecht, heer tot Ameijde ende van heems-
„ roede doen te weeten, alsoo maechtael van de Luijden
„ mitter tijt Lichtelijck uijter kennisse compt, ende die een
„ den anderen vergeeten ende onbekent werden, ende bij-
„ sonder die minste den meesten, als sij er niet bij en ver-
„ keeren ende daer off die maechtael dan niet ware weer
„ te bevinden en is, dan uuijt oude schriften ende bij le-
„ vende fame ende Oorconde, ende wat van natuijre ende
„ redenen weegen, wie hij sij groot ofte cleijn behoort
„ sijne maegen alsoo wel die arm als die slechte eeren,
„ ende voor te staan, daar hij die bekennen can, ende als
„ hij woude, dat men hem deede, waaromme. Zoo is 't
„ wij daar aff natuijren ende redenen willende ende begee-
„ rende te voldoen, en alsoo sij ons daar voor kennelij-
„ ken gemaakt zijn, door Oude conde ende bij Oude waarh.
„ soo onse register ende van anderen in voortijden hooren
„ ouderen daar op gegeven, ende ook eens deels bij ons
„ daar op gesien, ende gehoort hebben hier mede verklaert,
„ ende bekent voor ons maegen geweest Zaliger *Matijs*
„ *Dircxen*, *Jan Dircxs*, & *Walraven Dircxs met hare*
„ *broederen*, ende als wij daar omme hier mede nog be-

„ kennen ende verclaeren voor onse maegen, de kinderen „ van hen luijden daar af gecommen, ende thans alsoo ne„ mentlijken, *Matijs Jansen*, *Cornelis Dircxs*, *Matijs Vre*„ *dercxs*, *Johan Vredrixs*, DIRK WALRAVENSEN, *Jacobs* „ ende *Gerrit Reijers* met hoeren medewerckeren als van „ haere sweert sijde in voortijden afgecoomen van Bastar„ dijen van onse hofsteede van bredenroede, daaromme wij „ dezelve geern gevordert saegen van eenen ijgelijcken ende „ bijsonder om te mogen gebruijken alle alsulker eeren, vrij„ heeden ende vorders als hem Luijden dieshalven haere „ gebuijrte voorsz: van onser hofsteede daar aff toecomen „ soude moogen, bidden ende begeeren daarom allen den „ geenen, die sij deese onse opene brieven hooren, ende „ heurs raets ofte hulpe behoeven mochte, dat sij luijden „ daar door behulpich vorderlick ende geradich willen wee„ sen, omme onsen wille, dat willen wij altijd geerne wee„ der verschulden in gelijcken ofte meerder saecken jegens „ een ijgelijck. in oorconde 'sbriefs hebben wij Walraven „ Heere tot Brederoede &c. voorsz. onse segel aan deesen „ brieve doen en hiete hangen bij onser Regter wetenheijt „ gegeven in 't jaar ons Heeren duijsent vijv hondert ende „ een op ten vide dagh van Julio."

Certificeeren en verclaaren voorts wij Leenmannen voorn. dat voor ons gecomen sijn Cornelis Vredricxs woonende tot sinte pancras out omtrent LXXXIIII Jaren, Teuis Pieters out omtrent LXXVI Jaren en Jan Eglis out omtrent LXX Jaren inwoonders ende gebuijren van Coedijck rechtelijken verdaegt ter instantie van Dirck Pieters Coster, Jan Cornelisz. ende Dirck Cornelisen van Coedijck en verclaere bij eede hem luijden elcx aan de Heijligen afgenomen soo dat behoort, als dat sij getuijgen wel gekent hebben eenen Jan Dircxs boven in de brieve gementioneert, gecomen van de natuijrlijcke bloede van de Heere van Brederoede als dat die voorsz: Jan Dircxs groote vader ofte Oude Vader was van Dirck Pietersz. Coster, nou ter tijd van Coedijck, Jan Pieterss zijn broeder ende insgelijcx van Jan Mathijsz woonende nou tot Coedijck voorsz:, verclaerden voorts de voorsz: getuijgen, dat die voorsz: Jan Dircxs oude Vader was van

Cornelis Pieterſz. van Coedijck, die agter gelaten heeft Jan Cornelisz van Coedijck woonende nou ter tijd tot Schoorel ende Gerrit Cornelisz ſijn volle broeder, ſeijden en verklaerden noch bij eede als booven, dat die voorſz: Jan Dircxs groote Oude Vader was van Dirk Cornelisz en Willem Cornelisz zijne broederen woonende tot Schoorel, alle van egten bedde, ſoo waerlijck moſte hem getuijge Godt Almachtig helpen, ende alle zijne heijligen. *des t'Oircونde* ſoo hebben Wij Leenmannen voorn. elcx onſen ſegel hier beneden aangehangen *op ten laetſten dach van October in 't Jaar ons Heeren duijſent vijf hondert vijv & vijftich.*

„ Wij Burgermeeſteren der ſtede van Alcmaer doen cont allen Luijden, Certificeren met kenniſſe der waerheijt, dat voor ons gecomen ſijn propre perſoonen, Teus Pieters buijrman van Sinte Pancras Oud LXX Jaren, ende Dirck Pieters buijrman van Coedijck out LX Jaren of daar omtrent, rechtelijken becommert ende verdaegt ſijnde, omme die waerheijt getuijchenisſe te geven ten verſoeke van Harck Pieter Vredricx poorter der ſteede voorſz, Jan Feeckelis buijrman van Oud Carspel, Cornelis Harcxs van Langedijk, Jacob Jansz van Langedijk, Willem Dircxs woonende op de ſtroet, Dirck Walravensz. van Coedijck ende Jacob Dirck Matijſſ van Langedijck, ende hebben geſeijt, getuijcht ende geaffirmeert bij ſolemneelen eede hen luijden aan den heijligen afgenomen met opgerechte vingeren, hoe waarachtig is, als dat Matijs Vrericxs ende Johan Vrericxs ſaliger gedagte volle broeders waren van eenen Pieter Vrericxs, gecoomen van de natuijrlijke bloede van den Heere van Breederoede, ſoo dat die voorſz Harck Pietersz met ſijne andere broeders kinderen ſijnde van voorn. Pieter Vrericx, welke Pieter Vrericx oock een Groote ofte beste vader was van de voorſz Jan Seeckelſen, met ſijn broeders nou ter tijt woonende in Oudcarſpel op Langedijck, tuijchden voorts als dat ſaliger Matijs Vrericxs een Groot Vader was (*van*) voorn. Cornelis Harcxs ende ſijn broeders woonende op Langedijck ende ook van de voorſz. Jacob Jansz met ſijn broeders, Tuijchden mede dat ſa. *Walraven Dircxs* een Groot Vader was

van

van Willem Dircxs voorn. woonende nou ter tijd op de stroet met sijn broeders, welke Walraven Dircxs ook een over Groot Vader was van de voorsz. Dirck Walravens nou ter tijd woonende op Coedijck, tuijchden voorts als dat Saliger Matijs Dircxs een over Groote Vader was van de voorsz. Jacob Dirksz Matijs met sijne broederen nou ter tijt woonende op Langedijck, alle van echte bedde, soo waarlijx moste hem getuijgen Godt almachtig helpen, ende alle sijne heijligen, des 't Oirconde soo hebben wij Burgemeesteren voorn. 't Zeegel ter saecke der voorsz steede hier beneden aangehangen Op ten IX dach van *November in 't Jaer ons Heeren duijsent vijv hondert vijf en vijftich.*

„ Ende nadien wij nae vermelden deese voorsz brieven, en Certificatien onderregt sijn, dat die suppliantén in de voorsz Certificatien vermelt met hare kinderen afgecoomen sijn van de geslachte van Matijs Dircxs, Jan Dircxs, *Walraven Dircxs*, ende haar Luijder kinderen van bastardijen van de hofsteede van breederoede ende genegen sijnde ter ootmoediger supplicatie van de voorsz suppliantén alsoo wij versocht sijn hem te willen verleenen brieven van Confirmatie op te brieve bij onse Heere ende Vader hem Luijden voorouderen van de maechtaele van de hofsteede van brederoede eertijds verleent ende dat wij hen suppliantén voor onse maegen soude willen kennen ten eijnde sij elcx bisonder soude mogen gebruijcken alle alsulcke eeren en vrijheit en voordeel, als hem luijden uijt saecke van hare geboorte voorsz. toecoomen soude mogen, hebben daar omme hem suppliantén gegunt ende gegeven, gunnen ende geven mits deze onse brieve van Confirmatie op ten brieven van onse Heeren en Vader hem suppliantén voorouderen van de maechtalen van de hofsteede van bredenroede hem Luijden geconsenteert, kennende bij deesen voorsz *deversen suppliantén met haeren kinderen* gecomen *van de swaertzijde van Matijs Dircxs*, *Jan Dircxs*, *Walraven Dircxs*, *ende hare kinderen*, onse maegen te weesen: biddende en begeerende daeromme alle die geene, die sij suppliantén deese onse opene brieven van Confirmatie van de maechtalen van de hofsteede

steede van Brederoede toonen sullen, en hooren raet ofte assistentien behoeven mochten, dat sij hen Luijden daar deur behulpich, vorderlijck ende geraedich willen weesen om onser wille, dat wij altijt gaerne wederomme verschulden willen in gelijcke of meerder saecke tegens eenen ijgelijcken, in oirconde van desen soo hebben wij *Balthaser van Bredenroede* etc. onsen segel aan deesen brieve van Confirmatie selfs aangehangen op ten 20 dach van junio in 't jaer ons Heeren duijsent vijf hondert seven en vijftigh, en was besegelt met een segel van roode was hangen aan twee steerten, geheel suijver en claer, en met een leu daar in staande, onder de copie stont gecollationeert mette Origineele brieven van Confirmatie geschreven in franchijn ende besegelt met een beneeden vuijt hangende segel als boven, en is daar mede deesen bevonden te accordeeren, bij mij Arien Gerritſ Egmont Openbaer Notaris bij den hove van Hollant geadmitteert binnen de steede Alcmaer residerend 't oorconde mijn signature hier onder gestelt, dese 27 Augustij anno XVc t° negentich, was Onderteikent Ægmont Nots publ:

No. 2.

„ Compareerde voor mij Jacob Cornelisz van der Geest notaris publijck bij den hove van hollant geadmittert 't alcmaer residerende in kennisse van de nagenoemde getuijgen, d: Eersame Corn: aelbertſ Roijl, poorder deser steede out omtrent LXXII Jaeren rechtelijck verdaecht sijnde omme van der waerheijt getuijchenisse te geven ter instantie van *Maarten Dircxs* woonende tot Groet vuijt den naam ende van weegen *Dirk Jans sijn Vader* woonende tot hargen in den banne van Schoorel en heeft bij waere woorden in plaetse van eede verclaert, getuijcht, ende geattesteert, hoe waer is, dat hem getuijge seer wel kennelijck is dat wijle *Dirck Walravensz soone van Walraven Dircxs* gecoomen, en gesprooten is, van de hofsteede van bredenroede, *en dat de voorn: Dirck Walravensen is geweest Groot vader van des requirants vader Dirck Jansz.* van echte bedde, hier vooren meede genoempt, voor redenen van wetenschap seijde hij

hij getuijge dat *Dirck Willemsz susterling van de voorsz. Dirck Jansz* getrout is geweest mette suster van hem getuijge genaempt anna alberts, *welke voorsz: Dirck Willemsz een soons soon was van de voorsz Dirck Walravens* 't welk d'voorn. Dirck Willemsz sijn getuijgens swager tot meermaelen vertelt ende verhaelt heeft, *dat mede de voorsz: Dirck Jansz met sijn maegen sijnde van de voorsz: hofsteede van brederoede afgecoomen, de Jacht gebruijkt hebben bij tijde, ende met kennisse van hem getuijge soo tot Schagen als elders*, overbodich staende hij getuijge is 't nood 't geene voorsz staet t'allen tijden gestant te doen, ende met eede te bevestigen. Aldus gedaen binnen der voorsz steede Alcmaer ten huize van de attestant ter presentie van Gerrit Cornelisz Vuijl en Jan Dircxs van Bredenroede poorters der voorsz steede als geloofwaardige getuijgen hier toe met mijn Notaris versocht en hebben ten Oirconde de minute van deeses in mijns Notaris protocolle neven d'attestante Onderteickent op den XXV februarie anno XVIc seventien.

No. 3.

„ Wij Fredrick Jansz schout tot Groet, Tonis Ricwerts en Adriaan Dircxs scheepenen aldaar Oorconden eenen ijegelijck en Certificeeren met kennisse der waerheid, dat voor ons gecomen ende gecompareert is Sijmon Cornelisz van hargen in den banne van Schoorel out omtrent LXIX Jaren rechtelijcken gearr. ende verdacht sijnde omme van der waerheit te Getuigen ten versoeke ende instantie van de requirant met sijne comsocijs in de voorsz Certificatie genomineert, den welke heeft geseijt, ende met waere woorden verclaert bij sijne manne waerheit ende sijelen salicheijt in plaatse van eede den inhoude van de depositie hier voorenstaende bij E. Corn: Albert Ruijl gedaan, nae dat hem getuige die wel perfectelijk voorgelesen is, waer ende waerachtig te weesen bij reedenen van weetenschap dat hij getuijge die parsoonen ende afcoompste daer inne genomineert seer wel gekent heeft, overboodich staende hij getuijge is 't noot 't geene voorsz staet soo wel de depositie van de voorn. Cornelis

Al-

Alberts Ruijl als deese gestant te doen ende bij eede te stercken.

No. 4.

„ Wij Schout ende Scheepenen voorn. Certificeeren ten versoecke van de voorsz. requirant bij den eet in 't stuck onser offitie gedaan dat *Jacob Dircxs*, *Claes Dircxs*, *Garbrant Dircxs*, *Arien Dircxs*, en *Allert Dircxs* alle buijren binnen Schoorel ende *dee'en requirant* inwoonder binnen Groet alle te samen (*van*) echte ende wettelijcken bedde ende geheele broeders ende *kinderen sijn van voorsz Dirck Jansz*, bij reedenen van weetenschap wij alle te samen naebuijren sijn, ende soo lange ons gedencken mach altijt geweest hebben, in Oirconde van deesen soo hebben ick Schout voorn. ten versoecke van de requirant en ter requisitie van mijn voorn. scheepenen, die selver geen seegel en gebruijcken maar deese ten selve versoecke ende over haer selven deesen elcx bisonder onderteickent hebben, mijn seegel soo over mij selven als ten versoecke van de deposant hier beneden aan uijtgehangen *deese laetste dach februarii* XVIc *ende seventien*, mij present als Secretaris ende was ondergeteickent bij mij teunis rickwerts, bij mij aerien Dircxs, *Jsf* Cornelis Secretaris de Groede.

No. 5.

„ Wij Cornelis Jansz backer, Taems Aeriensz ende Maerten Cornelis Scheepen tot Sinte Maerten Oorconden eenen ijgelijcken ende Certificeeren voor de gerechte waerheit dat voor ons in proppre parsoon gecoomen ende gecompareert is Jan Cornelis Matis van Groenvelt out omtrent LXXVIII Jaren (alhier stond op de kant met deselve hand geschreven) *en Willem Claes Sierops onse poorter Out omtrent* LXXVIII *Jaren*, beide rechtelijc verdacht der waerheijt getuijchnis te geven ten rechtelijcken versoecke van *Maerten Dircxs van bredenroede* naer 3 Christelijcke afvraginge soo hebben sij te saemen, ende elx bisonder getuijcht ende geaffirmeert met reedenen van wetenschap waer ende waerachtich te weesen als dat *dirck Jansz van Brederoede van den stroet sa. Vader* (was) *van*

van de Requirant, dien wij van sijnder Jonckheijt aen wel hebben gekent, overmits wij nagebuijren hebben geweest, *die welcke die vrije Jacht van 't jaegen van den jaere xv & Lxiiii altijt heeft gebruijckt tot sijn overlijden toe sonder opspreck ende wederseggen van iemant*, verclaeren vorder *dat den voorn: Maerten Dircxs van brederoede mede de Jacht van 't jaegen heeft gebruijckt soo bij de tijden van sijnen Zaligen Vader ende ook nae zijn dood tot nu toe sonder wederseggen ende opsprek van iemant*, Verclaeren vorder dat het ons wel kennelijck is, dat hij Maerten Dircxs met sijnen Vader sijn van den huijse ende geslachte van brederoede, alle 't gunt voorsz verclaeren Wij die gerechte waerheijt te weesen ende is ten Oorconde deese bij ons scheepenen geteickent, en met onse gemeene stads segel bevesticht *op den* XI *dage april anno* XVIC *acht en twintich* in kennis van mij Secretaris en was ondergeteekent Cornelisz Jans, Maerten Cornelisz, Taems aeriensz, beseegelt met een opgedruckt Segel in Groen was E wijbrantsz, met eenige trecken. (hier onder volgde ter halver blad) naer gedaen Collatie jegens de Copien vooren gementioneert etc. de principaele Certificatie van Scheepenen van St. Maerten verleden is deesen daar mede accordeerende bevonden den 23 Junij Anno 1648. bij mij Gerrit Reijers notaris publijck te Schoorel residerende: ten Oirconde geteickent (en was Getekent) G. Regertsz tot Schoorel nots publ. 1648. (onderstond) Na gedane *Collatie is deze* met de voorsz Copien (staende alle agter den anderen als hier boven, en hebbende een kleijn Zegel van 2 stuiv. daar aan gehegt en omgeslaegen) woordelijk en meest Letterlijk bevonden te accordeeren dezen 28 august. 1765. bij mij binnen Alkmaar residerende, (was get.) H. V. Daverveldt Nots publ. 1765.

Na gedaane Collatie is deze met zeekere geauthentiseerde Copie Copia van woord tot woord bevonden te accordeeren op den 15 Junij 1772 bij mij binnen de stad Alkmaar residerende."

(was get.)

H. RYSER.

Aan

Als geen onvoegzaam Bijvoegzel beschouwen wij daarenboven het volgende stuk, zijnde

Geslagtlijst der tegenwoordige Brederöden, *wonende omtrent* Alkmaar, *beginnende met* Walraven van Brederode, *die door* Walraven, *zeventienden* (*) *Heer van* Brederode, *en zijnen Zoon* Balthazar, *erkend is te zijn voortgesproten uit den Huize van* Brederode; *en loopende tot op dezen tijd.*

— — — —

Walraven *Dirksz.* van Brederode *die in de opene brieven van Walräven en Baltazar van Brederode voor hunnen Stamgenoot erkend wordt. Hij liet, behalven andere kinderen, een zoon na, geheten* Jacob *Dirksz* van Brederode.	Dirk *Walravensz. van* Brederode.	Jan *Dirksz.* van Brederode.	Dirk *Jansz.* van Brederode.

Klaes

(*) Deze *Walraven* wordt door sommigen voor den *zestienden*, en door anderen voor den *achttienden* Heer van Brederode gehouden.

Dirk *Jansz.* van Brederode *heeft verwekt*

Klaes *Dirksz.* van Brederode.			
Gerbrand *Dirksz.* van Brederode.			
Arien *Dirksz.* van Brederode.			
Allert *of Albert Dirksz.* van Brederode.	Hendrik *Allertsz.* van Brederode.	Allert *Hendriksz.* van Brederode.	Gerrit *Allertsz.* van Brederode.
		Jan *Hendriksz.* van Brederode, die, bij Sententie van Meester-knaapen, den 3 Jan. 1680, verstaan is tot de Jacht gerechtigd te zijn, 't welk in 't vervolg noch nader bevestigd is den 21 December 1690.	
Maerten *Dirksz.* van Brederode.	Gerrit *Maertensz.* van Brederode, *die, bij Sententie van Heeren Meesterknaapen, den 20 Oct. 1676, is verstaan tot de Jachtgerechtigd te zijn.*		

Gerrit

Gerrit *Allertsz.* van Brederode heeft verwekt

Jan *Gerritsz.* van Brederode, *wonende te Colhorn.*

Hendrik *Gerritsz.* van Brederode, *wonende op de Kwelder.*

Maerten *Gerritsz.* van Brederode, *die te Warmenhuisen woont.*

Pieter *Gerritsz.* van Brederode, *die onder Alkmaar woont.* *Hij kwam, ten jaare* 1765, *in groote moeilijkheden wegens het oefenen van de Jacht met een langen hond bij Heijloo. De Heeren Meesterknaapen van Holland en Westfriesland verweezen hem, bij vonnis van den* 17 *Meij* 1769, *in eenige geldboeten, met verbeurdverklaringe van den hond, om dat hij niet voldaan hadt aan het* 12 *artikel van 's Plakaat en Ordonnantie op de Houtvesterije en Jagt in Holland van den* 3 *Aug.* 1750, *maar* „ verklaaren niet te min den gegijselde en „ geciteerde voor het toekomende gequa„ lificeert, tot de exercitie van de Jagt „ in de Houtvesterije van Hollandt en „ Westfrieslandt."

Klaes *Gerritsz.* van Brederode, *wonende in de Zijpe.*

Sijmen *Gerritsz.* van Brederode, *wonende bij de Helder.*

Tot de Geslagttafels, in het gemelde Deel door ons geplaatst, diene, tot geene ongepaste uitbreiding of aanvulling, de volgende

T Pe-

Geslachtlijst van den Hoogwelgeboren Heere Hendrik Lodewijk Pieter van Brederode, *Werkelijken Kamerheer van H. K. K. Majesteiten, Kolonel ten dienste deezer Landen enz.; uit oorspronglijke stukken opgemaakt.*

Reinout van brederode, de derde van dien naam, Borggraaf van Utrecht, Vrijheer van Vianen, Heer van Brederode, Ameiden, Haveringcourt enz., Raad en Kamerheer van Keizer Karel den V, Opper-Houtvester van Holland, Ridder en Deken der Orde van 't Gulden Vlies enz., hadt in huwelijk Philippote, of Philippina, dochter van Robbert Graave van der Mark, en verwekte bij haar verscheiden kinderen, onder welken uitmuntte *Hendrik van Brederode*, het hoofd der Verbonden Edelen.

Na haaren dood ging Heer Reinout een heimelijk huwelijk aan met *Katharina*, dochter van Goosfen of Goswijn *van Holten*, van Wezel; uit welke hij drie natuurlijke kinderen gewonnen heeft, die volgen A.

A.

Reinout van brederode, Heer van Boiswaard, overleden den 13 September 1633, en begraven in 't koor der kerke te Lexmond. Boven zijn wapen, aldaar opgehangen, zijnde het gewoon wapen der Brederoden, is eene Graaflijke kroon, waar uit een griffioen rijst, die gedekt is met een goudlaken kleed, op welk mede het wapen staat. Van onderen leest men: *Nobilis et generosus vir Rynoldus a Brederode de Bolsweert aetatis suae* 85 *annorum et* 5 *mensium Obiit* 13 *September Ao.* 1633.

Uit *Josina van Arkel, van Asperen en Vuuren*, met welke hij getrouwd was in 't jaar 1585, en die stierf ten Jaare 1601, heeft hij, behalven negen andere kinderen, opgenoemd door van leeuwen Bat. Illustr. bl. 890, verwekt en nagelaten Hendrik van Brederode, die volgt B.

San-

SANDERINA VAN BREDERODE, die getrouwd is geweest 1. met *Albert van Presicheven*, 2. *Maximiliaan uyter Linnigen* (of beter *Uyterlimmigen*), 3. met een' Spaanschen Edelman, *Tordesillas*, 4. *Lignaro*, een' Spaanschen Kapitein, 5. *Barent van den Bongaart van Nijenrode*.

SARA VAN BREDERODE, gehuwd met *Albert van Egmond van Mierixheim*, of *Merestein*, en naderhand met *Amelis Uyteneng*. Men zie VAN LEEUWEN bl. 890.

B.

HENDRIK VAN BREDERODE, Heer van Bolswaard, Drossaart van Ameiden. Hij stierf den 4 Junij 1676, en werdt begraven te Lexmond; staande op zijn wapenbord deze acht kwartieren: *Brederode*, *Borsfele*, *Holten*, *Schuilenburg*, — *Arkel*, *Pylyser*, *Roon*, *Schoonhoven*.

Hij was in echt vereenigd met *Geertruid van Reedë van Amerongen* (*), overleden den 18 Aug. 1639, en mede aldaar begraven; bij haar wapen vindt men de volgende acht kwartieren: *Reede*, *Goor van Heel*, *Nienrode*, *Renesse*, — *Oestrum*, *Abkoude Vermeerten*, *Oestrum*, *Spruyt van Krykenbeeck* (†).

Uit dit huwelijk is gesproten Frederik Lodewijk van Brederode, die volgt C.

FRE-

(*) Zij was eene dochter van Fredrik van Reede, Heere van Amerongen, en van Kornelia van Oostrum; volgens de stamlijst van 't geslacht *van Reede*, te vinden in 't Woordenboek van HOOGSTRATEN, bl. 39, daar Hendrik van Brederode, verkeerdelijk, genoemd wordt *Heer van den Bolle*.

(†) Men zie over de huwelijks-verbintenissen der geslachten *Nijenrode*, *Renesse*, *Oostrum* en *Spruit van Kriekenbeek*, VAN LEEUWEN Bat. Illustr. bl. 1062, 1110.

C.

Frederik Lodewyk van Brederode, Heer van Bolswaard, Drossaart van Ameiden en Tienhoven, Hoogdijkheemraad van den Alblasserweerd. Hij overleedt den 3 Aug. 1693, in den ouderdom van omtrent 65 jaaren. Op zijn wapenbord, in de kerke te Lexmond, zijn deze zestien kwartieren: Brederode, Arkel en van Asperen, Holten, Roon, Borssele, Pylyser, Schuilenburg, Schoonhoven, — Reede, Oestrum, Nienrode, Oestrum, Goor, Abkoude Vermeerten, Renesse, Spruyt van Krykenbeek.

Hij hadt in huwelijk *Theodora Anna van Renesse van Wulp*, dochter van Maximiliaan van Renesse, Heere van Wulp, en van Anna van Zalland. Zij ligt mede te Lexmond begraven, met deze zestien kwartieren: Renesse, Hattem, Renesse, Waal van Moersbergen Bronkhorst, Monderik, Nassau, Brakel, — Zalland, Lynden, Gent, Linden, Ossenbroek, Besten, Steprayt, Zuylak. Op het wapenbord staat dit opschrift: De Wel Ed. Geb. Vrouw Theodora Anna van Renesse van Wulp, Huisvrouw van den Wel Ed. Geb. Heer Fredrik Lodewijk van Brederode, Heer van Bolsweerdt, — overleden den 9 Januarij in het 48 Jaar haares ouderdoms Anno 1682.

Uit deze ouderen is geboren Hendrik Maximiliaan van Brederode, die volgt D.

D.

Hendrik Maximiliaan van Brederode, Heer van Bolswaard, getrouwd met *Brigitta Margareta Theresia Nooms van Aarlanderveen, Baronesse des Heiligen Rijks.* Bij het aangaan der huwelijksche voorwaarden, den 9 Junij des Jaars 1681, verschenen als getuigen, behalven zijne Onderen, zijne twee Ooms, Johan Adolf van Brederode van Bolswaard, Hoog Proost van St. Servaas te Maastricht, Baron van Mechelen, Grijmmij, Gladbeecq en Tweebergen, en

en Wijnand van Renesse van Wulp, Heer tot den Olden Pol en Wezenthorst. Van haare zijde waren hier tegenwoordig, haare Moeder Beatrix Adriana Ram van Schalkwijk, Vrouwe van Aarlanderveen, toen getrouwd met Johan Jurriaan van Bronkhorst tot Hulsen, Heere van Vuyren en Nieuwerly, benevens haare Voogden, Kornelis van Oudshoorn, Ridder, Heer van Oudshoorn, Burgemeester der stad Amsterdam, en Kornelis Geelvink, Heer van Kastrikum en Kronenburg, Gekommitteerde Raad van Holland en Westfriesland.

Hij stierf den 18 Aug. 1700, oud ruim 39 jaaren, en werdt te Lexmond begraven, met een wapen, waar bij zestien kwartieren, te voren reeds opgenoemd.

Zij overleedt, in den ouderdom van ruim 33 jaaren, den 3 Febr. 1692. Op haar wapenbord zijn ook zestien kwartieren, doch zonder bijvoeginge der naamen, geplaatst.

Zij hebben verwekt Lodewijk Pieter en Jan Karel van Brederode, die volgen E.

E.

Lodewyk pieter van brederode, Heer van Bolswaard en Aarlanderveen, Ridder der Orde van Christus in Portugal, Kapitein ter zee in dienst des Konings van dat Rijk; die, bij zijn vertrek uit Nederland, de Heerlijkheden van Aarlanderveen en Bolswaard verkocht heeft. Sedert dien tijd is het Kasteel, waar op hij, met zijne voorouderen, geboren was, in verval geraakt, en ten laatsten geslecht. Uit zijne Echtgenoote, *Margareta Ursula van Zeller*, werden hem geboren één zoon, Hendrik Lodewijk Pieter van Brederode, en ééne dochter Maria Brizida van Brederode, die volgen F.

Jan karel van brederode, die, door opdragt van zijn Broeder, den 17 Nov. 1710, beleend was met de Middelweerd in de Lek; doch welke, na omtrent twee eeuwen geweest te zijn in dezen tak van het geslacht der Brederoden, ten Jaare 1732 bij koop gekomen is aan Kornelis Wit-

tert, Heere van Valkenburg, en sedert het Jaar 1735 aan het geslacht van Schimmelpenning; volgens *MS. Extract uit het Register of Repertorium, gehouden by den Edelen Leenhove van Vianen en Ameiden fol: 20 verso.*

F.

HENDRIK LODEWYK PIETER VAN BREDERODE, werkelijke Kamerheer van Haare Keizerlijke Koninglijke Majesteiten, en Kolonel ten dienste dezer Landen. Hij ontfing, bij zijnen doop, te Lissabon, den 15 Meij 1737, den naam van *Hendrik*, bij welken hij, naderhand, die van zijn' Vader, *Lodewijk Pieter*, gevoegd heeft. Uit zijn huwelijk met *Kornelia Maria Katharina Andrioli*, gesproten uit een oud en hoogadelijk geslacht, werden geboren Reinout Lodewijk Pieter, Karel Alexander Thade Reinout, en Alexander Karel Bartholomeus Lodewijk van Brederode, die volgen G.

MARIA BRIZIDA VAN BREDERODE, getrouwd met Soares de Andrade, een' Portugeeschee Edelman (*), en overleden in 't Jaar 1775.

G.

REINOUT LODEWYK PIETER VAN BREDERODE, jong gestorven.

KAREL ALEXANDER THADÉ REINOUT VAN BREDERODE

en

(*) Men zie CHRISTINÆUS *Jurispr. Heroic. part.* I, *pag.* 575 Ik vermoede, dat uit dit zelfde geslacht voortgesproten waren, Diego Lopez de Andrada, Aartsbisschop van Otranto; Diego de Paijva d'Andrada, bekend door zijne schriften voor het Concilie van Trente; Francois d'Andrada, Raad en Historieschrijver van Filips den III, Koning van Spanje. Men kan over dezen en anderen van dien naam nalezen BATUË van HOOGSTRATEN.

en

ALEXANDER KAREL BARTHOLOMEUS LODEWYK VAN BREDERODE,

Tweelingen, geboren den 8 Jan. 1766 in 's Gravenhage, over welken Doopgetuigen waren Zijne Koninglijke Hoogheid Prins Karel van Lotharingen, Gouverneur Generaal der Oostenrijksche Nederlanden enz., en Haare Koninglijke Hoogheid Prinses Charlotta van Lotharingen; volgens *MS. Extract des Registres des baptêmes administrez dans l'Eglise Paroissiale Catholique Françoise de la Haye.*

Zie J. W. TE WATER, *Historie van het Verbond*, enz. *der Nederl. Edelen.*

BRIEL. (*De*) Zie hier eenige, veelal onbekende, of niet duidelijk ontwikkelde bijzonderheden, de vermaarde bemagtiging deezer Stad door de *Watergeuzen* betreffende. Uit de meermaalen genoemde *Bijvoegzels* van Mr. H. VAN WYN brengen wij dezelve in ons *Woordenboek* over.

„ Wat de Engelsche Haven betreffe, uit welke VAN DER MARK, herwaarts steevende, schijnt men, zo niet om *Douvres*, immers om een nabijgelegen oort, te moeten denken: want, schoon onze oudste Schrijvers de plaats niet noemen, getuigt egter één hunner, dat de *Watergeuzen* zich „ meestal „ onderhielden onder Engeland *in de Duinen*, ende tot „ *Doeveren* (*a*)." Ook zegt een Schrijver der Zeventiende Eeuw (*b*), dat de Vloot in *Douveren* was vervaardigd. Hier toe zoude ook kunnen dienen zekere Zinneprent, meede (zo ik, uit de beeldtenisſen, kleeding enz., denke) van die Eeuw; op welke, in 't verschiet, een Kasteel, op een Rots,

(*a*) VAN METEREN, Nederl. Histor. bl. 681. die door GRIMESTON, *Histor. of the Netherl.* fol. 351. wordt uitgeschreeven,

(*b*) BOXHORN, Toneel van Holland. bl. 283.

Rots, vertoond wordt, met het bijschrift *Douris*, waar voor vier driemast-schepen liggen, en daar over de Stad *Briel*: doch ik vinde geen genoegzaamen grond om vast te stellen, dat die schepen der Geuzen Vloot bedoelden, of op deezen overtogt, aldaar, gezien wordt (*c*).

„ Dat de tijd der inneeming op den eersten April, (die op een Dingsdag viel) moet geplaatst worden, blijkt, om geene Schrijveren aan te haalen, ontegenzeglijk, uit het hoofd eener oorspronglijke Thesaurie-Rekening der Stad *Briele*, alwaar men leest, „ expireerende den eersten Aprilis anno „ twee ende tzeventich, als den Grave van der Marck bin„ nen derzelver Stede quam (*d*)."

„ De *Watergeuzen*, den koers na *Texel* zettende, waren gekoomen tot voor *Egmond aan zee*. Op deeze hoogte draaide de wind, zij keerden toen weder en liepen, met klein zeil, de *Maas* in; alwaar, des middags om twee uuren, *bij schoonen dage* (*e*), de Hopluiden BRAND en DAAM,

(*c*) Vergel. CLEYN, Dank-Offer. bl. 32 en 72; en J. VAN IPEREN, Histor. Redenvoer. over MIGGRODE, *Voorred.* bl. 13—17. Vergel. bl. 35—37.

(*d*) Buiten op deeze Rekening, beginnende met den eersten October 1371. staan, met eene ander, mede gelijktijdige, hand, deeze woorden, „ expireerende den eersten Apri„ lis XVC. (XV) twee ende tzeventich dat de Graaff van der „ Marck den Briel invadeerde." Het neemen van twee, en, bijzonder, één zeer rijk gelaaden, Spaansche schepen, door de *Watergeuzen*, zal op Palmzondag, den dertigsten Maart geschied zijn, en de dag deezer overwinning, met dien der overwinning van *den Briel*, door STRADA en anderen, verward zijn. Vergel. CLEYN, *l. c.* bl. 77 en 78. TE WATER, 2. *Eeuwfeest*; *Bijlage.* bl. 48 en 49.

(*e*) VAN DE SPIEGEL, Histor. der Satisf. *van Goes* bl. 111—113. 't Kan zijn dat het schoon weder was; misschien, egter, zegt deeze bewoording niets anders, dan bij *helderen*, of *klaaren* of *lichten* dage.

DAAM, voor *den Briel* ftreeken, kort daar op, door de rest, gevolgd. BRAND was een *Veerenaar*, en DAAM, eigenlijk gezegd ADAM VAN HAREN, een *Luiksch* Edelman, die het Verbond der Edelen, voorheen geteekend hadt.

„ Naauwlijks lagen deeze twee voor Anker, of BRAND begaf zich na HAREN, hem vraagende, of hij wat te eeten hadde? Waar op deeze hem 't laatfte ftuk Kaas, 't geen hij aan boord hadt, toereikte (*f*). Ik teekene dit aan, om dat die fchaarsheid een gevolg fchijnt van het ftreng verbod der Koninginne ELIZABETH, aan haare Onderdaanen, om den *Watergeuzen* geen leevensmiddelen meerder te verkoopen (*g*); 't geen deezen dwong te vertrekken.

„ Dat

(*f*) „ *Et vint a mon Bort* MARIN BRAN *de* CAMUZER, *le* „ *quel me di a tu a mangé? et lui donnois mon dernier* „ *Fromoge.*" Deeze woorden fchreef mij wijlen Jonkheer O. Z. VAN HAREN (wiens ftaal geheugen aan veelen nog bekend is) meer dan eens geleezen te hebben in, en onthouden uit, het *Journal*, 't geen door zijn' (in den tekst, hier boven, vermelden) Voorvader, DAAM VAN HAREN, van deezen en andere togten, eigenhandig was gehouden. Dit onwaardeerbaar Handfchrift, 't geen men zegt veele bijzonderheden te hebben bevat, wierdt, met de Boekerij, op *Wolvega*, in den nagt van den eerften Januarij des Jaars 1733, door de vlammen verteerd. De tijding hier van zou den toenmaligen Heer Griffier van Hun Hoog Mog., Mr. FRANCOIS FAGEL, zo getroffen hebben, dat hij verklaarde, zijn halve Bibliotheek te hebben willen misfen voor 't behoud van dit Stuk. *Brieven van* O. Z. VAN HAREN, *van* 21 *Januarij en* 27 *Mey* 1777, *aan my.* De laatfte, in hogen ouderdom overleden, Heer Griffier, Mr. HENRIK FAGEL, die dat Gefchrift in zijne jeugd behandeld hadt en de Gefchiedenisfen van zijn Land kende, heeft 'er mij, te meermalen, met lof, van gefprooken. — 'Er is, zo ver men weet, geen Affchrift van.

(*g*) VAN METEREN, *l. c.* bl. 69. BOR, 6 B. bl. 365. HOOFT, 6 B. bl. 229.

„ Dat niemand, in *den Briel* en *Maaslandsluis*, thans aan *Watergeuzen* dagt, dan de Veerman, JAN PIETERSZ KOPPELSTOK, (zo noemen hem Stads Archiven) schrijven HOOFD en BOR, voor onze WAGEN. (*h*). Doch men heeft, voor eenige jaaren, te regt, opgemerkt, hoe het, in deezen oort, geene vreemdigheid kon gerekend worden, thans aan deezen te denken; daar zij (reeds in 1569 bekend en overal gevreesd) in den Zomer des Jaars 1571, een landing gedaan hadden in het nabuurig *Ooltgensplaat*; alwaar zij, naa 't berooven van zekeren Biersteeker, GYSBRECHT HENDRIKZ gezegd, den Bel of Klok der Kerke (*i*) met zich gesleept hadden (*k*). Ook blijkt het zeker, dat die van binnen, al ras, op onraad, en niet slegts op Koopvaardijschepen, zo als zommigen meenen, bedagt waren, wijl KOPPELSTOK, bij zijn' komst aan Land, de Poort geslooten en den Raad vergaderd vondt. Maar op welken onraad, kon men natuurlijker denken, dan op de *Watergeuzen*? daar *Engeland* ALVA, zedert een poos, te wille was, en men, thans, ter Zee, geen andere buitenlandsche Vijanden hadt.

„ Dan,

(*h*) HOOFD. *l. c.* 6 B. bl. 229. BOR. *l. c.*.

(*i*) Ook, nog lang naa dien tijd, pasten de *Watergeuzen* de Klokken der Dorpen weg te haalen. BOR. 6 B. bl. 367.

(*k*) *Verlydbouck van den Briele*, op 8 Junij 1571, en CLEIN. *l. c.* bl. 34. alwaar men ook vindt, dat men, in Augustus des Jaars 1567, eenige Basfen op de Muurtoorens gebragt, en de Stad toen mede 't haare gedaan hadt, ter uitrusting van twee Oorlogschepen en een Jagt „ ter defensie van de Visserij, om te beletten die inuasie der „ *Piraten* ende *Zeerovers*." 't Geen nader blijkt uit het *Memoriaelbouck* van *den Briele*, op 16 Aug. 1567, en de *Resol. van Holl.* van 14 Maart en 14 April 1567. Dat, egter, door die Piraten en Zeerovers, de *Watergeuzen* niet verstaan wierden, hebben anderen reeds doen zien ('SGRAVEZANDE, *Histor. Aaneenschak.* bl. 158.) Ik zou 'er liefst de Engelschen en Deenen door verstaan, met welken wij, toen ten tijde, oneens waren,

Dan, dit zij hoe 't wil; KOPPELSTOK, die, volgens de beste Schrijveren, uit eigen beweeging, TRESLONG aan boord voer, schijnt geen vrees voor de *Watergeuzen*, welker Bode hij straks wierdt, gehad te hebben, en dus, denkelijk, één van die Burgers geweest te zijn, die 's Prinsen zijde en der nieuwe leer waren toegedaan; de zelfde, die men, als Onderling, in *den Briel*, reeds ten Jaare 1569 (*l*), vermeld vindt.

„ Mij is gebleeken, dat deeze Veerman, of *Binnevaerder*, (zo als hij meede genoemd wierdt) een kregel en stout kaerel, veelmaals, met deezen en geenen, bijzonder over de haringneering, welke hij hanteerde, in geschil was; in zo verre, dat hem, in October des Jaars 1570, door Schepenen, was gelast, op bedreiging van gijzeling, drie ponden, voor een' ton harinck, te betaalen aan WILLEM CORNELISZ BROUWER, die toen Raad en, bij de komst der *Watergeuzen*, regeerend Schepen van *den Briele* was (*m*).

„ TRESLONG, een *Brielenaar*, zal hem en zijnen stouten aart, denklijk, gekend en, op die gronden, bij LUMEI, aangepreezen hebben, „ als de regte man, om hem dienst te „ doen."

„ 't Is natuurlijk te denken, dat de Regeering zich zeer beklemd vondt op den elsch der Vlootelingen. Zij wist dat, behalven de geringen, veele aanzienlijken de nieuwe leer omhelsd hadden, onder welken ook de geweezen', nu gebannen', Bailiuw SANDYCK (*n*), Oom van TRESLONG, behoor-

(*l*) CLEYN. *l. c.* bl. 74.

(*m*) Verlijd en Pantzettingb. 14 Oct. 14 Nov. 1570 en 1 Oct. 1571.

(*n*) ELISABETH, Zuster van JASPER VAN TRESLONG, Bailiuw van *Voorne* en *den Briel*, Vader van onzen TRESLONG, was gehuwd met NIKOLAAS VAN SANDYCK, dien WAGEN. bl. 354. alhier, SANTWYCK noemt, (welken naam hij ook wel eens in de Archiven draagt. *Reken. Cathar. Kerk.* gesloten 8 Aug. 1562.) en, van 1558 tot in 1563, 't zelve Ambt bekleedde. VAN LEEUWEN in *Batav. Illustr.* bl. 112. noemt hem, kwalijk, *Schout van Heeren*.

hoorde; die, thans voortvlugtig, openbaarlijk was ingedaagd. De Wet hadt, zo 't mij toeschijnt, dit werk, ten allen tijde, wel met veel bescheidenheid behandeld en, nog onlangs, aan den Baljuw, Jr. JOHAN VAN DUVENVOORDE, verklaard, de zaak van zekeren AERT PIETERSZ, „*gebannen ter cause* „*van troubelen voorleden,*" niet te kunnen afdoen, dan „*in 't volle Collegie* (*o*):" maar, op last van ALVA, hadt men, somtijds, strenger moeten handelen, eenigen ter dood brengen en de goederen van anderen aanslaan. 't Huis van SANDYCK was, weder, onder deeze laatsten geweest, en den Spaanschen Knegten, ter logeeringe, ingeruimd moeten worden (*p*); al het welke de *Watergeuzen*, zo zij binnen kwamen, met woeker konden verhaalen. Die inkomst, egter, was niet ligt te sluiten, daar 't ontzet ver af, en zij voor de poorten waren; te minder, daar veelen, schoon de woede van LUMEI's benden dugtende, heimlijk verlangden, door eenen eerlijken glimp, zich van ALVA's juk te kunnen ontslaan, en Roomsch en Onroomsch zijnen tienden penning en Spaansche benden vloekte. Die Benden hadden, nog onlangs, der Stede op 't hart gelegen. Men hadt ze, zo wel als een, in de *Maaze* gelegen hebbende Spaansch Oorlogschip, onder zekeren Hopman SCHULENBURCH (*q*), bijna van alles moeten voorzien en, op Stads kosten, zekeren JOOST CORNELISZ moeten aanneemen, „*voor dat hij die Burgers* „*in 't Spaensch jegens de Soldaeten vertolkte.*" De Stad hadt, zedert, de tusschenkomst van 't Hof van *Holland* bij den Hertoge gebeden, en was, langs dien weg, eerst op den negentienden November des Jaars 1571. dit Volk kwijt geraakt (*r*), 't geen toen na *Utrecht* gezonden wierdt.

„Na

(*o*) Verlijd en Panzettingbouck. 26 Maart 1574.

(*p*) *l. c.* 2, 28, 30 Junij 1569. en Thes. Rek. van 1 Oct. 1571. 1 Apr. 1572.

(*q*) Hij maakte zich zedert, in Noordholland, aan 's Konings zijde, berugt. Zie WAGEN. bl. 356.

(*r*) Thesaur. Reken. Briel. van 1 Oct. 1571 — 1 April 1572. Artic. „*Vuytgeuen van Schenkagien.*" Ik teeken dit te meer

„ Naa veel raadpleegens, egter, waar onder ook 't gevaar van 's Konings ongenade, bij de overgave, niet zal vergeeten zijn, kwam men tot besluit. JAN PIETERSZ MICKEL (dien ik ook JAN PIETERSZ TINNEGIETER genoemd vinde (*s*)) ging voor. 't Is te vermoeden, dat hij één der afgezondenen van den Raad geweest was, om met LUMEI, kort naa KOPPELSTOKS boodschap, te spreeken (*t*). De vrees van geplunderd te worden en de zorg om zich en 't zijne door de vlugt te redden, was bij hem, zijn' medegenoot JAN JANSZ KOEKEBAKKER en de andere Regenten, veelligt de hoofdreden, waarom zij in de overgave stemden, en daar op den Raad verlieten, zonder de Vlootelingen daadlijke kennis van 't beslootene te geeven; waar door deezen verpligt wierden, zich zelven ruimbaan te maaken, LUMEI, door RÖBOL, de Noortpoort deedt opbranden, en TRESLONG zich na de Zuidpoort begaf; 't geen niet kan geschied zijn, zonder andere Poorten en Muurdeuren (*u*) voorbij te trekken, die dus, denkelijk, allen gesllooten waren.

„ Bij de inneeming, die hier op volgde, vondt men, volgens onze Schrijveren, de aanzienlijkste inwoonderen gevlugt; één zelfs hunner vermeent, dat 'er naauwlijks vijftig weerbaare mannen in de Stad gebleven waren (*v*). TRESLONG wederhieldt, als ook onze WAGEN. zegt, den vlugtenden JOAN VAN DUVENVOORDE. Hij was niet alleen Rentmeester,

meer aan, om dat 'er uit blijkt, dat onze Schrijvers (Zie BOR. *l. c.* bl. 366. *Col.* 2 METER. 4 B. bl. 69) niet wel zijn onderrigt geweest, wanneer zij de zaak in dier voege hebben voorgesteld, als of slegts ALVA het Krijgsvolk, ten deeze tijde, uit *den Briel* hadt genomen, om die van *Utrecht* te plaagen, en het daarom in hem als een feil aanmerken, *den Briel*, in zulk een haglijken tijd als deeze, van manschap te hebben ontbloot.

(*s*) Thesaur. Rek. Briel. *exper. Bamis.* 1573. bl. 4.

(*t*) METER. *l. c.* 4 B. bl. 69.

(*u*) Dat 'er zodanige waren, leeren de Stads Archiven.

(*v*) BOR. *l. c.* bl. 366.

ter, maar, zo als wij straks in 't voorbijgaan zagen, ook Bailluw. In zekeren brief, vier dagen hier naa geschreeven, verhaalt men, dat verscheide Regenten naauw bewaard wierden (*w*). De tweede Burgemeester, KLAAS JANSZ KOEKEBAKKER, schijnt het met de vlugt te zijn ontkomen. Hij was nog afwezig in den Jaare 1575; maar in 1577 bevondt hij zich weder in *den Briele* (*x*)

„ Dat, bij 't overgaan der Stad, de woede der plundering, alleen op de Kerken en Kloosters, maar geenzints, op de Burgerij, viel, is 't eenpaarig gevoelen van alle Schrijveren, voor zo ver mij bewust is, even als van onzen WAGEN. bl. 345. Dat de bovengemelde Geestelijke Gestigten zeer slegt behandeld wierden, is zeker, ook schijnen de Hoofden der *Watergeuzen* hun deel uit den buit gehadt te hebben, en, daar onder, VAN HAREN *een schoone geborduurde Casuyffel* (*y*); maar, wat de Burgerij betreffe, zo de minderen al vrij kwamen,

(*w*) VAN DE SPIEGEL. *l. c.* bl. 112.

(*x*) In de Thesaur. Reken., gedaan op 11 Junij 1575, over 1 Julij 1572 tot Ult. Oct. 1572, leest men „ van *Claesz* „ *Jansz*, voorgaande Burgemeester Tresorier, dewelcke „ zijne Rekeningh nyet gedaen en heeft, *maer es tot* „ *noch tee absent.*" Doch, in 1580, deedt hij zijne Rekening over 1 Oct. 1571 tot 1 April 1572; die ik onder Stads Papieren gevonden heb. In een geschreven *For-* „ *mulier van den Eedt bij de vuytgeweeckenen, theurder* „ *weder comste in Hollandt, te doen*," vinde ik, dat *Nicolaes Jansz Kouckebakker* dien eedt heeft gedaan op *viij Martii* 1577. Hij zal dus toen reeds te rug gekeerd zijn.

(*y*) „ *Un beau Casuffle brode.*" Brief van Jonkheer O. Z. v. HAREN *van* 27 *Mey* 1777, aan Mij. Men beschuldigt, dat hij aan boordt, geene andere dan gewijde Kelken enz. uit de geplunderde Kerken, gebruikte, CAROLUS *l. c.* p. 9 et 10. Toen TRESLONG, den 20 Maij, na *Vlissingen*, met drie Schepen overstak, was zijn Volk met Kappen en Kasuijffelen der Geestlijkheid gekleed. BOR. *l. c.* 6 B. bl. 370.

men, kan dit, in 't algemeen, niet van de aanzienlijksten, met naame van de Leden der Regeering, worden gezegd. Immers in de Thesauriers Rekening, eindigende met den eersten April 1572, en gedaan ten Jaare 1580, wordt, nopens den voorzittenden Burgemeester NICKER, geleezen, „ dat *de pennyngen van de wyn excys, met zyne goederen,* „ *int income van* Lume, *binnen dezer stede van den Brie-* „ *le, genomen ende hem afhandigh zyn gemaect.*" Scheidende men hem, vervolgens, die gelden kwijt, nadien hij „ *presenteerde aulx by eede te affirmeeren.*" Ook lees ik, in de Resolutien van *Holland*, ten Jaare 1579 (z), een verzoek der Erfgenaamen van den bovengem. „ *Jr. Johan* „ *van Duvenvoorde, in zyn leven Rentmeester van Voorne,* „ *om Remboursement van f* 6000, *ten tyde van den Graef* „ van der Marck, *uit desselfs comptoir afhandich gemaect.*" Dat ook, bij de inneeming, eenige huizen in brand geraakten, b. v. dat van PIETER PAUWELSZ STEURS, op den Timmerwerf, en andere (*a*), leeren de Stads Boeken van den *Briele*; die, voor 't overige, zedert den eersten April tot den eersten Julij, meestal ontbreeken, en (*b*) zelfs een poos daar naa, zeer verward en door een loopende, gehouden zijn. De Huizen der voornaamste Vlugtelingen dienden terstond voor LUMEI en zijne Hopluiden. De Onder-Admiraal, BARTEL ENTENS, hadt zijn' intrek in dat van den geweeken Schepen, KAREL GANSZ, alwaar LUMEI en andere Bevelhebberen, dikwijls, eene vrolijke maaltijd hielden (*c*). „ Wat

(z) *l. c.* op 17 Oct. bl. 244.

(*a*) In *Heiligen Geest. Reken. Brielle van* 13 *avend* 1573 — 13 *avend* 1574.

(*b*) 't Geen ik hier zeg van den *Briel*, heeft, dat zeer te bejammeren is, ook elders, omtrend deezen tijd, plaats. De *Memoriaalen* van 't Hof van *Holland* worden vermist van 13 Julij 1571 tot 4 Decemb. 1572. en de *Resolutien* der Staaten van den 7 Decemb. 1571 tot den 25 Augusti. 1574.

(*c*) Bij deeze Maaltijden waren, nu en dan, MAYKEN en

„Wat de Inneemers van *den Briele* betreffe, men heeft 'er naa onzen Schrijver, uitvoeriger Lijst van gemaakt, die in de hier onder aangehaalde Schrijveren (*d*), kan nagezien worden; bij welken men nog voegen kan WILLEM en FREDERIK VAN DORP, en een Edelman uit het Geslagt van RENGERS. WAGENAAR spreekt van OOM HEDDING D'OVELENS, als van één persoon, doch ik zoude ze liever voor twee houden; zo, om dat HOOFD en BOR (*e*) duidlijk leezen „ OOM HEDDING, EN D'OVELENS," als, om dat HOMMO HOTTINGA (*f*), en LA DOD-

AACHJE, Dogters van wijlen den Schepen WILLEM HERMANS, tegenwoordig, en schijnt MAYKEN, zedert, over eene te stoute gemeenzaamheid van LUMEI zich beklaagd te hebben. Dees dagvaardde, hier op, de Zusters, nevens twee Dienstmaagden voor Schepenen van *den Briel* en won, eerlang, in, een verklaaring van de Dienstmaagden, onder anderen houdende, (Verlijdb. op 5 en 27 Aug. 1572.) „ dat MAYKEN *nooyt kwaad van hem en* „ *sprak, maar altyd bly en vrolyk van hem scheydde*; „ en *dat hy haer nooyt handt off vinger, mit ghewelt,* „ *hadt aangeraakt*, en men van hem *niets anders wist,* „ *gehoord of gezien hadt, dan van een Heer mit eeren.*" Zedert schijnt deeze twist afgedaan. Hoe zeer ik niet gewoon ben mij 's Lands Historie met een altijd gefronsd gelaat te verbeelden, zoude ik mij, egter, gewagt hebben dit Verhaal, bij den ernst der overige zaaken, te voegen, indien het niet, eenigzints, strekken konde, om het vreemde en ruuwe mengzel van zedige en onzedige begrippen, in den woesten LUMEI te kenschetzen; die, op deeze zaak teder, voor 't overige het rooven, branden en moorden, voor daaglijks spel hieldt.

(*d*) VAN HAREN, Geuzen. in 't *Histor. Verhaal*. CLEYN, Dankoffer. bl. 73 en 74. TE WATER, tweede Eeuwgetij enz. bl. 28—36.

(*e*) HOOFD, *l. c.* bl. 236. BOR *l. c.*

(*f*) CAROLUS *de reb. Gest.* CASPARI A ROBLES, pag. 11, die zijnen naam door HOMERUS overzet; doch de naam van

Hom-

DOUVE, bij andere gelijktijdige Schrijveren, onder de Scheepskapiteinen der *Watergeuzen* worden geteld. 't Kan zijn, dat ook zekere VAN TOL, C. MUSIUS en VAN DER LAAN (*g*), tot deezen behooren.

„ Naa LUMEI, in 't vervolg, de Stad tegen den aanval van BOSSU, verdeedigd hadt, wierdt zij meer gesterkt, de Noord- en Zuidpoort hersteld, en voor deeze laatste, een nieuw Bolwerk gelegd, zedert LUMEI's Bolwerk genoemd (*h*), doch 't geen, met de beide oude Poorten, niet meer aanweezig is. TRESLONG wierdt, zedert, Gouverneur en Kapitein-Generaal der Stad. Hij komt dus reeds voor op den zeventienden Julij des Jaars 1572 (*i*). De Regeering, met naame ook JAN PIETERSZ TINNEGIETER, bleef, naa den eersten April, meest buiten bewind (*k*) en op den eersten Julij, wierden nieuwe Leden aangesteld. DUVENVOORDE, egter, behield het Bai-

Hommo was, voor lang, in Friesland bekend. Men vindt *Homme van Camstra*. *l. c.* p. 101. *Nyepke Hommez.* p. 192. enz. en dit *Homme*, kan in onzen tongval, ligtelijk in *Oom* veranderd zijn; ook droegen meer Lieden dien Voornaam. In 1504 vinde ik een Schout van de oude Tonge *Oom Gilliss* gezegd (*Origo monaster. de Rugge* MS. p. 92 *et* 93.) *Hedding* kan, op gelijke wijze, van *Hettinga* komen; ten zij men liever dagte op *Hiddinck*, 't geen een Geslagt in Groningen was. CAROLUS. *l. c.* p. 221. Ik weet zommigen OOM HEDDING een' Zwollenaar heeten, (HARING's *Geuzen.* in 't *Histor. Verh.*) maar ik vinde geen genoegzaam bewijs voor die gedagten.

(*g*) CLEYN. *l. c.* bl. 74.

(*h*) Verlijdb. van den Briele 13 en 17 Julij 1572. bl. 12. Thesaur. Rek. Briele 1 Julij *ult.* Oct. 1572. bl. 12—15 *Vso.*

(*i*) Verlijd en Panzettingb. van dien tijd.

(*k*) Thesaur. Rek. *expir. ult.* April 1573. bl. 4.

Bailiuwschap, waar in hem TRESLONG ook, naderhand, opvolgde (l)." Tot hiertoe VAN WYN.

Al vroeg, zints den rampzaligen Engelschen Oorlog van den Jaare 1781, welke aan veelen onzer Landgenooten de oogen hadt geopend voor het wederregtelijke in de Regeeringsbestelling, ontstondt ook in deeze Stad geschil over de Aanprijzing van den Stadhouder tot Leden van Regeeringe. 't Was in den Jaare 1783 dat dit geschil ter baane kwam. In haar verband met vroegere gebeurtenissen vinden wij de zaak aldus verhaald.

Korten tijd naa de Verheffing van WILLEM DEN IV, was bij de Vroedschap in *den Briel* besloten, om 's jaarlijks, vóór het maaken der benoeming van Schepenen, door de Regeerende Burgemeesters, of oudste Vroedschappen, aan den Erfstadhouder, en aan de volgende Stadhouders en Gouvernantes in den tijd, te doen vraagen, of *zij ook iemand tot die benoeming hadden aan te prijzen?* — Naderhand hadt die Vroedschap, in den Jaare 1750, goedgevonden, *dat voortaan aan den Erfstadhouder zou worden opgedraagen de volkomen beschikking over de jaarlijksche Verandering der Magistraat, over de Vroedschapsplaatsen, als mede over alle de Ampten en Commissien, welke in 't vervolg openvielen, en waar over het maaken eener benoeming aan de Vroedschap stondt, met overgave dat deeze Vroedschap, zich, in de begeevinge van dezelve Ampten en Commissien, volkomen naar 't genoegen van zijne Hoogheid zou gedraagen.* — Wel was, naa het overlijden van WILLEM DEN IV, in overweeging gebragt om aan de Gouvernante de zelfde opdragt te doen; maar de gevoelens liepen zo wijd uit een, dat men tot geen besluit hadt kunnen koomen. — Doch, toen WILLEM DE V het Stadhouderschap aanvaardde, droeg de Meerderheid aan dien Vorst de zelfde magt op als zijn Va-

(l) Thesaur. Rek. van 1 Julij *ult.* Oct. 1572. Vergelijk verder, nopens deeze Stof, mijn medegedeelde aan den Heere TE WATER, Verb. der Edel: 2 D. bl. 224—227, 239 en 451.

Vader bezeten hadt, die 't zelve niet in volle uitgestrektheid uitoefende, maar zich met de aanprijzingen vergenoegde: schoon de Heeren, die zich toen tegen de Meerderheid verklaarden, en de reden van hun verschillend begrip aan zijne Hoogheid ontvouwden, nooit eenig deel aan de Regeering kreegen.

De tegenwoordige Vroedschap, uit twintig Leden bestaande, nam dit stuk in overleg. Tien derzelven verbonden zich om aan zijne Hoogheid hun bezwaar te kennen te geeven over, de gewoonte, zints eenigen tijd door de Vroedschap gevolgd, om 's jaarlijks, door eenige Afgezondenen, den Stadhouder te vraagen, wie hij tot de Naamlijst van Schepenen en tot Verkiezing, van Oudschepenen, Burgemeesteren en Raaden der Stad geliefde aan te prijzen, als mede, om, bij 't openvallen van Vroedschapsplaatzen, Stadscommissien, Ampten en Bedieningen, dergelijk eene Bezending aan zijne Hoogheid te doen, en naar diens aanprijzing zich te gedraagen. 't Welk zij strijdig oordeelden met de Keuren, Octrojen, en Regten hunner Stadspoorteren; als mede tegen de laatste bevestiging dier Privilegien door Staaten van *Holland*, bijzonder met het Octroy van den Jaare 1650, en dus tegen hun Eed, bij de aanvaarding van hunnen Vroedschapsampt. De andere tien stonden in een tegenovergesteld gevoelen, en wilden zich houden aan de gewoonte, zedert den Jaare 1766, in agt genomen. Deeze gelijkheid der stemmen verdween, door dien één der eerstgemelden betuigde van gedagten veranderd te zijn, en zijne gedaane teekening voor ongedaan te houden. De negen Vroedschappen, schoon dus de Minderheid geworden, gaven, bij eenen Brieve den Stadhouder het gemelde bezwaar te verstaan, onder betuiging van waare hoogagting voor deszelfs Persoon en Huis, hem ernstig verzoekende het hun ten beste te willen duiden, „ dat zij verwagten dat zijne Hoogheid zou gelieven op te houden „ met het doen dier aanprijzingen."

Gelijk de Vroedschap verdeeld was, zo was ook de *Brielsche* Burgerij. Bij eenigen, der Minderheid toegedaan, was een Verzoekschrift ontworpen en ter teekening gelegd, aandringende op het afschaffen der aanprijzingen, en 't herstel

der Privilegien. Om dit tegen te gaan, liet de Vroedschap eene Afkondiging doen, de Burgerij vermaanende zich te onthouden van de Onderteekening; eene Afkondiging, van eenige Regeeringsleden kragtig tegengesprooken, en van geener waarde gehouden. Het aangeplakte zo zeer betwiste Vroedschapsbesluit wierdt op de meeste plaatzen afgescheurd, tegen welk bedrijf eene nadere Afkondiging door die van den Geregte geschiedde; onder belofte van tweehonderd Guldens aan den Ontdekker van den Daader. 't Gemelde Verzoekschrift was egter door honderdtweeëntwintig Burgers geteekend en der Regeeringe overgeleverd, die een tegenovergesteld Verzoekschrift, dat alles op den ouden voet mogt gelaaten worden, van tweehonderddrieënveertig Burgers ontving.

Te midden dezer woelingen hadt zijne Hoogheid aan Burgemeesteren en Vroedschappen van *den Briel* geschreven, dat hij, om redenen, verkoor, nu tot de openstaande Vroedschapsplaats niemand voor te draagen, of aan te prijzen. De negen Heeren vervoegden zich bij Staaten van *Holland* met verzoek, dat de Vroedschaps besluiten, strekkende tot opdragt van de aanprijzingen of Regeeringsbestellingen aan zijne Hoogheid voor aanloopende tegen de Privilegien mogten verklaard, en de Vroedschap verpligt worden om zich naar de Handvesten te gedraagen, en dat inmiddels de vervulling van de openstaande Vroedschapsplaats zou opgeschort blijven. Dit laatste wierdt toegestemd, en het Verzoekschrift in handen der Meerderheid van de *Brielsche* Regeering gesteld, die niet naliet hier op te berigten, dat zij het gedrag der Minderheid zeer vreemd en onbestaanbaar vonden; hoe het grootste aantal der Burgerije met haar in één begrip stondt, en dat de uitgestelde vervulling der opengevallene plaats niet noodig was: dewijl zij bereid waren, om, overeenkomstig het schrijven van zijne Hoogheid, tot die verkiezing, voor als nu, zonder aanbeveeling toe te treeden. Hun Ed. Groot Mogenden vonden goed die opschorting op te heffen.

Voorts wierdt de zaak der *Brielsche* Regeerings Meerderheid en Minderheid in Commissie gesteld, en bragt de Meerderheid der Gecommitteerden van hun Ed. Groot Mogenden

deezen Raadslag uit, „ dat, vermids de besluiten der *Brielsche*
„ Vroedschap van den zevenden Julij 1748, achttienden
„ Augustus 1750, en derden Maart 1766, waar over de
„ Minderheid der Leden van de Vroedschap der Stad *Brielle*
„ zich bij hunne Ed. Groot Mogenden beklaagd hadt, in
„ geenen deele overeen te brengen waren met den inhoud
„ der Handvesten, Privilegien en Octroijen aan de Regee-
„ ring dier Stad gegeeven, deeze besluiten door hun Ed.
„ Groot Mogenden zouden behooren vernietigd te worden;
„ dat de Regeering zich zou hebben te houden en te ge-
„ draagen aan die Privilegien, in alle Plaats- en Ampt-begee-
„ vingen:" een Raadslag, eerlang in een Staatsbesluit veran-
derd.

Duidelijk is uit dit berigt te speuren, hoe zeer de Oranje-gezinde Aanhang, ter deezer Stede, de overmagt in handen hadt. Maar nog duidelijker bleek zulks in het berugte Jaar 1787, 't welk hier tooneelen ontsloot, schrikwekkende boven veele andere, die elders geopend wierden. Een Voorbode van 't geen men verder hadt te verwagten, leverde de achtste dag van Maart, aan de gedagtenisse der geboorte van den Stadhouder gewijd. Driemaalen, 's morgens, op den middag en tegen den avond, loste men, op dien dag, het Geschut van Stads Wallen, telkens elf reizen; het klokkenspel klonk den gantschen morgen. Eenigen kwamen sluipswijze, anderen meer openlijk, met Oranjestrikken te voorschijn. 's Avonds sloeg men tot balddaadigheden over. In spijt van de Souveraine bevelen daar afgekondigd, schoot men onophoudelijk, en wierp allerlei slag van Vuurwerken, onder het uitbraaken der schriklijkste vloeken tegen de Patriotten. Men schreeuwde, in tegenwoordigheid van den Stedehouder ABENDAR À BRANDES en diens Dienaaren, *Oranje boven!* Zijn verzoek, om van schieten af te laaten, wierdt beantwoord, door hem eenige Zwermers na 't hoofd te werpen. Op de vraage, *wie zulks deedt?* gaf een dier Onverlaaten ten antwoord, *Ik doe het!* en bleef hij, ondanks die tergende bekentenis, op vrije voeten. — De Dagbladen van dien tijd melden, dat de Kerkleeraar VAN DE KASTEELE, 's volgenden daags, openlijk GOD dankte, *dat men*

weder aan den Jaardag van Nederlands waardigen Erfstadhouder hadt mogen gedenken! met veele andere bewoordingen, die groote opspraak verwekten; gelijk ook diens Dankzegging op den naastvolgenden Zondag, toen hij, naa in zijne Leerreden heftig tegen de Patriotten uitgevaaren, en hun voor *Oproermaakers* en *Zeloten* gescholden te hebben, den Hemel dankte, *dat het in deeze Stad zo rustig en zonder beroering was*; smeekende *dat het eerlang in alle Steden van ons Vaderland zo mogt weezen!*

Van meer belangs was de Voordragt des Advocaat Fiscaals LUYKEN, bij Gecommitteerde Raaden, op den achtëntwintigsten April, naa het scheiden van der Staaten Vergadering, dat de Regeering in *den Brielle*, strijdig met der Staaten Publicatie, verlof zou gegeeven hebben om in hunne Stad Oranjetekenen te draagen. — Gecommitteerde Raaden deeden deswegen eene Aanschrijving. Meer dan tweehonderd Burgers toonden zich des gebelgd, en begeerden in een Verzoekschrift, bij Gecommitteerde Raaden aan te dringen, dat de Advocaat Fiscaal LUYKEN gelast mogt worden de egte Berigten, op welke diens Voorstel gegrond was, aan hun Ed. Mog. over te leeveren; ten einde ze vervolgens aan de Regeering van *den Brielle*, mogten gezonden worden. — Burgemeesters schreeven daar op een Brief aan de Staaten van *Holland*, verklaarende niet onverschillig te zijn over die verdenking, en te vertrouwen dat hun Ed. Gr. Mog., onverminderd het verdere onderzoek, Gecommitteerde Raaden zouden gelasten hun een Afschrift van die Berigten te doen geworden.

Middelerwijl hadt de *Brielsche* Schutterij aan de Regeering eene Verklaaring ter hand gesteld, bij welke zij betuigde, zich tegen alle nieuwigheden in de Regeering van Land en Stad, met alle magt, te zullen verzetten; verzoekende dat de Regeering, wegens de Stad *Brielle*, nimmer zou afgaan van de thans plaats hebbende Regeeringsvorm onder den Souverain de Staaten deezer Provincie, met handhaavinge van den Prins Erfstadhouder in alle diens waardigheden.

Dit stuk, door ruim driehonderd Schutters en Ingezetenen onderteekend, vondt zo gereeden ingang bij de Magistraat,

over

over welks bestuur die Burgers zich zo zeer voldaan verklaarden, dat 'er eene allergunstigste aanneeming op volgde.

Dan, hoe zeer de Meerderheid der *Brielsche* Regeering met die betuigingen, en dit gedrag, in haaren schik was, klaagde de Minderheid bij de Staaten van *Holland* over de woelingen van de partij, bij haar met den naam van de *verdurvende* bestempeld. — Het ontbrak, in die Stad, niet aan Patriotten, schoon zij verre weg het minste getal, en in de Regeering, en in de Burgerij, uitmaakten. Men vondt 'er een Genootschap, sints lange, en van de oprigting af, in haat bij de Meerderheid der Regeering, en niet min bij het meerendeel der Burgerije, die zich herhaalde keeren aan oproerige bedrijven schuldig maakten. Leden van dit Genootschap trokken, gelijk andere door den Souverain gewettigde Genootschappen, na *Utrecht*, elkander aflossende.

Over dit in- en uittrekken was te meermaalen geschil ontstaan met de wagthoudende Krijgslieden, en hadden de Genootschapsleden kortlings zich genoodzaakt gevonden, de Barriere over te klimmen. Een verspreid gerugt, in 't laatst van Maij, dat in den *Brielle* een aantal gewapende Patriotten van andere Steden stonden te koomen, om de Meerderheid der Vroedschap af te zetten, hadt dezelve de strikste bevelen doen geeven, om geene Gewapende Manschappen binnen te laaten. 't Genootschap de wederkomst van afgelotte Leden wagtende, het, om onaangenaamheden te voorkomen, den Bevelhebber des Krijgsvolks weeten, dat men deeze Burgermanschap verwagtte, voorzien van een blijk van de Plaats van waar zij kwamen, en bestaande uit *Brielsche* Burgers, met verzoek om de noodige orders te stellen, dat zij onverhinderd wierden binnen gelaaten.

Ondanks dit verzoek, vonden deeze Burgers, schoon vergezeld door twee Vroedschapsleden, de Barriere wederom geslooten, als zij in den laaten naamiddag, onder een vallenden stortregen en opkomenden storm, aankwamen. Men ging, drie Schildwagten bij de Barriere gesteld hebbende, verslag doen van het verzoek om binnen gelaaten te worden. Dan door dien een der Burgemeesteren uit de Stad, en de ander nergens te vinden was, verliep 'er anderhalf uur eer

 het

het verlof kwam, om één voor één ter Stad te mogen inkomen. — Dit merren hadt aan het Gepeupel de ſchoonſte gelegenheid gegeven om zamen te rotten, en zich te verluſtigen met de hoonendſte uitjouwingen der voor de Barriere ſtaande Genootſchapperen; die deezen hoon moeſten verduuren van meer leeds dreigend Gepeupel, deels opgeſchikt met Oranje Kamiſoolen en Oranje Dasſen, alles wat men, zonder tegen de letter van het Placaat te zondigen, van die kleur durfde draagen.

Eindelijk wierdt de Barriere geopend, en traden de Burgers, volgens order, één voor één binnen, gevolgd door een dringend, dreigend, ſchreeuwend, vloekend, Gepeupel; 't geen nu en dan een ſteen ſmeet, en het voorneemen ſcheen te hebben, om, op de hooge Brug, die Manſchap in 't naauw te brengen; maar, zich digt ſluitende, kwamen zij dezelve behouden over. Dit verdubbelde de woede van 't Gepeupel, 't geen op een geſchreeuw, *Val aan! Val aan! Slaa toe!* eenige Leden aanrandde; doch die door het ſlaan met de Geweeren hunner Medebroederen ontzet wierden. — Om deeze ſtoorenis te voorkomen, beval een der Officieren halte te houden, zich te richten, en de Bajonetten op te ſteeken! Dit bevel wierdt, door 't gejuit, van eenigen niet recht verſtaan; deezen meenden dat zij last kreegen om te laaden. Het gezigt hier van deedt de zamengeſchoolde menigte, onder een woest geſchreeuw, wijken; zo dat zij onverhinderd konden voortrekken tot het Societeitshuis, waar geheel het Genootſchap ongewapend vergaderd was.

Voor dit Huis verzamelde zich de oproerige hoop, die haare verbittering, door ijsſelijk ſchelden, toonde. In deezen toeſtand beſloot men, dat de ongewapende Leden gelijklijk zouden uitgaan, om zich, des noods, ter zelfverdeediging gereed te maaken, terwijl de Gewapenden het Huis zouden blijven beſchermen.

Intusſchen hadden twee Leden van de Minderheid des Vroedſchappe, die bij den intocht geweest waren, de Heeren HOYER en VAN DE STRUIJEN, zich bij den Commandant STURLER vervoegd, en op noodige voorziening tegen verder geweld aangedrongen; waar op eenig Krijgsvolk, tot het

doen

doen van Ronden, te voorschijn kwam; doch het Oproer groeide 'er tegen aan. De Magistraat vergaderde, en liet eene Waarschuwing leezen *om uit een te gaan*. Wel verre van hier aan te gehoorzaamen, bleef de hoop zamengerot, sloeg aan 't znipen, boodt den Soldaaten, die de Ronden deeden, drank aan, en voorzag zich verder van alles wat tot Plundering kon dienen. Hier van maakte het een aanvang met de glazen van het Societeitshuis in te werpen, en pogingen te doen om de deur op te slaan, met bedreiging, om allen, die 'er zich in bevonden, van kant te helpen. Eindelijk, om tien uuren wierdt dit Huis door Grenadiers bezet, en op aandrang der Minderheid van de Vroedschap, wierden de aldaar posthoudende Burgers, door ander Krijgsvolk, na hunne Huizen begeleid. 't Geen hun niet voor alle aanranding beveiligde, en hunne Huizen, naa het vertrek der Soldaaten, aan het inslaan der glazen blootstelde; aan welk woest bedrijf de Huizen veeler Patriotten dien bange nagt ten doele stonden.

De Minderheid der Regeeringe vervoegde zich, benevens eenige Ingezetenen, met een Verzoekschrift bij de Staaten van *Holland*, klaagende over de ongeregeldheden, welke in dier Stede, van tijd tot tijd, voorvielen, inzonderheid over de jongste zo hoog loopende schennis. Men besloot hetzelve te stellen in handen van de Magistraat, om te dienen van berigt; met aanschrijving aan Burgemeesteren om zorge te draagen dat 'er geene verdere baldaadigheden voorvielen.

De Vroedschap Mr. WILLEM BOYER, die bij beide de gevallen aan de Barriere zich tegenwoordig bevondt, was Kapitein van een der Burgervaandelen. De Officieren en Rotsgezellen van 't zelve leeverden klagten tegen hem in; dat hij zich, als Opperhoofd van een Corps, geheel van de Stads Schutterij afgezonderd, aanstelde, en zich de voorste gedroeg in alle de bedrijven der Genootschapsleden, strijdig met de waarschuwingen der Magistraat. Zij schilderden hem af als de eenige oorzaak der jongste oproerigheden, en ongeschikt, om in geval van Alarm, zich aan 't hoofd zijns Vaandels te vervoegen; weshalven zij diens afzetting als Kapitein verzogen, en een anderen in diens plaats

te mogen kiezen. Dit verzoek wierdt zeer bereidvaardig ingewilligd.

Zo ras men in den Brielle de Regeeringsverandering te Delft vernam, té wege gebragt onder dekking van het Burger leger, vreesde de Meerderheid der Regeeringe, ook een bezoek, ten dien zelfden einde, van deeze gewapende Burgermagt te zullen krijgen; die met de Patriotten te dier Stede, welke hun zo veel moeite baarden, zamenspannende, een dergelijke rol als te Delft mogt speelen. — De Regeering nam daar op maatregelen, zo met de Stads Burgerij, als met de Krijgsbezetting, door Eed aan dezelve verbonden, om zulks te voorkomen. Men oefende de Burgerij in den Wapenhandel; sloot de Poorten; haalde de Bruggen op; plantte het Kanon op de Stads wallen, stelde Kanonniers aan, en deelde scherpe Patroonen uit.

Men ging nog een schrede verder, en stelde, bij eene buitengewoone oproeping, de Schutterij voor, eenen nieuwen Eed te doen, met uitsluiting der belofte van getrouwheid aan hun Ed. Gr. Mog. Van alle deeze maatregelen in den Brielle door de Regeering genomen, indien het Burgerleger zich aldaar mogt vertoonen om de Regeering te veranderen, gaf de Minderheid, nevens eenige Burgers, verslag aan de Staaten van Holland, met verzoek om voorziening tegen die besluiten der Meerderheid, en dat, hangende de Raadpleegingen, het inwectent van dien Eed, zonder resumptie, mogt worden opgeschort. Hun Ed. Gr. Mog., zonder aan de Meerderheid dit Verzoekschrift over te zenden, schortten inmiddels het doen van dien zonderlingen Eed op.

Kort daar op leverde het Genootschap van Wapenhandel en de Burger Sociëteit aan de Staaten van Holland een Verzoekschrift in, bij 't welk zij de Handvesten, Octroijen en Privilegien der Stad Brielle inriepen, in het benoemen en aanstellen der Regeeringsleden; met bijgevoegd verzoek, dat, hangende der Staaten raadpleeging daar over, de aanstelling van Schepenen, voor den eersten October, de gewoone dag der Magistraatsverandering, mogt blijven opgeschort. — De Staaten verleenden deeze opschorting, en stelden verder het Verzoekschrift in handen van Burgemeesteren

en

en Vroedschappen om beligt. — De Afgevaardigden van *den Brielle*, die gaarne hunne zaak *Domestiek* verklaard gezien hadden, lieten tegen dit besluit aanteekenen, „dat zij 't „ zelve voor nul, kragtloos en van onwaarde hielden, als „ strijdig tegen de Handvesten, Privilegien en Octroijen hun„ner Stad, welke zij, ten dien opzigte, wel expresselijk re„clameerden, met reserve van zodanige Demarche als de „ Heeren hunne Principaalen, tot maintien hunner Stadsreg„ten en Privilegien, zouden oordeelen te behooren; de ge„volgen, welke uit deeze zaak zouden kunnen resulteeren, „ overlaatende voor rekening en verantwoording van die Le„den, welke tot die pretense Resolutie hadden geconcur„reerd, en van den Heere Raadpensionaris, die, niettegen„staande de Overneeming en de Protesten van Heeren Ge„deputeerden, als mede van de Heeren van de Ridder„schap, die informeele Conclusie hadt opgemaakt."

De Commissie tot Verdeediging van *Holland* en de Stad *Utrecht*, van de bedrijven der *Brielsche* Regeering ter in verdeediging stelling haarer Stad onderrigt, gaf aan de Staaten van *Holland* te kennen, dat de Commies van *den Brielle* Geschut op de wallen hadt doen brengen, zonder dat men wist op wiens last, of met welk oogmerk, hij zulks gedaan hadt; met verzoek dat deeze gelast mogt worden, dit Geschut weder in de Magazijnen te brengen, en 't zelve, zonder bijzonderen last, 'er niet weder uit te haalen. Gecommitteerde Raaden kreegen bevel deswegen kundschap in te winnen, orders te stellen, en onverwijld verslag te doen.

De Meerderheid, schoon dus tegengewerkt, bleef volstandig in het doorzetten van het eens gevormd plan, en het neemen van maatregelen, om zich met kragt te verzetten tegen de Burger Societeit, het gewapend Genootschap, en de mogelijke onderneemingen van het Burger Veldleger, die waarschijnlijk, zo niet zeker, tot daadlijkheid zouden gekomen zijn, indien het in den verderen optocht niet gestuit ware door de komst der *Pruisfen*.

Geene Omwenteling wierdt, door der *Pruisfen* inval, in *den Brielle* te wege gebragt. De Meerderheid der Regeerings be-

behieldt na het kussen, en zag veele Leden der Minderheid, met eenige Burgers, die nevens hun voor de Grondwettige Herstelling geijverd hadden, na elders de wijk neemen. Groot was de Vreugdeviering over deeze gebeurtenis; gelijk op 's Prinsen Jaardag deezes jaars wierdt het Geschut drie keeren op dien dag gelost: in welk bedrijf de Kanonniers geholpen wierden door een Corps Vrijwillige Artilleristen, nu zeer onlangs tegen de gevreesde komst van het Burger leger, tot stand gebragt. Thans geschiedde zulks onder een afwisselend Muzijk, 't welk ook de Muzikanten van de *Zwitsersche* Krijgsbezetting, daar met moeite gehouden, door de Straaten, op de *Turksche* wijze maakten, afgewisseld door het Vreugdegeroep der Burgeren.

Welhaast volgde de vernietiging des gehaaten Genootschaps van Wapenhandel, en het ophaalen der Geweeren, op last der Regeeringe. Het kon niet missen of de gerugten spraken sterk van allerlei Krijgstuig en Schietgeweer, bij de Patriotten te deezer Stede gevonden; doch het bleek, dat 'er niets van dien aart, 't welk eenigen naam verdiende, daadlijk voor den dag kwam. Nu konden de Kerkleeraars in *den Brielle*, waar van één, op den achtsten Maart, met zo veel aanstoots voor de Patriotten, zich in den Gebede hadt laaten hooren, geheel onbeschroomd spreeken; waar omtrent zij op den eersten Zondag naa de Omwenteling niet in gebreke bleeven.

BROUWER, (ADRIAAN) te *Haarlem*, zo men meent, geboren, in 't Jaar 1608, wierdt van zijne Moeder gehouden, om Bloemwerk en Vogeltjens met een Pen op Lijnwaad te trekken, het welk zij dan met de Naald overstikte of borduurde, en dus verkogt. Hij was van zelve op het teekenen van dergelijke stukjens gevallen, en scheen de behendigheid, om dat op Lijnwaad te doen, als van de Natuur zelve gekreegen te hebben, op het zien van zijn Moeders bezigheden; men zag in dat werk, van den beginne af, eene zekere houding of schikking, die eenen Geest verkondigde. Het geval wilde, dat FRANS HALS, dit werk ziende, daar zulk een goed voorgevoelen, wegens de aanstaande vorderin-

ringen van BROUWER, uit opvattede, dat hij hem straks vroeg, of hij geen lust zoude hebben om Schilder te worden, waar toe hij hem zijne hulp en onderrigting aanboodt. Des Jongelings antwoord was straks, ja, bijaldien zijne Moeder daar toe verstaan konde; die zich daar ook gereedelijk toe liet overhaalen, onder voorwaarde, dat haar Zoon bij HALS woonen en onderhoud genieten zoude.* Dit nam HALS aan, en gelijk hij eene levendige en werkzaame geaardheid an een grooten leerlust in den knaap bemerkte, maakte hij daar gebruik van, om hem schielijke vorderingen te doen maaken.

BROUWER werkte dus voor zijnen Meester, van wien hij agter te schraal gehouden wierdt; dit verdroot hem: waar bij kwam de al te gezette levenswijze, die al vroeg met zijne geaardheid scheen te strijden, en bijzonderlijk het opstooken van zijne Makkers, die zijne bekwaamheden ten hoogsten opvijzelden; welk alles hem aanzettede om zijnen Meester stil te verlaaten. Naauwlijks hadt hij zich egter deszelven gezag onttrokken, of hij voelde, dat hij tevens zijn keuken verlaaten hadt, zonder vooraf voor eene andere gezorgd te hebben. En gelijk zijne Moeder ondertusschen gestorven was, wierdt hij van eene groote zwaarmoedigheid bevangen. Tegen den avond liep hij in de Kerk, alwaar des avonds, tot vermaak der Burgeren, op het Orgel gespeeld wierdt. Zijn staat was evenwel niet geschikt om in dat vermaak te deelen; integendeel vertoonde zijn voorkoomen blijkbaare teekens van kwelling en zorg. Dit wierdt, terwijl hij peinzende in een hoek zat, van iemand zijner vrienden opgemerkt, die hem naar de redenen van dit neerslagtig voorkoomen vraagende, en gehoord hebbende, hoe de zaaken stonden, hem met goede woorden bewoog om tot zijnen Meester weder te keeren, die hem weder innam en in de kleederen stak.

Hij hervattede dan zijnen gewoonen arbeid, en gelijk hij nu reeds fraai en vaardig hadt leeren Schilderen, trok zijn Meester geen gering voordeel van hem, door het verkoopen zijner stukjens. Dit duurde evenwel niet lang, dewijl hij, door de bovengemelde oorzaaken, en bijzonderlijk door het op-

opflooken zijner medeleerlingen en jonge kennisfen, geprikkeld, zijnen Meester andermaal verliet, en zich na *Amsterdam* begaf.

Daar gekomen, raakte hij, door onderrigting van Kunst-Handelaaren, bij eenen VAN ZOMEREN, toen Hospes in het *Schild van Frankrijk*, die in zijne jeugd de kunst geoeffend, en zelfs een Zoon hadt, die Hiftoriën, Landfchappen en Bloemen fraai fchilderde; deze nam hem dan in huis, en zette hem aan 't fchilderen. Hier kreeg hij vrij wat beter keuken, en allengs opheldering van gezigt, die hem de waarde van zijn eigen werk leerde kennen.

Hij maakte verfcheide kleine ftukjens, waar uit zijn Huiswaard zijne bekwaamheid afmeetende, hem riedt, een ftuk van meer beflag onder handen te neemen. Hier op fchilderde hij een gevegt tusfchen Boeren en Soldaaten, ontftaan, zo het fcheen, uit het fpeelen met de kaart, waar van de Bladen alleszins over den grond verftrooid lagen. Men zag 'er, hoe de een den anderen met een bierkan om den kop floeg; hoe een der kamploenen neergeflagen lag met de doodverf op het gezigt, terwijl hij evenwel teekens bleef vertoonen van zich te willen wreeken. Aan den anderen kant zag men eenen in blaakenden toorn, met het mes in de vuist van zijn ftoel oprijzen, als willende tusfchen de ftrijders indringen. In het verfchiet zag men eenen in allerhaast met de tang in de hand van de trap af koomen. Dit alles was zo natuurlijk naar den aart der hartstogten, in de wezenstrekken, verbeeld, en zo vast geteekend, en los gefchilderd, dat het voor een Proefftuk van kunst mogt doorgaan. Gelijk het van allen, die het zagen, op deze wijze beoordeelt wierdt, konde het niet misfen gerugt te maaken onder de liefhebbers: zo dat de Heer VERMANDOIS, een groot kunstminnaar, onzen jongen Schilder ging zien, en het ftuk van hem kogt. Dit zelfde ftuk is naderhand in het kabinet van den Keurvorst van de *Paltz* gekomen.

Naa dat hij zijn verblijf eenigen tijd te *Amsterdam* gehouden hadt, kreeg hij, die woelagtig en tot zwerven geneigd was, lust om zijne kunstgenooten te *Antwerpen* te gaan bezoeken. Hy nam die reis aan, zonder te bedenken,

of

of ten minsten zich te laaten afschrikken door de bedenking, dat de Staaten toen in oorlog waren met de Spanjaarden, die de Roomsche Nederlanden beheerschten. Hij kwam te *Antwerpen*, en wierdt, voor een Spion aangezien zijnde, vastgehouden, en op het Kasteel gevangen gezet. Gelukkig voor hem bevondt de Hertog VAN ARENBERG zich thans mede alhier in vrije gevangenis; deze verlof hebbende, om van twee Soldaaten vergezeld, binnen den ringmuur te mogen wandelen, wierdt BROUWER, terwijl hij voor de traliën zijner gevangenis zat, gewaar, en geraakte met hem in gesprek. BROUWER hem voor den Slotvoogd neemende, verzogt zijne voorspraak ter verlossing, als zijnde daar buiten schuld gezet, om dat men hem voor een anderen genomen hadt, dan hij was, Dit leidde hem om zijn beroep te kennen te geeven, en de Hertog hoorende, dat hij een Schilder was, wilde een Proef neemen van zijn kunst, waar toe de beroemde RUBBENS, die den Hertog in zijne hegtenis kwam bezoeken, gelegenheid gaf. Men zondt, namelijk, aan BROUWER alles wat hij noodig hadt om te schilderen, waarop hij zich straks te werke ging zetten. En dewijl hij juist door de traliën, in een hoek van het Kasteel, eenige Spanjaards met de kaart zag zitten speelen, nam hij die tot zijn onderwerp, en maakte daar aanstonds een Schets van en voorts eene Schilderij, waar in hij den ijver der speelenden zo levendig hadt afgebeeld, en de natuurlijk getaande Spaansche tronijën zo net hadt uitgedrukt, dat de Hertog daar zeer groot gevallen in schepte. Inzonderheid hadt hij, gelijk hij potzig van aart was, een der Soldaaten in het verschiet geschilderd, die bezig was met zijn gevoeg te doen, en daar groote moeite mede scheen te hebben; zo dat het drukken zich zo duidelijk en klugtig vertoonde, dat niemand hetzelve zonder lagchen zien konde. RUBBENS ging den Hertog weder bezoeken, en tevens opneemen, in welk een staat het werk van den gevangenen Schilder ware; zo als hij het zag, zeide hij op een levendigen toon: „ Dat „ stuk is, op mijn eer, van niemand dan van ADRIAAN „ BROUWER." Hij boodt 'er den Hertog aanstonds zeshon-

derd guldens voor; doch deze wilde het niet laaten volgen, maar behieldt het tot zijn eigen vermaak.

RUBBENS, niet kunnende dulden, dat zo groot een Geest in eene Gevangenis bleef opgeslooten, gaf den Slotvoogd kennis van het geen gebeurd was, deedt hem dezen Gevangenen kennen, en werkte deszelfs verlossing uit. Toen nam hij hem met zich na zijn huis, maakte hem een nieuw kleed, bragt hem in geregeld gezelschap, en behandelde hem in allen opzigte als een fatzoenlijk man, voor wien hij agting hadt. Maar zulk eene levenswijze scheen BROUWER te zweemen naar een hegtenis: zijne zinnen en lusten speelden op andere voorwerpen en vorderden andere voldoeningen. Hij ontweek dan zijnen beleefden Huiswaard, en sloeg het oude pad in.

Het leedt niet lang, of hij maakte kennis met een Bakker, die een mooije Vrouw hadt, waarop hij het oog hade geworpen. Deze Bakker was een liefhebber van de kunst en dreef 'er handel mede; nu nam hij BROUWER in zijn huis, onder beding, dat deze hem in de kunst onderwijzen zoude. BROUWER nam dit gaarne aan, en volbragt het zo wel, dat de Bakker, onder zijne onderrigtingen, een goed Schilder wierdt. Zij kwamen beiden in geaardheid wonder wel over een, en rigten verscheiden potsen aan, in zo verre zelfs, dat de Schout hen bij de kleeren zou gekreegen hebben, zo de daaders bekend waren geweest. Vreezende, dat die met den tijd uitlekken, en men hem vatten mogt, besloot hij eene reis na *Vrankrijk* te doen.

Hij verliet dan *Antwerpen*, maar niet zijne ongebonden levenswijze; het geen hij met schilderen won, bragt hij in ongeregelde drinkpartijen, en met ontugtige Vrouwlieden door: zo dat hij door zulk een levenswijze ziekelijk wordende, nu wederom na *Antwerpen* keerde, alwaar hij, twee dagen naa zijne aankomst, in het Gasthuis overleedt, in den Jaare 1640, toen hij pas weeëndertig jaaren oud was. Zijn Lijk wierdt aanstonds in den Pestput geworpen, en met stroo en kalk bedekt. Maar RUBBENS, dit verneemende, stelde order, dat het lichaam opgegraaven wierdt, het welk

hij

hij in een kist hebbende doen leggen, bezorgde, dat het in de Kerk der Carmeliten begraaven wierdt.

Men zegt, dat RUBBENS voor hadt om hem eene Tombe op te rigten, en dat zelfs het modél daar toe reeds vervaardigd is geweest; maar dit is, door den dood van RUBBENS, agterwege gebleeven.

BRUNSWYK WOLFENBUTTEL. (LODEWYK VAN) Te beroemd in 's Lands Geschiedenissen is deeze Krijgsman, dan dat wij eenige bijzonderheden, hem betreffende, in een aaneengeschakeld verhaal, niet zouden mededeelen. Van der jeugd af den Krijgsdienst hebbende beoeffend en waargenomen, was hij, onder de Keizerlijke troepen, tot den rang van Generaal opgeklommen, door de proeven van kunde en dapperheid, geduurende den Oorlog ten toon gespreid. WILLEM DE IV, onder de aanzienlijke posten, hem opgedraagen, hadt ook de zorge voor het Krijgsweezen voor zijne rekening. In den Jaare 1750, zijne lichaamsgezondheid voelende afneemen, verlangde hij, ten dien opzigte, eenige verligting. LODEWYK VAN BRUNSWYK was, aan de zijde zijner Echtgenoote, aan hem vermaagschapt. Op dien Krijgsman liet hij daar toe het oog vallen, en bewoog ligtelijk de Algemeene Staaten, door zijnen invloed op dezelven, om hem tot Veldmaarschalk over het Krijgsvolk van den Vereenigden Staat aan te stellen, op eene wedde van vierëntwintigduizend Guldens. Op deeze bevordering volgde spoedig eene andere; BRUNSWYK wierdt voorgeschikt, om, bij het overlijden van den Stadhouder, het Krijgsvolk, als Opperhoofd, te gebieden; waar toe hem eene Jaarwedde van veertigduizend guldens wierdt toegelegd. Boven dit alles begiftigde hem zijne Hoogheid met een Regiment.

Na het overlijden van Prinsesse ANNA, wierdt de Hertog in de Vergadering van *Holland* ontboden, om hem, in de bovengemelde hoedanigheid van Opperhoofd van 't Krijgsvolk van den Staat, den Eed af te neemen; wordende hem daar van een behoorlijke Lastbrief ter hand gesteld. Hoe uitgebreid ook het Krijgsgezag mogt weezen den Hertog toebetrouwd, en door hem bezwooren, hieldt deeze Lastbrief

 wel

wel duidelijk in, dat hij zich geenzins zou bemoeijen met eenige zaaken de Religie, Politie, Finantie of Justitie raakende; nog ook met eenige andere zaaken, bijzonder staande ter beschikkinge van hun Ed. Groot Mogenden, of van de Bondgenooten, nog ook met zaaken van de Unie en Verbintenisse tusschen de Bondgenooten opgerigt, en veel min zich mengen, 't zij rechtstreeks, of van ter zijde, in de geschillen, die tusschen de Bondgenooten, of eenige van dezelven, of ook wel tusschen de Leden en Kwartieren van eene of andere Provincie, mogten ontstaan; ten ware wederzijdsche partijen hem verzogten zijne goede diensten van tusschenspraak en bemiddeling te willen aanwenden, of ook dat de allerzijds belanghebbenden de zaak aan zijne uitspraak of beslissing onderwierpen. — Desgelijks zou hij, binnen het Grondgebied van dit Gewest, zich geen gezag mogen aanmatigen, buiten uitdruklijke bewilliginge of overgave van hun Ed. Groot Mogenden, of hunne Gecommitteerde Raaden; en, over zulks, onder voorwendsel van Last of Volmagtiging van hunne Hoog Mogenden, of onder eenigen anderen titel, schijn, of kleur, niet mogen onderneemen te doen, of te werkstellen, op het Grondgebied van dit Gewest, veel min iets te onderneemen of uit te voeren tegen de eene of andere Leden of Steden deezes Landschaps, nog ook tegen eenige Regeerders, Bedienden, of Ingezetenen van 't zelve, hoe, waar, of op welk eene wijze, het ook zou mogen zijn. — Met zodanig een welberaaden overleg, en voorzigtige onderscheiding, stelden de Staaten van *Holland* perk aan den Invloed en 't Gezag eens Mans, in het Krijgsweezen, tot zulk een hoogen trap verheeven; dit hadden ook de overige Gewesten gedaan, in hunne Reglementen de Voogdijschap betreffende.

BRUNSWYK, door de Gouvernante ANNA tot werkelijken of bestuurenden Voogd over haaren minderjaarigen *Zoon* WILLEM DEN V zijnde aangesteld, kweet deeze zich indiervoege van deezen post, dat de Stadhouder, bij de aanvaarding van zijne waardigheden, deswegen in de Vergadering van Hun Hoog Mogenden, openlijk zijn genoegen en dankbaar gevoel betuigde, en Hun Hoog Mogende eene Bezending

ding benoemden, om den Hertog plegtig te bedanken „ voor „ de uitmuntende diensten door denzelven den Lande gedaan, zo in den nooit genoeg geprezen ijver, onvermoeiden arbeid, en tedere zorg, met welke hij de Opvoeding „ van den Erfstadhouder hadt bestuurd, als in de geduurige „ waakzaamheid, en opletenheid, met welke hij het Erf-„ Kapiteinschap hadt waargenomen, en hem te verzekeren „ van de duurzaame hoogagting en toegenegenheid van hun „ Hoog Mogenden."

Zijne Hoogheid, van deeze benoemde Bezending verwittigd, gaf deswegen zijn genoegen te kennen, en teffens te verstaan; dat, „ gelijk hem niets aangenaamer zou weezen „ dan deezen Staat nog lang te zien genot trekken van de „ uitmuntende Talenten van den Hertog, en tevens om voor „ zich zelven gelegenheid te hebben, om zich van deszelfs „ wijzen raad en bijstand te bedienen, hij het ten dien einde dienstig keurde het Hof van *Weenen*, tot het welk de „ Hertog eene zo naauwe betrekking hadt, daar van te verwittigen." De Heer VAN BURMANIA, buitengewoon Gezant ten dien Hove, wierdt aangeschreeven, 't zelve te verzoeken, om de bewilliging dat de Hertog verder in dienst van den Staat mogt blijven. Haare Keizerlijke Majesteit bewilligde hier in ten vollen.

Streelende was voor den Hertog dit besluit; maar nog aangenaamer was hem het besluit der Hollandsche Staaten. Deeze, in overweeging genomen hebbende of men, bij eene dergelijke Dankbetuiging, niet iets daadlijks zou voegen om daar van ten klinkenden blijk te strekken, wierden te raade hem te verzoeken, van hunnen wege, eene erkentenis van 200000 Guldens te willen aanneemen (*).

On-

(*) *Resol. van Holl.* 8 Maart 1766. Deeze erkentenisgelden, zo van de bijzondere Gewesten, als van zijne Hoogheid zelve, beliepen 611,000 Guldens.

Ondanks de Instructie, aan welke de Hertog VAN BRUNSWYK was gebonden, spatte hij, egter, eerlang, uit buiten de gestelde paalen. De wijdklinkende klagten, hier over uitgeboezemd, zullen wij hier niet herhaalen. Meer dan een volksgerugt moet het verspreid gevoelen, aangaande des Hertogs wederregtelijke gedraagingen, geweest zijn. Dit zal ons ten duidelijkste blijken, wanneer wij het oog slaan op een veelgerugtmaakend Vertoog, den Hertog betreffende, door de Afgezondenen uit de Regeering van *Amsterdam*, de Burgemeesters E. DE VRY TEMMINCK en J. RENDORP, den achtsten Julij, op het Huis in 't Bosch, in tegenwoordigheid van den Raadpensionaris VAN BLEISWYK, den Stadhouder, door den Pensionaris C. W. VISSCHER, voorgeleezen, en ter hand gesteld, doch, op aandrang, naa veel woordwisselens, weder te rug genomen. Gaarne hadt men, uitwijzens deezen handel, die zo onbevallig klinkende taal gesmoord, en niet verder tot kennisse gebragt dan van zijne Hoogheid, den Raad-

Gelderland gaf voor zijn aandeel	*f*	50000 - : - :
Holland . . .		200000 - : - :
Zeeland . . .		30000 - : - :
Utrecht . . .		25000 - : - :
Friesland . . .		40000 - : - :
Overijssel . . .		36000 - : - :
Groningen . . .		25000 - : - :
't Land van Drente . .		5000 - : - :
	f	411000 - : - :
Zijne Hoogheid . .	*f*	200000 - : - :
	f	611000 - : - :

De Prins hadt, daarenboven, ten blijke zijner erkentenisse aan dien Voogd, hem aangesteld tot Kollonel en Ritmeester Kommandant van het Esquadron *Gardes du Corps*, in welke hoedanigheid hij, op den dag der Inhuldiginge, voor Raad van Staaten den Eed deedt.

Raadpensionaris, en die door het opstellen en zenden daar van kennis droegen; maar de agtbaare Raad van *Amstelstad*, kon, nog wilde die bedekking gehengen: en wierdt, den veertienden dier maand, het te rug gegeevene Vertoog, onder geleide van een Brief, uit naam van Burgemeesteren, door den Burgemeester J. RENDORP, aan den Raadpensionaris geschreeven, hem toegezonden, met verzoek om 't zelve zijne Hoogheid te overhandigen.

Naa zich beklaagd te hebben, over het vernoomen ongenoegen van den Stadhouder, wegens het inleveren des gedagten Voorstels ter Staatsvergaderinge in Maij, betuigden die van *Amsterdam*, dat zij, gesteld aan het Hoofd der Regeeringe van een ongemeen volkrijke Stad, in welke de smalle Gemeente reeds gevoel begon te krijgen van gebrek, voortspruitende uit werkloosheid, verpligt waren, op de best mogelijke wijze, te toonen, geene gelegenheid voorbij te willen laaten gaan, om den welstand van het Land, en van deszelfs goede Ingezetenen, te behartigen, indien zij het behoorelijk Gezag en de goede Orde, welke in eene Volksregeering alleen gevestigd zijn in het vertrouwen van de Gemeente, en de Burgerij op derzelver Regenten, niet geheel en al zouden verliezen, en binnen kort alles het onderst boven willen zien. — Het scheen hun toe, dat de behandeling van zaaken, zedert een geruimen tijd, en voor al zedert de Vredebreuk met *Engeland*, aan de geheele Natie, niet zonder reden, vreemd en onbegrijpelijk was voorgekomen; dewijl men, niettegenstaande de toegeeslijkheid aan het verlangen van *Engeland*, van dat Rijk, jaaren agter den anderen, niet dan minagting, smaad, en hoonende bejegeningen hadt ondervonden; welk alles nu nog bekroond was door een openbaaren oorlog, begonnen met het wegneemen van een aanzienlijk getal onzer Schepen, en het overrompelen onzer buitenlandsche Bezittingen, nogthans in eenen weerloozen staat gebleeven was, en geene genoegzaame maatregelen hadt genomen om de Republiek in staat te stellen tot verdeediging van haare Vrijheid, welverkreegene Regten, uitgebreide Zeevaard, en wettigen Koophandel.

Hier op geeven zij eene fchets van de agterlijkheid om alles, wat tot het Zeeweezen behoort, overeenkomftig met de genomene Befluiten, te werk te ftellen; zij ftonden, met alle 's Lands goede Ingezetenen, in het opbrengen van gewoone en buitengewoone Lasten, zeer verbaasd over de weinige uitvoering, of traagheid in dezelve, van zulke gewigtige Befluiten van den Souverain. Het ging de verbeelding te boven te moeten gelooven, dat de gefteldheid der Admiraliteiten zo flegt zou zijn, dat de voorgeflaagene Uitrustingen in geen twee jaaren, een daadlijk beftaan gekreegen hadden, fchoon het aan geene penningen daar toe ontbrooken hadt, en de nood fteeds aangroeide. De oorzaaken van deeze traagheid en werkloosheid kon men zo min begrijpen, als het niet volbrengen der Befluiten tot beveiliging der Kusten en Zeegaten; vooral kon men zich geen begrip vormen van onverwagte beletzelen en zwaarigheden, welke het uitloopen der weinige fchepen, die men veronderftelde in ftaat te weezen om Zee te kiezen, hadden verhinderd, zelfs naa dat zijne Hoogheid daar toe bevel gegeeven hadt.

Braave Regenten moesten het hunnen onvermijdelijken pligt oordeelen, in zulk een toedragt van zaaken, te onderzoeken waar aan zodanig een onverantwoordelijk verzuim was toe te fchrijven, en na te gaan, door welke middelen daar tegen voorzien, en alles, zo veel mogelijk, nog tot behoud van den Staat, gefchikt en herfteld, zou kunnen worden.

Een deezer middelen was, gelijk zij nu, bij herhaaling betuigden, den voorheen gedaanen Voorflag om zijne Hoogheid, geduurende deezen oorlog, een Raad toe te voegen; een Voorflag niet gebooren uit eenig mistrouwen op zijne Hoogheid, gelijk kwaadgezinden zijne Hoogheid hadden zoeken diets te maaken. „ Maar," en hier kwamen zij tot de groote zaak, welke wij met de eigene woorden zullen voorftellen, „ dat zodanig een *Mistrouwen* alleen viel op *den geenen*, wiens invloed op den Geest van uwe Hoogheid, gehouden wordt voor de naaste oorzaak van de traagheid en flapheid in de behandeling der zaaken. — Over zulks heeft de Regeering van *Amfterdam* geoordeeld niet langer, door ftilzwijgen zich, aan pligtverzuim fchuldig te moeten maa-

maaken; maar zich, hoe ongaarne ook, gedrongen gevonden tot deezen ftap te koomen, en aan uwe Hoogheid, met verfchuldigden eerbied; doch teffens met die openhartigheid, welke het gewigt der zaake vordert, onder 't oog te brengen, en rondelijk te declareeren, dat, volgens algemeen begrip, de Heer Hertog voor de eerfte oorzaak wordt gehouden van den ellendigen en gebrekkigen ftaat der defenfie, waar in het Land zich bevindt; van al het geen daaromtrent plaats heeft; en van alle de verkeerde maatregelen, zedert een geruimen tijd genomen, met alle de fataale gevolgen, uit dezelve geprofl ueert, en dat men uwe Hoogheid kan verzekeren, dat de haat en afkeer tegen den Perfoon en het Ministerie van den Hertog tot die hoogte is geklommen, dat daar uit de facheufte en onaangenaamfte gebeurtenisfen, voor 't welzijn en de rust van 't algemeen te wagten zijn."

„ Dat 'er," vaaren zij voort, „ geen twijfel aan is of dit gezegde zal uwe Hoogheid wel reeds van anderen zijn voorgekomen; doch, bijaldien zulks al niet gebeurd was, zulks eeniglijk moest worden toegefchreeven, aan vreeze voor de uitwerkzelen van het ongenoegen van den Hertog: terwijl men zich, met opzigt tot het voorgeftelde, met alle fiducie durft beroepen op het getuigenis van zo veele eerlijke en cordaate Leden der Regeeringe, als uwe Hoogheid, dieswegen, onder het geeven van de noodige vrijheid tot fpreeken, en ernftige aanmaaning, om volgens pligt en confcientie de waarheid te zeggen, zou gelieven te ondervraagen — dat zij, meer dan eens, met zeer veel leedweezen hadden vernomen, hoedanig de Heer Raadpenfionaris zich, in 't bijzijn van onderfcheidene Leden van de Vergadering van *Holland*, hadt beklaagd over het misverftand, dat tusfchen den Raadpenfionaris en den meergemelden Hertog plaats hadt, gelijk mede over den invloed, welken de zo evengedagte Hertog op den Geest van uwe Hoogheib heeft, waar door zijne poogingen ten beste van het Vaderland, te meermaalen zijn verijdeld geworden. — Dat deeze discrepance, en verfchillendheid van oogmerken en fentimenten, tusfchen den Principaalen Raad van uwe Hoogheid, en den Eerften Minister van deeze Provincie, alleen

niet dan de nadeeligste gevolgen hebben kan; maar ook een genoegzaam motief uitlevert om de sterkste instantien te doen tot het removeeren van de Source van dit mistrouwen en oneenigheid; terwijl 'er, zonder een voorafgaand herstel van Confidentie en Eensgezindheid, geen middel tot behoud der Republiek overig is.

„ Dat ook niets noodiger is voor het welzijn van het Doorlugtig Huis van uwe Hoogheid, en voor de conservatie van Hoogstdeszelfs gezag, agting en genegenheid bij de Natie, en voor deszelfs Reputatie bij nabuurige Mogenheden: want dat men uwe Hoogheid kan verzekeren, en moet waarschuwen, dat hij wel eens het voorwerp van minagting en mistrouwen bij het Gemeen zou kunnen worden, in plaats van te zijn, en te blijven, het waardig voorwerp van des Volks en der Regenten liefde en hoogagting. — Dat, hoe zeer men ook begreep, dat het den Leden der Souverainiteit altoos vrijstaat, ja, dat derzelver pligt medebrengt, om aan uwe Hoogheid, en aan hunne Medeleden, hunne gedagten voor te dragen omtrent den Staat en behandeling der publieke zaaken, men egter liefst zou gemenageerd hebben tot deezen tegenwoordigen stap te komen, zo 'er zich maar eenige hoop tot beterschap of verandering hadt opgedaan; maar dat men zich hier mede, om welgemelde reden, niet meer durvende flateeren, en den nood op 't hoogst geklommen zijnde, niets anders overig scheen, dan den waaren staat van zaaken, op deeze wijze, voor uwe Hoogheid open te leggen, hem, op het ernstigste te bidden dezelve in serieuse overweginge te neemen, en niet langer gehoor te verleenen aan eenen Man, die zodanig met den haat van grooten en kleinen overlaaden is, en als een Vreemdeling, geene genoegzaame kunde van onze Regeeringsvorm hebbende, nog ons Land een goed hart toedraagende, wordt aangezien.

„ Dat het verre van ons is, dien Heer te willen betigten met dat geene, waar mede hij maar al te openlijk beschuldigd wordt; of als gegrond aan te merken de soupçons van een verregaand ongeoorloofd attachement aan het *Engelsche* Hof, of van kwaade trouw en corruptie, dat wij vertrouwen

dat

dat een Heer van die hooge geboorte en rang onbekwaam is tot dergelijke laagheden; maar dat wij oordeelen, dat de facheuse denkbeelden, dewelke ongelukkig op deszelfs sujet zijn opgevat, hem tot den dienst van het Land, en van uwe Hoogheid, volstrekt nutloos en schadelijk gemaakt hebben, en dat hij, derhalven, van de directie der zaaken, en van den Persoon en van het Hof van uwe Hoogheid geëloigneerd behoorde te worden, als zijnde een altoos duurende hinderpaal om de goede Correspondentie tusschen uwe Hoogheid en de voornaamste Leden van den Staat, zo hoog noodig, te doen herleeven; daar zijn langer verblijf, integendeel, het wantrouwen, met of zonder reden tegen deszelfs raadgeevingen opgevat, op den Persoon van uwe Hoogheid meer dan te veel zouden doen overslaan."

Aangemerkt hebbende, dat dit vertoon van zaaken niet voortkwam uit eenig beginzel van bijzonderen haat of kwaadwilligheid tegen den Hertog; maar alleen uit zugt voor 's Lands welvaard, uit liefde tot het doorlugtig Huis van zijne Hoogheid, en de zuivere begeerte om eene laatste pooging tot behoud van 't Gemeenebest te doen, en althans zich voor de Ingezetenen en Naakomelingen buiten verantwoording te stellen, koomen zij weder tot het wel zeer haatlijk klinkend, doch door hun hoogst heilzaam gekeurd, middel, om bij zijne Hoogheid aan te dringen, „ dat hij eenige weinige persoonen, van de eerste, aanzienlijkste, en kundigste Inboorelingen des Lands, bij zich zou neemen, om bij aanhoudenheid, met deezen te overleggen wat tot behoud en dienst van den Lande, gedurende deezen tegenwoordigen oorlog, meest noodig en nuttig zou kunnen zijn, met zodanige magt en bepaalingen als men noodzaaklijk oordeelde, om daadlijk aan het oogmerk van zulk een Raad te kunnen voldoen."

Twee groote en nutte gevolgen mogt men, huns oordeels, daar van verwagten. — Vooreerst zou in een tijd, als de tegenwoordige, waar in men alle oogenblikken dierbaar moest agten, geen tijdverzuim, door langduurige raadpleegingen, plaats hebben, en de noodige spoed het uitvoeren van het beslootene vergezellen. — Ten anderen, zou het vertrouwen

van

van de Natie herfteld, eene algemeene gerustheid en genoegen verwekt, en een ieder aangefpoord en bewoogen worden, om alles, wat mogelijk was, met blijmoedigheid, toe te brengen tot het volvoeren der maatregelen van zijne Overheid, daar men thans overal het tegen overgeftelde aantrof en niet dan een algemeen beklag hoorde over de verdeeldheid en werkloosheid der Regeeringe.

Zij gaven te verftaan dat het thans voorgeftelde niet alleen aan de Regeering van *Amfterdam* hoogst noodig voorkwam; maar dat zij grond hadden om te denken, dat de voornaamfte Leden der Regeeringe van dit en de overige Gewesten, het ftuk even zo aanmerkten.

Ten flot floegen zij zijne Hoogheid voor, dat het Gemeenebest, 't geen noodzaaklijk het een of ander plan moest kiezen, alleen de keuze hadt, om, of den Vrede met *Engeland* te herftellen, of den Oorlog met alle magt door te zetten, ten einde daar door te fpoediger een' eerlijken Vrede te verkrijgen. Dit moest de begeerte van elk braaf Ingezeten zijn, en hier toe ftrekte ook de voorheen gedaane voorflag om met *Frankrijk* in deezen Krijgstocht gezamenlijk te werk te gaan. — Over deeze keuze verlangden zij met zijne Hoogheid in ernftig overleg te treeden; doch beweerden, dat hoe zeer ook Verzoening de voorkeur verdiende, egter niets moest verzuimd worden om de Republiek op allerlei wijzen in zulk een ftaat te ftellen, *dat zij* niets van haare Vijanden te vreezen; maar grond hadt om deezen te dwingen tot het tragten naa een herftel van dien Vrede, dien zij zo onregtvaardig als moedwillig, zonder wettige oorzaak, verbrooken hadden.

Wanneer de Stadhouder, zijns ondanks, dit hem onaangenaam Vertoog ontvangen hadt, met bijvoeginge dat het hem vrij ftondt, daar van zodanig een gebruik te maken als hij zou kunnen goedvinden, kreeg de Hertog VAN BRUNSWYK onmiddelijk kennis van den inhoud, althans het blijkt niet dat hij denzelven vroeger geweeten hebbe. Niet onkundig was de Veldmaarfchalk van den algemeenen roep in den Lande opgegaan, dat zijn Perfoon hier niet langer kon gedaald worden, van de veelvuldige Schriften ten zijnen

nadeele verspreid, van schimp en spot Prenten, om hem ten doel der algemeene verguizingen te stellen, uitgegeeven; doch hadt hij dit alles aangezien met eene veragting, niet vreemd voor een Man, in zulk een stand; en die te midden van alle deeze woelingen, tegen hem, het genoegen genoot, dat, geduurende de geheele maand Maij, te *'s Gravenhage* in 't gezigt van 't Hof een Meijboom ter zijner eere geplant stondt, vercierd met een zinnebeeld, vertoonende een Zegepraalend Held, in 't gezigt van een vlugtend *Leger*, met de Zinspreuk HOSTIUM TERROR, de SCHRIK DER VYANDEN. Hoe aanstootelijk dit voor veelen was, hoe zeer sommigen, die Zinnebeeld voor eene beschimping en de Zinspreuk voor een bits verwijt duidden, hij mogt het houden voor een blijk van de genegenheid der Schutterije van de Hofplaats.

Van eene onvergelijklijk veel ernstiger aatuur, dan alles tot nu tegen hem uitgekomen, was dit Vertoog der Regeeringe van *Amsterdam*; het leedt ook niet langer dan tot den eenëntwintigsten Junij of hij vervoegde zich, met eenen breedvoerigen Klaagbrief, bij de Algemeene Staaten; waar in hij, naa eene optelling van een meer dan dertigjaarigen dienst, als Veldmaarschalk, Voogd, en het bekleeden der Militaire qualiteiten van den Minderjaarigen Stadhouder, en, het naa diens Meerderjaarigheid, weder aanvaarden van den post als Veldmaarschalk, zich beklaagt, dat hij ten voorwerp van den algemeenen haat gesteld en genoodzaakt was, zich bij hunne Hoog Mogenden te vervoegen, met klagten over het bestaan der Regeeringe van *Amsterdam*, die met het Vertoog zijne Hoogheid eerst voorgeleezen, naderhand te rug genomen, en vervolgens weder aan dien Vorst gezonden, hem de gevoeligste belediging hadt aangedaan.

Uit hetzelve, 't geen zijn Persoon betrof, woordlijk opgehaald hebbende, vervolgt hij: „ Uit dit alles zullen uwe Hoog Mogenden niet zonder verontwaardiginge gewaar worden, dat, naa eene reeks van reflexien, de een haatlijker dan de andere, en waar in geen ééne beschuldiging ten laste van mijn Character als Veldmaarschalk van den Staat voorkomt, en de overige meest al steunende op zogenoemde algemeene gevoelens, en te vooren met kunst verspreidde ge-

rug-

rugten, Heeren Burgemeesteren, egter, hebben kunnen goedvinden, om bij zijne Hoogheid aan te houden, dat Hoogstdezelve mij, op eene flettrisfante wijze, van zijn Perfoon en Hof gelieve te verwijderen, en mij dus, gelijk een overtuigde Misdaadiger, zonder verder onderzoek, tot een eerrooverend Bannisfement te verwijzen. — Een zodanige demarche, derhalven, gepaard met zo veele beatlijke en humilierante uitdrukkingen, gedaan niet door private Perfoonen, maar door eene Deputatie van twee regeerende Burgemeesters, nevens den Penfionaris van eene der aanzienlijkfte Steden van *Holland*, uit naam en op last van de Regeering dier Stad, en zulks opzettelijk en naa rijp overleg, in welke Memorie men op de allerinjurieuste wijze heeft geinhereert, door de overzending en ter handftelling van dezelve aan zijne Hoogheid, kan Ik niet anders dan ten hoogften lefif voor mijn Perfoon en Character confidereeren, als door welke demarche men, zonder iets fpecifiqs tot mijnen laste te durven opgeeven; ja, niettegenftaande men zich genoodzaakt vindt bij dit zelfde ftuk mij vrij te kennen van de gerugten, die geloopen hebben ten mijnen laste, van een verregaand en ongeoorlofd attachement aan het *Engelfche* Hof, van kwaade trouwe en Corruptie, den laster niet te min, als het fchijnt, geloof te geeven, en betoont op mij te willen werpen de fchuld van alle rampen van den tegenwoordigen tijd, ten einde daar van die geenen, die 'er de *waare oorzaaken* van zijn, te ontheffen. Ik zou mij derhalven onwaardig rekenen dat Character door U Hoog Mogenden aan mij toevertrouwd, langer te bekleeden, bijaldien ik mij, onverfchillig of ongevoelig omtrent dezelve betoonde."

'T Was, gelijk hij betuigde, voor den Staat en voor hem van aanbelang te weeten of 't geen hem ten laste gelegd wierdt op grond fteunde, dan niet, en of hij, diensvolgens, het vertrouwen niet langer verdiende van den Vorst, aan 't hoofd van deeze Republiek gefteld, op wiens getuigenis hij in deezen de vrijheid nam zich te beroepen.

Hij vervoegde zich, deswegen, tot hunne Hoog Mogenden, en door dezelve tot de gezamenlijke Hooge Bondgenooten, met eerbiedig verzoek en ernftigen aandrang, om

naa

naa een nauwkeurig en ftreng onderzoek, op eene gevoeglijke wijze, gezuiverd te mogen worden van den hoon hem aangedaan.

Ten dien einde was zijne begeerte, dat hunne Hoog Mogenden het daar heen gelief den te wenden, „ dat de vier regeerende Burgemeesters der Stad *Amfterdam*, nevens den Penfionaris VISSCHER, verpligt wierden om vóort te brengen de gronden, op welken zij hadden kunnen goedvinden hem, op eene zo verregaande wijze, te beledigen, en al het gefielde behoorelijk waar te maaken, zonder 't welk hij het niet anders dan als lastertaal zou kunnen aanmerken; en om, in 't bijzonder, nader op te geeven de verdere punten van bezwaar en befchuldigingen, welke zij, ten zijnen laste, zouden vermeenen te kunnen inbrengen, mitsgaders dezelve in regten te bewijzen: en dat, zo wanneer zij daar in zouden mogen blijven in gebreke, 't zij van iets op te geeven, 't zij van het opgegeevene behoorelijk te kunnen bewijzen, mogt worden naagevorscht, wie de Uitstrooijers zijn der fchandelijke gerugten, ten zijnen opzigte verfpreid, op dat zij als dan als Lasteraars, naar verdienften, mogten geftraft worden: hij, als dan, zulk een regtvaardigend Befluit van hunne Hoog Mogenden en de Hooge Bondgenooten mogt erlangen als zijn eer en goeden naam, voor 't oog der Natie, en van geheel Europa, zuiverde, en eene voldoening geëvenredigd aan den hoon hem aangedaan."

Zijne Hoogheid, reeds misnoegd op *Amfterdam*, en, op nieuw, in ongenoegen ontftooken tegen die Stad, wegens het herhaald voorftel om hem eenen Raad toe te voegen, thans gepaard met den voor de Algemeene Staaten openbaar gemaakten eisch om den Hertog van zich te verwijderen; den Hertog, dien hij, als een tweeden Vader, geagt en in wiens raad hij altoos een groot vertrouwen gefteld hadt, trok zich de zaak zijns geweezen Voogds als zijne eigen aan. Ter Algemeene Staatsvergadering zich bevindende toen de Brief des Veldmaarfchalks wierdt ingeleverd, en voorgeleezen, beantwoordde hij de vraag des Voorzitters, den Heer VAN LYNDEN TOT HEMMEN, of hij eenige bedenkingen over dien Brief hadt te opperen? in deezer voege „ dat, zijne

zijns bedunkens, het onderzoek over de gegrondheid of ongegrondheid der nadeelige geruchten tegen zijne Hoogheid den Heer Veldmaarschalk Hertog VAN BRUNSWYK, niet geweigerd kon worden: dewijl het aan hunne Hoog Mogenden niet onverschillig kon zijn, of iemand, die zich in derzelver dienst bevondt, en boven al iemand, met zulk een aanzienlijk Character bekleed, zich hadt schuldig gemaakt aan 't geen waar mede men hem betigtte; en dat iemand, die wel dagt, niet kon lijden onder zulk een blaam te blijven, en in zijn eer te worden aangetast, die hem dierbaarder dan het leeven zijn moest. — Hij gaf, derhalven, in overweeging, dat de Brief door de Afgevaardigden der onderscheidene Gewesten, hoe eer hoe beter, ter kennisse gebragt mogt worden van de Heeren Staaten hunne Principaalen; en dat, dien onverminderd, die Brief commissoriaal gemaakt zou worden in handen van eenige Heeren Gecommitteerden van hunne Hoog Mogenden, om denzelven te onderzoeken, en van derzelver bevindinge aan hunne Hoog Mogenden verslag te doen." 't Welk beide geschiedde.

De Hertog op 's Volks gunst hoopende, maakte zijn verdeedigenden Brief welhaast algemeen; doch dewijl dezelve, uit het Vertoog van *Amsterdam*, alleen dat gedeelte behelsde, 't welk zijn Persoon betrof, wierdt de Regeering dier Stad te raade haar Vertoog geheel in 't licht te geeven. — Beide deeze Stukken ontmoetten veel op- en voorspraaks. Geheel de *Engelschgezinde* Aanhang geraakte in rep en roer. Verantwoordingen en verdeedigingen van den Hertog, nu in deezen dan in geenen vorm gegooten, doorzwierven de Gewesten, en wierden deeze door de Wederpartij, op zeer verschillende wijzen, beantwoordt, en het gedrag der *Amsterdamsche* Regeeringe verdeedigd. — Tot het vermelden van dit schrijfgewoel kunnen wij ons niet in laaten; en is zulks te minder noodig daar, 't geen wij zullen moeten aanteekenen van het voorgevallene deswegen in de Vergaderingen des Lands, ons het weezenlijkste door de voor- en tegenstanders des Hertogs bijgebragt zal onder 't oog doen stellen. — Alleen kunnen wij hier niet voor bij te melden, dat het beweerde van zommigen, als of het Vertoog der

Re-

Regeeringe van *Amsterdam*, niet zo in geschrifte zou zijn overgezonden als het den Prinse was voorgeleezen geweest, geen grond hadt. Immers Burgemeesters van *Amsterdam*, DE VRY TEMMINCK en RENDORP, als mede de Pensionaris VISSCHER hebben op dit geschrift, zo als 't zelve ter Vergaderinge van' *Holland*, den twaalfden Junij is overgeleverd, met hunne handteekening, het volgende gesteld, „ Dat dit stuk woordlijk 't zelfde was, zonder eenige bijvoeging of aflaating, 't welk in de tegenwoordigheid van hun ondergeteekenden. op last van Heeren Burgemeesteren, door den Pensionaris VISSCHER, aan zijne Doorlugtige Hoogheid, op den achtsten Junij 1781, in presentie van den Heer Raadpensionaris, was voorgeleezen, en door den voornoemden Pensionaris eigenhandig geschreeven."

De Heeren Gelastigden uit de Algemeene Staaten tot het onderzoek van den Brieve des Hertogs VAN BRUNSWYK waren zeer vaardig in het neemen van 't volgende besluit, den tweeden Julij uitgebragt, „ Dat hunne Hoog Mogenden geen reden waren voorgekomen, welke eenigen grond gaven tot zodanige beschuldigingen en verdenkingen van kwaade trouwe en corruptie, als den Heer Hertoge, in eenige naamlooze geschriften, fameuse libellen, en onteerende gerugten, wierden ten laste gelegd, en in 't openbaar verspreid; dat zij, integendeel, dezelve houden voor onwaaragtig en hoonende lastertaal, uitgedagt om de eer en agting van dien Heer te bezwalken en door te strijken, terwijl hunne Hoog Mogenden hem van de blaam, bij die lasterschriften en gerugten schandelijk aangewreeven, volkomen vrijkennen en zuiver houden;" dat, ingevolge hier van, de Heeren Staaten der onderscheidene Gewesten bij Brieven zouden worden verzogt en in bedenking gegeeven, of Hoogstdezelven niet zouden kunnen goedvinden, om ieder, in gevolge der Plakaaten van den Lande, de noodige voorzieninge te doen ter beteugeling van de Autheurs, Drukkers en Verspreiders van alle dergelijke fameuse libellen, en kwaadaartige lasterschriften, waar in de eer en goede naam des Hertogs zo gevoelig wierdt aangetast en geschonden.

Wel verre was de Hertog, schoon hij betuigde ten uiterste gevoelig te weezen voor de blijken van vertrouwen en genegenheid, hem te deezer gelegenheid betoond, van daar in genoegen te neemen. Hij liet, twee dagen daar naa, bij monde van den Voorzitter, ter Algemeene Staatsvergadering inbrengen; hoe hij zich overtuigd hieldt, dat hunne Hoog Mogenden niet ten oogmerke konden hebben de zaak daar bij te laaten berusten, veel min dat daar mede zou voldaan zijn aan zijn eerbiedig verzoek, behelzende een aandrang op een nauwkeurig en streng onderzoek, en daar op volgend regtvaardigend besluit en voldoening; en hier moest hij te meer op aandringen, dewijl hij, door dit besluit, zonder voorafgaand onderzoek genomen, geenzins kon gerekend worden gezuiverd te zijn van de hem aangewreeven blaam, waar toe hij vermeend hadt, het besluit van de gezamenlijke Hooge Bondgenooten te mogen en te moeten verzoeken, gelijk hij bij deezen deedt. — Men vondt goed, de Afgevaardigden ter Vergaderinge te verzoeken om van deezen naderen aandrang des Hertogs hunnen Afvaardigeren kennis te geeven, ten einde zulks in aanmerking te neemen bij hunne raadpleegingen op den Brief des Hertogs, die nog gehouden stonden te worden; welker uitslag wij thans met een woord melden.

Het besluit van *Gelderland* viel, de Afgevaardigde ter Generaliteit te gelasten, het daarheen te rigten, om bij *Holland* te bewerken het neemen van zulke maatregelen, *als men* de bekwaamste oordeelde om den Hertog, wegens den stap van *Amsterdam*, genoegen te doen geeven, en te zuiveren van den opgelegden blaam; aangezien men de gerugten, wegens den Hertog verspreid, aanzag voor enkele lastertaal. Verscheiden Edelen, evenwel, min gunstig over den Hertog denkende, deeden tegen dit besluit hunne Verklaaringen aanteekenen. De meerderheid van *Friesland* stemde in met *Holland*. *Stad en Land* was, genoegzaam, eensgevoelende met *Gelderland*, gelijk ook *Overijssel*. Na dien zelfden kant, der vrijspraake van den Hertog, helde ook *Utrecht* over, terwijl men, eindelijk, in *Zeeland* tot geen besluit kwam.

Inmiddels hadt BRUNSWYK in alle Nieuwspapieren eene Bekendmaaking geplaatst, waarin hij zich zelven het *onschuldig*

voor-

voorwerp van den kwaadaartigften laster noemde, en elk eenen uitdaagde, de gedaane betigtigingen te bewijzen; terwijl de Koningen van *Deenemarken* en *Pruisfen* zich, eerlang, voor hem verklaarden, en bij de Algemeene Staaten deeden aanhouden, dat deeze netelige zaak ten genoegen des Hertogs mogt worden afgedaan. In het begin des Jaars 1782 kwam dezelve van nieuws ter baane, met eene Verklaaring des Stadhouders, door de Ridderfchap ter Vergaderinge van *Holland* ingebragt, behelzende eene verzekering, „ dat „ nimmer of ooit door den Hertog aan Hem, willens en „ weetens, eenige daad was gegeven, niet overeenkomende „ met 's Lands waare belangen; terwijl, daarenboven, de „ vervallen ftaat der zaaken t'onregt aan den Hertoge wierdt „ toegefchreven." De Ridderfchap, deeze Verklaaring onderfteunende, beweerde dat men daar in genoegen moest neemen; terwijl *Friesland* thans op de verwijdering van den Hertog aandrong. Doch deeze, zonder den uitflag des gefchils af te wagten, vertrok, op raad des Stadhouders en van anderen, in de maand Maij, na *'s Hertogenbosch*, waar van hij Gouverneur was, met oogmerk om 'er den volgenden Zomer en Winter door te brengen. Terwijl hij aldaar vertoefde, verfpreidde zich het gerugt, wegens de befaamde *Acte van Confulentfchap*, tusfchen den Stadhouder, geduurende deszelfs Minderjaarigheid, en den Hertog gefloten, waarbij de eerstgenoemde zich onder eene ongeoorlofde verpligting omtrent den anderen ftelde, en deeze zich een gezag aanmatigde, met zijne Ampten en Eed onbeftaanbaar. Het geheele Land gewaagde van die ontdekking. *Holland* en *Friesland* drongen 'er op aan, dat de Hertog behoorde te worden afgezet van alle zijne posten en waardigheden; de vijf overige Gewesten hadden zich nog niet verklaard, toen BRUNSWYK, om eene gevreesde vonnisvelling te voorkomen, zijne Krijgsbedieningen nederleide met eenen Brief, in de maand October des Jaars 1784 aan Hun Hoog Mogenden gefchreven; verlaatende voorts, niet lang daarnaa, *'s Hertogenbosch*, en zich na *Aken* begeevende, alwaar hij, in hoogen ouderdom, zijne dagen eindigde.

Zie *N. Nederlandfche Jaarboeken*.

BUMA, (HOTZE) lid der zamenverbonden Edelen, was, in den Jaare 1570, Bevelhebber in *Friesland*. Met verbeurdverklaaring zijner goederen wierdt hij, door den Raad van Koning PHILIPS DEN II van *Spanje*, van daar gebannen. Van geen langen duur was zijne Uitlandigheid. Op last van SONOI, keerde BUMA, naa eene afweezigheid van twee jaaren, derwaarts te rug, met een Vaandel Knegten, en ontving, kort daar naa, het bevel over het Vlek *Makkum*. Op de aannadering van het Volk van den Heere VAN BILLY, verliet hij de Plaats, en redde zich met de vlugt. Zie voorts het Zevende Deel van ons *Woordenboek*, op het Art. BONGA, alwaar aangemerkt wordt, dat in de spelling van de naam van BUMA, bij de oude Schrijvers, groote oneenpaarigheid regeert.

Zie J. W. TE WATER, *Historie van het Verbond der Edelen*.

BURGEMEESTERS. Uit de *Bijvoegzels* van Mr. H. VAN WYN oordeelen wij het volgende, de oudheid en den oorsprong dezer waardigheid betreffende, niet ondienstig over te neemen.

„ Het eerste gewag van dezelven (te weeten, Burgemeesteren) vinde ik te *Dordregt*, op 't Jaar 1285 en 1286. In *Zeeland* vindt men ze reeds op 't Jaar 1253. In sommige andere Landen, b. v. in *Hoog-Duitschland*, waren zij reeds op dien tijd, of vroeger, onder den naam van *Civium Magistri*, dat is, *Burgermeesteren*, bekend, en deeze spelling schijnt de oudste. Men leest, dat het Volk van *Luik*, ten Jaare 1254, in een oproer, twee *Meesters*, aanstelde, om de *Vrijheid der Burgeren* te beschermen. In *Braband* en *Vlaanderen* waren ze ook zeer oud, onder den naam van *Commun Meesteren*. Een ervaren oudheidkundige heeft aangeteekend, dat men, in *Dordregt*, eerder gewag vindt van den Burgemeester der Gemeente, (die, eigenlijk, voor 's Volks belangen tegen de te groote eisschen van den *Heer* moest waaken) dan van 's Heeren Burgemeesteren."

„ Ik zou niet vreemd zijn te denken, dat, omtrent de Dertiende Eeuw, de oorspronglijke instelling deezer Overheden,

den, aan de Gemeente, op veele plaatzen, te danken zij, en dat dezelven zedert, door 's Lands Graaven, zijn bevestigd; zo egter, dat de laatsten het Burgemeesterlijk gezag, 't geen wel eens zeer hoog steeg, door het invoeren van een Burgemeester van 's Heeren wegen, op zommige plaatzen, eenigzints bepaald hebben. In stukken van de Veertiende en Vijftiende Eeuw, vindt men, der Burgemeesteren bediening meest bestaande in den Stedelijken ontvang en uitgave; doch, het blijkt dat zij, vroeger, ook wel eens niet slegts Ontvangers waren, maar Stedelijke Overheden, met welken de Schepenen en de Schout gijzelen konden: men bemerkt dit, bij voorbeeld, uit het Handvest, aan die van *Middelburg*, ten Jaare 1253, verleend."

BURMAN. (FRANCISCUS *of* FRANS) Zie hier het berigt van den geleerden A. YPEI, aangaande het Godgeleerd Zamenstelzel en de denkwijze van deezen vermaarden Nederlandschen Godgeleerde. „ Deeze man (dus schrijft hij) heeft wel den weg betreeden, dien COCCEJUS hem aangeweezen hadt, maar week toch in verscheiden bijzonderheden van hem af. Hij heeft ook het eene en andere ter verbetering van het *Coccejanismus* toegebragt, vooral ten aanzien van de behandeling der Profeetische Schriften. In het Jaar 1671 heeft hij te *Utrecht* uitgegeeven, een' *Systematisch* leerboek, waarin hij een geregeld stelzel der Kristlijke Geloofsgevoelens, zo als ze door COCCEJUS naar de Verbondsmethode bewerkt waren, voordraagt. 't Is getijteld, *Synopsis Theologiæ, et Speciatim Oeconomiæ fæderum Dei ab initiis seculorum usque ad consummationem eorum*, zijnde twee deelen in Quarto. Naderhand is hetzelve eenige maalen herdrukt, als te *Utrecht* in de Jaaren 1681 en 1687, te *Geneve* in den Jaare 1691, te *Bern*, te *Amsterdam* en te *Franeker* in den Jaare 1699, en te *Amsterdam* in den Jaare 1701. Hetzelve is vertaald in het Nederduitsch, en in twee Deelen uitgekomen te *Utrecht* in de Jaaren 1683 en 1688, onder den tijtel van *Synopsis* of *Kortbegrip van de H. Godgeleerdheid*, enz. In het Eerste Deel, 't welk uit vier Boeken en dertig Hoofdstukken bestaat, geeft hij zijne lessen over de huishouding des Ouden

Testaments voor en onder de wet, na dat hij het Verbond van GOD met de menschen verdeeld heeft in een *Werkverbond* en *Genadeverbond*, en over het oprichten en weder afschaffen van het *Werkverbond* zijne gedachten medegedeeld hebbende, met het *Genadeverbond* begonnen is. In dit Deel wordt veel gevonden, 't welk eigenlijk niet tot het leerstellige behoort, maar alleen zijne betrekking heeft op den Godsdienst der Aartsvaderen en vooral der ISRAËLIERS, zo als dezelve in het openbaar met eene staatlijke plegtigheid moest geoefend worden. Het Tweede Deel, uit tweeëntwintig Hoofdstukken bestaande, behelst 's mans begrippen over de huishouding des Nieuwen Testaments. Ook in dit Deel roert hij meenigmaalen iets aan, dat niet onder het dogmatieke gebragt kan worden. In het Eerste Deel worden sommige artikels heel anders van hem genoemd, dan in de gewoone systemas; bij voorb. het artikel van *den val* en *van de erfzonde* draagt den naam van de *overtreeding des Werkverbonds*, en *de gevolgen der overtreeding van het Werkverbond bij den eersten mensch en zijnen nakomelingen*. Doch in het met de pen geschreeven systema, 't welk hij zijnen leerlingen heeft voorgeleezen, waar van ik een exemplaar in handen heb, en 't welk in de hoofdzaaken met het gedrukte overeenkomt, heeft hij de gebruiklijke benoemingen. Dit geschreeven systema is eenige jaaren ouder, dan het gedrukte: 't is van het Jaar 1663. Dit schoone leerstelzel heeft wegens de bondigheid, de geleerdheid, de bijbelkunde en de goede schrijfwijze, welke er overal in ontdekt wordt, uitneemende verdiensten. De Schrijver heeft alle schoolsche Terminologie vermijd, alle redekunstige zifterijen weggelaaten, alle onnutte geschilvraagen overgeslagen, en alle wijsgeerige omslagtigheden verworpen. Zijn voorstel is eenvoudig, bevatlijk en bijbelmaatig. — Evenwel zijn er in dit systema gebreken: zo als onder anderen een voornaam gebrek is, dat hij geduurig kunstwoorden bezigt, welken bij het aangaan van menschlijke verbonden en kontrakten gangbaar zijn: dan dit gebrek was een heerschend kenmerk der *Coccejaansche* leerwijze. Ook is het voorzeker een gebrek, dat 'er hier en daar het *Katesjanismus* uitkijken komt. Eene

VAN

VAN LIMBORCH, Hoogleeraar in de Godgeleerdheid onder de Remonstranten te *Amsterdam*, heeft aangetoond, dat BURMAN bij het behandelen der leer *van Gods Almagt* eenige wijsgeerige gedachten woordlijk overgenomen heeft uit de *Cogitata Metaphysica* van SPINOZA, C. IX. — Uit dit systema van BURMAN is zamengetrokken, en te *Amsterdam* in den Jaare 1690 in 12mo. uitgegeeven een kort begrip, onder den tijtel van *Synopsis Synopseos Theologiæ et Speciatim Oeconomiæ Faderum.*

Zie A. YPEI, *Geschiedenis der Systematische Godgeleerdheid.*

BURMANNUS (PETRUS) *Secundus*, op den drieëntwintigsten October des Jaars 1713, te *Amsterdam*, gebooren, naa dat hij, op verscheide takken van Geleerdheid, vooral op de kennis der Latijnsche en Grieksche taalen, zich had toegelegd, wierdt tot Hoogleeraar in de Historien en Welspreekendheid beroepen, eerst aan het Friesche Hoogeschool, en, vervolgens, in den Jaare 1742, aan het Doorluchtig School, in zijne Geboortestad. Met zeer veel lof bekleedde hij dien post, tot zijnen dood toe, welke voorviel op den zevenëntwintigsten Julij des Jaars 1778. De Hoogleeraar BURMANNUS was een voortreffelijk Latijnsch Dichter; waar van veele blijken, in zijne *Poëmata*, voorhanden zijn. Daarenboven heeft hij verscheide aloude Latijnsche Dichters, met zijne Oordeelkundige Aanmerkingen toegelicht, door den druk gemeen gemaakt.

BURUM, of *Buurum*, een Dorp, in *Friesland*, in het Kwartier van *Oostergo*, in het gedeelte van hetzelve, *Kollummerland* geheten, niet verre van de grenzen van *Groningerland*. *Burum* is een groot en vrij aanzienlijk Dorp, pronkende met eene fraaie Kerk, versierd met een hoogen Toren, en van binnen met veele beslotene Gestoelten, wier eigenaars, tot voor korten tijd nog, de daaraan gestelde Wapens aanweezen. In overoude tijden, naamelijk, lagen in de nabuurschap van *Burum* veele adelijke Staten. *Eysinga-*

 State

State is, onder dezelve, de eenige, welke nog eenige merkmaalen van de voorgaande heerlijkheid draagt. Voorts plagt, in de nabuurschap van dit Dorp, een Vrouwenklooster te liggen, *Galilea* geheeten, gestigt door een vermogenden inwooner van het Dorp *Augustinúga*, BRUNO genaamd. De Geestelijke Zusters volgden de Orde der *Premonstratenzen*. Geduurende de verdeeldheden tusschen de *Schieringers* en de *Vetkoopers* gebeurde hier het volgende voorval. Eenige *Groningers*, op eenen Wagen gezeten, hunnen weg voorbij dit Klooster neemende, en aldaar pleisterende, eischten eenen kan bier van den Knegt of Oppasser des gewijden Gestigts. De dartele Groningers, eenige teugen gedronken hebbende, gooten den Knegt iets van het Bier op het hoofd; welke, over dien euvelmoed in drift ontstoken, hun het overschot over de kleederen wierp, en voorts de vlugt nam. Zo euvel namen dit de anderen, dat zij van den Wagen sprongen, en den vlugtenden Knegt, hoewel deeze in de Kloosterkerk, op het Altaar, eene schuilplaats hadt gezogt, in koelen moede ombragten. Die van *Groningen* speelden thans in *Friesland* den meester; van hier, misschien, dat deeze Moord ongestraft bleef. Intusschen verhaalt men, dat, zints dien tijd, de voorspoed der Groninger Wapenen in *Friesland* agteruit liep.

Zie Tegenwoordige Staat van Friesland.

BUURT, (ADRIANUS) hoewel niet te *Amsterdam*, maar te *Bommel*, in *Gelderland*, en wel op den zevenëntwintigsten Maij des Jaars 1711, gebooren, heeft 'er, egter, een goed gedeelte van zijnen leeftijd gesleeten. Naa drie standplaatzen, èn, onder deeze, de laatste te *Hanau*, bekleed te hebben, kwam hij, in den Jaare 1747, in onze Stad. Hier schreef hij verscheide Godgeleerde Werken, die, bij veelen, gretig ontvangen wierden. De Heer BUURT overleedt op den eersten Kersdag des Jaars 1785; zijnde gehuwd geweest met Mejonkvrouwe JOSINA CAROLINA VAN LYNDEN TOT DE

PARK;

PARK; eene Vrouwe van meer dan gemeene kunde en geleerdheid; gelijk, onder andere, kan blijken uit eene Verhandeling over de *Logica*, of Redeneerkunde, door haar in 't licht gegeeven. Zij heeft haaren Echtgenoot slegts weinige jaaren overleefd.

Zie J. WAGENAAR, *Beschrijving van Amsterdam.*

* *

*

REGIS-

REGISTER
HOOFDZAAKEN.

LETTER A—B.

DEEL I.

Be-

REGISTER.

